

ILIRSKA

SLOVNICA.

SASTAVÌ

VĚKOSLAV BABUKIĆ,

C. KR. PROFESSOR.

„Jazyk jest, mluv co mluv v prvotním tajemství plném zarodu svém „dar boží," nepostředný, smyslný výdech duše z Boha poślé a k njemu se vratiti majici." (J. P. Šafařik. „Slovanský narodopis." Uvod.)

„Die sprache ist unser aller eigenthum, und doch bleibt es höchst schwierig sie vollständig zu besitzen und bis auf das innerste zu ergründen. — Unsere sprache ist auch unsere geschichte." (Jacob Grimm. „Uiber den ursprung der sprache." Berlin 1852.)

U' ZAGREBU 1854.

Bèrzotiskom nar. tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja.

„Primus in eo, qui legendi scribendique adeptus erit facultatem, *grammaticis* est locus. — Quo minus sunt ferendi, qui hanc artem, ut tenuem ac jejunam, cavillantur: quae nisi oratoris futuri fundamenta fideliter jecerit, quicquid superstruxeris, corruet: necessaria pueris, jucunda senibus, dulcis secretorum comes, et quae vel sola omni studiorum genere plus habeat operis, quam ostentationis.

Ne quis igitur tanquam parva fastidiat grammatices elementa: non quia magnae sit operae, consonantes a vocalibus discernere, ipsasque eas in semivocalium numerum, mutarumque partiri; sed quia interiora velut sacri hujus adeuntibus apparebit multa rerum subtilitas, quae non modo acuere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem ac scientiam possit.“ *(M. Fabii Quintiliani* de instit. orat. lib. I. cap. IV: 5. 6.)

„Wer von seiner Muttersprache nicht Rechenschaft zu geben weiss, eignet sich eine Fremde nie wahrhaft an.“ *(Albert Schott.)*

„Der grammatische Unterricht in der Muttersprache vertritt die Stelle einer allgemeinen Grammatik.“ (Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich. Wien 1849. Seite 122—123.)

PREUZVIŠENOMU GOSPODINU

GROFU

JOSIPU JELAČIĆU

BUŽIMSKOMU,

C. KR. GENERALU TOPNIČTVA I TAJNOMU SAVĚTNIKU, BANU HÈRVATSKOMU, SLAVONSKOMU I DALMATINSKOMU, KOMANDERU C. AUSTR. VOJNIČKOGA REDA MARIE TEREZIE, VELEKÈRSTU C. AUSTR. LEOPOLDOVA, C. RUSSKOGA ALEKSANDRO-NEVSKOGA, SV. VLADIMIRA, HANOVERANSKOGA GVELFAH, KRALJ. SASKOGA HENRIKOVA, PAPINSKOGA GREGOROVA I HERCEŽKO-PARMANSKOGA KONSTANTINOVA SV. GJURGJEVSKOGA REDA, POSĚDNIKU VOJNIČKOGA KRIŽA OD ZASLUGAH, VLASTNIKU OBIUH BANOVAČKIH KRAJIŠKIEH I 46. LINIJSKE REGIMENTE

KAO VISOKOMU I ISKRENOMU LJUBITELJU I BRANITELJU NARODNOGA JEZIKA

POSVETJUJE

S NAJDUBLJIM ŠTOVANJEM I HARNOSTJU

PISALAC.

Kazalo.

Uvod.

O pojedinih čestih govora.[1]

Odsěk I. O samostavnom imenu

Odsěk II. O pridavnom imenu.

Odsěk III. O imenu brojnom.

Odsěk IV. O zaimenu (de pronomine).

Odsěk V. O glagolju (de verbo).

Odsěk VI. O prislovu (de adverbio).

Odsěk VII. O predlogu (de praepositione).

Odsěk VIII. O vezniku (de conjunctione).

Dio tretji. *Stavkoslovje.*

Odsěk I. O prostom stavku.

Odsěk II. O sastavljenom stavku.

PREUZVIŠENI GOSPODINE,

SVIETLI BANE!

Tri su razloga, s kojih se ja usudih u svoj smĕrnosti TVOJOJ PREUZVIŠENOSTI ovo svoje kakvo takvo dĕlo posvetiti.

Pèrvo: što sam ja kobnih godištah 1848 i 1849 pod TVOJOM vitežkom obrambom znamenit dio ove slovnice, a naime oblikoslovje (die Formenlehre) sastaviti mogao, kao što je u prevodu nĕmačkom i talianskom ponĕšto kratje k rĕčniku Drobnićevu ilirsko-nĕmačko-talianskomu dodano. S toga nemože mi se na ino, nego da TI, SVIETLI BANE, s poglavicom rimskih govornikah iz dna duše svoje zavapim: „(dicendum est enim, quod sentio) *rei militaris virtus praestat ceteris omnibus.*“ Oratio pro L. Murena, cap. 9.

Drugo: što sam se ja na TVOJ blagi i ujedno službeni poziv od 29. Svibnja 1852 br. 426 obvezao, da ću slovnicu ilirsku za učionice sastaviti, te sam ju evo s pomoćju božjom i dogotovio.

Tretje: što si TI, SVIETLI BANE, pravi zastupnik i zaštitnik kako slavnoga naroda ovih sjedinjenih kraljevinah u obće, tako i napose njegova junačkoga jezika, najplemenitiega pojava uma i sèrdca ljudskoga, pred našim uzvišenim, premilostivim i vitežkim vladarom i pred licem cieloga svieta.

Sabravši svekoliko, što do sada rekoh, u jednu kiticu, biva bělodano, da je, SVIETLI BANE, ovo dělo TVOJE, i da ga po Bogu i po duši nemogoh nikomu drugomu, nego TEBI najpokornie posvetiti.

Dočim TI ga dakle u svoj směrnosti prikazujem, da ga SVOJOM PREUZVIŠENOM UGLEDNOSTJU dostojiš milostivo štititi i braniti od svihkolicieh nepravednieh napadačah, ujedno TE najučtivie molim, da i u napredak, kao i doslele, u visokoj milosti ostane

PREUZVIŠENOGA GOSPODSTVA TVOJEGA

najpokornii sluga,
Věkoslav Babukić.

Predgovor.

Što mi razuměvamo pod imenom *ilirskoga* jezika, rekosmo u §. 2: 2. Ini razuměvaju inako, kao što u *Pazki* pod istim §. napomenusmo. Čini nam se, da jezikoslovci nerazlučuju u tom obziru točno naroda u *narodopisnom* (ethnografijskom) i *dèržavoslovnom* (političnom) smislu, i odatle mniem da izviru nerazmèrsive té zaméršenosti. Najstarie će biti ime po svoj prilici narodopisno svega kolěna našega u najširjem razumku *slovjansko* = česki *slovansko* (sada slavjansko i slavensko), koje se je kašnje pretvorilo u *slovjensko* = *slověnsko*, a napokon polag naréčjah u *slovensko* i *slovinsko*.*) Ime *ilirsko* postiglo je za gospodstva Rimljanah, a naime za cara *Konstantina Velikoga* najširji obseg; jer su se pod *Ilirikom* (Illyricum) razuměvale svekolike pokrajine izmedju Dunava, sinjega (jadranskoga) i cérnoga mora**), te s toga običaju učeni ljudi i danas té pokrajine nazivati *ilirskim trokutom* (das illyrische Dreieck).

U najstaria vrěmena nazivahu Gèrci té pokrajine *Thraciom*, i s toga opet običaju učeni ljudi i dan današnji oba imena skapčati, pak imenuju té pokrajine *thračko-ilirskim poluotokom* (die thrakisch-illyrische Halbinsel.***) Ime *ilirsko* i *tračko* pojedince, ili spojeno

---

*) Prispodobi str. 101 ove slovnice: *slovo.*

**) Prispodobi: „*Slovanské Starožitnosti*“ od Pavla Jos. Šafařika. V Praze 1837. §. 11: 11.

***) Prispodobi: „*Uiber die Abkunft der Slaven*“ von Paul Jos. Schaffarik. Ofen 1828. Seite 151.

ujedno *ilirsko-tračko* označuje one pokrajine, u kojih naš narod i dan današnji većinom pribiva, i koje mi danas najradje nazivamo pokrajinami *jugoslavjanskimi*. Ime dakle *jugoslavjansko* =*tračko* =*ilirsko* jest geografijsko iliti zemljopisno ili narodopisno. — Ime pako: *bosansko*, *dalmatinsko*, *hercegovačko*, *hèrvatsko* i *sèrbsko* jesu imena posebna politična ili *pokrajinska* (provincialna). Dapače ime *sèrbsko* jest i ime *religiozno*, te označuje slědbenike *iztočne* ili *gèrčke* cérkve po Dalmacii, Hèrvatskoj, Slavonii, Srěmu, Bačkoj, Banatu i Bosni. I to je mislim právi razlog, zašto Sèrblji sve *što*—kavce katolike kao svoju najbližju bratju po jeziku nazivaju *Sèrblji zapadne* iliti *latinske cérkve*. Pa tako ih pod imenom *sèrbskim* kao *rodoslovnim* uzimaju i *domaći* i *inostrani* učeni ljudi: *Dobrovsky*, *Kopitar*, *Šafarik*, *Miklošić*,*) *Grimm*, itd.

I da napokon različno to upotrěbljavanje posebnih imenah i měšanje sa obćenitim zaključim, reć ću jošte, što veli Jambrešić u svome rěčniku (*Andr. Jambressich* Lexicon latinum interpretatione illyrica, germ. et hung. locuples. Zagrabiae 1742, 4.), gdě govori o *Iliriku* (Illyricum), ovako zaključujuć: „Et haec de *Illyrico*, quod nonnunquam *generali* nomine *Slavonia*, alias etiam *Dalmatia* aut *Liburnia* etc. dicebatur: imo et *Croatiae* nomine totum significari *Illyricum* non raro audies.“

Sada nam preostaje jošte da proslovimo několiko rěčih o tome, kako je ova slovnica postala. Pisalac ove slovnice izdao je pèrvi put kao pokus na sviét godišta 1836 kratak pregled čestih govornih iliti obliko-

---

*) Prispodobi: „*Vergleichende Lautlehre der Slavischen Sprachen*“ von Fr. Miklosich. Wien 1852. Seite VIII. u. IX.

slovje (Formenlehre) u *Danici ilirskoj* od br. 10 do 15 uključno pod naslovom: *„Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga, uredjena Věkoslavom Babukićem.“* Isto ovo dělce bilo je preštampano u malom 8. str. XIII. i 62 kod Franje Suppana u několiko stotinah iztisakah. Godišta 1849 izradio je isti pisalac slovnicu ilirsku u někih strukah poněšto obširniu, ali na istih temeljih, te ju je izdao u němačkom i talianskom prevodu, priklopljenu k rěčniku ilirsko-němačko-talianskomu od Jos. Drobnića, i izdanu troškom matice ilirske. U Beču tiskom jermenskoga manastira pod naslovom: *„Grundzüge der ilirischen Sprachlehre von Prof. Věkoslav Babukić* od str. 552—687, a od str. 689—812 talianskim tumačenjem pod naslovom: *„Fondamenti della grammatica illirica di professore Věkoslav Babukić* tradotti da V. V—ž—ć (Vladislav Vežić).

Pisalac ove slovnice postavši godišta 184⁶/₇ po premilostivoj odluci Nj. c. kr. i apost. Veličanstva javnim professorom jezika *„hèrvatsko-slavonskoga“* na kr. akademii zagrebačkoj, izradio je za *napredujuće* svoje učenike godišta 184⁷/₈ te im je i u rukopisu priobćio važni dio ove slovnice *o rěčoslovju*, a naime *o tvaranju rěčih u obće*, zatim I. i II. *razred korenitih slovakah* po Dobrovskom, kao što se može viděti u ovoj slovnici od §. 9. do 15 izključno, samo što je isto sada ovdě poněšto obilnie izradjeno. Ostalo je svekoliko izradjeno od godišta 1852 pa do danas, naravno po gradivu sabiranom od više godištah. Po ovih načelih je pisalac i do sada svoje učenike praktično obučavao, te s toga će biti ove stvari njim poznate i lahke.

Medjutime znam dobro, da će biti dosta ljudih, kojim neće biti po ćudi ovo korenoslovno izpitivanje,

s toga jih molim i prosim, neka se nesérde, nego neka se odmah prebace na str. 164, gdi je rěč: *„o pojedinih čestih govora“*, kao što se u običnih slovnicah nalazi. I u obće molim svakoga, koi se nije odprie s mojimi pèrvanjimi slovnicami upoznao, gdě govorim o pojedínih čestih govora, neka neide niti u glasoslovje potanje, niti u ovaj dio rěčoslovja; jer ovo i onako predpolaže točno znanje pojedinih čestih govora, o kojih organičnom pojavljenju ovdě se promozgava iliti filozofira, što nije baš za um svačii. S toga uprav uzroka savětujem i gospodi učiteljem, da u narodnih (pučkih) višjih učionicah i u dolnjoj gimnazii preskoče ovaj dio rěčoslovja, pa neka odmah počmu *„o pojedinih čestih govora“* iliti o *oblikoslovju* (Formenlehre), upoznavši mladež prie, dakako, sa naravlju pojedinih glasovah, a osobito sa njihovom *organičnom razredbom* (§. 4: 1—9 izključno).

Još imadem i to napomenuti, da je korenoslovna razredba slovakah u ovoj slovnici (Razred I. II. i III. korenitih slovakah, str. 42—153) uredjena po Dobrovskom; on pako razredjuje ustnene glasove slědećim redom: *v, b, p, m,* čega se u potraživanju korenitih slovakah treba dèržati. — A ja sam u svojoj razredbi (§. 4: 6.) stavio glas *m* na pèrvo město, *v* pako na poslědnje; jer mi se čini (ako se nevaram), da po organičnom razvitju glasovah, ako uzpazimo na dětcu, kad progovaraju, *m* zauzima pèrvo město. Zaisto pèrve rěči, kojimi dětca našega naroda progovaraju, jesu: *mama, baba, papa,* itd. S toga molim, da mi se neprimi za zlo, što se zasada nisam mogao u toj struci strogo dèržati svoje razredbe.

U ostalom pri izradjivanju cěle ove slovnice treptěle su pisaocu neprestano pred očima tri zvězde predhodnice: *kratkoća*, *jasnost* i *sustavna suvislost.* I za tu svèrhu proučio je on uz svoje sobstveno brižno izpitivanje i promatranje narodnoga govora najznamenitie slavjanske i němačke slovničare, a napose *Dobrovskoga*, *Puchmayera*, *Kopitara*, *Hanku*, *Bandkea*, *Miklošića*, *Tomička*, *Muršeca*, *Metelka*, *Vuka*, *Milakovića*, *Grimma*, *Götzingera*, *Beckera*, *Wursta*, *Kehreina*, *Heyse-a*, *itd.* Němački slovničari služili su mu za priměr osobito u izradjivanju stavkoslovja (syntaxis, Satzlehre), što se tiče logične strane, imajući u ostalom obzir na posebnu narav i ćud jezika slavjanskoga. Tako se je pisalac ove slovnice posve sprijateljio s onimi važnimi rěčmi Beckerovi: „*Wie die Sprache mit dem Gedanken, so steht die Grammatik mit der Logik in einer innigen Beziehung*, *und die Grammatiker haben sich immer*, *wenn sie nicht bei der rein etymologischen Betrachtung stehen blieben, bei der Logik Rathes erholt. In dem griechischen Alterthume stand die Logik noch mit der Grammatik in engem Bunde*, *und sie gingen mit einander Hand in Hand. Es ist darum höchst erfreulich*, *und eine Erscheinung guter Vorbedeutung für die Grammatik sowol als für die Logik, dass in der neuesten Zeit auch die Logik zu dem natürlichen Bündnisse mit der Grammatik zurückkehret.*“ (*Organism der Sprache* von Dr. Karl Ferdinand Becker. Frankfurt am Main 1841. §. 10. Seite 25 und 26.)

Da su ovom prigodom mnogi izrazi u naš jezik prevedeni, kojih do sada neimadjâsmo, to je posve naravno. Ali tako biaše i kod inih narodah u početku razvitja njihove književnosti. Poslušajmo, što u toj

struci isti veliki govornik *Ciceron* napominje: „*Postremo haec quoque res nos duxit ad hanc rationem, quod nomina rerum graeca, quae convertimus, ea remota sunt a consuetudine* (latina). *Quae enim res apud nostros non erant, earum rerum nomina non poterant esse usitata. Ergo haec asperiora primo videantur necesse est, idque fiet rei, non nostra difficultate.*“ (Cicero ad Herennium lib. IV. cap. 7.)

A i *Horacie* u toj struci vèrlo mudro sbori u poslanici III. na Pisone Q. Horatii Flacci „de arte poetica“ liber):

„— — *Ego cur, acquirere pauca*
si possum, invideor, quum lingua Catonis et Enni
sermonem patrium ditaverit et nova rerum
nomina protulerit? Licuit semperque licebit
signatum praesente nota producere nomen.“
(*v. 55—59*).

Što se tiče *terminologie* (nazivoslovja) u obće, ona je po propisu školske osnove (Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich, Seite 123) *latinska*, a nuz istu nalazi se ponajviše i ilirska. Priměri, kojimi se stavljena gramatična i syntaktična pravila potvèrdjuju i razsvětljuju, uzéti su iz naših najboljih poetičnih i prosaičnih pisalacah u smislu iste sada spomenute školske osnove (str. 124), kao što je i na svakome dotičnome městu točno naznačeno.

Kako trěba da se methodično upotrěbljava ova slovnica u naučanju mladeži, propisuje pobliže ista osnova školska, gdě govori o „*materinskom jeziku*“ (str. 121 itd.), a i „*Posebna znanost podučavanja*“ (didactica specialis). U Budimu 1849, str. 69—113. Ova se knjiga i onako radi svoje osobite grammatične i

stilistične pravilnosti svakomu učitelju jezika ilirskoga najsèrdačnie preporučiti može.

Napokon usudjujem se jošte kao za preporuku ovoga děla ovdě napomenuti, da je moje gorispomenuto pèrvo i kao pokusno dělce (*Osnova slovnice slavjanske naréčja ilirskoga.* U Zagrebu 1836) po g. Dru. P. Jos. Šafaříku pohvaljeno, te pisalac ove slovnice bì javno pozvan i ponukan, da obširniu slovnicu izdade ovimi rěčmi: „*Ohledem věcí grammatik náš obmezil se na nejnuznější potřebu, všudy přednost dávaje formám buď běžnějším a rozšířenějším, buď přesnějším a slovanštějším, s odmíšením toho, což buď pauze krajinské a pokautní, buď patrně zkažené, buď jinak nezvučné jest. V tom ve všem dal na jevo zdravau saudnost a pilnost chvalitebnau. Přejeme srdečně, aby p. Babukić brzo prostrannější a aupelnější grammatiku illyrskau na světlo vydal.*“ *) (Časopis českého Museum. Svazek první. V Praze 1837. str. 127.)

Obilnie o tom može se čitati u prevodu tako u Danici ilirskoj godišta 1837 br. 23. kako i u *Luni* (Beiblatt zur Agramer polit. Ztg.) god. 1839 br. 34. str. 145—148: „*Illirische Literatur*“ (aus der Zeitschrift Ost und West).

Dělce isto bilo je protumačeno i němačkim jezikom pod naslovom: „*Věkoslav Babukić's Grundzüge der* Ilirischen Grammatik, durchaus mit der neuen

---

*) Što se tiče iste stvari, to se je gramatik naš omedjašio na najnuždniu potrěbu, svigdě davajuć prednost formam ili običniim ili razšireniim (razprostranjeniim) ili strožiim i slavjanskiim (t. j. naravi slavjanskoga jezika poćudniim), uklonivši sve ono, što je ili púko pokrajinsko (provincialno) ili pokutno, ili očevidno pokvareno, ili inače neblagoglasno. U svem tome očitovao je zdrav razsud i pomnju pohvale dostojnu. Želimo sèrdačno, da g. B. čim prie obširniu i podpuniu slovnicu ilirsku na svět izdade.

Orthographie. — Mit einer sprachvergleichenden Vorrede von *Rudolf Fröhlich.* Wien 1839. Str. XXII. i 80 u 8. — Isti g. prevoditelj izrečè o njem slědeći sud: „*Die Grammatik ist kurz und bündig, dabei aber vollständiger als jene des Herrn Vuk Stefanović, lichtvoll und klar; die Formen können daraus mit grösster Leichtigkeit gründlich erlernt werden. Möchte uns Herr Babukić doch bald mit einer grösseren, vollkommen ausgearbeiteten Grammatik beschenken, deren Mangel bereits fühlbar wird, und ohne welche Deutschland freilich die Schätze Iliriens viel schwieriger verstehen und kennen lernen dürfte.*“

Protumačeno ovo dělce němačkim jezikom bì opet talianskim tekstom izjašnjeno pod naslovom: „*Elementi della* Grammatica illirica *secondo la nouova ortografia di* Viekoslavo Babukić *con una prefazione filologica di Rodolfo Frölich.* Traduzione di *G. A. K.* (Kaznačić?) *Zara,* fratelli Battara tipografi editori 1846.“ u 8. str. 83.

Iz gorespomenute „*Osnove slovnice slavjanske narěčja ilirskoga*“ primio je razredbu, pregled i priměre sklonjenjah (deklinacijah) — kao što i sám na str. 15. u bilježki napominje — g. prof. *Ant. Mažuranić* u svojih „*Temeljih ilirskoga i latinskoga jezika za početnike.*“ U Zagrebu, pèrvo izdanje 1839; drugo izdanje 1842, u 8. str. 128. —

A po slovnici *Mažuranićevoj* sastavio je opet g. *Lavoslav Firholcer* svoju *slovnicu horvatsku-slavonsku.* U Varašdinu 1847, u 8. str. 107. Sa dodatkom *věžbanja u čitanju* str. 130.

Kakov je sud o gorerečenoj slovnici spisateljevoj (Osnova slov. slav. nar. ilir. 1836) izrekao gosp.

Matia Majer u Ljubljani 1848, napomenusmo na str. 183 i 184 ove slovnice.

Godišta 1849 (kako je jur gore napomenúto) dodao je spisatelj ove slovnice k rěčniku *ilirsko-němačko-talianskomu* od Jos. Drobnića ilirsku slovnicu němačkim jezikom spisanu. — O ovoj slovnici izrečè něki štovani dopisatelj (prof. V-n-č-k ?) iz Vinkovacah pod ⊙ od 15. veljače u zagrebačkih něm. novinah (Agramer Zeitung) g. 1850 br. 42. slědeći sud.: „Die Grammatik von *Babukić*, die sich mit deutschen u. italienischem Texte dem Wörterbuche anschliesst, ist uns eine um so willkommenere Beigabe, da sie *als ein systematisch und methodisch geordnetes Ganzes in dem Wesentlichen des südslavischen Sprachbaues* mit Vermeidung jeder verschwommenen Breite und lückenhaften Kürze als„ *der* gelungenste Grundriss des südslav. Dialektes bezeichnet" und *als ein zweckmässiger Leitfaden für Schulen anempfohlen werden kann.* Ein südslav. Dobrovsky wird durch die philosophischen Sprachstudien ergänzen, was die Tiefe des Sprachbaues beansprucht."

Po gorespomenutih slovnicah, naime spisateljevoj jednoj i drugoj (od g. 1836 i 1849), i po *Mažuranićevoj*, izradiše svoje slovnice gospoda: *Girolamo Suttina* pod naslovom: „Principî di *grammatica illirica* esposti da *G. Suttina*" dodanoj k rěčničiću: „*Vocaboli di prima necessità.*" Zara 1850. 16. str. 208.— I prečastni g. kanonik *Franjo Volarić* pod naslovom: „Ilirska slovnica *za početne učionice.*" Sastavljena po *Franu Volariću*, kanoniku i vèrhovnom nadzorniku početnih učionicah u Kèrku. U Tèrstu 1852. u 8. str. 192.

Spisatelj ove slovnice napomenù svekolike gorěštovane sûdove i preporuke svojega děla ne tom taštom naměrom, kao da bi se htio time hvalisati, nego jedino za znak javne i iskrene zahvalnosti na toli blagom poticanju prema promicanju največjega blaga i dike čověčje, te za uspomenu onim, kojim to nije znano, pa da svekolike té sûde kao u jednu rukovet skupi, — a i tom naměrom, da ovo dělo kao mnogo trudnie i obilnie i u mnogoj struci suvislie, savèršenie i okolnostim vrěmena shodnie blagoj volji čitateljah i pravednih razsuditeljah najtoplie preporuči. Spisatelj osětja i ćuti i sám ponajbolje pomanjkanja, koja se u dělu amo i tamo nalaze, kao što ih je poněgdě na dotičnih městih i napomenuo, — s toga se nádá, da ga pravedni sudije, poznajući okolnosti i vrěmena i naprědka naše književnosti, neće Aristarhovom strogostju rešeteti, nego da će pomanjkanja po mogućnosti *blagovoljno* izpravljati i istomu spisatelju dobrovoljno ih priobćiti (čemu se osobito nádá od štovane gospode učiteljah, koji na istome polju za nepredak narodnoga jezika i književnosti rade), ili da će sami štogod, budi u cělom ili u pojedinih diélih slovnice, obilnie i savèršenie s vrěmenom spisati i na světlost izdati, te time istoj stvari, neupuštajuć se u gadne i nepristojne osobnosti, *objektivno* najbolje koristiti.

Napomenuvši svekoliko, što mi je glede ovoga mojega trudnoga děla i njegova naprědka na um pasti moglo, te želeći od sèrdca svakomu iskrenomu rodoljubu, i inomu ljubitelju našega jezika i promicatelju prave čověčnosti, zdravlje i poželjani napredak, zaključujem i opraštam se s rěčmi mudroga *Horacia:*

Si quid novisti rectius istis
Candidus imperti, si non, his utere mecum.

Pisah u Zagrebu dne 12. Sérpnja 1854.

Věkoslav Babukić.

UVOD.

§. 1.

1. Priobćivanje naših mislih osětljivimi znakoví (čuvljivimi i vidljivimi t. j. *govorom* i *pismom*,) imenujemo *jezikom*.

2. Sadèržaj mislih sačinjavaju *pojmovi* (Begriffe, conceptus), koje si mi možemo načiniti o stvorovih (predmetih = Dinge, Gegenstände), o njihovih svojstvih, stališih i činjenih.

3. Ovi pojmovi mogu se u našem umu raznovèrstno jedan na drugi *protezati*.

4. Kada mi u svojem umu jedan pojam na drugi tako protegnemo, da poslědnjim něšto o pèrvom *izreknemo* (govorimo, tvèrdimo), onda mi načinimo misao takodjer i po *liku* (naličju, formi). Od izreke jednoga pojma o kojem drugom zavisi *lik* misli.

5. Jezične znakove za pojme i protezanja jednoga pojma na drugi, nazivljemo: *rěči*.

6. Rěčmi izražena iliti očitovana misao zove se *izreka* ili *stavak* (Aussage, Satz; enunciatio, sententia). Kad ja velim: *golub guče*; onda izričem misao kao stavak. Sadèržaj misli i stavka sačinjavaju pojmovi: *golub*, *gukati*. Ali misao i stavak dobiju tek onda svoj lik, kad ja pojam *gukati* o pojmu *golub* izreknem.

§. 2.

1. Svaki narod (razuměvamo u *genetičnom* iliti *rodoslovnome* smislu) — ponosi se svojim jezikom i dèrži materinski jezik za najmilii, najsladji i najjačji; a to s toga, što mu je od malinah priviknuo i tako rekuć iz njegova čověčjega

organizma (ustrojstva) naravno proiztekao, te s toga mu dopire do sèrdca. I blago svakomu narodu, koi se ponosi svojim materinskim jezikom; jer taj će živèti na věke i njegovoj slavi neće biti konca.

Jezik svakoga naroda, da u prispodobi govorimo, jest ogledalo njegove dělotvornosti duševne, on je najistinitii svědok njegove prošastnosti i najvěrnii sprovodič u njegovoj srěći i nesrěći. — Jezik je napokon svakoga naroda najživii i najpouzdanii svědok iliti dokaznica najstariá o razvitku njegovieh umnih silah, o napredku njegove izobraženosti u obće za cěli rod i posebno za pojedinca. Kad o svem tome pověstnica múkom múči, — tad on *živo* i *jasno* govori. — To izrečenje priznaju jednodušno svikolici najučenii muževi svih izobraženih narodah, koji su se bavili*) i koji se sada bave**) prispodabljanjem jezikah, i koji u njihovu nutarnju jezgru, kao něku tajnu, bi reć božanstvenime svojim umom proniču. —

2. Svi jezici imadu više manje *glavnih naréčjah* (Hauptmundarten), *podnarěčjah* (Untermundarten) i *razrěčjah* (provincialismus, patois). Tako i jezik *slavjanski* děli se u *četiri* velike grane naime:

A) naréčje *rusko;*

B) narěčje *poljsko;*

C) narěčje *česko-slovensko;*

D) narěčje *ilirsko* iliti *jugoslavjansko*, inače *slovinsko* iliti *hèrvatsko-sèrbsko* ili *sèrbsko-hèrvatsko.*

Imade još dva ogranka ovoga silnoga narěčja slavjanskoga (naime jugoslavjanskoga) kao dva pobočnika, izmedju kojiuh *sèrbsko-hèrvatsko* (*što*-kavsko i *ča*-kavsko = primorsko) narěčje svoju glavu ponosito uzdiže i to su:

a) od *iztoka:* narěčje *bugarsko* sa svojom starom majkom, jezikom *cèrkvenim* inače *staroslavjanskim* (slovenskim

*) N. p. izmedju ostalih: *Rask*, Danjanin; — Wilhelm *Humbold*, J. Christ. *Adelung*, Dr. Karl Ferd. *Becker*, Němci; — Franjo Maria *Appendini*, Talijan; — Jos. *Dobrovský*, *Kopitar* i Jos. *Jungmann*, Slavjani.

**) N. p. Jakob i Wilhelm *Grimm*, Franjo *Bopp*, *Eichhoff*, Dr. Aug. *Schleicher*, Dr. J. K. F. *Rinne*, *Schmitthenner*, *Pott*, Němci; Dr. Pav. Jos. *Šafarik*, *Vostokov*, *Davidov* i Dr. Franjo *Miklošić*, Slavjani.

ili slavenskim = lingva slavonica vel palaeo-slovenica, lingva slavica dialecti veteris, literalis, liturgica aut ecclesiastica).

b) od *zapada:* narěčje *slovensko*, koje se opet děli:

1. na narěčje *slovensko-hèrvatsko* iliti *kaj-kavsko* u provincialnoj Hèrvatskoj (naime u županijah: zagrebačkoj, varašdinskoj, križevačkoj i u Medjimurju).

2. na narěčje *slovensko* u strožiem razumku, naime u Štajerskoj, Kranjskoj i Koruškoj, zatim u zapadnih županijah ugarskih t. j. u požunskoj, šoprunskoj, željeznoj i saladskoj, gdě medju njimi amo i tamo (osobito u požunskoj, šoprunskoj i željeznoj županii) poměšanoga narěčja *čakavskih* t. j. primorskih Hèrvatah imade, koje se u jezičnih otocih preko iztočne Austrie i po Moravskoj proteže.

Pazka. Ova narěčja jugoslavjanska spadaju svakako ponajbliže u jednu sustavu (systema) i to *tračko-ilirsku* ili *zadunajsku;* jerbo ova grana slavjanska pruža se prema sěvernim Slavjanom izmedju Dunava, jadranskoga (sinjega) i cèrnoga mora. Obilnie ćemo o tome drugdě prosloviti, ako Bog dá! — Zasada prispodobi samo: „*Serbische Lesekörner* oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart." Ein Beitrag zur slawischen Sprachkunde, von P. J. Schaffarik. Pesth, 1833. Seite 112. §. 30.

Narečje ovo κατ' ἐξοχήν (t. j. odlično) *ilirsko* iliti *sèrbsko-hèrvatsko* imenuje se kod prostoga puka polag različnih pokrajinah, u kojih se govori: *dalmatinskim*, *hèrvatskim*, *slavonskim*, *bosanskim*, *hercegovačkim*, *sèrbskim i rackim*, a kod izobraženih ili se zove u obće *ilirskim*, *sèrbskim*, *slavonskim*, *hèrvatskim* ili *dalmatinskim* narěčjem.

Stari *dubrovački*, *dalmatinski* i *bosanski* pisci imenuju ilirski jezik skroz *slovinskim*, a někoji *harvatskim* jezikom. U novie doba pisac Otac Petar *Katančić* imenuje ga *ilirskim* izgovora *bosanskoga*, kao što ga je i *Micalia* zvao (god. 1651); *a Vuk Stef. Karadžić sèrbskim (srpskim)* narěčja *hercegovačkoga* te ga děli na *južno* (djed), *iztočno* (ded) i *zapadno* (did). — Prispodobi: Српски рјечник (srpski rječnik) u Beču 1818 str. XVI. i XVII. i drugo izdanje u Beču 1852 str. IV. — Napokon „Ковчежић (kovčežić) za istoriu, jezik i običaje Srba (t. j. Sèrbah iliti Sèrbaljah) sva tri zakona. I." u Beču 1849 str. 1—27.

U ovaj par (t. j. u ovo doba od něko desetak godinah) uobičajilo se je, za izběgnutje svake razpre i bratskoga nesporazumljenja, te i sèrbski i hèrvatski i slovenski pisci upotrěbljuju město staroga i klassičnoga imena ilirskoga ime *ju-*

goslavjansko ili *jugoslavensko*. Ovomu naproti stoji ime sěveroslavjansko, koje su stari pisci nazivali *sarmat*-skim, kad su latinski pisali. Tako gorespomenuti Otac Petar *Katančić* u svojem latinskom dělu: „Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum, in quo de origine, lingva et literatura *Croatorum* etc. disseritur." Zagrabiae MDCCXCV. in 4. na str. 13. veli: „*Illyricam* loquendi rationem ab *Sarmatica* sedulo distinguere oportet." Zatim na str. 25: „Lingva Croatas non sinit ab Carpate deduci. Ea non *Sarmaticae*, verum *Illyricae* originis est; quas dialectos diligenter secernere oportet, nisi omnia quaeque miscere, et sic rebus, quae ceteroquin pateant, tenebras offundere velis."

§. 3.

1. Stavak je, kao izraz misli, najvažnii predmet slovnice. Stavkom bi mi uprav govoreć imali i početi; ali iz praktičnih iliti izkustvenih razgledah nezačimljemo njime, nego njegovimi najprostiimi česticami iliti počelí (Elemente, Bestandtheile).

2. Stavak sastoji iz *rěčih*, kao znakovah pojamnih (Zeichen der Begriffe) i njihovih protezanjah iliti odnošenjah. Rěč sastoji iz *slovákah* (syllaba, die Sylbe). Slovka sastoji iz *glasovah* (Laute). Glasovi se nemogu dalje t. j. na manja počela (čestice iliti dielke) razglobiti (razpraviti, razonoděti); jerbo su oni temeljna iliti pèrvotna počela jezika.

3. Mi začimljemo s *glasovi* i *slovkami*, pa onda prelazimo na *rěči* te napokon na *stavke*. S toga se razděljuje ova slovnica na tri diela:

I. dio na glasoslovje (Lautlehre),
II. „ „ rěčoslovje (Wortlehre),
III. „ „ stavkoslovje (Satzlehre).

Pazka. O *pravopisu* (ortografii) i *stavačnih znacih* (Satzzeichnung, interpunctio) govorit ćemo potanje pri kraju ove slovnice kao u zaglavku. — Napokon ćemo jošte několiko rěčih dodati o *slovkoměrju* (Sylbenmaass, Quantität der Sylben).

DIO PÈRVI.

Glasoslovje.

§. 4.

1. **Glasovi** (jezični glasovi iliti glasice) su počéla slovákah. Glas je najprostii izraz čověčjega govora.

2. Glasovi se razděljuju na *samoglasnike* i na *suglasnike*.

3. **Samoglasnik** (vocalis, Stimmlaut) imade samostalan glas t. j. takov glas, koi se bez pomoći ikakova drugoga glasa gèrlom i šupljinom ustmenom proiznaša.

4. **Suglasnik** (consonans, Mitlaut) može se izgovoriti samo pomoćju samoglasnika. S toga bi se svikolici suglasnici mogli pravedno nazvati němimi glasoví iliti *němoglasnicí*, koji se jedino u savezu sa samoglasnikom u šupljini ustmenoj i suděiovanjem dotičnih čestih ustmenih kao jezičnoga orudja (naime ustánah, jezika, zubih i gèrla) proiznašaju.

5. **Samoglasnici** se razděljuju:

a) glede razširenja šupljine ustmene, po kojoj postaju,
na *široke* iliti *tupe:* a, o, u, ili
na *uzke* iliti *oštre:* e, i.

b) glede vrěmena, u kojem glase,
na *kratke:* à, ò, ù, è, ì, ili
na *dugačke:* { 1. kratkoduge: á, ó, ú, é, í.
2. dugokratke: â, ô, û, ê, î.

O ovih ćemo dolě niže §. 6. obilnie prosboriti, kad *„o naglasku“* uzgovorimo.

Pazke.

1. Samoglasnici: à i è (t. j. pod ovom slikom) upotrěbljavaju se takodjer i za *němi glas* pred suglasnikom jezičnim *r*, kad za njime jedan ili dva ina suglasnika slěde. n. p. kàrv ili kèrv; kàrst ili kèrst; càrkva ili cèrkva; màrkva ili mèrkva; smàrt ili smèrt.

Někoji pisci, budući se nečuje niti jasno *a* niti *e*, neupotrěbljavaju u takovu slučaju nikakova samoglasnika, n. pr. krv, krst, crkva, mrkva, smrt itd.

Jak. Mikalia (Micalia) u svojem rěčniku: „thesaurus linguae illyricae, in quo verba illyrica italice et latine reduntur," Laureti 1649, dověršenom u Ankoni (Jakinu) 1651. u 8. upotrěbljava u takovu slučaju dva *rr* i za njima *i*, n. pr. krriv, krrist, crrikva, mrrikva, smrrit itd. — Po svoj prilici da je po takovu načinu pisanja i grad Tàrst ili Tèrst = Tergestum: Trrist=*Triest* postao.

Mi smo onoga mněnja, da takov *němi glas* pred *r* iz gèrla proizlazi, i da je glasu *a* najbližji, samo što neimamo dosada za njega *prave* i *samostalne* slike, što ćemo drugdi obilnie dokazati. I dok se to znanstveno nedokaže i neustanovi, bilo je učiteljsko tělo c. kr. akademijske gimnazie zagrebačke onoga mněnja, da se kratko naznačeni samoglasnik *è*, kao najobćenitie dosada upotrěbljavan, za školske knjige upotrěbi, te da se time anarhia pravopisna, koja je u novie vrěme medju pisci zavladala, barem u obučavanju mladeži dokine, — što je i vis. ministarstvo bogoštovja i naukah odobrilo.

S toga i mi u ovoj slovnici upotrěbljujemo u spodobnu slučaju sliku *è*, n. p. kèrv, kèrst, cèrkva, mèrkva, smèrt.

2. U ilirskom jeziku neima *diftongah* iliti dvoglasnikah. S toga, kad se sukobe (sastanu) samoglasnici: au, eu, iu, ou, izgovaraju se razstavljeno nesamo u ilirskih rěčih, nego takodjer i u inostranih, n. p. da-o (m. dal od da-ti), zače-o (m. začel od zače-ti), pi-o (m. pil od pi-ti); — ja-uk (od glagolja: ja-ukati = javkati, slov. jókati); pa-uk (slov. pavuk); pa-un (slov. pav); pa-u-nica (slov. pavica); pi-uckati (t. j. po malo piti); po-učiti itd.

U inostranih rěčih: Europa (izgovori: E-u-ropa); *kaucia* (jamčevina) od latinske rěči *cautio* (izgovori: ka-u-cia). Spodobna inostrana imena pretvaraju ne samo u ilirskom, nego u svih narěčjih slavjanskih glas *u* u *v*: Evropa (m. Europa); Pavel, Paval, Pavao, Pavó, Pavle (m. Paulus); Šavel, Šaval, Šavao, Šavó, Šavle (m. Saulus).

Ako u kojoj sastavljenoj rěči sa predlogom (praepositio, Vorwort), koi se zavèršuje na samoglasnik, začimlje slědeća slovka sa samoglasnikom *i*: to se onda glas *i* pretvara u glas (suglasnik) *j*, i sačinjava sa predidućim predlogom jednu slovku: proj-ti (m. pro-i-ti; doj-ti (m. do-i-ti); zaj-ti (m. za-i-ti), itd. Prispodobi §. 4.: 9. I. Samoglasnici: *i* prelazi u *j*.

3. Pisme *ě* nije diftong, nego je jotovano *e* (= je) i najmljeno je (uzeto je *per conventionem*), da se izgovara ili kao *je* ili kao *ie* (= ije):

a) *ě* ima se izgovarati kao *je*, kada je slovka po naravi kratka: *věra* (vjèra=vjerra); *měra* (mjèra=mjerra); *bělilo* (bjèlilo=bjellilo).

U provincializmih iliti u narěčjih pokrajinskih (razrěčjih) izgovara se u ovome slučaju pisme *ě* ili kao čisto i kratko *è* ili kao kratko *ì*: vèra, mèrra, bèlilo (u Srěmu i po varoših hèrvatskih); — vìra, mìra, bìlilo (po varoših i pobližnjih im selih u Dalmacii, Slavonii i Bosni).

Kada pisme *ě* zastupljuje po naravi naglasak težak iliti kratak, pak slědi za glasovi: *d*, *t*, *l*, *n*, — onda se u někojih krajevih takodjer š njimi staplje iliti slieva u jedan glas: dj, tj=ć, lj, nj. n. p. děd (izgovori: djèd); děteta (djèteta); těrati (=tjèrati); němački (=njèmački); lěpota (=ljèpota).

b) Ako li pisme *ě* po naravnome glasu zastupljuje oštar iliti dugačak naglasak: to se onda po hercegovačkom (bosanskom iliti izobraženome književnom običaju) izgovara kao *jé* ili kao *ie* ili *ije*: *běda* (bjéda ili bieda); *běg* (bjég ili bieg); *pěvac* (pjévac ili pievac); *věst* (vjést ili viest); *děte* (djéte ili diete); *tělo* (tjélo ili tielo); *sěno*(sjéno ili sieno); *zěvati* (zjévati ili zievati); *cěna* (cjéna ili ciena).

Za glasoví *ustnenimi* (labiales, Lippenlaute): *m*, *b*, *p*, *v*, izgovara se ponajviše kao *jé*: *měšati* (mjéšati); *běsan* (bjésan); *pěsak* (pjésak) *věk* (vjék).

U razrěčjih (provincialismih) izgovara se *ě* u ovome slučaju ili kao dugačko *é* ili kao dugačko *í*: béda ili bída; bés ili bís; bég ili bíg; pévac ili pívac; vést ili víst; déte ili díte; télo ili tílo; séno ili síno; zévati ili zívati; céna ili cína, itd.

c) Za glasoví *gèrlenimi* (gutturales, Kehllaute): g, h, j, k; zatim za *žuborećimi* (sibilantes densiores, Zischlaute): ž, š, č neima pismenu *ě* nikada mèsta.

6. Suglasnici se razděljuju:

I. polag sudělujućega orudja jezičnoga

a) na ustnene: m, b, p, v, f;
b) „ jezične: l, n, r;
c) „ zubne: d, t;
d) „ svištuće: z, s, c (=ts);
e) „ žuboreće: ž, š, č (=tš), ć (=tj);
f) „ gèrlene: g, h, j, k.

II. Polag nutarnje sile, kojom se izgovaraju,

a) na mekane: b, d, dj, g, z, ž, dž;
b) „ tvèrde: p, t, tj, k, s, š, č.

Pazka. Kolikogod putah dojde koi mekani suglasnik u sastavljanju ili proměni slovákah do tvèrdoga, onda se proměni *govorom* u svoj srodni tvèrdi glas, n. p.

b u *p*: šib-a, šib-ak, *šipka*; — Sèrb, ser*p*ski; — rob, ro*p*ski, itd.

d u *t*: grad, gra*t*ski =gracki; — ljudi, lju*t*ski =ljucki (m. ljudski); — nuditi, nu*t*kati; gospod, gospodin, gospo*t*ski =gospocki i gosposki (m. gospodski) itd.

dj u *tj*=*ć*: medvěd ili medjed, me*tj*ka =mećka ili mečka (město medjka t. j. medvedica); — medja, varmedja, varme*tj*ski =varmećski takodjer i varme*t*ski (m. varmedjski), itd.

g u *k*: nogot (u ruskom narěčju) =nokat, no*k*t (u podnarěčjih takodjer noht i noft), itd.

z u *s*: razsol ili razsó =rásó (m. rassó); — razstati se = ra*s*tati se (m. rasstati se); razpeti, rázapeti =ra*s*peti, itd.

ž u *š*: dèržak, dèr*š*ka (Genit. sing.); — muž, mu*š*ki, a, o, *adj.*, mu*š*karac (m. mužkarac); — drug, družina, dru*š*tvo (m. družtvo); — Požega, Požežac, Požežanac: poże*š*ki (m. požežki), itd.

dž u *tš*=*č*: osobito u turskih rěčih: barda*k*čija =bardagdžija; — čibu*g*džija =čibu*k*čija (od rěči čibuk).

Na isti način kad dódje koi tvèrdi suglasnik pred mekani, onda se pretvori u mekani, n. p.:

p u *b*: top, to*b*džija.

t u *d*: svat, sva*d*ba =svatba, sva*d*barina =svatbarina; — kositi, kosi*d*ba (m. kositba); voziti, vozi*d*ba (m. vozitba), itd.

k u *g*: mozak =mozag (u podnarěčjih mozg); svakda (od svak dan) =sva*g*da, sva*g*danji i sva*g*dašnji (m. svakdanji, svakdašnji); — někadašnji =někdašnji, ne*g*dašnji, itd.

s u *z*: sagraditi =sgraditi, zgraditi, zgrada (město sgrada); sabor =sbor, zbor; sboriti, zboriti; — nos, nozdèrva; gost, gozba (město gosba ili gostba); — tast, tazbina (m. tasbina ili tastbina), itd.

š u *ž*: duša, zadužbina (m. zadušbina); — věžbati se (m. vě*št*bati se), itd.

č u *dž*: naručiti, naru*dž*bina (m. naručbina); — svědok, svědočiti, svědo*dž*ba (m. svědočba); — otac, otče = oče (Vocat. sing.), ota*dž*bina, ota*dž*benik (vidi Vukov rěčnik město: otačbina, otačbenik), itd.

Na ovome temelju počiva svakolika razlika izmedju *eufonijskoga* (blagoglasnoga) i *etymologijskoga* (korenoslovnoga) načina pisanja ilìti pravopisa (orthografia). Za eufonijski način

vojuju: Vuk Stefanović Karadžić i Dr Agustinovi — Gjuro (Agustinović Gjuro). I prosti ljudi, věšti pismu, nemisleći nimalo na izvor i postanak rěčih, pišu, kako se rěči prosto izgovaraju.

Mi nezamétjemo eufonie; dapače, gdi je neobhodno potrěbita, strogo se je dèržimo i jedino poradi većje razumljivosti obziremo se na etymologiu po načelu: *„Govori za uši, a piši za oči.“* U ovom načelu, koje pèrvi put izrekosmo u ilirskoj slovnici k rěčniku Drobnićevu (ilirsko-němačko-talianskomu) u Beču 1846-1849 na str. 560, potvèrdjuje nas *„Der österreichische Schulbote“* 1851. Zahl 1. pag. 2. govoreći: *„Auge* und *Ohr* sind die besten Lehrer der Rechtschreibung.“ I ovo pravilo, rekao bi, da valja za sve jezike u obće, — više ili manje. Prispodobi s time i „M. Fabii *Quintiliani* de institutione oratoria“ lib. I. cap. VII.

7. Glasovi (samoglasnici i suglasnici) predstavljaju se t. j. slikuju se ili pišu se znakoví, koji se nazivaju *pismena* (die Buchstaben, literae). Glasovi dakle i pismena nesmiju se zaměniti. Pismena su znaci iliti slike glasovah.

Pazka. U ilirskom jeziku razlučavaju i upotrěbljavaju se mala i velika pismena.

8. Pismena se stavljaju obično u slědećem redu, koi se Abc ili abeceda, ili po gèrčko-latinskoj navadi alfabet (od alfa, beta), ili po staro-slavjanskom i sèrbskom običaju azbuka (od az, buki), ili po staro-hèrvatskom iliti glagoljskom bukvica (od buki) nazivlje:

a) *mala pismena:*

a, b, c, č, ć, d, e, ě, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, t, u, v, z, ž.

b) *velika pismena:*

A, B, C, Č, Ć, D, E, Ě, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, S, Š, T, U, V, Z, Ž.

Pazka. Imade i sastavljenih pismenah za proste ili još bolje slivene glasove, n. p. dj, tj-ć, lj, nj. Ovdi je glas gèrleni (gutturalis sonus, Kehllaut) *j* pomekčujući glas, kad se sa glasoví: *d*, *t*, *l* i *n* u jednoj slovci sukobi.

O pismenu *ě* prosborili smo gore više obilno u §. 4. pod pazkom 3.

Pismena: *q*, *x*, *y* upotrebljavaju se samo u inostranih rěčih. — Inače glas *q* neima niti u inostranih rěčih drugoga

glasa, nego naše *k*. — Pisme *x* sastavljeno je od starine kod Gèrkah iz dvajuh pismenah i njima odgovarajućih glasovah, naime iz *k* i *s* = *ks*, odkle se u gèrčkom alfabetu i zove *ksi*. — Dalmatinci i Slavonci upotrěbljavali su ga za naše sadanje *ž*. — Pisme *y* proizlazi iz gèrčkoga alfabeta; a někoč su ga Hèrvati i Slavonci upotrěbljavali za pomekčanje gorespomenutih pismenah i njim odgovarajućih *zubnih* (dentales, Zahnlaute) i *jezičnih* glasovah (linguales, Zungenlaute): *d*, *t*, *l*, *n*. —

U město današnjih naših diakritičnih pismenah: *ž*, *š*, *č*, *ć*, — odgovarajućih žuborećim glasovom (sibilantes latiores soni, Zischlaute, Zischer), postavšim ili iz *svištućih* glasovah (sibilantes soni, Sauselaute): *z*, *s*, *c*, ili iz gèrlenih glasovah: *g*, *h*, *k* — pisala su se po dva pismena, naime:

město *ž* — ili *x* ili *s*, *sc*, *scj*, *sg*.
„ *š* — „ *sh* „ *ss*, *sc*.
„ *č* — „ *ch* „ *cs*, *ts*, *ç*, *cj*.
„ *ć* — „ *th* „ *ch*, *ç*, *cj*.

Dakle město današnjega diakritičnoga znaka bì ponajviše pisme *h* u pomoć uzeto, a negdě: *s*, *c*, *j* i taliansko *g*, osobito za pomekčanje jezičnih glasovah: *l* (gl=lj) i *n* (gn=nj).

9. Samoglasnici i suglasnici *proměnjuju se uzaimno u govoru unutarnjom svojom organskom iliti ustrojnom silom radi srodnosti* naime:

I. Samoglasnici.

a prelazi u *o*: sta-ti, sta-nem, sta-ja-ti: *sto*-ja-ti, *sto*-jim.
a prelazi u *e*:

a) osobito kada se *svištući*: *z*, *s*, *c*, i gèrleni: *g*, *h*, *k*, glasovi, imajući za sobom karakteristiku (obilježje) *a* glagoljah V. razreda u infinitivu, — u sadanjem vrěmenu kažućega načina (praesens indicativi modi) u svoje srodne žuboreće suglasnike: *ž*, *š*, *č*, pretvaraju unutarnjom govornom silom, što se *eufonia* iliti blagoglasje nazivlje, n. p.:

maz-a-ti: maž-*em*
pis-a-ti: piš-*em*
mic-a-ti: mič-*em*
lag-a-ti: laž-*em*
puh-a-ti: puš-*em*
plak-a-ti: plač-*em*, itd.

b) Istim načinom kada se zubni glasovi: *d*, *t* glagoljah, u nesvèršenom načinu (infinitivus) karakteristiku *a* imajućih, u sadanjem vrěmenu kaž. načina sa *j* pomekčuju:

gled-a-ti: gledj-*em*
glod-a-ti: glodj-*em*
kret-a-ti: kretj-*em*
met-a-ti: metj-em, itd.

c) Napokon za *ustnenimi glasovi* (labiales, Lippenlaute): *m*, *b*, *p*, *v*, glagoljah u infinitivu karakteristiku iliti obilježje *a* med korenom i tvornikom (formativom) *ti* imajućih, dodavši im u sadanjem vremenu kaž. načina tvornike *jem, ješ*, *je*, *jemo*, *jete*, *ju* i umetnuvši (per epenthesin) medju ustnene glasove i tvornike sada rečene jezični glas *l* te ga u jednu slovku stopivši, naime u: *ljem*, *lješ*, *lje*, *ljemo*, *ljete*, *lju*, n. p.

hram-a-ti: hram-*ljem*
gib-a-ti: gib-*ljem*
zib-a-ti: zib-*ljem*
sip-a-ti: sip-*ljem*
poziv-a-ti: poziv-*ljem*, itd.

o prelazi u *a:* kada glagolji IV. razreda, imajući karakteristiku *i* pred tvornikom infinitiva *ti*, ponajviše *minući* (perfectivni), postaju *trajućimi* (imperfectivni), te prelaze u V. razred glagoljah, dobivši karakteristiku *a* ili *ja*, n. p.

lom-i-ti: lam-a-ti
zaklop-i-ti: zaklap-a-ti
utop-i-ti: utap-a-ti
kor-i-ti: kar-a-ti
ukor-i-ti: ukar-a-ti
stvor-i-ti: stvar-a-ti
umor-i-ti: umar-a-ti
rod-i-ti: rad-ja-ti
plat-i-ti: plat-ja-ti
klon-i-ti: klan-ja-ti
skoč-i-ti: skak-a-ti
por-i-ti: par-a-ti
otvor-i-ti: otvar-a-ti
izvoz-i-ti: izvaž-a-ti
unos-i-ti: unaš-a-ti
umoč-i-ti: umak-a-ti
utoč-i-ti: utak-a-ti

pretoč-i-ti: pretak-a-ti
slož-i-ti: slag-a-ti.

Pazka. Isti glagolji V. razreda, kada postaju iz *minućih glagoljah* (perfectiva verba) *trajućimi* (imperfectiva), proměnjuju koreniti glas *o* u *a*, n. p.

okop-a-ti: okáp-a-ti
omot-a-ti: omat-a-ti
izor-a-ti: izar-a-ti
preor-a-ti: prear-a-ti, itd

o prelazi u *e*: osobito za najžidjim glasom (liquidissimus sonus, der flüssigste Laut) *j* i za po njem štopljenimi: lj, nj, dj, tj, ž, š, č, ć, u svih stranah govora, a ponase u jedinobroju (numerus singularis, Einzahl), tvoriteljnom padežu (Instrumentalis casus) mužkoga i srědnjega spola, n. p. kraj-em, kralj-em, polj-em, ražnj-em, panj-em, smudj-em, fenić-em, manić-em, muž-em, križ-em, mač-em, groš-em; — moje, tvoje, svoje, naše, vaše (město: mojo, tvojo, svojo, našo, vašo), itd.

o prelazi u glas *u:* Ovo se može opaziti u različitih narěčjih slavjanskih, a ponase u instrumentalu singularu (tvoriteljnom padežu jednobroja) tretjega sklanjanja, n. p. kost: kostjom, kost*ju* (u kajkavskom iliti slovensko-hèrvatskom narěčju: kost*jum*, ili koštjum =košćum). Rěč *gora* imade po hèrvatsko-slovenskom narěčju u instrumentalu singularu gor*úm* (m. gorόm), a u někojih krajih imade u instr. sing. i *gorú* (m. gorúm), što se sa českim narěčjem slaže: *horau* ili *horou* =*gorú.*

u prelazi u glas *i:* Ovo se takodjer može viděti u inih slavjanskih narěčjih, a osobito u českom, obilnó. U ilirskom književnom ima samo několiko takvih slučajah, n. p. slušati: sl*i*šati, uslišati; — rúkati: r*i*kati. U slovenskom podnarěčju, koje vlada takodjer i na medjaših hèrvatskih, izgovara se *u* kao němačko *ü*, n. p. kr*ü*h (m. kruh); k*ü*piti (m. kupiti); p*ü*hati (m. puhati), i t. d.

e prelazi u glas *o:* Ovo osobito biva, kad se iz korenitih slovakah samostavna imena tvaraju, n. p. iz korena *rek* (odkle glagolj *reći*), biva *rok* i sastavljene rěči: pro*rok*, u*rok*, ročiti, ročište; — iz korena *tek* (odkle glagolj *teći*), biva *tok* i sastavljene rěči: *potok*, *iztok*, *točiti*,

iztočiti, *uztoka*, *zatoka*, *patoka*, itd.; — iz korena *ved* (odkle glagolj *vesti*), biva *vod:* izvod, dovod, navod, odvod, privod, provod, razvod, uvod, zavod itd.; — iz korena *vez* (odkle glagolj *vezti*), biva *voz:* dovoz, izvoz, navoz, povoz, uvoz, zavoz, itd.; — iz korena *leg* (odkle glagolj *leći*), biva *log:* ložiti, ložnica, itd.

e prelazi u glas *i:* što se može opaziti osobito u opetujućih glagoljih (iterativa verba) n. p. od glagolja *čekati* biva: očikati, izčikati, dočikati, itd.; — od glegolja *teći* biva: odticati, izticati, poticati, proticati, naticati, razticati, uticati, itd.; — od glagolja *mesti* (praesens: metem), biva: izmitati, omitati, pomitati, razmitati, zamitati, itd. —

i prelazi u *j:*

a) kad dodje kao početna slovka za predlozi samoglasnimi ili za takovimi, koji se na samoglasnik svèršuju, n. p. *ojti* ili *oći* (město o-i-ti); *ujti* ili *ući* (m. u-i-ti); *projti* ili *proći* (m. pro-i-ti); *zajti* ili *zaći* (m. za-i-ti); *pojti* ili *poći* (m. po-i-ti). *dojti* ili *doći* (m. do-i-ti).

b) u někojih imperativih onih glagoljah, koji imadu u praesensu *em* ili *im*, a pred njimi stoji korenito slovo *d*, s kojim se stope, n. p. *glědj* (m. gledi), *vidj* (m. vidi), *jedj* (m. jedi, u slovensko-hèrvatskom podnarěčju).

II. Suglasnici.

Suglasnici jednoga istoga reda imadu po svojoj unutarnjoj ustrojnosti ne samo u jeziku slavjanskom u obće i u narěčjih i podnarěčjih slavjanskih napose, — nego i u svakome drugom jeziku veliku srodnost, i s toga se jedan u drugi proměnjuju; a někoji jednoga reda imadu opet srodnost s drugimi redovi:

a) ustneni: *m*, *b*, *p*, *v*, *f*,

proměnjuju se uzaimno medju sebom, n. p. rěč *m*nogo izgovara se u horvatsko-kajkavskom iliti slovenskom narěčju: *v*nogo i *f*nogo; — *V*enetke (Venetiae, Wenedig) izgovara se *B*enetke i (ulica *b*enedačka u Zagrebu, Venetianer Gasse) i *B*netke, *V*netke, *M*letke, *M*letci, *M*letakah (n. p. dužd od *M*letakah; — knjiga štampana u *B*neci — město Bnecih, Bnecieh — u *M*něcie m. *M*ně-

cieh ili *M*letcieh); čes*v*ina i čes*m*ina (vidi rěčnik Stulli-ev); — *p*tica izgovara se u hèrvatsko-slovenskom i hercegovačkom podnarěčju: *v*tica, a něgdě i *f*tica; *p*šenica i *v*šenica (vidi Vukov rěčnik); teti*v*a (staroslav. tjativa) i teti*b*a i tati*b*a; — *p*čela, u českom narěčju *v*čela, u slovenskom (krajnskom) *b*čela, *b*učela, č*b*ela, č*b*elica, č*m*ela; ra*v*no i ra*m*no; gla*v*nja i gla*m*nja; obra*m*nica i obra*v*nica; sa*p*un i sa*v*un i sa*f*un, sapo, smegma, die Seife; a*p*tik i a*v*tik; gu*v*no i gu*m*no (vidi Vukov rěčnik); slovensko ki*v*ati (klimati) i ki*m*ati (vidi rěčnik Urbana Jarnika: „Versuch eines Etymologikon's der slovenischen Mundart." Klagenfurt, 1832).

Prispodobi nadalje slavjanske rěči sa inostranimi, n. p *b*rat, českí *b*ratř, něm. *B*ruder, lat. *f*ratèr; — slavj. rěč *p*lam i *p*lamen, lat. *f*lamma, něm. *F*lamme; — slav. rěč *b*ukva, něm. *B*uche, lat. *f*agus, gèrčki φηγός; — slav. rěč *b*ěžati, lat. *f*ugere, gèrč. φεύγειν itd.

Gèrčka rěč Φίλιππος, lat. Philippus, něm. Philipp, ilir. *P*ilip, *F*ilip, *V*ilip, itd.

Pazke.

1. Glas *v* prelazi něgda i u gèrleni glas *h*: *v*lače, *h*lače (lače, lačice, lačnjak, vidi Vukov rěčnik); slovensko *v*nogo, (mnogo) i *h*nogo; — u slovenskom podnarěčju, kad se predlog (praepositio, Vorwort) *v* (=*u*) sastane (sukobi) sa rěčjom, koja začimlje sa *v*, onda se predlog rečeni okrene blagoglasja radi u *h*, n. p. *h* *v*isinu, město: *v* *v*isinu (Prispodobi Danicu ilir. g. 1835, br. 3., str. 10: „onda podigne oči *h* visinu"). Tako se može čuti i *h*mèrl město *v*mèrl (umèrl, umró), *h*mèrla, *h*mèrlo itd.

v prelazi takodjer u samoglasnik *u*: slovenski predlog *v* (=vu, va, u): běži *v* kraj (*u* kraj); *v*paliti =*u*paliti; *v*peti se =*u*peti se; *v*piti =*u*piti (vapiti, vapijati); *v*plesti =*u*plesti; *v*lesti, *u*lězti itd.

Usuprot

u prelazi u *v* i *p* u tvaranju i izvadjanju rěčih iz korena:

u u *v*: ku-ti (kovati) ku-jem; snu-ti (snovati) snujem; slu-ti (sloviti), itd.

u u *p*: su-ti (u sastavljenih glagoljih: dosu-ti, nasu-ti, osu-ti, posu-ti, prosu-ti, razsu-ti, zasu-ti) praesens indica-

tiva: *sp*em mĕsto *su*em (dospem, naspem, ospem, pospem, prospem, razspem, uspem, zaspem).

2. U primorskom izgovoru prelazi ustneni glas *m*, kad je u skrajnjoj slovci, vazda u *n*: ja zna*n* (m. ja zna*m*) ja vidi*n* (m. vidi*m*); piše*n* (m. piše*m*) itd. — A i inače se pretvara *m* u *n*: pa*m*titi i pa*n*titi, početi *praes.* poč*m*em i poč*n*em. U zaimenih 1. osobe *ja*, gen. *m*ene, *plur. nom. mi*, *gen. n*as, *n*am, *n*ami, *n*ama.

3. Ako se korenita slovka svèršuje na ustnene glasove: *m*, *b*, *p*, *v*, a slĕdeća tvorna slovka (formativa sillaba, Bildungssilbe) začimlje sa pomekšiteljem (Mildling, molliens sonus) *j*, tada se medju takove slovke umetne glas jezični *l* usuvkom (per epenthesin), koi se sa spomenutim pomekšiteljem u jedan glas sliva. To se sbiva:

1) pri mužkih samostavnih imenih na *janin*: Rim-*lj*anin, Zagreb-*lj*anin, Lip-*lj*anin, Kiev-*lj*anin, Sarajev-*lj*anin, Nov-*lj*anin, Slav-*lj*anin, Sèrb-*lj*anin (m. Sèrbljin) itd.

2) pri ženskih samostavnicih pred tvornikom *ja* ili *jača*: zem-*lj*a (m. zem-ja), zub-*lj*a (m. zub-ja), čap-*lj*a (m, čap-ja), kap-*lj*a (m. kap-ja), krav-*lj*ača (m. krav-jača), kop-*lj*ača (m. kop-jača), itd.

3) pri srĕdnjih samostavnicih pred tvornikom *je*: kop-*lj*e (m. kop-je), snop-*lj*e (m. snop-je), brodov-*lj*e (m. brodov-je), zdrav-*lj*e (m. zdrav-je), itd.

4) u posĕdnih pridavnicih (adjectiva possessiva): žab-*lj*i (m. žab-ji), krav-*lj*i (m. krav-ji), mrav-*lj*i (m. mrav-ji), itd.

5) u prispodobnih stupnjih (comparativi gradus): slab-*lj*i (m. slab-ji ili slab-ii od slab), tup-*lj*i (m. tup-ji ili tup-ii od tup), suv-*lj*i (m. suv-ji ili suv-ii od suv t. j. suh), itd.

6) u pridavnih imenih kakvoću naznačujućih: cèrv-*lj*iv (m. cèrv-iv), gnĕv-*lj*iv (m. gnĕv-iv), buv-*lj*iv (m. buh-iv t. j. pun búhah), itd.

7) u glagoljih (verba), koji se svèršuju na *ati* — t. j. koji imaju karakteristiku (obilježje) *a* pred tvornikom infinitiva *ti*, — a u sadašnjem vrĕmenu (praesens) kažućega načina (indicativus modus) primaju tvornik *jem*: hram-*lj*em (m. hram-jem ili hram-am od hramati); zob-*lj*em (m. zob-jem ili zob-am od zob-a-ti), zib-*lj*em (m. zib-jem ili zib-am od zib-a-ti), sip-*lj*em (m. sip-jem ili sip-am od sip-a-ti), poziv-*lj*em (m. poziv-jem ili pozivam od pozivati), itd.

8) u glagoljih *nastavljajućih* (continuativa verba, fortdauernde Zeitwörter), i *opetujućih* (v. iterativa, wie-

derholende Zeitw.), kad glagolji *minući* (v. perfectiva) iz IV. razreda imajući u infinitivu karakteristiku (obilježje) *i* pred tvornikom *ti* skaču u V. razred s karakteristikom *ja* ili u VI. s karakteristikom *iva* pred *ti*: naprav-*lj*ati, naprav-*lj*am (od naprav-i-ti); pozdrav-*lj*ati, pozdrav-*lj*am (od pozdrav-i-ti); skup-*lj*ati, skup-*lj*am (od skup-i-ti); oslab-*lj*ati, oslab-*lj*am (od oslab-i-ti); stav-*lj*ati, stav-*lj*am (od stav-i-ti); oprav-*lj*ati, oprav-*lj*am (od oprav-i-ti);

upotreb-*lj*ivati, upotrěb-*lj*ujem (od upotrěb-i-ti); namam-*lj*ivati, namam-*lj*ujem (od namam-i-ti); zatrav-*lj*ivati, zatrav-*lj*ujem (od zatrav-i-ti); zaslěp-*lj*ivati, zaslěp-*lj*ujem (od zaslěp-i-ti), itd.

9) u *dionorěčih (pričastjih) tèrpećega lika prošloga vrěmena* (participia passivae formae praeteriti temporis) pred tvornikom *jen* glagoljah III. i IV. razreda (t. j. imajućih karakteristiku *ě* ili *i* pred tvornikom infinitiva *ti*): oživ-*lj*en (m. oživ-jen od oživ-ě-ti ili oživ-lě-ti); tèrp-*lj*en (m. tèrp-jen od tèrp-ě-ti ili tèrp-lě-ti = tèrpljeti); jav-*lj*en (m. jav-jen od jav-i-ti); ulov-*lj*en (m. ulov-jen od ulov-i-ti); ucěp-*lj*en (m. ucěp-jen od ucěp-i-ti); zaslěp-*lj*en (m. zaslěp-jen od zaslěp-i-ti); pomam-*lj*en (m. pomam-jen od pomam-i-ti); posram-*lj*en (m. posram-jen od posram-i-ti); izgub-*lj*en (m. izgub-jen od od izgub-i-ti), itd.

b) jezični: *l*, *n*, *r*,

zaměnjuju se poněgda medju sobom, n. p. *n*agodan i *l*agodan; m*n*ogi, m*n*oga, m*n*ogo i m*l*ogi, m*l*oga m*l*ogo; m*n*ožtvo i m*l*ožtvo (ljudih); m*n*ožína i m*l*ožina; uzm*n*ožiti i uzm*l*ožiti; — Ve*n*etci i B*n*etci i M*l*etci M*l*etakah; — brevia*r* i bèrvia*l* (ili brvial u Primorju); p*l*ebanuš i p*r*ebanuš i p*r*ibanuš (m. župnik = parok); p*l*epelica i p*r*epelica; k*l*ik i k*r*ik; k*l*iknuti i k*r*iknuti; — m*n*im i m*l*im, m*n*ěti = m*n*iti i m*l*iti:

(M*l*im, da nitko neće reći itd.;
M*l*im, da svaki mudri znade, itd.
Svaka li je m*l*iš visina
Izvèrsnia od nizina'.

Vidi Vida Došena: „*Aždaja sedmoglava.*“ U Zagrebu 1768. str. 7, 8 i 16.); sum*n*ja i sum*l*ja; du*n*ja (= tunja

= kunja = gunja = dgunja = tkunja = kutina, cotoneum, cydonium, Quitte) i du*lj*a (ruski. Vidi Puchmayer Lehrgebäude der russ. Sprache. Prag, 1820. str. 69.); oz*l*obiti i oz*n*obiti.

Pazka. Glas *l* pretvara se

1) u glas *u*: Prispodobi glagolj v*u*ći i slovenski v*l*eći, pov*u*ći (v. perfectivum), i pov*l*ačiti (v. imperf.), sv*u*ći i sv*l*ačiti, itd. — V*l*k (staroslavjanski i češki), v*o*lk (ruski), v*i*lk (poljski), v*u*k (ilirski). — V*l*na (češki i staroslav.), vo*l*na (ruski), vełna (poljski), v*u*na (ilirski), itd.

2) u glas *o*: Prispodobi prošasto vrěme pričastja činećega (praeteritum participii activi): da-*l*, bi-*l*, ču-*l*, govori-*l*, pita-*l*, pisa-*l*, kupova-*l* i da-*o*, bi-*o*, ču-*o*, govori-*o*, pita-*o*, pisa-*o*, kupova-*o*, itd.

c) zubni: *d*, *t*,

pretvaraju se uzaimno: *d*unja i *t*unja; o*d*piti i o*t*piti; o*d*pisati i o*t*pisati; sva*t*ba i sva*d*ba; na*d*pis i na*t*pis; o*d*jeti i o*t*eti; o*d*jimati i o*t*imati. Obilnie o tom vidi 6. *Suglasnici* II. Pazka: *d* u *t* (na str. 8.).

Pazka. Pri tvaranju, izvadjanju, sklanjanju i sprezanju rěčih kad za korenitimi glasovi: *l*, *n*, *d* i *t* slědi tvornik (formativa syllaba) sa pomekšiteljem *j*, onda se rečeni glasovi sliju u jedan glas, n. p. grad: gra*dj*anin; plat-i-ti: pla*tj*a; klon-i-ti: klo*nj*en, kla*nj*ati; kol-i-ti: ko*lj*e, ko*lj*en; mol-i-ti: mo*lj*en; grad-i-ti: gra*dj*en; rod-i-ti: ro*dj*en; sud-i-ti: su*dj*en; plat-i-ti: pla*tj*en; zlat-i-ti: zla*tj*en, itd.

d) svištući: *z*, *s*, *c*,

pretvaraju se uzaimno, kako je jur gore obilno rečeno pod 6. *Suglasnici* II. Pazka: *z* u *s* i zatim *s* u *z*.

Pazka 1. *d*, *t* i *z* pretvaraju se radi blagoglasja (eufonie) u *s*, kad stoje kao koreniti glasovi pred tvornikom infinitiva *ti*: pre*s*-ti (m. pred-ti): pred-em; me*s*-ti (m. met-ti): met-em; ve*s*-ti (m. ved-ti): ved-em i vez-em, itd.

Pazka 2. Glasovi *z*, *s* i *c* prelaze u tvaranju, izvadjanju, sklanjanju i sprezanju rěčih, kad pred samoglasnike *e* i *i* zatim pred *j* dojdu, u svoje srodne širje, t. j. *žuboreće* (sibilantes latiores, Zischer oder Zischlaute) glasove *ž*, *š*, *č*:

z pretvara se u *ž*: vitez, viteže, vitežki (i viteški), a, o; — knez, kneže, — knežev, a, o, i knežki (m. knežski i kneški) ili kneževski, a, o; — bèrz, bèržji ili

bèrži, a, e; nizak, nižji ili niži (m. nižži), a, e; — rězati, rěžem; kazati, kažem; mazati, mažem; gaziti, gažen, a, o; voziti, vožen, a, o; vožah (m. voziah); groziti, grožah; grožen, a, o; paziti; opaziti, opažen, a, o; opažati, itd.

s u *š*: ri*s*, riše; kvas, kvaše; vis, visok, višji ili vìši (m. višši), a, e; — uzvisiti uzvišen; prositi, prošah (m. prosiah), prošen; kositi, košen; nositi, nošah (m. nosiah), odnašati, nošen; — uprositi, uprašati; zanositi, zanašati; — pisati, pišem; brisati, brišem; tesati, tešem; kresati, krešem; itd.

c u *č*: zec, zeče, zečar, zečarica, zečev, a, o, *adj.* zečevina, zečji; ot-ac, ot-če (m. ot-tše = očče ili òče), otčin, otčinski, a, o; pisalac, pisaoca (m. pisalca. Prispodobi b) jezični: l, n, r, Pazka 2), pisaoče il pisóče; — tkalac, tkalački (m. tkalacski); Pakrac, pakrački (m. pakracski); ovca, ovčji, ja, je, ovčar, ovčara, ovčarski, a, o; ovčetina; jaganjac, jaganjče; micati, mičem; ticati, tičem; sricati sričem; baciti, bačen, a, o, *part.*; itd.

e) gèrleni: *g*, *h*, *j*, *k*

1. Zaměnjuju se uzaimno u govoru. Tako

h prelazi u *k*: *h*otěti, *h*těti i *k*těti; grè*h* i grě*k*; ču*h* i ču*k*; *h*ram i *k*ram, itd.

h u *g*: grě*h* i grě*g*; ču*h* i ču*g*; dodjo*h* i dodjo*g*; ve*th* i ve*gd*, itd. Prispodobi pod 6. *Suglasnici* II. Pazka i „*Narodne srpske Poslovice*“ Vuka Stef. Karadžića na Cetinju 1836, str. XXII.

k u *g*: *k*to (sada ilirski tko i ko) i *g*do (slov.); *k*dě (staro), kadě i *g*dě; ně*k*to (sada nět*k*o) i ně*g*do (slov.); sva*k*da (od svak dan) i sva*g*da; sva*k*dašnji i sva*k*idašnji i sva*g*danji, sva*g*dašnji; itd.

k u *h*: *k*ći i *h*ći (slovenski); *k*orěn (němački Krän) i *h*rěn.

g u *h*: *g*rabar, *g*rabrik i slovensko *h*rabičje (m. grabičje ili gabrovje). U sěvero-slavjanskih naréčjih, a osobito kod Čeho-Slovenacah izgovara se naše *g* uvěk kao *h*: *h*ora m. *g*ora; no*h*a m. no*g*a; mo*h*u m. mo*g*u, itd.

h u *j*: smě*h* i smě*j* i smi*j*; smi*j*ati se i směјati se (m. směhati se); Mi*h*alj, Mi*h*ailo i Mi*j*at, Mi*j*o (m. Mihat, Miho), grě*h*, gri*h* i gre*j* i gri*j*; mě*h*, mì*h* i me*j* i mi*j*.; itd.

2. Gèrleni glasovi zaměnjuju se takodjer sa glasovi inih razredah. Tako prelazi

h u *v:* u provincialismih: mu*h*a i mu*v*a; — bu*h*a i bu*v*a; — ru*h*o i ru*v*o; — pu*h*ati i pu*v*ati; — su*h* i su*v*; — kru*h* i kru*v*; — glu*h* i glu*v*; — mar*h*a i mar*v*a; — protu*h*a i protu*v*a; — *h*èrpa i *v*èrpa; u*h*ar i u*v*ar, itd.

h u *m:* osobito u *predložnom* padežu množtvenoga broja (praepositionalis v. locativus casus pluralis) po svih spolovih, n. p. u runjanski*m* zeleni*m* šljivici*m* (m. u runjanski*h* zeleni*h* šljivici*h*). — On (sv. Sava) ostavi svoje bile dvore, Po pusti*njam* (m. po pustinja*h*) ter čini pokore (Kačić. Razg. ugod. nar. slov. Pisma od 4 imenjaka). — Dobrota kralja Vladana bi po svi*m* dèržava*m* razglašena (Kačić).

Zaleti se strielovita
Na sunčanie*m* koli*m* Slava
(m. na sunčanie*h* koli*h*).

Ivan Gundulić u „*Dubrovniku*" za godište 1849, str. 153., itd.

j u *v:* *j*apno i *v*apno; — ču*v*en (m. ču-*j*en od ču-ti); — proli*v*en (m. proli-*j*en od proli-ti); — dobi*v*en (m. do-bi-*j*en od dobiti); — dobi*v*ati (m. dobi-*j*ati); — da-*v*ati (m. da-*ja*-ti imperfectivum od da-ti); — pro-mišlja*v*ati (m. promišlja-*j*ati, verbum iterativum od promišljati, promisl-i-ti), itd. Ovo obično biva, kad glagolji u V. razredu kao *kontinuativni* dobiju jedno-struku karakteristiku *ja* ili kao *iterativni* dvostruku *aja* ili *jaja*, n. p. spa*v*ati (m. spa-*ja*-ti (od spa-ti); da*v*ati (m. da-*ja*-ti od da-ti); umo*ljav*ati (m. umol*ja*-*ja*-ti od perf. umol-i-ti); s*v*anuti (m. s*ja*-nu-ti t. j. si-nu-ti, sunce, dan; itd.

j u *m:* u dubrovačkih noviih knjigah svèršuje se *dat.* i *prae-positional* (locativ) *sing.* ž. spola město na *oj* na *om*: u mojo*m* (m. u mojoj) ruci. On učini po tvojo*m* (m. po tvojoj) volji. Prema jedn*om* (m. jednoj) gospodji, itd.

j u *z:* u*z*eti, u*z*imati (m. ujeti, ujimati od glagolja *je*-ti, staroslavjanski ja-ti, odkle se izvodi i rěč pri-ja-telj t. j. prijat, prijatan, prijet, prijetan čověk), itd. —

j u *ž:* *j*ar i *ž*ar; *j*arko i *ž*arko (sunce); po*j*ariti se i po*ž*ariti se (kruh u peći i čověk u licu); sèr*dj*ba i sèr*dž*ba; jed*j*ek i jedžek; ud*j*erica (uděrica, prispodobi česko: *díra*, poljsko: *dziura*) i udžerica = uložina, aedicula, zothecula, eine Nische, Wandvertiefung, itd.

j u *š:* lěp-*ji* i lěp-lji i lěp-*ši* (comparativ), što se u slovenskom i inih slavjanskih narěčjih kao pravilo (t. j. formativa *ši*) nalazi.

3. *Gèrleni* glasovi: g, h, k, pretvaraju se u tvaranju, izvadjanju, sklanjanju i sprezanju rěčih u svoje srodne glase inih razredah, osobito kada dodju pred samoglasnike *e* i *i*, ili kada tvornik (formativa syllaba, Bildungssilbe) začimlje glasom *j*, naime:

g u *z* i *ž:* Bog, bozi, Bože! — božji, ja, je (pokratjeno: boži = božži, boža, bože), božanstvo, obožavati; — vrag, vrazi, vraže! — vražji, vražić itd. — rog, rozi, rože! — rožni, na, no (*adj.*), rožanice, rožak, rožčić (inače po euf. ortogr. roščić); — noga, nozi, i o nozi (Dat. i Praep.); nožni, na, o, *adj.*, nožica (mala noga); — drug, druzi, druže; — družtvo (inače društvo ili družstvo), družiti se; — dug (dugačak): dužji (ili dùži = dužži), ja, je; produžiti; — mogu, možeš, može, pomozi (imperativ), pomoz' (m. pomozi Bog!), pomagati, pomažem; — mnogi i mnozi, mnozieh:

A oni, kieh se boje mnozi,
Strah od mnozieh i oni tèrpe.
(Gundulić u Osm. I: 6.)

množ, možtvo (m. mnoštvo ili množstvo, itd.

h u *s* i *š:* duh, dusi, duše! — Čeh, Česi, Češe (i Čehu!), česki (m. čehski ili česski); — suh, a, o, *adj.* susi (m. suhi, Nom. plur.), susiem i susiemi (m. suhiem *Dat.* i suhiemi *Instr.*) n. p.

Zatiem pieva (Šimun); kako medju
Susiem' bàrdim tej pustoši
Vas puk ćuti smàrtnu žedju
I razsàrdjen zlo màrmoši.
(Palmotić u Kristiadi piev. VII: 78.)

sušji ili sùši =sušši (comparativus gradus), sušiti; — strah, strasi, straše, strašiti, strašen, ustrašen, prestrašen, itd.

k u c i č: junak, junaci, junače; junačtvo (m. junačstvo ili junaštvo), junački, (*adj.* m. junačski ili junaški); junačiti se; — vojak, vojaci, vojače, vojački; — jak, jaci, (Nom. pl.) jačji ili jàči =jačči; — plakati, plačem; — vikati, vičem; — skakati, skačem; — pekao, pečem, peći (m. pekti, infinitiv), peci (imperativ), pečen, a, o, *part.* itd.

§. 5.

O premêtanju, proměnjivanju, usuvljivanju, izsuvljivanju i predsuvljivanju glasovah.

1. Glasovi se u govoru i pismu često putah premêtju, proměnjuju, usuvljuju, izsuvljuju i predsuvljuju, s toga nam je od potrěbe, da se s takovim preobrazivanjem glasovah poněšto upoznamo; jer samo tim načinom dade se u jezgru jezičnu t. j. u njegov organizam prodrěti.

2. Kao što srodnost samo- i suglasnikah pričinjava, da se jedan u drugi proměnjuju: tako i něka tajna organička sila jezika prouzročava, da se glasovi premêtju (premitju). Premêtanje takovo jezično zove se u gramatici gèrčkim jezikom *metathesis* (die Metathese, die Buchstabenversetzung). Premêtanje ovakovo nalazi se u svih jezicih, a u slavjanskom jeziku proizvedeno po někom organičkom doslědnom pravilu sačinjava u někojih rěčih, kako ćemo dolě niže viděti, obilježja (karakteristike), po kojih se jedno glavno narěčje slavjansko od drugoga razlikuje. A někada sastoji u ovakovu premêtanju i blagoglasje jezika ili narěčja, — a někada i isto zloglasje (kakofonia).

3. Prosto premêtanje (metathesis) rěčih može se uviděti u slědećih rěčih:

tuk	město:	kut,
súk	„	kus (komad)
suka (rus.)	„	kusa (kuja),
crikva (čak.)	„	cirkva (kajk., cèrkva),

k*or*piva	město:	kopriva
*č*etina (=tšetina)	„	štetina (šćetina, šćetica),
*žl*ica	„	ližica (ožica, kašika).
pu*kš*a	„	puška,
*gam*azin	„	magazin,
*zaj*ik (u Rěci)	„	jazik (jezik),
*kar*van	„	gavran,
*pla*dne (Vuk.)	„	poldne (pódne),
*mog*ila (rus.)	„	gomila,
ve*den*ik (Vuk.)	„	venedik,
os*av*nuti	„	osvanuti,
c*av*titi (dubr.)	„	cvatiti (cvasti),
ne*jev*ernik*) (slov.)	„	nevjernik,
*ron*iti	„	noriti (njuriti, gnjuriti),
pro*ći*	„	projti (pro-i-ti),
pro*dj*em	„	projdem (proidem).

Tako isto i svikolici glagolji sastavljeni od prostoga glagolja: *iti*, *idem*, sa predlozi: *do*, *iz*, *od*, *o*, *po*, *pri*, *pro*, *raz*, *u*, *uz*, *za*: doći, dodjem; izići, izidjem; zaći, zadjem, itd.

4. Spodobno premêtanje i ujedno proměnjivanje glasovah sačinjava obilježje (karakteristiku) izmedju narěčja bugarskoga i sèrbsko-hèrvatskoga, n. p.

sèrbs.-hèrv.	bugarski.
a) **dj**:	**žd=jd**:
medja (med-ja)	mežda (mejda),
gradjanin	graždanin (grajdanin),
gospo*dj*a (gospoja)	gospo*žd*a (gospoža),
vo*dj*a	*vožd* (vojd)
hèr*dj*a ('rdja)	*ržda* (rjda),

*) U slovenskom narěčju izgovara se najmljeno (das conventionelle) **e** = **je** ili **ie** kao **ej**, što su i Kajkavci Hèrvati bilježili znakom **é**, n. p. *vé*ra = v*ej*ra; *sé*na = s*ej*na; *bé*li = b*ej*li; ml*é*ko = ml*ej*ko; v*é*k = v*ej*k; p*é*sek = p*ej*sek. Vidi *Béllo-szténěcz* = Bělostěnäc Gazophylacium.)

sèrb.-hèrv.	bugarski.
sudjen	*sužden* (sujden),
vidjen	*vižden* (vijden),
rodjen	*rožden* (rojden),
rodjenje	*roždenie* (rojdenje),
vidju (vidim)	*viždu* (vijdu),
sědju (sědim)	*sěždu* (sějdu),
vadju (vadim)	*važdu* (vajdu), itd.

b) ć = tj:	št = jt:
noć	nošt,
peć	pešt,
svěća	svěšta,
srěća	srěšta,
pitja (=pića, hrana)	pišta,
vratjati,	vraštati,
vratjam,	vraštam,
svetjen	svešten,
svetjenik	sveštenik,
obratjati	obraštati,
obratjam	obraštam,
reći (retji)	rešti,
mutju (mutim)	muštu,
vèrtju (vèrtim)	vèrštu.

Pazke.

1. Po §. 4. gèrleni glasovi uzaimno se proměnjuju, i *j* prelazi u *ž*: s toga i u onome slučaju, kadagod u ilirskom jeziku slovka kao tvornik sa gèrlenim glasom *j* započimlje poslě korenita glasa *d*, tada se u cèrkveno-slavjanskom i bugarskom naréčju od tvorne slovke, započimajuće se sa glasom *j*, isti pred glas koreniti *d* predbaci i ujedno u *ž* pretvori, kao što je gore pod 4. a) u priměrih dokazano.

2. U *čakavskom* i *kajkavskom* narěčju običaje se u spodobnih slučajih, t. j. kada za korenitim glasom *d* tvornici *ja* ili *jen* slěde, koreniti glas *d* posve izpustiti, n. p.

štokavski	*čak. i kajk.*
medja	meja
predja	preja
gradja	graja
medjaš	mejaš
pogadjati	pogajati
radjati	rajati
pudjati	pujati
privadjati	privajati
navadjati	navajati
rodjen	rojen
rodjenje	rojenje
rodjak	rojak, itd.

U ruskom narěčju spodobnim načinom kao i u čakavskom i kajkavskom narěčju izpušta se koreniti glas **d** i město glasa **j** upotrěbljava se **ž**, n. p.

štok.	*čak. — kajk.*	*ruski*
medja	meja	meža
predja	preja	prjáža
gradja	graja	graža
rodjenica	rojenica	róženica
sadje	saje	sáža, itd.

Ali u pismenom ruskom jeziku imade jošte mnogo upliva stari iliti cèrkveno-slavjanski jezik, koi je u ovom slučaju po svojoj formi iliti obliku bugarski, s toga se i nedade iz dosadašnjih ruskih rěčnikah za ovaj slučaj mnogo doslědnih priměrah navesti.

3. U poljskom narěčju proměnjuje se u spodobnih tvornicih početni glas **j** u **z** (Prispodobi §. 4 gèrleni glasovi: **j** u **z**), a u českom narěčju izpušta se korenito **d** kao u čakavsko-kajkavskom i ruskom narěčju, n. p.

ilirski:	*poljski:*	*česki:*
medja	medza	meze
predja	przędza	příze
sadje	sadze	sáze
rodjen	rodzony	rozen
izpudjati	wypędzać	wypuzovati, itd.

5. O usuvljivanju (epenthesis, die Einschaltung) glasa l, kad za ustnenimi glasovi: *m*, *b*, *p*, *v*, slědi tvornik sa *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*, budi u kojoj strani govora, — govorili smo jur u §. 4. naime na str. 15. i 16. potanko.

6. U někojih rěčih izsuvljuje se po gděkojih krajih pomekšujući j za t, n. p. not-nji, nja, nje (m. notj-nji =noćni, a, o); notnik (m. noćnik); — kut-nji, nja, nje (m. kućni =kutj-ni), n. p. u poslovici: Kutnji (i kućni) prag najveća planina. (Vidi Vukov rěčnik). Tako se u narodu govori Velebi*ć* i Velebi*t* planina.

7. U gděkojih krajih, osobito u Primorju, izpušta se u někojih rěčih *t* pred *j*, kaogod što je gore u pazki 2. napomenuto, n. p. vo*j*ka město vo*tj*ka =voćka: O naranČo vojko plemenita! — (Vidi Vukov rěčnik).

Isto tako je običaj u Dubrovniku u izreci: ako, ili da *uzmoj* budem (m. uzmoć =uzmotj). Tako se čita u *Ročči*evu: „*Duhu kèrstjanskom*“ (molitvenoj knjizi) u Beču 1844 na str. 63: „moja mila i predraga majko, za da te tako *uzmo*j*budem* ljubit za sve vieke na nebesieh“. — Zatim na str. 70.: „Ah neka se tvoje oči nigda nesvèrnu s biljegah njegovieh (Isukèrstovieh) ranah, za da se *uzmo*j*budeš* svedj spominjàti, kako si obilno zadovoljenje od njega primio za naše griehe.“ —

Tako i na str. 71 spomenute molitvene knjižice dolazi rěč *mogu*j*stvo* (mogu*tj*stvo ili mogućstvo): „*Subota.* Pozdrav bl. dievi. Zdravo kćeri viečnoga oca, koju je on od viekuviečanstva odabrao velikiem *mogu*j*stvom* nadario i uzvisio vèrh svieh stvorenjah.

Istim načinom se i u Gundulićevu *Osmanu* pěvanju VII. strofi 6. čita *pójè* m. pó*dj*è (perfectum simplex):

„Ah, kud plahi mladče pó*j*è,
Na ki li se put potežì,
Kroz gorjenje neka tvoje
U pepelu Troja leži?“ —

8. Ima množtvo rěčih, u kojih je opet glas *j* izsunút (izboden, izbačen), pa po tome se rěči pokratile, n. p. *svědno* = sveedno = svejedno; svâk = svoak = svojak. (Prispodobi ovu rěč sa českom *svakr* i gotskom *swaihra*, odkle je

postalo schwager i šogor). Tako u někojih krajih govore: *e*sam, *e*si, est ili *è*, město: *j*esam, *j*esi, *j*est, *j*e. Město *jedan*: *e*dan, *e*dna, *e*dno; město *j*učer: *u*čer, odkle je slovensko iliti kajkavsko *v*čera. Istim načinom govori se *sju*tra i s*u*tra, i ovo poslědnje govori se običnie. — Na ovaj način pokratjeno je: moj, *má*, *mé*, = mo*a*, moe = moja, moje; tvoj, *tvá*, *tvé* = tvoa, tvoe = tvoja, tvoje; *ki*, *ká*, *kó* = koi, koa, koe = koi, koja, koje. Tako je od *pojas* stegnuto: poas = *pás*, *gen.* pása. Isto tako je pokratjen glagolj: *státi* = staati = stajati. Tako je od sastavljena glagolja: od-jé-ti postalo: o t é t i, gdi se je glas *d* pretvorio u *t*, a glas *j* je izpao. U českom jeziku postalo je tim načinom od glagolja lajati: *láti*; od kajati se: *kátì* se; od smějati se: *smáti* se; od bojati se: *báti* se (kao i u slovenskom narěčju), od vojevoda, v(oj)evoda: *vévoda*.

Istim načinom su se i naša izvěstna pridavna imena (adjectiva definita) pokratila, n. p. *čistí*, *čistá*, *čistó* = čistí, čistaa, čistoo = čistaja, čistoje (staroslavjanska i ruska forma); — *dobrí*, *dobrá* (= dobraa = dobraja), *dobró* (= dobroo = dobroje), itd.

Pazka. U někojih krajevih u Slavonii, a naime u brodskoj regimenti izmedju *Garčina* i *Topolja* izpuštaju u rěči *gdě* (= g d j e) i u sastavljenih š njome: *svagdě*, *někgdě*, *nigdě*, *drugdě* oba srědnja glasa: *dj*, pa govore: g e, n. p. *ge* si bio? *nige* (m. nigdě). *Gege* (m gděgdě) su ljudi imući, a *gege* siromašni; O sirotinjo *nige* te nebilo! — S toga se nazivaju ovi ljudi g e g a š i. Inače čisto i lěpo sbore naglaskom posavskim, spodobnim primorskomu.

9. U někojih krajih u Hèrvatskoj, po selih oko Zagreba, a osobito u Turovupolju i Zagorju predsuvljuju (priděvaju s početka *per prosthesin*), pred *o* glas *j*, n. p. Joborovo město *Oborovo* (selo u Turovupolju), *j*obroditi (m. obroditi), n. p. u pěsmi: „Višnjica je *j*obrodila više *j*od roda.“ Tako vele: *j*oko m. oko; *j*orati m. orati, itd.

Tako se i u Dubrovniku veli: *j*opet m. opet. „I *j*opet ima doći (Isukèrst) u slavi suditi žive i mèrtve.“ (Vidi *Duh kèrstjanski* po Ant. *Roćči*, str. 25.)

§: 6.

1. Iz glasovah sastavljaju se slogovi iliti *slovke* (syllabae, Sylben), iz slovákah *rěči.*

2. Ako se dva ili više glasovah *sudělovanjem* (jednomašnim gibanjem) govorilah (Sprachwerkzeuge), tako rekuć *jednim* udarcem, *jednim* dušákom iliti jazom izgovori; to se onda takova sveza glasovah imenuje *slovkom*, n. p. do, iz, od, po, uz, za, raz, zar, car, kár, par, zor, put, kut, prut, brat, krat, jest, kèrst, pèrst, smèrt, smrad.

3. U svakoj slovci mora biti *samoglasnik* kao *duša* u tělu; púko (sámo samcato) sjedinjenje suglasnikah nemože satvoriti nikakove slovke.

Pazka. Někoje rěči u slavjanskom jeziku u obće, koje u korěnu imadu glas jezični *r* i za njime po jedan ili po dva suglasnika, čini se kao da nemaju nikakova samoglasnika u *slovci* iliti u *slogu*, te da se mogu bez njega i *izgovoriti* i *upisati*, n. p. *rt* (m. èrt = àrt ili hèrt = hèrt = hàrt); r*d*ja ili r-dja, r'dja (m. èrdja = àrdja ili hrdja = hèrdja = hàrdja). Evo, kako o tome sbori *Vuk Stef. Karadžić*, kao zastupnik i zagovornik svih spisateljah, koji tako pišu: „Svako samoglasno slovo samo po sebi može biti *slog* (syllaba) i *rieč*, a od poluglasnoga (consona) ni jednog slova nemože biti slog ni rieč bez pomoći samoglasnoga, osim *r* (i predloga *k* i *s*, koji su samo rieči, ali slogovi nijesu); a od samoga *r* *) može biti slog, i pomoćju njega (*r*) može se zapisati rieč bez samoglasnoga slova, n. p. r-dja, r-va-nje, za-r-zati; prst, krst, krv, crv, crn, itd. Ovakovu službu čini *r* i kod ostalieh sviuh gotovo slavenskih naróda' pa i kod samijeh Rúsa' (koji inače rado umeću samoglasno slovo medju dva poluglasna, n. p. *golos*, *boroda*, *korova*, *krov*, *krest*, *perst*, město *glas*, *brada*, *krava*, *krv*, *krst*, *prst* itd.) i u današnjemu slavenskom jeziku, n. p. *bodrstvovati*, *bodršij*, *mudrstvovati*, *mudršij*, *hrabršij*, *rža*, itd. — U Čeha' i Bugara' čini ovakovu službu i *l*, n. p. *dlg*, *vlk*, *slnce* (da li bi se k ovim rěčma smjelo uzeti i slavensko *světl*, *světlšij*, *podl*, *podlšij*, *lža* i ostale ovakove rěči?), itd.

Kad *r* čini slog, a pred njim, ili za njim, stoji samoglasno slovo, onda nam treba metnuti *debelo jer* (ъ) izmedju *r* i samoglasnoga slova kao znak, da ono samoglasno slovo neide k *r*, nego da je *r* samo za sebe slog, n. p. *gr-o-ce*, *u-*

---

*) Gj. *Daničić*, ponašalac Vukov (Vukovac) u svojoj: »*Maloj srpskoj gramatici*« u Beču 1850 na str. 1. veli: da je *r samoglasno* slovo.

tr-o, o-vr-a-o, za-r-za-ti, po-r-va-ti se, i ostale ovakove riječi treba pisati: *grъoce, umrъo, ovrъao, zaъrzati, poъrvati se*, itd. Ovdje bi se mogao metnuti i kakav drugi znak mjesto ъ, n. p. *gr'oce*, ili *gr-oce*, ili još kako drugčije; ali je ъ najpriličnije; zašto je poznato medju ljudma, a ništa ne znači.“ (Vidi Srpski rječnik u Beču 1818, str. XXIX i XXX.

Premda ovako s g. Vukom mnogi stari i novi pisci misle i pišu, sa svim time imade ih opet mnogo, koji iz običaja pišu u takovu slučaju *è* ili *à*, kao što u §. 4. Pazki 1. dokazasmo.

Ali imade i razlogah za upotrěbljavanje samoglasnika pred *r* kao *duše* svake slovke. Samo je sada težje opreděliti: da li trěba pisati blagoglasno *a* ili *e*, budući se ni jedno ni drugo u obće jasno nečuje. Sasvim time može se opreděliti, kada malo dublje u duh blagoglasja jezičnoga proniknemo. Narěčje kajkavsko (od zaimena pitajućega: *kaj?* — slovensko i slovensko-hèrvatsko) izjavljuju se za blagoglasno *e*, a *što*-kavsko (od pitajućega zaimena *što?*) i *ča*-kavsko (primorsko) više za blagoglasno *a*, kao što se to iz někoje vèrsti rèčih i lasno i jasno uviděti može, n. p. samostavna i pridavna imena, zatim pričastja činećega lika (participia formae activae), koju se u slovenskom narěčju (a i u inih sěvero-slavjanskih) svèršuju na:

el: orel, kotel, čavel; — topel, světel, okrugel; — išel, rekel, digel, itd.
en: den, sen, oven; — věren, masten, čuden, praveden, krasen, strašen, grěšen, gladen, itd.
enj: ogenj, raženj, itd.
er: Peter, věter; dober, muder, hiter, ošter, itd.
es: pes, oves, itd.
ec: lonec, kolec, žalec, kotec, itd.
ek: jarek, pěsek, pétek; — kratek, vuzek, tenek, sladek, krotek, itd.

U svihkolicieh takovih slučajih upotrěbljuje se u ilirskom iliti štokavsko-čakavskom narěčju blagoglasni samoglasnik *a:*

al: oral (orao), kotal (kotao), čaval (čavao); — topal (topao), světal (světao), rekal (rekao), digal (digao), itd.
an: dan, san, ovan; — věran, mastan, čudan, pravedan, krasan, strašan, grěšan, gladan, itd.
anj: oganj, ražanj, itd.
ar: Petar, větar; — dobar, mudar, hitar, oštar, itd.
as: pas, ovas, itd.
ac: lonac, kolac, žalac, kotac, itd.
ak: jarak, pěsak, petak; — kratak, uzak, tanak, sladak, krotak, itd.

U sklanjanju imenah samostavnih, osobito ženskoga i srědnjega spola, kad u *Genitivu* množtvenoga broja sastanu se dva ili tri suglasnika, onda se u *kaj*kavskom narěčju (kao i u sěvero-slavjanskih narěčjih) umitje blagoglasno *e*, a u *što*kavskom i *ča*kavskom blagoglasno *a:*

a) u srědnjem spolu: *kaj*kavski: dobro, dobér; sedlo, sedél; sèrdce, sèrdéc; nědro, nědér.

U takovih slučajih metje se u *ča*kavskom i *što*kavskom blagoglasni samoglasnik *a:* dobár ili dobár-ah; sedál ili sedálah; sèrdác ili sèrdác-ah; nědár ili nědár-ah, itd.

b) u ženskom spolu *kaj*kavski: zemlja, zemélj, ovca, ovéc; tikva, tikév; igla, igél; sestra, sestér; bukva, bukév; hruška (m. kruška), hrúšék; guska, gúsék, itd.

U čakavskom i štokavskom: zemálj ili zemálj-ah; ovác ili ovác-ah; tikáv ili tikáv-ah; igál ili igál-ah; sestár ili sestár-ah, bukáv ili bukáv-ah; krušák ili krušák-ah; gusák ili gusák-ah, itd.

Napokon u oblagoglasivanju predlogah, koji se svèršuju na suglasnik, kad za njimi slěde do dva suglasnika, budi u sastavljanju glagoljah ili inače, — upotrěbljuje se u *kaj*kavskom *e*, a u *ča*kavskom i *što*kavskom svagdě *a*:

od: odebrati, odegnati, odeslati i: odabrati, odagnati, odaslati, itd.

iz: izebrati (ili zebrati) i izabrati: izegnati i izagnati; odeslati i odaslati, itd.

K tomu se jošte može dodati i to: da takov *němi* samoglasnik *e* ili *a* prima i svoje akcente iliti naglaske *kratke* i *duge.* Ali svu tu vlast poděljuje g. Vuk Stef. Karadžić glasu *r* (o kome mnie, da je *samoglasan!*), kao što se to u njegovih rěčnicih (u Beču 1818 i 1852) uviděti može, n. p. vȑći i vr̄ći (vèrći ili vàrći) vȑgnem i vr̄gnem i vŕci, vŕšem (vérći ili várči, váršem) i napokon vr̄šva ili vr̄ška (vêršva ili vârška), itd.

4. Iz slovákah sastavljaju se *rěči.* Al više putah i jedna slovka sama za sebe, dà i jedan samoglasnik i jedan suglasnik sačinjavaju *rěč.* Takove rěči zovu se *jednoslovčene*, a iz slovakah sastavljene *višeslovčene* (dvo- tro- četirislovčene itd.).

Priměri:

a) *jednoslovčene:* a, e, i, o, u, do, iz, za, dol, sol, bol, lav, bor, sir, mir, brat, tvèrd, smèrt, vèrt, sèrp, kralj, žmulj, itd.

b) *višeslovčene:* baba, brada, cèrkva, cèrkvenjak, životarenje, blagoslivanje, oživotvoravanje, bogojavljenje, bogorodica, carstvovati, kraljevati, blagorodan, mukotèrpan, spasonosan, itd.

5. Slovke se opet děle u *glavne* iliti u *korenite* slovke i u *nuzaslovke* iliti *pobočne* slovke. Ove se napokon poděljuju na *zaslovke* (skrajne slovke) i *predslovke*, n. p. u rěči *zahvalnost* je *hval* glavna iliti korenita slovka, *za* i *nost* su nuzaslovke (*za* predslovka, *nost* zaslovka). Sve jednoslovčene rěči su glavne iliti korenite slovke, ili su rěči *pèrvotne* (primitivae voces, Stammwörter), t. j. neposrědno iz korena izveděne.

6. *Glavne* iliti *korenite slovke* imadu radi svoje veće znamenitosti ponajviše *glavni naglasak* t. j. one se izgovaraju s većjim uzdignutjem glasa. *Nuzaslovke* imadu kad jačji kad slabii naglasak, i time se porazměrno izgovaraju s manjim uzdignutjem glasa.

O naglasku.

§. 7.

1. Naglasak ili glasoudaranje (accentus, tonus, Sylbenton) zove se ona sila u govoru, kojom se jedna slovka u kojoj rěči *oštrie* (sèlo = sello) ili *težje* (glád = glààd; glâva = gláàva) izgovori nego druge. Od naglaska trěba dobro razlučiti měru slovákah iliti *slovkoměr* (Sylbenmaass), kojom se naznačuje *duljina* (—) ili *kratčina* (◡) koje slovke. O slovkoměru govorit ćemo u dodatku ove slovnice obilnie, kao što jur u §. 3. napomenusmo.

2. Naglasak je uprav govoreć glasba (muzika) svakoga jezika. I buduć da je velika tančina (Feinheit) u srodnosti glasovah sbog upliva podnebesnoga (klimatičnoga), koi pričinjava, da čas na ovu, čas na onu slovku većja sila govora padne; — s toga je uprav težko svigdě pravi naglasak svakoga jezika točno oprediěliti.

3. Znakovah, kojimi se naglasak bilježi, imade tri: *težki* (accentus gravis); *oštri* (accentus acutus) i *zavinjeni* (accentus circumflexus).

a) Naglasak *težki* (`) bilježi se s lěva na desno, i u ovome slučaju naslanja se sva sila izgovora uvěk na slědujući suglasnik tako kao da se dvostruko izgovara. Tako se je u našem jeziku po staroj ortografii pisalo, i tako pišu i dan današnji Němci, koji se spodobnim znakom neslužе, n. p. bàra (= barra), měra = mjèra (= mjerra), ptìca (= pticca), kòra (= korra), pùra (= purra).

Pazka 1. Ovaj znak metje se u našem jeziku i na skrajne samoglasnike, osobito za drugu i tretju osobu prostoga prošastoga vrěmena minućih glagoljah (praeteritum simplex verborum perfectivorum): dà, čù, izpì, zapè, usù; — minù, zinù, dižè mahnù, ganù; — vidě (vidjè), zaletě se (zaletjè ili zaletì se); — skočì, kupì, proslovì; — ùtopì, zabolì; — okopà, iztěrà, poorà, protěrčà, zaplakà, upisà; pokupovà, osnovà, obradovà, darovà, zavojevà, izcělovà, itd.

Pazka 2. U někojih krajih narěčja *ča*kavskoga (primorskoga) i *kaj*kavskoga (slovenskoga, krajnskoga), gdě se u ženskom spolu *Nominativ* svèršuje na *a* ili *ja*, i srědnjega spola na *o*, — kada je rěč od dviuh slovakah, onda naglasak, *težki* (`) pada na drugu slovku, n. p. travà, sovà, stopà, cěnà, mejà (m. medja), osà, ovcà, slugà; — vinò, gnjezdò, selò, pismò, itd.

b) Naglasak *oštri* (´) bilježi se s desna na lěvo, i u tome slučaju naslanja se sva sila izgovora na samoglasnik tako, da glas kao hitro padne (`) pa se onda otégne (´) i kao okruglo razlazi se. U takovu slučaju pisalo se je něgda po dva samoglasnika, kao što Němci i sada jošte pišu, n. p. grád (= gràád), glád (= glàád), glás (= glàás), klás (= klàás), sněg (snièég), brěg (= brièég), Sírač (= Sìírač, selo u Slavonii), bír (= bìír), zórka (= zòórka), krúg (= krùúg), súnce (= sùúnce), itd.

c) Naglasak *zavinjeni* (^) sastavljen je iz *dugačkoga* i *kratkoga*, i u tome slučaju naslanja se sva sila izgovora na samoglasnik tako, da se glas najprie kao protegne (´) pa onda najednoč padne (`). U takovu slučaju rekao bi, da Němci samoglasnike pojačuju sa gèrlenim glasom *h* ili za *i* samoglasnikom *e*=*ie*: (ah, eh, ie, oh, uh), n. p. grâna (=gráàna), strâna (= stráàna), grêda (= gréèda), srěda (= sriéèda), sîrak (= síìrak), čvôrak (= čvóòrak), dûša (= dúùša), štûrak (= štúùrak), lûka (= lúùka), itd.

Pazka. Vuk Stef. Karadžić upotrěbljuje u svojih rěčnicih za *kratak* znak (̀) osim ovoga jošte jedan drugi dvostruk (̏) n. p bàcati (od báciti) — a bȁcati (=badkati, batskati ili backati = bȁcati od bosti, bodem). Tako razlučuje i rěč ȍra (= hòra ili čas) i òra (= orah, orěh). Vuka slědi i gore spomenuti (u §. 6. pod 3. Pazka *r* *) Gj. Daničić, gdě u svojoj maloj srpskoj gramatici na str. 3. govori o „*Akcentih*“ i u predgovoru napominje ovo: „O akcentima ko je rad više čitati, naći će u Miklošićevoj knjizi „*Bibliotheca Slavica*“ (Slavische bibliothek oder beiträge zur slavischen philologie und geschichte, herausgegeben von Fr. Miklosich. Erster band. Wien bei Wilhelm Braumüller 1851. str. 97—110).

Za znak *oštri* (́) upotrěbljuje isti Vuk Stef. Karadžić znak zaokruženi (̑), — a za *zavinjeni* (^) ima opet dva znaka: *oštri* i *zavinjeni* (́ i ^) ter ovaj poslědnji děli opet na dvoje i veli, „da se to najlakše može poznati u jednakim riječma, n. p. nas ima sedam *druga* (t. j. drúgah ili drugóvah od Nom. drúg), i svaki imamo po deset lijepi *druga* (što se konci prepredaju): ovdje se u *deset lijepi druga* (lijepih drúgah od Nom. drùga) neproteže tako glas, kao u *sedam druga*, nego se izgovara *drûgâ*, tako isto kad se reče: vidjeli smo na nebu 10 *dûga* (dûgah), i donijeli smo svaki po 10 kačni *dûgâ* (kačnih dúgah od dùga); deset *grâna* (grânah) i dopao *rânâ* (ránah), itd.

4. Glasovi se takodjer měnjaju polag različnosti padežah, n. p. vòda, *gen.* vodé, *dat.* vòdi, *acc.* vòdu, *voc.* vòdo, *instr.* vodóm. *Plur. nom.* vòde, *gen.* vôdah, *dat.* vòdam, *locat.* o vòdah, *instr.* vòdami; — lònac, lônca (a rònac, rònca), lôncu, o lôncu, lôncem; lónci, lònácah, lóncem; — vêrba (po Vuku vŕba), *gen.* vêrbé (vŕbē), *dat.* vêrbi, *acc.* vêrbu, *voc.* vérbo! (po Vuku vȑbo!), *instr.* vêrbom (po Vuku vŕbom) itd. Prispodobi §. 5. *Pazka.*

5. Tako se glasoudaranjem razlikuje rěč od rěči, padež od padeža, ime od glagolja i vrěme od vrěmena, broj od broja, osoba od osobe i spol od spola, n. p.

k*ù*piti (sabirati) i k*ú*piti (za novce);
p*ì*tati (gojiti) i p*í*tati (zapîtati);
h*ì*titi (baciti) i h*í*titi (bèrzati);
*ù*čimo (imperat.) i uč*í*mo (praes. ind.);
l*ù*k (cèrveni ili češnjak) i l*ú*k (za strěle);
vr*á*ta (za zatvorit) i vr*á*ta (gen. s. od vrát);
sèla (gen. sing.) i sel*á* (nom. plur.);

jed, odkle jed-an = ed-an, unus, ein; jed-ini, a, o; jed-initi, sjed-initi, ujed-initi, jed-inost, jed-instvo, jed-nak, jed-nakost, jed-na-čiti, izjed-načiti, itd.

jug, auster, der Südwind, odkle jug-ovina, juž-an, ojuž-iti se (vrěme).

jak, odkle jak-ost, jač-ji i jàči, ojač-iti, objač-iti, ojač-ati, nejak, nejač-ak (*dim.*) impuber, unmündig.

jék, sonus, der Hall, odkle jèk-a, echo, das Echo, der Widerhall, jek-nuti, jek-titi, jec-ati.

jaz, catarrhacta, das Wehr; abyssus, Abgrund, jaz-an, jazbina, jaz-vina, jaz-avac, Jaz-ak (namastir i selo u Fruškoj gori), jaž-a (rivulus), jaz-iti, zajaz-iti, jaž-enje.

Od ustnenoga **v**:

vel, magnus, gross, odkle *adv.* vèl-e i *adj.* vel-ik, vel-ičak, vel-ičan i *subst.* vel-ičanstvo i sastavljene rěči: vel-moža, magnas, der Magnat, vel-možan, magnipotens, vel-riba, cete, cetus, Wallfisch, itd.

Věd, odkle *věd*-ěti (staro- i sěveroslavjanski) znati, scire, wissen, odatle i věd-a (česki, *viedza* poljski) znanost, věd-om i věd-omost (viad-omość, poljski), Kunde, Kenntniss, Nachricht, notitia: odatle i *věst*, scientia, notitia, Kunde, i *svěst* = *savěst*, conscientia, das Gewissen; *samosvěst*, conscientia suimet ipsius, das Bewusstsein, Selbstbewusstsein, odatle i svěst-an, savěst-an: — odatle i izvěstje i izvěstiti, odatle navěstiti i navěštjivati, odatle navěštjenje i izvěštjivanje; — odatle i *věšt*, peritus, kundig, věšt-ina, dexteritas, Gewandtheit, Geschicklichkeit, Fertigkeit; — odatle i věšt-ac, i věšt-ica; — odatle i *věžba* (město věšt-ba), exercitium i věžbati, exercere, üben, věžbanje (m. věštbanje), exercitatio, Uebung, *nevěžda* i *nevěža* (staroslav. i ruski) město n e v ě d j a, neznalica, idiota, der Idiot, ein unwissender Mensch; — odatle proizlaze napokòn svekolike sastavljene rěči: zapo-věd, i zapo-věst, izpo-věd i izpověst, propo-věd i propo-věst i pripo-věd i pripo-věst, odatle i glagolji: dopověd-iti, izpověd-ěti, pripověd-ěti,

zapověd-ěti i izpověd-ati, pripověd-ati, propověd-ati, zapověd-ati, itd.

víd, visus, das Gesicht, oder das Sehevermögen, odatle vid-ěti, videre, sehen i vid-jati i vid-ik i vid-ělo (světlost) i vid-an i vid-iv i vid-ělan i vid-ion, a, o, *adj.* itd.

ved, odkle: *ved*-em, vesti, duco, führen (u sastavljenih glagoljih sa predlozi: *do, iz, na, od, po, pri, pro, raz, s, u, uz, za:* dovesti, izvesti itd.), odatle i vod-iti i sastavljeni glagolji: dovod-iti, izvod-iti, itd.; — odatle: dovadjati, izvadjati, provadjati, itd.

vèz, vez-em, vèz-ti (ili vesti), veho, führen, fahren i sastavljeni glagolji: dovezti, izvezti, zavezti, itd., odatle i *vóz*, vectura, das Fahren, die Fuhre, odakle voz-iti i sastavljeni glagolji: dovoziti, izvoziti, uvoziti, itd. — Odatle i opetujući glagolji (iterarativa verba): dovaž-ati, izvaž-ati, provaž-ati, uvaž-ati, zavaž-ati, itd.

véz, 1) ligamen, das Band; 2) ars acu pingendi, die Stickerei, odakle; vêz-em, vêz-ti, acu pingo, sticken, vez-ilja, acu pingendi perita, die Stickerin, vez-ilo, opus acu pictum, die Stickerei; vêz-enje, das Sticken. Prispodobi sa *uz* = *vz* = *vez*.

vís, altitudo, die Höhe, odkle: vís-iti i sastavljeni glagolji: uzvis-iti, povis-iti, itd., odatle i vis-ok, viš-ji i viš-ši = vìši (město višji), uzviš-en, uzviš-enje, itd.

věs, odakle: věs-iti, věš-ati, věš-ala, věš-alica, oběs-iti (m. ob-věsiti), oběš-en, oběš-enjak.

vět: odakle: *odvět* (odgovor, responsum, die Antwort), *uvět* ugovor, conditio, die Bedingniss), *zavět* (zagovor, votum, das Gelübde), zavětovati se, votum facere, sich versprechen, ein Gelübde thun. Odavle i *obćina*, što je pokratjeno iz *obvěština* ili *obvěćina*, t. j. družtvo, što je obvětom ili obgovorom postalo. Tako je i obećati ili obětati = ob-větati t. j. obgovoriti, zagovoriti se.

věk: odkle věč-an, věč-it, věč-nost, věk-ovati, itd.

Od ustnenoga **b**:

běl: odkle běl-ina, běl-ica (pšenica), běl-anak, běl-kast, běl-ina, běl-iti, itd.

bič, odkle bič-alo, bič-evati od **bi**: bi-ti, što ide u pèrvi razred.
běg, fuga, die Flucht, odkle priběg, běg-unac, běž-ati, běžim, běž-anje.
bog, odkle bož-ji, sbož-an, pobož-an, bož-anstvo. Spada u pèrvi razred na koren *bi:* — bi-ti, odkle sa tvornikom *og* postadè *Bog*, t. j. bitje, ens, das Wesen.
boj, praelium, der Kampf, od korena pèrvoga razreda *bi:* bi-ti, ferio, schlagen, sa tvornikom *oj: boj.*

Od ustnenoga p:

poj, u sastavljenih: *napoj*, napoj-iti, opoj-iti, što se izvodi iz korena pèrvoga razreda **pi**: pi-ti, sa tvornikom *oj:* **poj**.
pel: *pepel* i *popel* (u Primorju), cinis, die Asche, sastavljeno iz *po* i *pel* (město pal), što se izvodi iz korena **pla**, odkle pla-ti, pal-iti, pla-m i pla-m-en, flamma, die Flamme; plam-titi, flammesco, flammen.
pek, odakle: peć, fornax, der Ofen, peći, peč-em, peč-enka, peč-enje, pek-ar, pek-arnica.
prě, odakle prě-ti, prěm ili priem, accusare, litigare; parba, lis, processus.
pěh, odakle pěh-ota, (staroslavjanski i ruski). Od *pěh* pretvorilo se je pěš, odakle pěš-ac i pěš-ak, pěš-ačtvo, pěške i pěšice, pedes, zu Fuss.
pit-a, pitja = pića, cibus, od pìt-ati, nutrire, alere.

Od ustnenoga m:

moj, proizvedeno iz *me* =mene pèrvoga razreda s pomoćju tvornika *oj: m-oj.*
mim-o, *adv.* praeter, penes, izvedeno je iz korena *mi:* minu-ti.
mir, quies, der Friede, odakle: mir-an, nemir-an, nemirnik, mir-ovati, mir-ovanje.
maz, odakle kolo-maz i maz-a, maz-ati, maž-em, maz-alov, maz-alica, mast, maslo.

med, predlog, odkle *medj* i *medju* i med-ja, limes, die Grenze, die Mark, medj-aš, der Markstein, medjašiti, limitare, angrenzen.

mig, nictus, nutus, der Wink, odkle mig-ati, miž-em, nicto, nictito, winken.

měh, odkle měh-ur, vesica, die Blase, i měš-ina, follis, der Blasebalg.

měs, odakle měs-iti (kruh), depsere, kneten.

mok, odakle mok-ar, mok-rina, mok-nuti, namok-nuti, moč-iti, moč-im, umoč-iti, umak-ati, od m e k ili mehk, mehak (cèrkveno-slavjanski мѧк, ruski МЯГКІЙ), mollis, weich.

mog, odakle mog-u, mož-eš, mož-e, *moći*, po-moć, pomag-ati.

Od jezičnoga **n**:

nas, odkle naš, naš-inac, nam, nama. Budući je s kraja pomnožano sa *s*, *š*, *m*, *ma*, spada u pèrvi razred, na me (mene). Vidi §. 10. a).

nos, nasus, die Nase, odkle noz-dre, nozdèrve, nares, Nasenlöcher.

níz, humilitas, declivitas, die Niedrigkeit, der Abhang, odakle *adj.* niz-ak, *comp.* niž-ji (i niži = nižži: *j* radi srodnosti pretvoreno u *ž*. Vidi §. 4. str. 20.).

nik, odkle nik-nuti i nići i nicati, germinare, hervorkeimen, i **ník**, pronitas, das Niedersenken der Augen, odkle poník-nuti i ponići: Svi junaci níkom ponikoše. Odatle i *adv.* nica i ničice.

noć, (=notj), odakle *dim.* noć-ca, noć-iti, noć-ivati, noć-as, od nepoznata korena **nok**. Ruski *noč* (= notš), bugarski *nošt*, — česki i poljski *noc* (= nots). Pripodobi gèrčko *νὺξ*, latinsko: *nox* = noks i němačko: *Nacht*.

Od jezičnoga **l**:

leg (staroslavjanski лѧг=ljag), odakle *leg*-nuti, leg-nem, i leći, ležem, decumbere, sich niederlegen i *lóg*, 1. alveus,

das Flussbett; 2. cubile, latibulum, das Lager, die Lagerstätte (des Hasen), i lež-e, lež-aj, lež-ište, — i lož-a, lož-nica. Odatle i poleći i položiti i polagati, itd.

lag, odakle *lag*-ati, laž-em, i *laž* (mendacíum, die Lüge) i laž-a, laž-ac i laž-iv i laž-ljiv, odatle opet laž-ivac i laž-ljivac, itd.

lág, lág-ati (ponere, setzen legen), ulág-ati, zalág-ati (imponere, einlegen), odkle i *lažica* (lžica, žlica, ožica), cochlear, der Löffel. Dobrovský veli (Instit. ling. slav. dialecti veteris na str. 90), da se čini, kao da je tudj koren, te da se prispodobi s němačkim *Löffel* i gèrčkim *λαβὶς*. Ali je sasvim tim očevidno, da spada ka korenu *lág*.

lih, odkle *zalih* (suvišan, superabundans, überflüssig), zalihost; odatle i lih-va, fenus, der Wucher, — i lih-var fenerator iniquus, der Wucherer, lihvariti, lihvarenje, Odatle je i izliš-an, t. j. suvišan i lišiti, orbare, privare, berauben.

lik, facies, forma, das Antlitz, Angesicht, die Form, odkle ob-lik i ob-lič-je i lic-e. Odavle je i na-lik i na-ličje, slik-a, prilik-a, slič-an, na-lič-an, pri-lič-an, priličiti, doličiti, dolikovati.

lék, odakle se izvodi lěk-ar, lěč-ni, lěč-nik, lěč-iti.

lok, odakle lok-ati, loč-em, lok-anje.

loj, sebum, das Unschlitt, der Talg, od korena *lě:* lě-ti, kao *boj* od bi: biti.

Od jezičnoga **r**:

rob (staroslavjaski rab = рᴧб, servus, der Diener) mancipium, der Sklave, odkle rob-ija, rob-ota i rab-ota, die Robot, der Frohndienst, rob-ovati, mancipium agere, als Sklave sein; rob-inja, Sklavin, rab-otar (težák), rab-otati (težati). Po svoj prilici, da je **rob** pošlo iz latinskoga rap-io, rap-tus, što je opet sa slavjanskim grab-iti i grab-ež srodno. Slavna bratja: *Jakob Grimm*, i *Wilhelm Grimm*, kažu u svojem najnoviem rěčniku němačkom „*Deutsches Wörterbuch*“ pod rěčju „*Arb*-eit“,

da je **arb** koren, te da je ova rěč i slavjanska *rabota* i latin. *labor*, jedna i ista, govoreći ovako: „Nicht genug an dieser bedeutsamen einstimmung, auch das lat. *labor* = *labos* und weiter *labots* (vgl. *arbor, arbos, arbots, arbutus*) scheint dem *sl.* rabota, nach dem wechsel zwischen *l* und *r*, zu begegnen, und *labor, rabota, arbeit* wären alle drei für dasselbe wort anzuerkennen“. I malo niže: „Eine höher liegende verwandtschaft der wurzel *arb* und *ar* soll nicht abgeleugnet werden, in unserer sprache muss *arb*, in der slavischen *rab*, in der lat. *lab* als wurzel festgehalten bleiben“.

rov, fovea, die Grube, od korena **ru** ili **ri**: ru-jem, ri-jem. Odavle se izvodi i ri-lo i ri-lac, ri-lica (rostrum, probościs, Rüssel, Saugerüssel).

ral-o, od or-ati, or-em, arare, ackern, odkle *or*-alo, i pokratjeno ralo i *dim.* ral-ica, rallum, aratrum, Pflugreute, Pflugscharre.

rod, odakle rod-an, rod-nost, rod-bina, rod-binstvo, rod-iti i rad-jati, genero, pario, gabären.

rog, 1. cornu, das Horn, 2. ugao od ulice, 3. na kući. Odkle u sastavljenih rěčih: *inorog* ili *jednorog*, monoceros, Einhorn i *nosorog*, rhinoceros, Nasehorn. Odakle i rog-alj, angulus, die Ecke; rog-lje, rog-ulje, furca, eine zweizackige Gabel, Heugabel; rog-onja, rog-ina (vol), rož-ak, rož-ić, rož-čić, rog-at. Odavle je u sěvero-slavjanskih naréčjih (českom, poljskom i ruskom) rěč *rož-en* (česki rož-enj, ruski rož-on), a u ilirskom *raž*-anj (slovenski raž-enj), veru, der Bratspiess.

Od zubnoga d:

doj, odkle je načinjeno doj-iti, lactare, mammam praebere, säugen, ammen. Odavle i doj-ka mamma, die Brust, — i doj-kinja, doj-ilja, doj-ilica, nutrix, die Amme.

dav (= *dah*, okrenuvši radi blagoglasja *h* u *v*): odkle je postalo 1. dav-iti, udav-iti, zadav-iti, suffocare, würgen, erwürgen, erdrosseln, 2. davno, *adv.* pridem, längst, vorlängst.

děv, odkle děv-a, děv-ica, děv-ičica (dim. decomp.), děv-ojka, děv-ojčica (dim.), virgo, die Jungfrau. Odavle je i děv-er 1. levir, der Schwager (des Ehemanns Bruder); 2. ručni děver, paranymphus, der Brautführer; 3. amicus, adjutor (secundans in duello), der Sekundant. —

dev, odkle de-vet, *num.* novem, neun.

div: odakle div-an (čudan), mirus, wunderbar, div-iti se, miror, sich wundern, odakle i udiv-iti se i udiv-ljenje, admiratio, die Verwunderung.

dob: odakle dob-a, aetas, punctum temporis, hora, die Epoche, der Zeitpunkt, die Stunde. Odatle i dob-ar, bonus, gut.

dub, quercus, die Eiche: odakle dub-iti i dubsti, cavare, höhlen; dub-ok, profundus, tief, dub-lji (comp.), dub-ljina, profunditas, die Tiefe; dûp-lje (m. dûb-lje) concavitas in arbore, die Höhle in einem Baume; dub-rava, lucus, der Hain, der Wald überhaupt, der Eichenwald insbesondere, odakle i Dubrov-nik (grad u Dalmacii, Ragusa).

dim, fumus, der Rauch, satvoreno po svoj prilici od du-ti, dmem, što ide u pèrvi razred.

dan (u inih naréčjih slavjanskih *den* ili *djenj* — poljski dzień —), dies, der Tag. Odavle i dn-o ili dan-o, fundus, der Boden, der Grund z. B. eines Gefässes. Odakle i odadn-iti (m. od-dn-iti) excutio fundum dolio, den Boden ausschlagen; — zadn-iti, zadn-ivati, fundo instruo, bödnen; dan-ce (dim.): Neizpijaj svakoj čaši *dance*. (Vukov rěčnik).

dal: odakle dal-ek, longinquus, remotus, weit, entfernt, dal-je (comp.) remotior, entfernter; dal-jina, dal-ečina, remotio, longinquitas, die Entfernung; udal-jiti se *v. refl.* semet eximere, abire, sich entfernen.

dol, i dól-a, vallis, das Thal, odkle dol-ě (dole, doli, dolje) *adv.* deorsum, humi, hinab, unten; odakle dol-ina (veliki dol) i dol-ica (mali dol).

děl (poradi blagoglasja — eufonie — d i o), čest, pars, der Theil. odkle děl-iti, partiri, theilen; a *dě*-lo, opus,

das Werk, postalo je od glagolja dě-ti, dě-jati, agere, handeln, odakle i zastaralo dě-jak, iliti *dijak*, actor, actuarius, cancellarius, scriba, a sada znači studiosus.

dar: odakle udar, udar-ac, udar-iti, udar-ati; — a ino znači *dèr* (=dàr, dr), odakle dèrti ili drě-ti, der-ati, lacerare, odavle je i *derež*, equuleus — scamnum, cui alligatur verberandus, Folterbank, Schlagbank. Odatle je i *adj*. dr-av, a, o, rapax, rapidus, reissend, a odavle opet Drav-a (rěka), fluvius Dravus, rapidus. „*Sava su-je, a Drava der-e.*“ Poslovica slovensko-hèrvatska. Odavle je i iterativum verbum: dir-ati, podir-ati, zadir-ati i dir-a (cèrkveno-slavjanski i česki), foramen, das Loch. Prispodobi sa rěčju udžerica (= uděrica. Vidi §. 4. str. 20. *j* u *ž*).

děd, avus, Grossvater, i děte, infans, das Kind, proizlazi od korena *dě*, odkle dě-ti, što znači agere, clamare, dicere. Prispodobi sa *děl* — i zastaralim glagoljem (obsoletum v.), dím, díti.

des, odkle 1. des-et, decem, zehn; 2. des-ni, a, o, *adj*. dexter, des-nica, dextra (manus); 3. désna, *pl. désne* i *désni* (Vuk), gingiva, das Zahnfleisch. Od *des* je i des-iti, koga, offendo, treffen i des-iti se a) gdě, adesse, sich wobei befinden; b) contingere, zu Theil werden: „*uděli, ako ti se desilo.*“ vele prosjaci (Vukov rěčnik).

dúg, debitum, die Schuld, odkle duž-an, duž-nost, duž-nik, dug-ovati, proizlazi od staroslavjanskoga d l g, što je u slovenskom, osobito krajnskom narěčju pretvorilo se na d ó g (*l* u *o*, inače i dolg), a u štokavskom narěčju *o* na *u*: dúg. Tako je isto i d ù g, *adj*. longus, lang, od starosl. d l g (=ДЛГ), rus. ДО́ЛОГЪ (*dolog*) česki d l o u h ý, polj. d ł u g i.

duh, spiritus, der Geist, i d a h, halitus, der Hauch, proizlazi iz korena *du*: du-ti, spirare, blasen, odkle je sa tvornikom *h* postalo du-h, dah, što spada u pèrvi razred. Od *duh* je duh-nuti i duh-ati=duvati i dah-nuti i izdahnuti, odatle i iterativum dih-ati, dišem, uzdis-ati, uzdišem. Od rěči *duh* proizvodi se i duša (město

duh-ja = dus-ja ili duš-a). Odavle je po svoj prilici i *dunja* ili duhnja (= tunja, kunja, gunja i dgunja, tkunja kutina), malum cydonium, Quittenapfel i *dinja* (= dünja), pepo, die Melone. (Prisp. §. 4 i 5).

Od zubnoga **t**:

Od korena

taj tvara se: taj-iti, occultare, verhehlen, taj-na, mysterium, taj-no, *adv.* occulte, geheim, taj-nik, a secretis, Sekretär, taj-ničtvo, officium secretorum, das Sekretariat oder Sekretariatamt.

Odavle proizlazi i *tat*, fur, occultator, der Hehler, der Dieb. Od *tat* je tat-bina.

tam (= tem, tm), odkle *tam*-a = tma ili tmi-ca (slovensko-hėrvatski), i tmi-na, tenebrae, das Dunkel, die Finsterniss. Odavle se izvodi i *adj.* tam-an, (slov. tem-en), i tm-ast i tam-nica, tam-ničar, tamničnik, i glagolj tam-něti, tam-novati itd.

tan (= ten *slov.*), odkle tan-ak (= ten-ek), tenuis, dünn, fein, schlank, *comp.* tan-ji, odkle tanj-iti, tenuare, extenuare, attenuare, ausdehnen, verdünnen. Odatle *tanj*-ina, tenuitas, gracilitas, die Dünne, Dünnheit.

Tèm-e (staroslavj. i ruski тьма = těmja) sinciput, vertex capitis, der Scheitel, i

Těl-o, corpus, der Leib, metje Dobrovský u drugi razred korenja, što bi po mom umu spadalo na pėrvi razred: *tě* = *ti*, odkle tě-ti ili ti-ti, ti-ja-ti. S toga bi u *těme* i *tělo* bilo *tę*- koren, a *me* i *lo* bili bi tvornici (formativae syllabae).

Til, odkle zatil-jak i potil-jak, occiput, der Hinterkopf, i

Tul, pharetra, der Köcher, odkle tul-ac i tul-jac i tul-ija, tul-ajica, fistula, die Röhre. Odavle je i glagolj tul-iti, ullulare, heulen i inchoativum verb. zatul-iti.

Top, odkle je top-al, calidus, tepidus, lauwarm; top-lina, calor, tepiditas, die Wärme. Odatle i top-lice, thermae, die warmen Bäder; top-iti 1. liquefacio, schmelzen; 2. mergo, tauchen, odakle i potop-iti, inundo, überschwämmen, bewässern. Od top-iti je i minući

glagolj (perfectivum v.) to-nu-ti (m. top-nu-ti), odkle i potonuti, utonuti, submergo, untertauchen, versinken.

tup, *adj.* obtusus, hebes, stumpf, dumm, einfältig, odakle tup-ast i tub-ast, tup-ost, otupiti, potupiti, zatupiti.

tug, odkle tug-a, dolor, moeror, der Schmerz, die Trauer. Odatle je i tug-ovati, doleo, moereo, trauern. Odavle je i tuž-ba i tuž-an i tuž-iti i tuž-itelj, tuž-kinja (Vuk: tuškinja), tuž-balica, tuž-alica, tuž-njava, tuž-ica, tuž-ljiv, taediosus, eckelhaft (Vuk).

tri, tres, tria, drei, odkle troje, troj-ica, troj-stvo, troj-ka, vas trium urnarum, ein Fass von drei Eimern, troj-ak, trojačiti.

tes, odkle tes-ati, teš-em, exascio, zimmern, behauen. Odavle je i tes-la i tes-lar i tes-lica.

těs, odkle těsan, *adj.* angustus, eng, i těs-noća, angustia, die Enge, i těs-nac (klanac, bogaz), angustiae, fauces, saltus, der Engpass, otěs-niti.

těh, odakle *utěha*, consolatio, i těš-iti i utěšiti, consolor.

tis, tis-en, tis-ovina, taxus, Eibenholz.

tis, odkle tis-nuti: pritis-nuti, odtis-nuti, stis-nuti i tis-ka, tis-kar, tis-karna, tis-kati, pritis-kati, stis-kati, premo, comprimo, drücken, zusammendrücken. Prisp. sa **těs**.

tih, *adj.* pacatus, quietus, still, ruhig, odkle tiho, *adv.* tih-oća, tih-ost, tiš-ina, pax, quies, die Stille, tiš-iti, pacare, stillen.

tek ili *těk*, cursus, der Lauf, od teći, teč-em, curro, fluo, laufen, fliessen, tek-lić i teč-a, cursor, der Laufer; *predteča,* praecursor, Vorläufer. Odavle je i teći, teč-em, acquiro, erwerben i steći, comparo, coacquiro, erwerben, miterwerben. Odatle i razteći, t. j. razsuti, dissipo, verschwenden, vergeuden. Odavle je i iterativum raztic-ati, raztič-em, i ini glagolji: dotic-ati, iztic-ati, odtic-ati, protic-ati, potic-ati, zatic-ati.

tok, fluxus, der Fluss, odakle potok, utok, zatok, iztok, Od *tok* proizlazi i toč-iti, 1. fundo, schenken; 2. roto, drehen, odakle tok-ar, tornator, der Drechsler. Odatle i toč-ak, 1. rota, das Rad; 2. fons saliens, der Springbrunnen i toč-ilo, torcular, Weinpresse i tocil ili tocio,

tocilj, cos, der Schleifstein. Sve ove rěči izvode se iz korena *tek:* teći, teč-em, tek-ao, tek-la, tek-lo.

tak (= tek, *slov.*) odkle tak-nuti, taći i dotaknuti (dotek nuti), dotaći, tango, attingo, berühren, anrühren, i *iterativum:* tíc-ati, dotíc-ati, natíc-ati; utíc-ati, zatíc-ati.

tka, koren infinitiva: tka-ti, tka-m i tč-em (= čem), texo, weben. Odakle tka-lac, textor, der Weber, tkalački, *adj.* i tka-lja, tka-lica, tka-nica, tka-nina (materia textoria, der Weberstoff), tka-nje.

Od svištućega **z**:

zec, lepus, der Hase, skratjena je rěč od staroslavjanske ȥаѧц = zajac, zajec, poljski zając, što je po svoj prilici sastavljeno iz predloga *za* i korena pèrvoga razreda *ja:* ja-ti, je-ti, capere, prehendere, ergreifen, sa službenim glasom *c.* — Dobrovský misli, da je sastavljeno iz *zaj*, ako, veli, nije od *za* pèrvoga razreda.

zib, odkle zib-ati, zib-ka i slovenski zib-elj, cunae, die Wiege.

zrě: zrě-ti, maturesco, reifen, zeitigen, inače zrěl-iti i zor-iti, ono od *adj.* zrě-l (= zrio), a ovo od *zor* (=zrě). Različno je od ovoga znamenovanjem zrě-ti, aspicere, schauen, odakle je iterativum (opetujući glagolj) zir-ati, osobito u sastavljanju: nazir-ati, nadzir-ati, obzir-ati, prezir-ati, zazir-ati. Odavle substantiva abstracta: nazor, nadzor, obzor, pozor, prezor, prizor, prozor, uzor, zazor.

zid, od zid-ati, a ovo, kako Dobrovský mnije, od zda-ti t. j. iz *s* i *da*-ti na onaj način kao latinski glagolj *condere* iz *con* i *dare.* Zid, murus, die Mauer, izgovaraju Česi *zedj* = *zeď.*

Od žuborećega **ž**:

žrě, odakle žrě-ti, ili s usuvkom (epenthesis) ždrě-ti, odakle opet žder-ati i iterativni glagolji ždir-ati (poždirati, proždirati). Odavle je postala i rěč *žèrtva,* victima, oblatio, sacrificium. Od istoga je korena u staroslavjanskom

жрец = žrec, sacerdos, t. j. svetjenik. Od *žrě* proizlazi i *žir* (= želud), glando, die Eichel.

žeg, odakle je žeći žežem, uro, brennen. Odavle i ožeg, Schüreisen i žeg-a (sunca) aestus: Žig, 1. stigma, das Brandmal i 2. glühendes Stengeleisen, um damit die Pfeifenröhre zu bereiten. Odatle i *žig-osati*, stigmatisare, brandmarken. Od *žeći* je iterativum žig-ati osobito u sastavljanju sa predlozi: *do*, *na*, *o*, *po*, *pri*, *pre*, *pro*, *raz*, *u*, *za*. Iz ovoga istoga korena proizvodi se i *žica*, filum metallicum (aureum, ferreum), der Draht, der Faden.

Od svištućega **s**:

sja, odkle sja-ti, sja-m, splendeo, fulgeo, mico, *glänzen*, *scheinen* (die Sonne) bit će od korena pèrvoga razreda *si*: odkle verbum perfectivum singulare: *si-nu-ti* (i sastavljeni: prosinuti, zasinuti, odsinuti) i iterativum: siva-ti i sě-va-ti od si-ja-ti, gdi se je *j* u *v* premetnulo.

sěm-e, semen, der Same, od sě-ja-ti (ili radi eufonie: sija-ti), gdi je koren *sě*, a tvornik *me*, što takodjer spada u pèrvi razred.

spa, odkle spa-ti, sp-im, dormio, schlafen, i subst. verbale: *spanje* i pospan, a, o, *adj.* i pospan-ost i pospan-ac, immodico somno deditus, endymion, ein Verschlafener.

san, gen. sna, odkle i san-an i san-en i san-ljiv, somni benignus, od sni-ti snim, somnio, träumen.

smě, smě-ti, smijem, audeo, trěba razlučiti od smě-jati se ili smi-jati se, rideo. Od pèrvoga je *směl*, audax i směl-ost, audacia; — a od drugoga je *smě-h*, risus i smě-šiti, subrideo i *směšenje*, lenis risus, das Lächeln.

slu, odkle zastaralo slu-ti, slu-ju (slujem) i slovu (zovem se, appellor), odavle je postalo i *slovo*: 1. rěč, verbum, das Wort; 2. pisme, litera, der Buchstabe. Odakle je 1. slov-i-ti = govoriti, loquor, reden; 2. bene audio, clarus, inclytus sum, berühmt sein, im guten Rufe stehen. Odavle je *slav-a*, gloria, der Ruhm, i *slav*-nost, solennitas, solennis functio, die Feierlichkeit, i slav-i-ti, glorificare, celebrare.

slě, odkle slě-me (staroslavjanski: СЛѢМА), trabs summa, culmen tecti, der Trambaum auf dem Dache.

sad, odkle sad-i-ti, pono, planto, odavle i Novi-sad, Neoplanta, Neusatz, što dolazi od staroslavjanskoga korena sjad (= САД), odkle se izvodi i rěč: *sadje* = sad-je (hèrv.-slovenski: *saje*, cèrkveno-slavjanski i ruski *saža* = САЖА), fuligo, der Russ. — Odavle je sjadu = sědim, sěděti, *sedeo*, sitzen. Različno je od ovoga

sěd, (= siéd ili sjéd), canus, grau, odkle je sěditi (=siéditi), siédim, canesco, grau werden.

seg, (od staroslavj. i ruskoga: sjag = САГ). Odakle glagolj minući: ség-nu-ti i trajući: síz-a-ti, síž-em i substantiv séž-anj (staroslavj. i ruski sáženj = САЖ-ЕНЬ, plojski siąg i saž-eń, česki: *sah* = *sag*), orgyia, die Klafter. Ilirski *sežanj* zove se inače i *hvát* = fát (dèrvah). Nom. pl. *fati* i *fatovi*.

suh, *adj.* siccus, aridus, trocken, odkle suš-i-ti i subst. suš-a (m. suh-ja).

Od žuborećega š:

šav (u inih slavj. narěčjih: *šev*, i *šov*), sutura, die Nath, odkle sastavljene rěči: *pošav*, *podšav*, *ošva*, *ošvica*, itd. Ova je rěč izvedena iz korena pèrvoga razreda: **ši**, odkle ši-ti, ši-va-ti, ši-van-ka ili ši-vatka (igla) i ši-lo subula, die Ahle.

šib, odkle šib-a, virga; šib-je i šib-lje (coll.) virgae, šibati, virgare, šib-ak, virgultum, das Gebüsch.

šip, odkle šip-ak, 1. rosa canina, die Hagebutte (oesterr. Hetschepetsche); 2. (u Primorju) malum granatum (punicum), der Granatapfel.

šum, sonitus, susurrus, das Gebrause, odkle šum-a, silva, der Wald, šum-ě-ti, susurro, säuseln, rauschen.

šar, color, die Farbe, odkle šar-a-ti, coloro, variego, bunt färben, n. p. grożdje se šara. Odatle je *adj.* šar-en, varius, versicolor, bunt. Prispodobi sa *čar*.

šes, odkle *šest*, sex, sechs. Prispodobi hebrejsko ШШ*) (čitaj: ШЕШ = šeš) i gèrčko ἕζ (hex).

*) U pomanjkanju hebrejskih pismenah, stavljamo cirilska, koja su izvorno odanle i uzeta i jošte im dobrano prilična.

Od svištućega c:

cěv, tibia, fistula, tubulus, die Spule, odkle cěv-anica, tibia, Schienbein t. j. golěn, golěnica.

cěp: 1. fissura, die Spalte; 2. inoculatio; 3. flagellum, Dreschflegel, — odkle cěp-ac (i ćepac = šćepec), i sastavljena rěč *procěp* (prociép), forceps ligneus, der Kloben: Pišti kao guja u *procěpu*. Poslovica narodna. Koren ovaj postao je iz glagolja cěp-i-ti i cěp-a-ti findere (ligna), odkle i cěp-anica, frustum ligni secti, lignum fissum, das Scheit.

cěn, gen. plur. od cěn-a, pretium, der Preis, odkle: cěn-i-ti, aestimare, i cěnkati se (m. pogadjati se, handeln, feilschen), odatle i cěn-ni i sastavljene rěči: mnogocěni, dragocěni, multi pretii, pretiosus, kostbar.

cěl, integer, sanus, odakle i cěl-i-ti, izcěliti, zacěliti, sanare i cěl-ova-ti, salutare; osculari i cělov, osculum; cělovanje, osculatio, das Küssen.

car, rex, imperator, odkle car-ica, car-stvo, car-ski, car-eva-ti, zacar-i-ti, Carigrad, urbs caesarea, regia (Constantinopolis).

cer, quercus cerrus, die Cerreiche, Zirneiche, Steineiche, — odkle cer-*ik* = cer-*je*, quercetum cerrinum, Cerreichenwald, cer-*ovac*, selo, město, cer-*ovača* (dinja), cer-*ovina*, lignum cerrinum, Cerreichenholz.

cěd, od glagolja cěd-i-ti, colare, seihen, *océditi*, *procěditi*, percolare, durchseihen; *cědilo*, colum, der Seiher.

Od žuborećega č:

čav, odkle *čav-ka*, corvus monedula, die Dohle. U Slovenacah, Hèrvato-Slovenacah, Čehah i Poljakah: *kav-ka*.

čuv-stvo ili *čujstvo*, sensus, der Sinn, umetnuvši radi blagoglasja medju koren **ču** i tvornik *stvo* glas *j*, koi se je opet pretvorio u glas *v* radi srodnosti (prispodobi §. 4 glas *j* prelazi u *v*). Spada u pèrvi razred **ču**: ču-ti, ču-jem, audio, sentio, odkle i *ćut* (m. čut), sensus, das Gefühl i ćut-ě-ti, sentire, fühlen i *ćud*, indoles, die Gemüthsart, das Naturell.

čap (u Čehah znači *štèrk* ili *rôda*, ciconia, der Storch), odkle čap-lja (ptica), grus ardea, der Reiher.

čep (hèrvatsko-slovenski: *zatik* od zataknuti), embolus, obturamentum, epistomium, Stoppel, odkle čep-i-ti, začepiti, odčepiti.

čin, actus, die That, die Handlung, od čin-i-ti, agere, thun, handeln. U cèrkveno-slavjanskom narěčju znači 1. red, ordo, die Ordnung; 2. služba, officium, das Amt.

čél, gen. pl. od *čelo*, frons, die Stirne: *čeljad*, familia, populus, das Volk, *čeljade*, individuum, persona; *čeljust*, mandibula, die Kinnlade. Dobrovský izvodi iz ovoga korena i rěč *čelověk* (ruski) = člověk (čověk, čojek, čoek, čoik, čojk, čojko, čók, čovo. Vidi Vukov rěčnik). Po mom umu bi se izvodilo iz *slov:* sloviti, odkle: slov-jak = slovak, šlovak, šlovjak, človjak, človjek = *člověk*, t. j. sloveći iliti govoreći stvor (razumno, slovesno stvorenje), naproti *němoj* životinji. — A *čelo* čini mi se, da je od korena pèrvoga razreda **če**: če-ti (početi, načeti, začeti), načinjeno formativom *lo*, odkle: *načelo, počelo*, initium, principium. *Začelje, pričèlje, pročelje*, princeps locus, der Vorsitz.

čar, incantatio, der Zauber, od glagolja čar-a-ti, incantare, zaubern, hexen, odakle i čarobia i čarolije (f. pl), artes magicae, Zaubereien. U staroslavjanskom narěčju *čaroděj*, veneficus, der Zauberer, *čaroději*, impostores, seductores; *čarodějania*, veneficia, artes magicae. Kod Čehah je *čara* (vèrsta) linea. Veli Dobrovský: „certe nigra, *čarove* autem artes magicae, a lineis nigris ita dictae.“ U slovenskom narěčju *čèrknja*, comma, Beistrich, odakle po svoj prilici i *čèrčkati*, kritzeln, scriptito, male scribo. Odatle je valjada i *adj. cèrň* i *čern* niger, schwarz Evo, kako o tom piše Jungmann u svom slovniku česko-německom: č e r n ý, ol. črný, *indef.* čern, a, o, *adj.* (r. — radix — *črn*, serius, *čarn, čern*, idque ex k-r, ker, kar, *cf. pol.* et *rus.* karý = schwarzbraun, *turc.* kara = niger, *cf.* krew.).“ — Tursko *Kara*—Gjorgje = cèrni Gjòrgje, odatle *Karagjorgjević*, sadašnji knez ili knjaz sèrbski, sin Kara-Gjorgja, kneza

i glasovitoga junaka sèrbskoga. Tako su sastavljene rěči i Kara-Bogdanska i Kara-Vlaška. Prispodobi sa *gar:* gar-av i sa *šar.*

čer, odakle *čert* (črt, čart), niger spiritus, diabolus, der Teufel. Po svoj prilici je ova forma prelaz iz predidućega korena *čar.* Ali Dobrovský veli, da bi on rěč ovu volio staviti u tretji razred korenja, gdě i zbiljam pod rěčju: *črta*, *čerta*, linea, ductus, piše: „Confer Boh. *čara*, linea, et Russ. *karej*, Pol. *kary*, niger, et *čern.* A nigredine certe *čert*, Russ. *čort*, Pol. *czart* (apud Helmoldum gentilium Slavorum *cernij bog*) diabolus dictus est. Libri Slavorum christianorum *diavol* exhibent. A *črta* deducitur *črtati*, *čertati*, lineas ducere, exarare, inde *čertalo*, culter aratri, Serb. *crtalo*, Boh. *čertadlo.* Carn. *zhertalo* (=čertalo) est vomer, teste P. Marco, siquidem is discrimen inter vomerem et cultrum recte noverit.“ Otac Mat. Petar *Katančić* u svojem gorespomenutom dělu (§. 2.): „Specimen philologiae & geographiae Pannoniorum &c. na str. 106—110 nastojava dokazati: da su Rimljani boga *čèrta* ili *čàrta* „Deus **Chartus** (= čart-us)“ nazivali.

čéd, gen. pl. u narěčju cèrkvenoslavj. *čád* od čad-o, čed-o, filius, filia, infans, odakle i bratučed i bratučeda, odatle i *očediti se*, parere prolem, ein Kind gebären. Odatle i sastavljeno *Čedomil*, *Čedoljub.* A možebit, da ovaj mnivi (namišljeni) koren proizlazi iz korena pèrvoga razreda *če:* četi (početi, začeti), incipere. Tako je možebit nastalo i

čét, gen. pl. od čet-a, turma, die Truppe. U cèrkvenoslavjanskom narěčju *sčetati*, znači svezati, conjungere, vermählen, verbinden. Od korena **če** proizlazi u istinu glagolj *česti*, česki *čísti*, legere, lesen; hèrvatsko-slovenski: *čteti* i *šteti* = *štiti*, odakle continuativum verbum: čit-a-ti, što u cèrkveno-slav. narěčju znači: 1. brojiti, numerare, zählen; 2 štiti, legere, i 3. štovati, honorare. Odatle i hèrvatsko-slovenska rěč: *čislo* = brojanice (otčenaši, patrice), rosarium, der Rosenkranz. Odavle i *štovati* (m. čt-ova-ti) i *poštovati*,

žèna (nom. sing.) i *žênah* (gen. pl.),
mùka (nom. sing.) i *múkah* (gen. pl.),
múka (gen. sing. od nom. *múk*) i *mûka* (mélja, brašno),
súda (gen. sing. posuda) i *sûda* (od sûditi, judicare),
têžak (od težine) i *težák* (poslenik),
mòli (imperat.) i *molí* (3. osoba, praes. indicat.),
rečè (od rekoh) i *rečé* (m. rekne),
mì (meni) i *mí* (nom. plur.), itd. itd.

6. Kada je rěč od jedne slovke, tu neima sumnje, da li naglasak na nju pada, bio on težak ( ) ili oštar (ʹ) ili zavinjen (^).

Što se pako tiče *prostih* rěčih, koje imadu po *dvě* ili po *tri* slovke, — to se opaža razlika polag različnosti pokrajinah. U obće može se uzeti, da naglasak pada ponajviše na pèrvu iliti korenitu slovku

a) u rěčih jednoslovčenih, koje narastu do dvě ili do tri slovke tvorenjem, sklanjanjem ili sprezanjem, ili iz korena ili iz pèrvotnih rěčih: Bóg, Bòga, bòžić, bòžića; — sín, sína, sìnovi, sìnove, sìnčić; — dùh dùha, dùsi, dùhovi; — gròb, gròba, gròbovi; ròb, ròba, ròbovi; càr, càra, càrevi, cárski, cárstvo; nóž, nóži, nóževi, nóžem, nóževom; vòl, vòla, vòlovski; dàti, dávati; šìti, šívati; pàsti, pàdati; žèti, žètelac, žèteoci, žèteocem, itd.

b) u rěčih dvoslovčenih, koje se na samo- ili na suglasnik svèršuju: sèlo, sèlu, sèlom; tělo (tiélo), těla (tiéla), rûka, nòga, òko, úho, jèlen, gòlub, žìvot, óral (órel, órao, óró), òsal (kajkavski òsel = magarac), jèzik, krěpost (kriépost), mìlost, itd.

Pazka. Ovakove rěči dobivaju u *čakavskom* ili primorskom narěčju naglasak na poslědnju slovku: selò, selà, selù, selòm (selò*n*. Prispodobi §. 4: 9. II. suglasnici a) *ustneni* Pazka 2.); — rukà, nogà, okò, uhò, licè, živòt, oràl, osál, jezìk (jazìk, u Rěci: *zajìk* per metathesin), kripóst, milóst, itd.

c) u rěčih od tri slovke pada takodjer naglasak u obće na pèrvu slovku, n. p. ìstina, lòvina, dèržava, kòpriva, bàtina, slànina, dèsnica, pràvica, lèvica, lèpota; — mòliti, sòliti, čìtati, vìděti, písati, mòtati, skákati, skòčiti, kòpati, òrati, itd.

5

Pazka. Čakavci (Primorci), Kajkavci (Slovenci i Sloveno-Hèrvati) i Posavci metju naglasak u rěčih od tri i više slovakah uvěk na predposlědnju slovku, n. p. koprìva, slanìna, desnìca, groznìca, mesnìca, lovìca (kajkavski i lovíca), lopàta, čutùra, kostùra, molìti, solìti, kolìti, oràti, kopàti, motàti, pisàti, skakàti, tajìti, točìti, itd.

Někoje rěči od tri slovke naginju i u štokavskom u obće s naglaskom na *predposlědnju* slovku, naime rěči na tvornik

1. *àla:* budàla, mašàla, itd.

2. *àna:* dvoràna, staklàna, cìglàna, Bregàna (město u Hèrvatskoj kod Samobora na granici Krajnskoj), kavàna, dogàna, itd.

3. *ìca:* ravnìca, pravìca, palìca, glavìca, dvojìca, trojìca, itd.

4. *ìna:* vedrìna, vrućìna, žestìna, ravnìna, ledìna, nizìna, visìna, širìna, duljìna, dubljìna, cèrnìna, pèrvìna, bèrzìna, ljutìna, vèrlìna; tišìna, starìna, čistìna, milìna, itd.

5. *òba:* gèrdòba, rugòba, světlòba, žaòba, diòba, itd.

6. *òća;* bèrzòća, čistòća, kratkòća, skupòća, suhòća, vrědnòća, gluhòća, itd.

7. *òta:* dobròta, golòta, grěhòta, krasòta, lěpòta, mehkòta, mèrzòta, siròta, sramòta, strahòta, itd.

Osim gorespomenutih Čakavacah, Kajkavacah i Posavacah imade i u Slavonii okolo Požege několiko podgorskih sélah (Veliká, Dràga, Radovanci, Stražeman) gdě metju naglasak na predposlědnju slovku. Dà i u istoj Sèrbii (po svoj prilici u *resavskome* narěčju), kao i u Bugarskoj — kako věrodostojni putnici pripovědaju — vlada ponajviše čakavsko-kajkavski naglasak*). Ovaj se je u někojih rěčih i u isti Biograd podkrao. Tako je i pisac ovih redakah i sám čuo jur više Biogradjanah reći: „ja sam vidio jednoga čověka (slovensko-hèrvatski: člověka, město čòvjeka), itd.

7. Imade rěčih sa četiri i više slovákah, gdě naglasak pada na pèrvu slovku, n. p. bánovina, králjevina, hràstovina, bùkovina, jèlovina, gràbrovina, jàsikovina, òrahovina, hàbdovina, stàklovina, bàjalica, itd.

Ali rěči od četiri i više slovákah, koje u čakavskom i kajkavskom izgovoru metju naglasak na *predposlědnju* slovku, predpostavljaju ga u štokavskom izgovoru za *jednu slovku naprěd*. Takove se rěči ponajviše svèršuju na *ica*, *ina*, *inja* i glagolji na *ati* i *iti*, n. p.

*) Tvèrdo se nadamo, da će nas slavno „*Družtvo sèrbske slovesnosti*“ u Biogradu svojim vrěmenom o tome potanko obavěstiti.

a) na *ica:*

ča- i kajkavski:	*štokavski:*
golub*i*ca	gol*ù*bica
svinjar*i*ca	svinj*à*rica
ovčar*i*ca	ovč*à*rica
brijač*i*ca	brij*à*čica
kovač*i*ca	kov*à*čica
zvonar*i*ca	zvon*à*rica
opančar*i*ca	opanč*à*rica
lončar*i*ca	lonč*à*rica
čizmar*i*ca	čizm*à*rica
služben*i*ca	služb*è*nica i slùžbenica, itd.

b) na *ina* i *inja:*

ča- i kajkavski:	*štokavski:*
Vukov*i*na	Vuk*ò*vina
domov*i*na	dom*ò*vina
tèrgov*i*na	tèrg*ò*vina i tèrgovina
brodar*i*na	brod*à*rina
zemljar*i*na	zemlj*à*rina
ženet*i*na	žen*è*tina
devet*i*na	dev*è*tina
deset*i*na	des*è*tina
prosjak*i*nja	prosj*à*kinja
težak*i*nja	tež*à*kinja
junak*i*nja	jun*à*kinja, itd.

c) glagolji na *àti i ìti:*

ča- i kajkavski:	*štokavski:*
okop*àti*	ok*ò*pati
obor*à*ti	ob*ò*rati
klokot*à*ti	klok*ò*tati
priklap*à*ti	prikl*á*pati
zanovet*à*ti	zanov*é*tati

ča- i kajkavski:	*štokavski:*
ponavljàti	ponávljati
govorìti	govòriti
podvorìti	podvòriti
natočìti	natòčiti
pokosìti	pokòsiti
navozìti	navòziti
zakotìti	zakòtiti
pognojìti	pognòjiti
nasolìti	nasòliti
potrošìti	potròšiti
ulovìti	ulòviti, itd.

8. Ako se pèrva slovka koje rěči po sastavljenju kojega predloga ili ine čestice sa svojega města pomakne i drugo ili tretje město zauzme, onda ona izgubi naglasak, a město nje dobije ga predstavljena čestica, n. p. národ, zárod, pòrod, ìzrod, zákon, príkor, úkor, prórok, zàstava, ùstava, pòstava, nèsreća, nèsgoda, nèsloga, nèsklad, nèskladan, nèdělja, nèsvěst, rázred, úred, náredba, náklon, pòklon, òbzir, òblak, òdměriti, zàboravan, prèporuka, itd.

9. Naglasak se u prierečenome slučaju pomakne, ako se jednoslovčene čestice i nesastave:
ò-tom, prì-tom, zà-tim, nà-tom, pò-tom, ù-tom, zà-rana, zà-goru, sà-svim, nà-vodu, ù-polje, pòd-nogù, òd-njega, prèd-njega, prì-njih, dò-volje, itd.

10. Kada se dvě rěči sastave, svaka od dvě slovke, ili pèrva od dvě; a druga od jedne, od dvě ili od tri: — onda naglasak pada na obedvě rěči *po izgovoru štokavskome*, n. p. bògoslòvje, pràvoslòvje, mìsloslòvje, bàjoslòvje, zvjèzdoznánstvo, zvjèzdoznànac, bògoròdica, blàgoslòviti, blàgoslóvljen, bògoljùbnost, dòbrohòtnost, blàgovjést, vìnográd, čàsopís, pràvopís, sùncobràn, sùncokrèt, kòlokrèt, zèmljopís, itd.

Po izgovoru pako *čakavskome*, koi se je za čudo i u štokavski ponajviše uselio, — uzdigne se naglasak u savezu obiuh rěčih n. p. bogòrodica, voskòvarina, (Vukov rěčnik), glavòbolja, zubòbolja, kostòbolja, tèrbòbolja, neznàbožac, neznàboživo, čabrònoša, zakònoša, bělòpoljac, bělògrivac, bělò-

noga, bělòdano, blagòdat, pravòpis, vratòlom, bèrzòrek, zemljòpis, loncògreb, suncòkret, kolòvoz, kolòter (u Sriemu), itd.

Pazka. Znamenito je za izpitivanje kako staroga jezika slavjanskoga iliti cèrkvenoga, tako i današnjega jugoslavjanskoga, što *Dobrovsky* u svojoj knjizi: „*Institutiones linguae slavicae dialecti veteris.*“ Vindobonae MDCCCXXII. na str. 57. veli: „g) In serbicis libris plures accentus vocibus imponi jam nota (f) monuimus. Sic срéбрòлю́бив са́мови́дци бла́гословле́н мьздо́вьзда́ніє mercedis retributio.“

11. Kada dvě jednoslovčene rěči same za sebe uporeda stoje, tada naglasak padne na važniu rěč, n. p. moj *bràt*, tvoj *sín*, on *zná*, ti *sám*. Ali bi se mogla i pèrva rěč uzdignuti po volji govorećega, n. p. brat *mój*, sin *tvój*, zna *ón*, sám *tí*.

12. Zaimena pokratjena: *mì*, *tì*, *sì*, *me*, *te*, *se*, *ga*, *mu*, stoje uvěk zapostavljena i s toga nemogu nikada imati naglaska. Ako li se govorećemu uzhtie, da ih uzdigne, tada ih mora u svojoj cělosti izgovoriti: *meni, tebi, sebi, mene, tebe, sebe*, *njega*, *njemu*.

DIO DRUGI.

Rěčoslovje.

§. 8.

Razredjenje čestih govornih (partes orationis, Redetheile).

1. Mi možemo pojme tvarati

a) o *stvorovih* (osobah, stvarih), koji jesu, ili o kojih se može misliti, da jesu;

b) o *stališu* ili o *dělovanju* stvorovah (Dinge). Prisp. sa §. 1.

2. Pojmi o stvorovih, (osobah, stvarih), naznačuju se *samostavnimi* imeni (substantiva, Hauptwörter).
n. p. čověk, žena, děte, kuća, gora, dolina, krěpost, um, razum, mudrost, krasota, dobrota, milina

3. stališ ili dělovanje stvorovah naznačuju glagolji (verba, Zeitwörter),
n. p. orati (čověk ore) — presti (žena prede) — plakati (děte plače) — pojati (ptica poje) — igrati (děvojka igra) — tèrčati (konj tèrčí), itd.

4. Samostavnik (samostavno ime) i glagolj to su *najglavnie česti govora*, na koje se sve ostale naslanjaju.

5. Na *stvorovih* razlikujemo *svojstva*. Ova se naznačuju pridavnimi imeni iliti *priděvci* (adjectiva, Beiwörter), n. p. *pošten* čověk, *marljiva* žena, *pokorno* děte, *velika* kuća, *visoko*, *stèrmo* bèrdo, *široka*, *plodna* dolina, itd.

6. Broj i množinu stvorovah naznačuje *brojnik* (ime brojno, numerale nomen, das Zahlwort),
n. p *dva* čověka, *dvě* žene, *dva* děteta, *tri* děvojke, *pet* ljûdih, *deset* junâkah, *sto* kôzah, *tisuća* (hiljada) ovâcah; *dvoje* kônjah, *troje* jâjah, njih *dvojica*, *trojica*; *sedmi* dan u tjednu (nedělji danah); *mnogo* vode, *malo* novácah, *několiko* tèrgovácah, *něšto* srebra, zlata, meda, voska, itd.

7. Imade rěčih, koje stvora kakova ueoznačuju izvěstno, nego ga samo obćenito imenuju. Takove rěči zovu se *zaimena* (pronomina, Fürwörter),

n. p. ja, ti, on, ona, ono; ovaj, onaj, taj, koi, koja, koje, tko, što, itd.

8. Priděvci, brojnici i zaimena prislanjaju se k samostavniku. Oni bi se mogli prozvati *red samostavnički.*

---

9. Kaogod što se stvor naznačuje *svojství* (obilježjí), tako se pobližje naznačuje i stališ ili dělovanje kojega stvora, dà i isto svojstvo pokazanjem kakvoće ili koje okolnosti. Ovo pobližje naznačenje biva po *prislovih* (adverbia, Nebenwörter). Prislovi stoje naprama glagolju (i priděvku), kao priděvak naprama samostavniku.

n. p. *lěpo* pisati — *bèrzo* tèrčati — *milo* govoriti — *mirno* spavati — on će *danas* dojti — *veoma* oštra zìma — *neobično* velika vrućina, itd.

10. Imadě prislovah *brojnih* (pèrvo, drugo, tretje, četvèrto, peto, dva put, tri put, često put, mnogoput, velekrat) i *zaimènih* (ovdě, tù, ondě, gdě, itd.), koji takodjer naprama glagolju tako stoje, kao brojnici i zaimena naprama samostavniku.

11. Prislov i njegove vèrsti naslanjaju se na glagolj i sačinjavaju *red glagoljni.*

---

12. Uzaimno razměrje rěčmi izraženih *pojmóvah* u kojem stavku naznačuje *predlog* (praepositio, Vorwort),

n. p. on ide *sa* mnom *u* školu. — *Od* vezilje svilu kupovati. — Nisu vuci stekli *po* porucih, već što si sami priprave. — Ima *u* njega novacah, kao *u* žabe dlakah. —

Medju kopja, *medju* mače
Kroz led teče i *kroz* vodu,
I *u* oganj živi skače
U slobodi *za* slobodu.

I. Gundulić. Osman II: 112.

13. Razmèrje istih *stavakah* jednoga prema drugomu, što se ujedno ukazuje kao savez stavakah, naznačuje se *veznikom* (conjunctio, Bindewort),

n. p. *čim* zorica zaběli, *odmah* lastavica prebire. — Nisu směli ni do dvora doći; *a kamo li* dovesti děvojku. (Vuk. Srb. nar. pěs. knj. I. 234) — On dèrhtje (dèrktje, dèršće), *jerbo* ga zebe.

14. Predlog se može brojiti u *samostavnički red*, budući on osobito naznačuje razměrja samostavnika naprama ostalim rěčim. — A naproti *veznik* spada ka *glagoljskomu redu*, budući on naznačuje razměrje jednoga stavka prama drugomu, gdi glagolj nad ostalim gospoduje.

Pregled.

samostavnički red:	glagoljski red:
samostavnik	*glagolj*
priděvak (pridavnik)	*prislov* (adverbium)
brojnik	*brojni prislov*
zaime	*zaimèni prislov*
predlog	*veznik.*

15. Jerbo se samostavnikom, glagoljem, priděvkom i jednim diélom prislovah *pojmovi* isti izrazuju; to se ove vèrsti rěčih takodjer imenuju *pojamne* ili *pojmovne rěči* (vocabula notionum vel conceptuum, Begriffswörter); ostale naproti, koje uprav nenaznačuju pojmovah, nego odnošenja njihova — *odnosne* ili *lične rěči* (vocabula relationis, vel formae, Beziehungs- oder Formwörter).

Pazka. U nižestavljenoj osnovi razmatrat će se vèrsti rěčih iliti česti govora slědećim redom: *samostavnik*, *pridèvak*, *brojnik*, *zaime*; — *glagolj*, *prislov*, *predlog*, *veznik*.

§. 9.

O tvaranju rěčih u obće.

Rěči sastavljene postale su iz prostih. Tako je n. p. rěč *blagoslov* (benedictio, Segen) postala iz *blago* i *slov;* —

blagoslivanje ili *blagosivanje* iz *blago* i *slivanje; — bogojavljenje* (sveta tri kralja, epiphania domini, das Fest der heiligen drei Könige) iz *bogo* i *javljenje; — bogoljubnost* (devotio, pietas erga Deum, die Gottseligkeit) iz *bogo* i *ljubnost; — zakon* (lex, Gesetz) iz *za* i *kon; — zakònoša* (legislator, Gesetzgeber) iz *zakon* i *noša*; — *glavobolja* (dolores capitis, die Kopfschmerzen) iz *glavo* i *bolja; — danguba* (jactura temporis, Zeitverlust) iz *dan* i *guba* (od glagolja: gubiti), itd.

Rěči proste ili su pèrvotne (primitiva vocabula, Stammwörter) kanoti: *blago, bogo, za, kon, glavo, dan* — ili su proizvedene (derivata vocabula, Sprosswörter), kanoti: *slov, slivanje, javljenje, ljubnost, noša, bólja, guba.*

Od pèrvotnih rěčih něke su gole (nuda vocabula, nackte Wörter oder Wurzelwörter), t. j. takove, koje korenitu slovku bez ikakova službena glasa ili slova (pismena) ukazuju, n. p. blag, bog, jav, ljub, za, kon, glav, bol, dan, gub; a druge su pomnožane, t. j. službenim glasom ili slovom oděvene (indutae voces, bekleidete Wörter), što će reći tvorene, kanoti: blag-*o*, bog-*o*, jav-*ljen-je*, ljub-*nost*, glav-*o*, bol-*ja*, gub-*a*. Ovdi je gola korenita slovka dobila prirastak t. j. tvornik i to *blag* dobì tvornik srědnjega spola *o*: u *bog* i *glav* stoji *o* blagoglasja radi; *bol* imade tvornu slovku *ja*, a *gub* tvornik *a*; *ljub* tvornik *nost:* korenita slovka *jav* imade tvornik pričastja tèrpećega prošloga vrěmena *jen*, gdi je radi blagoglasja poslě ustnenoga glasa *v* umetnuto *l* (vidi §. 4. II. Suglasnici, Pazka 3: 9.) — dakle *ljen*, odkle sa dodatkom tvornika *je* postadè samostavnik glagoljski (substantivum verbale) *javljen-je.*

Proizvodne rěči (derivativae voces) izvode se iz inih jur tvaranih rěčih, kanoti glagoljske (verbalia) *slivanje* i *javljenje* od pričastja tèrpećega vrěmena: *slivan*, *javljen;* ono od neobičnoga opetujućega glagolja *slivati*, a ovo od *javiti.* Od oviuh je opet *javiti* pèrvotan glagolj od gola korena *jav* načinjen; a *slivati* je proizveden najbližje od glagolja *sloviti*, a ovaj postade od *slov*, a *slov* proizlazi iz korena *slu*, odkle se i samostavnik sluh sa tvornikom *h* proizvadja. Od samostavnika pèrvotnoga *sluh* proizvodi se opet glagolj *slušati* i samostavnik *sluga* sa svimikolicimi njihovimi ogranci.

Kad se ima iztraživati koren u rěčih od više slovákah, onda trěba dobro razlučiti korenitu slovku od službenih glasovah ili slovah, koja se u tvaranju rěčih dodavati običaju. Od rěči proizvedene i zajedno sastavljene: *preporučivati* (koga), commendare, recommendare aliquem alicui, empfehlen — najbližja rěč, odhitivši predlog *pre*, je *poruk*, gdi, ako se i drugi predlog odbaci, ostat će slovka *ruk*, koja opet ima svoj začetak u slovci korenitoj *rě* ili *rek*, (*perf.* rěh i rekoh) od glagolja *rěti* ili *reći*, dicere, sagen; — *iva* je obilježje (karakteristika) pred tvornikom (formativa) infinitiva *ti*, pred kojom, radi blagoglasja, *k* prelazi u *č*: dakle pre-po-*ruč*-iva-ti.

Budući dakle da se tvaranje rěčih bez znanja korenja i glasovah ili slovah, — koja im se priděvaju — jasno protumačiti nemože, s toga ćemo najprie promatrati najprostiu osnovu rěčih i pèrvorodni stroj korenitih slovakah, na koliko nam moguće uzbude, pa ćemo zatim poněšto o službenosti tvornih slovah probesěditi. U razlaganju pako svega ovóga dèržat ćemo se sustave Jos. *Dobrovskoga*: „Institutiones linguae slavicae dialecti veteris." Vindobonae 1822.

RAZRED I.

korenitih slovakah.

§. 10.

U pèrvom razredu nalaze se sve one korenite slovke, koje imadu ili *sám sámcat samoglasnik*, ili *jedan početni suglasnik i skrajni samoglasnik*, koi u někojih rěčih (*k*: k meni, — *s*: s menom) i izostati može; jesu pako slědeće:

1.	—	a	o	u	—	—	i	ja	—	—
2.	v	va	—	—	—	—	vi	—	vě	—
		ba	bo	bu	—	—	bi	—	bě	—
		pa	po	—	—	pé	pi	—	pě	—
		ma	—	—	—	—	mi	—	—	—
3.		na	—	nu	—	ne	ni	—	ně	—
		la	—	—	—	—	li	—	lě	—
		ra	—	ru	—	—	ri	—	rě	—

4.		da	do	du	—	—	—	—	dě	
		ta	—	tu	—	—	ti	—	tě	—
5.		za	—	—	—	—	zi	—	zě	—
		—	—	—	—	že	ži	—	—	žu
	s	—	—	su	—	—	si	—	sě	—
		—	—	—	—	še	ši	—	—	—
		—	—	—	—	—	ci	—	—	—
		—	—	—	—	če	či	—	—	ču
6.		ha	—	—	—	—	—	—	—	—
	k	ka	—	ku	—	—	—	—	—	—

§. 11.

U ovoj skrižalji nalaze se pèrvi zarodi od više čestih govora i to:

a) zaimenah osobnih (pronominum personalium):

zastarělo **i** = on, njega (acc. i = j: na-n-j = nanj = na njega. Ovdi je **n** prosthesis t. j. predsuvak), je ili nje (sada gen. njih), ju ili nju (illam, sie).

m, biljega pèrve osobe u *genitivu* i ostalih kosih padežih (obliqui casus), odkle: mene, meni, menom i skratjeno: mì, me, mnom, plur. nom. *mí*, gen. nás, dat. nam, instr. nami; *dual* nama. Ovdi je opet u pluralu gen. i ostalih padežih *m* pretvorio se u *n*. (Prispodobi §. 4. II. Suglasnici. Pazka 2.)

ti, gen. tebe, dat. tebi (pokratjeno: te, tì), instr. tebom.

Zatim

zaimenah odrednih i pokaznih (pronominum determinatorum & demonstrativorum):

tí, = taj, *žen. sp.* tá, *srěd.* tó. Odavle je prislov tù, (isthic, da, hier). —

Zastaralo **sí** = sij, saj (město ov, ovi = ovaj), *žen. sp.* sá, *srěd.* sé, odkle prislov vrěmena: *sinoć* (kajkav. snoć, snoćka).

Povratnoga zaimena (pronominis reciproci), koje neima nominativa:

se, (sebe), dat. sì (sebi).

Napokon:

Pitajućih zaimenah (pronominum interrogativorum):

če, kojemu se odredna čestica *to* i *ga* ili *sa* pridade, pak postane nom. *čto* = *što*, gen. čega ili česa, dat. čemu, praep. o čem, instr. čiem ili čim; — i

k, s kojim se čestica *to* sveže, te postane: *kto* (česki *kdo*, slovenski iliti kajkavski *gdo*. Prispodobi §. 4. II. Suglas. e) gèrleni *k* u *g*), ilirski s premetnutjem radi lagljega izgovora: *tko* ili *ko*, quis, wer? —

b) Glagoljah, kojih prošla prosta vrěmena (praeterita perfecta simplicia) pèrve začetke (themata) ukazuju:

bì: od inf. bi-ti *praesens*: bi-jem (ferio, ich schlage i budem, jesam, sum, ich bin).

pì: od inf. pi-ti (bibere, trinken), praes. pi-jem.

mì: od mi-ti (lavare, waschen), odkle umì, pomì, praes. mijem.

Istim načinom od *vi*, *vě*, *ba*, *bu*, *bě*, *ně*, *la*, *li*, *ri*, *rě*, *da*, *du*, *dě*, *ta*, *ti*, *tě*, *su*, *si*, *sě*, *še*, *ši*, *če*, *či* (m. ki), *ču*, *ha*, *ka*, *ku*, — pravé se sadašnja vrěmena: vi-jem, vi-ti (poviti, uviti, zaviti), vě-jem = vi-jem (vi-jati n. p. pšenicu ili ini žitak na větru), ba-jem (od inf. ba-ja-ti), bu-dem (od inf. bi-ti), *praet.* bě-h, bě-še, bě-hu (od inf. bi-ti = bě-ti) nes-em (od inf. ně-ti = ne-s-ti), la-jem (od inf. la-ja-ti), lijem (od inf. lě-ti = lja-ti, li-ti, li-ja-ti), ri-jem (od inf. ríti = ru-ti = rovati), rě-ju (= re-k-u, rek-nem ili rečem od rě-ti = reći město re-k-ti), da-jem i da-dem i da-m (od inf. da-ti, da-ja-ti = da-va-ti), du-nem = duh-nem (od inf. du-ti = duh-nu-ti), dě-nem (od inf. dě-ti, dě-nu-ti), ti-jem (od inf. ti-ti = tě-ti, ti-ja-ti, pinguescere, feist werden, odkle i tio i pretio = pretil, pretila, pretilo), su-nem (od inf. su-nu-ti), sp-em město su-em ili su-jem (od inf. su-ti u sastavljenih sa predlozi: *do*, *iz*, *iza*, *na*, *o*, *po*, *pri*, *pro*, *raz*, *sa*, *u*, *za*: dosuti, izasuti zasuti, itd. Vidi §. 4. II. Suglasnici Pazka 1. *u* u *p*), si-nem (od inf. si-nu-ti, n. p. sunce, odkle i si-ja-ti i sja-ti i sva-nu-ti i sja-nu-ti. Vidi §. 4. II. Suglas. e) *gèrleni*: *j* u *v*), sě-jem ili, — radi blagoglasja, — si-jem (od inf. sě-ja-ti sěme), še-nem (od še-nu-ti m. šet-nu-ti ili šed-nu-ti, odkle i šel, šla, šlo ili šao, šla, šlo u sastavljenih: i-šao,

do-šao, po-šao itd. od zastarěloga glagolja *šedu*, kako uči patriarka slavjanskih slovničarah, Josip Dobrovský); — ši-jem (od inf. ši-ti, odkle ši-va-ti m. ši-ja-ti), čnem (od inf. čéti, — staroslavjanski ЧАТИ u sastavljenih sa predlozi: do, na, po, pri, za: dočeti, načeti, početi, pričeti, začeti), po-či-nem (od inf. neob. či-nu-ti m. *k*i-nu-ti, — odkle **koj, pokoj**, — čujem (od inf. ču-ti), ha-jem (od inf. ha-ja-ti), ka-jem (od inf. ka-ja-ti), ku-jem (odkle inf. ko-va-ti město ku-ti).

Od korena **ži**: ži-ti, ži-jem i ži-vem. Od korena **i**: i-ti = ići, i-d-em, od kor. **še**: še-du, praesens staroslavjanski.

Od **ma, mi, mě**=é (staroslavj. МѦ), **ri, zi, si, su, ki**: ma-nem (m. mah-nem), mi-nem, mě-nem (u sastavljenih: poměnem, spoměnem, napoměnem), ri-nem, zi-nem, si-nem, sunem, ki-nem (m. kihnem).

Od **pê** (staroslavj. ПѦ) pê-ti (u sastavljenih: napêti, pripêti, razpêti, razapêti, spêti, uzpêti, zapêti), praesens: **pnem**. Tako je takodjer praesens: žnjem ili žanjem od **žè**-ti (metere, sicheln, Frucht schneiden), žmém od **žê**-ti (u sastavljenih: iz, iza, o, za), premere, pressen, drücken, (die Wäsche), čmem ili čnem od **čê**-ti (staroslavjanski ЧѦ ili Чꙗ) u sastavljenih: dočeti, početi, začeti, itd.

c) Č e s t i c a h, koje se nesklanjaju, kanoti:

P r e d l o g a h (praepositiones): o, u, v = va, pa = po, na, do, za, s, sa, k;

V e z n i k a h: a, i, bo, no, da, do, li;

P r i s l o v a h (adverbia): ne, ni, ně. Ovi, kao i predlozi, ako se drugim rěčim predstave, učine jih sastavljenimi: *umì* (oprà, abluit), *pošto* (počem, quanti? — poslě ili poklě, postquam, nachdem), *podà* (pružì, porrexit), *zabì* (n. p. čavao u zid, incussit), *sídè* ili *snídè* ili *sadjè* (descendit), *paběrkovati* (spicilegium facere), *netresk* ili *netresak*, (čuvarkuća, sempervivum tectorum, Hauslaub), *nezrio* (immaturus), *nečist* (immundus), *nitko* (nemo), *ništa* (nihil), *ětko* (aliquis), *něšto* (aliquid) itd.

d) S a m o s t a v n i k a h i p r i d ě v a k a h (substantivorum & adjectivorum), ako im se s kraja službeno slovo pridá. Tako *děj* (cèrkveno- ili staroslavjanska i krajnsko-slovenska rěč) u sastavljenih *zloděj* (zlodij ili zlódí), zločinac, malefactor), jest osoba tvoreća, činitelj od *dě* ili *dě-ti*, *dě-nu-ti*,

dě-la-ti ili *dělovati* = *dějstvovati.* Istim načinom proizvodi se rěč *boj*, praelium, der Kampf, od *bi* (bi-ti, bi-jem, caedo) pomoćju tvornika *oj;* — *živ*, vivus; lebend, od korena *ži* (ži-ti, ži-jem ili ži-vem, vivo, leben); *pilo*, potus, das Getränke i *pivo* (slov. piva), cerevisia, od korena *pi* (pi-ti, pi-jem, bibo, trinken); *dar*, donum, das Geschenk, od kor. *da* (da-ti, da-m, do, geben); — *větar*, ventus, der Wind, od korena *vě* (vě-ti, vě-jem ili vì-ja-ti, vi-jem, flo, blasen; ventilo frumentum, das Getreide worfeln) — i mnoga ina.

Tvorovah početnih od samostavnikah i priděvakah, koji nikakova službena slova neimaju, nesadèržaje ova skrižalj:

§. 12.

Buduć da nemožemo izvesti ovdě rěčnika o korenju, s toga ćemo znamenovanja pèrve vèrsti ovoga razreda u kratko pokazati:

a, veznik (conjunctio), at, autem, sed, et, aber, und.

o, predlog (praepositio) de: *o* njem (de illo), *o* kom (de quo), *o* čem (de qua re, wovon).

o, uzklik (interjectio) o!

u, 1. predlog (praepositio), apud, bei.
- a) sa genitivom na pitanje: *u koga* (razumi: ima?) Odgovor: *u njega,* apud eum;
- b) sa accusativom na pitanje: *kamo?* (quo?) *u cèrkvu,* in templum;
- c) sa praeposicionalom na pitanje *gdě?* (ubi?): *u cèrkvi,* in templo.

u, 2. koren rěči proste: *u*-ti, *u*-jem, odkle sastavljene: *obuti, obujem* (cipele, čižme i ostalu obuću) in-d-uo; *izuti, izujem,* ex-uo.

i 1. veznik (conjunctio) et: *idemo* i *mi,* imus & nos; — i *to je istina,* et hoc verum est; *ili* aut, sastavljeno iz *i* i *li* (n. p. da li?), an? ob?

i, 2. zaime (pronomen) starinski akusativ *i* (njega), eum, gen. njega, dat. njemu, instr. njim; — gen. plur. njih ili ih, dat. njim ili im, instr. njimi.

U staroslavjanskom jeziku i inih sěvero-slavjanskih prelazi *i* pred samoglasnici u genitivu i ostalih padežih u suglasnik *j*: *gen.* jego i jeho, *dat.* jemu i jej, *accus.* ju, eam; je, id; ja, eos. U ilirskom jeziku stoji svagdě predsuvak (prosthesis) *n* (n. p. njega, njemu, itd.), kao i u inih slavjanskih narěčjih, kad za predlozi stoji. Vidi Dobrovskoga Institut. ling. slav. dialecti vet. str. 498.

i, 3. koren glagolja *iti* (i-ti, ići) ire (i-re), gehen, od kojega je *praesens* i-d-em, eo, *praeteritum:* id-oh, id-è (u sastavljenih: dojdè, pojdè, projdè, zajdè, odè, m. oddè ili odidè ili otidè. Prisp. §. 4. Paz. 2.).

je, koren glagolja **je**-ti (staroslav. ja-ti, odkle je i rěč pri**ja**-telj), capere, *praeteritum* jè, *part.* jét, *praesens* jemljem. U sastavljenih glagoljih od *jeti* pretvorilo se je početno slovo *j* u *z*: uzeti, uzmem (slovenski: vzeti, vzemem, město vjeti, vjemem ili ujeti, ujmem) i uzimati, uzimljem (m. ujimati, ujimljem.) Prispodobi §. 4: 9. II. Suglasnici e), *gèrleni: j* u *z*.

Priměri ovi mogu se lahko pomnožati, ako se sve proizvedene i sastavljene rěči korenitoj slovci podvèrgnu. Pod *ži* n. p. ne samo *živ, živ-ac, živ-ahan, živ-ahnost, živ-alj, živ-ica, živ-ina, živ-inski, živ-ot, živ-otinja, živ-otariti, žit-je, živ-ě-ti, živ-lje-nje, oživ-ě-ti, poživ-ě-ti,* nego i *ži-to, ži-tak, ži-tar, ži-tnica* i sastavljenih, kojih je pèrva strana *živo*— (n. p. *živo*-der, *živo*-pis, *živo*-tvorac), množtvo se može podvèrći.

§. 13.

RAZRED II.

Slovákah korenitih, koje imadu dva suglasnika ili samoglasnik početni, koi se sa suglasnikom sravniti može, i suglasnik skrajni.

a) Koje počimlju samoglasnikom tvèrdim:

um, pokratjena rěč od u-jam, (ujm ili um), što je opet satvoreno iz *u* i *ja*-ti ili *je*-ti, koje spada u pèrvi razred. *Ujati* ili *ujeti* znači *pojàti, pojeti* ili *pojmiti*, concipere, begreifen, a odatle, *ujam*=*um* znači silu ili moć *pojma*

ili *pojmljenja*, vis vel facultas concipiendi, das Begriffsvermögen. — Evo, kako o tom govori Jos. *Jungmann* u svojem Slovniku česko-německom: „*Um*, u, *ol.* a, *m.* (r.=radix) gmu = jmu, cf. *graec.* εω = ich setze in Bewegung, *cf.* συνιημι = durch den Verstand im Begriffe zusammen bringen, d. i. verstehen, einsehen, bemerken, merken, *cf. pol. um* = prvorodná v člověku vláda rozeznávání věcí čili matice víd neb idéj pořádnych, die Vernunft, *cf.* vernehmen; *rus. um* = spůsobnost ponímati věci i souditi o ních, Verstand; *crn. um* = intellectus; *cf.* et distingue *rozum*). — a) Potahmo na poznávací moc duševnou = spůsobnost ponímati, rozeznávati podobizny věcí s osvědoměním jich sobě, *der Verstand, Sinn, Geist, Besinnungskraft.*"

uz, (praepositio), penes, neben.

uz, odkle *adj.* uz-ak, *comp.* už-ji, ja, je; uz-a, uz-ica, uz-da, uz-iti, už-e, už-ina; — uz =vz, *véz*, ligamen, das Band; *vèz* (staroslavj. i ruski *vjàz* = ВѦꙀЪ = ВЯЗЪ, česki *vaz*) dèrvo, ulmus, die Ulme.

uh, odkle *uh*-o, uš-i, uš-ica, uš-ni.

uk, odkle: na-*uk*, na-uk-a, uč-iti, uč-en, na-uč-en, uč-en-je, uč-en-ik, uč-en-ica, uč-it-elj, uč-it-eljica.

up, odkle up-iti = vp-iti (slovenski) = vap-iti, clamare, vap-aj, clamor.

ok, odkle: *ok*-o, oč-i, oč-ice, *dim. f. pl.* oč-ali, *m. pl.* oč-an; oč-it, bez-oč-an, bez-oč-an-stvo, oč-ni, oč-nik.

b) Koje počimlju samoglasnikom pomekšanim:

jar, (česki jar-o) ver, der Frühling; jar, a, o, *adj.*; jar-ac jar-ica, jar-am, jar-ak, ka, o, *adj. cf.* žarak, jar-ina, jar-ost, po-jar-i-ti se.

jur, jur-ve, *adv.* =ur, ure =vre (slov.) =već, jam, schon.

jur-iš, jur-iti = žur-iti. Prispodobi sa *jar* = *žar.*

jad, sollicitudo; aegritudo; dolor, Kummer, jad-an, jad-ovit, jad-nik, jad-nica, jad-iti, jad-ati, jad-ovati.

jed, odkle jed-em, jes-ti, edere, comedere, comestum, essen; jedjek = jedžek (vidi §. 4. *j* u *ž*, str. 20.) = jest-bina, jestvina, jestojska, jestivo, ješa, ježba, jeska.

pokvaza str. 32

honorare, ehren, verehren. Odatle se izvodi i *štilac* (m. čtil-ac), *gen.* štioca i hèrvatsko-slov. *čtelec* i *čtevec* i *čtavec* = čitatelj. Krajnski *bravec* (m. čitatelj) od brati, legere, colligere, odakle je i brojati i brojiti, numerare, zählen. Od korena *če* proizlazi i *čast* i *čest:* 1. děl = dio, pars, Theil; 2. honor, die Ehre; 3. fortuna, das Glück: čestit čověk, čestit car, vezir, paša; čestita žena, děvojka itd. Ovaj prebogati koren **če** u slavjanskom jeziku spada u pèrvi razred korenja.

čez, odakle glagolj čez-nu-ti, *v. n. i.* (malo po malo ginuti, nestajati), tabe consummi; successive, pedetentim perire, allmählich vergehen; odakle *čeznutje* (prekoredna želja za čime), desiderium, Sehnsucht. Odavle i sastavljeni glagolj: *izčeznuti, v. p.* i *izčezavati, v. i.* deficere, evanescere, disparere, verschwinden.

čas, tempus, die Zeit; cèrkveno-slavj. hora, die Stunde, odkle *časoslov*, horologium, preces horis statutis persolvendae; *časlovac*, liber, in quo preces horis statutis persolvendae reperiuntur (breviarium, u Primorju: *bèrvial*).

čes, od čes-a-ti, pectere, kämmen, *praes.* češ-em. Odkle čes-alo (poturčeno: *česagia*), strigilis, der Strigel; *češalj*, pecten, der Kamm. Odakle i *češljuga* (i hèrv. slov. češljiga), cardus, carduus i *češljugovina* (češljigovina), cardetum, carvetum, die Distel, i *češljugar* (staglin), carduelis, fringilla carduellis, der Distelfink, der Stieglitz. Odavle je i *češnjak* (běli luk), allium, der Knoblauch.

čáš, gen. pl. od čaš-a, calix, poculum, der Becher.

čih, od čih-a-ti (i čijati perje), *praes.* čiš-em, findo plumas, Federn schleissen, odakle i čih-alja, Federschleisserin. U cèrkveno-slavjanskom i ruskom narěčju *čihati* znači sternutare, niessen, što se u ilirskom i českom narěčju veli *kihati.* Prispodobi sa *kih.*

Od gèrlenoga **g**:

gaj, nemus, der Hain.

goj, cura, alimentum, od goj-i-ti, curare, alere. Odatle je i *odgojiti,* što isto znači kao i *odhraniti.* Odatle je i *ugojiti,* alere, nutrire ad pinguedinem; *gojiti se,* ali

pinguescere. Od *goj* proizlazi i *adj.* goj-an, na, o, 1. nutriens, pflegend, nährend; 2. *plodan*, frugifer, fecundus, fruchtbar; 3. *pitan*, saginatus, gemästet:

„On namaknù *gojne* vole.“

(I. *Mažuranić.* Smèrt Čengić Age. *Iskra* 1846. str. 184.)

Odavle je i *gojno*, adv. *ugodno:*

Ostani s Bogome i *gojno* počini.
Počivaj u *goju!*

(Vidi Mavra *Vetranića* Abramovo Posvetilište, u Zagrebu tiskom Franje Župana 1853. str. 91 i 92.) — Odavle je i *ugoj*, a, e, *adj.* t. j. miran, spokojan:

Pomisli malo toj, ter ti će svies tvoja
Zadat mir i pokoj, da živeš *ugoja.*

(*Vetranić.* Abr. Posv. str. 87.) Prispodobi sa **koj.**

gav, odkle *ogavan*, a, o, *adj.* (slovensko-hèrvatski), t. j. gnjusan, oduran, abominabilis, verabscheuungswerth — i *ogavnost* (gnjusnost, odurnost).

gov, odkle je po svoj prilici *gov-or* i *govoriti.* U cèrkvenoslav. narěčju izvodi se iz korena *gov:* gov-ě-ti (štovati), revereri, colere; observare jejunium, odkle i *blagogověti* i *blagogověnie* (pobožnost, bogoljubnost), cultus, pietas, die Andacht, die Gottesfurcht; Ehrerbiethung.

gúb, gen. pl. od *guba:* 1. fomes, Holzschwamm, Zunder; 2. *šuga*, lepra, der Aussatz, die Raude. *Gubica* (hèrvatsko-slovenski *gubec*) os animalium: nempe bovis, equi, ovis, caprae, canis, &c.

gub, od *gubiti*, *v. a.*, perdere, verlieren; *pogubiti*, caedere, interficere.

gib, odkle gi-nu-ti město gib-nuti, odhitivši glas *b* radi blagoglasja. U sastavljenih: *pogibati*, periclitari, odkle *pogibelj*, *pogibel*, *pogibeo*, periculum, die Gefahr; odatle *pogibelan* i *pogibeljan*, periculi plenus, periculosus, gefährlich, gefahrvoll. Od ovoga korena trěba razlučiti ini

gib, od gib-ati, *v. a. i.* i *ganuti*, *v. a. p.* moveo, bewegen, odkle *gibanje* i *ganutje.* Od ovoga čini se, da je opet različan koren

gib, u sastavljenih: *nagibati*, *prigibati*, *sagibati*, *ugibati*, (verba activa imperfectiva continuativa), od kojih su: *nagnuti*, *prignuti*, *sagnuti* i *ugnuti* verba perfectiva.

gum, odkle *gumno* i *guvno* (*m* se je pretvorilo u *v*), area, die Dreschtenne. Prispodobi gom-ila i latinsko *cumulus*.

gon, od *goniti*, verbum continuativum od perf. *gnati*, praes. *gnam*, *ženem* i *renem*. Odakle gonitelj i progonitelj, persecutor, Verfolger. Odatle je i iterativum *ganjati*, osobito u sastavljenih: *doganjati*, *izganjati*, *naganjati*, *odganjati*, *proganjati*, *zaganjati*, itd. — Odavle je po svoj prilici i *ganka* i *zaganka*, *gonitka*, *goneta*, *gonetka i zagonetka*, aenigma, das Räthsel.

gunj, gunj-ac, stragulum villosum, das Bauernkleid.

gni-tí, =gnji-ti, putresco, odkle gnjil (gnjio), gnjila, lo, *adj.* putridus, odkle opet *gnjiliti*, putresco i gnjil-ina, putramen; putredo. Od gnji-ti izvodi se i *gnoj* 1. djubar ili djubre, fimus, stercus, der Dünger, Mist; 2. prišt, ulcus, pus (*πύος*), der Eiter, odkle *gnojav*, ulcerosus, eiterig; gnoj-ište, sterquilinium, der Misthaufen, die Mistgrube, der Mistplatz.

gol, *adj.* nudus, implumis, calvus, odkle *gološav*, adj. *golota*, *golet* i *golěn*, tibia, crus, das Schienbein. Odatle i *ogolěti*, v. perfectivum 1. factitivum: denudare, entblössen i 2. *v. n.* nudor, nackt werden.

gór, gen. pl. od gor-a, mons; gorě, *adv.* sursum et superius, hinauf u. oben; gornji, *adj.* superior, der obere. Odatle i gor-janin ili gor-anin i gor-štak, der Bergbewohner. *Gorjani*, m. pl., selo u Slavonii blizu Djakova, gdě se i sada može jošte viděti gradište *Gare* palatina. U prov. Hèrvatskoj *gornica*, jus montanum, das Bergrecht; gorica, *dim.* 1. bèrdašce, glavica; 2. vinograd. Različan je od ovoga koren

gor, od gor-ě-ti, ardere, flagrare, brennen, što prispodobi sa grě-ti. Različan je takodjer od ovoga koren

gor, odkle biva gor-ak, *adj.* amarus, bitter; odatle gorč-ina, amaritudo, die Bitterkeit. Odavle se izvodi po svoj pri-

lici i gor-ušica, sinapi, der Senf, od neobične sada stare forme *goruha*.

gad, reptile; serpens, od *gaditi* 1. *v. a. i.* spurcare, verunreinigen; 2. fastidium creare alicui rei alicujus, ekelhaft machen, verekeln; *gaditi se* (komu što), fastidire, Ekel haben.

gód, 1. svetac, svetkovina; 2. anniversaria dies; 3. mèrtvi god, commemoratio animarum fidelium defunctorum, der Allerseelentag. Odatle se izvodi god-ina i god-ište, *Godina* znači *kiša* u někojih krajih *kajkavskih*, najpače okolo Zagreba i Moslavine.

god, častica prislovna, koja se zapostavlja, n. p. koi*god*, kada*god*, dokle*god*, itd.

god, od glagolja god-i-ti, gratum esse, placere, odakle; *nagoditi*, *pogoditi, ugoditi*, *sgoditi*, i trajući glagolji: *nagadjati*, *pogadjati*, *ugadjati*, *sgadjati*, itd. — Odatle su i *adj. sgodan, ugodan*, *nagodan* (= lagodan, v. §. 4. str. 16. b) jezični), *prigodan*, *zagodan* (verjährt), itd. Iz istoga korena izvode se i substantiva: *nagodba, pogodba*, *prigoda*, *sgoda*, *zagoda*, itd.

gud, od gud-ě-ti, canere fidibus, geigen, fiedeln, odakle se izvodi *gud*-ac i *gud*-ač, fidicen, citharoedus, der Geigenspieler, Violinspieler, odatle i *gud*-alo, plectrum, Fidelbogen, i *gusle* (m. gud-le), *gus*-lar, fidicen & fidicinifex, Violinspieler u. Violinmacher.

got, odkle *got*-ov, paratus, fertig, a odavle: *gotov*-i-ti, *dogotoviti*, *sgotoviti*, *prigotoviti*, *ugotoviti*, i subst. *gotovina*, 1. quod est paratum, das Fertige, der Vorrath; 2. aes paratum, die Barschaft.

gas, od gas-nu-ti, gas-i-ti, ugas-i-ti, odkle iterativum: *ugašati*, *ugasivati*, exstinguere, auslöschen (das Licht, Feuer).

gus, anser, die Gans i *gus!* interj. glas, kojim se těraju guske, odkle: gus-ka i gus-ák (anser mas, der Gänserich), odatle *dim.* gus-e i *guš-če;* gus-ji i guš-čji, *adj.* itd.

gús, gen. pl. od gus-a, latrocinium, ars piratica, die Seeräuberei, die Kapperei. Odavle: gus-ar, pirata (πειράτης), der Seeräuber, Corsar; odatle i gus-ar-i-ti, rem piraticam facere; odavle i *gusěnica*, eruca, die Raupe, češki:

hausenka, u cèrkveno-slavjanskom narěčju znači i *βρõχος*, bruchus.

guk, glas golubji, odakle i *gugut* (m. guk-ut), gemitus columbarum, das Girren; odatle je i guk-nu-ti *perf.* i guk-a-ti, guč-em, *iterativum*, 1. gemere, girren; 2. in aurem dicere, insusurrare, ins Ohr raunen. U staroslavjanskom narěčju, kako tumači Dobrovský, znači *gukati* (гꙋкати), clamare, sonare, cucubare.

Od gèrlenoga **h**:

har, staroslavjanski харь (= harj), po svoj prilici iz gèrčkoga *χαρις*, gratia, odkle i korist, i har-an (zahvalan, dankbar, gratus) i har-nost (zahvalnost). Biti komu što za *uhar* ili *uvar* (*h* u *v*) t. j. biti od koristi, operae pretium esse, der Mühe werth sein. Vidi Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti edidit F. Miklosich. Vindobonae 1850. str. XIV.

hob, odkle hob-ot, u staroslavj. narěčju *rep*, cauda, der Schweif, ruski: rilo slonovo, proboscis elephanti, Rüssel (vom Elephanten), Saugrüssel (von Mücken), česki: kraj ili rep mrěže, extremitas retis, piscinae, quia caudae formam hebent, veli Dobrovský. Ilirski *hobotnica*, polypus (*πολυπους*), der Polyp, Vielfuss, Meerpolyp, die Meerspinne.

hul, g. pl. od hul-a, blasphemia, die Lästerung. Odatle je i hul-i-ti, blasphemare, lästern. Odavle je možebit i *hulja* (u Vuka *ula*), nebulo, der Halunk, der Taugenichts, der Schurke.

hod, itus, od hod-i-ti, ire, ambulare. Odakle *izhod*, exitus, egressus, ortus (solis), der Ausgang, der Aufgang (der Sonne), *zahod*, recessus, occasus (solis), der Untergang (der Sonne), *uhod*, introitus, ingressus, der Eingang. Dobrovský mnie, da je hod-iti opetujući glagolj (iterativum) od zastarěloga glagolja *šedu* (шєдꙋ), gdi je koren *še*, odakle je postao part. act. *šel*, *šla*, *šlo*, n. p. u sastavljenih glagoljih: *išel* (išal, išao, išó, išla, išlo), *došel, našel, pošel, prošel, zašel.*

hud, *adj.* slovenski *zao*, *zla*, *zlo*, malus, malitiosus, nequam, böse, schlecht, schlimm, odakle comparativ: *hud*-ji i *hudić*, slov. diabolus, der Teufel; *hud*-ir, der Bösewicht; *hud*-oba, malitia, die Bosheit; der Teufel; hud-i-ti (inače *úditi*), što znači *škoditi*, odakle *nahuditi* (= nauditi) t. j. naškoditi, nocere, schaden, nachtheilg sein. U staroslavjanskom narěčju znači *hud* (=хоудъ), egenus, vilis.

hot, odkle perfectivum simplex: hot-ě (= hot-jè ili hotì), voluit, od hot-ě-ti = htě-ti, volo, wollen, *praes.* hoću (slov. *hočem*) =hot-ju =htju =hću =ću (slov. hčem). Prispodobi s gèrčkim *Χατέω*.

hit, *subst. fem.* ictus, der Wurf, Schuss, odkle hit-ac, *gen.* hit-ca, od hit-a-ti, v. imperfectivum, jacio, werfen. Odavle je i *dohititi*, attingere, capere, erreichen, begreifen, odakle je i *dohit,* conceptus, der Begriff. Prispodobi po-nja-ti =po-ja-ti: *pojam*, od korena pèrvoga razreda: ja-ti =je-ti.

Od ovoga je korena i glagolj hít-i-ti, festinare, eilen, odkle je i *hít*-nja i *hít*-ost, festinatio, die Eile. Odavle je i *adj.* hit-ar, tra, o, 1. velox, schnell, hurtig, geschwind, behende, eilig; 2. dexter, agilis, flink, gewandt; 3. perspicax, scharfsinnig, fein, odakle je i subst. *hitr*-ina, i hitr-ost i hitr-i-ti.

híž, gen. pl. od hiž-a, (slovenski) 1. domus, tugurium, casa, das Haus; 2. cubile, das Zimmer, odakle, *dim.* hiž-ica, hižurka. I Vuk Stef. imade u svojem rěčniku rèč *ižina* ili hiž-ina i poziva se na rěč *klijet*, cella, die Kammer.

Od gèrlenoga **k**:

koj, u sastavljenoj rěči *pokoj*, quies, requies, die Ruhe; *pokojni*, a, o, *adj.* defunctus, der verstorbene, selige, odkle i *pokojnik*, defunctus, der Verstorbene i *pokojnica*, defuncta, die Verstorbene; *upokojiti koga*, *v. a.* mitigare animum alicujus, besänftigen, beruhigen; *upokojiti se*, v. *refl.* 1. quieti se dare, sich zur Ruhe begeben; 2. emori, decedere, obire, sterben, versterben, in Frieden dahin fahren.

Koj će biti pèrvotna rěč (primitivum vocabulum, Stammwort) od korena *ki* sa tvornikom *oj* načinjena, odkle po-*či*-nu-ti (m. po*ki*-nu-ti), verbum perfect. i *počivati*, continuativum, quiescere, ruhen, ausruhen, ausrasten. Prispodobi sa **goj**.

kov, *m.* & *f.* metallum, das Metall, t. j. što se kuje, od *kovati*. Vuk veli: „*kov*, kova, *m.* 1. konjski, das Geräth zum Pferdebeschlagen, instrumenta calceandis equis. 2. kosni, das Dengelzeug, instrumenta fenisecae falci acuendae; 3. ženski t. j. ukovica; 4. der Beschlag, ornamentum:

Zlatni *kove* i sreberni
Da l'jepo ti sjaš —

5. čověk staroga kova (t. j. jak i zdrav káo što su stari ljudi bili), Schlag, constitutio."

Odatle u prenešenom smislu (figuratim) *kov*, seditio, die Verschwörung i kov-ar i kov-arstvo, od korena **ku**: kujem, k-ova-ti, što spada u pèrvi razred.

káp, 1. stilla, gutta, der Tropfen; 2. Dachtraufe, Dachrinne; 3. der Schlagfluss, appoplexis. Odatle kap-lja, od kap-a-ti, v. imp. i kap-nu-ti (=kanuti), v. perf., stillare, tropfen.

kóp, *f.* fossio, das Graben, n. p. pèrva, druga, tretja — u vinogradu ili u polju (pri okapanju kukuruzah), od glagolja kop-a-ti, fodere, graben, odakle kop-*ač*, fossor, der Gräber i kop-*anj* i kop-*anja, dim.* kop-*anjica* i kop-*no*, kop-*nina*, continens, terra firma, der Kontinent i kop-*něti*, liquescunt, solvuntur nives, aufthauen, schmelzen; kop-*ni*, a, o, continentalis, des Kontinentes, Kontinent =; kop-*je* ili kop-*lje*, hasta, lancea, die Lanze; kop-*ito*, ungula, der Huf i mnogi proizvodni trajući glagolji kanoti: iz-*káp*-a-ti, o-*káp*-a-ti, po-*kap*-a-ti, u-*kap*-a-ti, za-*kap*-a-ti, itd. i samostavnici pričastni (substantiva participalia): iz-káp-an-*je*, o-káp-an-*je*, po-káp-an-*je*, u-káp-an-*je*, itd.

kùp, *m.* cumulus, der Haufe, od glagolja kùp-i-ti, legere, sammeln, häufeln, odakle i sastavljeni perfectivni glagolji: *skupiti*, *pokupiti*, *nakupiti* itd. i imperfectivni:

skup-ljati, pokup-ljati, nakup-ljati itd. Odatle je i *skup*, congregatio, die Versammlung. Odatle je možebit i kùp-a, *dim.* kup-ica = čaša, poculum, der Becher.

Različno je od ovoga

kúp, *m.* odkle kúp-*nja*, *f.* emtio, der Kauf, od kúp-i-ti, *v. p.* emere, kaufen i kup-ova-ti, *v. i.* i subst. verb. kup-ova-nje. Odatle i kúp-*ac*, emtor, der Käufer.

Različno je opet od ovoga:

kúp, od kup-a-ti, *v. a.* balneo, lavo, baden i kúp-a-ti se, *v. refl.* lavor, sich baden, — odkle i kúp-*elj* i kúp-*ka*, lavacrum i kúp-*alo* i kúp-*alište*, Badeort, balineum, thermae.

kip, *m.* effigies, imago, das Bild. Odakle kip-*ac* dim. i kip-*ar*, 1. fictor, plastes, der Bildner; 2) venditor tabularum pictarum, der Bilderhändler; kip-*nica*, pinacotheca, die Bildergallerie, das Bildercabinet. Odatle i sastavljene rěči: kip-oborac, kipo-rězac, kipo-tvorac.

kip, od kip-è-ti (ili kipljeti), bullio, fervesco, sieden, sprudeln.

kam, kam-*i*, kam-*en*, lapis, der Stein, kam-*ičak* (od kam-*ik*), kam-*enac* i kam-*enčić*, dim., kam-*enje*, coll. — kam-*enit*, *adj.* i kamen-ova-ti, v. a. i. lapidare, steinigen. Kamen-*ar*, lapicida, der Steinmetz.

kom, gluma vinacea, recrementum, die Treber, *pl.* od komi-ti (što znači *lúpiti*, *lomiti*, *tèrgati*), 1. demo, folia, de-defolio, abblatten; 2. sol-vere cortice (fagopyrum, aut fabas), auslösen, — odakle: kom-*ina*, kom-*ušak*, kom-*ušina*, folia zeae, folliculus, die Schale, Hülse; kom-*itba*, kom-*ljenje*, kom-*injanje*, (od kominjati), kom-*ušanje*, demtio foliorum a fructu zeae, das Schälen, Abblatten. — „*Komad* i *komat* (*τὸ κομμάτιον*), frustum, das Stück. Poslovica: *O svom komadu tudja goveda čuvati. Dan i komad* (ima) t. j. svakdanji kruh“ (Vukov rěčnik).

kom, *adj.* isto što *stèrm*, praeruptus, praeceps, steil (der Berg), odatle kom-*ac* = stèrmac, (brěg). Vuk veli u svome rěčniku: „*kom* 2) mnoga se brda tako zovu, n. p. Kom u Vasojevićima.“

kom-ar, *m.* culex, *m.* die Gelse. Možebit da je od **kom** (kom-i-ti, komat), imajući noge kao komade, odkle i poslovica: *Izvadi komaru nogu i crěva mu se vide* (t. j. uzmi siromahu malo, pa si ga vèrlo oglobio). Odatle i komar-*ac* i komar-*ica*, dim., die Mücke, *culex empis*. Linn. i komar-*nik* (zastor kao mrěža proti komarcem). —

kon, odkle kon-*ac*, 1. finis, das Ende, n. p. tomu nema ni kraja ni *konca*, nec initium nec finis adest. Kazati sve od kraja do *konca*, referre totum ab ovo usque ad mala; 2. filum, der Zwirn, Zwirnfaden. Odakle je i *adv.* na-*kon*, napo-*kon* t. j. naposlědak, najposlě; *kon*, praep. c. gen. (dubrovački, město *kod*) n. p.

Ja ljubicu *kon* nje dvora
U zabitnoj čekah strani.
(I. Gjorgjić. *Sgoda ljuvena.*)
Na skladanje vèle čudno (medno)
Kon spievaoca ljubovnika
Od razlicieh zveri' u jedno
Skupljáše se množ velika.

(Gund. *Osman.* III: 14. kako piše Ardelio *Della Bella* u svom: Dizionario italiano-latino-illirico. Ragusa MDCCLXXXV. pod rěčju: *Armonia*).

Iz *kon* izvedena je i rěč za-*kon*, lex, das Gesetz, quasi actio finita, plurium sententia conclusa, veli Dobrovský. U staroslavjanskom narěčju iz-*koni* (=iskoni), znači iz počela, a principio. Odatle je i do*konč*ati i do*kanč*ati, definire, determinare, concludere.

konj, equus, das Pferd, odkle i konj-*ic* i konj-*ičak*, dim. i konj-*ik* i konj-*anik*, eques.

kun-a, *f.* mustela martes, *Linn.*, der Marder, odkle kun-*ica*, dim.

Od ovoga je različno:

kun (= *kon* = *kln* = *klen*, kónić = klenić. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* Glas *l* pretvara se u glas *u*), acer platanoides i acer campestre, Linn., der Feldahorn. Odakle „*kunovina* (u Cèrnoj Gori), kunovo dèrvo i *kunovica*, *f.* *Kunovicu* goru prejezdiše“ (Vukov rěčnik).

„Jaše vezir i najbliže
Goru od sedam vrielah *) gleda:
K južnom' kraju Vitoš diže
Vàrh u dubju, niklu iz leda.

Kunovica, gàrlo od svieta
Ká verigom dugom veže,
I Planina Stara opeta
Prostire mu se i proteže."
(I. Gundulić. *Osman*. III: 52—3).

kal, *m.* i *kao* i *kó*, gen. kála, coenum, lutum, der Koth. Jedna gobela u *kao*, a druga iz *kala* — kazao Solomun gledajući u točkove, kad su ga na kolima vodili, da ga pogube. (Vukov rěčnik *gobela*). Prispodobi: „*Srpske narodne pripovijetke*" od istoga. U Beču 1853. str. 196. — Odatle je možebit i kàl-*ac*, pèrva najdeblja i najbolja trava, što u prolětje izraste. Odatle je i kal-*an* (= blatan) n. p. *kalna* voda i *kaljav* i *kaon* (m. kalan) i kal-*ilo*, ka*ljuga* i ka*ljuža*, gdě se svinje *kalju-žaju*, coenum, volutabrum, die Pfütze (Vuk).

kol, od kol-i-ti, odkle kol-*ac*, palus, der Pfahl i kol-*je*, *coll.* Kol-i-ti: 1. findere, spalten; 2. u vinogradu (udarati kolce k čokotom), palare vitem, mit Pfählen stützen. anpfählen. Po svoj prilici da je od korena *kla:* kla-ti, praes. kol-*jem* (po staroj formi: kol-*ju*).

kle, od kle-ti (staroslavj. клѧти), praes. *kunem* (starosl. клєнѫ = klenu m. kl-nu. Prispodobi §. 4. str. 17. Pazka). 1. maledico, fluchen, verfluchen, odkle *kletva*, maledictio, der Fluch. Odavle i *zakleti se*, jurare i *zakletva* (prisega), juramentum, der Schwur.

klju, od klju-va-ti (m. klju-jati), rostro ferire, tundere; odakle samostavnik: klju-n, rostrum, der Schnabel, što Dobrovský metje u tretji razred.

kor, od kor-i-ti, *v. i.*, exprobro, Vorwürfe machen, odkle kor-*ba*, exprobratio, der Vorwurf:

Radovane, vjera ti je moja,
Korba mi je dodijala tvoja.
(Kačić. Razg. n. slov. p. I: 16.),

*) Haemus, der Balkan.

odakle i *ukoriti* i *ukor*. Odavle je i *pokoriti*, subjicio, subdo i *pokoran*, obediens, humilis, gehorsam, unterthänig. Odavle je i kar-a-ti, objurgo, ausschelten i *pokarati*, punire, strafen.

kór, gen. pl. od kor-a, cortex, die Rinde, dim. korice, *f. pl.* 1. die Deckel vom Buche, der Einband, tegumentum; 2. od sablje, noža, die Scheide, vagina. Odavle je i okor-ě-ti se, rim se, *v. r. p.*, rigidus fio, hart, steif werden; *okorio* se hlěb (kad dugo stoji) i okorio, okorěla, okorělo, *part.* durus, rigidus, steif, hart. — Odatle je po svoj prilici i kor-*ab*, kor-*ab-alj* i kor-*ablja* i dim. korablj-*ica*, navis, das Schiff. Odatle i kor-*ěn*, radix, *f.* die Wurzel; koren-*je*, *coll.* Odavle se izvodi i kor-*ito*, alveus, *m.*, der Trog.

Različno je od ovoga

kor-ist, što prispodobi sa *h*: h a r.

kri, od kri-ti, *v. i.*, tego, occulto, verbergen, odkle sastavljeni glagolji: *odkri*ti, *pokri*ti, *sakri*ti i iterativni: odkri-va-ti, pokri-va-ti, sakri-va-ti. Odatle je kri-*lo*, ala, der Flügel, der Schooss i kri-li-ti, okri-li-ti, zakri-li-ti, o-kril-je, zakri-lje, praesidium, tutamen, der Schutz, die Beschirmung, i kri-*nka*, larva, die Larve, i s-kri-nja = škrinja, scrinium, der Schrein, die Kiste, Lade; kri-*ljak* s-kri-*ljak* =škriljak =škèr-ljak, pileus, der Hut. Odavle je i *krov*, tectum, das Dach, sa tvornikom *ov:* kr-*ov*, načinjeno.

kad, od kad-i-ti, adolere, suffire, räuchern, odakle: kad-ilo (u staroslavjanskom narěčju), thus, der Weihrauch; kad-ilnica =kad-ionica, thuribulum, das Rauchfass, die Räucherpfanne.

kud, = kudj i kuda, *adv.* quo? qua? wohin? wo vorbei? welchen Weg?

kud, od kud-i-ti, vitupero, tadeln, odakle kud-*jen*, part. pass. i kudjen-*je* (subst. verb.) vituperatio, das Tadeln, kudjenik, vituperator, der Tadler. *Kudiljevo*, terra vituperatorum, calumniatorum, das Tadelland. Idem u *Kudiljevo*, da te skudim. Poslovica. (Vukov rěčnik).

kud-ělja, *f.* 1. konoplje, konopáljah, f. *pl.* cannabis, der Hanf, 2. pensum lini, die Rupfe, der Rocken; 3. preslica:

Gdě se svekri kotlom biju,
A svekrve vaganima;
A děveri motikama,
A zaove *kuděljama* —
(vidi Vukov rěčnik).

Odatle *dim.* kudělj-*ka*, kuděl-*ica* i kudělj-*išle* (=konopljište).

kudr, *gen. pl.* od *kudre*, kudárah (staroslavj. кѫдри), cincinni, gekräuseltes Haar, odakle kudr-*av* i kudr-*ast*, cincinnatus, crispus, kraus, gekräuselt. Odakle i kudrav-*ac* i kudr-*ov*, *m.* pàs kudr-ast:

Dobrovský je metnuo ovu rěč u *drugi* razred korenja, opravdavajući se na str. 252. svoje knjige: *Instit. ling. slav. dialecti veteris*, gdě ju stavlja i pod *tretji* razred i obilnie tumači, — da svakako spada u *drugi* razred korenja, tè da joj je koren **kud**, a **r** tvornik. Ako je tomu tako, to bi se onda možebit ta rěč izvesti mogla iz kúda (dubrovački) = *coda* (talianski) = *cauda* (lat.), der Schweif = **rep**:

„Na kàrvave *kúda* kaplje
Dračniem' bičim u tle lupa."
(I. Gundulić. *Osman.* XIII: 26)
„A za njim' se *kúde* gàrde
Kô zmaj ognjen izvijaju."
(Gjon Palmotić. *Kristiada.* I: 91.

kid, od kid-a-ti: 1. tèrgati = rumpo, reissen; 2. čistiti n. p. košaru, djubre, purgo stabulum, ausmisten; — kid-*ljiv*, *adj.* n. p. predja, quod facile rumpitur (si fas est dictu: *rumpibilis*)", reissbar (was gern reisst):

Mužko mi čedo plačljivo,
Tanka mi predja *kidljiva.* (Vukov rěčnik).

Odavle i ki-nu-ti (u sastavljenih sa predlozi: *do*, *iz*, *na*, *od*, *pre*, *pro*, *raz*, *u*, *za* — kinuti), gdi je **d** pred karakteristikom *nu* radi blagoglasja izpalo (ki-nu-ti = kid-nu-ti.)

kot, u staroslavj. i inih sěvero-slavj. narěčjih znači 1. *mačka*, felis, catus, die Katze, der Kater, — u poljskom narěčju znači takodjer *zec* = *zajec*, lepus, der Hase. Odatle *dim.* kotja (= котя) ruski, kotje (= kotě) česki; kocię (=koće=kot-je), poljski, das Kätzchen, felicula; — odkle i kot-*va* = *mačka* (lenger, sidro) i *dim.* kot-*vica*, anchora, der Anker. Ovaj koren proizlazi iz glagolja *kot*-i-ti, *okot*-i-ti (o svakovèrstnih životinjah), pario, werfen. Odakle je i sastavljeno *skot*, 1. pecus, das Gezücht, die Brut, n. p. u psovki: pasji skote! du Hundsrace, canis! — Odatle se izvodi *skotan*, tna, o, *adj.* (o četveronožnih životinjah), praegnans, trächtig. Odatle i *skotski*, a, o, *adj.* pecudum more, viehisch, n. p. skotski život živěti, pecudum more vivere, viehisch, oder wie das liebe Vieh leben. Odatle se izvodi i kot-*ac* i kot-*ilo*, město, gdě se je tko okotio (pogèrdno m. rodio), locus natalis, der Geburtsort. Odatle i glagolji: na-kot-i-ti se i za-kot-i-ti se (u obće o svih životinjah bez razlike).

kot-al (kot-el slov.) ili kot-ao, kot-ó, ahenum, der Kessel, gotski katil, što je po mněnju Dobrovskoga od Gotah k Slavjanom prešlo.

kút, angulus, der Winkel, odkle kut-*an*, tna, o, angulatus, winkelig i kut-*ni*, angularis, Winkel =, i kut-*njak* (zub), dens molaris, der Backenzahn. Odatle je po svoj prilici i kut-*ja* = *kuća*, casa, das Haus i koja se odavle izvode.

kaz, odkle: dokaz, izkaz, odkaz, pokaz, prokaz, ukaz, — od kaz-a-ti, ostendere, monstrare, zeigen; odkle iterat. kaz-iva-ti i sastavljeni glagolji: *dokazati*, *izkazati*, *pokazati*, itd Različno je od ovoga

kaz, od káz-i-ti, što u staroslavjanskom jeziku znači nagèrditi, mutilare, destruere, verstimmeln, odkle prokaz-*a*, lepra, der Aussatz, kaž-*enik*, eunuchus, ein Verschnittener. Odatle je i ilirski na*kaz*, nakaz-*a*, monstrum, das Ungeheuer, od nakaz-a-ti, mutilare, verstümmeln, verunstalten; odatle je i nakaz-an, zna, o, *adj.* signatus (a Deo), gezeichnet, gestraft (von Gott); odatle je i na-

kaz-i-ti, *v. p.*, nakazio ga Bog, signavit eum Deus, gezeichnet (von Gott) zur Strafe. Odatle je i kázn-i-ti (sa epenthesom *n* m. káz-i-ti), punire, strafen, odakle i káz-*an* ili káz-*anj* (= kaštiga, pedepsa), poena, die Strafe.

Različno je od ovoga *kàzan* (=kotao), turska reč.

kóz, stari gen. pl. od kòz-*a*, capra, die Ziege; odakle i koz-*e*, f. pl., 1. orudje za gradjenje zdanjah, machina aedificationis, das Baugerüst; 2. bolest, inače *kozice, boginje, ospe* ili *ospice*, variolae, die Blattern, Pocken. Odavle se može množtvo rěčih izvesti kao n. p. koz-*al*, (koz-*el*), hircus, caper, der Bock, koz-*le*, kozleta, dim. koz-*ar*, koz-*ara*, koz-*arica*, koz-*arski*, koz-*ji*, koz-*lina*, koz-*letina*, koz-*ičav*, kozo-*nog*, kozo-*rog*, capricornus, der Steinbock, odkle koz-i-ti, okoz-i-ti se, itd.

kóž, gen. pl. od kòž-a, 1. cutis, die Haut; 2. pellis, das Fell, 3. corium, das Leder, odkle dim. kož-*ica* i koz-*uh*, vestis pellicea, der Pelz. Odavle se izvodi kož-*ar*, kož-*arev*, kož-*arski*, i kož-*an*, na, no, *adj.* itd.

kós, merula, die Amsel. Odakle kos-*òvica* i kos-*òvić* i kos-*ovlji*, lja, lje, *adj.*

kós, gen. pl. od kòs-*a*, 1. falx foenaria, die Sense, od glagolja kòs-i-ti, foenum seco, mähen, odkle je i od-*kos*: „Staše kupit' sa *okosa* s'jeno" — (Vukov r.) i kòs-*ac* ili kòs-*ač* i kos-*itba* (ili kos-*idba*. Prispodobi §. 4: 6. Suglasnici. *Pazka*: *t* u *d*) i kos-*ište*, manubrium falcis, der Sensenstiel, — i kos-*ir* ili kos-*ier*, falx vinitoria, das Rebenmesser i kòs-*a* ili kòs-*e*, kôs-*ah* (= vlási), *f. pl.* 2. capilli, die Haare. Odakle i kos-*ica*, dim.

Vàrhu njeje vedra čela
Vridna ti se kruna vije,
Od *kosice* kú je splela. (H. Lucić XII.)

i kos-*mat*, kos-*murat*, *adj.*, pillosus, haarig:

„*Kosmurat* je kip i uplesan."
(I. Gundulić. *Osman*. XIII: 25.)

Iz ovoga je korena i kos, a, o, *adj.* obliquus, schief, schräge, n. p. — padež, obliquus casus; kos-o, *adv.* oblique, schief. Odatle je po svoj prilici i okos-*an*

(t. j. osoran ili osorljiv), od okos-i-ti se na koga t. j. osěći se, invehi i aliquem, einen anfahren.

kús, (starosl. *kus* = кѫс, ruski кусъ, slovenski kós, poljski kęs obs., odkle sada kąs-ek, *dim.*, česki *kus*) t. j. 1. komad, n. p. u starih hèrvatskih prodajnih listih (fassijah glagoljicom pisanih) nalazi se: *kus* zemlje (t. j. komad, jutro, ral zemlje); tako se veli: hititi jedan *kus* (= komad dèrveta, poleno, ciplju) u peć, itd., bolus, frustum, das Stück, der Bissen, — od kus-a-ti i kus-i-ti, mordere, pungere, mutilare, beissen, stechen, verstümmeln, zerstückeln, — odakle *kùs* i kusa-*at* i kus-*ast*, a, o, *adj.* cauda truncata, gestutzt, n. p. *kùs* pětao, pile do věka. *Poslovica.* Odatle kus-*óv* = kus pas, canis cauda truncata, der Stutzhund; kus-*onja*, t. j. kus vó (vol): Da puste *kúsonju* pod plast (narastao bi mu rep). Odavle 2. *kús*, blagovanje žlicom (kašikom): Ako se *kusom* nenakusà, jezikom se neizlizà; od kús-a-ti, t. j. žlicom jesti (osobito juhu = čorbu); 3. *kús* t. j, slast ili žmah, kojim se što jede, gustus, der Geschmack, n. p. izjedè sve u meden *kus.* (Vidi Vukov rěčnik). U sastavljenih glagoljih: pokus-i-ti, izkus-i-ti, gustare, tentare, experire, odkle izkus-stvo (=izkustvo), experientia, die Erfahrung. Odatle i kušati, izkušati i pokušati i izkušavati i pokušavati. Odatle po svoj prilici i kuš-*ac* (cělov, poljubac), osculum, der Kuss, od kuš-nu-ti, kuš-eva-ti (slovenski, = cělovati), itd.

kis, od kis-nu-ti, acesco, sauer werden. Odatle kis-*el* (= kiseo), acidus, sauer, i kis-*elina*, acor, aciditas, die Säure. Odakle i kis-*elica* i kis-*eljak* i kis-*eljača* (něka vèrst kiselih jabukah). Odatle je po svoj prilici i kiš-a (= kisja) i *kvás* ili kvas-*ac*, fermentum, der Sauerteig.

kaš-a, puls, pulmentum, der Brei, kaš-*ica*, dim.

kaš-alj, tussis, der Husten, odkle *kašljati*, tussire i kašljucati, *dim.*, odkle kašljucanje = kašljanje i kaš-*ljiv*, tussi laborans, Husten habend. Koren pravi ove rěči bit će po svoj prilici kah, odkle je postalo *keh*, što znači sada *konjski kašalj.* Odatle je možebit i slovensko: *keh*-elj, kehlja =guša, der Kropf, *kehljav*, a, o, einen Kropf habend.

Jungmann u svom rěčniku česko-německom imade: „*Kach* et *Keh*, u, *m. slc.* (*cf.* kýchám), nemoc koňská, ginak (= jinak) žláza, hřiběcj prawé nazwaná, die Kehlsucht, die Bräune bei Pferden, der Strengel.“ Prispodobi sa dolě nižje *kih:* kih-nu-ti, kih-a-ti.

koš, cophinus, der Korb, odkle koš-*ić*, dim. i koš-*ar*, koš-*arica*, dim., koš-*nica*, alveare, der Bienenkorb.

kug-a, pestis, die Pest. Ova je rěč samo Jugoslavjanom poznata, odkle kuž-*an*, na, o, *adj.* pestifer, pestilentus, verpestet. Odatle je i kuž-*ica*, dim. Poznata rěč u kletvi: Lijepa vas *kužica* pomorila. (Vukov r.) Odavle i kuž-*nik*, pestilentia correptus, der Pestkranke.

Pazka. Različan je od ovoga koren u rěči *kužina* (m. kujina = kuhinja, kuhnja, od *kuh*-ati, kochen. Prispodobi §. 4. II. Suglasnici e) *gèrleni: h* u *j* i *j* u *ž*).

„Kad kuga mori“ — veli Vuk u svojem rěčniku, — „onda joj slabo govore *kuga*, nego k u m a (kao da bi je s tim umilostivili).“ — „Neizbiva kao *kuga* u Sarajevu. Posl. *cf. čuma*, morija.“

Jamačno je iz rěči *kuma* (m. kuga) postalo *čuma*, kao *čavka* m. *kavka* (slov. česki i poljski), monedula, die Dohle. U ruskom jeziku чумá (= čumá), Pest, Seuche, *f.* Vidi Schmidtov Slovarj russko-německij i německo-russkij. Leipzig.

kih, od kih-nu-ti, kih-a-ti, kišem (u Vuka i *kijati, kijam:* Prispodobi §. 4. II. Suglasnici e) *gèrleni: h* u *j*), sternutare, niessen. Odakle i kih-*anje* i kih-*avica* (= *kijavica*) sternutatio, das Niessen. Koren *kih* je noviega obličja, postavši jamačno iz stariega *kěh*, a ovaj iz *još* stariega *kjah* ili *kah*. Prispodobi sa gore višje *kašalj* (kaš-alj),

kok, odkle kok-*a*, kok-*ica*, kok-*oš*, gallina, die Henne. Odavle je i kokoš-*ka* i kokoš-*ar* i kokoš-*injak*, i kokoš-*inji*, *adj.* i kok-*ot* i kokot-i-ti se, itd.

kuk, 1. os coxae, das Hüftbein; 2. u (Dalmacii) veliki kamen (stijena), saxum, der Felsen (Vukov r.). Odatle je valjada i okuk-*a* i zakuk-*a* (zavoj ili vijuga u bèrdu kud kola idu i u potoku, gdě se krivuda), die Windung, ambages. Odatle je možebit i kuk-*ac*, vermis, der Wurm.

Odatle će valjda biti i kůk-*a*, uncus, der Haken, a odavle možebit i kûč-a-ti, tendo, zielen:

Kud *kučaju* mé besiede,
Ako carstvo tvoje prosi:
Jedno sunce vàrh nas grede,
Sviet jednoga cara nosi.
(I. Gundulić. *Osman*. II: 29),

dokuč-i-ti (m. dokuk-iti), 1. reichen, hinreichen, tendo; 2. capio, begreifen. Odatle je i *zakučiti*, i *zakučast*, confusus, difficilis captu, schwer zu begreifen, verworren. — Iz ovoga je jamačno korena i kuk-*ma*, kuk-*mica* i kuk-*ljica*, dim. 1. crista, Federbüschel auf dem Kopfe der Vögel, Hahnenkamm; 2. capucium, die Kapuze. Odatle je valjada i kuk-*ulj* i kuk-*uljav*, kuk-*uljava* (=ševa, čavèrljuga, škèrlec), alauda, die Lerche. Odatle je i kuk-*ljast*, capucio praeditus, mit einer Kapuze auf dem Kopfe. Odatle će biti i kuk-*olj*, zizania, proprie agrostemma githago. *Linn.*, die Wicke, das Unkraut, der Kornraden.

kik-a, longiores capilli, cirrus, der Zopf. U cèrkveno- iliti staroslavj. naréčju nalazi se mužkoga spola кьк (=kjk) i žen. sp. кька i кика (= kika). Ovo ь (tanko jer) izgovaralo se je někada kao i, i kao e. Odatle je valjada i slovensko (kajkavsko) *kečka* postalo. (Prispodobi Dobrovskoga Institut. ling. sl. d. v. pag. 107).

§. 14.

U ovaj razred spadaju ne samo zaimena (pronomina), kanoti: *ov* (ovi ovaj), *on* (i oni, onaj), *in*, *sám* i častice (particulae): *ob*, *od*, *iz*, *uz* (vz, vaz), *pre*, *pri*, *pod*, *naj*, *nad*, *niz*, *nuz*, *raz* i korenje glagoljah; nego takodjer i svikolici tako tvorovi (formae, die Bildungssylben) početni samostavnih i pridavnih imenah, kako i proizvodnih tvorovah mnogo korenje. Jerbot su: *uj* (uj-ac, uj-ak), *um*, *ul* (ul-ica, ul-ište), *ud*, *jad*, *jug*, *voj* (boj), *bog* i mnogo jošte inih samostavna; — a *běl* (= bio), *vel*, *mal*, *nov*, *něm*, *lěp* i ina mnoga, pridavna imena i to mužkoga spola. Ženskoga i srědnjega

spola imena stavljena su ovdě u genitivu pluralu, odhitivši za ženski spol tvornik *a*, a za srědnji tvornik *o* ili *e*, n. p. **múk** od mùk-*a*; **sél** od sel-*o*, **jáj** od jaj-*e*. Proizvodnih rěčih mnoge slovke korenite ukazuju se gole, premda ih više nema u običaju. Tako od korena **ov**, što se od zaimena *ov* razlučiti mora, postadoše rěči: ov-*an* (=ov-*en*), aries, der Widder i ov-*ca*, ovis, das Schaf; ov-*as* (=zób), avena, der Haber, Hafer. Od korena **ot** (ako možebit ovo nije pokratjeno od kor. **kot**; kot-i-ti, izpustivši per aphaeresin početni glas *k*): ot-*ac* (ot-*ec*), pater, der Vater. Od korena **jaj**: jaj-e, jaj-ce (dim.) ovum, das Ei. Od korena **vrě** (vrě-ti, vrijati): *var, variti*, coquere, kochen. Od **vet**: *veth* (= veht = vegd. Prispodobi §. 4. str. 18. e) *gèrleni: h* u *g*), veth-*i*, vetus (=star), odatle i *venuti* (m. vethnuti) i *vetoh* i *vetomadne* (slovenski = onomadne) *adv*. Od **vis**, altitudo, die Höhe: vis-*ok*, altus, hoch. I tako se od inih korenah ine rěči tvaraju, dodavši im naime stanoviti tvor kao obličje.

Ovamo spada i korenje mnogih glagoljah. Od slovakah: *blju, plju, zna, smě, slu, gnji, grě, kri* prave se pèrve osobe sadašnjega vrěmena kažućega načina dodavši tvornik *jem*, (a po starom *ju*): blju-*jem*, plju-*jem*, smě-*jem* (radi blagoglasja: *smijem*), gnji-*jem*, gri-*jem*, kri-*jem*.

Pazka. Glagolji *zna*-ti i *slu*-ti po staroj formi imadu u pèrvoj osobi sadašnjega vrěmena kaž. načina: zna-ju, slu-ju; ali po novoj imadu: zna-*m* i slov-im (od slov-i-ti).

Od slovakah: *ved, bod, vez, nes, mog, tek*: ved-*em*, bod-*em*, vez-*em*, nes-*em*, mož-*em* (ali je lěpše po staroj formi: mog-*u*), teč-*em*.

Od korenja: *mak, tak, sah* (=mek, tek, seh po slovenskom, a po najstariem: *mk, tk, sh*): mak-*nem*, tak-*nem*, sah-*nem*.

Od slovakah: *vid, věd, let, hot* načini se praeteritum simplex (prosto prošlo vrěme indikativa) druge i tretje osobe dodavši karakteristiku *ě* (= jè) infinitiva: *vidě* (= vidjè), vid-ě-ti, *vědě* (= vědjè u sastavljenih: izpovědě, zapovědě = izpovědì, zapovědì = izpovidjè, zapovidjè), věd-ě ti; *letě* (= letjè = letì, u sastavljenih: izletì, poletì, zaletì = izletjè, poletjè, zaletjè), let-ě-ti; *hotě* (= hotjè = hotì), hot-ě-ti.

Istim načinom od korenikah: *vr*, *bd*, *pr*, *mn*, *mr*, *tr*, *zr*, *žr*: vrě: vrě-ti 1. bullio, sieden; 2. claudo, sperren, n. p. u slovenskom *zavrěti kolo*; bdě: bdě-ti; prě: prě-ti (u sastavljenih: doprěti, priprěti, poduprěti, uprěti, zaprěti); mně: mně-ti; mrě: mrě-ti; trě: trě-ti; zrě, zrě-ti; žre: žrě-ti.

Pazka. Većji dio ovoga korenja za glasom *r* oblagoglašen je sa *ě* = *je* ili *ie*; ali se govori takodjer sa němoglasnim *è* (= à): pèrti (dopèrti, pripèrti, podupèrti, upèrti, zapèrti); mêrti, tèrti, žêrti.

Od slovakah: *jav*, *ljub*, *kup*, *kol*, *mol*, *sol*, *sil* i ostalih spodobnih pridavši karakteristiku infinitiva glagoljah IV. razreda **i**, pokrativši ju, načini se perfectum simplex indikativa *perfektivnih* (minućih) glagoljah, dakako sastavljenih s predlozi: *do*, *iz po*, *pri*, *raz*, *u*, *za*, ako nebi bili u svojem prostom obličju već perfektivni: javì, jav-i-ti; kupì, kup-i-ti; ljubì, ljub-i-ti; kolì, kol-i-ti; molì, mol-i-ti; solì, sol-i-ti; silì, sil-i-ti, itd.

Od slovakah: *pìt*, *pít*, *pís*, *maz*, *kaz*, pridavši karakteristiku infinitiva glagoljah V. razreda **a** i pokrativši ju (à) za perfectum simplex: *pìtà* (u sastavljenih: prepìtà, napìtà n. p. volove); *píta* (u sastavljenih: izpítà, propítà, zapítà, examinavit, exploravit, interrogavit); *písà* (u sastavljenih: dopísà, izpísà, prepísà, razpísà, zapísà); *mazà* (u sastavljenih: izmazà, omazà, pomazà, razmazà, umazà, zamazà); *kazà* od infinitiva: pìt-a-ti, pítati, pís-a-ti, maz-a-ti, kaz-a-ti. —

Istim načinom prave se od korenikah: *br*, *pr*, *tk*, *sp*, *sl*, *gn*, *kl* praeteritum simplex indicativi, i infinitivus: brà, bra-ti; prà, pra-ti; tkà, tkati; spà, spa-ti; slà, sla-ti; gnà, gna-ti; klà, kla-ti.

Pazka. U ovom kazalu neima slovákah od imenah i glagoljah, koji se proizvadjanjem proměnjuju. Takove trěba potražiti u pèrvotnom obliku (primitiva forma). Tako je laž, laža od **lag**-ati; ležati, loža, lože, ložiti od **leg**-nu-ti (leći); suš-a, suš-i-ti od *adj.* **suh**; muč-i-ti od **muk**-a. Nastavljajući glagolji (v. continuativa): *voz*-iti, *nos*-iti, *gon*-iti predpolažu pèrvotne glagolje: *vèz*-ti, vezem; *nes*-ti, nes-em; *gna*-ti, gna-m (ili žen-em, ren-em); s toga se u prediducem kazalu nalaze samo korenite slovke pèrvotnih, a ne proizvodnih rěčih.

Brojnik *dva*, duo, zwei, pomnožan je svèršivanjem dvojnoga, a *tri*, tria, drei, svèršivanjem množtvenoga broja. *Dno*, fundus, der Boden, *sto*, centum, hundert, svèršuje se krajnim glasom *o*. — *Nit*, filum, der Faden, imade město medju korenikami, premda se čini, kao da je načinjeno pomoćju tvornika *t* od izgubljena jur glagolja: *ni*-ti, *ni*-ju (= nijem), što odgovara latinskomu *ne*-o, *ne*-tum, spinnen, weben, flechten. — Možebit da je od korena *ni* načinjen iterativni (t. j. ponavljajući) glagolj *ni*-ja-ti, a iz ovoga opet postalo *ni*-za-ti (pretvorivši *j* u *z*. Prispodobi §. 4. str. 19.), praesens: *niž*-em, insero filum margaritae, (z. B. Perlen) auf die Schnur ziehen, einfädeln.

Ako se iztočni jezici u pomoć prizovu, uvěrit ćemo se, da je rěč *mó*-re, mare, das Meer, jamačno iz korena **mo**, aqua, das Wasser, pridavši službeno *re*, postalo. Ali će etymolog (rěčoslovac) slavjanski najbolje učiniti i najsigurnie proći, ako medjašah svojega jezika neprekorači, veli patriarha Dobrovský. Sasvim time nije moguće uvěk u ogradi svojega jezika ostati, osobito etymologom onih jezikah, koji su se budi kojim načinom od věkovah uzaimno měšali. A koji nisu? — Tako srodnost *indo-evropljanskih* jezikah (*sanskritskoga*, *zendskoga*, *gèrčkoga*, *latinskoga*, *litvanskoga*, *slavjanskoga*, *gotskoga i němačkoga**) opominje nas, da su narodi ovi jur u dubokoj starini, — o kojoj pověstnica naša múkom mûči, — u savezih političnih, religioznih i tèrgovačkih stajati morali. (Prispodobi §. 2.). —

Završujući ovaj velevažni §. nemogu ovdě da propustim ono napomenuti, što pěva naš slavni opat *Ignatio Gjorgjić* u svojih ljuveznih pěsnih Piesni I., gdě kaže, da se je po *Ovidiu*, latinskom spěvaocu, naučio dobar dio ljuveno *naški* pěti i dèrži, da je taj Rimljanin umio *slovinski* govoriti, buduć on isti o sebi upisà:

„Nam didici Getice Sarmaticeque loqui"
(Lib. 3. de Ponto Eleg. 2.)

*) Vidi »Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen Lateiniscen, Litthauischen, Altslawischen, Gothischen und Deutschen von Franz Bopp. *Zweite Abtheilung*. Berlin 1835.«

Slavni naš pěsnik *Gjorgjić* pripověda u istoj pěsni, kako mu se je u snu prikazao *Ovidio* i kako ga nagovara, neka pěva u besědu slovinsku, dokazajući mu, kolike je miline, slasti, jakosti, krěposti, sile i *prostranosti* jezik slovinski, od 11—50. strofe.

Mi ćemo ovdě za svoju svèrhu (t. j. za dokazat, da se je slavjanski narod i jezik morao měšati s inimi narodi ovoga světa) samo napomenuti, gdě isti pěsnik *Gjorgjić* metje u usti *Ovidiu*, kako mu *granice besěde slovinske* opisuje i time ga kao zaklinje i potiče, neka město njega (Ovidia) pěva *slovinski:*

„Granice su njoj iztočne,
I nje tieku svàrhe nije,
Dok hàrvatska Drava počne
A val svàrši od Adrie.

Ruke otole svoe slobodne
Razkriljena izvan miere
Preko Kranjske zemlje plodne
I planinah českieh stere.

Njoj Litvanska strana i Leška,
Njoj strieljóci Càrnorusi,
Njoj moskovska vlas vitežka
U jednu se kitu uzbusì.

Nju govore tamni i bliedi
Samoživstva sred njihova
Pustolovni Samojedi
I ledena Zemlja nova.

Pače Europi pleći obratì,
Za gospodit preko Azie,
Kada siedè stolovati
Sred kinezke Severie.

Tatarina njom prietiti
Dàržavami, kieh blizu je,
Persianin uzmnožiti
S Hvalinskoga mora čuje.

Ona obstárta množtvom vriednim,
Svoe stupaje s mnogom hvalom
Adrianskiem, cȧrniem, lednim
I niemačkim pere valom.

Iz pó svieta, ké ona vlada,
Valovito od svudiere
Put iztoka, put zapada,
Mora od riekah svoj put tiere.

Oder žitni, plodna Sava,
Mrazna Raba, Neper vȧrli,
Visla ohola, bojna Drava,
Cárna Tana, Dunaj hȧrli.

Zato u ove glas besiede
Tač prostrane i hvaljene,
Da tvé se ime više uzvede,
Pievat uzmi mĕsto mene.

Uzmnožit ćeš čás i diku
Razložitoj u zamieni:,
Ti rodjenom' tvom' jeziku,
Tebi jezik tvoj rodjeni. —

A nada sve pój ljuveno,
Jer je i moj plam suze lievó.
Ki, da mi je dopušteno,
Ah, kô željno još bih pievó.

A za krunu truda tvoga
Steć ćeš dragu tvú ljubicu,
Usred plama razbludnoga
Užeženu ljubovnicu."

(Štrofa 38 — 50.)

A najznamenitie je, što u pogledu měšanja jezikah našega *indo-evropljanskoga* kolěna govori profesor Dr. B. *Jülg* u *„Oesterreichische Blatter für Literatur und Kunst“* godišta 1853. Broj 35. str. 204. pod člankom: *„Sprachkenntniss, Sprachwissenschaft, Philologie. — Resultate der Sprachvergleichung“ :*

„Allmälig lichtet sich auch das Dunkel über die durch ihre Stellung in der alten Geschichte so bedeutungsvollen Völker Kleinasiens. Die neueren Forschungen auf dem sprachlichen Gebiete, gestützt auf die entdeckten Inschriften in Verbindung mit dem, was die Alten an Wörtern aus einer oder der andern Sprache überliefert haben, geben uns die Gewissheit, dass auch in Kleinasien zum grössten Theile Völker *Indo-Europäischer* Abkunft wohnten: Lyder, Lyker, Phryger lassen sich deutlich als solche erkennen. Es braucht nicht hervorgehoben zu werden, wie wichtig diess für die Geschichte unseres ganzen *Indo-Europäischen* Stammes ist, indem Klein-Asien dadurch zum Vermittlungsgliede wird, durch welches der Süden Europas in unmittelbarer Kette durch Persien mit Indien zusammenhängt; durch Kleinasien also reicht die Verbindung unseres Stammes von den Ufern des Brahmaputra bis an die Gestade des Tajo. Kleinasien war es, durch welches sich die Schaaren der Einwanderung nach Süd-Europa ergossen, während der Osten und Norden unseres Welttheiles durch die Thore des Kaukasus seine Bevölkerung erhielt. Und dieser Vermittlerrolle entspricht auch völlig die Lage Kleinasiens. Wie natürlich hängen die Sprachen dieser Völker zunächst mit dem Persischen im weitern Sinne, d. h. mit der Iranischen Familie zusammen, wie sich dies am Lykischen zeigt, das wohl zunächst dem Zend und dem Persischen der Keilschriften steht; das Phrygische erweist sich als dem Armenischen besonders nahe verwandt.“ —

§. 15.

RAZRED III.

slovakah korenitih, koje imadu po tri, někada po četiri, malo kada po pet suglasnikah, od kojih pèrvi zaměnjuje se u někojih rěčih samoglasnikom.

odr, *odar*, gen. *odr-a*, sponda, das Bettgestell.
osm, *osam* (osem).
ost-an, *ost-i*, *f. pl.*, odkle **ošt-ar**.

ust-a, *n. pl. ust*-i, iuh, *dual. num.*
oganj = ogenj, *slov.*
ugal, *ugao, ugó* (= vugel, vogál, *slov.*)
ugalj, *uglj*-en.
ugor = vugor, *slov.*
ist-i, *pron.* idem, derselbe.
iskr-a, scintilla, der Funke.
igr-a.
ikr-a, ova piscium, der Fischrogen.
irh-a (u Vuka *ira*, slov. *jerh*).
jalš-a, *slov.* (= joha, jova).
jutr-o.
jetr-a (= cèrna džigerica).
jagn-je (= agn-ec, *slov.* = jaganac, janje).
vnuk, *slov.* = unuk.
vlad-a, od vlad-a-ti.
vlas, las = kosa.
vlag-a (= vuhkoća, slov.-hèrv.).
vlák, od vlačiti, vući = vleči, *slov.*
vlk (staroslavj. i česki; *volk*, slovenski i ruski; *vilk*, poljski; *vuk*, ilirski). Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* Glas *l* pretvara se u glas *u*.
vèrv, *slov.*, odkle vèrpca (m. vèrvca = užince) *dim.*
vêrb-a, odkle vèrb-ak i vérb-lje, vèrb-ica, *dim.*
vrab-ac = vrebac.
vran-a, cornix, die Krähe.
vrěd, od vrěd-i-ti, uvrěditi, vrěd-ja-ti, uvrědjivati.
vèrt, hortus, der Garten.
vèrt-ě-ti, tim, circumago, roto, drehen, odkle *vrat*-i-ti i *obratiti* (m. obvratiti), i *vratjati* i *obratjati* (m. obvratjati). Odatle i *vrat*, collum, der Hals, i *vrât*-a, *n. pl.* porta, die Thür.
vèrg-nu-ti = vèrći, odkle vrěć-a = džak, žak, saccus, der Sack.
vrag, odkle vraz-i-ti, *slov.* = uvrěditi.
vdov-a, *slov.* = udov-a, vidua, die Wittwe, *dim.* udov-*ica*.
vidr-a, lutra, lytra, die Fischotter.
vtor-i, staroslavj. rěč, =drugi, odkle vtor-nik, vtork =utorak drugi dan u nedělji danah (u tjednu).

vèrh, odkle vèrh-*unac*, vertex, cacumen, der Gipfel. Odatle i vrěći = vêrći (m. vêrh-ti), *praes.* vérš-em i vèrš-iti, vérš-im, trituro, dreschen.

vosk i vosek, *slov.* = vosak, *gen.* voska. Hèrvatsko-slov. *vojsk*, das Wachs, cera.

blud, od blud-i-ti. Odatle blud-nik i blud-nica.

bljud-i-ti, dim., i bljusti, bljud-em = paziti, čuvati.

blat-o, palus, lutum, coenum, der Koth.

blěd, *adj.* odkle blěd-i-ti, poblěditi i blěd-ilo.

blazn-i ti, scandalizare, odkle *sablazan*, scandalum, das Aergerniss.

blěsk, od blěsk-a-ti =bliskati i blistati, splendere, coruscare.

bliz, prope, nahe.

blag, bonus, benignus, wohl, edel. Odkle u sastavljenih *blagosloviti*, benedicere, segnen; *blagorodan*, nobilis, egregius, wohlgeboren. Odatle i blaž-en, beatus, selig.

blh-a (slov. *bolha*, rus. *bloha*, češki něgda *blcha*, a sada *blecha*; poljski pchła; ilirski *buh*-a. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* Glas *l* pretvara se u glas *u*), pulex, der Floh.

bérv, *f.* =most od jedne ili dviuh platnicah za pěšce, — odkle bèrv-no, trabs, der Balken; slovenski i brev-no i bruno.

brad-a, barba, der Bart.

brod, 1. vadum, die Fuhrt; 2. ladja, navis, das Schiff, od brod-i-ti, dim.

brat, frater, der Bruder.

bèrd-o, 1. brěg, mons, der Berg; 2. u tkalacah, pecten textorum, das Weberblatt.

brazd-a, sulcus, lira, die Furche, od brazd-i-ti, sulcare, furchen, odkle i zabrazd-i-ti, agrum alienum aro, zu weit um sich greifen: daleko si *zabrazdio.* (Vuk).

bérz, *adj.* velox, citus, schnell; bêrzo, *adv.* velociter; cito, schnell, hurtig, odkle i bèrz-a-ti, festinare, eilen.

brus, cos, der Schleifstein, odkle brus-i-ti, acuo, schleifen.

brěg, mons, der Berg. Prispodobi *bèrdo.*

bérk, odkle *pl.* bérci i bèrkovi, mystax, der Schnurrbart.

brěst, ulmus, die Ulme.

brěz-a, betula, die Birke.

plav, *adj.* blond; blau. Prispodobi *lat.* flavus, subflavus.
plem-e, stirps, prosapia, der Stamm, odkle plem-enit, oplemen-i-ti:
plěv-a, palea, die Spreu.
pln, *adj.* staroslavj., slov. i rusk. poln, česki plný, poljski pełný, odkle ilirski *pun*, plenus, voll. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* Glas *l* pretvara se u glas *u.*
plěn, spolium, die Beute, od plěn-i-ti, spoliare, beuten.
plod, fructus, die Frucht, od plod-i-ti, fructificare, zeugen. Früchte bringen.
pltj = plć, *staroslavj.*; slov. polt, ruski plotj = ploć, česki plet' =pleć, poljski płeć, ilirski pùt, *f.* caro, das Fleisch; die Sinnlichkeit. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* Glas *l* pr. u glas *u.*
plet-em, *praes.* od plesti (m. plet-ti), plectere, plicare, flechten, odkle subst. *plot,* sepes, der Zaun.
plaz (u pluga, gdě se natiče lemeš), od pláz-i-ti, plazim, repo, serpo, schleichen. Odatle je i puz-a-ti, puž-em (m. staroslavj. plzati, plžu). Odavle je i *puž* město staroslavj. *plž* (=плъж), limax, die Wegschnecke.
ples, saltus, der Tanz, od ples-a-ti, saltare, tanzen.
plěsan, mucor, der Schimmel, odkle plěsn-iv, mucidus, schimmlig, odatle i plěsniviti, mucesco, schimmeln.
plěšina, calvitium, die Glatze, der Kahlkopf; plěšiv, calvus, kahl; oplěšiviti, calvesco, kahl werden, od staroslavj. korena *plěh* (=плѣх), odkle je i subst. *plěš* (=плѣшь).
plug, aratrum, der Pflug. Dobrovský mnije, da su Slavjani ovu rěč od Němacah primili, a prava slavjanska rěč da je *ralo.* Ako bi to tako stajalo, onda niti *ralo* nebi bilo slavjansko; jer Latini imadu rěč *rallum.*
plh, *staroslavj.*, slov. *polh* i *povh*; česki *plch*; poljski *pilch*; hèrvatsko-sèrbski *puh,* glis, die Bilchmaus. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* Glas *l* pr. u glas *u.*
plst (=пльсть), staroslavj. (= plstj = plsć), ruski полсть = polstj = polsć. Odkle ilirski *pust*, *f.* coactile, der Filz. Prispodobi gorespomenuti §. 4. na istome městu.
plàk-a-ti, plač-em, fleo, weinen, odkle *plač*, fletus, das Weinen.

Različno je od ovoga naglaskom

plák-a-ti, gdě se koreniti glas *á* produžuje, abluere, eluere, ausspühlen. U slovenskom se je *k* u *h* proměnilo pa se veli *plah*-nu-ti (u sastavljenih: izpláhnuti, opláh-nuti, n. p. kupicu = čašu, t. j. oprati ili poprati).

plk, *staroslavj.*, ruski polk (= полкъ), poljski pułk, česki pluk, odkle jugoslavjanski *púk*. Prispodobi §. 4. str. 17 *Pazka.* Glas *l* pr. u glas *u*.

plit-ak, *adj.* slov. plit-ev, tenuis aqua, seicht.

prav, *adj.* rectus, recht, odkle prav-da, justitia, die Gerechtigkeit i praved-an, 1. justus, gerecht; 2. innocens. unschuldig.

prêd-em, presti, neo, fila duco, spinnen.

Od ovoga je različno

prèd-a-ti = bojati se i prenuti se (m. pred-nu-ti se) iza sna, expergiscor, munter werden (plötzlich) aus dem Schlafe.

prúd, slov. *prod*, syrtis, Sandbank.

prot, proti, praep. contra, gegen.

pèrt-en, *adj.* pannus lineus, der Leinzeug, odkle **pèrt**-enina, opèrt-a, upèrta, pèrt-i-ti, upèrtiti, onerare, beladen.

prět-i-ti, tim, minari, drohen, odkle prětnja, minae, die Drohung.

praž-i-ti ili pèrž-i-ti, torreo, rösten, — odkle pèrž-olica (= bèrž-olica), caro tosta, der Rostbraten.

pras-e, gen. praseta, porcellus, das Ferkel.

pèrs-i, gen. siuh, *num. dual.*

pros-o, millium, die Hirse.

pros-i-ti, rogo, oro, beten, bitten, odkle pros-ba, pros-itba i proš-nja.

prês-an, (n. p. kruh, meso), crudus, incoctus, roh; (ràna, koža), recens, frisch.

pisk ili pisak, od pisk-a-ti, sibilare, zischen, pfeifen. Odkle i pišt-ala, tibia, die Pfeife i slov. pišč-e = pile.

prat-ja = prać-a. slov. *frača* (Metelko), bugarski *prašta* (прашта), funda, die Schleuder. Po mom umu od prat-i-ti, comitari, begleiten; zaprat-i-ti, expedire, verschicken, fortschicken = schleudern.

prag, limen, die Schwelle.

prah, pulvis, der Staub. Odkle *praš*-ina = *pèrž*-ina.

prug, locusta, die Heuschrecke, inače skakavac, kobilica, od pruž-i-ti, ausstrecken, odkle *poprug*, cingulum clitellarum, der Saumsattelgurt. (Vuk).

post, jejunium, die Faste, odkle post-i-ti, jejunare, fasten. Inače i *žežin* od latinskoga *jejun* (po izgovoru francezskom).

púst, *adj*. 1. desertus, wüste, odkle i pust-inja, desertum, die Wüste, od pust-i-ti, zapust-i-ti; 2. *subst*. Prispodobi gore više sa *plst*.

pést, slov. od staroslavj. пѧст (= pjastj = pjasć), odakle sèrbsko-hèrvatski *pês-nica* (m. pêst-nica), pugnus, die Faust. Odavle je i *pest*-inja, ancilla parvulorum custos, die Kinderwärterin, inače *dadilja*. Odavle je i glagolj pest-ova-ti t. j. dětcu na ruci dèržati, čuvati. Odavle je u staroslavj. narěčju пѣстѹн (= pěstun), paedagogus, пѣстѹница (= pěstunica), padagoga, nutrix. U Rusii пѣстýнъ (= pěstun) takodjer jednogodče medvedče mužko; jer mora majci svojoj pomagati došastoga godišta mlade pestovati, t. j. hranu im tražiti, donašati, i preko potokah, barah i močvarah prenašati, itd. Vidi: „*Das Leben der Thiere*." Bilder und Erzählungen von Friedrich Wilhelm Wegener. Nebst einem Vorwort von Ludwig Reichenbach, Director am königlichen Naturalien-Kabinet in Dresden. Leipzig, 1851. Vorwort str. XXVII. XXVIII.

mnog, multus, mancher, viel, zahlreich, odkle množ-tvo, množtvo (m. množ-stvo) i množ-i-ti, multiplicare.

mlnja (=млнѧ) staroslavj.; odkle ilirski *munja*, ruski молнія (= molnija), fulgur, der Blitz. (Prispodobi §. 4. str. 17. Glas *l* pr. se u glas *u*). Inim Slavjanom nepoznata rěč. Po mom umu izlazi od korena *mlě*: mlě-ti; jer kada u daljini gèrmi i munje sěvaju, te se cèrni oblaci savijaju i měšaju, vele naši, da *melje* u zraku; s toga bi bilo ml-ja i radi blagoglasja *n* pred *ja* umetnuto: ml-n-ja.

mlad *adj*. juvenis, jung, odkle mlad-enac, mlad-ić, mlad-ica, 1. šiba; 2. děvojka; mlad-i-ti se, juvenesco, sich verjüngen.

mlat, malleus, der Dreschflegel, od mlat-i-ti, triturare, dreschen.

mlzti, staroslavj., odkle ilirski *muz*-ti (= mus-ti), praes. muz-em, mulgeo, melken, ruski молсти (=molsti), молзу. (Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka*. Glas *l* pr. u glas *u*).

mlak-a, lacus, die Lacke.

mlěk-o, lac, die Milch. Prispodobi lat. mulgeo, mulctus.

mlk-nu-ti, umlk-nu-ti, umlk-nu (= ȣмлкнȣ), staroslavj., odkle ilirski u*muk*-nu-ti, u*muk*-nem, v. p. conticeo, *muč*-a-ti, *muč*-im, taceo, sileo, schweigen.

mrav, formica, die Ameise.

mèrz-nu-ti, mèrznem, gelare, odkle *mraz*, gelu, frigus, Reif, Frost.

mêrz-i-ti, mêrz-im, abominor, detestor, verabscheuen, hassen, — odkle mêrz-ost, mêrž-nja i mèrz-ak.

mrěž-a, rete, das Netz.

mèrk, *adj.* = tavan, ater, obscurus, dunkel, finster, odkle mèrk-nu-ti, omèrk-nu-ti, zamèrknuti. Odatle i mrak, tenebrae, i sumrak, crepusculum, die Dämmerung.

mozg = mozag = mozak, medulla, das Mark, odavle i **mož**dani ili moždjani, cerebrum, das Gehirn.

most, pons, die Brücke.

měst-o, 1. locus, der Ort; 2. urbs, die Stadt.

nrav, staroslavj. mos, indoles, die Sitte, das Naturell; ruski *norov*; česki někda *nravy*, a sada *mravy*, n. plur., ilir. *nârav*. — Dobrovský veli: „si нрав cum lat. mos, moris, conferatur, licebit dicere literas нр esse radicales, ав formativas.“ Po mom umu bila bi rěč *narav* sastavljena iz predloga *na* i korena *rav*: rav-na-ti, regere, dakle *narav* (= věčno pravilo, zakon), regula, lex moralis (aeterna, universalis, absoluta, immutabilis, das ewige, allgemeine, unbedingte und unwandelbare Gesetz).

list, 1. folium, das Blatt; 2. sura, die Wade, n. p. odoše listom (t. j. svikolici).

lěsk-a, corylus, die Haselstaude. Dobrovský je metnuo ovu rěč u tretji razred, a po mom umu bi spadala na drugi; jer mi se čini, da je koren *lěs*, a *ka* tvornik. Odavle je barem izvedena rěč *lěš*-nik ili *lěš*-njak, nux avellana, die Haselnuss.

ljusk-a, squama, siliqua, folliculus, die Schote, od ljušt-i-ti, decortico, schälen.
rast, = uzrast, statura, der Wuchs, od rast-ti, rast-em ili rast-iti, rast-im, cresco, wachsen.
dvor, aula, atrium, der Hof.
dvig-nu-ti, dvig-a-ti, slov. i staroslavj. = dig-nu-ti, diz-a-ti.
dolb-s-ti, dolb-em, slov. = dub-s-ti, dub-em, cavo, hohl machen. (Prispodobi §. 4. str. 17. Glas *l* pr. u glas *u*).
dlan, vola manus, die flache Hand.
dlět-o, scalprum, der Meissel.
dlg (= ДѦГ), staroslavj, dolg (= долгъ) ruski; slovenski dolg i dovg, odkle ilirski *dúg*, debitum, die Schuld. (Prispodobi §. 4. str. 17. Glas *l* pr. u glas *u*).
dlak-a, pilus, das Haar.
dèrv-o, slovenski *drěvo*, 1. arbor, der Baum; 2. lignum, das Holz.
drób, exta, das Eingeweide, odkle droban, *adj.* i drob-tine, *f. pl.* od drob-i-ti.
drěm, od drěma-ti, dormitare, schlummern.
drěn, cornus mas, der Kornelkirschenbaum, odkle *drěn*-ak, die Kornelkirsche (die Frucht).
dèrz-an i dèrz-ovit, *adj.* sibi confidens, audax, dreist, kühn, frech.
draž-i-ti, irrito, incito, reitzen, od *drag*, odkle i draž-est, illecebrae, der Reitz.
dèrž-a-ti, tenere, halten, odkle dèrž-ava, potentia, imperium, das Reich, der Staat.
drág, pretiosus, carus, theuer. Odkle i *kamen dragi*, lapis pretiosus, adamas, der Diamant. Odatle je i draž-a-ti, = poskupiti, fio carior, pretiosior, im Preise steigen, theurer werden.
dràg-a, 1. convallis, das Thal; 2. sinus maris, die Bucht, die Meerbucht. U inih Slavjanah znači *pút*, via, der Weg, U Kranjacah = Slovenacah *jarak*, nuz livade (sěnokoše), sulcus (fossa) penes prata, Abzugsgraben, Furche an Wiesen.
drúg, 1. amicus, socius, der Freund, Gefährte; 2. coniux, der Gemahl, Gatte (für beide Geschlechter). U Slovenacah

i *ručni děver*, paranymphus, der Brautführer. Odkle *drûg*-a, drug-ar, drug-arica, druž-ina, druž-i-ti se, druž-ba, druž-ljiv, socialis, gesellig: drug-i, 1. alter, alius, ein anderer; 2. secundus, der zweite. U staroslavj. i ruskom narěčju *drugi* = vtoryj (ВТОРЫЙ), odkle vtornik = utorak.

dres-eo (el), *adj.* moestus, missmuthig, traurig, mürrisch, odkle *dreselje* i dresel-i-ti se. Dolazi od starosl. *drjahlyj* (= ДРАХЛЫИ) i kako Dobrovský uči: „mutato X in C: ДРАСЕЛ (= drjasel). Ad vocem *dreszel* notat Bellosztenecz: v. salozten. Est autem ЖАЛОСТЕН moetus, tristis.“

dask-a, slov. deska, ruski doska, tabula, asser, die Tafel; das Brett. U staroslavj. dska (= ДСКА), što se u dubrovačkih pisacah takodjer nalazi dska = tska = *cka*, Diminutivum od *daska* jest *daščica* ili *daštica*, pokratjeno *štica*. Vuk veli u svom rěčniku „ШТИЦА, *f.* das Abc-Täflein, tabula abecedaria, elementaris (q. d. ДШЧИЦА = dščica).“

dažd i *daždj*, u Vuka i *dažda*, *f.*, slovensko-hèrvatski *deždj*, slovensko-krajnski *dež*, gen. *dežja* = *kiša*, pluvia, der Regen.

tvor, manufactura, opus arte factum, das Werk, od tvor-i-ti, struere, facere, machen; *stvoriti*, *stvarati*, creare, erschaffen; odkle *stvoritelj*, Schöpfer, creator; *tvor*-ilo, forma, das Modell, Giessform, napose za sir, forma casearia, Käseform, Käsenapf. Odkle sastavljene rěči: dobro*tvor*, ruko*tvor*, samo*tvor*, umo*tvor*, zlo*tvor*, odatle i adjectiva: dobro*tvoran*, ruko*tvoran*, samo*tvoran*, zlo*tvoran*.

tlak (hèrvatsko-slovenski) = *pód* sobni četverouglastim kamenjem patosan ili sadrom (Gips) ili vapnom pomazan, pavimentum, rudus (eris), lutum aceratum, der Estrich. Po svoj prilici da je ova rěč jednaka sa *klak* (=japno, vapno), calx, der Kalk, odkle i klač-i-ti = olěpiti ili omazati japnom. Različna je od ove rěč *tlâk*-a = *kuluk* (sèrbsko-turski), = robija, robota, rabota (u Slavonii), labores dominis praestandi, der Frohndienst. Prispodobi sa *rab* drugoga razreda.

Možebit da je *tlaka*, od korena *tle* = zemlja, srodna s latinskom *tellus*, odkle i oba*tal*iti (koga ili štogod), ad incitas redigere, zu Grunde richten; depopulor, verwüsten. Tlač-i-ti, calcare, treten, potlač-i-ti = pogaziti, conculcare, niedertreten.

topolj (= тополь), staroslavj., *topolj*, slov.; topol-a, ilirski, arbor, der Pappelbaum.

tlk (= тлк), odkle praes. *tlku* i *tolku* i *tolknu*, infinitiv tolšti (= толщи), staroslavj., odatle iterativ *tolkati* i *tolcati*, pulsare, tundere, schlagen; slovenski tolč-em i tovčem, infinitiv *tleči*, odatle ilirski tuč-em, inf. tući. (Prisp. §. 4. str. 17. Glas *l* pr. u glas *u*).

trav-a, gramen, herba, das Gras, Kraut, odkle trav-nik = livada, sěnokoša i travanj (měsec), Aprilis.

trěb-a, 1. bit, *v. imp.* opus esse, von Nöthen sein, odkle *trěb*-ova-ti, trěbujem; *potrěba*, *potrěban* i *potrěbit* adj., *potrěboća*, *potrěbština*.

trěb-i-ti, bim, 1. pasulj, sočivo, pirinač (rižu, rižkašu, oriz), purgare, expurgare, säubern, reinigen; 2. secernere, decorticare, schälen.

tèrb-uh, (slov. trebuh), venter, der Bauch. Možebit da je od glagolja tèrp-a-ti, impleo, füllen, anhäufen, odkle će biti i *torb*-a i *torb*-ak, pera, der Tornister. *Utrob*-a je po svoj prilici od *drob*, drob-ac (slov. drobec). Od korena *tèrb* je i sastavljena rěč: *tèrbòbolja*, tormina, dolor alvi, der Bauchschmerz, das Bauchgrimmen. U sěveroslavjanskih naręčjih zove se tèrbuh: *bruh*, *bruh*-o i to ruski: брюхо (= brjúho), poljski: *brzuch* (= bržuh), slovački: *bruch*, *brucho*, *brich*, česki: břich, břicho (= bržih, bržiho). *Jungmann* piše u svom rěčniku českoněmeckom slědeće: „B ř i c h, a, *m.* b ř i c h o, a, *n.* dem. b ř í š k o, ška, *n.*, aliqui b ř í š e k, šku, b ř i š e c, šce, *Ros.*, b ř i š c e, ce, *n* (břich, *prim.* břich-o, *usitatius*, D., *cf. russ.* brjuho, *polj.* brzuch, brzucho, *cf. graec.* βρυχω = rodo, deglutio, *slc.* bruch, brucho, brich) = abdomen, der Bauch."

trub-a, tuba, buccina, die Trompete, od trub-i-ti, tuba canere, in die Trompete blasen, odatle je *trub*-lja, *trub*-nja, *trub*-ica i *trub*-eljika, cicuta, der Schierling.

trúp, 1. truncus, der Rumpf, der Leib; 2. cadaver, die Leiche; 3. truncus arboris, der Klotz. Odatle je i trup-lo i trup-ina, *augm.*

trep-ét, tremor, das Beben, odkle *iterat.* trep-et-a-ti, što je od kor. *trep:* trep-a-ti, odkle trep-avica, palpebra, die Augenwimper. Odatle je i trept-ě-ti, i *trepetljika* (igla), acus tremula, die Zitternadel.

tèrp-ě-ti ili tèrp-ljeti, pati, leiden, odkle *potèrpěti, stèrpěti, stèrpljenje,* patientia, die Geduld.

tèrp-ak, *adj.* acerbus, herb. Odkle *tèrp*-ika, něka vèrst gorkih i kiselih jabúkah.

térn, spina, der Dorn.

trúd, labor, die Mühe.

trút i *trùt*-a, *trut*-anj, *trut*-ina i *truntaš,* fucus, die Drohne. Slovenski *trot.*

trěz-an, slov. *trězen* i *trězv* (starosl.); odkle *trezven,* sobrius, jejunus, nüchtern.

tres, od tres-ti, sem, *factitivum,* 1. moveo, quasso, excutio, schütteln; 2. *tresti se,* moveor, tremo, beben, zittern. Odkle *potres* i *trêšnja,* terrae motus, das Erdbeben. Odatle i *trěs*ak = grom, fulmen, der Donnerschlag, od perf. très-nuti, semel incutio, einmal einschlagen. Odatle i *trěs*-ka, assula, festuca, der Splitter, odakle *trěštje,* coll.

tèrs, vitis, die Rebe, odakle *tèrs-je,* coll., u Hèrvatskoj = vinograd.

tèrg, 1. = piac, forum, der Markt; 2. roba, merx, die Waare, das Kaufmannsgut. Odatle i tèrg-ova-ti i tèrg-ovac i tèrg-ovanje i tèrg-ovina i tèrž-ište, der Marktplatz. *Tèrg* (koren) će biti od glagolja tèrg-a-ti, trahere, frangere, lacerare, ziehen, brechen, reissen; jer i *tèrgovac* jedan drugomu tèrga, utèrgava, t. j. kida, odkida, (bricht ab), s toga i vele Němci: *Handelschaft leidet keine Freundschaft.* A naši običaju reći: *Ako smo mi bratja, nisu kese sestre.*

térk (= tárk, tŕk), cursus, der Lauf, od tèrk-nu-ti, nem, 1. kamogod, salio brevem saltum, einen kleinen Sprung machen; 2. n. p. čašami, poculis concrepare, mit den

Bechern anstossen. Odatle *tèrka*, *têrkanje*, *tèrkalište*, *têrkati i tèrčati*, curro, laufen.

tást, socer, der Schwiegervater (Vater der Frau), odkle *tastbina* = *tazbina*, domus soceri, das Haus der Schwiegereltern: otišao u *tazbinu*. (Vukov rěčnik).

těst-o, farina subacta, der Teig.

tisk = *tisak*, pressus, pressio, der Druck, od *tisk*-a-ti, premo, drucken, odkle i tis-nu-ti (m. tisk-nu-ti), *pritisnuti*, apprimo, andrücken, zudrücken, beidrücken; *stisnuti*, comprimo, zusammendrücken; *tiskarnica*, typographia, die Buchdruckerei.

tàšt, slov.-hèrv. *tešč*, slov.-krajn. *teš*, 1. jejunus, nüchtern. odkle *tašt*-ad, *tašć*-ad, inguina (um), die Weichen am Körper; 2. = *izprazan*, vanus, inanis, eitel, leichtsinnig. *Tašte* ili *tašće* u izreci: biti *na tašće* t. j. iz jutra prazna tèrbuha biti, ništa nejesti.

zvon, slov.; *zvon*-o, ilir. campana, die Glocke, od zvon-ě-ti, sonare, pulsare, läuten.

zvěr, fera, bestia, das Wild, θὴρ, θηρίον. Kaže Dobrovský: „Graecorum θ & Latinorum *f* respondet slavico ЗВ (=zv) initio hujus vocis."

zvúk i *zvék*, subst. sonus, clangor, die Stimme, der Klang, od zveč-a-ti, sonare, clangere, tönen, schallen, klingen. Odatle je i *zveka*, *zveket* i *zveketati* i *zveknuti*, ertönen, erschallen, ungestümm klingen, vehementer clangere, sonare.

znoj, sudor, der Schweiss, od znoj-i-ti se, sudare, schwitzen.

zalv-a = *zaova* (slov. zelva), mariti soror, die Schwester des Gemahls, die Schwägerin.

zlat-o, aurum, das Gold. Odatle *pozlata* i *pozlatiti*, inaurare, vergolden.

zèrn-o, granum, das Korn, der Kern.

žbanj i *žbanja*, vas ligneum, die Kanne.

želv-a, slov. testudo, die Schildkröte, inače *kornjača* ili *škornjača* (žaba). Dobrovský veli: „A graeco χέλυς, mutato χ in ж, ortum sit жєлвь (= želvj)." —

žlěb i *žlěb*-a, 1. stria, die Rinne; 2. canalis, alveus, der Kanal. U Vukovu rěčniku nalazi se i *ždlijeb* (= *ždlěb*).

žln-a (= жлъна i желъна, staroslavj.), picus martius, der Schwarzspecht. Ruski желна; česki *žluna*; jugo-slavjanski *žuna*, krajnsko-slov. *žolna*, *žona* i *žovna* (zelena), picus viridis, der Grünspecht; sèrbsko-ilirskì po Vuku: *žunja* (cèrná i zelená). — Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka*. Glas *l* p. u glas *u*).

žlt (= жлът i желът, staroslavj.) *adj*. flavus, gilvus, luteus, gelb, ranzig; česki žlutý; polj. żółty, odkle ilirski *žut*. Odatle *žutanjak* = *žumanjak*, *žumanac*, *žumance*, *žuvance*, *žujce*, vitellus ovi, der Eierdotter.

žlěz-da, glandula, die Drüse; slov. *žleza;* česki *žlaza;* ruski *želěza*. Srodna rěč sa *želud* (= желѫдь, staroslavj.), = *žir*, glans, die Eichel.

žlč (= жлъч i желъч, staroslavj.), slov. žolč i žovč; poljski żołcz; česki žluč; ilirski žuč. (Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka*. Glas *l* pr. se u glas *u*).

ždrěb, sors, das Loos, od ždrěb-a-ti, bam, sortes lego, loosen, Loose ziehen.

ždrěb-e, pullus equinus, das Füllen; slov. *žrebe*, odkle ždrěbac, equus admissarius, juvenis admissarius, ein junger Hengst.

žest-i-ti se, excandesco ira, entbrennen vor Zorn; odkle *žest*-ok, *adj*. n. p. konj, čověk, rakia, ardens, feurig; odatle i *žest*-ìna, ardor, ignis, das Feuer (Lebhaftigkeit), Heftigkeit. Odatle je i *žesta*, *žest*-ika, acer tataricum, tatarischer Ahorn.

svib, (dèrvo), cornus sanguinea, der Hartriegel. Odatle i *svibanj měsec* (kad svib cvate), mensis Majus.

svét, sanctus, heilig, od staroslavj. *svját* (= свѧт); česki svatý; poljski święty.

svět, lux, lumen, das Licht, od svět-i-ti, i *světliti*, lucere, leuchten, od *svět*-al (ao), lucidus; odkle *svět*-lost, splendor, der Glanz.

spor, *adj*., odkle *sporo*, *adv*. = polagano, gingavo, lente, langsam von Statten gehen n. p. sporo raditi; spor je u poslu; sporo mu ide od ruke.

Odavle je po svoj prilici i *drugo* znamenovanje ove rěči t. j. trajan, dugotrajan n. p. hlěb, durans, pro-

ficuus, lange dauernd. Dobrovský tumači: „panis, quo facile satiamur, quo parce & diu frui licet.“ Odatle je i *sporo*, adv. =obilno, largiter, abunde, reichlich; odatle je opet *sporan* = *štedljiv*, parcus, sparsam. *Štedljiv* je od šted-i-ti, parcus esse, sparsam sein, sparen. Odatle je i *štêd*-nja, parsimonia, die Sparsamkeit: Bolja je *štednja*, nego i dobra radnja. *Posl.* (Vidi Vukov rěčnik). Odatle je u novie vrěme i *štedionica*, die Sparkasse, institutum parsimoniae. Prisp. *šted*-ě-ti.

Od *spor* je *naspor*, subst. *m.* augmentum, incrementum, der Anwachs, die Vermehrung, odakle je opet postao glagolj *naspor*-i-ti, prospero, diuturnum reddo, gedeihen machen: Bog ti *nasporio!* da Bog *naspori!* = Bog ti *obilno naplatio!* — Odatle i *nasporiti se* =pomnožati se, sich vermehren, vervielfältigen, multiplicor, augeor.

Ali *spor* = *opor*, kako Dobrovský uči, sastavljena je rěč iz predloga *s* i *por*, od prě-ti, prem: sprě-ti, sprem = oprěti, oprem se, v. p.; — opirati, opirem se, v. imperf.

spůd (u Primorju), modius, ein Mass für flüssige Dinge (1½ Pressburger Eimer) = vêdro = akov.

smol-a, pix, das Pech, odakle *smoliti* i *osmoliti*, picare, mit Pech verschmieren.

smèrd-ě-ti, im, foetere, stinken; odkle *smrad*, foetor, der Gestank; *smradìti*, foetorem creare, schmutzen, besudeln.

smrěk-a i smérč (= smr̂č. Vidi Vukov rěčnik), juniperus communis, der Wachholder.

smók, gen. *smòka*, opsonium, die Zukost. Težko kupusu iz sela *smók* čekajući. *Poslovica.*

smòk-va; slov. *fig*-a, ficus, die Feige. Odatle *smok*-ovnica, ficus arbor, ficulnea, der Feigenbaum.

snop, manipulus, merges, die Garbe, odkle *snop*-lje, *coll.*

snag-a, 1. (hèrv.-slov.) mundities, die Reinlichkeit; 2. (hèrvatsko-sèrbski), = jakost, krěpčina, vires, fortitudo, die Stärke, die Kraft. Odatle *snažan*, 1. (hèrv.-slov) =čist, lěp, mundus, pulcher, rein, schön; 2. (sèrb.-hèrv.) fortis, stark.

sněg, nix, der Schnee, odkle *sněž*-an, *adj*. nivibus plenus, beschneit; *sněž*-anik (u Cèrnoj Gori) po vèrhu sgusnút sněg, po kome se može icí, i *sněž*-anica, voda od sněga, aqua nivalis, Schneewasser. (Vuk. rěčnik.)

slov-o = rěč, verbum, das Wort, od slov-i-ti = govoriti. Dobrovský veli, da je odavle *Slovjan*, *Slovjanin*, Slavus; *slovenski* (= СЛОВЕНСКЫЙ), slavicus, slavonicus (melus slovenicus). Nadalje veli Dobrovský (Instit. ling. slav. d. v. str. 15?.): „Croatis *szlovénecz* est Illyrius, Illyricus Slavus; *szlovénka* Illyrica mulier, *szlovénszki*, Illyricus, Slavonicus. (Ovo je Dobrovský iz Bellostenca izvadio). A *slovo* sunt *sloviti*, *slaviti* et *slava* gloria. A *slaviti*, celebrare, glorificare, est *slavij* philomela, luscinia, Russ. *solovej*, Serb. *slavuj*, Croat. szlavich, szlavichek, Carn. slavizh, slavizhik, Boh. slawjk, slawjček, Pol słowik.“ Prispodobi s ovime na str. 60. kor. *slu* i na str. 63. kor. *čél*.

sliv-a (slov.) =*šljiva*, prunus, der Zwetschkenbaum; prunum, die Zwetschke (die Frucht).

slab, debilis, languidus, schwach, odatle neutrum slab-i-ti, oslabiti, debilitari, deficere, languescere, schwach werden.

slěp, *adj*. coecus, blind, odatle oslěpiti, *v. a. pf.* coeco, blind machen, blenden; *v. n.* coecus fio, blind werden. — Odatle je i *slěp*-ac, coecus, ein Blinder.

slam-a, stramen, das Stroh, od *steljati*, sternere, streuen.

slân-a = *mraz*, pruina, der Reif, Frost.

slon, elephas, der Elephant; slonova kost = bělokost = fildiš, ebur, das Elfenbein.

sln-ce (=СЛНЦЕ) staroslavj., s o l n c e, slov. i rus.; s ł o ń c e, poljski; s l u n c e, česki, odkle ilirski s u n c e. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka*. Glas *l* pr. u glas *u*.

slad-ak, *adj*. dulcis, süss, odkle *slad*-ost i *slast*, 1. dulcedo, die Süsse; 2. voluptas, deliciae, das Vergnügen, die Wollust, der Geschmack.

slěd, vestigium, die Spur, die Folge, odkle *slěd*-i-ti, sequi, folgen; *naslěd-nik*, successor, der Nachfolger.

slez-ena, splen, lien, die Milz.

slz-a = *sleza* (= слєза), staroslavj; *solza*, slov., odkle ilirski *suza*, lacryma, die Thräne. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka*. Glas *l* pr. se u glas *u*.

slěz, malva, althaea officinalis, der Eibisch.

slug-a, minister, servus, der Diener, odkle *služ*-i-ti, ministrare, servire, dienen; *služ*-ba, ministerium, servitus, der Dienst; *služ*-ben, *adj*. officiosus, dienstlich; *služ*-benik, 1. minister, servus; 2. officialis, der Beamte; *služ*-benica, *služ*-avka, *služ*-kinja (= sluškinja), serva, servitrix, famula, die Magd, Dienstmagd. Čini se, da je rěč *sluga* izvedena od korena drugoga razreda *slu* (Prisp: str. 60.) pomoćju tvornika *ga*, s tvornikom *h*: *sluh*, auditus, das Gehör. Od *sluh* su izvedeni glagolji *sluš*-a-ti i sliš-a-ti, 1. audire, auscultare, hören, zuhören, horchen; 2. obedire, gehorchen.

sèrb-i-ti (= sàrbiti, sȑbiti) ili *svèrb*-i-ti, prurio, jucken, odkle *sêrb*-ež, pruritus, das Jucken, i *srab* ili *svrab*, 1. das Jucken, prurigo; 2. scabies, die Krätze.

sreb-ro, argentum, das Silber.

sérp (= sárp, sŕp), falx messoria, die Sichel.

srám, *sram*-òta, pudor, verecundia, die Scham, odkle *sram*-ež (obs.) i sramež-ljiv, sramežljivost, i *sramiti* i *posramiti* (koga), i *sramiti se*, *posramiti se*, *zasramiti se*.

sêrn-a (= sârna, sŕna), caprea, das Reh, odkle *sèrnac*, *sèrnjak* i *sèrndać*, cervus capreolus, der Rehbock.

srěd, *praep*. c .g., odkle *usrěd*, *praep*., in medio, mitten; *usrěd* sela, *usrěd* kuće. Odkle *srěd*-a, 1. =srěd-ina, medium, die Mitte; 2. dies Mercurii, die Mittwoche.

sèrd-ce (= sàrdce, sȑdce, sȑce) cor, *καρδία*, das Herz.

stab-lo (=stab-ar); slov. i starosl. *steb*-lo, 1. culmus, caulis, der Stamm, Stengel; 2. arbor, der Baum.

stùp-a, tudicula, die Stampfe, od stûp-i-ti, stùp-a-ti, gradi, gehen. Odatle *dim*. *stùp*-ica. Odavle i *stûp*-anj, gradus, die Stufe. *Stúp*, columna, die Säule. Prispodobi dolě niže sa *stlp*, *stolp*.

sten-ja-ti, njem, gemere, stöhnen; *stenjanje*, gemitus, das Stöhnen. U sěvero-slavjanskih narěčjih *stonati*.

stěn-a, 1. paries, murus, die Wand; 2. saxum, die Felsenwand, der Fels; *stěn*-je, *coll.* saxa. Odavle je i *stěn*-ica, cimex, die Wanze.

stěnj, ellychnium, filum candelae, der Docht.

stol, (= astal, tèrpeza), mensa, der Tisch; odkle je *stolnjak*, postolnjak (= tèrpežnjak), mappa mensalis, das Tischtuch; *prěstol, prěstolje*, thronus, der Thron; *pèrvostolnik*, primas, der Primas, Metropolit; *stol*-ova-ti, residere, residiren:

„Dím Gašpara Milostića,
Ki, u hàrvatskom rodjen kraju,
Bì li znanje ili srića,
Jur *stolovà* na Dunaju."
(I. Gundulić. *Osman.* III: 6.)

stol-ac i *stol*-ica, sella, der Stuhl, Sessel.

Čini se, da je ova rěč proizvedena od korena drugoga razreda *sta*, a naime od glagolja *sta*-ti, stare, stehen, pomoćju tvornika *ol: stol.*

stelj-a-ti, ljam, sterno, streuen; *staroslavj.* i *slov.* stlati, postlati, odkle *iterat.* postilati. Odatle je i *stělja*, stratum, die Streu; odatle je i *postelja*, lectus, das Bettgewand.

star, *adj.* senex, antiquus; odakle *star*-ac, senex vir, ein alter Mann; *star*-ica, senex mulier, eine alte Frau; odatle i *starěšina* = poglavar, superior, das Oberhaupt. Odatle i *starati se* i *postarati se*, senescere, consenescere, alt, grau werden, altern, ergrauen.

stâr-ti ili *strě*-ti, strem, (*v. p.* prostârti ili prostrěti, prostrem), i *ster*-a-ti, sterem, *v. i.*, sterno, tendo, decken, aufdecken, — odakle iter. pro*stir*-a-ti; *razprostirati, razastirati*, extendere, expandere, ausdehnen, ausspannen, ausstrecken; ausbreiten: 1. stol (= tèrpezu), ponjavu na postelju; 2. *fig.* glas, krila:

„Ah, čiem si se zahvalila,
Tašta ljudska oholasti,
Sve što više *stereš* krila,
Sve ćeš paka niže pasti."

(I. Gundulić. *Osman.* I: 1.)

Odavle je i *adj. prostran*, amplus, spatiosus, ausgedehnt, geräumig, umfänglich, weit, gross, i subst. *prostran*-ost, *prostor*, *prostoria*, amplitudo, spatium, der Umfang, Raum, die Weite, Grösse.

stid, pudor, verecundia, die Scham, od stid-ě-ti se, erubescere, pudere, sich schämen, odatle je i *stid*-an i *stid*ljiv *adj.*, *stidnoća*.

stúd, *f.* die Kälte, frigus, *cf. studén.* (Vukov rěčnik); *studan*, dna, o, i *stùd*-en, *adj.* frigidus, kalt; *studén*, gen. studéni, frigus, die Kälte, odkle i *Studení*, gen. Studenoga (měsec November); odatle je i *studenac*, puteus, fons, der Brunn, die Quelle.

Od *studen* pokratjeno je *zden* (= stden), odkle i *zdenac* = stdenac. Prispodobi §. 4. str. 8. *Pazka.* *s* u *z*.

stàz-a, semita, callis, der Steig, Fusssteig, der Pfad, slovensko-krajnski *steza* i *stezda*; staroslavj. стєꙁѧ (=stezja),

stog, acervus, meta (foeni), der Schober, Heuschober. Slovenski znači i *sklad, skladnja* = *kladnja*, meta mergitum, Garbenschober. Od *stog* su valjada i rěči *stož*-er, *stož*-ina, *stož*-nica = *stoš*-nica.

stlp i *stolp* (= стлп, столп) *staroslavj.* columna, die Säule; ilir. *stúp.* (Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* Glas *l* pr. se u glas *u*).

stroj, 1. structura, die Zusammenfügung, Ordnung; 2. color, caustica, materia praeparando corio, der Gerbestoff, die Beize; 3. *nastroj*, instrumentum, das Werkzeug. Odatle i *ustroj*, organum, das Organ; *ustrojstvo*, organismus, der Organism; *ustroj*-i-ti, jim, *v. a. p.* 1. disponere, einrichten; 2. = učiniti (kožu), praeparo, zurichten, abgärben; organisare, organisiren, odakle *preustrojiti* i iterat. *preustrojivati*, reorganisare, reorganisiren. Odatle je i *stroj*-ba, *ustroj*-ba i *strojbar*, coriarius, der Gerber.

strúg, 1. mensa torna torum, die Drechslerbank; 2. magna runcina, grosser Hobel der Fassbinder und Zimmerleute, od *strug*-a-ti, 1. rado, schaben; 2. torno, drechseln. Od *strug*-a-ti je po svoj prilici i *struga* = rukavac koje rěke, fluentum, alveus, der Arm eines Flusses; *staroslavj.* стрꙋга (=

struja); *poljski* struga, *česki* struha, strauha. Vuk u svome rěčniku srpskom piše: „Струга (= struga), *f.* 1. (u Srbiji), Riss in einem Zaune, diruptio sepis; 2. (u Bačkoj) na vratima od tora mali torić, u kome se ovce, kad se iz tora izgone, dočekuju i muzu; 3. (u C. G(ori) veliki tor, u kojemu je po 3 — 400 ovaca."

stèrm (= strm, stàrm), *adj.* praeceps, praeruptus, arduus; steil, odkle *stèrm*-en i *stèrm*-enit = *stèrm*, odatle je i *stèrmac* (brěg, bèrdo). Odatle i *stèrmoglav* i *stèrmoglavice*, praeceps, capite deorsum, mit dem Kopf herab. Odatle i *stèrmoglaviti se*, semet praecipitem agere capite deorsum, se praecipitare, sich in die Tiefe stürzen. Odatle je i *stèrmogléd* i *stèrmogréd* (u C. Gori po Vuku), *m.* salix babylonica, die Trauerwaide. Prispodobi *kom* i *komac* drugoga razreda.

strán, *f. slov.* = *strân*-a, 1. pars, der Theil; 2. regio, die Gegend, odakle *adj. stràn*, peregrinus, extraneus, fremd, auswärtig; odakle i *inostran*, *inostranac*, *inostranstvo*.

strùn-a i *strunja*, 1. = žica, chorda, die Saite; 2. konjska, crines equini, das Rosshaar; 3. kozja, lana caprina, die Ziegenhaare, odakle *strun*, a, o, *adj.* = *strunjav*, e lana caprina, von Ziegenhaaren, odatle je i *strunjara* i *strunjica* t. j. torba od kostrěti.

strěl i *strěl*-a, 1. sagitta, jaculum, der Pfeil; 2. *gromovna*, *nebeska*, *božja*, fulmen, der Blitz, Blitzstrahl, odkle *strěliti* (u sastav. *ustrěliti*, *nastrěliti*) i *strěljati*, sagittare, tela emittere, jaculari, mit Pfeilen schiessen. Odatle je i *strěl*-ac, gen. *strěl*-ca, sagittarius, der Bogenechütz, odatle i *strěl*-ana ili *strěl*-ište, domus jaculatorum, die Schiessstatt; *strělovit*, *adj.* fulminis, sagittae instar, celerrimus, velocissimus, blitzschnell, pfeilschnell.

strad-a-ti, *postradati*, pati, perpeti, dulden, leiden, erleiden, Odavle se izvodi *strast*, *f.* vehementia, passio, die Leidenschaft, odavle je opet *strast*an i *strast*ljiv, vehemens, ardens, leidenschaftlich.

streg, odkle *strêgu*, *strešti* (= стрегѫ, стрещи), staroslavj. praet. *streg*-oh, strež-è; Iterat. = Imperf. *strež*-ah, strež-áše, custodire. Odavle se izvodi *straž*-a, vi-

giliae, custodia, die Wache, odatle opet *straž*-ara, *straž*-ar i *straž*-nik, *straž*-anin, *straž*-arski i *straž*-i-ti, vigilare, wachen.

strig, od *strići* (m. strig-ti), strižem, tondere, forficibus scindere, scheren. Odavle i *ostrići*, *ostrižem*. Praet. simpl. *ostrig*-oh, *ostriž*-è; Imperf. *strig*-ah, *strig*-áše (ili *striž*-ah, *striž*-áše), Imperat. *striz*-i, *ostriz*-i. Participium praet. activi: *strig*-ao (al), la, o, tonsus, geschert.

strah, timor, die Furcht, odakle *straš*-i-ti, terrere, schrecken; *strašiti se*, timere, sich fürchten; *straš*-an, *strah*-ovit, *strah*-otan, tna, o, *adj.* terribilis, schrecklich, fürchterlich. Odatle je i *straš*-ljiv, timidus, pavidus, schreckhaft, furchtsam; *straš*-ilo, terriculamentum, das Schreckbild.

stklo, staroslavj.; *staklo* i *tsaklo* (= caklo) ilir.; *steklo*, slov. vitrum, das Glas. Odavle je i *staklen* i *caklen* (=tsaklen), odatle je i *cakliti se* (m. stakliti se), splendere, glänzen wie ein Glas.

Někoji su rěčoslovci toga mněnja, da je rěč *staklo* (= steklo) sastavljeno iz predloga *s* i korena *tek*, od teći, steći, fluere, confluere, zusammenfliessen, što Dobrovský neodobrava. *Jungmann* je istoga mněnja; jer pod rěčju *sklo* svojega slovnika česko-německoga veli: „(r. = radix non steku, sed *skl*-nu, *eccl.* stklo, *rus.* steklo, *interposito* t, *cf.* stkvititi se; *cf.* germ. Glas, *lat.* glacies) = lesklá, tvrdá, křehká, prohledná slitina z křemene, popele, soli atd., das Glas, vitrum.“ Gotski stikls, litvanski stiklas. Prispodobi: „*Radices linguae slovenicae veteris dialecti.*“ Scripsit *Franciscus Miklosich*, Phil. & Jur. Doctor. Lipsiae MDCCCXLV.

sest-ra, soror, die Schwester.

skub-sti, *skub*-em, slov. i staroslavj. = *čupati*, deplumare, rupfen. Dobrovský veli: confer lat. glabrare, glubere.

skúp, *adj.* carus, hoch im Preise, theuer. Odatle *skupoća*, caritas (annonae), die Theuerung; odatle i *poskúpiti*, fio carior, consto majori pretio, im Preise steigen, theurer werden; 2. *slov.* = škért, avarus, karg; odatle i *skupac* =*škértac* =*tvèrdica*, avarus, der Geitzhals, Knicker: Lažac i *skûpac* lasno se pogode. *Posl.* Vidi Vukov rěčnik.

skal-a, 1. (u C. Gori) = *stěna*, saxum, der Fels; 2. = luč, taeda, der Kienspan; 3. =križka ili skrižka: sěci tu jabuku na *skale;* 4. = skalin, scala, die Stufe; odatle *skalini, m. pl.*, gradus, die Treppe.

skor-o, *adv.* 1. mox, bald; 2. nuper, haud ita pridem, unlängst; odatle *skorašnji, adj.*, nuperus, neulich, unlängst, odatle i glagolj *uskoriti* = *pohítiti*, properare, schnell machen.

skit-a-ti se, tam se, *v. rfl.*, vagari, errare, circumferri, herumstreichen; odakle *skitač*, erro, der Landstreicher; *skitnja*, vagatio, das Herumstreichen.

skok, saltus, der Sprung, odakle *skočiti, skakati*, salire, springen. Odatle i *skak*-avac, locusta, die Heuschrecke.

skérb, cura, anxietas, timor, sollicitudo, die Sorge, Besorgniss; *skêrb*-an i *skèrb*-ljiv, *adj.* qui curam adhibet, sorgfältig, sorgsam, besorgt; odatle i *skêrbiti se* = *brinuti se*, curam gero, sollicitus sum, Sorge tragen, sorgen.

skrin-ja i *škrinja*; starosl. *skrin*-a (скрина)=*kovčeg*, arca, cista, die Truhe, Kiste, der Koffer. Dobrovský veli pri ovoj rěči: „Confer lat. scrinium, germ. Schrein, Suec. skrin.“ Prispodobi i kor. drugoga razreda *kri.*

stèrš-en, slov. *sèršen*, crabro, die Horniss. U Vukovu rěčniku *sèršljen* i *stèršljen.* Možebit da je ova rěč načinjena iz glagolja *stêrš*-i-ti, erigo (comam), sträuben (das Haar): *stêrší* kosa.

šator = *čador*, tentorium, das Zelt; *šatra*, tentorium mercatorum, der Stand, die Markthütte der Kaufleute. Dobrovský veli o ovoj rěči: „шатер, gen. шатра, peregrina vox, nullibi alias in bibliis slavicis lecta. Nunc quidem шатор omnibus Slavorum populis, Bohemos si excipias, notum.“

šest, *num.* Prispodobi sa drugim razredom korenja *šes.*

škul-ja; staroslavj. шкул, specus, spelunca, die Höhle, das Loch; odatle *dim. škuljica*, što se uzima za rěč *šupljika* (od korena II. razr. *šup, šup*-alj, *šupljina*), porus, die Poren, die Schweisslöcher; odatle i *šupljikast*=*škuljičast*, poros, löcherig, schwammartig.

škvor, *škvor*-ac, (ptica) = *bêrljak*, sturnus der Stahr.

škrab-a-ti, strepere, fremere, ein Geräusch machen, odatle *škrab*-ica, capsa, capsula, pyxis, die Büchse, Schachtel; ako nije možebit ovo od *škrabionica* = *škropionica* = *kropionica* (kropilnica), cortina, der Weihkessel, od *krop*-i-ti = *škropiti, poškropiti,* aspergere, adspergere, bespritzen.

štip-a-ti = *štjipati* ili *šćipati;* slov. *šipati* ili *ščipati*, vellicare, carpere, kneipen, zwicken; odatle *štip*-nu-ti, *uštipnuti* (uštinuti); odatle i *štipalo* = klěšta; odatle je i *štipavac*, gen. *štipavca*, scorpio, der Skorpion. — Dobrovský veli: „Croatis щепцн (= štepci = ščepci) sunt digiti, articuli." Ja bih rekao, da se *šćepci* neizvode od glagolja *štipati* = *ščipati*, nego od *ščepati* (= s-čepati) = sgrabiti, prehendo, fassen, ergreifen, nehmen. *cf. štuka.*

šten-e = *štjene* = *šćene*; slov. *ščene*, staroslav. щенѧ (= štenja) i щенец (= štenec), catulus, junger Hund, Hündchen. Veli se takodjer *štenac*, ali rědje; plur. *štenci* gen. *štenácah.*

štir = *šćir*, trava, po Vuku: amaranthus blitum. *Linn.*, der Amarant, a po Stullu: mercurialis annua, das Bingelkraut.

štèrb, *štèrba, štèrbina* i *škèrba* i *škèrbina* slov., odkle i *ščèrba* i *šèrba*, fissum, crena, die Scharte, Kerbe, Lücke, Zahnlücke. Odatle je i *štèrb*-ac = *štèrbavac; škèrbav, škèrbavac* = krezub, krezubac. Po svoj prilici proizlaze svekolike ove rěči iz korena *tèr: tèrti, stèrti,* tero, contero, brechen, zerreiben, zerstückeln, — odkle subst. s-tèr-va = *štèrva* = *štèrba.*

štèrk = *štrok* (ptica) = roda, ciconia, der Storch.

šted-ě-ti i *šted*-i-ti, parcere, sparen, schonen; odakle *šted*-an i *šted*-ljiv, parcus, sparsam, wirthschaftlich; odatle *šted*-nja i *šted*-ljivost, parsimonia, die Sparsamkeit, die Schonung; odatle je i *šted*-anj = *škedanj*, 1. hambar, žitnica, horreum, die Vorrathskammer, die Scheune, das Magazin; 2. *štagalj*, horreum, die Scheuer. Od-kle i *štediša*, (koi štedi), der Sparer, parcus:

U radiše svega biše,
U *štediše* jošte više. (Vukov rěčnik.)

Odatle i *štedionica*, institutum parsimoniae, die Sparkasse. Prispodobi sa *spor*.

štet-a = *šćeta* (Vuk. r.), damnum, der Schade. Odatle *štet*-an = kvaran; odatle i *štet*-i-ti = kvariti; odatle i *štet*-nik (koi čini štetu); odatle i *štet*-ova-ti, 1. štetu činiti; 2. štetu imati.

štet =*štetina*, *šćetina*, *četina* i *čekinja* (Vuk), seta, die Borste; slov. *ščetina* i *šetina*. Odatle je slov. *ščet*, scopula e setis, die Bürste. Odatle je i ilirski *šćet*-ka ili *čet*-ka (= *tšet*-ka), setaceus, die Bürste: *šćetica* ili *četica* (za běljenje, krečenje), penicillus tectorius, der Pinsel zum Anstreichen der Wände.

štit = *šćit*, scutum, clypeus, der Schild, odkle *štit*-i-ti, *za-štit*-i-ti, protegere, bedecken, beschirmen, beschützen; *zaštit*-nik, *zaštit*-itelj, protector, Beschirmer, Beschützer; *zaštita*, protectio, der Schutz, die Beschirmung; *štít, štíta* = *šćíta* = kišo- i suncobran, der Regen- oder Sonnenschirm, umbraculum contra pluviam muniens, umbella. (Vukov rěčnik.)

štuc-a-ti se = *šćucati se* (komu), v. impf. impers., i *štuc*-nu-ti se =*šćucnuti se*, v. pf. singultio, schluchzen; staroslavj. щкатн (= štkati); poljski *szczkać* (=ščkać), českí šťkati (= šćkati) i škytati.

štuk-a = *štjuka* = *šćuka* (riba), lucius, der Hecht; slov. *ščuka i šuka*; česki *štika* (=*šćika*); poljski *szczupak* (= šćupak) od szczupać (= ščupać). Dobrovský veli: „Igitur et щѹка (= štuka) a щѹкатн seu щнкатн (hèrv.-slov. *včeknuti* (čehnuti), *vščeknuti* = uštipnuti, uštinuti), a vellicando, mordendo, dicta videtur.“ *cf. štip.*

cvil, lamentum, planctus, das Heulen, Wehklagen, od *cvil*-ě-ti, *cviliti*, fleo, plango, lamentor, laut betrauern, wehklagen, heulen; 2. (o svinjah) =*skvičati*, grunnire, stridere, grunzen.

cvrě-ti, = otapati n. p. mast iz slanine, liquefacere, schmelzen, odakle i *cvar*-i-ti se =*cmariti se* (n. p. jèlá, kad dugo stoje za vatrom). Odatle je slov. *cvirati, ram*, v. impf. od cvreti, cvrem, prägeln, rösten. Odatle je i *čvâr*-ak, n. plur. *čvârci*, recrementa adipis, die Treber des geschmolzenen Fettes.

cvèrk-a = *žuber*, *žubor*, (ptice tako veselo pěvaju (poju), da jih sve *cvèrka* stoji), clangor, fritinnitus, das Gezwitscher, odatle *cvèrč*-a-ti i *čvèrč*-a-ti i *cvèrkutati*, garrio, zwitschern, *cvêrčanje*, *čvêrčanje* i *cvèrkutanje*, garritus (avium), das Zwitschern. Odatle je i *cvêrk*-nu-ti, *v. pf.* 1. garrio, fritinnio, zwitschern; 2. (voda na ognju, vrućem željezu ili na vrućoj peći), strido, zwitschern, schwirren. Odatle je i *cvêrčak* i *čvêrčak* = *stričak*, *stričić*, štûrak (slov.-hèrv. ćuric, čuric), gryllus, die Grille, der Grashüpfer, das Heupferd:

Ako l' ti je što pomučno, pobre,
Od kotara starče Radovane,
Uzmi gusle, pa se ih napjevaj,
Sve delije na svjétu izpjevaj.

Ali ćeš se prija prestaviti
Kano *cvêrčak* pjevajuć do mraka,
Nego li ćeš, pobre, izbrojiti:
Koliko je na svjétu junákah.

(*Kačić*. Razg. nar. slov. I: 10. 11.)

cvět, flos, die Blume; odatle dim. *cvět*-ak, *cvět*-ić: i coll. *cvět*-je. Odatle su i glagolji: *cvět*-a-ti i *cvas-ti* (ovaj od stare forme: *kwját* (poljski) = *cvját* = *cvát:* město *cvat*-ti s proměnom glasa *t* u *s* pred tvornikom infinitiva *ti*), floreo, blühen. Odatle opet sastavljeni glagolji: *procvasti* i *procvětavati*, floresco, effloresco, aufblühen. Odatle i vlastita imena *Cvětko*, *Cvětan*, Florianus; *Cvětoje*, *Cvětoljub*, *Cvětoš*, Florentinus i *Cvěta*, Flora.

cvok-nu-ti, nem, *v. pf.* i *cvôk*-a-ti, čem, v. impf., 1. osculari cum sonitu, schmatzen; 2. = cmokati. (Vuk).

cmók, 1. sonus, qui editur commedendo, das Schnalzen mit dem Munde beim Essen; 2. (Běllosztěnècz) plaudere, poppysmum edere, das Schnalzen, Schmatzen mit der Zunge, als ein Zeichen des Beifalls oder um zu besänftigen.

cvokót, *cvokot*-anje = *cokót*, *cokotanje*, tremor prae frigore, das Zittern vor Kälte, od *cvokòtati* = *cokòtati*, n. p. od zime, tremo, zittern.

cérv, vermis, der Wurm, f.; *čérv, slov.* i *sěveroslav.*; odkle i *cèrv*-ljiv, *adj.* vermicolosus, wurmig; odatle i *cèrv*-a-ti se, 1. vermiculor, Würmer erzeugen, wurmstichig sein; 2. tollo pediculos, sich lausen.

crev-lja = cipela, calceus, der Schuh; *crev*lje, *f. plur.* (Micalia), ocreae, die Stiefel; odatle *crevljar*, sutor, der Schuhmacher.

crěp (= criép); slov. *črěp*, 1. testa, ostracium, die Scherbe; 2. tegula, der Dachziegel. Odatle *crěp*-ulja =*pokljuka*, operculum, testa, die Stürze; *crěp*-uljar =*pokljuk*-ar, fabricator operculorum, der Stürzemacher.

cèrk, od *cèrk*-nu-ti (= cèrći), *cèrk*-ava-ti, *cèrk*-a-ti, *pocèrk*-a-ti, perire, crepare, rumpi, verrecken.

cèst-a, slov.-krajn. = *drùm* (od gèrčkoga *δρόμος*), carski drum, veliki put, via caesarea, regia, die Heerstrasse, Landstrasse.

čvor, 1. na dèrvetu, nodus, der Knorren; 2. =*uzao*, na marami (rubcu), nodus, der Knoten; 3. = kvèrga, n. p. izskočio, (narastao) mu čvor na čelu, tuber, der Knollen. (Vukov rěčnik). Odatle *čvor*-av, *čvor*-nat, *čvor*-novit, *adj.*

čvôr-ak, sturnus, der Stahr. — Inače i *štûrak*, *čvárlj* =*čvérljak* (u Vukovu rěčniku č v ȑ l j a k). U rěčnicih *Micalie* i *Dellabelle: cvorac, cvarljak* i *škvarljak.* Prispodobi sa *škvorac.*

čvèrk, interj., sonus talitri, der Laut eines Schnellers: odkle *čvèrk*-a, talitrum, der Schneller, Stüber; odatle *čvèrk*-nu-ti, v. pf. semel pulso, semel infringo talitrum, einmal klopfen, einen Schneller versetzen; *čvèrk*-a-ti, pulso, infringo talitrum, klopfen, Schneller versetzen.

čvérst, *adj.* plenus, solidus, compactus, durus, strictus, fest, voll, fleischig, hart, streng; odatle *čvèrst*-ina, plenitudo, soliditas, die Vollheit; *cvêrst*-nuti, solidesco, dicht, fest, voll werden.

čvêrč-ak, od *čvêrčati*, fritinnire. Prispodobi *cvèrka.*

čmav-a-ti, stertere, dormitare, schlafend faulenzen; odatle *čmavanje*, dormitatio, das Schlafen und Faulenzen.

čmèrg-nu-ti (hèrv.-slov. *Béllosztënëcz*) = *šmèrknuti* = *šmèrcnuti* = *pisnuti* (dětca u plakanju), n. p. ne smiješ (u grožnji) ni čmèrgnuti = ni pisnuti, hisco, muttio, mukken, muksen.

član, *član*-ak, 1. articulus, compages, segmentum, das Glied, die Fuge, der Abschnitt; 2. talus, der Knöchel. Slovenski *člen* = kotrig.

čln (= ЧЛН), staroslavj., cymba, der Kahn; slov. *čoln* i *čovn;* ruski i polj. *čoln*; ilirski *čun*. Odavle dim. *čun*-ak, česki *člunek*, radius textorius, das Weberschifflein. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka*. Glas *l* pr. u glas *u*.

črev-o, hèrv.-slov. = *crěvo*, intestinum, das Eingeweide.

čérv, hèrv.-slov. = *cérv*.

črěp, hèrv.-slov. = *crěp*.

čerp-a-ti, staroslavj; *čèrpati* i *črepati*, slov.; *cèrpati* i *cêrpsti*, pem, ilir., = grabiti n. p. vodu, haurire, schöpfen.

čérn, čŕn, slov. = *čárn*, *čární* (obs.). i *cérn*, ilir., niger, schwarz; odakle *čarnook* i *čarnooka* i *cernook*, *cernooka*, *cèrnilo*, *cèrnina* i *cêrniti*, nim, nigro, schwärzen.

čréd-a i *črédo*, slov.-hèrv. = *čorda* ilir., grex, die Herde. Po svoj prilici da je ovo od stare forme *krd*, *krdo* (=kàrd, kàrdo) = *kèrd*, *kèrdo* (= stado) proizišlo. Vidi Vukov rěčnik.

čèrt, *čèrta*. Prispodobi koren drugoga razreda *čer* na str. 64.

črét, slov.-hèrv: = lúg, rít, sylva paludosa, ein sumpfiger Wald.

črez i *čez*, *praep*. slov.-hèrv. = *kroz* ilir., per, durch.

česm-ina = *česvina* = *cer*, ilex, quercus cerrus, Steineiche.

črěš-nja = *trěšnja* = *crěšnja*, cerasus, cerasum, der Kirschbaum, die Kirsche.

četèr = *četir*, *num. card*. quatuor; *četvérti*, quartus, der vierte.

čest, *adj*. densus, spissus, dicht; frequens, creber, oft, häufig, wiederholt.

čést, *f*. pars, der Theil; odakle i *pričest* (sveta), sacra communio, sacra coena, sacra synaxis, die heil. Kommunion.

čést = *čast*, 1. poštenje, honor, die Ehre; odakle *čestit*, *adj*. a) felix, glücklich; odatle *čestitati*, n. p. godovinu, gra-

tulor, Glück wünschen; b) kao štovanje: *čestiti* care, gospodine; c) pošten, vrědan, frugi, ordentlich. 2. *část*, convivium, das Gastmahl; odatle *častiti*, *a*. convivio excipere, traktiren; *b*. honoro, ehren.

čist, purus, mundus, castus, rein, reinlich; odkle *čistota* i *čistoća*, puritas, mundities, castitas, die Reinheit, Reinlichkeit; *čistiti, očistiti*, purgare, mundare, reinigen; *čištjenje*, purgatio; *očištjenje*, purgatio, purificatio, purgatorium.

gvozdj (= гвоздь) staroslavj., clavus, der Nagel; odkle hèrv.-slov. *zagvozda*, cuneus, der Keil; odatle i *zagvozditi*, dim, *v. pf.* cuneare, verkeilen. *Gvoždje* (=želězo, *slov.*), ferrum, das Eisen; *gvozden, adj.* ferreus, eisern, von Eisen. — U Čehah, kako veli Dobrovský, *hvozd* (= gvozd) značilo je něgda planinu sa šumom; sada *gojzd, gozd* u krajnsko-slovenskom = šuma, sylva, der Wald. I u inih jugo-slavjanskih narěčjih nalazi se tomu tragovah. Tako n. p. *Gvozdansko*, město i planina sa šumom u drugoj banovačkoj krajini. Tako se nalazi i u Vukovu rěčniku: „Zagvozd, m., selo i oko njega planina sa istočne strane Biokove (u Dalmacii). Blizu ondašnje crkve, ali izvan porte, ima několiko velikijeh stećaka (nadgrobnoga kamenja), za koje mi ondašnji seljaci, koji su svi kršćani, na moje pitanje, kako je ono kamenje? odgovoriše, da je „*starovirsko*".

gvězd-a (= гвѣздꙗ), česki *hvězda;* poljski *gviazda*; odkle jugoslavjanski *zvězda* (pretvorivši *g* u *z*), stella, astrum, der Stern.

gòmil-a i *gromila*, acervus, cumulus, der Haufe; slov.-hèrv. *gamula*. Prispodobi sa *kùp* drugoga razreda.

gmiz-a-ti, *gamizati*, praes. *gmiž*-em i *gamz*-i-ti, zim,. repere, serpere, kriechen. Odatle je i *gmaz, gmiž, gmiž*-avac, reptile animal, das kriechende Thier.

gnjěv, ira, der Zorn, od *gnjěviti se*, irascor, zürnen, odatle adj. *gnjěvan*, iratus, zornig i *gnjěvljiv*, iracundus, jähzornig.

gnjid-a, lens (lendis), Ei einer Laus, *plur*. Nisse. Gèrčki *κόνις κόνιδος*. S toga tumači Dobrovský ovako: „Radicales itaque apud Graecos sunt *κ — ν — δ*, apud Slavos

г — н — д, hoc discrimine, quod Slavus гн sine vocali conjungat, Graecus vero vocalem *o* inserat. Boh. *hnida.* Alii omnes гнида, Serbis dim. гнидица, Russ. Pol. Boh. гнидка."

gnat i *gnjat*, 1. *golěn*, *golěnica*, crus, tibia, der Schenkel, das Schienbein; 2. = *bùt*, *bedra*, *stegno*, femur, femen, der Schenkel, Oberschenkel, Dickbein, Schenkelbein.

gnjet, od *gnjet*-em, *gnjes*-ti (m. gnjet-ti), premo, drücken, odatle *sgnjesti*, comprimo, zerdrücken; odatle i *ugnjesti*, *ugnjetati*, *ugnjetavati*, opprimo, subigo, unterdrücken. Odatle i gnjecav (= gnjet-sav) n. p. hlěb, kruh (ako se dobro neizpeče), male pistus (panis), talkig, klebrig; odatle i *gnječiti* (hèrv.-slov. *gnjetiti*), subigere, depsere, kneten. Odatle hèrvatsko-slovenski *gněčak* = *gnětjak* (= gnéchyak = mesitje, mesitno ili krušno korito, u Běllosztěncza), mactra, artopta, magis (idis), der Backtrog. O tom veli Dobrovský: „cum quo tamen Serb. наћве, наћви (= naćve, naćvi), et supra ношвы (cèrkvenoslavj.) p. 124. conferantur." Naćve po svoj prilici postadoše od stare forme *gnjatjve* (= gnjaćve = njaćve = naćve), kao i hèrv.-slov. *gněćak* od kor. *gnjet*, a ovo možebit od starie forme *gnjat*; jer se i *gnjatima* ili *gnjatovima* najbolje *gnjete*, *gazi* i *pritište* (n. p. sěno u plast ili u štagalj). Prispodobi *gnjat*.

gnět-i-ti, *vozgnětiti oganj* (cèrkv.-slavj.) = hèrv.-slov. *nětiti* (užeći) oganj, (Stulli) ignem accendere, fovere, Feuer machen, anfachen. Odatle je i *nět*-ilo, fomes, fomentum, Zunder; *fig.* Gedankenzunder. (Prispodobi „*Danicu ilirsku*" god. 1836. br. 29. str. 116.)

gnězd-o (= gniêzdo), nidus, das Nest. Odatle, *gnězditi*, *dim*, nidulari, nisten; odkle opet *ugnězditi se*, dim se, nidum construere, sedem figere, sich einnisten.

gnjûs, fastidium, der Eckel, Schmutz; odatle *gnjus*-an, *adj.* abominabilis, foedus, eckelhaft, schmutzig. Prispodobi sa *gav: ogavan*, drugoga razreda.

glav-a, caput, das Haupt, der Kopf; odkle dim. *glav*-ica, 1. = glava; 2. *glavica* kupusa, luka, caput brassicae, porri, das Haupt des Kohls; 3. cumulus, collis, ein Hügel.

Ova rěč imade više znamenovanjah, koja trěba u rěčniku potražiti. Od *glava* izvodi se i *glav*-ar, *poglav*-ar, caput, potestas, superior, das Haupt, Oberhaupt; odatle i *poglavar*-stvo, superioritas, superiores, die Behörde; odatle i *glav*-àrina, tributum in singula capita impositum, die Kopfsteuer. Od *glava* izvodi se i *adj. glav*-at, capito, grossköpfig; odatle opet i *glav*-àtica (riba), salmo, trutto, *Linn.*, die Lachsforelle. Od *glava* se proizvodi i *adj. glav*-ni, primarius, Haupt-; odatle i *glav*-nica i *glav*-nó, gen. glavnóga, sors, capitale, das Kapital. Odatle i *glav*-nja (veliko dèrvo, što se loži na vatru = cěpanica), magnum lignum sectum, ein grosses Scheit Holz.

gluv, vidi *gluh*. Prispodobi §. 4. str. 19: *h* pretv. se u *v*.

gljiv-a, fungus, der Schwamm.

glob-a, mulcta, die Geldstrafe, od glagolja *glob*-i-ti, mulcto, um Geld strafen. Prispodobi s latinskim *glubo, deglubo*.

glub-ok, *adj.* (ruski, cèrkvenoslavj. i hèrv.-slov.); *glob*-ok, slovensko-krajn.; głęb-oki, poljski; hlub-oky, česki; hlb-oky, slovački; dub-ok, ilirski, profundus, tief. Prispodobi §. 4. str. 16 i 17: *d*unja = *g*unja (*d* pr. u *g*) i *Pazku*. Glas *l* pr. u glas *u*. — Prispodobi napokon sa *dolb*: *dolbsti* = *dubsti*. Odatle *dub*-lji, *adj. comp.*; i *dub*-ljina, profunditas, die Tiefe.

glib = *blato*, coenum, lutum, der Koth, Morast, Schlamm. Odatle *glib*-av, *adj.* lutosus, kothig. U cèrkv.-slavj. jeziku *glěb*-nu-ti, *uglěbnuti* = оүглѣбнѹти) = *ugreznuti*, *zagreznuti*, infigi, inhaerere coeno, demergi, in den Koth versinken. Prispodobi sa *gréz*.

glup, *adj.* stolidus, stupidus, dumm, einfältig; odatle *glùp*-an, *glup*-ák, stolo, der Tölpel; (kao i psovka), homo agrestis, ein roher Kerl, Bengel. Odatle *glup*-stvo i *glup*-ačtvo, mores agrestes, die Rohheit, Ungeschliffenheit.

glum, jocus, (der Jux), der Scherz, od glagolja *glum*-iti, jocari, scherzen, possenreissen; odkle *glum*-a, spectaculum, comoedia, das Lustspiel; odatle *glum*-ar, artifex scenicus, histrio; garrulus, der Schauspieler, Possenreisser; Gaukler. — O rěči *glumac* (=глумац) veli Vuk u svome

rěčniku: „Poznavao sam jednoga oficira, čini mi se iz Slavonie, kojemu je prezime bilo *Glumac*, a u Tršiću je jednomu čovjeku tako bio nadimak. Po tome se vidi, da je ta rěč i po drugim krajevima naroda našega poznata, samo što joj je značenje zaboravljeno." — U cèrkvenoslavj. narěčju *glumiti sja* (=ГЛѹМИТИ СѦ) znači *věžbati se*, exerceri, sich üben.

glin-a = *gnjìla* (Vuk), limus, terra figlina, Töpfererde. Dobrovský veli o toj rěči: „Illyr. nunc transpositis literis ГНИЛА (= gnila) aliis omnibus (puta Slavis) ГЛИНА. ГЛИНѦН: СОСѹДИ-ГЛИНѦНИ 2. Tim. 2, 20 sunt vasa fictilia (testacea), σκεύη-ὀςράκινα."

glȁd, fames, der Hunger; odakle *glad*-an, famelicus, hungrig. Odatle glagolji *ogladněti* i *gladovati*, esurire, hungern, Hunger leiden.

glad-ak, *adj.* slov. *gladek*, laevis, glaber, glatt. Odatle *gladčìna*, laevitas, die Glätte; *glad*-i-ti, laevigare, glätten. Odatle i *gladac* = *gladčina*, poznata rěč u poslovici: iz vana *gladac*, a iz nutra jarac. Odatle i *glad*-ilo i *glad*-ilica (= *brús*), cos politoria, der Wetzstein.

glod-a-ti, *glodjem*, rodere, nagen. Odatle sastavljeni: *izglodati, oglodati, preglodati.*

gled-a-ti, i *gled*-nu-ti, 1. aspicere, schauen; 2. = motriti, paziti i čuvati, quaerere (circum spiciendo), et custodire (dilgenter spectando), curare, Sorge für etwas tragen.

glt (=ГЛТ) staroslavj. =*gût* ilirski. (Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka*. Glas *l* pr. u glas *u*). Odakle *gut*-a-ti, *gut*-nu-ti (slov. *golt*ati i *golt*nuti), deglutire, schlucken, verschlucken, hinabschlucken; odatle i *gut*-ac i *gut*-ljaj, haustus, der Schluck. Odatle i *guc*-nu-ti i *guc*-a-ti (= gut-*s*-nuti, gut-*s*-ati). *Gut* (hèrvatsko-slovenski) = *požirak*, *gèrkljan*, gula, der Schlund. — Dobrovský veli: „Croatis (=Sloveno-v. Vendo-Croatis) *gut* (pro ГЛТ) est guttur, Russ. глотка larynx, et ГЛОТ, qui omnia devorat, deglutit, rapit. Boh. *hltati* i *pohltiti*.

glět-o (= gliêto). Prispodobi sa *dlěto*.

glěž-anj, talus, der Knöchel. Slovenski *gleženj* i *gležn*.

glás, sonus, vox, der Laut, die Stimme. Odakle *glas*-i-ti, sonare stimmen; *proglasiti*, proclamare, promulgare, bekannt machen; *oglasiti*, annuncio, verkünden.

glist-a i *gljista*, lumbricus, der Regenwurm.

glag, odkle sa tvornikom *ol* i *olj: glagolj* = *slovo,* verbum, sermo, das Wort, die Rede. Odatle *glagolati* i *glagoljati,* loqui, dicere, sprechen, sagen. Ova se rěč osobito u staroslavjanskom jeziku upotrěbljava. U prostom govoru *glagoljati* uzima se ponajviše u pogèrdnom razumku t. j. mnogo govoriti, blebetati. U Primorju *glagoljski* jezik zove se stari *slovinski, slavenski* ili *cèrkvenoslavjanski* jezik; a prosti narodni zove se h è r v a t s k i j e z i k. *Glagoljsko pismo* = staro *slovinsko-hèrvatsko* (harvatsko) pismo. — U Vukovu srpskom rěčniku: „*glagoljaš* (= глагòљаш), u Dalmaciji se *glagoljaši* zovu kršćanski popovi, koji *slavenski* misu govore (službu služe), katholischer Priester, der slawische Messe liesst, sacerdos slavice *λειτουργῶν*." — Prispodobi str. 9: 8. — Napokon prispodobi ovaj koren *glag* sa gèrčkim *κλαγγεω*; lat. *clango;* němačkim *Klang.*

glog, crataegus oxyacantha. *Linn.*, der Weissdorn; odatle *gloginja*, fructus crataegi, die Frucht des Weissdorns. Odatle *gložje* coll. i *gložjak*, *gložik*, crataegetum, der Weissdornwald.

gluh, *adj.* surdus, taub. Odatle *gluh*-òta i *gluh*-òća, surditas, die Taubheit. Odatle i *gluš*-nica = *gluhna* ili *gluha nedělja*, hebdomas, quae praecedit hebdomada palmarum, die Woche vor der Palmwoche. Odatle *gluh*-nu-ti i *ogluhnuti*, surdesco, obsurdesco, taub werden. Odatle *ogluš*-i-ti se, surdus sum ad preces, taube Ohren haben gegen Jemands Bitten; *zagluhnuti*, obtundi, betäubt werden; *zaglûšati*, *zaglûšiti,* obtundo, betäuben; *glûhonja*, convicium in hominem non audientem aut audire nolentem, Schimpfwort für einen der nicht hört oder hören will. Prispodobi sa *gluv*.

griv-a, juba, die Mähne. *Griv*-na (po Vuku), 1. gvozdena karika, što dèrži kosu za kosište, der Sensenring, orbis falcis; 2. narukvica (srebèrna, zlata ili od pirinča), das

Armband, armilla; 3. (u C. G.) na pušci, der Ring, der den Flintenlauf an den Schaft fest hält, orbis cf. karika, pavta; 4. (u Herceg.) níz, n. p. oraha(h), lješnika(h), oskoruša(h) itd, der Kranz (z. B. Nüsse), corona, cf. *grinja*, *grotulja*." — Odatle je i *grivnjaš* (divji golub, što ima grivnu oko vrata), palumbes torquatus, die grössere Art der Holztauben, Ringeltaube. Odatle i „*grivast*, adj. n. p. pas, weiss um den Hals, collo albo." (Vuk). Odatle i *grivac* u sastavljenoj rěči *bělogrivac* (u prostačkom govoru), crinibus flavis, blondhaarig.

gruv-a-ti, vidi *gruh*-a-ti.

grab, *grab*-ar; dim. *grab*-ić, *grab*-rić, carpinus, die Weissbuche, Hornbaum. Slovenski *grab*-er, *gab*-er i *gabr*. Odavle je i *grabr*-ìk i *grab*-ik i slov. *graber*-je, *coll.* carpinetum, der Weissbuchenwald. — Ruski *grabina*; česki *habr*; moravski i slovački *hrab*. Odatle je možebit ilirski *hrab*-ar, i *hrab*-ren (n. p. vojnik), fortis, strenuus, tapfer. Odatle opet *hrab*-rost, virtus, die Tapferkeit i *hrabr*-i-ti, animum addo, anfeuern.

grab-i-ti, 1. rapere, greifen, raffen; 2. n. p. sěno, = grabljati; 3. n. p. vodu = cèrpsti. Od *grabiti* 1. izvodi se *grăb*-ež, rapina, der Raub; odatle opet adj. *grabež*-ljiv, rapax, raubgierig, raubsüchtig; odavle opet *grabežljiv*-ost, praedae (rapinarum) cupiditas, rapacitas, die Raubbegierde. Dobrovský mnije, da *grabiti* proizlazi iz korena g r e b: greb-sti, greb-em.

greb-sti, 1. scabo, kratzen, krallen; 2. lán, kudělju, carminare, krämpeln. Odatle *pogrebsti*, 1. malo grebsti; 2. (mèrtvaca ili mèrtca) pokopati, defodere, humare, sepelire; odakle *pogreb* = ukop, exequiae, das Leichenbegräbniss. Od *grebsti, pogrebsti* je i *greb* = *grob*, sepulcrum, das Grab. Odakle i *greblje* coll. = grobje, groblje, coemeterium, der Gottesacker. — Od *grebsti* je i *greb*-en, 1. carmen, die Krämpel, odakle i *grebenati*, carminare, krämpeln; 2. (u moru) *a.* saxum, promontorium, der Fels, die Klippe im Meere; *b.* syrtis, die Sandbank.

grub, *adj.* crassus, grob; odatle *grub*-òća, crassitudo, die Grobheit. Odatle i *grubian* i *grubianstvo*.

grib (u C. Gori) velika mrěža, kojom se po blatu skadarskome hvata riba. (Vuk). U cèrkveno-slavj. narěčju je *grib* = gljiva, česki: *hrzib* (Dobrovský).

gèrb (= gàrb, grb), insigne generis, das Wappen. *Gèrb*-a, gibbus, der Höcker, odatle *gèrb*-av, *adj.* gibbosus, hökkerig, *fig. nepravo*, injuste, unrecht, n. p. *gèrbavo* će biti za mene, ako ti toliko platim (Vuk). Odatle i *gèrbac* i *gèrbonja* gibbus, ein Buckeliger; odatle i *gèrbati se, bam se*, se demittere, sich bücken i *gèrbili*, n. p. dèrvo, incurvare, krümmen, i *sgèrbiti se, bim se* (čověk), collabi, zusammensinken.

gérm, *gèrm*-ák, fruticetum, das Gebüsch; odatle coll. *gérm*-je, *gérm*-lje i *gèrmovlje*. Odatle i *gèrm*-ačice; slov.-hèrv. *gèrm*-ovàče (= gljive, što rastu kao gérm u jednoj hèrpi. U Slavonii *zec*), der Nagerlschwamm, genus fungi fruticosi. U Vuka *gèrm, gérmina*, takodjer něka vèrst duba (hrasta), species quercus, eine Art Eiche. Odatle i *gérm*-ik, quercetum, der Eichenwald. —

Od *gérm* je po svoj prilici i *grom*-ila = *gomila* i *gromada, gromača*, die Masse, Gruppe, der Haufe. Odatle je valjada i *grovača* (m. gro*m*ača, pretvorivši *m* u *v*. Prispodobi §. 4. str. 13 i 14), = *grivnja*.

gèrm-ě-ti i *gèrmljeti*, tonare, donnern. Odatle je *gróm*, 1. tonitru, der Donner; 2. fulmen, der Blitzstrahl. Odatle je i *gromovnik* (sv. Ilia); od *gèrmljeti* je i *gèrmljava* i *gèrmljavina*, tonitru, das Donnern.

gran-a, frons, ramus, der Ast, Zweig; 2. (u Vuka): „*grana* u noge: ozdó je taban, a ozgó grana, obere Fläche des Fusses, pars pedis superior: boli ga noga baš na grani. 3. (u Boci) der Arm eines Flusses, cornu:

Tu se ladna voda ustavila,
Pustì *grane* na četiri strane."

Odatle *gran*-at, *adj.*, ramosus, ästig. Odatle i coll. *gran*-je i dim. *granica* i *grančica*. 2. *Gran*-ica = *krajina*, limes, confinium, die Grenze, Gränze (vulgo Granitz & Gränitz); cèrkvenoslavj. грань (= granj) *f.* angulus, terminus, finis; česki *hrana*. 3. *Granica* = *kèrst, kèrstina* (gomila snopovah pšeničnih, ražnih, ječmenih, zobnih od

10, 13, 17, 18 i 20 snopovah, kako je već gdě običaj, da se manje ili većje granice ili kèrstovi prave), cumulus mergitum, ein Garbenschober kreutzweise aufgelegt. Odatle i glagolj *razgranati se* i *razgranjivati se*, v. rf. (n. p. dèrvo), diffrondesco, Zweige treiben.

grn (= gèrn, garn, gorn), odakle *gornec* (= горнец) cèrkvenoslavj. i ruski; *garniec* poljski; *gèrnac* (= *gàrnac*, *grnac*) sèrbski; *hrnec* česki, olla, der Topf. Dobrovský veli: „Conf. lat. *hirnea*." Vuk veli u svome rěčniku srpskom: „grnac, grnca, *m.* i grne, grneta, *n. dim.* (dolje preko Morave), der Topf, olla, cf. *lonac*." Nadalje veli isti: „*Grnčara, f.* (dónja i gornja) dva sela u Jadru. Više tijeh sela na jednom brdu (koje se zove *Gnjila* — „Sreo sam ga kod *Gnjile*" —) kopa se lončarska zemlja, a lonci se sad grade u drugom selu (u Koreniti) više Grnčare. U toj okolini sad ne zna niko što je *grnac*, nego svi govore *lonac*." Odatle česki i slovački *hrnčir*, figulus, der Töpfer, Hafner; odakle je opet magjarsko *gerentsér* (= gerenčier) postalo. (Vidi Stef. *Leschka*: Elenchus vocabulorum europaeorum cumprimis slavicorum magyarici usus. Budae 1825). Prispodobi sa *gèrt*.

grl-o i *gorlo*, cèrkvenoslavj. (= gèrlo, gàrlo), guttur, die Kehle, Gurgel; *ruski* горло (= gorlo); *poljski* gardło; *česki* hrdlo. Dobrovsky dèrži, da je *lo* tvornik (formativa), a *gr* koren, što bi onda išlo u drugi razred korenja. — Od *gèrlo* je i *gèrlica* (grlica, gorlica, gàrlica), turtur, die Turteltaube. Od *gèrlo* je i *ogèrlica*, *ogèrljača* = *ogèrlina* (što se metje konju oko vrata i što ga sapinje s rudom i čime dèrži kola na dól), collare, collarium, Halsband, Halskette. — Od *gèrlo* se izvodi i *gèrl*-ašce i *gr-o*-ce (město *gèrl*-ce. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka*. Glas *l* pretv. 2. u glas *o*). Odatle se izvodi i *gèrl*-in i *gèrlić* i *gérljak* (n. p. u tikve, stakla i puške), collum lagenae, der Hals der Flasche. Odatle se izvode i glagolji: *gèrliti*, *ogèrliti*, *prigèrliti*, *zagèrliti*, itd.

grád, 1. arx, die Festung, das Schloss; 2. = varoš, urbs, die Stadt, — od *grad*-i-ti, 1. sepire, cingere, zäunen, verzäunen; 2. aedificare, struere, bauen, aufbauen, machen;

odatle i glagolji: *ograditi, pregraditi, nagraditi, zagraditi.* — Odatle i dim. *grad*-ac (slov. *gradec*), *gradić, gradačac* i *gradja, gradjanin, graditelj, graditeljstvo, gradivo, gradina, gradište*, i adj. *gradski*, itd.

gràd = *tuča*, grando, der Hagel. U ovoj rěči je naglasak kratak, a u pèrvašnjoj *dugačak* (oštar: *á*), što je i Dobrovský dobro rekao: „Serbi et Croatae hocce *grad* a a priori distinguunt accentu. In *grad* (urbs) *a* producitur, in *grad* (grando) *a* corripitur.“

grùd-a, i *grud*-va, *grumén*, grumus, die Scholle, der Klumpen; n. p. zemlje, sněga, soli, dim. *grud*-ica (*grudice* f. pl. čini mi se, da je = krušni kvasci), *grum*-êčak, *grum*-êšak, *grum*-îčak, *grum*-enčić; coll. *grud*-je i *grumen*-je. Odatle je i glagolj *grùd*-a-ti se, ludo pilis niveis, sich mit Schneeballen werfen i *grud*-anje, *subst. verb.* lusus pilis niveis, das Werfen mit Schneeballen. Odatle i měsec *gruden* (u Hèrvato-Slovénacah) = prosinac, mensis December. Dobrovský veli: „грѹдень (= grudenj) antiquis Slavis mensis December.“

grudj = грудь, *f.* ruski, = pèrsi, *dual. gen.* pèrsiuh. Slovenski *grodi*, f. pl. — *Grûdi*, f. pl. gen. grûdih, u Vuka = pèrsi: Donio bi ja i plećku i *grudi*, ali ne dadu ljudi (u pripovijeci = privovědci). Pod imenom *grudih* razuměva sada prost narod samo komad mesa od pèrsiuh, kao što Dobrovský dobro tumači: „Serbis et Croatis грѹди (= grudi) in plur., Boh. hrudj, apud cocos, caro de pectore, Brustkern, Bruststück, Russ. грудина (= grudina). грѹди in antiqua editione nonnisi i plurali legitur.“

grd (= gárd, gérd) = *gérd*-an, ružan, turpis, foedus, deformis, hässlich, garstig; odkle *gèrd*-òba, turpitudo, die Hässlichkeit; odatle i glagolj *gérditi* 1. što, foedare, garstig machen, verunstalten; 2. koga = rûžiti, psovati, convicium facere, schimpfen, odakle i *dogêrditi, izgêrditi, nagêrditi, ogêrditi, pogêrditi, zagêrditi.* Odatle 2. *gérdan* = velik, prevelik; *nagèrda* = *gèrdoba* = nakaz, monstrum, die Missgeburt. U cèrkveno-slavj. i ruskom naréčju *grd, gord, gordyj,* ohol, gizdav, superbus, hof-

färtig, stolz; *gordostj*, *gordynja* = oholost, gizdost, superbia, die Hoffart, der Stolz.

gred-em (pokratjeno: *grém*), grêsti (i *obs.* grêditi, grêdim), *čakavsko-kajkavski* = iti, ići, eo, ambulo, gehen, n. p. kam *greš?* = kamo ideš?

Često glasi *gredijáhu* — (Vukov rěčnik).

Kad tuj bih, već neznah od mene ča biše;
Al *gredih*, al lîtah zdvižuć se poviše.
(Iv. Ivanišević: *Kita cvitja razlikova* na str. 8.).

Odatle su i adverbia: *grêde, gredom, mimogred, uzgred.* Odatle je možebit i *grêd*-a, 1. trabs, der Balken; 2. area, Gartenbett i *grêd*-elj, temo, scapus aratri, der Pflugbalken (der Grendel). Vukov rěčnik.

groz-iti se, zim se, komu = prětiti, minari, drohen; 2. horreo, schaudern. Odatle *grôz*-a i *gròza* (Vuk) = jeza, horror, der Schauder; odakle i adj. *groz*-an, horribilis, schauderhaft; odatle je i *groz*-nica, febris, das Fieber; odatle i *grož*-nja=*prětnja,* minae, die Drohung.

grozd, botrus, uva, die Traube; odakle *grożdje* coll., slov. *grozd*-je.

gríz, 1. morsus, der Biss; 2. =griža, 1. tormina, das Bauchgrimmen, od *grìz*-ti (= gristi), *grîz*-em, mordeo, beissen. Odatle *griz*-ak, adj. corrosivus, beissend, ätzend; odatle i *grizljica* = *mòljac*, tinea, die Motte, Schabe, Milbe i *griž*-a, 1. = *gríz*; 2. slov. = *sèrdòbolja*, dysenteria, die rothe Ruhr.

gréz, coenum, lutum, der Koth, Schlamm, Moorgrund, od staroslavj. грѧзь (= grjazj), odakle greznuti, 1. luto immergor, versinken in den Schlamm, Koth; 2. (Vuk) greznula voda po polju, t. j. poplavila, inundo, überschwemmen. Odatle *ugreznuti*, *zagreznuti*. Prispodobi *glib*.

grst = *grsć* (= gersć) staroslav.; *gorstj* = *goršć* ruski; *garšć* poljski; *hrst*, česki, pugillus, eine Hand voll, so viel, als man man mit einer Faust halten kann. Ilirski u Vukovu rěčniku: „g ŕ s t, , *f.* (u Boci) die hohle Hand (zum Fassen hingehalten), manus concava.“ Poljski *garstka*. Odatle ilirski *pregèršt* (po mom umu od glagolja *pregêrnuti*), i *pregeršti*, f. pl. (Vuk) beide flache

Hände zum Fassen hingehalten, ambae volae ad accipiendum quid paratae: pune *pregršti*; daj mi jedne *pregršti* brašna; pije vodu *pregrštima*, cf. grsti." Čini mi se, da se jošte kaže i *pregèrška* = *pregèrštka*. Prispodobi poljsko *garstka*.

grič (slov.), 1. rupes, der Fels; 2. velika vèrlet, declivitas, die Steile; collis, mons, der Hügel. Odatle Zâgreb (gornji varoš) = gèrčka = grička gorica, mons graecensis (bolje *crecensis*) supra Zagrabiam. Prispodobi Běllosztěnca: *Zagreb*.

grč (= gèrč, gàrč), spasmus, der Krampf. Prispodobi sa *krč*.

grah, 1. = pasulj; slov. bâžulj, faseolus vulgaris, Fisolen, Bohnen; 2. slov. i staroslavj. = *grašak* (dim. od *grah*, pisum, pisa), die Erbsen; česki *hrach*; poljski *groch*; rus. *goroh* (= горохъ).

grohot (= bez *h*: groót = grót), cachinnus, lautes Lachen n. p. grohotom (=grótom) se nasmijati, cachinnari, aus dem vollen Halse lachen.

grěh, peccatum, die Sünde; odakle *grěš*-i-ti i *sgrěšiti, sagrěšiti*, peccare, sündigen; odatle *grěš*-nik i *grěš*-nica i adj. *grěš*-an. Odatle i *pogrěš*-ka, error, mendum, der Fehler.

grák, interj. (onomatopoeticum), sonus corvi, crocitus, das Gekrächze des Raben; odakle *grâkt*-a-ti i *gràk*-a-ti, *v. i.* i *grak*-nu-ti, v. p. 1. crocito, krächzen, aufkrächzen; 2. vikati, poviknuti, vìku podići na koga, conclamo, losschreien: *gràknuše* kao na bijelu vranu; 3. graknuti komu sèrce od radosti (n. p. kad ugleda mila prijatelja davno nevidjena), gaudere, exsultare gaudio, sich erfreuen, frohlocken.

grk (= gèrk, gàrk), pokratjeno od *gorak*, amarus, bitter. Odatle glagolj *gèrk*-nu-ti, subamarum esse, etwas bitter sein. Prispodobi sa *gor*: *gôrak* drugoga razreda.

Različan je od ovoga koren *Gèrk*, Graecus, der Grieche; 2. (Vuk) „u Bačkoj po selima zove se *grk* svaki čovjek, koji dèrži dućan, der Kaufmann, mercator: gle, u ovome selu čivutin *grk*!"

gizd-a, *gízd*-ost, slov. fastus, superbia, der Hochmuth, Stolz. Odatle *gizd*-av, superbus, *gizd*-avec, superbus, ein hochmüthiger, stolzer Mensch; *gizd*-a-ti se, superbum, elatum esse, stolz, aufgeblasen sein; sèrbsko-hèrvatski: 1. *gizda*, gratia, jucunditas, amoenitas, die Anmuth, der Reiz; 2. comtio, das Schmücken: zima *gizde* negleda; *gizda* lomi, a glad mori: ein schön gekleidetes und geschmücktes Frauenzimmer, femina comta (Vuk); *gizdav*, comtus, geschmückt; *gizdati se*, comere se, sich schmücken.

gosp-odj (= господь) staroslavjanski; *gosp*-ód; *gospôda* slovenski = gospòda. Odatle *gosp*odja (= pokratjeno: *gospoja* i *góspa*; slov. *gospá*). Odatle *gospod*-ar i *gospod*-arica; *gospodarstvo*, *gospodariti*, *gospod*-ovati i *gospod*-stvo i *gospod*-ski. Odatle je i *gospod*-in i pokratjeno slov. *gòspon* (= gospodn), dominus, der Herr. Odatle je i *gospod*-nji, dominicus, domini, des Herrn, n. p. *angjeo gospodnji*, angelus domini, der Engel des Herrn. O tome veli Dobrovský: „Slav. господь et lat. hospes supponunt radicem госп, hosp, quae apud graecos mutata est in *δεσπ*, inde *δεσπότης*.“

góst, hospes, der Gast. *Gostionik* (slov. gostilnik), hospes, qui advenas recipit hospitio, der Gastwirth; odatle *gostionica* (= gostilnica), diversorium, das Hôtel, Gasthaus. Odatle je i *gost*-i-ti, convivio, excipere, bewirthen; *gostiti* se, convivari, epulari, schmausen. Ruski гостить (=gostić), divertere ad aliquem qua hospes, zu Gaste sein, zum Besuch sein.

gúst, slov. g ó s t; polj. g ę s t-y; čes. h u s t-ý; rus. g u s t-ýj, g u s t-oj (=густ-ый, густ-ой), *adj.* densus, spissus, dick, dicht. Odatle *gust*-ìna, densitas, soliditas, die Dicke, Dichtheit: *gust*-iš, res (cibus) densa, solida, ein dichtes Ding (Vuk. r.); odatle *gust*-i-ti, condensare, verdicken, verdichten i *gust*-òća, *gust*-òta = *gust*-ìna. Odatle i *gušt*-a, *gušt*-ava, densi frutices, das Dickicht, Buschwerk.

Pod rěčju: h u s t ý, *adj.* veli *Jungmann* u svóm rěčniku česko-německom: „*cf. sansk.* góšc, *unde* góšcitum = coacervare, accumulare.“

gušt-er i *gušt*-erica; slov.-hèrv. *guščer* ili *kuščer*, *guščerica*; slov.-krajn. *guščar* ili *kuščar* i *kušar.*" (Prispodobi §. 4. str. 18. e) *gèrleni.*), 1. lacerta, die Eidechse; 2. bol, gèrla = *guščeri*, m. pl. (Bělloszténecz), angina, eine Halskrankheit.

hvôj-a. *Vuk* piše u svome rěčniku o ovoj rěči: „(u Dubr.) vide *grana.*" A *Stulli:* „*hvoja*, f. Gund. *vinchio*, vimentum, vimen — kućarice opletene od hrastovieh tancieh *hvôjah.*" Nadalje ima Stulli *hvoje*, n. *abure*, *legno dell' aratro*, *che s' unisce col giogo*, lignum jugum cum vomere jungens." *Vuk* m. *hvoje* ima „*ôje*, n. die Deichsel (am Wagen, den Ochsen ziehen), temo." Zatim *oj*-ište, *n.* kuka koja je privezana za oje pa se njome zakači ona grana što je pod plastom, kad se plašće svlači na jedno mjesto." U Slovenacah po *Janežić*-evu rěčniku: „*hvoja*, f. Reis, n.; ein belaubter Ast. *Hvojka*, *f*, Wolfsmilch, *f.*" U Stulla: „*Hvojka*, f. *ramicello*, *ramiscello*, ramulus, ramusculus." Napokon nalazi se u Stulla: *hvojca* i *hvojčica* = grančica.

hvala, u *Vuka*: 1. das Lob, laus; 2. das Loben, Rühmen; laus, 3. der Dank, gratiae." Odatle glagolj hval-i-ti, laudare, loben, rühmen; odatle *hval*-an, *pohval*-an, laudabilis, lobenswürdig; *zahval*-an, gratus, dankbar; *zahval*-nost, gratus animus, die Dankbarkeit. *Zahvala*, jactatio, die Prahlerei i *zahvaliti se*, jactari, gloriari, sich rühmen, prahlen:

„Ah, čiem si *se zahvalila*,
Tašta ljudska oholasti!
Sve što više stereš krila,
Sve ćeš paka niže pasti."
(Iv. Gund. *Osman*. I: 1.)

Odatle i *hval*-iša, *hval*-ilac i *hvalislav* ili *hvalisav*, jactator, der Prahler.

hvast-a, jactatio, die Prahlerei:

„Ah, stàrla se višnjom vlasti
Usta, iz kieh se laž otvora:
I tko jezik ima u *hvasti*
S vele riečih, s malo tvora."
(Ig. Gjor. *Salt. slov*. XI: 3.)

Odatle i *hvast*-alac i *hvast*-avac = hvališa. Odatle i *hvastati se*, gloriari, se ostentare, grossthun, sich prahlen.

hvost (=хвостъ) *ruski*, =rep, cauda, der Schwanz, Schweif; *česki* hvoštištje, scopae, der Besen; *poljski* chwast, zizania, der Lolch, das Unkraut. Odatle je *hvošč* (= хвощъ) ruski, equisetum hyemale, der Schachtelhalm, der Pferdeschwanz, Kraut. Slovensko-hèrvatski *vošč* (m. hvošč). Vuk veli u svome rěčniku: „*vošće* (m. hvoštje =hvost-je *coll.*) n. (u Slavoniji) das Kannenkraut (öster. Zinnkraut), equisetum.“

hmelj, humulus lupulus, *Linn.* der Hopfen.

hlěv, hèrv.-slov. stabulum, bovile, ein Hornviehstall.

hlěb = kruh, panis, das Brot; 2. libo, Laib. Odatle *dim.* hlěb-ac = kruš-ac, kruščić. Odatle i *uhlěbiti*, v. a. p. officium, vitae media procurare, ein Amt verschaffen.

hlap = *chlap*, česki; chłop poljski; holop ruski, homo vilis conditionis, servus, mancipium, famulus, rusticus, grober Bauer, Lümmel; *hlap*-ac, slov. *hlapec* i *hlapčić*, servus, famulus, der Bursche, Bediente.

hlep-ě-ti, *hlepim*, anhelare, appetere, sehnlich wünschen, begierig sein. Odatle *hlep* (Stulli) i *pohlepa* i *pohlep*-nost, aviditas, libido, cupido, cupiditas, desiderium, appetentia, die Begierde, Begier, Sehnsucht; odatle i *hlep*-an (Stulli) i *pohlep*-an, *adj.* avidus, cupidus, appetens, begierig, sehnsüchtig. Odatle je po svoj prilici i *lebditi* (= hlep-ti-ti), foveo, cum amore curo, zärtlich pflegen: *lebdi* oko njega kao mati oko djeteta. (Vuk).

hlm i *holm*, cèrkvenoslavj. = *brěg*, *brěž*-ak, *brěž*-uljak, *glavica*. Prisp. glava, dim. glavica 3.; slov. *grič*, collis, der Hügel. Iz *hlm* je postalo slov. *holm* i *hóm*, *hom*-ec, *dim.*; a ilirski húm, *húm*-ac, *húm*-ka (=úmka i únka. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* Glas *l* pretv. u glas *u*). *Vuk* tumači te rěči ovako: „*húm*, *húma*, m. 1. der Hügel, collis; 2. brdo u Lovćenu (najvišje bèrdo u Cèrnoj Gori); *hûmac*, mca, m. 1. dim. v. hum; 2. mnoge se glavice tako zovu, n. p. u Grahovu, u Boci kod Novoga; *hûmka* (i húmka), f. der Grenzhügel zwischen

Besitzungen, tumulus limitaneus. Odatle u sèrbskih i bosanskih listinah „*humska zemlja*,“ lat. Zachulmia. (Prispodobi „*Arkiv* za pověstnicu jugoslavensku“ knj. II. Razděl I. str. 36 i 39. „*humsci zemli*“ = humskoj zemlji). Dobrovský veli o ovoj rěči: „Boh. olim chlum, chlumec, inde tot montium et locorum nomina in Bohemia; in Polonia vero chełm. Carn. homez (= homec), excluso *l* pro холмец.“ Odavle je i magjarska rěč *halom*. *Leschka*. (Prispodobi str. 120. *grn*) veli: „*Halom*, collis, der Hügel, est antiquum slavicum *chlom*, boh. *chlum*, dim. *chlumec*, russ. *cholm;* illyr. halm, ex quo factum est *Halom*.“ Někoji mniju, da je i „mons *Almus*“ = Fruška gora (u Srěmu) iz ilir. *halm* (halmus = Almus) postalo.

hlád (= lád), frigus (modicum), refrigerium, umbra, die Kühle, der Schatten. Odatle je *hlad*-an, adj. frigidus, kalt, i *pohlad*-an, subfrigidus, kühl. Odatle i *hladnoća*, frigus, die Kälte i *hlad*-ovina, frigus (umbrae, silvae, die Kühle). Odatle i *hlad*-enac = *kladenac* = *studenac*. Prispodobi §. 4. str. 18. e) gèrleni: *g*, *h*, *j*, *k* zaměnjuju se uzaimno u govoru; zatim *stúd*. Odatle i *hlad*-i-ti, refrigerare, kühlen; *hlad*-ovati (Vuk), auram captare, per umbram incedere, im Schatten sich erhohlen, frische Luft schöpfen:

Sokó leti preko Sarajeva,
Traži hlada gdje će *hladovati* —

hlač-e, lače, f. pl. (město *vlače*. Prisp. §. 4. str. 14. *Pazka 1.*) = čakšire (turski), caligae, die Hosen.

hrb (= *hèrb*, *hàrb*), odkle *hrbt* (= hrpt), *hèrbat* (= herbet, *slov.*) gen. *hèrbta*, dorsum. Dobrovský veli: „Croat. herbet, Carn. herbet, herbt, Serb. rbat = рбат (pro хрбат), Boh. hrzbet (olim et chrzbet), Pol. grzbiet, olim et chrzypt.“ Od *hèrbt*, hèrbat = hàrbat izvodi se *hèrbtenica* i *hèrbtenjača* (u Vuka *rte*-nica i rtenjača = kičmenica, kičmenjača), spina dorsi, der Rückgrat. — Od *hèrb* je po svoj prilici postalo *hrev*, truncus arboris, stirps, der Stamm, der Wurzelstock, a od *hrev* postalo je *hrék*. Dobrovsky veli: „Micalia penes *hrev* habet

etiam *hreb.* Utrum хрват a хрев apte deducatur, quaeri possit." A pri rěči *hrvat* (= hèrvat, hàrvat) veli isti Dobrovský: „хрват, Dalm. et Boh. харват, Croat. хорват, Carn. хроват, apud Micaliam Hrrivat (Prispodobi str. 6. ove slovnice) et Hervat (i. e. хрват et херват), apud Vuk plane рват pro хрват, Croata, apud Constantinum Porphyrogennetam χρωβατος. Qui a ropa nomen hocce gentis deducunt, confundunt sonos affines quidem, sed tamen diversos. хрват, хәрват, supponit radicem хрв, cujus significatum difficulter determines. Vide хрев." — Ja bih rekao, da se ime *Hèrvat* izvodi iz korena *hèrb* = *gèrb*, što prispodobi. Od *gèrb* je *gèrb*-av, adj. i *sgèrbiti se.* A *gèrbav* i *gur*-av znače jedno: gibbosus, incurvus, höckerig, gekrümmt: *Guravo* prase sve polje opasè (srp = sérp). *Sgèrbiti se* = *sguriti se* (= zguriti se), contrahi, sich zusammenziehen (z. B. vor Kälte). Vidi Vukov rěčnik. — U poljskom jeziku *gora* piše se: *góra*, a izgovara se *gura;* s toga bi se moglo zaključiti da se i rěč *gora* u daljem znamenovanju izvodi iz korena *gèrb.* Gèrb = *hèrb*: *Hèrb* = *hèrv*, odkle i *Hèrvat* = stanovnik gore. A da su najstarii Hèrvati = Harvati = Charvati (česki) bili stanovnici *karpatskih* (t. j. harvatskih gôrah =Carpatus mons, Sarmatici montes), uči nas pověstnica. —

hrib, slov.-hèrv. = húm, collis, der Hügel. Dobrovský veli: „refer ad *hrb:* hrbet."

hrab-ar, *adj.* fortis, strenuus, tapfer; odakle *hrabren*, adj. i *hrab*-rost, fortitudo, virtus, strenuitas, die Tapferkeit. Prispodobi sa *grab*, *grabić*, i sa *hèrb: hèrbet.*

hèrp-a, cumulus, der Haufe. Prispodobi sa *hèrb: hèrbet* i sa *kùp* drugoga razreda.

hrap-av = *rapav* (Vuk), adj. asper, raucus, rauh, heiser, uneben, n. p. hrapavo gèrlo = promûklo, od *promûknuti*, *promûći.* Slovenski: *hreb*-av i *hreb*-avost = *hrapavost*, *promuklost.* Prispodobi sa *hèrb.*

hram = *kram* (*h* se pretvorilo u *k.* Prisp. §. 4. str. 18.) templum, die Kirche. Odatle slov. *hram*-ba = hram, camera, aedes, die Kammer, das Behältniss. Po svoj pri-

lici da je *hram* postalo iz korena h r a n: *hran*-i-ti = *shraniti* = 1. *čuvati,* sačuvati, custodire, servare, hüten, bewahren, aufbewahren; odkle i *shrana, sahrana,* tutela, der Schutz, die Verwahrung: utekao njemu na *sahranu:* dao mu sam na *sahranu* = na ostavu (v. Vukov rěčnik). — Odatle i *sahraniti* (mèrtvaca) = pokopati, pogrebsti. Prispodobi sa *greb.* 2. *hran*-i-ti, alere, nutrire, nähren, odkle *hrâna,* victus, nutrimentum, alimentum, die Nahrung, die Kost; *hrani*-lište, convictus, die Erziehungsanstalt; *hranitelj,* nutritor, der Erzieher; *hranjenik,* alumnus, der Zögling i hranjen-*nik* = *nahranac,* filius adoptivus, der Ziehsohn i *nahranka, nahrankinja,* filia adoptiva, die Ziehtochter.

hrom, adj. *šepav,* claudus, lahm, hinkend; odkle *hrom*-ac, slov. *hrom*-áč i *hrom*-ák = *šepac, šepavac,* claudus homo, ein Lahmer, Hinkender; odatle i *hrom*-òta i *hrom*-oća i *hrom*-ost = *šepavost,* vitium claudicationis, das Hinken, Lahmsein. Odatle *ohrom*-i-ti i *ohronuti* (m. *ohrom*-nu-ti), i *hram*-a-ti, *ohram*-a-ti i *nahram*-iva-ti i *nahram*-ljivati, claudico, hinken; od *hram*-a-ti je izvedeno *hraman*-je, claudicatio, das Hinken.

hrěn (= krěn, korěn) = *rèn, rìn* (u razrěčjih), cochlearia armoracia *Linn.* Meerrettig, Kren. Dobrovský veli: „Pol. chrzan (= hržan město *hrjan*); Boh. krzen (olim chrzen = hržen město *hrjen*), inde germ. Kren, in provinciis, in quibus Slavi habitant."

hrid, *f.* rupes, der Felsen. Prispodobi sa *stěna* 2.

hèrt (hàrt, hrt), *hèrt*-če, dim. canis vertagus, der Windhund; cèrkvenoslavj. хорт (= hort); polj. *chart;* češki *chrt.*

hrást = *rást* = *dub,* quercus, die Eiche. Slov.-hèrv. = svako dèrvo, stablo, arbor, der Baum. *Hrastje,* coll. i *hrast*-ik, quercetum, der Eichenwald; *hrast*-ov, *adj.* quercinus, eichen; odkle *hrast*-ovina, ligna quercina, das Eichenholz. Znamenito je, što o tome Dobrovský veli: „Храст Illyr. Croat. Carn. quercus, Serb. раст neglecto х. Est autem храст proprie, docente Mitterbacher in itinere per Slavoniam, quercus robur mas (možebit *gôrac?*), лѫжнак (= lužnjak, možebit = *pôljac*) vero robur

femina, цер (cer) cerris: quartae speciei nomen slavicum est КИТЊАК (= kitnjak). Vellem doceri, quae species quercus sit грм (= grm) apud Vukium.“ —

hrust (= *hèrst, hàrst* (onomatopoeticum) od hrust-a-ti = *hèrstati*, crepitare, frangere, conterere dentibus (nuces), grämmeln, knirschen, knistern. U Vuka *hrsak* (m. hérsak), *rskati* (m. hèrskati = hèrstati). Odatle i *hèrskav hèrstav*, adj. cartilaginosus, knorpelig. U Vuka *rskavac* m. hèrskavac) = rušt (m. hrušt = hrušć), die Knorpelkirsche, cerasi genus. Odatle *hrust*-av, *adj.* cartilagineus, knorpelig, *hrust*-avac i *hrust*-avica n. p. u nosu (u Vuka *rsk*-avica = *hèrsk*-avica i *mršt*-alica = *mêrštalica*), cartilago, der Knorpel. — Istoga korena je i *hrušt* ili *hrušć* (= хрущъ) *ruski*, tenebrio molitor, der Mehlkäfer (= slov. *žohar* i *džohar*); *hrušč*, slov.-hèrv.; *hrošč* i *hroš*, slov.-krajn. = *kebar* i *kêbro* (u Slav.). scarabaeus melolontha, Linn., der Maikäfer: česki *chraust* i *chrust;* poljski chrząszcz (izgovori: *hržonšč* ili *hšonšč*).

hrust-i-ti se, tim se (onomatopoeticum), *r. i. rfl. slov.* 1. (n. p. pàs) = *rêžati*, žim, *v. n. i* ringi, rictare, die Zähne fletschen; 2. = zahvaliti se (pogizdati se, uzoholiti se), superbire, insolentius se efferre, sich brüsten.

hruš-ka, *slov.* Vidi *kruška.*

hérk (= hárk, hŕk) od *hérk*-a-ti, *hérčem* (u Vuka: ŕkati, ŕčem) stertere, rhoncos trahere, schnarchen. Odatle *hèrk*-a, rhonchus, das Schnarchen, i *hèrk*-anje, rhonchus τὸ stertere, das Schnarchen.

hrék, truncus, stirps, der Stamm, der Strunk:

„Sin, ki dio blaga otčina
Razsů, čiem své blude tiri,
Sharan stražnik od živina',
Kieh želudom gora žirí,
Na *hrék* jedan suh se biše
Naslonio težko odviše.“

(Gundulić: *Suze s. r.* I: 10.)

„Jedan velik *hrék* neotesan
Čapeti oštrom obšešara.“
(Gund. *Osman* XIII: 25).

Prispodobi: *hrb, hèrb, hrev.*

kvár = *šteta* (što vidi), damnum, jactura, der Schaden. Odatle *kvâr*-an = *štetan*; *kvar*-i-ti = *štetiti*; *kvar*-ova-ti = *štetovati* 2.

kvás i dim. *kvâs*-ac, fermentum, der Sauerteig, der Gährungsstoff. Prispodobi *kis* drugoga razreda.

kvak-a, dim. *kvač*-ica, uncus, die Schnalle an der Thür. Prispodobi sa *kuk: kuka* drugoga razreda.

kvoc-ati, kvočem (onomatopoeticum), glocire, glocitare, glukken, glucksen; odatle *kvoč*-ka, gallina glociens, die Gluckhenne. Poljski *kvoka*; česki *kvočna*; slov. *klokva* i *kokla, koklja*; slovački *kloka*, od *klok*-a-ti i *kvok*-a-ti.

kmet, slov. = seljak, rusticus, der Bauer, Landmann; poljski *kmieć;* slov.-hèrv. = podložnik, subditus, der Unterthan. *Kmet* česki = stàrina, starěšina, senecio, senior, ein Aldermann, Alter, Greis. U Vuka je „*kmet*, m. 1. u Srbiji su se kmetovi zvali znatniji seljaci; ovakovoga kmeta od prije niti je mogao ko zakmetiti ni razkmetiti, nego ko je bio pošteniji i pametniji a osobito rječitiji od ostalieh seljaka, bio je kmet, itd.; 2. u Crnoj gori kmetovi se zovu sudije koje parci izberu da im što presude; ovakovijeh kmetova biva obično po 12 sa svake strane, i svaka strana svoje izbira, pa dokle kmetuju, dotle se i zovu kmetovi, *Schiedsrichter*, arbiter; 3. u Bosni se zove kmet (pl. kmeti), seljak koji sjedi na tudjoj zemlji i u tudjoj kući. Onamo vrlo malo ima ljudi(h) po selima koji imaju svoju zemlju i svoje kuće, nego su ovaki kmeti.“ itd.

knez, 1. princeps, comes, der Fürst, Graf; 2. praefectus pagi, magister vici, der Dorfschulze. Lužičanom (Sèrbom u Saskoj — Saksonii —) *knez* = *gospodin*, dominus, der Herr. Dobrovsky veli: „Bohemis k n j e z olim princeps, nunc sacerdos; Pol. k s i ą ž e princeps, k s i ą d z sacerdos.“ — Ova rěč *knez* proizišla je iz staroslavj. кнѧꙁь (= knjazj) *ἄρχων* princeps. — *Vuk* piše o toj

rěči u svome rěčniku srpskom ovako: „*knez*, m. (pl. knezovi — po jugozap. kraj. i *kneževi* — knezôvá, knezovina), 1. der Fürst, princeps: *knez* Lazar; 2. knez od knežine. Pod vladom turskom u Srbiji svaka je knežina imala svoga kneza, koji se radi razlike od seoskijeh knezova zvao i *oborknez*, *vilaetski knez*, na nekijem mjestima *bašknez* i *veliki knez*, itd.; 3. knez seoski. Osim kneza i knežine svako je selo u Srbiji imalo svoga seoskoga kneza, za kojega se može reći da je bio od danas do sjutra, i osim gola imena da više ništa nije imao.“ Danas se upotrěbljava u Sèrbii rěč *knjaz* = князь za gospodara zemlje, a *knez* im je seoski poglavar. — O knezu pišuć završuje *Vuk* ovako: „Za vremena Miloševa ukine se ime i ovijeh knezova i mjesto njih ostanu samo kmetovi. U Srijemu, u Bačkoj i u Banatu po paoriji (a tako i u Slavonii) seoski su knezovi još i danas; onamo obično sela ili opštine (i po varošima, n. p. u Vukovaru) izbiraju kneza svake godine, pa on u dogovoru s kmetovima upravlja seoskijem poslovima.“ Prispodobi *kneg*-inja.

knjig-a, 1. liber, das Buch; 2. poslanica, list, pismo, missiles, literae, der Brief, das Schreiben. Dobrovský veli o cèrkvenoslavj. jeziku: „кнꙑга, olim кнꙑгы in plur. usitatius, liber. Sinensibus libri sacri dicuntur *king*.“ Odatle dim. *knjiž*-ica; *knjig*-ar, bibliopola, der Buchhändler; *knjigarnica*, bibilopolium, die Buchhandlung; *knjiž*-nik, *knjiž*-evnik, 1. = pisac, literator, Literat, ein Gelehrter, Schriftgelehrter; 2. = pisar, scriba, der Schreiber; *knjiž*-nica, *knjigoshrana*, bibliotheca, die Bibliothek; *knjiž*-an, *knjiž*-evan, literatus, doctus, eruditus, gelehrt; *knjiž*-tvo (m. knjižstvo), *knjiž*-evstvo, *knjiž*-evnost, res literaria, literatura, die Literatur.

knjast = *kljast* (Prispodobi §. 4. str. 16. b) jezični *l*, *n*, *r*), mutilus, mancus, lahm, verstümmelt. Odatle *oknjast*-i-ti, tim, 1. *v. a. p.* truncare, mutilare, lähmen, lahm machen; 2. *v. n. p.* truncari, mutilari, lahm werden; odatle *oknjašten* (m. oknjaš-*tjen*), mutilatus, truncatus, verstümmelt, gelähmt. Odatle *klašt*-i-ti i *klaštr*-i-ti, *oklašt*-

riti (dèrvo, stablo) = obsěć, očistiti, mutilare, circumcidere surculos in arbore, beschneiden die Reiser am Baume.

kneg-inja, 1. princeps (femina), principis uxor, die Fürstin; 2. comitissa, die Gräfin; 3. uxor knezi, die Frau des Knez, Dorfschulzin. Cèrkvenoslavj. кнагыня, principis uxor, die Fürstin. — Dobrovský veli pri ovoj rěči: „Boh. knjenje, knjnj [(pro knjehynje); Pol. kniehynia, kniechynia, nunc Boh. et Pol. *knieżna*, Fürstin. Russ. княжна est principis filia. Affinitas vocum кнагыня et germ. Königin, cum utraque radicalibus к — н — г constet, clare patet. Ejusdem originis sunt et кнѧзь, licet г in зь mutatum sit, et germ. *König*. Confer, si lubet, gothicum *Kindins* ἡγέμενος, praeses."

klob-uk, *slov.* = kriljak, škriljak, škèrljak, šešir, pileus, der Hut. U Slavonii je običan *šešir*, *kriljak* i *škèrljak*, a *klobuk* = *kalpak* (magj.) uzima se za svetčano, službeno pokrivalo iliti *kriljak* = *čákov*, csakó (magjarski), der Tsako. Od *klobuk* je dim. *klobuček* i *klobučak*. *Klobuč*-ar, slov. = *šeširdžija* (u Slavonii, Sèrbii, itd.), pilearius (opifex), der Hutmacher. *Vuk* piše u svom rěčniku ovako: „*klobuk*, m. die Blase des siedenden Wassers, bulla aquae bullientis: izbijaju *klobuci*," — Nadalje „*klòbúk*, *klobúka*, die Mütze (Hut ohne Krempe), galerus; 2. (u Dubr.) der Hut, petasus, cf. šešir; 3. (u Boci) ein Getreidemass (od pó bukile, bagaša), modii genus; 4. grad blizu Crne Gore:

Ljuta guja Šejović Osmane
Iz *Klobuka* grada *bijeloga*. —

Nadalje: „*Klobučar*, m. (u Dubr.) vide *šeširdžija*." Zatim *klobučina*, *f.* 1. augm. v. klobuk; 2. der Filz, coactile." — Napokon „*klobučić*, m. 1. dim. v. klobuk; 2. (u Dubr.) nekaka trava, Art Pflanze, herbae genus." — I ja sam čuo rěč *klobučić* (u Slavonii) u slědećoj zagonetci:

Cèrven ide po putiću
U cèrvenu *klobučiću*:
Haj, haj, cèrven ti sam ja!
(Odgonetka: *pětao*, *oroz*, *kokot*).

Dobrovský veli o ovoj rěči slědeća: „КЛОБѸК Boh. Carn. Croat., pileus, Serb. mitra, Russ. Pol. capitium monachorum, Mönchskappe. In Bibliis frequenter pro *κίδαρις* sumi supra monuimus. Confer Rus. Pol. колпак, Illyr. Croat. калпак, mitrae acuminatae genus, pileus illyricus; longior ex panno; Ung. kalpak, kalap. Frustra voces peregrinas a radice slavica *klopiti*, quasi КЛОПѸХ, uti G. Palk. (ović) visum fuit, deducas." Sasvim time, što je Dobrovský ovu rěč kao tudju smatrao, usudismo se nju medju domaće primiti s dvajuh razlogah: pèrvo, što smo osvědočeni, da imamo rěčih na tvornik *uh*, kanoti: *pětuh* (= pěteh m. pětao), *potepuh*, *kožuh;* a drugo, što smo obilno dokazali u §. 4., da se srodni glasovi uzaimno měnjaju. Prispodobi str. 13 i 14. a) *ustneni* i str. 18. e) *gèrleni*.

klub, ruski, glomus, der Knaul, Knäuel; odakle dim. *klubok*. Ilirski je od korena *klub: klub*-ko, *klup*-ko i *kluv*-ko: „*kluvko*," — veli Vuk u svome rěčniku — (u Grblju) vide *klupko :* Tako se ne zgrčio kao *kluvko* u rešeto!" Odatle dim. *klubče* = *klupče*, *n*. — Slovenski *klopko* i *klopka ;* poljski kłębek; slovački *klbko*. Slovakom je *klb*, a Čehom *klaub* članak = kotrig, articulus, das Gelenk.

klop, 1. ricinus, die Schaflaus = *kèrpélj;* ruski = stěnica, cimex, die Wanze; 2. *klop* od *klop*-i-ti, claudere, bedecken; odatle *sklopiti, priklopiti, poklopiti, zaklopiti* i iterativni glagolji: *sklapati, priklapati, poklapati, zaklapati.* — Od *sklop: sklopiti* = *sglobiti* (= zglobiti) je *sklop* = *sglob* i *sgloba*, junctura, die Zusammenfügung, die Fuge, das Gelenk. Od *sklop* je *sklopić* (nož, koi se može sklopiti = kostura, kustura, *slov.* culter plicatilis, das Taschenmesser). Od *poklopiti* i *zaklopiti* je *poklop*-ac, *zaklop*-ac, operculum, der Deckel. — Od slov. *klop* je *klup*, *f.* hèrvat.-slov., a odatle *klup*-a, scamnum, sèdile, die Bank; odatle dim. *klup*-ica i *klupčica*, scabellum, Bänkchen, Schämel. Od korena *klop* je po svoj prilici i *klap*; *klàpati*, 1. = *klepetati* (n. p. velike uši u psa), clangere, klappen; 2. = *klapiti*, tromo hoditi (čověk ili

konj) lente incedere, langsam schreiten; odatle *klap*-av, *adj.* laxus, nicht fest anliegend.

klop, *klep* (onomatopoetica), odakle *klôp*-a-ti = *klêp*-a-ti, pulsare tundere, klopfen, schlagen. Od *klop* je *klop*-ót, a odavle *klopot*-a-ti, *klopot*-anje, *klopot*-ac, crepitaculum, die Klapper, Ratsche. — Od *klép* je *klep*-a-ti, odakle *klep*-ét = *klopót*, od *klepet* je *klepèt*-alo = *klopotac.* Od *klep* je i *klèp*-alo, tabula lignea, quae pulsatur, tabula campanae loco, das Läutebret, die Bretglocke (in den serbischen Klöstern). Vidi Vukov rěčnik. Od *klep* je i *klêp*-ac, pca, m. = kosni čekić, malleolus fenisecae tundendae falci, der Dengelhammer. Odatle je i *klèp*-ka i dim. *klepčica*, tintinnabulum, die Kuhglocke.

klon, od *klon*-i-ti, clino, beugen, biegen, neigen, lenken, wenden. Odatle sastavljeni glagolji: *nakloniti*, *pokloniti*, *prikloniti*, *skloniti*, *ukloniti*, *zakloniti;* odakle opet iterativni (opetujući) glagolji: *klan*-ja-ti, *naklanjati*, *poklanjati*, *priklanjati*, *sklanjati*,' *uklanjati*, *zaklanjati* i samostavna odlučena imena (abstracta): *náklon i naklonost*, *poklon*, *zâklon*, i pridavna imena: *priklon*, *sklon*, inclinatus, addictus i odatle izvedeni samostavnici: *priklonost*, *śklonost.* Odavle je i *sklonjenje*, *sklanjanje* (u slovnici) declinatio, die Beugung, Biegung, Abänderung. Po svoj prilici da je iz ovoga korena *klon*, *klan* postala rěč *član* (pretvorivši *k* u *č*), što prispodobi. Od *klon : kloniti* je i *klan*-ac = *ždrělo,* angusta via, der Engpass.

klen, *klenić*, *kónić*, *kúnić*, 1. (dèrvo, stablo), acer campestre, Linn. der Feldahorn. Odatle *klenik*, aceretum, der Ahornwald. Odatle po svoj prilici i *klenovnik* (tèrgovište u Hèrvatskoj, županii varašdinskoj). Prispodobi sa *kun* drugoga razreda; 2. něka vèrst ribe od roda krapova (šaranova), koju *Vuk* zove squalis dobula, Heckel. *Běllosztěnäcz:* capito, mugilis. U Dobrovskoga krajnski *klin* (po P. Marku), alburnus, Altling. U Janežićevu rěčniku slovenskom *klèn*, m. Altling, *m.* (riba). Poljski (po Dobrov.) cyprinus alburnus, *Blicke.*

klin, 1. (= zagvozda, *slov.*) cuneus, der Keil; 2. clavus, der Nagel. Odatle dim. *klinac:* Tko čuva klinac, izgubit

će podkovu. *Poslovica.* U Vukovu rěčniku ima *klin* više znamenovanjah, što pogledaj ondě.

kljun, rostrum, der Schnabel. Prispodbi sa *klju : kljuvati* drugoga razreda.

klad od *klasti* (m. klad-ti: *d* i *t* pretvara se pred tvornikom infinitiva *ti* u *s.* Prispodobi §. 4. str. 17. d) *svištući:* s, z, c itd. *Pazka* 1.) praes. *klad*-em, i kladati, kladam, = metnuti, tnem, pono, setzen, legen, stellen; odatle i *nakladati, dam*, multum imponere, viel auflegen, voll legen, voll laden. Od *klad* je i *klad*-nja = *skladnja,* meta mergitum, ein Garbenschober. Odatle je i *klad*-a, 1. truncus, trabs, der Klotz, Block; 2. klada = klade, dah, *f. pl.* carcer cippus, der Block. Iz istoga je korena i rěč *pòklad*-e, *f. pl.* gen. pokládah = mesopust, fašnik, bacchanalia, der Fasching, Carneval. Odatle i *zaklada*, *f.* fundus, capitale, der Fond, das Stammcapital. Odatle i *kladiti se*, *obkladiti se* i *okladiti se*, pignore certo, wetten. Odatle i *obklada* i *oklada*, sponsio, die Wette. Odatle je *sklad*, 1. harmonia, der Einklang; 2. concordia, die Eintracht. Odatle i *nesklad*, disharmonia, discordia, Zwietracht. *Sklad*-ište, horreum, receptaculum mercium (depositorium), Waarenniederlage, Waarenlager. *Vuk* u rěčniku: *sklad,* m. vide *skladnja*; 2. medja izmedju dvije njive, Feldmark, confinium. *Sklad*-an, *adj.* (u Dubr.), artig, humanus, decorus; *sklad*-nost, *f.* die Artigkeit, humanitas, decor. Odatle i *skladati,* dam, *v. a. i.* conjungere, componere, construere, zusammenfügen.

klad-enac, nca, *m.* puteus, fons, der Brunnen. Prispodobi *hlad : hladenac.*

klat-iti, tim, n. p. orahe ili šljive prutom sa stabla, = *tresti*, decutio, herabschlagen. Odatle i *oklatiti. Klatiti se* = *skitati se*, (vagari, sich herumschlagen, herumstreifen. Odatle i *klat*-no i *klat*-vo = *klèp*-ac, *zvêčak*, pistillum campanae, der Glockenschwengel. Odatle i *klad*-ivo i *klad*-ivac (m. klativo, klativac) = *čekić*, malleus, der Hammer.

klèt, *f.* (spodobno sa germ. *kelt*, Zelt), cubiculum, cella, conclave, camera, das Zimmer, die Zelle. U Slovено-Hèr-

vatah = pivnica u vinogradu, cellarium, der Keller. Od *klet* je *kletka* slov. cavea, der Vogelschlag; odkle slov.-hèrv. *kèrletka* i *gèrletka* = *kavez*, cavea, Käffig. — *Vuk* veli u svome rěčniku o ovoj rěči: „U našijem narodnijem pjesmama i djevojke se drže u kavezima:

Već on ljubi Omerovo Zlato,
Kojeno je u *kavezu* raslo.“ —

Odatle je po svoj prilici i rěč *kleč*-ka, *f.* (Vuk): „račvasto i probušeno drvo, što se klinom zatvori govečetu (u Srijemu i kljusetu) oko prednje noge, da nemože daleko otići, eine Art Fussklotz für weidendes Vieh, compedis genus pro armento.

kliz-a-ti se i *sklizati so*, lubricari, labi, schleifen auf dem Eise; odakle *okliznuti se, pokliznuti se*, labi, ausgleiten. Odatle *kliz*av i *kliz*ak, *skliz*ak i *skljizak*, n. p. put, lubricus, schlüpfrig. Odatle *kliz*avica i *skliz*avica, lubrica via, schlüpfrig zu gehen, i *sklizaljka*, semita lubrica, die Schleifbahn.

klás = *vlat;* slov. *lat*, spica, die Aehre. Odatle *klas*-a-ti, sam, spicas emittere, spicari, in Aehren schiessen. Odatle *klasober*, spicilegus, der Aehrenleser, Nachstoppeler; *klasje*, coll. spicae, die Aehren. Odatle u slov. narěčju *klásen* = *lipanj*, mensis Junius. Dobrovský veli: „*klas* ad *klati*, pungere, referri possit.“

kljûs-e, *m.* gen. kljuseta (staroslavj. КЛЮСА = kljus-ja), equus in genere, caballus, mannus, das Pferd im Allgemeinen, Gaul, Klepper: Malo *kljûse;* al dobro vuče. (U šali reče se dětetu ili dětčaku, kad ožedni, pa dobro povuče iz čaše ili koje ine posudice). Zatim: O moj kume, neuzdaj se u me, veće u se i u svoje *kljuse*. *Posl.* — Odate *kljus*-ina, *aug.; kljus*-ad; *f.* coll. Krajnsko-slov. *klusa* f. i *kluse*, n. equus clitellarius, Saumross. Odatle i glagolj *kljûs*-a-ti, sam, *v. n.* (polagano, tromo ići, hoditi), gradi declinando caput, saumselig gehen. Prispodobi *klap*: *klàpati*.

klěšt-a, n. pl. i *klěšt*-e i *klešč*-e, f. pl., forceps, forcipes, die Zange; rakove —, brachia cancri, die Krebsscheere; slov. *klěšče* i *klěše*.

klec-a-ti (= *šklecati* i *šklocati*), cam, vacillare, wackeln, wanken; odatle *klec*-anje, vacillatio pedum, das Wanken der Füsse.

klic-a, *f.* 1. der Keim, cyma; 2. u mladijeh tića(h) one batrlice iz kojich poslije perje izraste (Vuk); 3. zubna = koren, radix dentis, die Zahnwurzel. Odatle dim. *klič*-ica. Dobrovšký izvodi *klicu* iz glagolja *kli*-ti, *kli*-jem (= klicati, cam), odkle i *prokliti* i *proklijati i proklijavati*, germinare, progerminare, pullulare, keimen, hervorkeimen. Koren *kli: kli*-ti spada dakle u drugi razred, odkle se izvodi i *kli*-lo, *n.* ein tragbares Mistbeet (zu Gurken, Melonen), areae stercorariae genus (Vuk).

kolč-ak, m. (u Slavoniji i Vojvodini) der Muff, manicae genus (Vuk). Dobrovský veli: „*Kolčava* Boh. mustela. *Kolčan* Russ. Pol. pharetra, est vox Tatarica, Slavis *tul.*"

ključ, clavis, der Schlüssel. Dobrovský veli: „клюу (= ključ), clavis, *κλεῖς*, a клюка, uncus. Est enim et hodie клюу Serbis etiam uncus foeno extrahendo serviens." *Vuk* tumači ovako: „*ključ*, ključa, m., 1. der Hacken zum Heuraufen, uncus foeno extrahendo; 3. (u C. Gori) rog na kućama, der schiefe Dachbalken, trabs tecti obliqua; 4. das Hervorwallende des siedenden oder überhaupt sprudelnden Wassers, aqua bulliens: *bije ključ* (veli se takodjer: baca ključ i ključá voda = vrije, kipi voda); 5. die Krümmung des Flusses, curvatura fluminis (kao n. p. kod Kladova), cf. Krajina Negotinska; 6. grad u Hercegovini." — Od *ključ* (što dolazi od glagolja *kljukati*), clavis, der Schlüssel, izvodi se *ključ*-anica = *brava*, 1. sera, das Schloss; 2. pessulus, der Riegel; *ključ*-ar, claviger, der Beschliesser; *ključ*-arica, clavigera, die Beschliesserin; dim. *ključ*-ić. Napokon glagolji *izključiti, izključivati*, excludo, ausschliessnn i *zaključati, zaključavati*, occludo, verschliessen i *zaključiti, zaključivati*, concludo, schliessen; *priključiti se* (= slučiti se, pripetiti se), accidere, evenire, contingere, sich ereignen; odkle *priključenje* = *pripetjenje*, eventus, das Ereigniss. — Od *ključ* 4. izvodi se *ljùč*-ac dim.; *ključ*-a-ti, n. p. voda, aestuo, wallen. Odatle *ključ*-anje, aestus, das Sieden, Aafwallen;

ključ-ao, ala, lo, *particip. neutrum*, siedend, bulliens: polio ga *ključalom* (t. j. koja je ključala) vodom (Vuk). Odatle je valjda i *kljuk* (onomatopoeticum. Prispodobi *klok: klokot*), 1. die zerdrückten Trauben, uvae compressae; 2. méd s voskom izmiješan zajedno (Vuk).

klok-ót, *m.* (onomatopoeticum), glas vode, kad izvire, ili kad vrije u loncu, ili kad se toči iz těsna gèrljka (n. p. iz čuture), sonitus ebullientis aquae, bullitus, das Geräusch des hervorsprudelnden Wassers (oder auch einer andern Flüssigkeit beim Uebergiessen aus einem Gefässe, dessen Mündung eng ist, in das andere). Odatle *klokot*-a-ti, *klokotjem* (= klokoćem), ebullire, sonum *klok* edere, hervorsprudeln, hervorrauschen, den Laut *klok* geben; odatle *klokotanje*, ebullitio, scaturitio cum strepitu, das Hervorsprudeln des Wassers. Prispodobi *ključ: ključati.*

klok-óč i *klokòčika* (trava), die Pimpernuss, staphylea pinnata. *Linn.* (Vuk). Od ovoga imena imade više městah u Slavonii, n. p. *Klokočik*, *Klokočevac*, *Kločka* (Koška?). U Vuka: *klokòčica*, *f.* (u Srijemu) grah sitan mrki, Art Bohne, phaseoli genus.“ —

klek od *klek*-nu-ti (=kleći město klek-ti), kleknem, procumbere in genua, genu flectere, niederknien. Odatle *klečа-ti*, *kléčim* (v. continuativum), niti genubus, flectere, knien; odavle je i verb. frequentativum *klèc*-ati, cam, i *poklecivati*, *poklecujem*. Prispodobi: *klec: klecati*, *šklecati.*

klik (onomatopoeticum), clamor, vociferatio, der Ruf, das Geschrei, od *kliktati*, *kliktjem* (vikati kao *kanjuh* =*kanjug*, *piljuh*, *jastreb*, *sokol* itd.). Vuk veli pri ovoj rěči: „vikati kao žunja: *kli*, *kli*, *kli!* der Ton des Spechts oder der vila von sich geben, edo sonum pici, vel dryadis vocantis.“ Odatle i *kliktanje*, n. (Vuk), das Hacken des Spechts, das Rufen der vila, sonus pici, vilae (dryadis).“ Odatle i *klik*-nuti i *klići* (m. klikti), kliknem, *v. pf.* rufen wie die *vila*, clamo ut dryas:

Kličè vila iz gore zelene —

Odatle pokliknuti (= poklići) i uzkliknuti (= uzklići), exclamo, ausrufen; odakle *poklič*, clamor, der Ruf, i

uzklik, 1. exclamatio, der Ausruf, Schrei; 2. (u slovnici) interjectio, das Empfindungswort. — Prispodobi *krik: krika.*

kljuk-a = *kuka*, *kvaka*, ansa, uncus, die Thürschnalle, Klinke. Prispodobi *ključ*, i *kuk*, *kuka*, drugoga razreda. Od *kljuka* je i *kljukati*, n. p. gusku, farcio, sagino, die Gans stopfen. (Vuk). Od *kljukati* su i sastavljeni glagolji: *ukljukati*, *zakljukati*, indo, oppleo, infercio, *inculco*, einstopfen, verstopfen.

kraj, *m.* margo, extremitas, ora, littus, der Rand, das Ende, der Saum, die Gegend, das Ufer; — od krojiti, krojim, scindo, schneiden. Odatle je i *krajač* = *krojač* (= šavac, terzija), sartor, der Schneider; 2. (Vuk): „u ćurčijah (kèrznârah) kratak i širok nož, kojim kožu *kroje*, ein Schneidewerkzeug der Kürschner, culter quidam pellionum.“ Odatle *kraj*-ina, die Grenze, finis, limes, confinium:

Koino je bio desno krilo
Cjêle Bosne i njene *krajine* —

2. (Vuk) = boj, rat, der Krieg, bellum:

Oj *krajino!* kèrvava haljino!
Kèrvav bio, tko te zavèrgao. —

Odatle i *krajičnik* i *krajišnik* i *kraješnik*, der Grenzer, confiniarius.

krav-a, vacca, die Kuh. Odatle dim. *kravica;* augm. *krav*-etina, *krav*-urina. *Krav*-ar, pastir, koi čuva krave, bubulus, der Kuhhirt; *krav*-in, *adj.* vaccae, der Kuh; *krav*-ji i *krav*-lji, vaccarum, Kuh-, *krav*-ljača = muzlica, dižvica, mulcta, die Gelte, der Melkkübel; *kravòsica* i *kraosica* = *kravošac*, šca (Dubrov.), nèka vèrst zmijah, što krave na paši sisaju, species serpentis, colubri, vacas in pascuo mulgentis, eine Art Natter, von welcher es bei den Illyriern heisst, dass sie weidenden Kühen die Milch aussaugt:

Od krilatieh *kravošáca*
Iz kieh kužni ognji pište,
U stog mu se visok sbacà
Grunje otrovno za siedište.
(Iv. Gundulić, *Osman* XIII: 20).

kérv (= kárv, kŕv), sanguis, das Blut. Dobrovský: „кръвь, кровь, cruor, sanguis, Serb. крв, (sic et Illyr. karv, krriv — u Micalie. Prispodobi str. 6. ove slovnice — legendum est), Boh. et Pol. krew, Croat. kerv, Carn. kri, Lusat. krej.“

kriv, *adj.* 1. curvus, krumm, schief; 2. reus, schuldig. Odakle *kriv*-ac, reus; der Schuldige, Verbrecher. *Kriv*-da i *kriv*-ica, injuria, das Unrecht. Odatle i *adj.* krivo-vrat, krivoglav, krivonog, krivoust, — i krivudati, dam, *v. impf.* (Vuk) 1. sich schlängeln, sinuor: put *krivuda* ovamo onamo; 2. nicht den rechten Weg verfolgen, exorbito.

krop, *m.* (vrěla, kipuća voda), aqua bulliens, das siedende Wasser. Odatle je možebit i *krop*-iva = *kopriva* (Prispodobi §. 5: 3.), urtica, die Nessel, Brenn-Nessel: Neće grom u koprive (Unkraut verdirbt nicht). U Vuka *kopriva* = žara:

Térnje bode, a *koprive* žare —

dim. *kopriv*-ica, urticella, das Nesselchen. U Rusah кроп (= krop) = *kopar* (kopr, koper slov.), anethum, Dill (Dobrovský).

krop-iti, pokropiti = škropiti, poškropiti, stillare, aspergere, besprengen, bespritzen. Odatle *krop*-ilo, aspergillum, der Sprengwedel; *krop*-ljenje, aspersio, das Besprengen. Odavle je i *kropionica* (= *krop*-ilnica) = *škropionica* (posudica, u kojoj se dèrži sveta voda), cortina, der Weihkessel. Prispodobi *škrab: škrabati.* — U cèrkvenoslavj. jeziku je кропля (= kroplja) = *kaplja*, stilla, der Tropfen.

krup-a, *f.* (Vuk), der Hagel, *Graupen*, grando; krupa se razlikuje od gràda po tome, što je sitnija i mekša i pada više u zimno doba, a gràd samo ljeti, = solika, sólja. U Běllostěnca i Stulla: *krupe* i *krupice,* f. pl. = krupa, tuča. U Drobnića: „*krup*-ica, *f.* Hagel, m. gragnola; — soli, Graupe, *f.* Stück, pezzetto, minuzzolo. Odatle je *adj. krûp*-an (slov. *krupen*), grandis, crassus, corpulentus, grob, gross, wohlbeleibt. U Vuka „*u krupno*: U sitno se ne desilo, a *u krupno* nemam, Gegentheil von kleinem Gelde.“

krěp-ak, *adj.* = jak, fortis, robustus, corpore vigens, valens, validus, firmus, kräftig. Odatle *krěp*-kost, *krěp*-čina, vis (pl. vires), robur, nervi, facultates, die Kraft, Stärke. Odatle i *krěp*-ost, 1. = krěpčina, krěpkost; 2. dobrodětelj (cèrkvenoslavj.), virtus, die Tugend. U Vukovu rěčniku nalazi se *krèpóst* = snâga, jačina, die Stärke, firmitas; a rěči *krěpost* (= krijêpost) neima, valjada zato, što Sèrbi iliti Jugoslavjani gèrčkoga obreda rěč cèrkvenoslavj. добродѣтель (= dobrodětelj) upotrěbljavaju. Ali ni té rěči nećeš naći u Vukovu rěčniku. — Odatle su i glagolji : *krěp*-i-ti, pim, *v. a. impf.* firmo, stärken; odatle i sastavljeni glagolji: okrěpiti, okrěpljivati; podkrěpiti, podkrěpljivàti; ukrěpiti, ukrěpljivati.

kèrp-a, *f.* lacinia, plica, reliquiae panni, telae etc. der Fleck, Lappen: dim. *kèrp*-ica. Odatle *kêrp*-ež, *m.* consarcinatio, das Flickwerk, die Flickerei: Târpež i *kêrpež* pó světa dèrže. Posl. Odatle i glagolji kèrp-a-ti, pam, i kèrp-i-ti, pim, plico, flicken. Odatle i sastavljeni glagolji sa predlozi: *iz*, *na*, *o*, *po*, *pri*, *pod*, *s*, *u*, *za*-kèrpati.

kêrm-a, *f.* (hrana za marhu), cibus, pabulum, das Viehfutter; 2. =korman, guberculum, das Steuerruder. Odatle *kêrm*-i-ti, mim, *v. a. i.* (Vuk), 1. hraniti stoku, füttern, pabulo; 2. steuern, guberno; 3. čim, = upravljati, lenken, regieren, rego.

krèm (u C. Gori. Vuk) =*krem*-en, *m.* silex, pyrites, der Kieselstein: Zdrav kao *kremen*. Odatle coll. *kremen*-je. Prispodobi sa *kres*: *kresati*.

krin (u Vojvodini po varošima. *Vuk*) = bogorodično cvětje, lěr, liljan, lilium, die Lilie. Dobrovský veli o ovoj rěči, da se izvodi iz gèrčke *κρίνον*.

kralj, rex, der König. Dobrovský veli, da je ova rěč nastala kod Slavjanah premetnutjem imena Karola velikoga *Karl* na *kral* = *kralj* onim istom načinom, kao što oni (Slavjani) izgovaraju *brada* město *barda*, *Bart*, *mramor* město *marmor*.

krad-em, *krasti* (m. *krad*-ti. Prispodobi §. 4. str. 17. d) svištući: *z*, *s*, *c*, *Pazka* 1.). Odakle *krad*-ja, furtum, der Diebstahl; *krad*-ljiv, adj. furax, diebisch; *krad*-ljivac,

furax, diebischer Mensch; *kradljivica*, fur, femina furax, die Stehlerin, diebisches Weib.

kèrd=*krd* (Vuk) i *kèrdo* = stado ovacah, grex, die Heerde. Slov. *kard*-elo i *kèrd*-elo. Prispodobi sa *crêda*.

krat=*put*, n. p. *dvakrat* = dvaput, bis, zweimal; *trikrat*, ter, dreimal, itd. *mnogkrat* =*mnokrat* = *mnogoput*, *mnogoputah*, multoties, vielmals.

krat-ak, *adj*. slov. *krat*-ek, brevis, curtus, kurz. Odatle *kratkost* i *kratkoća* (n. p. vrěmena), brevitas, die Kürze. *Krat*-i-ti, tim, 1. kürzen, brevio; ja ne kratim, ich habe nichts dawider, per me licet (Vuk). Uz*krat*iti, tim, 1. = pokratiti, abbreviare, verkürzen; 2. denegare, entziehen, verweigern.

kròt-ak = *krot*-ek (slov). mitis, mansuetus, zahm, sanftmüthig: *Krotak* kao jagnje. Odatle *krot*-ost, *krot*-kost, *krot*-koća, *krot*-čina, mansuetudo, die Zahmheit, der Sanftmuth. Odatle i glagolji *krot*-i-ti, ukrotiti, ukrotjivati, mansuefacere, domare, zähmen, bändigen; u*krot*itelj, domator, der Bändiger; u*krot*-iv, *adj*. domabilis, zu bändigen, bezwingbar.

krút, *adj*., 1. solidus, durus, firmus, hart, steif, fest; *adv*. kruto = čvérsto, firmiter, fest; 2. = okrutan, atrox, rigidus, roh, grausam. Odatle *krut*-ost, f. 1. durities, die Härte; 2. okrutnost, atrocitas, die Grausamkeit. Odatle i glagolj u*krut*-i-ti, *v. a. p.*, 1. indurare, firmare, consolidare, hart machen, härten; 2 stringere, adstringere, fest, streng halten. — U Vuka: „*krút*, adj. dick, crassus; *krut*-jina = krućina, die Dicke, crassities; *krutuljav*, adj. dicklich, subcrassus."

kèrt (= kàrt, krt) = *kèrt*-ica, *kèrt*-ina, talpa, der Maulwurf: *Kèrtina* izpod zemlje ide, pa opet nemože da se sakrije. *Posl*. *Kèrtičnjak*, *kèrtorovina*, cumulus terrae a talpa aggeratus, der Maulwurfshügel, Maulwurfshaufen.

kèrt, *adj*. 1. kèrto (= libivo) meso = *kèrtina*, carnes excepto adipe, das Fleisch allein mit Ausschluss des Fettes; 2. kèrhk, kèrhak, kèršan, loman (dèrvo, gvoždje), durus, fragilis, unbiegsam, spröde. Prispodobi sa *krút*.

kêrz-no, pellis, Kürschleder. Odatle *kèrzn*-ar (= ćurčija, kožuhar), pellio, der Kürschner. U Vuka: „*krznica* (= krsnica, kèrstnica = kèrstna košulja), vestis baptismalis, linteum (indusium) baptismale, das Taufhemde, Tauftuch.

kràs-a, = lěpota, pulchritudo, decor, die Schönheit. *Vuk* veli, kako „Srbi pripovijedaju, da se zmija zvala *krâsa* dok nije bila Jevu prevarila.“ Odatle je *kras*-òta = krasa; *kras*-an, adj. = lěp, pulcher, schön. Odatle glagolji *kras*-i-ti, *ukrasiti*, orno, como, decoro, schmücken. U Vuka: „*krasnik*, *m*. lijep čovjek, ein schöner Mann, vir venustus: pogiboše onaka dva *krasnika*. — *Krasoje*, m. Mannsname, nomen viri.“

kros-na i *krošna*, slov.-hèrv. = *razboj*, *stan*, machina textoria, der Weberstuhl; *krošnja*, 1. = kotarica; 2. gdě se roje pčele, alvus, alveus; 3. slov. Krachsen, machina ad portanda onera in dorso; *krošnjar*, der Krachsenträger. U Vuka *krošnje*, f. pl. (u Srijemu i u Bačkoj) na dva savijena drveta isprepleteno uzicama, te se u njemu nosi slama (jedni govore *tralje*), eine Art Heutrage, feretrum.

krěs, 1. cvêrčak, cicada, gryllus, die Grille. Prispodobi *cvèrka*; 2. vatra, što ju lože pastiri u oči Gjurgjeva i Ivanja, ignis festivus per pastores excitari solitus in vigiliis festorum ss. Georgii et Joannis Baptistae (festa Palilia?), das Johannisfeuer. Prispodobi sa *krest* : *kres*.

kres-a-ti, šem, excutere ignem, Feuer schlagen; *kres*-alo i *kres*-ivo, ignitabulum, das Feuerzeug. Od *kresati* je i *pokresati se*, n. p. sabljami = potući se, pobiti se. Odatle je i *kreševo*, *n*. das Gemetzel, magna caedes (Vuk).

krěs = *kèrs* (kàrs, krs): uzkrěs-iti, uskèrs-nuti = *vaskèrs*-nuti, v. p. 1. (vom Tode) auferstehen, resurgo; 2. koga, auferwecken, excitare ab inferis: *vaskrsao* ga Bog. (Vuk). Odatle *uzkèrsnutje* gospodinovo, resurectio Domini, die Auferstehung des Herrn i *uzkèrs* =*uskèrs* =*vaskèrs*, festum paschalis, pascha, die Ostern; primorski (hèrvatski) *vazam* (možebit od *phase*?) slov. *vuzem*. U Vuka: „*vazam*, zma, *m*. (u Horv. i u Dalm. najviše u kršć.) vide *vaskrsenije* = *vaskèrs*.“ Od *uskers* je glagolj *uskèrsovati*,

sujem (t. j. svetkovati *uzkèrs*), celebrare pascha, die Ostern feiern.

krast-a, crusta vulneris, die Kruste auf einem leidenden Geschwür, Grind, Schorf; dim. *krast*-ica. U Vuka: „*krasta*, 1. die Blatter, pustula = *kraste*, f. pl. velike i male, Pocken, Blattern, variolae = boginje, ospice.“ Slovenski u *Janežića*: „*krast*-a, f. Krätze, Raude, f. Grind, *m.*“ U cèrkvenoslavj. „красτа (= krasta = svráb, sráb), porrigo, scabies, Räude, Krätze.“ (Dobrovský.) — Prispodobi sa *sèrb: sèrbiti.* — Odatle *krast*-av, adj. krastava žaba, rana bufo, die Kröte; „*Krast*-avac, vca, *m.* die Gurke, cucumis: Prodaje bostandžiji *krastavce*“ (Vuk). Odatle *krast*-a-ti, *krastati se, okrastati se.*

krest (= kèrst, kàrst, krst) *cèrkvenoslavj.*, odakle крεстити (= krestiti) = *kèrstiti*, baptisare, taufen; крεщεнїε (= kreštenie) = kèršćenje = *kèrst* (abstractum), baptismus, die Taufe. — Dobrovský veli o ovoj rěči nadalje: „крεстнтεль baptista, крεст, crux, Serb. крст et крстити. In iis dialectis, in quibus криж (= križ) pro крεст viget, крεст sumitur pro baptismo, Slovac. krst, Croat. Carn. kerst, Pol. krzest et chrzest, Boh. krzest. Origo vocum istarum peregrina est, uti Germanorum *Christ*, christianus, inde olim *christen* baptisando christianum facere, quod Slavi mutarunt in хрεст, хрεстити, крεст, крεстити. Serbis phrasis у крсту est idem ac inter Christianos, in orbe christiano. Huc refer Carn. крεс (= kres), festum Joannis baptistae, solstitium aestivum, inde Croatis крεс ignis festivus, strues lignorum incensa, ad quam saltus nocturni fieri solent. Solent autem ignes isti accendi in vigilia Joannis baptistae.“ Prispodobi sa *krěs* 2. Napokon veli Dobrovský: „крεстильница baptisterium, vas in quod immerguntur baptizandi, in codd. Serbicis крстилница.“

kruš-ka, pirus, pirum, die Birne; slov.-hèrv. *hruška;* slov.-krajn. *hruška* i *gruška.* Dobrovský veli, da je ovo forma diminutiva od rus. i polj. rěči *gruš*-a. Od *kruška* je dim. *krušč*-ica.

kèrc =*kàrc, krc* (onomatopoeticum), glas kèršenja, sonus fragoris, der Laut des Zerbrechens. U Vuka „*krc*-a-ti, cam, *v. impf*. knacken (z. B. Nüsse), dentibus frango." — Različno je od ovoga *kèrc*-a-ti, cam (u Primorju), n. p. ladju = tovariti. Odatle *nakèrcati* i *ukèrcati* (ladju, brod) = natovariti, oneror, beladen, bepacken, befrachten (talian. *caricare, imbarcare*). Odatle i *ukercati se*, conscendere navem, sich einschiffen. Od *kèrc*-a-ti je i *kèrc*-at, a, o, *part*. pass. = natovaren, pun, oneratus, befrachtet, beladen. Vuk veli: „*krcat*, a, o, 2. (u Boci i u Srijemu) puno *krcato*, t. j. uvršno, nabijeno, vollauf, affatim; u Boci se kaže i: *krcata* kuća žena."

kèrč, *kerčenje, izkèrčenje* (Bèllostènëc) exstirpatura, stirpatura, exstirpatio, rudetum, das Roden, od *kèrč*-i-ti, *izkèrčiti*, exstirpare, caedere sylvam, roden, ausreuten; odatle *kèrč*-evina, das Rodeland, terra silvis liberata, novale: Nema otčevine bez *kèrčevine* (Vuk). Odatle i *kèrč*-itba (= kèrčidba), erutio silvae, das Roden i *kèrč*-ilac, kèrčioca, *m*. qui silvam caedit, der Roder. — Različna je od ove rěč:

kèrč, slov. = *gèrč, gàrč, grč*, pretvorivši *k* u *g*. Prispodobi §. 4. str. 18. e) *gèrleni*), spasmus, der Krampf, od *kèrč*-i-ti (= kvèrčiti, skvèrčiti, zgèrčiti: Tako se ne *zgèrčio* kao kluvko u rešeto! — Prispodobi *klub: kluvko* — i zgvèrčiti), rugo, corrugo, contraho, contorqueo, einschrumpfen, zusammenschrumpfen, einziehen, zusammenziehen. Od *kvèrčiti* je i *kovèrčiti, v. a. i*. crispo, kräuseln; *kovèrčica, f*. „ponajviše se govori pl. *kovrčice*, das Haarlöckchen, cincinnulus" (Vuk). Odatle i *kovèrč*-ast, *adj*. crispus, kraus.

kèrč-ma (= kàrčma, krčma), caupona, die Schenke, Kneipe, das Wirthshaus. Odatle *kèrčm*-ar, caupo, der Wirth; *kèrčmar*-ica, uxor cauponis, die Wirthin; *kèrčmar*-ov, *adj*. cauponis, des Wirthes; *kèrčmar*-ski, *adj*. cauponum, der Wirthe; „*kèrčm*-i-ti (Vuk), 1. ausschenken, singulatim vendo vinum; 2. n. p. jabuke, kleinweise verkaufen, minutim vendo poma."

kèrč-ag = *koršov, pehar, vèrč*, urceus, der Krug. Možebiti

da je od korena *kèrš: kèrš*-ak = *kèrč*-ak = *krč*-ah, (slovački) = *korč*-ak (poljski); *korč*-aga (ruski), vas fictile (po Dobrovskom). U Vuka „*krš*, m. 1. (u C. Gori) der Felsen, saxum, cf. stjenjak, kamenjak: Meso pri kosti a zemlja pri *kršu* (valja); 2. (u C. Gori) der Stein, lapis, cf. kamen: udario ga *kršem*; dižè *krš* da ga udari; 3. (u Srbiji) das durch ausgetretenes Wasser Angeschwemmte, adluvio (?): Snijela voda šušanj pa načinila *krš* (kad ko kaže da je s kiem rod, a ne zna se po čemu)." Ja bih dakle rekao, da je *kèrč*-ag =*kèrš*-ak od *kèrš* 2.

kréč od *kréč*-a-ti (onomatopoeticum), clango, *kré*- schreien, odakle *kréč*-anje, das *Kre*-Schreien der Henne, clangoris genus (Vuk). Odatle *kreja* = *kreštelica*, graculus, der Häher. U Dobrovskoga „*krečet* Russ. falco gyrfalco, Geierfalke; Pol. krzeczot (= kržečot), alias białozor." Prispodobi *krek*, *krik*, *klik*.

krag-uj, *krag*-ujak, *krag*-uljac; slov.-hèrv. *krag*-ulj, slov.-krajn. *kreg*-ul, *krag*-ul, *krag*-ulč; češki *krah*-ujec, *krah*-ulec; polj. *krog*-ulec, falco nisus, der Sperber. Dobrovský veli: „кpaгyй, apud Polykarpow, accipiter minor, nisus fringillarius: Alexjejew addit aliis esse idem, quod кpeчeт." Prispodobi *krèč: kréčati*. Vuk veli: „*kraguj*, m. 1. nekaka tica koja se pripitomi pa hvata druge tice, sokó, cf. *akmadža*, *žurica*:

Sva gospoda sokole ponela,
A Dragija šarena *kraguja* —
Kraguj ptica utve ne uvati —

2. Mannsname, nomen viri."

krúg, odkle i *okrug*, circulus, orbis, sphaera, circumferentia, gyrus, cyclus, discus, der Kreis, die Runde, Scheibe. Odatle *krug*-ao (al) i *okrug*-ao, adj. rotundus, rund; *okrug*-last, adj. subrotundus, rundlich; *okrug*-lost, *okrug*-lina, rotunditas, die Ründe. Odatle *kruž*-i-ti, *okruž*-i-ti, *okruž*-iva-ti, 1. ründen, abründen, rotundo; 2. = obkoliti, circumdo, umringen. Odatle i *okruž*-je, n. circulus, districtus, der Kreis, Bezirk; *okruž*-ni, circuli, districtus, districtualis, Kreis-, Bezirks-. — Od *krug* je dim. *kruž*-ić. Dobrovský Inst. ling. slav. d. vet. veli:

„кружец dim. a круг; ita et alia, uti кружити, кружати, кружило, кружало refer ad круг. — кружилїа apud Polykarpow sunt circuli, кругн. Isai. 13, 10. in antiqua editione кружилїа pro *Ὠρίων* leguntur, correctores maluerunt vocem graecam servare. Job. 38, 31. pro *φραγμὸν ὠρίωνος* olim ограждєнїє кружилиц, nunc ωграждєнїє ωрїωново expuncto nomine slavico Orionis, quod certe apud Illyrios eo tempore quo Jobus et Isaias versi sunt, in usu erat."

kruh = *hlěb*, panis, das Brot:

S tèrbuhom za *kruhom* (Ubi bene, ibi patria).
Što je ruha na meni je,
Što je *kruha* u meni je. (Omnia mea mecum porto). Odatle dim. *kruš*-ac: Lezi *krušče*, da te jedem. (Nos numero sumus fruges consumere nati). — Dobrovský misli, da je *kruh* od kruju ili kroju (= krojim), scindo, načinjeno, te veli nadalje: „fragmen, frustum, Russ. & Poln., inde dim. *krušec*, Serb. *krušac*. Erat itaque *kruh hlěba* frustum seu fragmentum panis; nunc *kruh* (omisso *hlěba*) significatu panis viget apud Dalmatas aliosque Illyrios, apud Croatas, Carniolos & Vinidos. In Bibliis vero Slavonicis, apud Boh. Mor. Slovac. Lusatas, Pol. & Russos panis est *hlěb*, Serb. *lěb* (= ljeb = љеб). A *kruh* est krušiti, in frusta comminuere. Confer *krhati*."

kèrh (= *kàrh*, *krh*, onomatopoeticum), načinjeno od korena *kèr* = *kàr*, *kr*, s pomoćljivim tvornikom *h*, odkle *kèrh*-a-ti (u Vuka крхати i кръати = kr'-ati), frango, brechen: odkle *kèrk* = *kàrk*, *krk* i *kèrhk*, *kèrh*-ak, fragilis, gebrechlich, spröde, mürbe. Odatle *kèrhk*-oća, fragilitas, die Gebrechlichkeit. U Bèllostěnca: „*kèrh*-et, *kèrhetek* = ukaršak, karšina = *odlomëk*, fragmen." Odatle i *kèrš*-i-ti = lomiti, frango, brechen; odkle *skèrhati* i *skèršiti* = slomiti, confringo, zerbrechen. Od *kèrh* je po svoj prilici i *kèrn* (m. kèrhn, kèrhan) *adj*. n. p. měsec, mancus, mutilus, imperfectus, mangelhaft, lückig, unvollständig. Odatle i *kèrnjav* i *kèrnjast* (m. *kèrh*-njav i *kèrh*-njast),

n. p. lonac, zub, infractus, fissilis, splitterig, schartig, zerbrochen. Odatle *kèrhnuti*, *odkèrhnuti* i *odkèrhniti* = *odkèrnjiti* i *okèrnjiti* i *okèrnjivati*, n. p. lonac, čašu, mutilo, verstümmeln. Odatle *kérnja* i *kérnjo* (u Vuka), n. p. „čověk (bez uha), vó (bez roga), sud (okrnjen), splitterig, diffissus, nicht ganz, mutilus, z. B. Mensch mit abgeschnittenem Ohr, u. dgl." Odatle i *kèrnjorog*, adj. mutilus cornu, horngestümmelt. U Běllostěnca: „*kernjak* = prasec škopljen, majalis." — Odatle je i *kruh*, fragmen, fragmentum, frustum, ein Bruchstück, Stück. Od *kruh* je opet *krušiti, skrušiti,* conterere, zermalmen, zerknirschen; odakle *skruš*-en, part. pass. contritus, zerknirscht, a odavle opet *skrušen*-je, contritio, die Zerknirschung.

krak, 1. od *krák*-a-ti (onomatopoeticum), hèrv.-slov. u Běllostěnca = *grak*: *grakati*, *grač*-em, što prispodobi. Slovensko-krajnski *krok*-ati, odkle *krok*-ar =gavran (slov.-hèrv. *karvan*), corvus, der Rabe. U Běllostěnca: „*kauran* (= kavran) i *krompač*. *Uran* (= vrán), *grauran* (= gravran). Prov. (Poslovica):

Vrán vraniću oka neizbija.
Kauran kauranu oči neizbada.
Corvus corvo oculos non eruit."

2. U Vuka: „*krák*, m. ein langes Bein (österr. die Hacksen), crus longum. Odnijeli je *kráci* (u šali varaju dijete kad zapita gdje mu je mati)." Odatle opet u Vuka: „Sedmò*krak*, m. der Siebenbeinige, septipes: rače *sedmokrače!* (govorila žaba raku kad su se psovali)."

krok, *krok*-aj, m. gradus, gressus, passus, der Schritt:

Ti (Bože) razširi mé stupaje,
Da put slave *krokom* idem:
I moj stupaj trud nehaje,
Samo više da uzidem.
(Ig. *Gjorgjić*. Salt. slov. XVII: 31).

On *krokaja* gorostasna
Duziem putom veseo hàrli.
(Ig. *Gjorgjić*. Salt. slov. XVIII: 7).

Od *krok* je postalo *korak*, a odavle *korak*-ljaj i *korač*-aj. U Vuka se čita i *škrok* (u Risnu) = *krok*, *krokaj*. Od *krok* je opet glagolj *kročiti*, a od *korak*: *koračiti* i *koracati* i *koračati* (u Vuka), schreiten, gradior.

kèrk i *kèrc* (= kàrk, krk i kàrc, krc), 1. *onomatopoetica* (glas *kèršenja, lomljenja*), sonus fragoris, der Laut des Krachens, Berstens. U Vuka „*krkac!* Wort einen rauschenden Fall zu bezeichnen." — Prispodobi *kèrc: kèrcati.* U „*smèrti Čengić-Age*" od Iv. Mažuranića:

Kèrčnù kolac niekoliko putah.

Od glagolja *perf. kèrč*-nuti = kèrk-nuti, kèrc-nuti. — Prispodobi sa *kèrh*; 2. =vrat, collum, der Hals. Serbi u Lužici (*Lausitz* u Saksonii =Saskoj) pišu ovu rěč *kérk* i *kyrk*, a Poljaci *kark* (Dobrovský). Odatle *kèrk*-a-ti se, *pokèrkati se* (= jakariti se, pojakariti se, hèrvati se, pohèrati se = rvati se, porvati se, vem se (u Vuka), luctor, colluctor, ringen, kämpfen. — Odatle i *kèrk*-ača i još običnie *kèrk*-ače, kèrkáčah, *f. plur.* „gestatio in dorso manibus collum amplectentibus" (Dobrovský). U Vuka: „*krkača*, *f.* n. p. nositi dijete na *krkače*, das Kind auf dem Rücken (huckepack) tragen, so dass es seine Hände um den Hals des tragenden schlingt, gesto in dorso." U *Jungmanna* (u Slovníku česko-německom): „*krk*, dem. *krček*, collum, der Hals. Popřední krku díl hrdlo (grlo) jest, zadní síje (šija), anterior pars colli jugulum est, posterior cervix. *Com. jan.* 252." Nadalje: b) *krkač* = kdo má dlauchy krk, ein Langhals. — c) *krkač*, kdo mnoho žere, ein Fresser, Vielfrass." — Napokon: „*krkonoš*, m., 1. Halstuch; 2. *Krak* neb *Krok* = Slovanský Herkules. §. *krkonoš*, jedna hora u Sudetích nedaleko kupy sněžné, Name eines Berges in den Sudeten. — *Krkonoše*, pl. *m.* všecky hory toho okolí, das Riesengebirg." —

krek, *krek-a* (onomatopoetica) = krika žabah i kokoših, clamor ranarum, gallinarum, das Geschrei, Gekrächze der Frösche und Hühner. Odatle: žaba veli *krek: kreketati, kreketjem*, coaxo, quacken; *kreketanje*, coaxatio, das Quacken; *Kreketuša*, *f.* coaxatrix, die Quackerin

(d. i. der Frosch); *kreka, krěčanje,* clamor gallinae, graculi, ranae, das Geschrei (Kre, kre!) der Hühner, Nusshäher, Frösche. Prispodobi *kre: krečati.*

krik, *krik*-a, *krič,* clamor, das Geschrei; odkle *krič*-a-ti, *v. i.* clamare, schreien, *zakričati,* čim, i kriknuti, *zakrik*-nuti, nem, *v. p.* exclamare, aufschreien. U Vuka „*kričati,* čim, *v. impf.* vorpredigen, admoneo ut caveat; *kričanje,* das Vorpredigen, admonitio molesta. Prispodobi sa *klik.*

kudr-e, *kudár*-ah, *f. pl.* crispi capilli, die Locken. Odatle u Vuka; „*kudr*-av, *adj.* kraus, crispus; *kudrav*-ac, vca, *m.* (u Srijemu) *kudrav* (veli se i *čupav, čupavac*) *ćilim,* koji se u dva nita tka, Art Teppich, tapetum quoddam" (cilicium, *n.* Haartepich, ursprünglich aus cilicischen Ziegenhaaren): „*kudrov, m.* ime psetu, ein Hundename, nomen cani indi solitum." Odatle *kudrati, uzkudrati* = *narudati, naruditi,* n. p. kose, crispo capillum, kräuseln. Odatle i *kudr*-ast (pas) = *kudrav.* — Slovensko-kranjski (u rěčniku *Janežićevu*): *koder* i *kodro, m.* & *n.* die Haarlocke, f. Pudel, *m.*; *koder*-cilo, *n.* Haarkräusel, *n.*; *koderčast,* a, o, gekraust, kraus; *kodr*-ast, a, o, kraus, gekraust; *kodr*-ati, *v. i.* kräuseln; *kodr*-avec, vca, i *kodr*-ež, *m.* Krauskopf, *m. kodr*-iti = *kodrati.*" Prispodobi *kudr, kud*-r, drugoga razreda na str. 76.

kozn, odkle *skozn*-ova-ti ili bolje i običnie *skozn*-uva-ti, skoznujem, *v. n. i.* (slov.-hèrvatski) = bděti, bdiem, bdím. Běllostěněc tumači tu rěč ovako: „s k o z n u j e m, (D. = dalmatice) bdím. *Vigilo, excubo, excubias ago, perfero.* Skoznuvati do vnogo noći, *vigilare in multam noctem* = virostujem, stražim. — S k o z n u v a n j e. (D.) bdenje. *Vigilatio, vigilantia, vigilia, advigilantia, excubiae.* Skoznuvanje vsu noć, *pervigilatio noctis.*" — U Antuna Rosicha (Rožića) vu Varašdinu diačkeh škól navučitela: „Kratko naputjenje vu temeljih diačkoga jezika." Vu Budimu 1828. prevedena je izreka latinska: „*vigilant latrones ad jugulandum homines,* s k o z n u j u tolvaji za zaklati ljude." Dobrovský razpravlja tu rěč ovako:

„къзнь, кознь (= k'znj, koznj), insidiae, technae, machinatio fraus.“ Zatim: „Polykarpow habet etiam козневатый, insidiosus, козныствую, insidiari, technas struere. Alexjejew citat кознованїе (quod supponit verbum кmasznовати), коzнодѣйствїе et кознодѣйство, козногласник, comoedus, ludio. Praepropere vocem кознь supra p. 106. ad кую retuli. Distinguendae certe voces кузнь et кознь. Illud res ex auro aut argento fabrefactas, germ. *Geschmeide*, significat et a кую, uti Pol. kuźnia, Russ. кузница, officina fabri, et кузнец, derivatum est. Distingui etiam debet кознь a казнь punitio, castigatio. Hoc enim, contractum ex каязнь, a verbo каяти aptius deducitur, quam a казати uti Palk. in Lex. Boh. visum fuit. Unde vero vocem кознь derivem, nondum mihi liquet. Si нь formativa sit, certe ad radicem кез, коз, seu къз cum vocali ambigua et mobili referenda erit. In codd. Serbicis enim nunquam кознь, sed semper кьзнь scribitur. Nec aliud quidquam occurrit, quo vox кознь illustrari possit, quam Russ. козóн, gen. кознá, talus seu ossiculum, quo pueri ludere solent. Confer Boh. костка alea. A ludo facilis transitus ad technas, insidias.“ — U Schmidtovu „russko-německom i německo-russkom slovarju“ nalazi se: „кознь (= koznj), *f.* (sl.-slavisch, kirchensl.) Nachstellungen, *f. pl.;* кóзонъ (dim. козонóкъ, козоночекъ), ein Knochen, womit die Kinder spielen.“ — Ja bih rekao, da je glagolj *skoznuvati* = *skoznovati* proizišao iz korena *kos*, odkle *okos*-it = *osoran*, *osorljiv* (Vuk), reizbar, gähzornig, iracundus. *Vuk* tumači glagolj „*okos*-i-ti se, okosim se, v. r. pf. 1) na koga, einen anfahren, invehi in aliquem = òsjeći se, osiječem se, *v. r. pf.* na koga.“ A *Jungmann* u svome slovniku česko-německom veli: „*kos* 1. — §. b) *O maudrém, chytrém člowěku prawí, že* kos, ein schlauer Gast, verschlagener Kopf.“ Od *kos*, *okos*-it možebit da je zastarala forma *okos*-an. *skos*-an, sna, o, adj. i odatle (možebit?) *skosnovati* = *skozn*-ovati: kao što je od *praz*-an, zna, o, adj. vacuus

leer, *prazn*-ovati, vacare, leer sein, müssig sein. — A možebit napokon da se izvodi iz adjektiva: *kas*-an, sna, o (=kosnyj =косный ruski i cèrkvenosl.), tardus, langsam; *kasno* (=кóсно =kosno), *adv.* tarde, langsam, spät; odkle neobično *kasn*-ova-ti, kasnujem =kosnovati =*koznovati* ili *skoznovati,* tardare, vigilare in multam noctem, spät in die Nacht wachen. — Izreka: „*kasno kasniti* i *rano raniti*“ poznata je u narodu.

kost, *f.* os, ossis, der Knochen, das Bein; slov.-krajn. *kost* i *kust*, gen. *kosti.* — Diminutivum polj. i česki *kost*-ka, *kostečka,* rus. *kostočka,* ilir. *košt*-ica i *košć*-iea. Od *kost* je i *kocka* (=*kots*-ka s premétnutjem město *kost*-ka), 1. = koštica na šest stranah obilježena za igranje. tessera, talus, der Würfel; 2. = ždrěb, sors, das Loos. Odatle je i *kockanje*, alea, das Glücksspiel; *kockar* aleator, der Glückksspieler; *kockati se*, kam se, ludere alea, das Glücksspiel spielen. Od *kost* se izvodi i *kost*-en i *košt*-an, *adj.* osseus, beinern, von Bein. Odatle i *košt*-at, *košt*-ast i *košt*-unast, ossuosus, knochig, beinig; odatle i „*košt*-ac (Vuk) in der Redensart: uhvatili se u *koštac*, t. j. u kosti (kad se rvu = hèrvu).“ — Odatle i *košt*-urnica, f. (Vuk) ossarium, das Beinhaus. Odatle i sastavljene rèči: *kostobolja* =ulozi, ulógah, *m. pl.* arthritis, die Gicht; *kostožder* = jastreb, vultus, milvus, der Geier. — Dobrovský veli: „Si slavicum кость (= kostj, košć) cum lat. *os* conferas, ть (= tj = ć) formativa videri possit, quae syllabae radicali кос (= kos) accesserit; at si cum graec. *ὀςέον* compares, ть tertiam radicalem esse censebis.“ —

kositer, stannum, das Zinn, proizlazi iz gèrčkoga *κασσίτερος*.

§. 16.

Obilnie se može čitati, o izvodjenju rěčih iz korenikah, *Dobrovskoga:* „*Entwurf zu einem allgemeinen slavischen Etymologicon.*“ Prag 1813. Zatim *Urbana Jarnika*, župnika u Moosburgu u Koruškoj: „*Versuch eines Etymologikons der slovenischen Mundart in Inner-Oesterreich.*“ Klagenfurt 1832.

u 4. str. 243. — Poslě ovih velevažnih i sasma trudnih dělah nemogu múkom mimoići veleučena děla Dra. *Franje Miklošića:* „*Radices linguae slovenicae veteris dialecti.*" Lipsiae MDCCCXLV; zatim: „*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen.*" Erster Band. **Lautlehre.** (Von der kaiserlichen Academie der Wissenschaften zu Wien gekrönte Preisschrift). Wien, 1852. i Dra. Aug. *Schleichera*, c. kr. prof. prispodabljajućega jezikoslovja i Sanskrita u sveučilištu pražkom: „Die Formenlehre der kirchenslawischen Sprache, erklärend und vergleichend dargestellt." Bonn, 1852.

§. 17.

Kao što u §. 9. str 42. napomenuh, dèržah se u izradjivanju korenoslovnoga diela ove slovnice posve *Dobrovskoga* prevažne slovnice cèrkvenoslavjanskoga jezika: „*Institutiones linguae slavicae dialecti veteris.*" Vindobonae MDCCCXXII. s tom razlikom, da je neumèrli meštar, patriarka slavjanskih slovničarah, imao obzir na sva slavjanska narěčja, a ja sam imao najveći obzir slovenskoga (t. j. slovensko-krajnskoga i slovensko-hèrvatskoga) narěčja (prispodobi §. 3.), pa zatim cèrkvenoslavjanskoga narěčja, i tek onda sam se obratjao na ina slavjanska narěčja, kad je trěbalo koju rěč ilirsku (= hèrvatsko-sèrbsku iliti sèrbsko-hèrvatsku t. j. *što-ča*-kavsku) sasvime izjasniti i u organizam (ustroj) jezika ilirskoga proniknuti. — S toga izpovědam ovdě iskreno, da ja ovo dělo nesmatram kao posve sistematično, nego mislim, da će mu trěbati jošte podosta opravljanja; ali sasvim time uzdam se, da će biti pri svih svojih nedostatcih za naučanje naše mladeži podosta prikladno. — *Dobrovsky* je u svojoj slovnici, gore više spomenutoj, pobrojio svekolike korenite slovke, na kojih temelji svegakolikoga korenoslovja slavjanskoga počivaju, te jih broji ukupno 1605 i to:

u I. razredu		72
„ II. „		655
„ III. „		878
	Ukupno . .	1605

Napominje pri tom slavni patriarha slovničarah slavjanskih trude dvajuh učenih i slavnih muževah, naime *Aleksandra Šiškova,* predsědnika akademie ruske, koi je rěčnik korenoslovni izradio i u Petrogradu g. 1819 na svět izdao, — zatim *Samuela Linde*-a, rektora varšavskoga liceja, koi je takodjer pokušao korenite slovke jezika slavjanskoga potražiti, te ih je i svojemu rěčniku poljskomu, vèrlu i obilatu ujedno, predposlao. U Varšavi 1807—14, u 6 svez. u 4.

§. 18.

O službenosti tvornih slovah (glasovah).

Kao što u §. 9. pri kraju rekosmo, evo u istinu stigosmo do službenosti tvornih slovah iliti glasovah. One glasice, što se pri kraju korenitih slovakah dodaju, te time kao služe, imenuju se službene glasice iliti *tvorke* (formativae syllabae, die Bildungssylben). U samostavnih imenih: *mladost*, *mladić*, *mladica*, koja se iz pridavnoga imena *mlád* izvode, dodatci: *ost, ić, ica* proměnjuju znamenovanje. Drûg-*a*, socia, die Gefährtin, razlikuje se od *drúg*, socius, der Gefährte, samo spolom. Tako je n. p. *súd*, judicium, das Gericht; súd-*i*-*ti*, judicare, richten; sud-*ija*=sud-*ac*, judex, der Richter. Različna su dakle ovèršivanja službenih slovákah. Služe pako samoglasnici tako *tvèrdi* (a, o, e) kao i *pomekšani* (ja, je) za naznačenje spolovah i brojevah, sklanjanje padežah i tvaranje načinah i vrěmenah u glagoljih.

Spol ženski označuje se u jedinstvenome broju samoglasnikom tvèrdim *a* i pomekšanim *ja;* srědnji pako samoglasnicima tvèrdima *o*, *e* i pomekšanim *je*.

1.

Muž. —	Žen.— a	Srěd.—o
on	ona	ono
njegov	njegova	njegovo
sam	sama	samo
dal (ao)	dala	dalo
dan	dana	dano
vít	víta	víto
počét	početa	početo

Po ovom tvorilu idu svekolike strane govora, koje primaju spolove, kanoti zaimena, samostavna i pridavna imena, te pričaštja iliti dionorěči, kojih mužki spol svèršuje se tvèrdim suglasnikom. Tako biva sussěd-*a* od *sussěd;* unuk-*a* od *unuk;* kum-*a* od *kum;* Ljuboslav-*a* od *Ljuboslav:* svét, svêt-*a*, svêt-*o*. Ako li se mužki spol svèršuje na *j* ili *ji*, onda ženski spol dobiva tvorku *ja* města *a*, a srědnji *je* města *o*. Ako se pako mužki spol svèršuje na *š*, onda srědnji spol dobiva tvorku *e* města *o*.

2.

Muž. —j, ji,	Zen. —ja	Srěd. —je
koi (koj)	koja	koje
moj	moja	moje
tvoj	tvoja	tvoje
svoj	svoja	svoje
višnji	višnja	višnje
tanji	tanja	tanje
naš	naša	naše
vaš	vaša	vaše.

§. 19.

U dvobroju (dualis numerus) označuje se mužki i srědnji spol samoglasnikom *a*, ženski pako, a poněgda i srědnji spol, samoglasnikom pomekšanim *e* = *ě* = *je* i *i*.

1.

Muž. i *Srěd.* — a	*Žen.* — ě
dva	dvě
oba	obě
sina	noge
brata	ruke
čověka	ustne
oka	oči.

U slovenskom narěčju i po svih vrěmenih, n. p.

Sad. vrěme.

muž. 1. sva	*žen.* i *sręd.* sve
2. 3. sta	ste

Buduće vrěme.

muž. 1. bova	*žen.* i *sr.* bove
2. 3. bota	bote

Zapověd. način.

muž. 1. bodíva	*žen.* i *sr.* bodíve
2. 3. bodíta	bodíte

U slovenskom narěčju može se čuti i *dvě lětě* (= dva lěta) i *dvě drěvě* (= dva dèrva, dèrveta).

2.

Muž. — a	*Žen.* i *srěd.* — i
noža	vědji *)
koša	uši
miša	oči
mača	pleći
vèrča	pèrsi

§. 20.

U množtvenome broju označuju se spolovi na ovaj način:

1.

Muž. — i	*Žen.* — e	*Srěd.* — a
oni	one	ona
sami	same	sama
viděli	viděle	viděla
platjeni	platjene	platjena
muži	žene	sela

*) U cèrkvenoslavj. narěčju вѣжди (= věždi. Prispodobi §. 5 : 4.), palpebrae, die Augenlieder.

2.

Muž. — ji	*Žen.* — je	*Srěd* — ja
ovčji	ovčje	ovčja
moji	moje	moja
tvoji	tvoje	tvoja
svoji	svoje	svoja
koji	koje	koja

§. 21.

Za sklanjanje kosih padežah (obliqui casus) u imenih služe svikolici samoglasnici: Za Vokativ: *e, u, o, a, i;* za Akusativ singul. ženskoga spola *u;* za Genitiv: *a, e, i;* za Dativ: *u, i;* za Lokativ ili Praeposicional: *u, i;* za Akusativ i Instrumental plural: *e, i.*

§. 22.

U glagoljih pri tvorbi pèrvé osobe staroga oblika (forme) služi: *u* i *ju;* pri tvorbi Imperativa za suglasnikom: *i,* za samoglasnikom: *j.*

§. 23.

Izmedju suglasnikah, — uzevši preda se, a nědga i za sebe, samoglasnikah, — služe za sklanjanje imenah slědeća tri: *m, g, h.* I to

m

za Instrumental singular imenah samostavnih: *om* (u sklanjanju žensk. imenah na suglasnik svèršujućih se: *jom, ju, i, im*), *em;* za Dativ plural: *am, om, em* (poněgda i *ama, im, ima*); za Instrumental plur.: *ami, mi* (poněgda i *ama*); za Dativ sing. pridavnih imenah: *omu, jemu;* za Lokativ ili Praeposicional: *om, jem;* za Instrumental sing. i Dativ plural: *im, iem* (poněgda *ima* i *iema*); za Instr. plural: *imi* (poněgda *im, iem* i *ima, iema*). —

g

Za Genitiv pridavnih imenah: *oga, jega.*

h

Za Lokativ ili Praeposicional plural samostavnih imenah: *ah, ieh* = *ih;* za Genitiv i Praeposicional dvobrojni: *uh, iuh;* za Genitiv i Lokativ ili Praeposicional plural pridavnih imenah: *ih* i *ieh.*

Pázka. U Genitivu i Praeposicionalu zaimenah osobnih *mi* i *vi* město *h* upotrěbljuje se glas *s*: *nás*, *vás.* U inih se je zadèržao *h: njih, ih.*

Ovamo spadaju jošte: *ov, ev, eb, en, er, et, es* kao uzmnoženja usuvna (augmenta epenthetica) različitih padežah.

§. 24.

Za proizvodjenje imenah i ustanovljenje njihovih oblikah služi glas *j* kao pomekšujući, i svikolici suglasnici, osim jedinoga *p*. Češtje ipak ovèršuju ovdě službu svoju suglasnici: *v, n, l, r, t, s, k* i sajuzno: *ost, stvo, ski* i *ište* nego li ostali.

§. 25.

Za označenje osobah u glagoljih upotrěbljuju se glasovi: *m, t, s, š, st* i *h.* U Slovenacah u dvobroju *va, ta.* Za tvaranje pričastjah služe glasovi: *n, l, t, ći;* za infinitiv: *ti;* za gerundive: *v,* (*vši*), *ć* (*ći*).

§. 26.

Někoji dakle službeni suglasnici obnašaju trostruku službu, někoji dvostruku, a někoji samo jednostruku.

Služi bo

j (sa prediducím suglasnikom stapljajući se) u izvodjenju imenah, zatim za samoglasnikom u tvaranju *Imperativa.* Prispodobi gore *i* §. 22.

v u proizvodjenju imenah, tvaranju gerundiva, uzmnoženju (augmentum) padežah. Prispodobi §. 23. pri kraju: *h.*

b u proizvodjenju samostavnih (*ba*, *oba*), uzmnoženju padežah i u zaimenih: *tebe*, *sebe; tebi*, *sebi*, itd.

m u proizvodjenju imenah i prislovah (adverb.), u tvaranju osobah i sklanjanju padežah.

n u proizvodjenju imenah, tvaranju pričaštja tèrpećega oblika i sadašnjega vrěmena *perfektivnih* glagoljah (*n*-em, *n*-eš, *n*-e, itd., n. p. poč-nem, vik-nem), i pri uzmnoženju padežah (*mene*, *meni*, itd.).

l u proizvodjenju imenah i prislovah, zatim pri tvaranju pričaštja činećega (participium activum).

r u proizvodjenju imenah i uzmnoženju padežah.

d u proizvodjenju imenah i prislovah.

t u proizvodjenju imenah, u tvaranju osobah, infinitiva, pričaštja tèrpećega oblika i uzmnoženju padežah.

z u proizvodjenju samostavnih imenah (*zan*: ljubezan = ljuvezan, boljezan = boljezana).

ž u proizvodjenju samostavnih imenah.

s u proizvodjenju samostavnih imenah (*san*, *sma*: pěsan, pěsma od kor. *pě*: pěti = pěvati), zatim u tvaranju druge osobe (si = jesi město ši = *ś*: kopaš, čuješ, misliš), pri uzmnoženju padežah (*es*: tělesa, nebesa, čudesa, kolesa), u sklanjanju zaimenah (*s* město *h*: *nás, vás.* Prispodobi §. 23.: *h.*

ś u proizvodjenju samostavnih imenah, u tvaranju komparativa (*śi* město *ji*, osobito u slovenskom i inih sěveroslavjanshih narěčjih, n. p. lěp-*śi* m. lěpji); u tvaranju druge osobe sadašnjega vrěmena), tretje osobe plur. prostoga prošloga vrěmena indikativa perfektivnih glagoljah (praeteritum perf. simplex), i druge i tretje osobe singulara prošloga nesvèršenoga vrěmena indikativa glagoljah imperfektivnih (praeteritum imperfectum): *áše:* biáše, govoráše, činjáše, i gerundiva perfektivnih glagoljah *śi, vśi:* rekši, rekavši, mogavši.

c u proizvodjenju samostavnih imenah (*ec*, *ica*, *ce*).

č u proizvodjenju samostavnih imenah (n. p. *bič* od bi-ti;

or-*ač* od or-a-ti, kop-*ač* od kop-a-ti; — kop-*ljača* od kop-je, koplje; — pas-*če* = *pašče* (diminutivum od *pas*, *pseto*).

g u proizvodjenju samostavnih imenah, u sklanjanju genitiva zaimenah (*ga*, *njega*, to-*ga*, ono-*ga*, moje-*ga*, tvoje-*ga*, koje-*ga*, če-*ga*) i pridavnih imenah (dobro-*ga*, lěpo-*ga*, zdravo-*ga*, milo-*ga*, itd.).

h u proizvodjenju imenah, u tvaranju pèrve osobe sing. (*h*) i tretje plurala prošloga vrěmena (*hu*) perfektivnih i imperfektivnih glagoljah, u sklanjanju Lokativa iliti Praeposicionala plurala.

k u proizvodjenju samostavnih i pridavnih imenah (*k*, *ak*, *jak*, *ok*, *ek*, *ik*).

Koje samoglasnike pripuštaju i zahtěvaju ovi pojedini službeni suglasnici, kad se korenitoj slovci prislanjaju, o tom trěba da izkustvo obavěštuje; jer to, da kako, zavisi od zakonah blagoglasja iliti eufonie. (Prispodobi §. 6. *Pazka* na str. 28. i 29.).

§. 27.

Da nam vrěme i naměnjeni prostor ove knjige dopušta, prosborili bi poněšto obilnie o službenosti tvornih slovakah; a ovako moramo prekinuti i svakoga blaga čitatelja uputiti, neka se s onime zadovolji, što je mimogred i praktično u §. 9—15: o tvaranju rěčih u obće napomenuto, i što će se još dolě nižje na svojem městu napomenuti. — Tko bi pako uzželio, da se u toj struci podpunie ubavěsti, neka čita *Dobrovskoga* gore spomenutu knjigu: „*Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*“ od str. 267 — 458. Zatim istoga slavnoga muža ino važno dělo: „*Die Bildsamkeit der slavischen Sprache an der Bildung der Substantive und Adjektive in der böhmischen Sprache* dargestellt.“ Prag 1799. in 4. LXVIII. K otomu neka si pribavi: „*Lehrgebäude der slowenischen Sprache.*“ Nach dem Lehrgebäude der böhm. Sprache des Herrn Abbé Dobrovský. Von Franz Seraph. Metelko, k. k. Professor der Slowenischen Philologie am Lyceum zu Laibach, etc. Laibach, 1825. u 8. str. 294. — Napokon nemogu u toj struci múkom mimoići trude našega velezaslužnoga *Vuka Stef. Karadžića*, koi je u „Danici,“ zabavniku za godinu 1828.

U Beču, u štampariji Jermenskoga namastira spisao članak od str. 1 — 135. pod naslovom: „*Glavna svršivanja suštestvitelni(h) i prilagatelni(h) imena(h) u Srpskom jeziku.*“ Iz te važne knjižice vadimo samo ono, što je veleslavni i neumorni pisac kao predgovor k otomu članku napomenuo: „Ja sam još prije nekoliko godina počeo prepravljati gradju za Srpsku gramatiku po načinu g. Dobrovskoga Češke i Slavenske gramatike; no koje različni drugi poslovi, koje želja i nadežda, da obidjem najprije sve predjele naroda Srpskoga, jednako me još zadržaju, da je ne svršim i na svijet ne izdam. Iz onoga, što sam dosad skupio, skrpio sam za ovogodišnji zabavnik ova glavna svršivanja suštestvitelni i prilagatelni imena, za koja mi je G. Jakov Grimm pisao još prije tri godine.

Sve riječi u jeziku mogu se po etimologiji razdijeliti na korene, proizvodne i složene. O korenima ovdje nema ni riječi, nego samo o proizvodnima i o složenima. Proizvodne riječi opet se mogu razdijeliti na onake, koje su proizvedene od prvobitnoga korijena samim samoglasnim slovima, n. p. *žen*-a, *ruk*-a, *nog*-a, *brad*-a, *ljet*-o, *per*-o, *zlat*-o; *polj*-e, *lic*-e; i na onake, koje su, ponajviše od drugi riječi, proizvedene čitavim slogovima. Ovdje se najviše govori o ovima posljednjim. Po gramatici bi se mogle, i morale, i ove djekoje riječi drukčije razrediti, i po značenju bliže sastaviti; no budući da sam ja ovdje najviše gledao na svršivanje njiovo, zato sam ji(h) ovako razredio. Ja znam dobro, da će *Dobrovski*, *Kopitar* i *Grimm*, i ovdje naći dosta pogrješaka; ali se opet nadam, da će im ovaj moj posao i ovaki biti miliji, nego da ga nikako nije. A uz to može biti da ću ja najviše naučiti.

Za djekoje čitatelje (mislim da) neće biti suviše, naznačiti ovdje jedan put za svagda o proizvodu i slaganju riječi: a) Da se nesamo proizvodna samoglasna slova, nego i čitavi slogovi izbacuju, n. p. vod-en od vod-a, gradjan-ski od gradjan-in. Б) Da se izmedju sebe srodna poluglasna slova često pretvaraju jedno u drugo, n. p. *k* i *c* u *č*; *g* i *z* u *ž*; *d* u *dj*; *l* u *lj*; *n* u *nj*; *t* u *tj* = *ć*, itd. (Prispodobi s ovime §. 4. ove slovnice). Po ovom pravilu u djekojim riječima, koje su u Slavenskom (misli: cèrkvenoslavjanskom)

jeziku svršuju na *h*, pokazuje se *š*, n. p. o r a š a r i o r a š j e od o r a (o r a h, o r ě h); k o n j u š a r i k o n j u š n i c a od konjuh, koje ja u Srpskom jeziku do danas nijesam čuo nikako! в) Mloga imena (i suštestvitelna i prilagatelna) imaju pred posljednjim poluglasnim slovom A, koje se u svemu daljem upotrebljavanju (kad samoglasno slovo dodje poslije poluglasnoga) izbacuje. Ovo je *A* svagda bez glasoudara, i mi ćemo ga ovdje (po G. *Dobrovskome*) nazvati n e p o s t o j a n i m. Ono se i u proizvodu i u slaganju riječi(h) svagda (po pomenutom pravilu) izbacuje, n. p. j e č m - i š t e od peč*A*m, r a v n - i n a od rav*A*n. — Ali kad se proizvodni slog počinje s poluglasnim slovom, onda ostaje, n. p. l o v a č - k i od lov*A*c; s t a r a č - k i od s t a r *A* c. U *starim* je slavenskim (cèrkvenoslavjanskim) knjigama mjesto ovoga *A* svuda ъ (debelo *jerr*) ili ь (tanko *jerj*), a u današnjima *E* ili *O*, kao i u ruskome (a i u Poljskome i u Češkom) jeziku. Krajnci pak niti izgovaraju čisto *A* ni *E* ni *O*, nego kao pola od kakvoga samoglasnog slova; tako bi oni, da imaju Slavenska slova, i danas morali pisati ъ (n. p. k o n ъ c = *kon'c*, *konac;* k r a t ъ k = *krat'k*, *kratek*, *kratak*)."

O pojedinih čestih govora.

Odsěk I.

O samostavnom imenu.

§. 28.

A. Razredba samostavnih imenah.

Jur u §. 8. prosborismo o čestih govornih u obće, a sad evo prelazimo na pojedine česti:

1. Samostavnici iliti samostavna imena označuju stvorove, koji se nalaze u sbiljnosti t. j. koji se mogu očima viděti (n. p. predmeti svikolici ovoga světa), ili se mogu samo umom viděti t. j. pomisliti.

2. Kad samostavnici označuju sbiljne stvorove (osobe ili stvari), onda se zovu predmetna ili vidiona imena (Gegenstandsnamen, Anschaungsnamen, *concreta*), n. p. čověk, gradjanin, junak, žena, děte, životinja, pàs, mačka, konj, vol, jelen, gora, brěg, potok, rěka, kuća, dèrvo, cvět, itd.

3. Kad samostavnici označuju stvorove, koji se samo umom viděti t. j. pomisliti mogu kao da obstoje (svojstva, striliši, dělovanja stvorovah), onda se zovu pojamna iliti pojmovna t. j. umom vidiona imena (Begriffsnamen, *abstracta*), n. p. toplina, vrućina, cèrvenilo, lěpota, dobrota, mudrost, strah, mir, pokoj, gibanje, skok, polet, putovanje, mišljenje, govorenje, činjenje, itd.

4. Predmetna imena razredjuju se opet na vlastita i obćenita imena..

a) Vlastita imena (die Eigennamen, *nomina substantiva propria*), označuju pojedini stanoviti stvor ili bitje, bila osoba ili stvar, n. p. pojedine osobe ili životinje, města, zemlje, narode, potoke, brěgove, itd., n. p. Petar, Pavao, Kolumbo, Kopernik, Aristotel; Bucefal, Šarac, Dorat; Beč, Prag, Pariz, Mletci, Zagreb; Englezka, Francezka, Španjolska, Němačka, Turska, Ruska; Romanin, Germanin, Slavjanin, Němac, Gèrk, Hèrvat, Sèrbin, Magjar, Turčin; Dunaj, Rajna, Laba, Odra, Tisa, Sava, Drava, Kupa, Drina; Ural, Tatre (Karpatske gòre), Vitoš (Hämus, Balkan), Velebit, Sokolovac, Kalnik, Kozara (gora u Bosni), itd.

b) obćenita imena (Gattungsnamen, Gemeinnamen, *nomina substantiva communia, appellativa*) označuju rod, na koi pojedini koi stvor ili bitje spada, i pojedine stvorove kao k ostalim istoga roda spadajuće, n. p. čověk, životinja, dèrvo, zemlja, grád, pěsma, itd.

Pazka. Ako reknem: *Kozara* se pruža preda mnom, to razumiem cělu verigu brěgovah, koji se po Bosni pružaju. Ako li pako reknem: *brěg* leži preda mnom, to razuměvam takodjer něki opreděljeni pojedini brěg, ali ja ga označujem samo na toliko, na koliko on po obćenitih obilježjih pripada k svim ostalim zemaljskim uzvišenjem, koje mi nazivljemo imenom *brěgovi.*

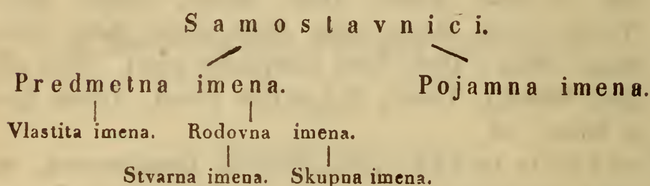
5. K obćenitim imenom broje se jošte stvarna imena (Stoff- oder Materialnamen, *nomina substantiva materialia*) i skupna imena (Sammelnamen, *nomina substantiva collectiva*).

a) Stvarna imena označuju stvari, koje iz jednovèrstnih čestih sastoje, koje se nemogu nadalje od jedne druge razlučiti, n. p. voda, zemlja, pěsak, mûka (brašno, mélja), žito, ráž, kruh, zlato, srebro, gvoždje, koža, itd.

Pazka. Da ja jedan komad kože u Bog zna koliko čestih razrěžem, to ih nemogu pod nipošto dalje razlučiti, nego ih imenujem svekolike jednim imenom koža; a naprotìv mogu u cipelé česti posebne razlučiti i naimenovati, kanoti: podplat (djon, die Sohle), pêta i lice (Oberleder), itd.

b) Skupna ili množtvena imena (Sammel- oder Mengenamen, *nomina substantiva collectiva*) označuju množinu pojedinih stvorovah istoga roda, n. p. puk, národ, vojska, pěšačtvo, konjaničtvo, stado, šuma, dèrvje (i dèrvlje), kamenje, kolje, grozdje, lištje, itd.

Pregled:

§. 29.

O spolnicih.

1. Jezik ilirski ima tri spola: mužki, ženski i srědnji.

2. U jeziku ilirskom, kao i u ostalih slavjanskih narěčjih (izim bugarskoga) neima spolnika (das Geschlechtswort, *articulus*).

3. Sva tri spola samostavnih imenah mogu se lahko razpoznati:

I. po znamenovanju.

a) Svaka rěč, koja označuje mužko bitje, budi čověka ili němu životinju, jest mužkoga spola bez ikakova obzira na tvorku i sklonjenje (formativa syllaba et declinatio), n. p. jelen, sokol (sokó), gavran, golub, vojnik, službenik, muž, miš, mač, smudj, pastir, šešir, kralj, učitelj, vojvoda, sluga, itd.

b) svaka rěč, koja označuje žensko bitje, budi osobu ili němu životinju, jest ženskoga spola bez ikakva obzira na tvorku i sklonjenje, n. p. žena, košuta, sêrna, děva, lavica, vučica, lisica, zečica, zmija, ptica, golubica, vrana, čavka, majka, mati, kći, koka, kokoš, itd.

II. po Genitivu jedinstvenoga broja.

a) Svekolike rěči, koje se svèršuju na suglasnik, i izlaze u Genitivu jedinstvenoga broja na *a*, jesu mužkoga spola, n. p. golub, drum, cérv, síp, násip, násap; lán, dlan, panj, kovèrtanj, stol, kralj, stvor; jad, smudj, prut, kolut; pàs, pás, porez, zarěz, zec; miš, puž, mač; junak, duh, rog, raj, itd.

b) Svekolike rěči, koje se svèršuju na suglasnik, a u Genitivu jedinstvenoga broja primaju okončak *i*, jesu ženskoga spola, n. p. ozim (die Wintersaat), cěv, bérv, kérv, skérb, kóp, kúp (der Kauf, emtio); pěsan (*gen.* pěsni), boljezan, ljuvezan, jesen, zelén, cèrvén, rál, sól, mísal (misao, misó), hár, nehár, stvar, zvěr; — zapověd, izpověd, propověd, zlěd; zatim imena skupna (collectiva) na *ad:* čeljad, gamad, jarad, junad, prasad, telad, zvěrad, ždrěbad, živad; — golet, klět, nit, pamet, vèrlet, četvèrt, smèrt; osobito pako imena na *st:* čast, slast, strast, svast, oblast, mast, oholost, slabost, radost, žalost, smělost, krěpost, čeljust, púst (der Filz), kost, pěst, svěst (savěst); — ráž (slov. hèrž), laž, mladež, svèrž; os (osovina), vás (vés, *slov.* = selo); úš (váš), kokoš, pustoš; luč, rěč, noć, peć, moć, nemoć, odmoć, pomoć, itd.

c) Svekolike rěči, koje se na *a* (kao i na: *ba*, *oba, va, ava, njava*, *ica*, *ina*, *inja*, *ja*, *nja*, *anja*, *alja*, *lja*, *ilja*, *ulja, ota, oća, ara*, *ura*, *uša*, *aga*, *uga*, *na*, *ana*, *una*, *da*, *oda, la*, *ka*, *ika*, itd.) svèršuju: glav-a, ruk-a, nog-a, vik-a, krik-a; bér-ba, bor-ba, kor-ba, gost-ba, druž-ba; — zl-oba, gèrdoba, rug-oba, teg-oba; — bač-va, brad-va, brěsk-va, buk-va, tik-va, let-va, jetèr-va, mèrk-va, smok-va; — dèrž-ava, meljâva; — puc-njava, tut-njava, gud-njava; — pt-ica, lis-ica, vuč-ica, ruž-ica, i pomanjiva imena (diminutiva): nož-ica, duš-ica, ruč-ica, vod-ica, gor-ica, trav-ica; — god-ina, ist-ina, druž-ina, praš-ina, lěnč-ina, věšt-ina, bèrz-ina, kriv-ina, cèrn-ina, nov-ina, mlad-ina, goved-ina, janjet-ina, telet-ina, praset-ina; — avet-inja (das Gespenst), brek-inja, glog-inja, život-inja, kukinja, pust-inja, služk-inja; — sta-ja, grad-ja, lad-ja, plat-ja, žel-ja; hit-nja, noš-nja, pat-nja, plaš-nja, prat-nja, proš-nja, rad-nja, skit-nja, smêt-nja, šet-nja; — bolez-anja, čob-anja,

kop-anja, pomag-anja, put-anja; — bak-lja, čap-lja, kap-lja, mak-lja, pet-lja, rok-lja, sab-lja, zub-lja; — okret-álja, dad-ilja, doj-ilja, per-ilja, plet-ilja, rod-ilja, porod-ilja; — jeg-ulja, koš-ulja, plav-ulja (1. ime kravje; 2. = pravulja, zemlja žuta), siv-ulja, sèrb-ulja, šar-ulja, vlas-ulja; — čist-ota, div-ota, dobr-ota, gluh-ota, grěh-ota, kras-ota, lěp-ota, mehk-ota, prost-ota, rab-ota, sir-ota, sram-ota, strah-ota; — čist-oća, gluh-oća, zl-oća, kratk-oća, mirn-oća, sam-oća, skup-oća; — buk-ara, vrač-ara, zvon-ara, kač-ara, koz-ara, piv-ara, pust-ara, šub-ara; — bab-ura, glav-ura, gud-ura, klis-ura, kust-ura, mang-ura, čut-ura; — děver-uša, kreket-uša, oskor-uša, prostak-uša, seljak-uša, soldat-uša, turk-uša; — prěč-aga, toj-aga, vinj-aga; — běl-uga, čavèrlj-uga, češlj-uga, jar-uga, ostr-uga, pol-uga; — duv-na, griv-na, op-na, stri-na, taj-na, uj-na, ust-na; — cigl-ana, dvor-ana, kav-ana, kreč-ana, polj-ana, stakl-ana; — mah-una, mor-una; — braz-da, gaz-da, kriv-da, prav-da, uz-da, zvěz-da, žlěz-da; — gosp-oda, jag-oda, lob-oda, slob-oda; — ig-la, mag-la, met-la, tes-la; — gusle, *f. pl*; — bir-ka, dinj-ka, děvoj-ka, kokoš-ka, koc-ka (= kots-ka = kost-ka), kruš-ka, lut-ka, maj-ka, meč-ka, pečur-ka, povor-ka, puš-ka, tèrs-ka, un-ka (= hum-ka od hum); — avt-ika (= apt-ika, habat, habdovina), bun-ika, amor-ika, papr-ika, svast-ika, sèrč-ika, šuplj-ika, itd.

Opazka. Odavle se iznimlju imena, koja mužko bitje znamenuju, n. p. vlad-ika, vojvod-a, vod-ja, slug-a, itd.

d) Svekolike rěči, koje se na *o* ili *e* okančaju, jesu srědnjega spola, n. p. sel-o, ši-lo, gud-alo, maz-alo, tvor-ilo, par-ilo, žar-ilo, sěn-o, čud-o, rud-o, per-o, sèrdc-e, sunc-e, jaj-e, polj-e, zdravj-e i zdravlje. I s k u p n a (collectiva): bu-kev-je (slov. = bukv-ik), cer-je (slov. = cer-ik), graber-je (slov. = grabr-ik), grob-je i grob-lje, kol-je, list-je (= liš-tje = lišće), grozd-je (slov. = grozdje), kamen-je, pér-je, snop-je i snop-lje, šib-je i šib-lje, smil-je, kovil-je, bosil-je, tèrs-je (slov. = vinograd), zèrn-je. Tako i p o m a n j i v a i m e n a (diminutiva) na *ce:* seo-ce (= sel-ce. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* Glas *l* pretvara se 2. u glas *o*), pér-ce, jaj-ce, sèrdaš-ce, sunaš-ce (= sèrdač-ce, sunač-ce. Prispo-dobi §. 4. str. 17. d) *svištući*). — Isto tako imena mlade

životinje: ždrěb-e, tel-e, lan-e (sèrnica, sèrnče), pras-e, gušč-e, odojč-e, màč-e (= mač-če od mač-ka), patč-e, pišč-e (slov. = pil-e). — Na isti način i imena značeća město, na kojem što biva, i okančajuća se na *ište:* bun-ište, dvor-ište, grad-ište, kuć-ište, ognj-ište, stèrn-ište, stajal-ište, tabor-ište, učil-ište, utoč-ište, zemlj-ište, itd. — Napokon sva imena glagoljska (substantiva verbalia) na *je*, izvedena iz pričaštja tèrpećega oblika: znan-je, bran-je, klan-je, tkan-je, čujen-je (=čuven-je), bit-je, pit-je, došast-je, pričast-je (=došašće, našašće, prišašće), začet-je, načet-je, razpet-je, propet-je, prijet-je (slov.), uzet-je, otet-je (město slov. odjet-je), podignut-je, pridignut-je, uzdignut-je, razumljen-je, mišljen-je, činjen-je, govoren-je, spasen-je (od spas-ti, sem) i spašen-je (od spas-i-ti, sim), biran-je, kopan-je, pitan-je, vikan-je, sipan-je, těran-je, tumaran-je, ukazivan-je, uziman-je, zabavljan-je, zadiran-je, zadirkivan-je, kupovan-je, smilovan-je, kraljevan-je, carevan-je, knezovan-je, prepisivan-je, upisivan-je, zapisivan-je, itd.

Iznimlju se:

1. Sva imena mužka: Ivo, Janko, Jovo, Stanko, Stevo (= Stěpan), Branko, Márko, Ranko, Ratko, Veljko, Zlatko, Žarko, Blagoje, Bogoje, Dionisije, Miloje, Radoje, Spasoje, Vidoje, Vladoje, Zlatoje; — Ante, Dane, Frane, Gavre, Jure, Mane, Mate, Mile, Pane, Pavle, Rade, Tade, itd.

2. Rěči mužkoga spola na *o*, koje se inače u svih slavjanskih narěčjih svèršuju na *l* kanoti: kotao ili kotó (= kotal, kotel); sokó (sokol); svèrdao ili svèrdó (svèrdal, svědar, sveder); posao ili posó (posal, posel), itd. Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* Glas *l* pretvara se 2. u glas *o.*

3. Rěči ženskoga spola, koje se u inih slavjanskih narěčjih svèršuju na *l*, n. p. misao ili misó (= misl, misel, misal); pogibeo, pogibio (= pogiběl); stó (= stol, tèrpeza); só (= sol). Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka.* 2.

§. 30.

O razredjenju samostavnih imenah.

Imena samostavna (nomina substantiva) razredjuju se u tri sklonjenja (declinatio, Abänderung).

Na pèrvo sklonjenje spadaju svakolika *mužka* i *srědnja* imena, koja u *genitivu jedinstvenoga broja* izlaze na *a*, n. p. golub, *gen.* golub-a; jelen, *gen.* jelen-a; drum, drum-a; pèrst, pèrst-a; — selo, sel-a; polje, polj-a; sèrdce, sèrdc-a, itd.

Na drugo sklonjenje spadaju svakolika *ženska* i *mužka* imena, koja se u *Nominativu* svèršuju na *a*, a u *Genitivu jedinstvenoga broja* okančaju se na *e*, n. p. žen-a, žen-ê; nog-a, nog-ê; rûka, ruk-ê; vodja, vodj-ê; sluga, slug-ê, itd.

Na tretje sklonjenje spadaju svakolika imena *ženska*, koja izlaze u *Nominativu jed. broja* na suglasnik, a u *Genitivu* imadu okončak *i*, n. p. kost, kost-i; mast, mast-i; oholost, oholost-i; kèrv, kèrv-i; zapověd, zapověd-i, itd. Prispodobi §. 29. b). —

§. 31.

Brojevah ima tri: broj jedinstveni (numerus singularis, die Einzahl); broj dvojstveni (numerus dualis, die Zweizahl); broj množtveni (numerus pluralis, die Mehrzahl).

§. 32.

Pâdéžah (casus, Biegungsfall) ima po svih sklonjenjih i brojih sedam, name:

1. *Nominativ* (imeniteljni padež)
2. *Genitiv* (roditeljni padež)
3. *Dativ* (dateljni padež)
4. *Akusativ* (tužiteljni padež)
5. *Vokativ* (zvateljni padež)
6. *Praeposicional* (predložni padež *)
7. *Instrumental* (tvoriteljni padež **).

§. 33.

Obćenita pravila o sklonjenjih.

1. Imena samostavna *mužka* i *srĕdnja* imadu samo jedno sklonjenje (declinatio, Abänderung); a *ženska* imadu dva sklonjenja.

2. Iz drugoga padeža iliti *iz genitiva jedinstvenoga broja* može se spoznati, na koju deklinaciu spada koje ime samostavno; jerbo *Genitiv* I. sklonjenja okanča se na a,
„ II. „ „ „ e,
„ III. „ „ „ i.

3. Imena samostavna *mužkoga* i *srĕdnjega* spola razredjuju se na primĕre tvérdih i mekanih okončakah. (Prispodobi slĕdujuće §§. 34 i 35). — Pri imenih tvérda okančanja *mužkoga* spola izlazi *Vokativ jed. broja* na *e*, a pri imenih mekana okančanja na *u*. — *Instrumental* jed. br. i *Dativ* množtvenoga broja okanča se u imenih tvèrda svèrši-

*) Predložni padež iliti Praeposicional zove se zato; jerbo se on vazda upotrĕbljuje s jednim od slĕdećih predlogah: *na*, *o*, *po*, *pri*, *u*. — Ovaj se padež naziva takodjer Lokativom ili Lokalom, a to s toga, što ponègda naznačuje mĕsto, gdĕ što biva.

**) Instrumental naliči u mnogoj struci latinskomu *Ablativu* bez predloga. On se upotrĕbljuje na pitanje *čim* ili s *kim? kojim načinom*, *kojim putem?* — Zovu ga i *Sociativom;* ali mu to ime pripada samo onda, kad odgovara na pitanje: *s kim?* n. p. s menom ili sa mnom, s tebom, š njim, s bratom, sa sestrom itd. I ovo uprav odgovara latinskomu predlogu *cum*, kada družtvo označuje.

vanja *mužkoga* i *srědnjega spola* na *om*, a u imenih mekana svèršivanja na *em*. —

4. Ako imena samostavna *mužkoga spola* od jedne i dviuh slovákah dobiju u množtvenome broju po svih padežih *uzmnoženje* (augmentum), to ga imena tvèrda okančanja zahtěvaju na *ov*, a imena mekana okančanja na *ev*.

5. Dativ i Praeposicional jedinstvenoga broja imaju jednak okončak za sve spolove i po svih sklonjenjih.

6. Imena *srědnjega spola* imaju u jedinstvenom i množtvenome broju; a imena *ženskoga spola* samo u množtvenome broju tri jednaka padeža: Nominativ, Akusativ i Vokativ.

7. U dvojstvenome broju (dualis num., Zweizahl), jednaki su po svih spolovih i sklonjenjih: *Nominativ*, *Akusativ* i *Vokativ; Genitiv i Praeposicional; Dativ* i *Instrumental*.

8. Imena mužkoga spola pèrvoga sklonjenja, *tvérda* i *mekana* svèršivanja, ako su stvari živuće (res animatae, lebende Wesen), imaju *Akusativ* jednak s *Genitivom;* ako li su stvari neživuće (res inanimatae, leblose Wesen), imadu *Akusativ* jednak s *Nominativom*, te radi toga su i označena ova dva padeža u *pregledu sklonjenjah* (vidi §. 34.), kao u pèrvom svojem i temeljnom obličju na različne suglasnike:

a) *tvérde:* m, b, p, v, f; — l, n, r; — d, t; — z, s, c; — g, k, h.

b) *mekane:* j, lj, nj, dj, tj = ć, ž, š, č svèršujuća se, obilježjem pomanjkanja (—).

§. 34.

O sklonjenju samostavnih imenah.

Pregled sklonjenjah.

Broj jedinstveni.

	Imena a) *tvėrda:* muž. i srěd.	b) *mekana:* muž. i srěd.		II.	III.
	I.				
Nom.	—, o	—,	e	a	—
Gen.	a	a		e	i
Dat.	u	u		i	i
Akus.	— (a) o	— (a)	e	u	—
Vokat.	e, o	u	e	o, (e)	i
Praep.	u	u		i	i
Instr.	om	em		om	jom, ju, i, im.

Dvojstveni broj (dualis numerus).

	I.	II.	III.
Nom. Ak. Vok.	a	e	i
Gen. Praep.	(uh)	uh	iuh
Dat. Instr.	ima	ama	ima

Množtveni broj.

	I. a)	I. b)	II.	III.
Nom. Vok.	i, a	i, a	e	i
Gen.	—, ah	—, ah	—, ah	ih
Dat.	om*	em*	am*	im*
Akus.	e, a	e, a	e	i
Praep.	ih (ieh)*	ih*	ah*	ih (ieh)*
Instr.	í*	í*	ami*	mi*

*) *Pazka.* Prispodobi dolě nižje §. 36: 9, §. 37: 6, §. 38: 9. i §. 39.

§. 35.

Sklonjenje I.

a) tvérdo okančanje.

Jedinstveni broj.

Imena.

mužka		srědnja.
1. *živuća*	2. *neživuća.*	
Nom. jelen	pèrst	selo
Gen. jelen-a	pèrst-a	sel-a
Dat. jelen-u	pèrst-u	sel-u
Ak. jelen-a	pèrst	selo
Vok. jelen-e!	pèrst-e!	selo!
Praep. o jelen-u	pèrst-u	sel-u
Instr. jelen-om	pèrst-om	sel-om

Množtveni broj.

Nom. jelen-i	pèrst-i	sel-á
Gen. jelén-ah	pérst-ah	sél-ah
Dat. jelen-om	pèrst-om	sel-om
Ak. jelen-e	pèrst-e	sel-á
Vok. jelen-i	pèrst-i	sel-á
Praep. o jelen-ih (ieh)	pèrst-ih (ieh)	sel-ih (ieh)
Instr. jelen-í	pèrst-í	sel-í

Opazke.

1. Po ovome priměru sklanjaju se svakolika imena *mužkoga spola*, koja se okančaju na suglasnike:
   1. *ustnene* (labiales): *m*, *b*, *p*, *v*, *f*.
   2. *jezične* (linguales): *l*, *n*, *r;*
   3. *zubne* (dentales): *d*, *t;*
   4. *svištuće* (sibilantes): *z*, *s;*
   5. *gèrlene* (gutturales): *g*, *h*, *k*,

i imena *srědnjega spola*, koja se okančaju na samoglasnik *o*.

2. Po gorestavljenome priměru živućih mužkih imenah sklanjaju se takodjer kèrstna imena mužka, koja se svèršuju na: *o*, *io* i *e*, n. p. Branko, Danilo, Janko, Manojlo, Marko, Mojsilo, Ranko, Stanko, Vlaho, Zenko (= Senko, Arsenie), Žarko, Živko; — Antonio, Atanasio, Heraklio, Horacio, Ignatio, Julio, Kajo, Lucio, Mihovio (*Genitiv:* Mihovila), Ovidio, Publio, Scipio, Tiberio, Vasilio, Virgilio; — Ante, Dane, Frane, Gjorgje = Jure. Ive (primorski = čakavski), Mane (= Manojlo), Mate, Mile, Pavle, Rade, Šime, Tade, itd., s tom opazkom, da ovakova imena imaju uvěk *Vokativ* s *Nominativom* jednak.

3. Imena *mužka kèrstna* na *e* kao: *Ante* (= Tune od Antun, Antonio), Dane, Frane, Ive, Jure, Mane, Mate, Mile Pavle, Rade, Šime, Tade, itd. primaju po primorskom narěčju u *Genitivu* uzmnoženje (augmentum) *et;* n. p. Ante, Ant*et*a (Tune, Tuneta); Dane, Dan*et*a; Frane, Fran*et*a; Ive, Iv*et*a; Jure, Jur*et*a; Mane, Man*et*a; Mate, Mat*et*a; Mile, Mil*et*a, Pavle, Pavl*et*a, Rade, Rad*et*a, Šime, Šim*et*a, Tade, Tad*et*a, itd. — U Slavonii se može čuti (kod rimo-katolikah) i u Nominativu s uzmnoženjem *et*, n. p. Franeta, Iveta, Jozeta, Jureta, Mileta, Pavleta (město Frane, Ive, Joze, Jure, Mile, Pavle), odkle su i nastala poznata imena obiteljska: Franetić, Ivetić, Miletić, Pavletić, itd.

4. *Vuk* uči u *Danici*, zabavniku za god. 1828 na str. 79., da je svèršivanje *mužkih kèrstnih* imenah na *o* po narěčju hercegovačkome, a u ostalieh narěčjih, i osobito u sremačkom, da je na *a*, n. p. Jova, Joca, itd., što se ipak sklanja po jednome pravilu, to jest po sklonjenju II. imenah ženskih na *a*, s tom primětbom, da je *Vokativ* s *Nominativom* jednak.

5. Imena inostranga svèršivanja na *i*, n. p. *Stulli*, *Paganini*, *Vanini*, itd. sklanjaju se kao i ostala narodna imena, izpustivši skrajni glas *i:* Stull-a, Paganin-a, Vanin-a; — a u pismu običaje se dodati cělomu imenu okončak padežah, n. p. Stulli-a, Stulli-u; Paganini-a, Paganini-u; Vanini-a, Vanini-u, itd.

6. Imena slavjanska na okončak *ski* sklanjaju se kao izvěstna pridavna imena, n. p. Dobrovski, Dobrovsk-oga, Dobrovsk-omu, itd.

b) mekano okančanje.

Jedinstveni broj.

	Imena	
mužka		srědnja
1. *živuća.*	2. *neživuća.*	
Nom. kralj	nož	polje
Gen. kralj-a	nož-a	polj-a
Dat. kralj-u	nož-u	polj-u
Ak. kralj-a	nož	polje
Vok. kralj-u!	nož-u!	polje!
Praep. o kralj-u	nož-u	polj-u
Instr. kralj-em	nož-em	polj-em

Možtveni broj.

Nom. kralji	noži	poljá
Gen. král-ah	nóž-ah	pólj-ah
Dat. kralj-em	nož-em	polj-em
Ak. kralj-e	nož-e	poljá
Vok. kralj-i!	nož-i!	poljá!
Praep. o kralj-ih	nož-ih	polj-ih
Instr. kralj-í	nož-í	polj-í

Opazke.

1. Po ovome priměru sklanjaju se svakolika imena, koja se svèršuju:
   a) na *gèrleni* glas *j* i s ovim pomekšane *jezične* glasove: *lj, nj;* zatim na zubne: *dj, tj = ć;*
   b) na *žuboreće* glasove: *ž, š, č.*

2. Po priměru srědnjega spola sklanjaju se svakolika srědnja imena, koja se okančaju na *e* i *je.* —

3. Po ovome priměru mužkih živućih imenah sklanjaju se i *mužká kèrstna imena* na *ij* i *ije*, n. p. Antonij, Antonije; Dimitrij, Dimitrije; Fabricij, Fabricije; Gligorij, Gligorije; Horacij i Horacije; Miloje, Ovidij, Ovidije; Stanoje, Vasoje,

Vukoje; Ovidij, Ovidije; Virgilij, Virgilije, itd. s tom samo primětbom, da imadu *Vokativ* s *Nominativom* jednak. Prispodobi gori višje a) *tvèrdo okančanje:* Opazka 2.

4. Po gornjih priměrih sklanjaju se takodjer imena gradovah, varošah i sélah, koja se u *množtvenome broju* upotrěbljuju, kako već pred okončkom Nominativa *i* tvèrde ili mekane suglasnike imadu, n. p. Andrijevci, Banovci, Doljani, Gorjani, Jakšići, Kadanovci, Kunovci, Lipovljani, Lužani, Miletići, Mletci (gen. Mletákah), Okučani, Tèrnjani, Vasojevići, Vinkovci, itd.

Ovakova imena upotrěbljuju Němci — a za njimi iz neveštine i naši pismeni ljudi, — uvěk u Akus. město u Nom. n. p. Andrijevce, Banovce, Doljane, Gorjane, Jakšiće, Kadanovce, Kunovce, Lipovljane, Okučane, Tèrnjane, Vinkovce, kao što se svatko iz zemljovidah podpuno osvědočiti može. Ovakovu zloupotrěbljenju valjalo bi da se doskoči bar u naših knjigah i zemljovidih, pa će se po tome (možebit) popraviti s vrěmenom i Němci. —

§. 36.

Osobite pazke o I. sklonjenju.

1. Ona samostavna *mužka* imena, koja se svèršuju na: *c, k; s, h; z* i *g* pretvaraju u *Vokativu jedinstvenoga broja:*

c i *k* na *č*
s „ *h* „ *š*
z „ *g* „ *ž*;

a u *Nominativu, Praepositionalu i Instrumentalu množtvenoga broja:*

k na *c*
h „ *s*
g „ *z*, n. p.

Jed. br. *Nom.* zec, junak, duh, vrag, vitez,
Vok. zeče, junače, duše, vraže, viteže!
Množ. br. *Nom.* — junaci, dusi, vrazi —
Praep. o junacih, dusih, vrazih,
Instrum. junací, dusí, vrazí.

2. Ona imena *mužkoga spola,* koja na glas *r* izlaze (a takova se običajno svèršuju u cèrkveno-slavjanskom, slovenskokrajnskom i ruskom naréčju na *rj*, u českom pako i poljskom na ř = *rz* = *rž.* — (Prispodobi §. 4. str. 20: *j* pretv. se u *ž*),

dobivaju u *Vokativu* okončak *u*, kao svakolika imena *mekana* svèršivanja, n. p. gospodar, gospodaru! — pastir, pastiru! itd. Inostrana imena na *r* kanoti: doktor, direktor, professor, rektor, itd. svèršuju se radje u Vokativu na *e* po priměru tvèrda okančanja: doktore, direktore, professore, rektore! itd.

3. Imena *car* i *knez* primaju padeže po priměru *tvèrda* i *mekana* svèršivanja.

4. Imena: *sin*, *dan*, *ures*, *Francuz* i mnoga ina primaju padež Vokativa na *e* i na *u*, n. p. sine i sinu! — dane i danu — ureše i uresu! — Francuže i Francuzu!

5. Imena svèršujuća se na *ac:* bělac, dolac, gladac, jamac, jaganac, kàlac (pèrva trava u prolětje), lanac, mladac, otac, palac, ronac, svetac, tkalac, zec, okančaju se u *Instrumentalu singularu* običnie i lěpše na *em*, nego li na *om*. Tako isto primaju někoja od spodobnih imênah u množtvenome broju radje uzmnožak (augmentum) *ev* nego li *ov:* stric, stric-*ev*-i; jarac, jarc-*ev*-i; palac, palc-*ev*-i; zec, zec-*ev*-i, itd.

6. Ona imena *mužka,* koja se svèršuju u Nominativu na tvorke (tvornike, formativae syllabae, Bildungssylben): *am*, *ap; — al* (= ao, ó), *alj*, *an*, *anj*, *ar; — at; — as*, *ac*, *ač*; — *ak* i *ag*, — ako su dviuh ili više slovakah, pa ako naglasak (accentus, pade na *predposlědnju slovku;* tada gube u *Genitivu jedinstvenoga broja* i po njem po svih padežih jed. i množtv. broja samoglasnik *a* (u inih slavjanskih narěčjih *e*), koi se opet otegnút (*á*) ukazuje u *Genitivu množ. broja* pred tvornom slovkom *ah* (ili takodjer i bez nje, po starom načinu, kao što se i u dubrovačkih pisalácah obi'no nalazi), n. p. jár-am, jarma; saj-am, sajma; uj-am, ujma; rázs-ap ili rásap, raspa (= razspa); — kot-al (kot-ao, kot-ó) kotla; or-al (o-rao i oró), orla; pět-al (pět-ao, pět-ó), pětla; ug-alj, uglja; ôv-an, ôvna; žérv-anj, žervnja; — vět-ar, větra; lak-at, lakta; šap-at, šapta; — ov-as, ovsa; — znan-ac, znanca; ot-ac, otca; — lòn-ac, lônca; Bìr-ač (okolica u Bosni višje Zvornika. Vukov rěčnik), Bírča; Sír-ač (selo u Slavonii kod Darovara u požežkoj županii), Sirča; — mom-ak, momka; — moz-ag (= moz-ak), mozga, itd.

Imena samostavna ove vérsti, ako se svèršuju na *tak* i *čak,* vole u Vokativu okončak na *ku,* nego da ga preobraze

na *če*, n. p. pât-ak, pátku! (m. pátče); mâč-ak, máč-ku! (město mač-če).

Ovdě trěba jošte i to zapamtiti, da izmedju napomenutih *mužkih* imenah, koja eufonično (blagoglasno) *a* u Genitivu i inih padežih jed. i množ. broja odbacuju, — ona, štono glas *l* pred tvorkom *ac* imadu, preobrazuju isto *l* u Genitivu i svihkolicih padežih jed. i množ. broja, — izim *Genitiva množ. broja*, — u *o*, n. p. pisalac, *gen.* pisa*o*ca, *dat.* pisa*o*cu (i pis*ó*cu), itd. U množt. broju: *Nom.* pisa*o*ci (i pis*ó*ci), *gen.* pisalácah, *dat.* pisa*o*cem (i pis*ó*cem), itd., n. p.

„Kon Olimpa jošte gleda (Kizlar-aga),
Pelio i Osa gdie izmiču,
O kojih se pripovieda,
Da u nebo vàrsim tiču.

Bàrda priklona i nizoci
Briezi su ovo svekoliko;
Glasoviti nu *pisóci*
Uzpeše ih na toliko."

(I. Gundulić. *Osman* VII: 51 i 52).

Tako i *gatalac, kolac, palac, stolac, tkalac, žalac*, itd. (Prispodobi §. 4. str. 17. *Pazka* 2.) — U ostalom sklanjaju se ove i njim spodobne rěči i bez preobrazivanja glasa *l* u *v;* tkalac, tkalca, žalac, žalca, itd.

7. Svakolika samostavna imena *mužka* svèršuju se u *Nominativu množt. broja* na *i;* nu mnoga imena, osobito od *jedne* i *dviuh slovákah* usuvljuju (t. j. umitju) u svih padežih množt. broja, počamši od Nominativa, uzmnožak (augmentum) *ov* i *ev*, kakva su već imena, *tvérda* ili *mekana* okončka. *)
I tako se usuvljuje:

a) za *tvérdim* okončkom slovka *ov*, n. p. slon, slon-*ov*-i; sin, sin-*ov*-i; grád, grad-*ov*-i; kotao, kotl-*ov*-i; golub, golub-*ov*-i; sokó, sokol-*ov*i; gavran, gavran-*ov*-i, itd.

b) za *mekanim* okončkom slovka *ev*, n. p. zmaj, zmaj-*ev*-i; roj, roj-*ev*-i; broj, broj-*ev*-i; kralj, kraljevi; žulj, žuljevi;

*) Takove rěči sklanjaju se inače i pravilno t. j. bez uzmnožka (augmenta) *ov* i *ev*, ako uprav eufonia (blagoglasje) slična uzmnožka netrěbuje.

pánj, pânjevi; smúdj (riba, der Schellfisch, *gadus aeglesinus*. Linn. U Vuka: der Schiel, *perca, lucioperca.*), smudjevi; broć (die Färberröthe, *rubia tinctorum*. Linn.), broćevi; nož, noževi; mač, mačevi; miš, miševi, itd.

7. Imena *naródah* (gentilia, die Völkernamen) na *in* i *janin* izbacuju poslědnju tvornu slovku *in* u cělome množtvenome broju *), n. p. Slav-*janin* ili Slav-*ljanin* (Prispodobi §. 4. str. 15: 3): Slav-jani, Slav-jánah, Slav-janom, Slav-jane, itd. Tako isto i Sèrb-*in* ili Sèrb-*ljin*: Sèrb-*i* ili Sèrb-*lji*, Sérb-ah ili Sèrb-áljah, Sèrb-om ili Sèrb-ljem, Sèrb-e ili Sèrb-lje, itd. — Bugar-*in*: Bugar-*i*; — Rim-*ljanin*; Rim-ljan-*i*; — Biograd-*janin*: Biogradjan-*i*; Zagreb-*ljanin*: Zagrebljani; Rěč-*anin*: Rěčani; Turč-*in*: Turc*i* (od neobičajnoga Nom. singulara: *Turak*, gen. Turka, itd. Genitiv plural: Turákah, *Dat.* Turkom, *Akusat.* Turke, itd.).

8. *Genitiv množtvenoga broja* pri samostavnih imenih *mužkoga spola* najpriličnie se može načiniti iz *Nominativa jed. broja* tim načinom, da se u rěčih od *više* slovákah *poslědnja* slovka, a u rěčih od *jedne* slovke ona *jedinica* produži t. j. dugačkim naglaskom označi. I ovo je *stari oblik Genitiva plurala*, n. p. jelen, jelén; pèrst, pérst; králj, krâlj; nóž, nôž; otac, otâc, itd.

Ovakovih priměrah nalazi se podosta i u ustih pučkih i u knjigah dubrovačkih, n. p.

Stoji mèka *janjác* za ovcama.
(Vukov srpski rěčnik: *mèka*).

Ali tàrg se carski tira
I od *tàrgovác* namiesníkah.
(I. Gundulić. *Osman* I: 71).

Rieč je, da prie čarajući
Glád ti u vojsku poslà iz pakla,
Ki ti veće neg mogući
Mač poljački *vitéz* zaklà.
(I. Gundulić. *Osman* II: 40).

*) Ista slovka *in* odbacuje se i onda, kad se iz spodobnih imenah ine rěči proizvode, n. p. gradjan-ski od gradjan-in; kèrstjan-ski od kèrstjan-in; slavjan-ski od Slavjan-in, itd.

Kruna od *kàrstján*, ká 'e najdalja.
(I. Gund. *Osm.* II: 43).

Natoljevác sve puškára'
Bilo šeset tisuća' je,
Svaki 'e viêran i za cara
Sto živôtah dat nehaje.
(I. Gund. *Osm.* IV: 64.

Kod njega se *Armén* jošte
Petnaes tisúć tvárdo sgnjezdì,
Konje suhe i okošte,
Ali hàrle svaki jezdi.
(I. Gund. *Osm.* IV: 80).

S tiem nizdoli paša obrati
Hód, njoj kažuć, da ga slîdi,
A, množ *Turák* da ih prati
Pod oružjem, zapovidi.
(I. Gund. *Osm.* XII: 138).

Jer množtvo moih *zlotvór* gré da me osrami,
I na me za prikor zatresa glavami.
(Ig. Gjorgji. *Saltjer slov.* pies. 108).

Rajskieh *dvorán* sgar sada bi
Neizbrojene posló čete.
(Palmotić. *Kristiada.* VIII: 60).

Božieh *prorók* pisma stavna
Pred oči nam sad postavlja,
Obećano gdi se od davna
Ljudem dobro doći spravlja.
(Palmotić. *Kristiada.* X: 163).

U slovensko-hèrvatskome narěčju poznáti su obilno stari Genitivi množtv. broja u rěčih: *kónj* i *penéz,* n. p. koliko imaš *kónj?* u sadanje vrěme malo ima *penéz,* itd.

Po noviem obliku *jugoslavjanskom* pridade se staromu obliku samo tvorka *ah,* koja se u cèrnogorskome izgovoru jasno čuti može, n. p. jelen, jelén-*ah*; pèrst, pérst-*ah*; králjj, krâlj-*ah*; nóž, nôž-*ah*; otac, otâc-*ah,* itd.

U onom pako slučaju, gdě se *uzmnožak* (augmentum) *ov* i *ev* imade dodati, pada naglasak na iste uzmnožke *óv*, *év*, n. p. golub, golub*óv*-ah; sokol, sokol*óv*-ah; nóž, nož*év*-ah; kralj, kralj*év*-ah, itd.

U inih jugoslavjanskih narěčjih, kaògod i u cèrkvenoslavjanskom i sěveroslavjanskih (českom, poljskom i ruskom), koja u genitivu množtvenoga broja padežne slovke *ah* neprimaju nego město nje *ov* (poljski *óv* = *uv;* česki ův i ů), *ev*, *ej* i *ij*, pada naglasak na ove slovke, n. p. grád, grad*óv*; sokol, sokol*óv*; golub, golub*óv*; nóž, nož*év*; muž, muž*év*, učitelj, učitelj*ej* (= učitelj*év*) itd.

Někoja imena samostavna *mužkoga spola* volé u *Genitivu pluralu* padežnu slovku *ih* nego *ah*, n. p. gost, gostih; cérv, cérvih; mráv, mrâvih; měsec, měsêcih; dinar, dinârih; groš, groših; forint, forîntih; hvát, hvâtih (= fát, fâtih); sât (od turskoga *sahat*), sâtih, itd. —

Někoja opet imena samostavna primaju u *Genitivu pluralu* padežnu slovku *ah* i *ih*, n. p. pút, pûtah i pûtih (pet, šest, sedam, osam, devet, deset itd.); kesten (kao plod) kestênah i kesteníh (= kesteníj. Prispodobi §. 4. str. 18. e) *gèrleni: h* prelazi u *j*).

Imena *srědnjega spola* načinjaju *Genitiv množtvenoga broja* po starom načinu (kao što je to u slovenskom i primorskom, a i u svihkolicih sěveroslavjanskih narěčjih obično), izpustivši tvornik *o* ili *e*, i produživši poslědnju slovku, n. p. sel-o, *sél*; lic-e, *líc*; měril-o, *měríl*; tvoril-o, *tvoríl*; ogledal-o, *ogledál* (=zèrcal-o, *zèrcál*); govorenj-e, *govorénj;* mišljenj-e, *mišljénj*, itd. Ako bi po izpuštenju tvornika *o* ili *e* dva ili tri suglasnika na kraju ostala, tada se radi blagoglasja izmedju dva poslědnja suglasnika umetne glas *á*,, koi se ujedno i *produži*, n. p. dobr-o, *dobár;* jutr-o, *jutár;* sedl-o, *sedál;* svèrdl-o, *svèrdál;* stakl-o, *stakál;* bérvno, *bèrván*; sèrdc-e, *sèrdác*, itd.

Za ovim *starim Genitivom,* koi se jošte u narodnih pěsmah sèrbsko-hèrvatskih često nalazi, dodaje se *po noviem obliku* (formi) u govoru i pismu ilirskom jošte padežna slovka *ah*, n. p. sél-ah, líc-ah, měrílah, tvorílah, ogledálah (žercálah), govorénjah, mišljénjah, dobárah, jutárah, sedálah, svèrdálah, stakálah, bèrvánah, sèrdácah, itd.

9. *Dativ*, *Praepositional* i *Instrumental množtvenoga broja* iménah *mužkih* i *srědnjih* imadu u provincializmih takodjer okončak na *im*, *ima* ili *ma* (nevěštaci upotrěbljuju i *ama*, što pripada samo ženskomu spolu imenah, svèršujućih se u *Nom. sing.* na *a*), n. p. jelen-im, jelen-ima, jelen-ma (město *Dat.* jelen-om; *Praepositionala:* o jelen-ih ili jelen-ieh; *Instr.* jelen-í); pèrstim, pèrstima, pèrstma (m. pèrstom, o pèrstieh, pèrstí); selim, selima, selma (m. selom, o selich, selí); kraljim, kraljima, kraljma (m. kraljem, o kraljih, kraljí); nožim, nožima, nožma (m. nožem, o nožih, noží); poljim, poljima, poljma (m. poljem, o poljih, poljí), itd. — Ove okončke, *kao pravilne* za gore rečene padeže, věšto uho nipošto podněti nemože; jer su prava *monotonia* (jednoglasje), te k otomu jošte směraju na osiromašenje oblikah padežnih. A niti isti prosti narod neupotrěbljuje jih doslědno, veće jih měša, kako mu već dodje na pamet.

Osim gori spomenutih razlógah najpretežnii je onaj, što stari i pravilni oblik padežah uzdèržaje uzaimno porazumljenje gornjih i doljnih Ilirah t. j. slovenskih i hèrvatsko-sèrbskih plemenah (*kaj-*, *ča-* i *što*-kavacah). Zatim po starom obliku rečenih padežah ostaje jošte narěčje naše *jugoslavjanko* priličnie staromu cèrkvenoslavjanskomu i českomu narěčju. Poljsko i rusko narěčje već je u ovih padežih osiromašilo; jer su im okončci množt. broja po svih njihovih sklonjenjih jednaki okončkom naših padežah drugoga sklonjenja.

Za ovo naše nastojanje veleumno i plemenito je prosborio jur pokojni *Urban Jarnik* (prispodobi §. 16.) u „*Danici ilirskoj*“ god. 1837. br. 8. pod člankom: „*Dopis iz Koruške od Bratomira Dolinskoga.*“ — Već ista božanstvena poslovica (motto) sv. Augustina: „*In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas,*“ kojom začimlje svoj dopis, govori o právoj čověko- i rodoljubivoj naměri njegovoj. —

G. *Matia Majer* u Celovcu spisao je knjigu pod naslovom: „*Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i u obće slavenski jezik.*“ U Ljubljani natisnil Jožef Blaznik 1848. U ovoj knjizi hvali se u velike nastojanje spisatelja ove slovnice, a naime na str. 56: „*ktor hoće pisati u il. slovenskom podnarečju nek se dèrži gramatike Murkove ali Metelkove (izuzamši*

Metelkov krivopis); *ktor hoće pisati po serbsko, nek se dèrži slovnice Vuka Štefanovića ali gramatike I. Berlića; tkor bi pak rad pisal po ilirsko, t. j. u knj. narečju za Slovence, Horvate i Sèrblje zajedno, nek se dèrži slovnice ilirskoga narečja Věkoslava Babukića.*“ (U Zagrebu 1836).

I svi naši starii slovničari: *Della-Bella*, *Relković*, *Lanošović*, *Appendini*, i novii: *Berlić*, prof. *Mažuranić* spoznaju razliku u pitanju stojećih padežah.

Napokon poslušajmo, što veli isti g. *Vuk Štefanović* (kao pèrvi utemeljitelj doslědnoga upotrěbljavanja spomenutih padežah na okončak *ima*), u svojoj srpskoj gramatici, predposlanoj srpskomu rječniku (u Beču 1818). na str. XXXVII: „*) U pjesmama se nalazi dješto dat. mlož. kao tvor. jed. (kao što je i u Slavenskom jeziku), n. p. Biće dosta mesa i *gavranom*. Tako *Turkom* Turski selam dadè itd. Dješto se ovakovi dat. mlož. padež može čuti i u govoru, osobito u Bačkoj (po varošima), i ponajviše kod oni imena, koja u mlož. broju narastu na *evi* ili na *ovi*, n. p. *volovom*, *sokolovom*, *carevom*; *prijateljem*, *momkom*, itd. Ali od Srbijanaca, od Bošnjaka i od Ercegovaca, ja to nisam čuo nikad, nego bi još i u pjesmama prije kazali *volovim'*, *sokolovim'*, *carevim'*, *prijateljim'* (kao Turski *Turcim'* Boga nazivaše); ili *volov'ma*, *prijatelj'ma* itd. a ne vjerujem da bi i Bačvani kazali, n. p. *prstom, zubom, noktom?*

**) Dješto se može (osobito u Srijemu, u Bačkoj i u Banatu) izostaviti ovo *ma* u tvor. (instr.) i u skaz. (praep.) mlož., n. p. *s jelení*, na *volovi*(h), u *kotlovi*(h), itd. I ovako se po rečenim mjestima (osobito u pisanju) izostavlja *ma* u tvor. i u skaz. kod sviju imena (osim tretjega sklonenija) suštestvitelni i prilagatelni (samostavnih i pridavnih), i kod djekoji mjestoimenija (n. p. *moj*, *tvoj*, *svoj*, *čij*): Ali u Srbiji, u Bosni i u Ercegovini, slabo se i u pjesmama čuje (n. p. *A s ajducí* kako načinimo), nego se radije izostavi pošljednje *a*, ili *i* izpred *m*, n. p. Na *sindžirim'* sitne titrenke; u Runjanskim zelenim *šljivicim';* Pod *čador'ma* robje pod'jelišc, itd.“ — Prispodobi §. 4. ove slovnice, str. 19: *h* u *m*. —

Okončak na *ima* mogao bi se uprav udobno i doslědno za *Dativ* i *Instrumental* dvojstvenga broja upotrěbljivati, premda ga Slovenci upotrěbljuju po starom obliku (t. j. kao što se

u cèrkvenoslavj. narěčju nalazi) na okončak *oma*. Prispodobi Ant. Janežića *slovnicu slovensku*. V Celovcu 1854. str. 19, 20 i 24: jelen-*oma*, tat-*oma*, let-*oma*.

10. Samostavno *ime mužko:* čověk sklanja se u jed. broju pravilno i po spomenutoj gore *obćenitoj* pazki pod br. 1. — U cèrkvenoslavjanskome narěčju sklanja se i u možtvenome broju pravilno; ali u ilirskom narěčju neima *čověk* pravilnoga možtv. broja; jer se neveli: Nom. *čověci*, nego: *ljudi* (slovenski i *ljudje*); Gen. *ljudih;* Dat. *ljudem* (u razrěčjih = ljudim, ljudima, ljudma); Akus. *ljude* (u razrěčjih, a naime u slovenskom: *ljudi*); Vok. *ljudi* (slov. i *ljudje* kao Nom.); Praep. *o ljudih* i *ljudieh* (u razrěčjih kao i u Dativu); Instr. *ljudmi* (u razrěčjih kao i u Dativu. — Prisp. opazku 9.). —

Na spodoban način sklanja se rěč: *gospodin* u jedinstvenome broju sasvime pravilno po priměru *jelen;* ali u *množtvenome broju* neveli se: *gespodini* (van u razrěčjih), nego skupnim načinom ovako:

Nom.	gospòd-a
Gen.	gospod-ė
Dat.	gȏspod-i
Ak.	gòspod-u
Vok.	gòspod-o!
Praep.	o gospod-i
Instr.	gospod-óm,

što je sasvime pravilno po jedinstv. broju *drugoga sklonjenja*. Zlo sklanjaju dakle ovu rěč oni, koji govore i pišu u *Dativu*, *Praep.* i *Instrumentalu*: gospodam, gospodami, gospodama ili gospodma. —

11. Dan sklanja se koje pravilno, koje nepravilno, kao što slěduje:

Jedinstveni broj.

Nom.	dán
Gen.	dan-a, dna, dne, dneva, dnevi
Dat.	dan-u, dnu, dnevu, dnevi
Ak.	dan
Vok.	dán-e, dánu, dneve!
Praep.	o dȃnu, dnu, dne, dnevu, dnevi
Instr.	dan-om, dnom, dnevom.

Množtveni broj.

Nom. dán-i, dni, dnevi
Gen. dán-ah, dán, dnih, dnevah, dnevih
Dat. dan-om, dnom, dnevom (danim, dnim, danima, dnevim, dnevima).
Ak. dan-e, dne dni, dneve.
Vok. dan-i, dni, dnevi!
Praep. o dan-ih, danieh, dnih, dnieh, dnevih, dnevieh (danim, itd. kao Dativ).
Instr. daní, dní, dneví (danim, itd. kao Dativ. Prisp. pazku 9.).

Ako se rěč dan upotrěbi kao naznačenje vrěmena oprедěljenoga (roka ili termina) ili sama ili s inimi rěčmi skopčana, osobito sa predlozi: *do, od, oda, o, po, u,* — tada se okončava u *Genitivu* i *Praeposilionalu sing.* dne, n. p. u Beču, Pragu, Zagrebu, itd. dne 1. Sěčnja 1854; *poldne* ili *pódne*; zatim s predlozi: do *pódne*; od *pódne*, o *pódne*, po *pódne*; u *pódne*, pred *pódne*. — Tako i sa *Jovanj dan, Gjurgjev dan, Petrov dan,* itd, n. p. o *Jovanju dne*, o *Gjurgjevu dne,* o *Petrovu dne.*

Tako isto i u prislovih: *onomadne* i *vetomadne.* — Na taj način upotrěbljuje se i Genitiv *dna,* n. p. do *pódna*, od *pódna*, o *pódna*, po *pódna*, u *pódna.*

Nom. i Akus. plural *dni* uzima se sa brojnici: dva, tri, četiri *dni*, ove *dni,* itd.

Nom. plural *dnevi* upotrěbljuje se osobito sa pridavnikom *mladi,* n. p. *mladi dnevi*, t. j. dani mlade nedělje. — Dubrovčani upotrěbljuju *dnevi* i u singularu. Tako n. p. veli Opat Ig. Gjorgji: „Pred Bogom neima prie ni poslie, neima jučeranjega aliti sutrašnjega *dnevi*, nego su svi vieci pred njime dan današnji i sadanje doba.“ (Vidi *Saltjer slovinski* pies. II. d) = 4).

12. Put ima u *Instrumentalu sing.* okončak *om* i *em*, i ovo poslědnje čini se kao da je običnie, n. p. ja sam *za putom* (t. j. ja putujem); neka ide svaki svojim *putem,* i kojim je *putem* udario? (t. j. kojim je putem otišao?).

Mnoga imena samostavna *srědnjega spola* primaju u *Genitivu jedinstvenoga broja* i po njem u svih padežih jed. i množt. broja *uzmnožne slovke* (augmenta): *et, en* i *es*, naime:

a) Svakolika imena *mlade životinje*, koja se svèršuju na: *me*, *be*, *le*, *ne*, *nje*, *re*, *de*, *te*, *se*, *ce*, *če*, *će*, *je*, primaju u *Genitivu singularu* i po njem u svih padežih jed. i množt. broja uzmnožnu slovku *et*, kanoti: *kérme*, kerm-*et*-a; *ždrěbe*, ždrěb-*et*-a; *pile*, pil-*et*-a; *tele*, tel-*et*-a; *lane* (mlada *sêrna*), lan-*et*-a; *štene*, šten-*et*-a; *jagnje*, jagnj-*et*-a; *zvěre*, zvěr-*et*-a; *čeljade*, čeljad-*et*-a; *děte*; dět-*et*-a; *prase*, pras-*et*-a; *psetance*, psetanc-*et*-a; *jaganče*, jaganč-*et*-a; *gušče*, gušč-*et*-a; *pišće*, pišć-*et*-a: *jaje*, jaj-*et*-a, itd.

Bilježka. Svakolika ova i ovim spodobna imena sklanjaju se u ostalom u *jed. broju* pravilno polag priměra *selo*; ali u *množt. broju* odstupljuju od pravila i tvaraju *Nominativ* i po njem sve ostale padeže kao da bi u jed. broju bila mužkoga spola na *ić*, *enec* ili *anac*, n. p.

N. i *Vok.* ždrěbići, pilići, telići, prasići, guščići, štenci, jaganci.
Gen. ždrěbićah, pilićah, telićah, prasićah, guščićah, štenácah, jaganácah.
Dat. ždrěbićem, pilićem, telićem, prasićem, guščićem, štencem, jagancem.
Ak. ždrěbiće, piliće, teliće, prasiće, guščiće, štence, jagance.
Praep. o ždrěbićih, pilićih, telićih, prasićih, guščićih, štencih, jagancih.
Instr. ždrěbićí, pilićí, telićí, prasićí, guščići, štencí, jagancí.

Inače se ovakova imena město u množtvenome broju takodjer upotrěbljuju i *kollektivno* (skupno) sa tvornikom (formativa) *ád:* ždrěbad, pilad, telad, prasad, guščad, štenad, janjad ili jagnjad, junad, patčad, zvěrad, itd. — Ovakova skupna imena sklanjaju se pravilno po jedinstvenome broju tretjega sklonjenja.

Děte upotrěbljuje se takodjer u pluralu *kollektivnim načinom* i sklanja se po jedinstvenome broju drugoga sklonjenja:

Nom.	dětca
Gen.	dětcé
Dat.	dětci
Ak.	dětcu
Vok.	dětco !
Praep.	o dětci
Instr.	dětcom.

Nevalja dakle, ako tko govori ili piše u *Dat.*. *Praep.* i *Instr. pluralu:* děcam, děcama, děcami.

b) Svakolika imena *srědnjega spola*, koja se svèršuju u Nom. sing. na *me*, dobivaju u *Genitivu* i po svih padežih jed. i množt. broja *uzmnožak* (augmentum) *en*, n. p. vrěme, vrěm-*en*-a; sěme, sěm-*en*-a; těme, těm-*en*-a; vime, vim-*en*-a; brěme, brěm-*en*-a; pleme, plem-*en*-a; slěme, slěm-*en*-a, itd.

c) Slědeća imena srědnjega spola: *čudo*, *kolo*, *nebo*, *tělo* — dobivaju u svih padežih množt. broja uzmnožak *es*, kanoti: čud-*es*-á, kol-*es*-á, neb-*es*-á, těl-*es*-á, te se sklanjaju pravilno polag priměra *selo*.

Ime *kolo* podnaša i u svih padežih jed. broja augment *es*: kòleso, kòlesa, kòlesu, itd.

U *slovenskom* narěčju prima i slědećih šest rěčih: *drěvo*, *pero*, *črevo*, *slovo*, *oko* i *uho* u množt. broju augment *es*: drěv-*es*-a, per-*es*-a, črev-*es*-a, slov-*es*-a, oč-*es*-a, uš-*es*-a (i uš-*et*-a).

14. Někoja imena *srědnjega spola* upotrěbljuju se često *kollektivno* (skupno), n. p. *brodovlje* (die Flotte), *cvětje*, *dèrvje* ili *dèrvlje*, *grožđje* (slov. grozdje), *kamenje*, *kolje*, *lištje* (= lišće, slov. listje), *prutje*, *térnje*, *térsje* (slov. = vinograd), *zérnje*, itd.

15. Někoja imena *srědnjega spola* upotrěbljuju se *samo u množtvenome broju*, n. p. *kolá*, *nědrá*, *klěšta*, *ûsta*, *vrâta*, itd.

Tako i slovenske rěči: *jetra* (= cèrna džigerica, jecur, die Leber), *gen.* jetárah; *pluća*, plûćah (i sing. pluča, pluče) i *tla* (inače i: tle, tli, *f. pl.* = zemlja, tellus), *gen.* tlíh:

„Ali opacieh narav plahu
Tá dopasti dobrá neće:
Bit će slični gnusnom' prahu,
Koga vihar s *tlíh* pomeće.“
(Ig. Gjorgji. *Salt. slov.* I: 6.)

Ant. Janežič uči u svojoj Slovenskoj slovnici. V Celovcu 1854. str. 25: 9: „Beseda *tla* se takole sklanja: 1. tla, 2. tál, 3. tlam, 4. tla, 5. tleh, 6. tlami.“ I u *Běllostěncza* se nalazi *gen. pl.* tál: „Od verhunca do tal, *A coelo ad terram, a capite ad calcem, a summo ad imum.*“ (Pogledaj njegov Gazophylacium: *Verhúnecz*). —

§. 37.

Sklonjenje II.

Na ovo sklonjenje spadaju svakolika imena *ženska* i *někoja mužka*, koja se svèršuju u Nom. sing. na **a**, a u *Genitivu singularu* izlazo na **e**, kanoti: žen-a, glav-a, ruk-a, nog-a, duš-a, slav-a, vojvod-a, vladik-a, starešin-a, poglavic-a, mladoženj-a, stěgonoš-a, slug-a, itd. (Obilnie vidi §. 29. II. c).

Jedinstveni broj.

Nom.	žen-a
Gen.	žen-é
Dat.	žen-i
Ak.	žen-u
Vok.	žèn-o!
Praep.	o žen-i
Instr.	žen-óm.

Množtveni broj.

Nom.	žen-e
Gen.	žên-ah
Dat.	žen-am
Ak.	žen-e
Vok.	žèn-e!
Praep.	o žen-ah
Instr.	žen-ami.

Opazke.

1. Imena, koja imadu pred tvornikom **a** gèrlene glasove: *g*, *k*, *h*, n. p. *knjig*-a, *ruk*-a, *muh*-a, mogú u *Dat.* i *Praep. sing.* pred padežnim obličjem **i** zadèržati rečene gèrlene glasove nepromĕnivo; nu ipak u lěpšem i tananiem izgovoru pretvaraju:

g	na	*z*
k	„	*c*
h	„	*s*

n. p. Nom. *knjiga, ruka, muha*
Dat. i Praep. knjizi, ruci, musi. (Prisp. §. 4. e) *gèrl.* 3.)

Bilježka. Ako spodobna imena imadu pred gèrlenimi glasovi: *g* i *k*, slědeće glasove:

a) zubni: *t*
b) svištuće: *z, s, c*,
c) žuboreće: *ž, š, č*,

tada pred padežnim glasom **i** u *Dat.* i *Praep. sing.* zadèržaju radje *g* i *k*, n. p.

mazga	Dat.	i Praep.	običnie	*mazgi*,	nego	*mazzi*
*štucka**)	„	„	„	*štucki*	„	*štucci*
mačka	„	„	„	*mački*	„	*mačci*
guska	„	„	„	*guski*	„	*gusci*
puška	„	„	„	*puški*	„	*pušci*
pazka	„	„	„	*pazki*	„	*pazci*.

2. Imena *mužka vlastita* ili *kèrstna* na **a**, kanoti: Andria, Luka, Matia, Mojsia, Nikola, itd. imadu *Vokativ* jednak s *Nominativom*. Někoji hoće, da imadu *Vokativ* pravilan, kao i *obćenita imena ženska* na **o**, a naprotiv opet, da *ženska kèrstna* imadu *Vokativ* jednak s *Nominativom;* ali je ono pèrvo pravilo svakako *običnie* i *blagoglasnie*.

3. Imena *kèrstna* i *obćenita*, koja izlaze u *Nom. sing.* na tvorku *ca* ili *ica*, primaju u *Vokativu sing.* radje okončak na **e**, nego na *o*, n. p.

Nom. Marica, Ljubica, sestrica, kćerca
Vok. Marice, Ljubice, sestrice, kćerce!

4. Imena mužka: *vojvoda, vladika, poglavica, sluga*, itd., sklanjaju se u jed. broju sa *pridavnikom mužkim*, n. p. *moj* ili *naš* sluga, vladika, vojvoda; a u množt. broju skladaju se sa pridavnikom ili zaimenom *ženskoga spola*, n. p. *naše* sluge, *sèrbske* vojvode, *naše vladike*.

U narodnih pěsmah su ovakova imena u jed. broju *žen. spola*, n. p.

Slugo *moja*, Oblačiću Rade! —
Da ti dá Bog, *sibinjska* vojvodo! —

---

*) *štucka* = testija, kèrčag, vèrč, urceus, der Krug (mit einem engen Halse), Wasserkrug.

U *Cérnoj Gori* primaju ovakova imena i u *množ. broju* pridavnike *mužkoga spola*, n. p. *naši stari* vladike; *naši hrabri* vojvode, itd.

5. *Genitiv plural* pravi se u ovome sklonjenju iz *Nom. sing.* tim načinom, da se, izpustivši samoglasnik tvorni **a**, *produži poslědnja slovka*, n. p. žen-a, gen. pl. *žên*; glâv-a, *gláv*; rûka, *rúk*; noga, *nóg*; košulja, *košúlj*; granica, *granic*; nožica, *nožíc;* ručica, *ručíc;* glavica, *glavíc;* božica, *božíc;* pustinja, *pustínj;* brekinja, *brekínj;* perilja, *perílj;* rodilja, *rodílj;* čavèrljuga (ševa, škèrlec, alauda, die Lerche), *čavèrljúg;* češljuga, *češljúg;* jaruga, *jarúg,* itd. — I ovo je najstarie obličje (forma) *genitiva pl. slavjanskoga,* koi se kod Jugoslavjanah (*što*kavácah) jošte nalazi u narodnih pěsmah, i amo i tamo u Posavini kod naroda i u prostome govoru, kaogod i kod Hèrvatah *ča*-kavacah, *kaj*-kavacah i Slovenácah (u Štajerskoj, Krajnskoj i Koruškoj). — U *sěvero-slavjanskih* naręčjih (t. j. u českom, poljskom i ruskom) posve je ovaj *stari genitiv* u običaju. Ali u *književnom jeziku ilirskom* (štokavskom) trěba još dodati slovku tvornu **ah**, koja se otéže i kao s prědnje dugačke preliéva, te su uprav s toga stari Dubrovčani i pisali město nje (t. j. slovke *ah*) dva **aa**, budući se glas **h** u ilirskom jeziku, a osobito u iztočno-južnih stranah ponajviše *háče*, t. j. tanko i nečuvljivo izgovara, n. p. žên-ah (dubr. ženaa); glâvah (dubr. glavaa); rûkah (dubr. rukaa); nôgah (dubr. nogaa), itd. — *Cèrnogorci* izgovaraju dan današnji ovu tvornu slovkú **ah** u *gen. pl.* oštro kao Němci svoje **ach**, n. p. *žênách*, *nôgách*, *rûkach,* itd. *)

*) G. *Vuk Stef. Karadžić* govori o tom u svojoj knjizi: „*Narodne srpske poslovice*" (pèrvo izdanje na Cetinju 1836. str. XXII i XXIII; drugo izdanje u Beču 1849 str. XXIII i XXIV) ovako: „Ovdje je potrebno još napomenuti, da Crnogorci pravi glas slova ***h*** izgovaraju na kraju u rod. množ. kod sviju suštest. imena, n. p. deset *pušakah*, našijeh *ženah, junakah, riječih, ljudjih (ljudih)*, itd. Pored Crnogoraca ovako govore i Primorci gotovo svi od *Rosa* do iza Bara, a osobito Dobrotjani. U Dubrovniku ovoga običaja nema, ali *niže* Dubrovnika na poluostrvu *Ratu* može se čuti, samo ne ovako zdravo (vèrlo) i postojano, kao u Crnoj gori. Može biti da je ovo izgovaranje slova ***h*** (dje mu ni u Slavenskom jeziku mjesta nije) postalo pored izgovaranja toga glasa kod prilag. imena i mjestoimenija u ovome (rod. množ.) padežu. Sad će se lakše moći pogadjati, zašto Srbi (?) zakona Rimskoga (po Slavoniji, Rvatskoj, Dalmaciji) na *ovakim* mjestima pišu ***h***, ako ga i ne izgovaraju." —

Ona imena, koja u *Nom. sing.* imdu po *dva* ili po *tri* suglasnika pred tvornikom **a**, n. p. děvojk-a, krušk-a, gusk-a, patk-a, motk-a, tikv-a, bukv-a, igl-a, cérkv-a, sestr-a, mèrkv-a, rotkv-a, itd., umitju, — (po odhitjenju tvornoga samoglasnika **a** od Nom. sing., ili u pridavanju město ovoga padežne slovke *gen. pl.* **ah**), — *medju poslědnja dva suglasnika* blagoglasni samoglasnik **á** *) koi se ujedno svagda produžiti imade, n. p. děvojk-a, děvoják ili děvoják-ah; krušk-a, krušák (slov. hrúšek i rúšek) ili krušák-ah; — gusk-a, gusák ili gusák-ah; — patk-a, paták ili paták-ah; — motk-a, moták ili moták-ah; — tikv-a, tikáv ili tikáv-ah; — bukv-a, bukáv ili bukáv-ah; — igl-a, igâl ili igâl-ah; — cérkv-a, cérkáv ili cérkáv-ah; — sestr-a, sestâr ili sestâr-ah; — mèrkv-a, mèrkáv ili mèrkáv-ah; — rotkv-a, rotkáv ili rotkáv-ah, itd.

Někoja od ovih i spodobnih imenah *nemareći* za tananie blagoglasje, te izpustivši tvorni samoglasnik **a** od Nom. sing., *neumitju nikakva blagoglasnika* medju poslědnja dva suglasnika, n. p. zvězd-a (izgovori *zvijêzda*), gen. pl. *zvijézd* ili zvijêzd-ah (a podniposto *zvězádah*); — kvàrg-a, kvérg ili kvérg-ah; — gèrb-a, gérb ili gérb-ah; — hèrp-a, hérp ili hêrp-ah; — vèrst-a, vérst ili vérst-ah; — sêrn-a, sérn ili sêrn-ah; — uzd-a, úzd ili ûzd-ah; — mèrv-a, mérv ili mérv-ah; — obèrv-a, obérv ili obérv-ah; — svekèrv-a, svekérv ili svekérv-ah; ujna, újn ili újn-ah; — čatèrnj-a, čatérnj ili čatérnj-ah, itd. — Ili primaju ova i ovim podobna imena u *gen. pl.* okončak **ih** město *ah*, n. p. zvězd-a, *zvězdih:* vèrst-a, *vèrstih;* cérkva, *cérkvih*; čavka, *čávkih*; kárta, *kártih;* mùrva, (dud, morus, der Maulbeerbaum), *mùrvih;* ládja, *ládjih*, itd.

U někojih krajih, a osobito *u Primorju* običan je *gen. pl.* s umitanjem blagoglasnoga **á** n. p. cérkva, *cérkáv* ili cérkáv-ah; — čavka, *čavák* ili čavák-ah; — karta, *karát* ili karát-ah; murva, *muráv* ili muráv-ah, itd.

— — oblak cárni
Od *čavákah* i od vránah.
(Iv. Gundulić. *Osman* XIII: 83.)

*) U *slovenskom* i u *sěveroslavj.* narěčjih umitje se u ovakovu slučaju *blagoglasno é*; a u ruskom narèčju ponědga i *ó*, n. p. igl-a, gen. plur. *igól;* igr-a, *igór;* děvk-a, *děvók*, itd. —

6. Što je gore u §. 8. pod br. 9. spomenuto glede *Dativa*, *Praepositionala* i *Instrumentala množtv. broja* pri imenih *mužk.* i *srĕd.* spola, to isto valja i ovdĕ pri imenih *spola ženskoga*, t. j. da su ovi padeži različni, te da se *Dativ množt. broja* naredno svèršuje na **am**, *Praepositional* na **ah**, a *Instrumental* na **ami**. U *provincialismih* se okančaju ovi padeži bez ikakve doslĕdnosti čas na *am*, a čas na *ami* i *ama*, kako već komu na pamet dojde, što mi, iz gore napomenutih razlogah kod imenah *mužkoga* i *srĕdnjega* spola, kao pravilno, nipošto odobriti nemožemo. Jerbo mi se dèržimo načela *Quintilianova:* „aliud esse *latine*, aliud *grammatice* loqui." (Vidi lib. I: 6; 27). U ostalom dobro znajući, da je g. *Vuk Stef. Karadžić* bio pèrvi, koi je okončak **ama** za sva tri u pìtanju stojeća padeža izrekao, te da on ovu našu pravilnost, koju svikolici slovníčari stári i novi više ili manje potvèrdjuju, naziva *pretĕranoštju*. To se može vidĕti iz njegovih rĕčih, koje upisà u gramatici, predstavljenoj *srpskomu rječniku*, u Beču 1818, na str. XXXIX pod **): „I kod ovije se imena u Srijemu i (osobito) u Bačkoj može izostaviti *ma* u skaz. mlož. (t. j. u skazateljnome množtvenom = praepositionalu), i poslĕdnje *a* dobije malo duži glas, n. p. *ù novinâ, po livadâ, nà kućâ*, itd. — Meni se čini da i u ovom djekoji sadašnji spisatelji Sremački i Bačvanski pregone mjeru; ja ne vjerujem da bi prost Srijemac kazao, n. p. *O naši(h) današnji(h) Srpski(h) knjiga(h); u Petrovi(h) krasni(h) nepokošeni(h) zeleni(h) livada(h),*" itd. — A ja naproti uvĕravam g. *Vuka*, móga visokocĕnjenoga prijatelja, — da sam ja u mnogih sèrbskih knjigah čitao *možt. praepositional* (skaz. padež) na **a** = **ah**, osobito u knjigah *Dositeja Obradovića*. Tako n. p. neka bude *jedan za sto:* „Platjajte, nek se *po svi(h) crkva(h)* bdenija i molitve tvore" (Basna 61: *Naravoučenje*). A tako, da ine mimoidjem, i u *biogradskih novinah* god. 1846, a naime u prilogu „*Podunavka*" broj 30. str. 107. Dodatak odgovoru na kritiku g. *Matie Bana* poslĕ rubrike sadèržaj vèrsta 2 i 3: „*u isti*(h) *beogradski*(h) *novina*(h)." A napokon i u istih „*Srpskih narodnih pjesmah*" Vukovih, u Beču, 1846, knj. III: 51. *Mali Radoica* redak 4: „Ja (l') se biju na *Popina*(h) víle?" I napokon napokonah u oba rĕčnika srpska *Vukova*

(u Beču, 1818 i 1852) vidi rěč: „*žioka, f.* kao mala gredica, što se njih više pribija po *rogovima u kuća*(h) i *u drugijeh zgrada*(h).“ — Naturam furca expellas, tamen usque redibit! —

Prispodobi s gorirečenim jošte i §. 4. str. 19, 2: *h* u *m*.

Izmedju *Genitiva* i *Praepositionala množt. broja* tá je razlika: što se u *Gen.* slovka predposlědnja t. j. pred okončkom **ah** *produžuje*, a *u Praepositionalu kratko izgovara*, n. p. danas neima nikakvih *novínah*, i: ja sam danas čitao jednu znamenitu věst *u nòvinah* (slovenski: *v novìnah*). — U někojih krajih Slavonie (n. p. u Djakovštini), u Srěmu, Bačkoj i Banatu neprave u izgovoru nikakve razlike izmedju *Genitiva* i *Praepositionala*, nego izgovaraju jedan i drugi padež kao *Gen. pl.* t. j. *otežući predposlědnju slovku*.

7. Po ovome sklonjenju idu i ona imena *ženska*, koja se samo *u množtvenome broju* upotrěbljuju, n. p. bisage, *gen.* biságah; diple, dipálah; gaće, gáćah; gusle, gusálah; hlače, hlačah; naćve, naćávah; ostve, ostávah; vìle, vílah; ûzde, ûzdah; viljuške, viljušákah; žvale, žválah, itd.

§. 38.

Sklonjenje III.

Na ovo sklonjenje spadaju svakolika imena *ženska*, koja se svèršuju u *Nom. sing.* na različite suglasnike, naime:

a) na *ustnene:* m, b, p, v;
b) „ *jezične:* l (ó), n, r;
c) „ *zubne:* d, t;
d) „ *svištuće:* z, s;
e) „ *žuboreće:* ć, č, š, ž,

i na samoglasnik *o,* koi se kao pretvor iz glasa *l* smatrati ima, n. p. misao ili misó, město: *misal;* só, město: *sol;* pogibeo i pogibio, město: *pogibel* ili *pogiběl,* itd. Prispodobi §. 29: II. b); —

a u *Gen. sing. izlaze* na i, n. p. ozim, ozimi; zob, zobi; káp, kápi; kérv, kèrvi; ćud, ćudi; klět, klěti; kost, kosti;

smèrt, smèrti; — bol, boli; boljezan, boljézni; stvar, stvari; — láz, lázi; os, osi; — noć, noći; luč, luči; rěč, rěči; kokoš, kokoši; laž, laži, itd.

Jedinstveni broj.

Nom.	zapověd
Gen.	zapověd-i
Dat.	zapověd-i
Ak.	zapověd
Vok.	zapověd-i!
Praep.	o zapověd-i
Instr.	zapověd-jom (ju, i, im).

Množtveni broj.

Nom.	zapověd-i
Gen.	zapověd-ih
Dat.	zapověd-im
Ak.	zapověd-i
Vok.	zapověd-i!
Praep.	o zapověd-ih
Instr.	zapověd-mi.

Opazke.

1. Imena, koja se svèršuju na *al* (ao ili ó) i *an,* n. p. misal (misao, misó), pěsan, plěsan, ljubezan, boljezan, kazan, itd. gube *po svih padežih jedinstvenoga* (izim Akusativa, koí je s Nominatívom jednak) *i množtvenoga broja* blagoglasno a, n. p. misal (mísao, mísó) mísli; pěsan, pěsni; plěsan, plěsni; ljubezan, ljubezni (i ljuvezan, ljuvezni); boljezan, boljezni; kazan, kazni, itd.

2. Po ovome priměru sklanjaju se i imena, koja se *skupno* (kollektivno) upotrěbljavaju, n. p. čeljad, momčad, perad, živad, ždrěbad, telad, jagnjad, prasad, itd.

3. Imena, koja se *samo u množtvenome broju* upotrěbljuju, a u *gen. pl.* idu na *ih*, sklanjaju se po ovom obrazu, n. p. desni, desnih (zuberina, gingiva, das Zahnfleisch), dipli, diplih; niti, nitih (po Vuku i *nítah*), itd.

4. *Najstarie svèršivanje Instrumentala u jedinstvenome broju* jest na *jom;* ali pisci najradje upotrěbljuju okončak *ju*; a narod, rekao bih, da ponajviše govori na okončak *i*. U dubrovačkih pisalácah nalazi se i svèršivanje na *im*, n. p. Da ga *smàrtim* zlom poraze (Gjon Palmotić. *Kristiada* pěv. I: 39).

5. U onih imenih, što se svèršuju u *Nom. sing.* na *l* (ó), *n*, *d*, *t*, slivaju se isti glasovi sa slědećim *j* u okončku *Instrumentala* na *jom* ili *ju* u: *lj*, *nj*, *dj*, *tj* = *ć*, i ako se pred njimi desi glas svištući *s*, pretvara se u *š*, — a *z* u *ž*, n. p. misal (misao, misó) *mišljom* ili *mišlju*; ljubezan ili ljuvezan *ljubežnjom* = *ljuvežnjom* ili *ljubežnju* = *ljuvežnju;* zelén, *zelenjom* ili *zelenju;* zapověd, *zapovědjom* ili *zapovědju;* postat, *postatjom* ili *postatju*; kost, *koštjom* ili *koštju* (= košćom, košću); krěpost, *krěpoštjom* ili *krěpoštju* (= krěpošćom, krěpošću), itd.

6. Imena, koja se svèršuju na *ustnene* glasove: *m*, *b*, *p*, *v*, dobivaju radi blagoglasja u *Instr. sing.* pred padežnom slovkom *jom* ili *ju* epenthesu (usuvak) *l* (prispodobi §. 4. str. 15: 3.), koja se sa slědećim glasom *j* slije u jedan glas, n. p. ozim, ozim-*ljom* i ozim-*lju;* zób, zob-*ljom* ili zob-*lju*; káp, káp-*ljom* ili káp-*lju;* kérv, kèrv-*ljom* ili kèrv-*lju;* cěv, cěv-*ljom* ili cěv-*lju*, itd.

7. U onih imenih, što se okančaju u *Nom. sing.* na: *dj*, *tj* = *ć*, *lj*, *nj*, — gubi se za njimi u govoru, ili se sliva š njimi po jednorodstvu slědeći glas j u *Instr. sing.* od padežne slovke *jom* ili *ju*, n. p. čadj, *čadju* (město čadj-*ju*); noć, *noću* (= notju, město noć-*ju* = notj-*ju*). Svakako bi valjalo po etymologii pisati: *čadjju*, *noćju*, *moćju*, *pomoćju*, itd.

8. Rěči: *mati* i *kći* primaju u *Gen.* i po njem u svih padežih *jed.* i *množ. br.* augment (uzmnožak ili prirastak) *er*, a u ostalome sklanja se *mati* po sklonjenju II., a *kći* po sklonjenju III. evo ovako:

Jedinstveni broj.

Nom.	mati	kći
Gen.	mat-er-é	kć-er-i
Dat.	mat-er-i	kć-er-i
Ak.	mat-er	kć-er
Vok.	mati!	kć-er-i!
Praep.	o mat-er-i	kć-er-i
Instr.	mat-er-om	kć-er-jom (ju, i).

Množtveni broj.

Nom.	mat-er-e	kć-er-i
Gen.	mat-ér-ah	kć-er-íh
Dat.	mat-er-am	kć-er-im
Ak.	mat-er-e	kp-er-i
Vok.	mat-er-e!	kć-er-i!
Praep.	o mat-er-ah	kć-er-ih
Instr.	mat-er-ami	kć-er-mi

9. Što je gorě višje (vidi §. 36: 9. i §. 37: 6.) rečeno o *Dat.*, *Praep.* i *Instr. množtv. broja*, to isto valja i za III. sklonjenje. Napose pako napominjemo, da se *spomenuta tri padeža* po različnih okolicah upotrěbljuju i na: *im*, *ima*, *jam*, *jami*, *jama* i *ma*.

§. 36.

O dvojstvenome broju.
(Num. dualis, die Zweizahl.)

Da li imade u jeziku slavjanskome u obće, a u ilirskome napose *dvojstveni broj*, o tome su dvojili, i jošte dvoje někoji slovničari ilirski, koji nemogu nipošto da dokuče, što je to dvojstveni broj; budući ga niti latinski niti němački jezik neimade. Ovi mi se uprav tako čine, kao naproti oni slovničari latinski, koji su na spodobu gèrčkoga jezika pod svu silu hotěli, da latinski jezik imade *dual* (dvoj. broj), kao što svědoči *Quintilian:* „Quamquam fuerunt, qui nobis quoque adiicerent dualem: *scripsere*, *legere*.“ (Vidi Inst. orat. lib. I, 5: 42)· Istina je

doduše, da naš pučki jezik neupotrěbljuje točno i svagdě dvojstvenoga broja; ali sasvim time osvědočili su se slovničari slavjanski, koji su u organizam našega jezika svih narěčjah slavjanskih malo dublje proniknuli, da je slavjanski jezik u svih narěčjih više ili manje ovaj čudnovati broj jošte samo za one predmete doslědno sačuvao, koji se u naravi *parovno* (po dvoje, objecta bina, paarweise) nalaze, n. p. *oči* (dva oka), *uši* (dva uha), *pèrsi* (i *pèrsá*, n. pl. město dva pèrsa); *pleći* (i *plecá*, n. pl. město dva pleća); *noge* (m. dvě noge); *ruke* (m. dvě ruke). Prispodobi §. 19.

Jur je gore višje (§. 31) napomenuto, da su u *dvobroju Nom.*, *Akus.* i *Vok.*, zatim *Gen.* i *Praep.*, a napokon *Dat.* i *Instrum.* jednaki po svih spolovih i sklonjenjih. —

Mi smo stavili za imena *dvojstvenoga* broja **tri sklonjenja** i to za mužki i srědnji spol *jedno*, a za ženski *dva sklonjenja*, naime:

Sklonjenje I.

Imena

	mužka.		*srèdnja.*
N. A. V.	jelen-a,	bok-a	polj-a
G. Praep.	— ,	bok-uh	—
D. Instr.	jelen-ima,	boc-ima	polj-ima.

Opazke.

1. Pred okončkom *ima* (vidi §. 4. str. 20: 3.) pretvara se:

g u *z*: *rog*, roz-ima
h „ *s*: *duh*, dus-ima
k „ *c*: *vuk*, vuc-ima.

Na ovaj se način po različitih krajevih jugoslavjanskoga naroda upotrěbljuje *Dativ*, *Praep.* i *Instr.* množtvenoga broja za *mužki* i *srèdnji* spol, kao što je g. *Vuk Stefanović* ustanovio (Prispodobi §. 36: 9).

Ig. Al. *Berlić* sumnji, da li bi se ovaj oblik (forma) za dvobroj ustanoviti mogao, i da li će se to u književnome jeziku primiti? Vidi njegovu knjigu: „*Grammatik der illyrischen*

Sprache.“ Agram, 1842. S. 26, 35, 37, 38, 44 i 49. — *Zweite Auflage* §. 21. §. 34 e). §. 41, 62, 73 i 74.

2. *Genitiv* i *Praepositional* dvojnoga broja izgubiše se malo po malo u ilirskom jeziku za *mužki* i *srědnji* spol, i sada se uvěk město njiuh upotrěbljuje *Nominativ* istoga broja.

U Katančićevih: „*Fructus auctumnales.*“ Zagrabiae, 1794 str. 75. najdoh ipak pravi oblík Genitiva dvojnoga broja: bok-*uh:*

„Na glavi mu groždja věnčac,
Okó *bokúh* lista (listja) lančac,“

što sam gore i za priměr stavio.

3. *Dativ* i *Instrumental mužkih* i *srědnjih* iménah svèršuju se u starom iliti cèrkveno-slavj. jeziku za *tvérdimi* suglasnici na *oma,* a za *mekanimi* i *pretvorenimi* na *ema.* A tako i u slovenskome narěčju (Prispodobi Ant. Janežića „*Slovnicu slovensku.*“ V Celovcu, 1854. §§. 24, 25 i 26.) —

Sklonjenje II.

Stari oblik dvobrojnika sačuvao se je jošte ponajbolje po svih slavjanskih narěčjih u *ženskome* spolu i to u *četiri* rěči: *noge, ruke, oči, uši. Ruke* i *noge* sklanjaju se na ovaj način:

N. A. V.	ruke	noge
G. Pr.	ruk-*úh*	nog-*úh*
D. Instr.	ruk-*ama*	nog-*ama.*

Priměri:

1. Za *Genitiv* i *Praepos.:* „Sladká mati! — presveto duši mojoj ime, gdi si? — da celujem stope *nogúh tvojih.*“ (Dositej Obradović. *Život i priključenja*). — „Imamo *u rukúh* evangjelje Hristovo i apostolske nauke“ (Dositej Obradović. *Život i priključenja*). — „Čini mi se, negve su mu *na nogúh*“ (Vukov rječnik srpski: *negve*). —

„Hitre sluge poslušaše,
Izvedoše tamničare:
Na nogúh im težke negve,
A *na rukúh* lisičine.“
(Iv. Mažuranić. Čengić-aga).

2. Za *Dativ* i *Instrumental*: „Podaj *rukama*, pa traži *nogama*." Narodna poslovica.

Sklonjenje III.

N. A. V.	oč-i	uš-i
G. Pr.	òč-iuh	uš-iuh
D. Instr.	oč-ima	uš-ima.

1. Priměri ovi, u jed. broju srědnjega spola: ok-*o*, uh-*o*, predjoše *dvobrojnikom u žen. spol* i time udariše na III. sklonjenje. Spodobnih slučajah nalazi se i u inih slavjanskih naréčjih a naime u slovenskome, gdě imena u jed. broju srědnjega spola dvobrojnikom prelaze u ženski spol, n. p. *dvě lětě* (město dva lěta); *dvě drěvě* (město dva drěva, dva dèrva ili dèrveta); *dvě slově* (město dva slova; u cèrkveno-slavjanskom narěčju *dvě stě* (město dvě sta ili dvi sta). Prispodobi §. 19.

Po priměrih *oči* i *uši* (u slov. narěčju u pluralu: *očesa, ušesa*) mogu se sklanjati i slědeća imena: *pèrsi, pleći, usti i vědji.*

2. U onom, što smo izrekli u §. 36: 9; §. 37: 6 i §. 38: 9, t. j. da su okončki *Dat.* i *Instr.* na *ima* i *ama* svojstva dvobrojnika, podkrěpljuje nas i F*ranjo Ladislav Čelakovský* (bivši c. kr. professor slavjanskih narěčjah na sveučilištu pražkom, preslavivši se u věčnost dne 5. kolovoza 1852) u svojoj — uprav sada nam u ruke došavšoj — sravnjívajućoj slovnici svih slavjanskih narěčjah pod naslovom: „*Čtení o srovnavací mluvnici slovanské na universitě pražské.* Vydana nákladem českého musea. V Praze, 1853. na str. 128 i 129.

Odsěk II.

O pridavnom imenu.

§. 40.

Pridavna imena (nomina adjectiva, die Beiwörter, Eigenschaftswörter) iliti *priděvnici* sklanjaju se u ilirskom jeziku dvojakim načinom, t. j. kao *samostavnici* (substantiva) i kao *zaimena* (pronomina) u sva tri spola.

I. kao samostavnici

sklanjaju se imena pridavna, kada naznačuju *kakvoću* ili *svojstvo* (proprietas, die Eigenschaft) kakove osobe ili stvari na pitanje: *kakov?* za mužki; *kakova?* za ženski i *kakovo?* za srědnji spol. Takovi pridavnici svèršuju se u mužkome spolu na *suglasnik* tvérd (ili samoglasnik *o* město *l:* topal = *topao*, vesel = *veseo*) ili mekan, n. p. kruh *tvérd*, *mekan*, *topao*, *vruć;* u žen. spolu na samoglasnik *a* kratak: žemička *tvérda*, *mekana*, *topla*, *vruća;* a u srědnjem spolu na *o* ili za mekanimi suglasnici na *e:* jelo *toplo*, *vruće*.

Ovakova pridavna imena odgovaraju po znamenovanju sasvime němačkim *neizvěstnim pridavnikom* (adjectiva indefinita, unbestimmte Beiwörter) sa člankom (articulus): *ein*, *eine*, *ein* (starke, alte Deklination).

U ostalom sklanja se *mužki* i *srědnji* spol *pridavnikah neizvěstnih* po priměru samostavnih iménah: *jelen, pèrst*, *kralj*, *nož, selo* i *polje,* a *ženski spol* po priměru *žena* s tom razlikom, što je u pridavnih imenih *Nom.* i *Vok. sing.* jednak; zatim

Instr. sing. izlazi u pridavnih imenih mužk. i srědnj. spola na *im* ili *iem*, a u samostavnih na *om* ili *em*.

U *srědnjem spolu* ima *tri padeža jednaka* u jed. i množ. broju kao i u samostavnih imenah.

Gen. i *Praep.* svèršuju se u množ. broju na *ih* ili *ieh; Dat.* na *im* ili *iem; Instr.* na dugačko *í* kao i u samostavnikah. Ali ipak običnie na *imi* ili *iemi* kao u zaimenah (po izvěstnom obliku).

Opazka.

U provincializmih okončava se *Dat.*, *Praep.* i *Instr.* jednako na *im* (iem), *ima* (iema) i *imi* (iemi) polag volje, ili kako već slučajno komu na pamet dodje, što mi naravno iz gore više napomenútih razlogah (vidi §. 36 : 9; §. 37. 6, i §. 38 : 9) nipošto odobriti nemožemo, van pěsnikom u ime *nužde metrične* (necessitas metrica). —

Primèr sklonjenja pridavnikah

a) na suglasnik *tvérd:*

Jedinstveni broj.

	spol *muž.*	*srěd.*	*žen.*
N. i V.	zdrav	zdrav-o	zdrav-a
Gen.	zdrav-a		zdrav-é
Dat.	zdrav-u		zdrav-i (oj)
Ak.	zdrav (a)	zdrav-o	zdrav-u
Praep.	o zdrav-u		zdrav-i (oj)
Instr.	zdrav-im (iem)		zdrav-om

Množtveni broj.

N. V.	zdrav-i	zdrav-a	zdrav-e
Gen.	zdrav-ih (ieh)		
Dat.	zdrav-im (iem)		
Ak.	zdrav-e	zdrav-a	zdrav-e
Praep.	o zdrav-ih (ieh)		
Instr.	zdrav-í (imi, iemi).		

b) na suglasnik *mekan:*

Jedinstveni broj.

	muž.	*srěd.*	*žen.*
N. i V.	vruć	vruć-e	vruć-a
Gen.	vruć-a		vruć-é
Dat.	vruć-u		vruć-i (oj)
Ak.	vruć (a)	vruć-e	vruć-u
Praep.	o vruć-u		vruć-i (oj)
Instr.	vruć-im (iem)		vruć-om

Množtveni broj.

N. V.	vruć-i	vruć-a	vruć-e
Gen.	vruć-ih (ieh)		
Dat.	vruć-im (iem)		
Ak.	vruć-e	vruć-a	vruć-e
Praep.	o vruć-ih (ieh)		
Instr.	vruć-í (imi, iemi)		

Opazke.

1. Po ovome priměru sklanjaju se svakolika imena pridavna, koja znamenuju *posědovanje* ili *vlastitost pojedinih osobah* ili *němih životinjah,* i to

a) za imena *kèrstna* i *obćenita mužka* po tvèrdih suglasnicih na tvorke: *ov*, *ova*, *ovo*, a po mekanih suglasnicih na tvorke: *ev*, *eva*, *evo*, n. p. Antun-*ov*, a, o; Ivan-*ov*, a, o; Petr-*ov*, a, o; Jakob-*ov*, a, o; — Antonij-*ev*, a, o; Fabricij-*ev*, a, o; Horacij-*ev*, a, o; Ovidij-*ev*, a, o; Matiaš-*ev*, a, o; Lukač-*ev*, a, o; kralj-*ev*, a, o; kovač-*ev*, a, o; miš-*ev*, a, o; muž-*ev*, a, o; puž-*ev*, a, o, itd.

b) za imena *kèrstna* i *obćenita* na tvorke: *in*, a, o, koja se iz ženskoga, a poněgda i iz mužkoga spola izvode, ako po svojem obliku spadaju na II. sklonjenje, n. p. An-*in*, a, o (od N. Ana); Anč-*in*, a, o (od N. Ank-a); Katarin-*in*, a, o ili Kât-*in*, a, o (od N. Katarin-a ili Kât-a); Marij-*in*, a, o ili Mâr-*in*, a, o (od Marij-a ili Mâr-a) Milič-*ín*, a, o (od Milic-a),

majč-*in*, a, o (od majk-a); mater-*in*, a, o (od mati, gen. mat-er-é); žen-*in*, a, o (od žen-a); sestr-*in*, a, o (od sestr-a), Andrij-*in*, a, o (od Andrij-a); Tadij-*in*, a, o (od Tadij-a); vojvod-*in*, a, o (od vojvod-a); vladič-*in*, a, o (od vladik-a); slug-*in*, a, o (od slug-a), itd.

2. Ovakova imena sklanjaju se s neznanja takodjer po priměru *izvěstnih* pridavnih imenah (II. kao zaimena), koja samo u prispodobi odgovaraju na pitanje: *koi*, *koja*, *koje?* — Ali věštak valja da obrati svu svoju pozornost na tú razliku — a prostoti i nevěštakom neka ostavi svoj običaj, pomišljajući s utěhom na Ciceronovu izreku: „*loquendi usum populo concedo, scientiam mihi servo.*" (Prispodobi Instit. gramm. in usum schol. gramm. R. Hung. & adnex. provinciarum. Pars III. *Quid orthographia?* VI.) i na Quintilianovu: „*aliud esse latine, aliud grammatice loqui.*" (M. Fab. Quint. de Instit. orat. lib. I. cap. 6: 27).

II. Kao zaimena

sklanjaju se pridavna imena, kada hoćemo da naznačimo koju *izvěstnu* t. j. nam jur poznatu *kakvoću* ili *vlastitost* koje osobe ili stvari, da ju tim načinom razlučimo od kakvoće ili vlastitosti svake ine osobe ili stvari, nam takodjer dobro poznate: zato se i zovu takova imena pridavna *izvěstna* (adjectiva *definita*, bestimmte Beiwörter) i odgovaraju za mužki spol na pitanje: *koi?* — za žen. *koja?* — a za srědnji *koje?*

Ova naša *izvěstna* pridavna imena upotrěbljuju se uprav onako, kao i němačka sa izvěstnim člankom: *der*, *die das;* — ili sa *pokaznimi imenі* (pronomina demonstrativa): *dieser, e, es;* — *jener, e, es;* — *welcher, e, es;* — *solcher, e, es;* — *mein, dein, sein*, itd., n. p. zdrav-*í* junak (t. j. onaj zdraví, poznaní junak); — zdrav-*á* žena (t. j. ona zdravá, poznaná žena); — zdrav-*ó* děte (t. j. ono zdravó, poznanó děte), itd.

Izvěstna pridavna imena razlučuju se od neizvěstnih *svèršivanjem* i *znamenovanjem*. Jerbo ova (t. j. neizvěstna) svèršuju se u Nom. jed. br. i mužkoga spola — kako jur gore I. pokazasmo — na suglasnik, a ona na samoglasnik i, što je uprav Nominativ staroga zaimena (pronomen) tretje

osobe na on. S toga i dolazi različito znamenovanje *iživěstnih* i *neizvěstnih* pridavnih imenah, što se osobito jasno ukazuje u *izvěstnih* genitivom, dativom i praepositionalom jed. broja u mužkom i srědnjem spolu, a u staro- ili cèrkvenoslavj. narěčju ukazuje se tá razlika u jedinstvenom i množtvenome broju po svih padežih i u sva tri spola.

U ilirskom jeziku razlučuje se sada *Nominativ* žen. i sręd. spola *izvěštnih* i *neizvěstnih* pridavnih imenah time, što neizvěstna imadu *kratak*, a izvěstna *dug* naglasak (akcent). Razlika je naglaskom u govoru, kad se pita n. p. *kakova* žena zaslužuje dobra muža? — Odgovara se: *dòbra, poštèna, čèdna, mírna, kròtka* i *bogoljùbna*. Zatim: *kakovo* děte miluju roditelji? — Odgovor: *dòbro*, *poslúšno*, *màrljivo, kròtko*, *čèdno* — i kad opet zapitam: *koja* je žena dobila zla muža? — Odgovor: on-*á* dobr-*á*, pošten-*á*, čedn-*á*, mirn-*á*, krotk-*á*, i bogoljubn-*á*. Zatim: *koje* děte vole roditelji? Odgovor: on-*ó* dobr-*ó*, poslušn-*ó*, marljiv-*ó*, krotk-*ó*, itd.

Priměri někoji iz naših proslavljenih pěsnikah dubrovačkih izjasnit će tu razliku još jasnie u kratkom:

1. „Usried miėsta izpisana
Zlatniem cviétjem više modra,
Prestolja su carska izbrana
U prilici zlatna odra.

Vàrhu ságah tkanieh zlatom
Stoi tudjela sgar cȁrljena,
Zlatnom žicom i bogatom
Sva napravom izvézena.

U zelenoj tu haljini,
Zlato i biser kú nakitì,
S podvitiem' spried koliní
Siedi Osman car čestiti.

Veo na rusoj glavi okolo
Sniežan svít mu 'e u sto diela',
A u kamenu dragu oholo
Sunce sjá mu vàrhu čela.

Vàrh kamenka sviem bogata
Síva perja trepti kita,
Tankom žicom čista zlata
U drag način liepo svíta.

Mladjahan se car ponosi
Izpod toga liep nad svima;
Càrne oči, zlatne kosi,
A rumeno lice ima."
(Iv. Gund. *Osman.* II: 19—24).

2. „Jàk pàrvoga blizu víra
Hàrli Dunaj, kralj od riêka',
Široko se neprostira
I nečini bàrza tiéka;

Nu kada se dalje pruži
Preko póljah i dubráva',
I š njime se za'edno sdruži
Glasovita Drava i Sava;

Sa njima se tad razlike
Iz okola š njim sastaju
Podnižene vode i rîke,
I harače njemu daju:

A on u način mora siona
Po slovinskieh stranah teče,
I slobode i romona
Pun u carno móre utieče:

Tač po malo sin dostojni
Velikoga kralja od nebi
Skup čeljadi neizbrojni
Sadružio bieše k sebi.

Tim iz množtva uzò ovega
Dvanaes drage své družine,
Kí ljubljeni biehu od njega
I gledani nad sve ine."
(Gjon Palmot. *Kristiada* I: 15—20).

3. „Blažen čoviek, ki nesliedi
Sviète opake, zloću oholu:
Negré putom i nesiedi
Na kužnomu zlobnieh stolu.

Neg svedj gàrli sa svom moći
Gospodinov zakon sveti,
Ter ga kuša u dne i noći
Bogoljubnom svóm pameti.

Bit će on, jakno dub zeleni,
Kómu plodna zemlja ugodì,
Kí prostíra drage sieni
Pri tekućoj bistroj vodi.

Ki će proniet svoje u vrieme
Sladko voće, kitno cvietje,
Za okrunit veselieme
Viencem jesen i prolietje.

Njegov neće lis opasti
Nasàrtanjem vihra silna:
Gojeći ga sladkom vlasti
Blage srieće ruka obilna.

Ali opacieh narav plahu
Tá dopasti dobrá neće,
Bit će slični gnusnom' prahu,
Koga vihar s tlih pomeće.

Tiem neimaju s druziem' jedni
Viečni život steć na sudu:
Ni će podniet sbor pravedni
Od griešnikah družbu hudu.

Jer visoko božje znanje
Vidi dièla dobra i kriva,
I da griešno putovanje
K pogubi se pospiešiva.

Viečnom' trojstvu, ké sve vlada,
Budi slava neizrečena:
Kô bì, kô jes, i kô od sada
Bit će preko svieh vremena'."
(D. Ig. Gjorgji *Saltjer slov.* Pies. I.)

Pozorno čitanje knjigah pružat će svakomu obilnih spodobnih priměrah o *izvěstnih* i *neizvěstnih* pridavnih imenih. — Iz neizvěstnih pridavnih imenah lahko se mogu načiniti *izvěstna*, dodavši naime za mužki spol *Nominativu sing.* samoglasnik í (kao staro zaime = on), za žen. spol protegnuvši samoglasnik á (= aa = aja = ona), a za srědnji protegnuvši samoglasnik ó (= oo = oje = ono), n. p. iz: zdrav, zdrava, zdravo, — bit će *izvěstno* obličje: zdrav-*í*, zdrav-*á*, zdrav-*ó*.

Pazka. Pri onih pridavnih neizvěstnih imenih, koja u ženskom i srědnjem spolu, a tako i u ostalih padežih jed. i množ. broja odbacuju blagoglasno *a*, odbacuje se isto i pri tvaranju izvěstnih zaimenah. Prispodobi dolě niže *Opazke obćenite i posebne* 10.

Priměr sklanjanja
izvěstnih pridavnih iménah.

Jedinstveni broj.

	Muž.	*srěd.*	*žen.*
N. i V.	zdrav-*í*	zdrav-*ó*	zdrav-*á*
Gen.	zdrav-*oga*		zdrav-é
Dat.	zdrav-*omu*		zdrav-*oj*
Ak.	zdrav-*í* (oga)	zdrav-*ó*	zdrav-*ú*
Praep.	o zdrav-*om*		zdrav-*oj*
Instr.	zdrav-*im* (iem)		zdrav-*óm*

Množtveni broj.

N. i V.	zdrav-*í*	zdrav-*á*	zdrav-*é*
Gen.	zdrav-*ih* (ieh)		
Dat.	zdrav-*im* (iem)		
Ak.	zdrav-*é*	zdrav-*á*	zdrav-*é*
Praep.	o zdrav-*ih* (ieh)		
Instr.	zdrav-*imi* (iemi)		

Pazka. Ovako se sklanjaju i pridavna imena, koja se u srěd. spolu svèršuju na *e*, s tom samo razlikom, što se okančaju u Gen. na *ega*, u Dat. na *emu*, a u Praep. na *em*, i to samo u muž. i srěd. spolu,

Opazke obćenite i posebne.

1. Pridavna imena *izvěstna* i *neizvěstna*, kad se pridaju živućim imenom samostavnim, imaju Akus. sing. jednak s Genitivom; a kad se pridaju neživućim, onda je Ak. s Nominativom jednak. U primorskom narěčju (kao što i u dubrovačkih pisalácah upotrěbljuje se Genitiv i u množ. broju město Akusativa *za sva tri spola.*

2. *Dativ* i *Praepositional* jed. br., muž. i srěd. spola, trěba dobro razlučiti pri *izvěstnih* pridavnih imenih; jer se *Dativ* svèršuje na **mu** (*omu* ili *emu*), a *Praepositional* na **m** (*om* ili *em*). — *Praepositional* jed. br. dobiva poněgda za tvérdim okončkom na *om* blagoglasno *e*, te se svèršuje na **ome**, s toga nevalja měšati ovo s Dativom, niti obratno Dativ s Praepositionalom. Tá sloboda može se jedino pěsnikom dopustiti kao „*necessitas metrica*“.

Dativ i *Praepositional* izvěstnih pridavnih imenah žen. spola upotrěbljuju se običajno město neizvěstnih; a naprotiv u slovenskome narěčju upotrěbljuju se isti padeži neizvěstnih město izvěstnih pridavnih imenah.

3. *Instrumental* jed. broja svèršuje se na **im** ili **iem**, s toga nevalja zaměnjivati ovoga padeža sa Praepositionalom, kao što se to nalazi u pučkome govoru i u pisalácah dubrovačkih. Pěsnikom se može tá sloboda dopustiti kao „*necessitas metrica*“.

4. *Srědnji spol* ima tri padeža jednaka: *Nom.*, *Ak.* i *Vok.* u jed. i množ. broju, a *žen. spol* samo u množtvenome broju. *Akusativ* množ. broja jednak je za *mužki* i *ženski* spol.

5. *Nominativ množ. broja* izvěstnih pridavnih imenah razlučuje se u sva tri spola od neizvěstnih time, što je u *neizvěstnih naglasak kratak*, i pada na *pèrvu* iii na *predposlědnju* slovku, n. p. *zdràvi* ljudi, *zdràve* žene, *zdràva* stada; — visòki ljudi, visòke, žene, visòka stabla; — a u izvěstnih je naglasak *dugačak* i pada uvěk na poslědnju slovku, n. p. zdraví ljudi, zdravé žene, zdravá stada.

6. Ona pridavna imena, koja se u *Nom. sing. muž. spola* svèršuju na *g*, *k*, *h*, n. p. blag, mnog; jak, visok, kratak; suh, plah, itd. pretvaraju u dubrovačkom narěčju (kao i u slovensko-krajnskom) u *Instr. jed. broja* i *po svih padežih množ. broja* pred *i* u tvornoj slovci:

g u *z:* blazi, mnozi;
k „ *c:* jaci, visoci, kratci;
h „ *s:* slusi, plasi,

n. p. A oni, kieh se boje *mnozi,*
Strah od *mnozieh* i oni târpé.
(Iv. Gund. *Os.* I: 6.)

Pód visoki zlatom *drazim*
Vas nakitjen čudno sívá,
A oholiema liepim' *sazim*
Sve prostárto tle počiva.
(Gj. Palmotić. *Kristiada* VII: 41.)

A u *visocieh* górah vàrhe
Najprie ognjeni tries udari.
(Iv. Gund. *Os.* I: 2.)

— Doniet bo je svá odluka
Dugo zdravje *s kratcieh* múkah.
(Gund. *Suze* I: 6.)

Celovom te *sladciem* truje
(Gund. *Suze* II: 25.)

Zatiem pievà, kako medju
Susiem' bàrdim tej pustoši
Vàs puk ćuti smàrtnu žedju
I razsàrdjen zlo màrmoši.
(Gj. Palmotić. *Kristiada.* VII: 78.)

Plasiem' vodam' toga radi
Vassaj ovi sviet priklopì,
I naraštaj zle čeljadi
Sa sviem' griesim njih potopì.
(Palm. *Kristiada.* XIII: 74.)

7. *Genitiv* i *Praepositional množ. broja* izlazi na ***ih*** i ***ieh*** u izvěstnih i neizvěstnih pridavnih imenih.

8. *Dativ* i *Instr. množ. broja* razlikuju se; jerbo *Dativ* izvěstnih i neizvěstnih okončava se na *im* ili *iem*, a *Instr.* neizvěstnih svèršuje se na *í* (dugačko), a izvěstnih na *imi* ili *iemi.* S toga se vidi, da oni neznaju razlikovati padežah, koji u govoru i pismu bez obzira upotrěbljuju *Dativ*, *Praepositional* i *Instrumental* na: *im*, *imi*, *ima* i *iem*, *iemi*, *iema.* (Prispodobi §. 36: 9; §. 37: 6; §. 38: 9 i §. 39.)

9. Po priměru *izvěstnih* pridavnih imenah sklanjaju se svakolika pridavna imena, koja

a) naznačuju *posědovanje* (possessio) cěloga roda ili vérsti od osobah, naródah, živínah ili stvarih i svèršuju se u *Nom. jed. broja* na: *ski*, *čki*, *śki*, *žki*, *ji*, *nji* i *ni*, n. p. germanski, romanskí, slavjanski, němački, gèrčki, vlaški,

kartažki (město: němac-ski, gèrk-ski, vlah-ski, kartag-ski. Prispodobi §. 4. str. 17. d) — 21), talianski, francezski (ili francuzski), poljski ili poljački (od Poljak), česki (m. čeh-ski), popovski, učiteljski, kolarski, kovački (m. kovač-ski); — božji, vražji, ovčji, zečji, mačji, pasji, mišji; — govedji, kozji, ribji i riblji, ptičji, svračji, vrabčji, kokošji, pačji (město: patčji ili patk-ji), guščji, purji, kravlji, sèrnećji, telećji, ždrěbećji, dětinji, krušni, ručni, nožni, rožni, plužni, ječmeni, zobni, proseni; pšenični, kukuruzni, itd.

b) koja se na *svět*, *pokrajinu*, *město* i *vrěme* pretežu, te se na *ski, ški, čki, žki, nji* i *ni* svèršuju, n. p. gradski, gradiški (m. gradiš-ski), zagrebački, rěčki, pražki, parižki, varmedjski (= varmetjski i varmetski. Prispodobi §. 4. str. 8: *dj* u *tj* = *ć*), peštanski, oravski, samoborski, požežki (= požeški i požečki město: požeg-ski), pražki, hamburžki, haažki (m. prag-ski, hamburg-ski haag-ski), bečki, londonski; danji (= dnevni), svakdanji, noćni i noćnji, poludanji (= pódnevni, poludnevni), današnji, nedeljni, měsečni, godišnji, lětošnji, jesenašnji, lanjski, ovdašnji, ondašnji, onděšnji, tamošnji, věčni, itd.

c) imena *brojna redna:* pèrvi, drugi, tretji, četvérti, peti, šesti, deseti, dvadeseti, petdesetí, stoti, tisući, itd.

d) *komparativi* i *superlativi* (drugi i tretji stupnji prispodabljanja).

e) imena *samostavna vlastita* ljudih, dèržavah, pokrajinah i městah, koja se okančaju na: *ski*, *ska*, *sko* i u *obće samostavna vlastita*, ako imaju sliku *pridavnih izvěstnih* imenah, n. p. Čartoriski, Čelakovski, Černi, Dembinski, Dobrovski, Jesenski, Ledinski, Lukavski; — Bačká, Bogdanská, Vlašká, Turská, Poljská, Francuzská (razumij: *zemlja*); — Imotski, Novi, Plaški; — Subotská, Kraljeva Veliká, Paká, *Nová*-Vés, *Babiná* grêda, Cérná gora; — Dubokó, Visokó, Blackó(= Blatsko), itd.

10. Pridavna *neizvěstna*, koja se svèršuju u *Nom. jed. br. muž. sp.* na *al* (= ao), *an*, *ahan*, *ašan*, *ar* i *ak* gubé poslědnje blagoglasno *a* (kao i samostavna imena, napomenutá u §. 36: 6.) u *Genitivu* i po svih ostalih padežih jed. br. u mužkome spolu, a u *žen.* i *srěd.* počevši od *Nom.* po svih padežih jed. i množ. broja bez iznimke, n. p. *obal* (obao), obla, oblo; — *okrugal* (okrugao), okrugla, okruglo; — *zal* (zao), zla, zlo; — *světal* (světao), světla, světlo; — *dívan* vna, vno; — *čudan*, dna, dno; *glâdan*, dna, dno; *vóljan*, ljna, ljno; — *lagahan*, hna, hno; *živahan*, hna, hno; *malahan*, hna, hno; *malašan*, šna, šno; — *dobar*, bra, bro; *hrabar*,

bra, bro; *hitar*, tra, tro; *bistar*, stra, stro; — *sladak*, dka, dko; *gladak*, dka, dko; *plítak*, tka, tko, itd.

Kod ovih dakle, kad se tvaraju *izvěstna mužka*, trěba uvěk gledati na *Gen. jed. br. neizvěstnih*, ili na žen. i srěd. spol *Nominativa*, odbacivši naime tvorne samoglasnike *a* ili *o*, i pridavši samoglasnik *i*, n. p. obl-*i*, okrugl-*i*, světl-*i*, divn-*i*, čudn-*i*, gladn-*i*, malašn-*i*, dobr-*i*, plitk-i, itd.

Ovo isto trěba zapamtiti, kad se od ovakovih pridavnih imenah tvoré samostavna imena ili glagolji, n. p. dobr-*ota*, odobr-*iti*; světl-*ost*, razsvětl-*iti*; glad-*an*, dna, dno, ogladn-*iti*; bistr-*ina*, izbistr*iti*; hitr-*ina*, izhitr-*iti*; žívahn-*ost*, itd.

11. U *Gen.* i *Dat.* jed. br., muž. i srěd. spola, i u *Instr.* množ. br. *izvěstnih* pridavnih imenah izostavlja se poněgda u govoru, a osobito u narodnih pěsmah, skrajni samoglasnik, s čega i někoji pisci takove glasove apostrofiraju, n. p. zdravog' (m. zdravoga), zdravom' (m. zdravomu), zdravim' ili zdraviem' (m. zdravimi ili zdraviemi). — To je po mom umu najvišje povoda i dalo, što su se *Dativ* i *Praepositional* jed. br., pa tako i *Dat.* i *Instr.* množ. br. poměšali, kao što gore pod br. 2. napomenusmo.

12. Pridavno ime *vàs* (u slovenskom narěčju *vès*) ili po premetnutju (metathesis) radi lagljega izgovora: *sav*, *sva*, *sve* (m. vas = ves, vsa, vse) sklanja se kao što se sklanjaju *izvěstna* pridavna imena mekana okončavanja, n. p.

Jedinstveni broj.

	Muž.	*srěd.*	*žen. spol.*
N. i V.	vas ili sav	sve	sva
Gen.	svega		své
Dat.	svemu		svoj
Ak.	vas, sav (svega)	sve	svu
Praep.	o svem		svoj
Instr.	svim ili sviem (me)		svom

Množtveni broj.

N. i V.	svi	sva	sve
Gen.	svih ili svieh		
Dat.	svim „ sviem		
Ak.	sve	sva	sve
Praep.	o svih „ svieh		
Instr.	svimi „ sviemi		

Pazka. Tako se isto sklanja i sastavljeno pridavno: *văs-*ili *savkolik*, *svakolika*, *svekoliko;* Gen. *svegakolikoga* i *sveko-liké;* Dat. *svemukolikomu* i *svojkolikoj*, itd.

13. *Rad*, *rada*, *rado* i niječuće: *nerad*, *a*, *o*, — budući da se kao prislov (adverbium) upotrĕbljava: zato izvan spomenutoga *Nom. jed.*, i *radi*, *rade*, *rada*, *množ. broja*, neprima ostalieh padežah. —

§. 41.

O dvobrojniku pridavnom.

Dvobrojnik pridavni izim *Nom.*, *Ak.* i *Vok.* sklanja se kao dvobrojnik samostavni III. sklonjenja, n. p.

N. A. i V.	zdrava	zdrave
G. i Praep.	zdraviuh	
D. i Instr.	zdravima (iema).	

Pazka. U *Gen.* i *Praep.* običajnie se govori i piše na *ih*, nego na *iuh*, premda se opet ovo poslĕdnje često i dosta nesputno upotrĕbljava mĕsto obličja množ. br. na *ih*.

§. 42.

O prispodabljanju pridavnih imenah.

1. Slovničari (grammatici) ilirski uče ponajviše, da se *komparativ* (drugi stupanj prispodabljanja) tvara iz *positiva izvĕstnih pridavnih imenah muž. spola*, t. j. koja se u *Nom.* j. br. svèršuju na i, pridavši jim za mužki spol *ji*, za žen. *ja*, za srĕdnji *je*, n. p. zdrav-*i*, *komp.* zdravi-*ji*, zdravi-*ja*, zdravi-*je*. Ali mi, da se mnogim iznímkam uklonimo, koje i onako samo na smetnju vode, učimo: da se *komparativ* tvara od *positiva neizvĕstnih* pridavnih imenah, pridavši im za mužki spol *ji*, za žen. *ja*, a za srĕd. *je* — ili, ako to blagoglasje zahtĕdne, za muž. *ii* (= iji), za žen. *ia* (= ija), a za srĕd. spol *ie* (= ije).

Radi blagoglasja pako radje se svèršuju na *ii*, *ia*, *ie* slĕdeća:

a) koja se svèršuju na ustnene suglasnike: *m*, *b*, *p*, *v*, n. p.

pitom: pitom-*ii*, *ia*, *ie*
slab: slab-*ii* „ „
túp: tùp-*ii* „ „
zdrav: zdrav-*ii* „ „
živ: živ-*ii* „ „
suv (=suh): suv-*ii* „ „

Pazka. Někoja od ovih, primivši tvorku *ji* u komparativu, dopuštaju takodjer epenthesu (usuvak) *l* pred tvorkami: *ji*, *ja*, *je*, s kojimi se sliju u *lji*, *lja*, *lje*, n. p.

slab: slab-*lji*, *lja*, *lje*
túp: tùp-*lji* „ „
živ: živ-*lji* „ „
suv: suv-*lji* „ „

(Prispodobi §. 4. *Pazku* 3: 5.) na str. 15.)

b) koja se svèršuju na jezične suglasnike: *l*, *n*, *r*,

n. p. *topal:* topl-*ii*, *ia*, *je*
běl: běl-*ii* „ „
cérn: cèrn-*ii* „ „
hrabar: hrabr-*ii* „ „
oštar: oštr-*ii* „ „

Pazka. Někoja opet od ovih i ovakovih, osobito ona, koja se svèršuju na *l* i *n*, slivaju se rado sa tvorkami: *ji*, *ja*, *je* u *lji*, *lja*, *lje* i *nji*, *nja*, *nje*, kojom prigodom, — ako pred njimi svištući glas *s* stoji, — pretvara se isti u svoj srodni žuboreći glas *š*, n. p.

běl: bě*lji*, *lja*, *lje*
debel: deb*lji* „ „
cérn: cèr*nji* „ „
těsan: tě*šnji* „ „
lasan: la*šnji* „ „

2. Imena pridavna *neizvěstna*, koja se svèršuju na: *d* i *t*, vole u komparativu: *ji*, *ja*, *je*, s kojimi se u *dj* i *tj* slivaju, n. p.

mlad: mla*dji*, *dja*, *dje*
tvérd: tvèr*dji* „ „
ljut: lju*tji* „ „
žut: žu*tji* „ „

Pazke.

a) Ako imena pridavna na *t,* imadu pred ovim glasom svištući glas *s*, onda se ovaj pretvara u *š*, n. p.

čvérst: čvèršt*ji*, *tja*, *tje*
gúst: gùšt*ji* „ „
túst: tùšt*ji*, „ „

b) *Rad* prima *ji* i *ii*: rad*ji* i rad*ii*, *ia*, *ie*; ali ovo poslědnje čini se, kao da je običnie.

c) Imena pridavna, koja se okančaju na tvorku *t* od dvě i više slovakah, volé u komparativu tvorku *ii* nego li: *ji*, n. p.

sèrdit: sèrdit-*ii*, *ia*, *ie*
obilat: obilat-*ii*, „ „
jedovit: jedovit-*ii* „ „

3. Pridávna na: *dj* i *ć* (= tj) pred tvorkami *ji*, *ja*, *je* dobivaju kratak naglasak, n. p.

rídj: rìdj*ji* (običnie rìdji)
vrúć: vrùć-*ji* (običnie vrùći = vrućći).

4. Koja se svèršuju na *z*, pretvaraju ovaj glas pred tvorkami: *ji*, *ja*, *je* u *ž*, n. p.

bérz: bèrž-*ji*, *ja*, *je* (= bèrží, žá, žé = berž-ží, berž-ža, berž-že). Prispodobi §. 4. str. 17. d) 2.

5. *Loš* ima u komparativu: loš-*ii*, *ia*, *ie*.

6. Koja se svěršuju na gèrlene glasove: *g*, *h*, *k*, pretvaraju pred tvorkami komparativa: *ji*, *ja*, *je*:

g u ž: *drág*: draž-*ji*, *ja*, *je* (= dràži, ža, že)
dùg: duž-*ji*, *ja*, *je* (= dùži, ža, že)
blág: blaž-*ji*, *ja*, *je* (= blàži, ža, že). Takodjer i blàž-*ii*, *ia*, *ie*.

h u š: *gluh*: gluš-*ji*, *ja*, *je* (= glùši, ša, še)
suh: suš-*ji*, *ja*, *je* (= sùši, ša, še).

Pazka. U narěčjih, gdě se pretvara *h* u *v*, ondě se veli: i glùv-*ii* i sùv-*ii* ili glùv-*lji* i sùv-*lji* (kako gore pod 1. a) *Pazka* rekosmo).

k u č: *ják*: jàč-*ji*, *ja*, *je* (= jàči, ča, če)
prěk: prěč-*ji*, „ „ (= prèči, „ „)
mlák: mlàč-*ji*, „ „ (= mlàči, „ „)
mèrk: mèrč-*ji*, „ „ (= mèrči, „ „) itd.
(Prispodobi §. 4. str. 20 i 21 : 3. *gèrleni* glasovi).

7. Pridavna imena, koja se svèršuju na: *ak*, *ek*, *ok*, odbacivši ove tvorke, ravnaju se po gore izvedenih pravilih glede svojih skrajnih korenitih glasovah. Tako

a) ako su u korenitoj slovci poslědnji glasovi *ustneni: m, b, p, v,* ima se pamtiti, što je jur gore pod 1. i a) rečeno, t. j. primaju pred tvorkami: *ji, ja, je* epenthesu *l*, n. p. dub-*ok:* dub-*lji lja, lje*;

krčp-*ak:* krěp-*lji, lja, lje.*

(Prispodobi *Dobrovskoga:* Institut. ling. slav. dialecti vet. str. 320: „крѣплѣи fortior, Comparativus a крѣпкын" i str. 382: §. 38.);

b) ako su u korenitoj slovci skrajni glasovi *jezični: l* i *n*, slivaju se u: *lji, lja, lje* i *nji, nja, nje*, n. p.

dal-*ek*: da*l-ji, lja, lje*;

tan-*ak*: ta*n-ji, nja, nje*, itd.

Pazka. Ako je u kor. slovci s kraja glas *r*, za njime se početno *j* tvorne slovke rado pretvara u *r*, što se ipak nepiše, nego se samo korenita slovka težkim naglaskom izgovara i bilježi, n. p.

šir-*ok*: šir-*ji, ja, je* (i širi, šìrá, šìré = širrí, širrá širré).

c) ako su u kor. slovci *zubni* glasovi: *d* i *t*, tada se slivaju sa tvorkami: *ji, ja, je* u *dj* i *tj* (= ć), n. p.

slad-*ak*: sla*d-ji dja, dje*

krat-*ak*: kra*t-ji, tjá, tje.*

Pazka. Glas *s* u kor. slovci pretvara se pred *tj* u *ś*, n. žest-*ok*: žeś*t-ji, śtja, śtje* (= žešći, šća, šće). (Prispodobi §. 4 str. 17. d) *svištući. Pazka* 2.)

d) ako su u kor. slovci skrajni glasovi *gèrleni: g, h, k*, i *svištući: z, s* pred tvorkami: *ji, ja, je*, pretvara se:

g i *z* u *ž*: lag-*ak*: laž-*ji, ja, je* (= làži, ža, že).

Pazka. Lag-*ak* imade takodjer u komp. lag-*lji, lja, lje.*

niz-*ak*: niž-*ji, ja, je* (= nìži, ža, že = nižži, ža, že).

uz-*ak*: už-*ji, ja, je* (i ùži, ža, že = užži, ža, že).

s u *š*: vis-*ok*: viš-*ji, ja, je* (i vìši, ša, še = višši, ša, še).

Pazka. Vit-*ak* nemareći za pravilo zadèržaje *k*, odhitivši samo blagoglasno *a*: vìt-*kii, kia, kie.* — Někoja opet, osobito u dubrovačkom narěčju na *ok*, pretvaraju *k* na *č*, n. p. žest-*ok*: žest*očii* (m. žeśtji = žešći); gor-*ak*: gor*čii* (m. gorji), itd. — Isto tako i meh-*ak* imade u *komp.* mehk-ši (= mekši) ili mek-*lji*, itd.

8. U *slovenskom* narěčju kao i u inih sěveroslavjanskih narěčjih tvara se komparativ město tvorkih: *ji, ja, je*, tvorkami: *ši, ša, še*, ili, ako blagoglasje uzhtie, tvorkami: *eši, eša, eše* ili *ejši, ejša, ejše.*

Na isti način i u *štokavsko*-ilirskom jeziku někoje rěči primaju tvorke: *ši, ša, še*, n. p. *mehk* (m. meh-*ak*) ili *mek*: mek-*ši, ša, še* (i mek-*lji, lja, lje*); — *lahk* (m. lah-*ak*) i *lak*: lak-*ši, ša, še* (i lag-*lji, lja, lje*); — *lěp*-ši, *ša, še* (i lěp-*lji, lja, lje*). Prispodobi §. 4. str. 20: *j* u *š*.

9. Někoja pridavna tvaraju *komparativ* bez ikakova pravila, n. p. dobar: *bolji* (*slov.* i: boljši); — zao (zal =zel): gor-*ji* (= gòri = gorrí; *slov.* gor-*ši*); — vel-*ik*: već-*ji* — vèći (*slov.* vek-*ši*); — *mao* (= mal, mal-*en*) ma*n*ji (m. mal-ji, *slov.* manjši i menjši. (Prispodobi §. 4. str. 16. b) *jezični*).

10. *Superlativ* iliti tretji stupanj tvara se kao u svih inih slavjanskih narěčjih (osim ruskoga) iz *komparativa*, pridavši mu s prěda česticu **naj**, n. p. *zdrav* (positiv), zdrav-*ii* (komparativ), *naj*-zdravii (superlativ). Tako *dobar*: bolji, *naj*-bolji; — *zao*: gor-ji, *naj*-gorji; — *jak*: jač-ji, *naj*-jačji; — *visok:* viš-ji, *naj*-višji, itd.

Pazka. Kad se *positivu* dodá čestica **pre**, onda takodjer znači *superlativ* bez prispodobe, n. p. *pre*dobri, *pre*blagi Bog; — *pre*uzvišeni, *pre*světli, *pre*častni gospodin, itd.

11. Da se *komparativi* i *superlativi* imadu po priměru *izvěstnih* pridavnih imenah sklanjati, napomenusmo jur gore više §. 40: 9. d).

Pazka. Razumie se samo po sebi, da se od onakovih pridavnih imenah, koja naznačuju něšta takova, što se po naravi nemože prispodobiti, — nedade načiniti *komparativ* niti *superlativ*, n. p. zlatan, — srebren, — mědan (brunčen, tučen), — gvozden, — dèrven, — kosten, itd.

Odsěk III.

O imenu brojnom.

§. 43.

Imênah brojnih imade u ilirskom jeziku *peterovèrstnih*:
a) *osnovna* (cardinalia, Grundzahlen)
b) *samostavna* (substantivalia, Hauptwortszahlen)
c) *redna* (ordinalia, Ordnungszahlen)
d) *umnožna* (multiplicativa, Vervielfältigungszahlen)
e) *prislovna* (adverbialia, Nebenwortszahlen).

I. *Osnovna* (cardinalia), koja na pitanje: *koliko?* izvěstan broj pokazuju, n. p.

jedan (1), dva (2), tri (3), četiri (4), pet (5), šest (6), sedam (7), osam (8), devet (9), deset (10), jedanaest (11)*), dvanaest (12), trinaest (13), četèrnaest (14), petnaest (15), šestnaest (16), sedamnaest (17), osamnaest (18), devetnaest (19), *dvadeset* (ili dvaest, 20); dvadeset (ili dvaest) i jedan (21), dvadeset (ili dvaest) i dva (22), dvadeset ili dvaest i tri, četiri, pet, šest, sedam, osam, devet, *trideset* ili *triest* (30); *četèrdeset* ili *četèrest* (40), *petdeset* (50), *šestdeset* (60), *sedamdeset* (70), *osamdeset* (80), *devetdeset* (90), s t o i *stotina* ili *jedna stotina* (100), *dvěsta* i *dvě stotine* (200), *trista* i *tri stotine* (300), *četiri sto* ili *četiri stotine* (400), *pet sto* ili *pet*

*) *Jedanaest* pišu někoji i *jedanajst;* ali mi se dèržimo pèrvoga s toga, što je po etymologii *jedanaest* postalo iz *jedan na deset* (jedan na(d)es(e)t = česki: jedanadst = jedanact. U bosanskih knjigah (Posilovićevih) čita se i *jedinonaest.* Dubrovčani govore i pišu kao i Hercegovci: *jedanés, dvanés, trinés, četèrnés, petnés, šesnés, sedamnés, osamnés, devetnés,* itd.

stotínah (500), *šest sto* ili šest stotínah (600), *sedam sto* ili sedam stotínah (700), *osam sto* ili osam stotínah (800), *devet sto* ili devet stotínah (900), **tisuća***) (= hiljada, *slov.* jezer i jezero, 1000), dvě tisuće (= dvě hiljade, 2000), tri, četiri tisuće ili hiljade (3000, 4000), pet tisućah ili hiljádah (5000), šest, sedam, osam, devet, deset tisućah ili hiljádah (6000, 7000, 8000, 9000, 10,000), itd. do *tisuća tisućah* ili *hiljada hiljadah* =milion ili miliun (1,000,000), dva, tri, četiri miliuna; pet, šest, sedam itd. miliúnah.

Opazke.

1. Brojnik: *jedan*, *jedna*, *jedno* sklanja se kao *izvěstna* pridavna imena u *jed.* i *množ. br.* (vidi §. 40. str. 208.).

2. *Dva* (za muž. i srěd. spol), *dvě* (za žen. spol), — a tako isto i *oba*, *obě* (i *obadva* ili obodva i *obědvě* ili obodvě spadaju na *dvojstveni broj*, i sklanjaju se ovako:

	m. sr.	*žen.*	*m. sr.*	*žen.*
N. A. V.	dva	dvě;	oba	obě
G. Pr.	dvuh	dvíuh	obiuh	
D. Inst.	dvoma (dvama)	dvěma	oběma	

Pazka. Gen. i *Praep.*; *Dat.* i *Instr.* od brojnika *dva* sklanjaju se običajno u žen. spolu. Inače se veli u *Gen.* i *Praep.* pravilno za *muž.* i *srěd.* spol: *dvuh* (a u Dalmacii i někojih drugih krajih: *dvajú* ili *dvajúh*); a za *Dat.* i *Instr.* muž. i srěd. spola: *dvoma* ili *dvama.*

3. Brojnici: *tri* i *četiri* sklanjaju se ponajviše kao *dva* i *oba* u dvojstvenome broju; ali u slovenskom narěčju sklanja se kao u množ. broju. Tako isto i brojnik *dva*, n. p.

N. A. V.	*dva*,	*dvě*;	*tri*;	*četiri*
G. Pr.	dvih	(dvěh)	trih,	četirih
Dat.	dvim	(dvěm)	trim	četirim
Instr.	dvimi	(dvěmi)	trimi	četirimi.

Pazka. Dva, dvě, tri, četiri upotrěbljavaju se sa samostavnimi imeni uvěk u *Nom.* dvojstvenoga broja, — a ne u *Genitivu* jed. br., kao što někoji gramatici (slovničari) uče, nepoznajući dvojstvenoga broja —

(* *Tisuća* je rěč sastavljena iz *deset* i *sto* ili deset *sát* ili *sót*, *sótj* = *sóć (Gen. pl.)*, premda ju *Dobrovsky* iz gotske rěči *thusund* izvodi (Inst. ling. sl. d. v. str. 337). Cèrkvenoslavj. je тысѫща (= tysušta), ruski тысяча i тысяща (= týsjača i týsjašča), poljski *tysiąc* (= tysonc), česki *tisíc*. Danas je, čini se, rěč *hiljada* (iz gèrčkoga *χιλιοι*) običnia na Savi i Dunaju, a *tisuća* u Primorju.

za sva tri spola, za sve padeže i sa istimi predlozi, n. p. *dva* čověka, *tri* bèrda, *četiri* děteta, — *dvě* žene, *tri* kuće, *četiri* jabuke; *kod dva* brata, *préko tri* bèrda, *sa četiri* noge, itd.

4. Brojnici: *pet, šest, sedam* itd. kad stoje sa samostavnimi imení takodjer se nesklanjaju niti s istimi predlozí, samo što samostavnik stoji uvěk u *Gen. množ. broja* kao kod neizvěstnih rěčih: *mnogo, malo, dosta*, itd., n. p. *pet* junákah, *šest* žênah, *sedam* sélah, itd. do *dvadeset*. Od *dvadeset, trideset, četèrdeset, petdeset, sto* itd. sa *dva, dvě, tri, četiri* upotrěbljava se opet samostavnik u dvojstvenome broju, n. p. dvadeset i jedan čověk; dvadeset i dva, i tri, i četiri čověka; *dvadeset i pet* ljudih, itd.

U slov. narěčju sklanjaju se svikolici brojevi kao gore u priměru: *dva, dvě, tri, četiri*, n. p.

N. A. V.	pet,	šest,	sedam,	osam, itd.
G. Pr.	pet-*ih*,	šest-*ih*,	sedm-*ih*,	osm-*ih*
Dat.	pet-*im*,	šest-*im*,	sed-m*im*,	osm-*im*
Instr.	pet-*imi*,	šest-*imi*,	sed-m*imi*,	osm-*imi*.

Ali u *ilirskom književnom* (*što*-kavskom) nesklanjaju se, nego ako uztrěba, da koi broj dojde u *Gen., Dat., Praep.* i *Instr.*, onda se uzima za mužki spol město osnovnoga brojnika *dva* samostavno: *dvojica*, město *tri: trojica*, město *četiri: četvorica* ili *četverica*; město *pet: petorica* ili *peterica*, itd. — a samostavnik, što š njime stoji, metne se u *gen. množ. br.* n. p. *dvojica, trojica* itd. junâkah, orâčah, kopâčah, hajdûkah, itd.

5. Samostavni brojevi: *dvojica, trojica, četvorica, petorica*, itd, zatim *stotina* i *tisuća* (hiljada) sklanjaju se po priměru II. sklonjenja samostavnih imênah.

Kad se o srědnjem spolu govori, ili zajedno o *mužkom* i *ženskom*, ili o sva tri spola ujedno, onda se upotrěbljavaju:

II. Samostavnička (substantivalia) město osnovnih, za kojimi uvěk slěduje ili *gen. skupni*, ili *gen. množ. br.*, n. p dvoje, troje, četvoro ili četvero, petoro ili petero, šestoro ili šestero, sedmoro ili sedmero, osmoro ili osmero, devetoro ili devetero, desetoro ili desetero, jedanaestoro, dvanaestoro, trinaestoro, četèrnaestoro, itd.; dvadesetoro, tridesetoro, četèrdesetoro, petdesetoro, itd.; *dvadeset* i jedno, dvadeset i dvoje i troje itd.; *trideset* i jedno, i dvoje, i troje itd.; *sto* i jedno, i dvoje, i troje, itd., n. p. nás dvoje (može biti muž i žena, a može biti i dvoje mužke i ženske čeljadi, a može biti i dvoje dětce, i dvoje, itd. jajah, pilićah, telićah, itd., troje če-

ljadi, četvoro ždrěbićah, petoro prasadi, desetoro govédah, dvadeset i jedno, i dvoje, i troje, itd. govedče, itd.

Opazke.

1. Samostavnička brojna imena sklanjaju se po *Vuku* u *jed. br.* evo ovako:

N. A. V.	dvoje,	troje,	četvoro
Gen.	dvôga,	trôga,	četvorga
D. Instr.	dvôma (me)	trôma (me,)	četvorma (me)
Praep.	o dvoma,	troma,	četvorma.

2. Kao *dvoje* i *troje* sklanja se i *oboje*, *obodvoje* i *svetroje;* a petoro, šestoro itd. kao *četvoro.*

3. U množt. broju sklanjaju se ova imena brojna kao i ostala *pridavna izvěstna* imena i upotrěbljuje se u sva tri spola, n. p. *jedni* konji, *dvoje* vile, *troja* kola, *četvora* vrâta, itd.

III. Redna (ordinalia), koja pokazuju, u kojem su redu postavljena imena samostavna na pitanje: *koi* (= koj, koji), *koja*, *koje?* u *jed.* i *množt.* broju, n. p. *pèrvi*, pèrvá, pèrvó; — *drugi*, gá, gó; *tretji*, tjá, tjé; *četvérti*, tá, tó; — *péti*, tá, tó; — *šesti*, tá, tó; — *sedmi*, á, ó; *osmi*, á, ó; — *deveti*, á, ó; — *deseti*, *jedanaesti*, *dvanacsti*, *trinaesti*, itd. *dvadeseti;* — *dvadeset* i pèrvi, drugi, tretji, itd. — *trideseti*, *četèrdeseti*, *petdeseti*, itd., *stoti*, tá, tó; — *sto* i pèrvi, drugi, tretji, itd., *dvostoti* ili *dvě sta* ili *dvě stotine*, *tri sta* ili *tri stotine*, *četiri stotine*, *pét stotinah* i pèrvi, drugi itd.; — *tisući*, *dvotisući*, *dvě tisuće* i pèrvi, drugi, tretji, itd.

Pazka. Svakolika *redna* brojna imena sklanjaju se kao *pridavna izvěstna* u sva tri spola i broja.

IV. Umnožna (multiplicativa), koja odgovaraju na pitanje:

a) *kolikogub* ili *kolikostruk?* — n. p. jednogub ili jednostruk; dvogub ili dvostruk; trogub ili trostruk; četverogub ili četverostruk; peterogub ili peterostruk, itd.

b) *kolikovèrstan?* — n. p. jednovèrstan ili jednak; — dvovèrstan ili dvojak; — trovèrstan ili trojak; — četverovèrstan ili četverojak; — peterovèrstan ili peterojak, itd.

Pazka. Svakolika ova imena brojna mogú se sklanjati kao *izvěstna i* kao *neizvěstna* pridavna imena.

V. Prislovna (adverbialia), koja odgovaraju na pitanje:

a) *koliko pûtah?* — n. p. jedanput, dvaputa, triputa, četiriputa, itd. (kaže se takodjer: dvaput, triput, četirput); *pet* pûtah; *šest* pûtah, itd. (veli se i: pet *pút* i *putih;* šest *pút* i *putih,* itd.

Opazke.

1. Město *jedanput* veli se i: *jednoč* i *jednom*, a město: *dvaput* ili *dvaputa* nalazi se u dubrovačkih pisalácah: *dvaš; triš* (m. triput); *četiriš* (m. četiri puta); *petiš, šestiš, sedmiš, osmiš*, itd., n. p.

„*Dvaš* priliku božanstvenu
On promienì, čim moljâše,
Dvaš poštenom glavom krenù,
Plačniem glasom *dvaš* uzdašè."
(Gjon Palmotić. *Kristiada.* II: 95).

2. U slovenskom i primorskom narěčju veli se: *jedan krat* (m. jedan put); *dvakrat* (m. dvaput); *trikrat* (m. triput); *četirkrat*, *petkrat*, itd.

U starih dubrovačkih pisalácah nalazi se i *mnokrat* (m. mnogkrat ili mnogokrat), *kolikrat* (m. kolikkrat ili kolikokrat), n. p.

„Pače u siever posried zime
Jezdeć mrazno Podunavje,
Sterâše vam *mnokrat* svime
Snieg postelju, stienje uzglavje."
(I. Gundulić. *Osman.* I: 40).

„Ah! *kolikrat* pun nemira.
Videć, jedan od kàrstjanah
Gdi ih na jata goni i tira
Kako ovce sa svieh stranah." itd.
(I. Gund. *Osman.* I: 57).

b) *koi put* ili *koi krat?* n. p. *pèrvi put* (krat), *drugi put* (krat); *tretji put* (krat), itd.

Kao što se město *jedan put* (= jedankrat) veli takodjer *jednom*: tako se i město *pèrvi put, drugi put* itd. govori: *pèrvom, drugom, tretjom, četvértom, petom,* itd. — U slovenskom narěčju običaje se reći: *pèrvić, drugoč, tretić, četvèrtić, petić,* itd.

Prislovi brojni (adverbia numeralia) nesklanjaju se kao niti ostali prislovi.

Pazka. Razdělnih brojevah (numeralia distributiva), koji odgovaraju na pitanje: *po koliko?* t. j. koliko pripada na svaki red ili dio) neimaju Iliri, kao što ih imaju Latini, n. p. singuli, bini, terni, itd. — nego to se ilirski kaže česticom *po*, n. p. *po* jedan, dna, o; *po* dva (za muž. i srěd); *po* tri; *po* četiri, *po* pet; *po* šest, itd. (Prispodobi: *„Latinski i hèrvatski priměri za prevodjenje iz klassičnih pisacah."* U Beču 1853. str. 20: III. *distributiva.*)

Odsěk IV.

O zaimenu.

§. 44.

A. Razredba zaimênah.

1. Po zaimenu se neoznačuju stvorovi (osobe ili stvari) *izvěstnim* imenom kao po samostavnom imenu, nego se naznačuju samo u *obće.* Pod *on, ona, ono; ovaj, ova, ovo; onaj, ona, ono*, itd. mogu se razuměti svikolici pojedini stvorovi, koje samostavnik izvěstno naziva; s toga se i smatra zaime kao *naměstnik* samostavnikov, te s toga bì i nazvan zaimenom (t. j. *naměstnim* imenom. Prispodobi §. 8: 7).

2. Ali zaimenom nenaznačuju se *obćenito* samo *stvorovi,* nego takodjer i *svojstvena* i *prislovna* razměrja. U tome slučaju upotrěbljuju se zaimena sasvime kao pridavnici i prislovi. (O prislovnih zaimenih vidi dolě nižje u odsěku VI).

3. Zaimena se razděljuju u ilirskom jeziku u *sedam* razredah:

I. *osobna* (personalia),
II. *povratna* (reflexiva),
III. *posědovna* (possessiva),
IV. *pokazna* (demonstrativa),
V. *odnosna* (relativa),
VI. *upitna* (interrrogativa),
VII. *neopreděljena* (indefinita).

Pazka. Od ovih su *četiri* samostavnička (substantivalia), naime: *osobna, povratna, upitna* i *neopreděljena;* a ostala *tri* pridavnička (adjectivalia).

§. 45.

B. Sklonjenje zaimenah.

I. *Zaimena osobna.*

a) *ja,*
b) *ti,*
c) *sebe,*
d) *on, ona, ono.*

Jedinstveni broj.

	a)	b)	c)
N. i V.	ja	ti	—
Gen.	mene, me;	tebe, te;	sebe, se
Dat.	meni, mi	tebi, ti	sebi, si
Ak.	mene, me	tebe, te	sebe, se
Praep.	o meni	tebi	sebi
Instr.	menom	tebom	sebom (sobom).

Množtveni broj.

N. i V.	mi	vi	—
Gen.	nás	vás	sebe
Dat.	nam	vam	sebi, si
Ak.	nas	vas	sebe, se
Praep.	o nas	vas	sebi
Instr.	nami	vami	sebom (sobom)

d) *on, ona, ono.*

Jedinstveni broj.

	muž.	*srěd.*	*žen. spol.*
N. i V.	on	on-*o*	on-*a*
Gen.	nje-*ga*, ga		nj-*é*
Dat.	nje-*mu*, mu		nj-*oj*
Ak.	nje-*ga*, ga		nj-*u*
Praep.	o nj-*em*		o nj-*oj*
Instr.	nj-*im* (ime)		nj-*om* (ome)

Množtveni broj.

N. i V.	on-*i*	on-*a*	on-*e*
Gen.	nj-*ih*, jih, ih		
Dat.	nj-*im*, jim, im		
Ak.	nj-*e*, je = njih, ih		za sva *tri* spola.
Praep.	o nj-*ih*		
Instr.	nj-*imi*		

II. Zaimena povratna.

Ova se povratjaju ili pretežu u govoru na subjekt iste izreke, kao: *sebe* i *svoj*, *svoja*, *svoje.*

Od ovih je pèrvo *osobno*, a drugo *posědno* zaime.

Osobno se u *jed.* i *množt.* broju jednako sklanja, kao što je gore pod I. pokazano; *posědovno* pako: *svoj*, *svoja*, *svoje* sklanja se kao *moj* i *tvoj.* Vidi dolě pod III.

Opazke.

1. U *srěmskom* i *resavskom* (u Sèrbii) podnarěčju kaže se u *Dativu* jed. broja: *mene*, *tebe*, *sebe* (kao u sěvero-slavjanskih: *mně, tebě* (tobě), *sebě* (sobě) —) město: *meni*, *tebi*, *sebi.*

U provincialismih dodaju se jošter Dativu jed. broja: *meni*, *tebi, sebi* i množt. broja (dvojstv. oblika): *nama*, *vama*, *njima,* kao za većju silu izgovora, slovke: *ka*, *kar, kare*, *karena,* n. p. meni*ka*, meni*kar,* meni*kare*, meni*karena*, itd., što se ipak u književnome jeziku neupotrěbljuje.

2. *Genitiv* i *Akusativ* jed. broja: *mene*, *tebe*, *sebe*, *njega*, *nje*, *nju* i *Dativ* jed. broja: *meni, tebi*, *sebi*, *njemu*, *njoj*, zatim *Genitiv* i *Akusativ* množt. broja: *njih*, *nje, sebe* i *Dat.* množt. broja: *njim*, *sebi* upotrěbljuje se *cělo,* kada stoji:

a) *samo po sebi*, *ili na početku,* n. p. ja pitam: koga ste viděli? — Odgovor: *tebe*, *njega*, *nju* (a nipošto: *te*, *ga, ju*), — *Tebe* (a ne: *te*) pozvali su na oběd; *meni* (a ne: *mi*) je palo na um; *meni* (a ne: *mi*) se čini, da tì on nije prijatelj, itd.

b) kada se *većjom silom* izgovara, n. p. rekao sam *tebi* i *njemu*, da svaki *sebi* gospodari, tko želi da bude inim koristan;

c) *s predlogom*, n. p. ima *u mene*, *u tebe*, *u njega*, *u nje* novacah. — Prijatelju! dodji *k meni* danas na oběd, a ja ću sutra *k tebi* na večeru. — Ja se *na njega* sèrdim, a

za nju niti nemarim. — Pošto si živ, nejdi *pred njega.* — *Medju njih* se neměšaj, da te zlo nesnadje. —

U *Akusativu* jed. br. pèrve i druge osobe upotrěbljuje se zaime osobno *cělo* i *skratjeno*, n. p. skêrbi ti *zà mene* ili *zâ me;* a ja ću *zà tebe* ili *zâ te;* – nejdi ti *prèd mene* ili *predá me*, pa neću ni ja nigda *prèd tebe* ili *predá te;* — gledaj ti *prèd sebe* ili *predá se.*

U *Akusativu* jed. broja tretje osobe *muž.* i *srěd.* spola uzima se kadkada za predlozí sasma pokratjeno, i rekao bih, da je to zastarělo zaime i (Prispodobi §. 11. a), n. p. *ponj* (m. *po* njega), *zanj* (m. *za* njega), *nanj* (m. *na* njega), *unj* (m. *u* njega), *predanj* (m. *pred* njega), *podanj* (m. *pod* njega), *uzanj* (m. *uz* njega); *nadanj* (m. *nad* njega):

„Tko gospodstvo nezahodno
Ima u ruci, brani mene;
Pogârdit ću tiem slobodno
Nepriatelje mé satrene:
Unj ufat je meni ugodno,
A ne u ljudi potištene;
Ufat bo je bolje u Boga,
Neg' i u kralje svieta ovoga:“
(D. Ig. Gjorgj. *Saltjer slov.* 117: 4).

„Gledaj sunce: ni'e li vidiet:
Kô da gospod pregizdavi,
Za očito se opovidiet,
Unj osobit stan svoj stavì?“
(Gjor. *Salt. slov.* 18: 5)

„Mnozi uzéti sile od djavlje
Biehu *predanj* dovedeni,
Kiem i pamet za'edno i zdravlje
Gospodjâše duh pakljeni.“
(Gjon Palmotić. *Kristiada.* II: 120).

„Posiplju mu cvietjem pute,
Svione ságe *podanj* meću.“
(Palm. *Krist.* II: 159).

Žena odgovori zmiji: „Mi jedemo od sviuh dèrvêtah u vèrtu; samo s dèrveta usred vèrta kazao je Bog da ne jedemo, i da nediramo *unj,* da ne umremo.“ (Pripovijetke iz staroga i novog zavjeta. U Beču 1850. 2: *Pèrvi grijeh.* str. 7 i 8.)

U ostalih slučajih upotrěbljuje se pokratjeno:

1. u jed. broju.

Genitiv i *Akusativ: me, te, se, ga, je, ju.*
Dativ: mi, ti, si, mu, joj.

2) u množt. broju.

Genitiv i *Akusativ: jih, ih; je.*
Dativ: jim, im,

n. p. ja *te* zovem, a ti *me* nečuješ; — ona *ga* pita; a on *ju* (ili *je*) nesluša; — ti si *mi* něšta pripovědao i kazao, da *jim* izručim; ali sam ja to sve zaboravio i nesětjam *se* više ničega.

3. *Akusativ srěd. spola* jednak je u jed. i množ. broju s *Nominativom* kod svih samostavnih imenah, a kod *zaimena tretje osobe* nije, nego je jednak s *Genitivom,* kao u mužkome spolu, n. p. što je tomu dětetu, te toliko plače? — Odgovor: odbili su *ga* od sise. — Kamo ste děli ono sílno strělivo? — Odgovor: popucali smo *ga* na neprijatelja. — „*Tělesno čuvstvo* svuda je jače od moralnoga; ono, što je tělu prijatno, lakše se sèrdcu ulaguje, nego budi koje moralno dobro; tělesnom' čuvstvu kuljá (izvire) mloga hrâna s polja, a moralnom', što je za njega dobro i lěpo, samo pomalo, i rědko pripada, i onaj za oko lěpi rod na zabranjenom dèrvetu silnie k sebi privlači, nego protivna mu božja zapověst, koja se samo tího i na blag način u duši i u sèrdcu pojavljuje.“ — (Vidi: Zabave za *razum i srce.* IV. knjiga. Od *Dokt. Jovana Steića*, štampano ćirilicom. U Budimu 1836. str. 113).

Ovamo spada i gornji priměr pod 2. c): U Ak. jed. broja: „Gledaj *sunce*“ itd. i žena odgovori zmiji, itd.

4. *Instrumental* jed. broja upotrěbljuje se s predlozí dvostruko: *s menom* i *sa mnom; pred menom* i *preda mnom; pod menom* i *poda mnom.*

Ti, zaime druge osobe, ima u instrumentalu: *tebom* i *tobom.* A tako i povratno zaime *sebe: sebom* i *sobom.*

5. *Genitiv množ. broja* od zaimena **on** valja za sva tri spola: *njih*, *jih*, ili *ih*, a něgda se upotrěbluje cělo i: *njiuh*, što je oblik *Genitiva* i *Praepositionala dvobrojnika*, od kojega je *Dativ* i *Instrumental: njima;* jer *Dativ množ. broja* okanča se pravilno na *im: njim*, a *Instrumental* na *imi: njimi.*

Genitiv i *Praepositional dvobrojnika* od pèrve i druge osobe izgubio se je kod Hèrvatah i Sèrbaljah, a u Slovenacah je jošte u životu i veli se za pèrvu osobu: *naju* (= najúh), a za drugu: *vaju* (= vajúh) od *Nom.* za muž. spol: *ma*, *va*, a za žen. spol: *mé*, *vé* (= mí, ví). —

Jedini *Dat.* i *Instr. dvobrojnika: nama*, *vama* sačuvao se je; ali ga měšaju i pisci i narod sa *Dat.*, *Praep.* i *Instr. množ. broja.*

Eto, kako o tome sbori proslavljeni pěsnik „*Saltjera slovinskoga*“, opat D. Ig. Gjorgji, u zaglavku istoga svojega

veleslavnoga děla: „V. *Stári* rekoše: Ja *ju* dvorim, on *ju* ljubi itd. Ja *nju* dvorim, on *nju* ljubi itd. A ja, kako je sad običajno; Ja *je* dvorim, on *je* ljubi. *Stári* takodjer rieše: *u nás, u vás, u njih, pri nás, o nás* itd., a ja na sadanju (t. j. običaj): *u nami, u vami, u njima, pri nami,* itd.*)

„Multa renascentur, quae jam cecidere, cadentque
Quae nunc sunt in honore, vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, et lex, et norma loquendi."
(Horat. de arte poetica).

Ovdě se na onaj način měša dvobrojnik sa množ. brojem, kao što gore *o samostavnicih* obilnie napomenusmo (vidi §. 36: 9, §. 37: 6, §. 38: 9. i §. 39).

6. U Cèrnoj Gori upotrěbljuje se u *Dat.* množ. broja: *ni* (m. nam) i *vi* (m. vam); a u *Akusativu: ne* (m. nas), *ve* (m. vas), n. p. pisao *ni* je otac; — dobar *vi* dan; — lahka *vi* noć; — tvoja majka zna *ne* dobro; — eno *ve* gledaju lěpe děvojke, itd.

III. Zaimena posědovna (pronomina possessiva), koja su i postala iz osobnih zaimênah (prispodobi §. 11. i 13. str. 51: *moj*) pokazuju, da někoja od triuh osobah někakov predmet posěduje, n. p. *moj, moja, moje; — tvoj, tvoja, tvoje; — svoj, svoja, svoje; — naš, naša, naše; — vaš, vaša, vaše; — njihov, njihova, njihovo; — njegov, njegova, njegovo; — njen, njena, njeno* ili *njejin, njejina, njejino* (= njezin, a, o. Prisp. §. 4. str. 19: *j* u *z*).

Moj, tvoj, svoj sklanjaju se kao imena *pridavna izvěstna* (Prispodobi §. 40. str. 208. *Pazka.*) evo ovako:

Jedinstveni broj.

	muž.	*srěd.*	*žen. spol*
N. i V.	moj,	moje	moja
Gen.	moj-*ega*		moj-*é*
Dat.	moj-*emu*		moj-*oj*
Ak.	moj (mojega)	moje	moj-*u*
Praep.	o moj-*em*		moj-*oj*
Instr.	moj-*im* (iem)		moj-*om.*

*) Isti pisalac veli u predgovoru k svojoj Mandaljeni: „*Drugo* itd. Takodjer premda stárí naši obćili su govorit: *po nas, pri nas, u nas, na nas: po vas, pri vas, po njih* itd. besědeći ne o prihodjenju, neg o boravljenju stanovitu: ja za bit bàrže razumjen,

Množtveni broj.

N. i V.	moj-*i*	moj-*a*	mŏj-*e*
G. i Pr.	moj-*ih* (ieh)		
Dat.	moj-*im* (iem)		
Ak.	moj-*e*	moj-*a*	moj-*e*
Instr.	moj-*imi* (iemi).		

Pazke.

1. *Moj*, *tvoj*, *svoj* sklanjaju se i skratjeno tako, da se u *slovenskom* i *primorskom* narěčju (ovdě se razuměva i dubrovačko) već i isti *Nominativ jed. broja žen.* i *srěd. spola* skrati, n. p. *má* (m. moja), *mé* (m. moje); — *tvá* (m. tvoja), *tvé* (m. tvoje); — *svá* (m. svoja), *své* (m. svoje) i onda se svi padeži *jed.* i *množ. broja* za *muž.* i *srěd. spol* tvaraju iz srědnjega spola: *mé, tvé, své,* n. p.

Jedinstveni broj.

	muž.	*srěd.*	*žen. spol.*
N. i V.	tvoj	tvé	tvá
Gen.	tvé-*ga*		tv-*é*
Dat.	tvé-*mu*		tv-*ój*
Ak.	tvoj (tvéga)	tvé	tv-*ú*
Pr.	o tv-*ém*		tv-*ój*
Instr.	tv-*ím* (iem)		tv-*óm*.

Množtveni broj.

N. i V.	tví	tvá	tvé
G. i Pr.	tv-*íh* (ieh)		
Dat.	tv-*ím* (iem)		
Ak.	tv-*é* (tvíh)	tvá	tvé
Instr.	tv-*imi* (iemi).		

---

obrah se ugodit s običajniem sadanjiem besiedovanjem i rieti: *u nami, pri nami; u vami; u njima,* itd. Još i koigod drugi davnji govor, sadanjiem ušima malo uljudan i običan, izravnih i ponapravih, da bolje i primjenie pada. Stari veljahu: Uzè *ju* = *nju* uzè; on *ju* žudi = on *nju* žudi itd. A ja, kako se sad u pozná doba običaji, rieh: uzè *je;* on *je* žudi, itd. Ovo **hoteći**(!) učinih, — ako li u čemu glavniemu *nehoteći* zadjoh, htiej milostivo tvojom dobrotom oprostiti, a mudroznanjem izpraviti!"

Inače se veli u *što*-kavskom (sèrbsko-hèrvatskom) narěčju pokratjeno za *muž.* i *srěd.* spol:

Jedinstveni broj.

N. i V.	*moj*,	*tvoj*,	*svoj*
Gen.	mó-*ga*,	tvó-*ga*,	svó-*ga*
Dat.	mó-*mu*,	tvó-*mu*	svó-*mu*
Ak.	moj (móga),	tvoj (tvóga),	svoj (svóga)
Praep.	o mó-*m* (me),	tvó-*m* (me),	svó-*m* (me)
Instr.	moj-*im* (iem, ieme),	tvoj-*im*,	svoj-*im*.

U množtvenome broju neima nikakove razlike.

2. Zaimena posědovna: njeg-*ov*, *a*, *o*; — njih-*ov*. *a*, *o*; — nje-*jin* ili nje-*zin*, *zina*, *zino* (Prispodobi §. 4. str. 19: *j* u *z*), nesklanjaju se kao *moj*, *toj*, *svoj*, t. j. kao *izvěstna* pridavna, nego kao *neizvěstna* t. j. po priměru *zdrav*, a, o. (Vidi str. 202).

IV. Zaimena pokazna (demonstrativa), kojimi se něšto pokazuje, n. p. *ovaj* (ov i oví *) *ová*, *ovó*; — *taj* (tí *), *tá*, *tó*; — *onaj* (on i oni *), *oná*, *onó*; — *isti*, *istá*, *istó*; — ovaj isti, ová istá, ovó istó; — taj isti, tá istá, tó istó; — onaj isti, oná istá, onó istó.

Pazka. Svakolika ova zaimena sklanjaju se kao *pridavná izvěstná* po priměru: zdrav-*í*, zdrav-*á*, zdrav-*ó*. (Vidi str. 208.).

5. Zaimena odnosna (relativa) jesu uprav upitna zaimena, koja se na prediduće ili slědeće koje samostavno ime ili zaime osobno ili pokazno odnose ili pretežu, n. p. Hvala Bogu, *koi* je sve dao. — *Ja* najbolje znam, *koi* sam patio i *Ti*, o Bože, *koi* sva znaš i vidiš. — *On*, *koi* je zdrav, neka radi. — Zna *onaj*, koi vedri i oblači. — *Onaj* se čověk nemože nigda popraviti, *koi* misli, da sve zna. — *Zrak*, *kojim* dišeš; *sunce*, *koje* te grije, i *voda*, *koju* piješ, — to su darovi božji.

Pazka. Kad je govor u tretjoj osobi, onda se ponajviše upotrěbljuje *što*, město: *koi*, *kojá*, *koje*, n. p. čověk,

---

*) U zaimenih *pokaznih* muž. sp. jed. br. i u množ. broju po sva tri spola može se čuti u někojih pokrajinah, a osobito u Dalmacii za glasom *i*, pred tvorkom padežnom, zasuvna slovka (paragoge), *zi*, n. p. ovi*zi*, tí*zi*, oni*zi*; ovi*ziem*, ti*ziem*, oni*ziem*; ovi*zih* ili ovi*zieh*, ti*zih* ili ti*zieh*, oni*zih* ili oni*zieh*, itd.

što (m. koi) je bio kod mene. — Zemlja, *što* (m. koju) smo ju posijali. — Víno, *što* (m. koje) smo (ga) popili. — Podaj onomu čověku rakije, *što* (m. koi) nam je donio jabúkah. — Sětjaš li se onoga zeca, *što* (m. kojega) smo ga viděli u polju. — „Najveća žalost i nesrěća, *što* (m. koja) im (Turkom) se dogodila, bila je ova, što (da) im je ćaja-paša, njihov upravitelj, poginuo.“ (Vuk Stef. Karadžić u knjizi: „*Miloš Obrenović*, ili gradja za srpsku istoriju našega vremena.“ U Budimu 1828. str. 98). —

VI. Zaimena upitna (interrogativa), kojimi se pita za kakovu osobu ili stvar, te i za svojstvo, različnost i vlastitost jedne i druge, n. p.

a) za osobu: *tko?* *)
b) za stvar: *što?* **)
c) za svojstvo: *kakov, a, o?*
d) za različnost: *koi, koja, koje?*
e) za vlastitost: *čii, čijä, cije?*

O sklanjanju upitnih zaimênah.

1. *Tko* i *što* sklanjaju se za *jedinstveni* i *množtveni broj* evo ovako:

N. i V.	tko (ko)	što (šta)
Gen.	kò-*ga* (m. tkoga)	če-*ga* (če-*sa*, šta)
Dat.	ko-*mu*	če-*mu*
Ak.	ko-*ga*	što (šta)
Praep.	o ko-*m* (me)	o če-*m*
Instr.	ki-*m*, ki-*em* (me)	či-*m*, či-*em* (me).

2. *Kakov, kakova, kakovo?* sklanja se po priměru *neizvěstnih* pridavnih imenah, t. j. kao: *zdrav, zdrava, zdravo* (Vidi str. 202). Tako isto sklanjaju se i *pokazna* zaimena: *ovakov, a, o; — takov, a, o; — onakov, a, o.*

*) Město *tko* govori se i *ko*, a piše se u cèrkveno-slavjanskom, ruskom i poljskome narěčju: *kto*, u českom *kdo*. U ilirsko-slovenskom (*kaj*-kavskom) nárěčju govori i piše se: *gdo* — (Prispodobi §. 4. str. 18: *k* u *g*), — a u primorsko-ilirskom (*ča*-kavskom): *ki*.

**) Město *što* govori se u Primorju *ča* (= tša = šta. Prispodobi §. 5.) kao česko i poljsko *co* (= tso), a slovačko (totsko): *čo* (= tšo = što). U slovenskom: *kaj?* — odkle *kaj*-kavsko narěčje.

3. *Koi*, *koja*, *koje* (prispodobi sa V: *zaimena odnosna*) sklanjaju se kao *izvěstna* pridavna imena po priměru: *zdraví, zdravá, zdravó*. (Vidi str. 208. *Pazka.*)

Pazka. Koi, *koja*, *koje* sklanja se takodjer kao gore pod III. *zaimena posědovna: moj*, *tvoj, svoj* u *cělom* i *pokratjeno*.

4. *Čii* (ili čij, čiji), *čija*, *čije* sklanja se takodjer kao *izvěstna* pridavna imena, ili kao *posědovna*: *moj*, *tvoj*, *svoj*.

VII. Zaimena neopreděljena (indefinita). Takova su slědeća: *tkogod, tkogodj, tkogoděr*; — *štogod*, *stogodj*, *štogodjer*; — *svatko, svašto;* — *nětko*, *něšto;* — *itko*, *išto;* — *nitko*, *ništa*, *koješta*; — *koigod*, *kojagod*, *kojegod;* — *ikoi, ikoja*, *ikoje*, *nikoi*, *nikoja*, *nikoje;* — *někoi*, *někoja*, *někoje* (pokratjeno: *někí*, *něká*, *někó*); — *gděkoi, gděkoja*, *gděkoje;* — *gdětko*, *gděšto;* — *čiigod*, *čijagod, čijegod;* — *ičii*, *ičija*, *ičije;* — *ničii*, *ničija*, *ničije*; — *ikakav* (ikakov), *ikakva*, *ikakvo;* — *nikakav* (nikakov), *nikakva, nikakvo;* — *někakav*, *někakva*, *někakvo; tko mu* (god) *drago*, *što mu* (god) *drago;* — *koi mu* (god) *drago*; — *čii mu* (god) *drago;* — *kakov mu* (god) *drago,* itd.

Svakolika ova zaimena sastavljena su iz zaiměnah i različitih predsuvnih i zasuvnih česticah, kanoti:

a) iz *predsuvnih: i*, *ni*, *ně*, *gdě*, *koja*, *sva* (m. svak);

b) iz *zasuvnih*: *god*, *godj*, *goděr*, *mu drago*.

U ostalom sklanjaju se ova sastavljena zaimena kao i prosta; jer *pred-* i *zasuvne* čestice ostaju neproměnljive. —

Odsěk V.

O glagolju.

(de verbo.)

§. 46.

A. Razredba glagoljah.

1. Glagolj je u svakom jeziku najvažnia čest govora; jer on uprav *naznačuje* ili *pogovara :* što sa *subjektom* (podmetom) biva, t. j. da li je u *činećem* (aktivnom), *tèrpećem* (passivnom) ili u *nijednom* (neutrum) stanju od obojega.

2. Budući da glagolji naznačuju po svojoj unutarnjoj naravi *stanje kakovo* ili *činjenje* kojega subjekta, — s toga se oni razděljuju na *směrajuće (verba objectiva*, zielende, bezügliche) i *nesměrajuće (verba subjectiva* ziellose, unbezügliche).

3. *Nesměrajući* glagolji (v. subjectiva) naznačuju ili kakovo stanje, ili takovo činjenje, koje pri subjektu ostaje i dalje se nepreteže na nikakov predmet.

Stanje : počivati, ležati, spavati, světliti, sjati, sěděti, mirovati.

Nesměrajuće činjenje: iti (= ići), tèrčati, letěti, dihati, pisati, sanjati, plivati, putovati.

4. *Směrajući* glagolji (v. objectiva, die zielenden Z.) naznačuju uvěk činjenje, koje se na někakov predmet preteže, n. p. bojati se (Boga), sětiti ili sětjati se (česa), věrovati (komu), čitati (knjigu), razmišljati (o čem), postati (čime), razgovarati se (s kime).

5. Glagolji *směrajući* razděljuju se opet na *prelazeće (v. transitiva*, die übergehenden Z.) i na *neprelazeće (v. intransitiva*, nicht übergehende Zeitwörter). —

Prelazeći očituju činjenje, koje neostaje pri *subjektu* (podmetu) činjenja, nego prelazi na kakov *predmet* (objectum, Gegenstand), koi se kao tèrpeći pomisliti može; *neprelazeći* usuprot očituju činjenje, koje se ravno preteže na kakov predmet, ali se nemože pomisliti kao tèrpeći. Predmet (objectum, der Gegenstand, das Ziel) *prelazećih* glagoljah stoji vazda u *Akusativu* jed. ili množ. broja.

Prelazeći:	Neprelazeći:
čitati (knjigu)	bojati se (Boga)
pisati (pismo, list)	sětjati se (prijatelja)
orati (njivu)	věrovati (poštenu čověku)
ràniti (ruku)	ukloniti se (zlobniku)
ubiti (vuka, zeca)	ostati (na čem)
kúpiti (konja)	postati (čověkom)
platiti (dugove)	ići (putem)
poběditi (neprijatelje).	poći (s Bogom).

6. Na *prelazeće* glagolje spadaju takodjer *pričinjavajući* (verba causativa, factitiva, die bewirkenden Zeitwörter). Ovi naznačuju činjenje, koje u istome činu, štono ga pretérpi, ujedno proměnu stanja pričinjava, n. p.

zaslěpiti (slěpim učiniti)
napojiti (učiniti, da se napije)
utopiti (učiniti, da se utopi)
oboriti (učiniti, da se obori)
ugladiti (učiniti, da bude gladko)
oženiti (učiniti, da se oženi)
udati (učiniti, da se udá)
povaliti (učiniti, da se povali)
umoriti (učiniti mèrtvim), itd.

Pazka 1. Činjenje, koje se očituje prelazećim glagoljem, može se predstaviti *aktivno* (t. j. činećim načinom) ili *passivno* (t. j. tèrpećim načinom). Ako se *čineći predmet* kao *subjekt* stavka iliti izreke predstavi dělujućim na koi drug predmet: onda biva glagolj *čineći*, t. j. stoji u *činećem obličju* n. p. ja *te* ljubim, hvalim, kudim, itd. —

Ali se može takodjer *tèrpeći predmet subjektom* stavka načiniti. I onda stoji glagolj u *passivu* iliti *tèrpećem obličju*, n. p. ti *bivaš* ljubljen, hvaljen, kudjen. Uprav govoreć Iliri niti neimaju *obličja tèrpećega*, nego *se*:

a) činećemu obličju dodade čestica „*se*“ po svih načinih i vrěmenih, pa po tome biva *tèrpeće obličje* (forma passiva), n. p. ljubim *se*, hvalim *se*, kudim *se*.
   Ali budući da je ovo uprav obličje povratno (reflexivno), s toga se *običnie* upotrěbljava *obličje čineće*, n. p. město: ljubim se — ljube *me* (ljudi); město: hvalim se — hvalé *me;* město kudim se — kudé *me*, itd. — da se time svako dvoumlje ukine;
b) uzimaju se pomoćljivi glagolji : *jesam, budem* i *bivam* s dotičnìm *pričastjem prošastoga vrěmena tèrpećega obličja* i s tom opazkom, da se pomoćljivo *budem* uzima s minućimi (i to u pripovědanju); a *bivam* sa trajućimi glagolji. *Jesam* upotrěbljuje se samo sa minućimi glagolji i to u sadanjem vrěmenu pokaznoga i veznoga načina, n. p. *bivam pošiljan* (bolje: pošiljaju me); *budem poslan* i *jesam poslan.*

Pazka 2. Budući da *neprelazeći* glagolji (intransitiva) neimaju nikakova objekta, koi bi se kao tèrpeći pomisliti mogao i na koi činjenje děluje: s toga i nemogu imati *passiva* (tèrpećega oblika), nego se ukazuju vavěk u *činećem obliku* (activa forma), n. p. skačem, plešem (tancam, igram), spavam (spim), počivam, itd. — a ne: skačem se, plešem se, spavam se, počivam se, ili *inače:* bivam skakan, plesan, spavan, počivan, itd.

Bilježka. Samo onda, kad je želja, da se očituje iliti izrazi kakovo *sbivanje*, pri kojem se tvoreći iliti čineći subjekt nemože imenovati ili neće da se imenuje, — upotrěbljuje se (rabi se) tretja osoba takovih glagoljah u tèrpećem obliku sa česticom „*se*“ osobnoga zaimena po načinu *neosobnih* glagoljah, n. p. *skače se, pleše se, spava se, počiva se*, ili u *prošlom* vrěmenu: *skakalo se je, plesalo se je, spavalo se je, počivalo se je*, ili u *budućem* vrěmenu: *skakat će se, plesat će se, spavat će se počivat će se, itd.*

7. Něka vérst glagoljah, koja pomišlju kano u *srědini* stoji izmedju glagoljah *prelazećih* (v. transitiva) i *neprelazećih* (v. intransitiva), imenuju se glagolji *povratni* ili *povratjajući se* (*verba reflexiva*, die rückzielenden oder rückwirkenden, oder rückbezüglichen Zeitwörter). Ovi glagolji predstavljaju ili subjektivno činjenje ili stanje kojega subjekta pod vidom někojega čina, koi se k subjektu natrag povratja tim načinom, da se jedan i isti predmet kao *subjekt* i *objekt*, t. j. kao *čineći*

i *tèrpeći* ujedno ukazuje, n. p. *radujem se, veselim se, sérdim se, ljutim se, čudim se, sramim se, oděvam se, oblačim se, kúpam se, skitam se, bojim se, plašim se, kajem se, žalostim se, paštim se, tèršim se,* itd.

Pazka. Někoji od ovih glagoljah mogu biti:

a) *prelazeći* (v. transitiva), n. p. ljutiti, sèrditi, oděti, oděvati, oblačiti, kúpati, plašiti, žalostiti *(koga);*

b) *neprelazeći* (v. intransitiva), n. p. s *Genitivom:* bojati se, čuvati se, sramiti se, plašiti se *(koga* ili *čega); —* s *Dativom:* veseliti se, radovati se, čuditi se, nadati se *(komu);* — ljutiti se, sérditi se *(na koga* ili *na što).*

8. Ako se *objektivni* neprelazeći glagolj tako upotrěbi, da činjenje dvajuh ili više subjektah kao *uzaimno* predstavi: onda se zove *verbum reciprocum* t. j. *uzaimno směrajući* ili *uzaimno pretežući se glagolj.* Ovakov glagolj imade posve oblik glagolja *povratnoga* (v. reflexivum), n. p. *boriti se, kèrvati se, jakariti se, kèrkati se, klati se, ljubiti se, svadjati se, tući se, razbijati se* (razuměva se: *jedan s drugim,* ili *uzaimno, medju sobom*).

9. Gledeć *subjekta,* o kojem se něko stanje ili činjenje pogovara, razděljuju se glagolji na *osobne* (*verba personalia,* die persönlichen Z.) i *neosobne* (*verba impersonalia,* die unpersönlichen Z.). Pri pèrvih se izražava subjekt *izvěstno* samostavnikom ili zaimenom u svakoj od trijuh osobah, n. p. ja čitam, ti pišeš, on, ona, ono spava; mi oremo, vi zubite, oni, one, ona okapaju, itd.; — pri poslědnjih pako izražava se subjekt sasvim *obćenito* i *neizvěstno* tretjom osobom jed. br., n. p. *sívá, gèrmí, pucá, padá* (kiša, sněg, inje, tuča ili grad, rosa, mraz, solika, itd.). — Istim načinom upotrěbljuju se izrazi: hladno je, zima je, toplo je, vlažno je, jasno je, tamno je, itd.

Pazka. Imade *objektivnih neosobnih* glagoljah, kojim se osobni predmet u ovisnom padežu (Akusativu ili Dativu) pridaje, n. p. u *Akusativu: zebe me, bolí me, pečé me, mérzi me, sérdi me, sram me je;* ili u *Dativu: hoće mi se, neće mi se, prohtělo mi se, sgrustilo mi se, gadi mi se,* itd.

Pregled.

Glagolji

a) po znamenovanju:

nesměrajući, (subjectiva)	*směrajući,* (objectiva)	*povratni* (reflexiva)

směrajući:

prelazeći (transitiva)	*neprelazeći* (intransitiva)
pričinjavajući (factitiva)	

b) po subjektu:

osobni (personalia)	*neosobni* (impersonalia)

Pazka. Glagolji *nesměrajući* i *směrajući neprelazeći* (intransitiva), zatim *povratni* (reflexiva) i *uzaimni* (reciproca) imenuju se po starom u obće i ukupno: *glagolji srědnji* (verba media, neutra); a *povratni* i *uzaimni* ukupno: *povratni* glagolji (verba reciproca).

§. 47.

B. Osobito svojstvo glagoljah slavjanskih.

Slavjanski glagolji glede *trajanja* razlikuju se veoma od inih evropljanskih jezikah; jerbo su jedni *kratka trajanja* iliti *minući,* inače: *savèršiteljni* glagolji (verba perfectiva, vollendete Zeitwörter), a drugi opet *duga trajanja* iliti *trajući,* inače *nesavèršiteljni* (verba imperfectiva, unvollendete oder währende Zeitwörter).

Izjasnimo potanje narav obiuh vêrstih:

1. glagolji minući

(*verba perfectiva seu actionis perfectae, vel singularis, momentanea, brevis morae,* vollendete Zeitwörter, des Einmalthuns, od. kurzer Dauer) zovu se oni, koji, čim se začmu, odmah se i svéršе, t. j. ovi glagolji naznačuju *jedinstveno činjenje* (actio

singularis, momentanea), koje, ili se začelo ili dovèršilo, — začme i dovèrši se *jednim mahom*, bilo kada mu drago, n. p. *sěsti, sědnem*, consideo, sich niedersetzen; *dati, dám; stati, stanem; leći, legnem; dići* ili *dignuti, dignem; pući* ili *puknuti, puknem; metnuti, metnem; kûpiti, kúpim; roditi, rodim; umrěti, umrem; zakopati, zakopam; svêršiti, svéršim; progovoriti, progovorim; zapitati, zapitam; zapîsati, zapišem; razmotriti, razmotrim*, itd.

II. glagolji trajući

(*verba imperfectiva* seu *actionis imperfectae, durativa* v. *longae morae*, die unvollendeten, dauernden, oder währenden Zeitwörter) zovu se oni, koji činjenje ili stališ subjekta *nesavèršeno* naznačuju i jesu *trovèrstni:*

a) *Nastavljajući* iliti *sveudilj trajući* (*verba continuativa*, die fortdauernden oder fortwährenden Zeitwörter), koji činjenje ili stanje subjekta *stavno, trajno* i *neprekidno* naznačuju, n. p. *pisati, pišem; sěděti, sědim; kopati, kopam; davati, dajem* (i davam); *ležati, ležim; pucati, pucam; dizati, dižem; metati, metjem; kupovati, kupujem; râdjati, rádjam; mrěti, mrém*, itd.

b) *Opetujući* (*verba iterativa*, die wiederholenden Zeitwörter), koji čin ili stanje subjekta *stavno* i *trajno*, ali pri tom i *prekidno* naznačuju, n. p. *zapisivati, zapisujem; naredjivati, naredjujem; pokazivati, pokazujem; zavirivati, zavirujem; zaplitati, zaplitjem; poskakivati, poskakujem; podizati, podižem; nadavati, nadajem; naricati, naričem; popucivati, popucujem; zakupljivati, zakupljujem*, itd.

c) *Počeštjujući* (*verba frequentativa*, die veröfternden Zeitwörter), koji čin ili stanje subjekta *čeětje* i *prekidno* naznačuju, n. p. *skaktati, skaktjem; pljuckati, pljuckam* i *pljùcati, pljùcam; bòcati, bòcam* (=bodsati, bodsam ili botsati, botsam) i *bòckati, bòckam* i *backati, backam* i *bàcati, bàcam* (= badsati, badsam ili batsati, batsam. Prispodobi §. 7. str. 32. *Pazka.*); *sěckati, sěckam* i *sěcati, sěcam*, itd.

Pazka. Svikolici ovi i ovim spodobni glagolji naznačuju se u rěčniku, *n. p. verbum activum perfectivum* (*v. a. p.*); *verbum activum imperfectivum* (*v. a. i.*); *verbum perfectivum*

et imperfectivum (v. p. & i.); verbum neutrum (v. n.); verbum reflexivum et reciprocum (v. r.).

§. 48.

C. O tvaranju glagóljah.

Iz gore (u §. 47.) napomenutih priměrah uvidja se, da je bogatstvo slavjanskih glagoljah neizměrno, te se upravo može reći, da svaki slavjanski glagolj imade po *dva glavna oblika,* t. j. *minući* (forma perfectiva) i *trajući* (forma imperfectiva). Ovaj opet imade svoja *tri posebna oblika,* naime: glagolje *nastavljajuće, opetujuće* i *počeštjujuće.*

I uprav to neizměrno bogatstvo glagoljah slavjanskih biâše velika potežkoća i pravi zahodnjak (labirinat) u spoznanju, razaznanju, razredjenju i sprezanju (conjugatio) njihovu. Slovničari slavjanski razredjivahu ih navadno po *sadašnjem vrěmenu pokaznoga načina* (praesens indicativi modi) te tako bì, da su svikolici slovničari ilirski razredjivali glagolje na *tri sprege* iliti konjugacie i to:

I. na *am*,
II. „ *em*, a
III. „ *im*.

Ovo je, istina, bilo dobro *na polu* za ona vrěmena, koja se izvode iz *sadašnjega* vrěmena (kao *tematičnoga* iliti korenitoga); ali druga strana t. j. za izvodjenje vrěmenah *prošastih* biaše veoma stèrmenita i puna razkérštjah tako, da nisi znao, kojim bi uprav putem udario: da li lěvo ili desno; upravo ili natrag? — Tá nepravilnost opazila se je osobito pri *drugoj sprezi,* koja uprav govoreć biaše *pravi kamen smutnje!* —Svim tim nevoljam doskočì novi *Tezeo* slavjanski, patriarha slovničarah slavjanskih, *Josip Dobrovský,* Čeh, našavši u zahodnjaku glagoljah slavjanskih nit Ariadninu, po kojoj je, učeći se gorućom ljubavi i neumornom pomnjom slavjanski jezik i svekolike njegove grane, srětno i na veliku slavu naroda slavjanskoga prošao. On se naime pobližje upoznadè sa slavjanskimi

glagolji u korenu, te tako imajući pred očima *koren* i *karakteristiku* pred tvorkom infinitiva *ti* razredì slavjanske glagolje u *šest* razredah *):

I. Na *pèrvi razred* spadaju svi oni glagolji, koji pred tvorkom Infinitiva *ti* neimaju nikakve karakteristike (obilježja). Takovi su dvoje vèrsti:

a) kojih korenita slovka pred Infinitivom *ti* svèršuje se na samoglasnik, n. p. *da*-ti, *bi*-ti, *pi*-ti, *pě*-ti, *dě*-ti, *ču*-ti, *mi*-ti, *ši*-ti, itd.

b) kojih korenita slovka okanča se na suglasnik, n. p. *tres*-ti, *nes*-ti, *pas*-ti (praesens: *pad*-em), *pres*-ti (*prêd*-em), *mès*-ti (*met*-em), itd.

c) kojih korenita slovka svèršuje se na ustneni suglasnik: *b, p, v,* te za takovimi primaju pred Inf. *ti* epenthesu (usuvak) *s*, n. p. skub-*s*-ti (bem), zeb-*s*-ti (bem), tep-*s*-ti (pem), plěv-*s*-ti (plěvem), itd.

II. Na *drugi razred* idu svikolici oni glagolji, koji pred tvorkom Infinitiva *ti* imaju za korenitom slovkom karakteristiku *nu,* i takovi su opet dvovèrstni:

a) koji imaju u korenu samoglasnik, n. p. mi-*nu*-ti, zi-*nu*-ti, si-*nu*-ti, to-*nu*-ti, itd.

b) koji imaju u korenu suglasnik, n. p. dig-*nu*-ti, mig-*nu*-ti, dah-*nu*-ti, puk-*nu*-ti, tak-*nu*-ti, itd.

Pazka. Někoji glagolji ovoga oblika, ako im se korěn na suglasnike *gèrlene: g, h, k* svèršuje, — mogu karakteristiku *nu* odbaciti; ali kad se sukobe sa tvorkom infinit. *ti*, onda gèrleni glasovi sa istom tvorkom pretvore se u *ći* (město: *gti, hti, kti*), n. p. *dići* (m. dig-ti = dig-nu-ti); *vrěći* ili *vêrći* (m. vêrh-ti = vêrh-nu-ti); *maći* (m. mak-ti = mak-nu-ti), itd.

*) „Multa enim sunt verba, quae plene conjugari, id est, quoad omnia tempora et modos inflecti non possunt, cognita solum Praesentis (aut Futuri) persona prima, nisi etiam aut eorum Infinitivus aut Praeteritum simplex notum sit.“ — „Tentanda igitur fuit nova temporum analogorum coordinatio, ut adeo *Praesentia* constituant conjugationis integrae medietatem unam, *Praeterita* vero alteram, quas ambas *Infinitivus* interpositus dividat. Hac methodo id effectum est, ut ex formis Infinitivi facile dijudicari possit, secundum quod paradigma tempora reliqua Infinitivo analoga sint inflectenda.“ (Vidi Jos. *Dobrovský:* „Inst. ling. slav. d. vet. p. 531 i 533.).

III. Na *tretji razred* spadaju svi oni glagolji, koji za kor. slovkom pred tvorkom Inf. *ti* imaju karakteristiku *ĕ*, n. p. um-*ĕ*-ti, razum-*ĕ*-ti, živ-*ĕ*-ti, vid-*ĕ*-ti, stid-*ĕ*-ti se, itd.

IV. Na *četvérti razred* idu svi oni glagolji, koji imaju za korenom pred inf. *ti* karakteristiku *i*, n. p. hod-*i*-ti, mol-*i*-ti, kol-*i*-ti, sol-*i*-ti, pal-*i*-ti, sud-*i*-ti, voz-*i*-ti plat-*i*-ti klon-*i*-ti, itd.

V. Na *peti razred* spadaju svikolici glagolji, koji za korenom pred tvorkom inf. *ti* imadu:

a) karakteristiku *a*, n. p. bac-*a*-ti, pít-*a*-ti i pìt-*a*-ti, var-*a*-ti, kar-*a*-ti, glod-*a*-ti, zob-*a*-ti, kop-*a*-ti, pis-*a*-ti, maz-*a*-ti, plak-*a*-ti, lag-*a*-ti, itd.

b) karakteristiku *ja*, osobito kad postaju *kontinuativnimi* (nastavljajućimi) i *iterativnimi* (opetujućimi) i prelaze iz ostalih razrédah, a osobito iz III. i IV. u ovaj razred, n. p. izpi-*ja*-ti (od izpi-ti), vid-*ja*-ti (od vid-*ĕ*-ti), plat-*ja*-ti (od plat-*i*-ti), promišl-*ja*-ti (od promisl-*i*-ti), razumĕ-*va*-ti (m. razumĕ-*ja*-ti, od razum-*ĕ*-ti), da-*va*-ti (od da-ti), priši-*va*-ti (od priši-ti. Prispodobi §. 4. str. 19: *j* u *v*).

c) podvostručenu karakteristiku (decomposita characteristica) *jaja* = *java* ili *aja* = *ava*, osobito za *ustnenimi* glasovi: *m*, *b*, *p*, *v* u korenici, za kojimi se umitje usuvak (epenthesis) *l* (Prispodobi §. 4. str. 15: *Pazka* 3: 8.), n. p. umol-*java*-ti (m. umol-*jaja*-ti, od umol-*i*-ti), namĕšt-*java*-ti (m. namĕšt-*jaja*-ti, od namĕst-*i*-ti), popit-*ava*-ti (m. popit-*aja*-ti od popit-*a*-ti), popušt-*ava*-ti (m. popušt-*java*-ti = popušt-*jaja*-ti od popust-*i*-ti), ozdrav-*ljava*-ti (m. ozdrav-*ljaja*-ti od ozdrav-*i*-ti), upotrĕb-*ljava*-ti (m. upotrĕb-*ljaja*-ti od upotrĕb-*i*-ti), podkrĕp-*ljava*-ti (m. podkrĕp-*ljaja*-ti od podkrĕp-*i*-ti), potvor-*ava*-ti (m. potvor-*jaja*-ti od potvor-*i*-ti), itd.

VI. Na *šesti razred* pripadaju svikolici glagolji, koji za korenitom slovkom pred tvorkom inf. *ti* primaju karakteristiku:

a) *ova:* kup-*ova*-ti, mil-*ova*-ti, pošt-*ova*-ti (počtovati = počitovati), rad-*ova*-ti se, itd.

b) *eva* (m. *ova*) za glasom j i inimi sa ovim pomekšanimi: *dj*, *tj*, *lj*, *nj* i pretvorenimi: *č*, *ć*, *š*, *ž*, n. p. voj-*eva*-ti, kralj-*eva*-ti, bič-*eva*-ti, božić-*eva*-ti, itd.

c) *iva:* kaz-*iva*-ti, zapis-*iva*-ti, razluč-*iva*-ti, proměn-*jiva*-ti (od proměn-*i*-ti), itd.

Pazka. Svikolici glagolji ovoga razreda svèršuju se u *sadanjem vrěmenu pokaznoga načina* na *ujem*, a někoji se okančaju na *ivam* kanoti: darivati: *darivam;* poštivati: *poštivam;* osnivati: *osnivam*, itd. — I ovo su trajući glagolji od *minućih:* darovati. *darujem;* poštovati, *poštujem;* osnovati, *osnujem.*

Opazke o svih oblicih.

1. Glagolji *pèrvoga* i *drugoga* razreda ponajviše su *minući* (v. perfectiva), a postanu *trajućimi* (v. imperfectiva) onda, kad predju u *peti razred.*

U ovome slučaju umetne se medju kor. slovku i tvornik infinitiva samoglasnik *a*, někda slovka *ja*, koja radi blagoglasja prelazi ponajviše u *va* (Prispodobi gore *razred V.* b.), n. p. od *sta*-ti postao je kontinuativni (nastavljajući) glagolj sta-*ja*-ti (stojim) i iterativni (opetujući) *stà-ja*-ti (stàjem); od kontinuativnoga *pi*-ti postaje iterativni: napi-*ja*-ti, od *zabi*-ti, zabi-*ja*-ti; od *da*-ti, da-*va*-ti (m. da-*ja*-ti); od *bi*-ti, bi-*va*-ti (m. bi-*ja*-ti); od *ši*-ti, ši-*va*-ti (m. ši-*ja*-ti); od *mi*-ti, mi-*va*-ti (m. mi-*ja*-ti); od *dě*-ti, dě-*va*-ti (m. dě-*ja*-ti); od *pě-ti*, pě-*va*-ti (m. pě-*ja*ti), itd.

Od bos-ti (praes. *bod*-em) bâd-*a*-ti; od tres-ti sastavljen glagolj: protres-*a*-ti; od ples-ti (praes. *plet*-em) sastavljeno: zaplêt-*a*-ti ili zaplit-*a*-ti, itd.

Biljèžka 1. Nepravilni glagolji:

a) koji imadu u korenu blagoglasno *e*, a u sadašnjem vrěmenu (praesens) indikativa umitju radi blagoglasja něke suglasnike, n. p.

žè-ti: ža*n*jem
žê-ti: ž*m*ėm (izažmem)
čê-ti: č*m*em (počmem)
pê-ti: p*n*ėm (zapnem), — ili

b) pred korenitim samoglasnikom počimaju *sa dva suglasnika*, ili imadu u **srědini něm** samoglasnik, n. p.

bra-ti: berem,
pra-ti: perem,
zva-ti: zovem,
mér-ti: mrėm,
dér-ti: derem,

primaju usrěd korena blagoglasno *i* pred karakteristikom *a* i infinitivom *ti*, n. p. ož*i*m-a-ti, pož*i*n-ja-ti; poč*i*m-a-ti (i: poč*i*n*j*ati); zap*i*njati, izb*i*rati, izp*i*rati, poz*i*vati, um*i*rati, razd*i*rati, itd.

Bilježka 2. Glagolji *drugoga oblika*, ako imadu u korenu gèrleni glas *g*, okretju ga na *z*, a *k* na *c*, n. p.

dig-nu-ti : diz-a-ti,
puk-nu-ti : puc-a-ti,
mak-nu-ti: mic-a-ti,
tak-nu-ti: tic-ati, itd.

2. Glagolji od četiri poslědnja oblika ponajviše su *trajući* (imperfektivni); ali postaju *minućimi* (perfektivni), kad se slože s predlozí: *do*, *iz*, *na*, *niz*, *o*, *ob*, *po*, *pod*, *pred*, *pri*, *pro*, *raz*, *s*, *sa*, *u*, *uz*, *za*, n. p. od *vid-ě-ti:* providěti, razviděti, uviděti; — od *kop-a-ti:* izkopati, nakopati, okopati, pokopati, prikopati, prokopati, razkopati, ukopati, uzkopati, zakopati; — od *misl-i-ti:* izmisliti, namisliti, pomisliti, razmisliti, umisliti, zamisliti, itd.

3. Glagolji od *tretjega* i *četvértoga oblika,* ako su *minući* (perfektivni) ili samo *nastavljajući* (kontinuativni), postanu *trajućimi* i to *opetujućimi* (iterativnimi), kad se medju korenitu slovku i tvorku infinitiva *ti* umetne slovka *ja*, koja i u *va* ponajviše prelazi, kako jur gorě u opazci 1. bi rečeno, n. p. *vid-ě-ti:* vid-*ja*-ti, providjati, uvidjati, zavidjati; — *misl-i-ti:* izmišl-*ja*-ti, namišljati, pomišljati, promišljati; — *razum-ě-ti:* razumě-*va*-ti; *vid-ě-ti:* vidě-*va*-ti (= vidjevati), itd.

Bilježka 1. Ako pri izvodjenju (derivatio) *imperfektivnih* glagoljah iz *perfekivnih* nalaze se u kor. slovci skrajni glasovi : *d*, *t*, *l*, *n*, onda se takovi sa karakterističnom slovkom *ja* imadu stopiti (Prispodobi §. 4. str. 17. c) *zubni: Pazka*', a eufonični u korenu glas *o* pretvara se u *a* (Prispodobi §. 4. str. 11 : *o* prelazi u *a*), n. p. od rod-i-ti: rad*ja*ti; od plat-i-ti: plat*ja*ti; od umol-i-ti: uma*lja*ti; od naslon-*i*-ti: nasl*anjati*, itd.

Bilježka 2. Ako su pako u korenu *ustneni glasovi : m*, *b*, *p*, *v*, tada se umetne pred slovku karakterističnu *ja* glas *l*, n. p. posram-*i*-ti: posram*lja*ti; oslab-i-ti: oslab*lja*ti; skup-i-ti: skup*lja*ti; stav-i-ti: stav*lja*ti, itd.

Ova bilježka valja takodjer i u onome slučaju, kada glagolji iz *četvértoga* oblika prelaze u *peti* i *šesti*, n. p. upotrěb-i-ti: upotrěb*ljava*ti (m. upotrěb*ljaja*ti) upotrěbljavam i upotrěb*ljiva*ti, upotrěb*ljuje*m; namamiti: namam-*lja*ti (*praes.* ljam i ljem) namam*ljava*ti (m. namam*ljaja*ti) i namam*ljiva*ti (*praes.* ljujem); ozdrav-*i*-ti: ozdrav*lja*ti (*praes.* ljam) i ozdrav*ljiva*ti (*praes.* ljujem,) itd. (Prispodobi §. 4. str. 15 i 16. *Pazka* 3: 8).

4. Glagoljah *pèrvotnih* (verba primitiva) od *šestoga oblika* jedva ćeš naći; jer i isti glagolj *kovati* (praes. *kujem*) proizlazi iz kor. *ku*, odkle je postao samostavnik *kov,* a od *kov: kovati.* (Prisp. str. 71 : *kov.*) — Tako proizlazi od korena *snu: snovati*, od *klju : kljuvati, od plju: pljuvati.*

Glagolji VI. razreda proizvode se ponajviše iz imenah, a malo kada iz korenja inih oblikah, n. p.

a) na *ova*ti: putovati od *put*, darovati od *dar;* dělovati od *dělo;* zimovati od *zima;* tugovati od *tûga;* věrovati od *věra;* bolovati od *bol;* ludovati od *lud*, itd.

b) na *evati:* carevati od *car*; kraljevati od *kralj;* božićevati od *božić;* vojevati od *voj;* bičevati od *bič;* mačevati od *mač*, itd.

c) na *ivati*, ako je praesens indikativa na *ujem*, — svèršuju se svikolici glagolji *opetujući* i *počeštjujući* (iterativa & frequentativa), n. p. zapisivati od *zapisati;* naměštjivati od *naměstiti;* obkuhivati od *obkuhati;* pobudjivati od *pobuditi;* izpitivati od *izpitati;* obtèrkivati od *obtérkati;* zapitkivati od *zapitati;* zahladjivati od *zahladiti*, itd.

§. 49.

Prispodoba glagoljah slavjanskih sa glagolji inih jezikah evropljanskih.

Upoznavši se s naravlju i oblici naših glagoljah *minućih* i *trajućih*, prispodobit ćemo im narav poněšto i s inimi evropljanskimi jezici, da si time, na koliko je samo moguće, podpun pojam o glagoljih slavjanskih i njihovu upotrěbljivanju pribavimo.

U francezskom jeziku odgovara *parfait simple* ili *défini* (je levai), u talianskom *passato indeterminato* ili *remoto* (io levai), u latinskom *praeteritum perfectum* (amavi, docui, legi, audivi, ili, kako mi se čini, izražavaju *někoji samo sastavljeni* glagolji latinski jošte bolje pojam naših minućih glagoljah: *adamavi*, *edocui*, *perlegi*, *inaudivi*) odgovara, velim, posve naravi cěloga našega glagolja *minućega.*

U němačkom jeziku sastavljeni glagolji sa predlozí: *ab*, *an*, *auf*, *aus*, *be*, *bei*, *durch*, *er*, *ent*, *hin*, *nieder*, *ver*, *vor*, *zer*, — kad stoje u *kratkom prošastom* iliti *historičkom vrěmenu* (Erzählungsform einer einzelnen Handlung oder That, oder eines Vorganges); ali pri svem tome mora si čověk jošte uvěk pomišljati (predstavljati), da je čin *jedinstven na bèrzom* ili *jednim mahom* (actio singularis, momentanea, subito transiens) ili, bilo kad mu drago, samo na *jednoč* svéršen. *)

*) Zanimivo je u istinu, što o tome sbori najslavnii, i danas jošte živući, germanski filolog *Jakob Grimm* u knjizi pod naslovom: „Wuk's Stephanowitsch kleine *serbische Grammatik*, verdeutscht von *Jakob Grimm.* Leipzig und Berlin bei G. Reimer, 1824. Vorrede Seite LII u. LIII: „Es ist nicht unmöglich Spuren eines

Našim pako glagoljem *trajućim* odgovara po naravi sa svime *praeteritum imperfectum* lat. jezika (amabam, docebam, legebam, audiebam); u francezskom *relatif*, inače *imparfait* (j' aimais, je finnissais, je devais, je rendais); u talianskom *imperfetto pendente* (lodáva, perdéva, avvertíva); a u němačkome tako zvano *halbvergangene* ili *mitvergangene Zeit* ili *Erzählungsform* (ich ging; ich suchte; ich las; ich schnitt; ich schlug; ich schrieb; ich liebte, itd.).

Kopitar uči takodjer vèrlo sgodno (vidi njegovo dělo: *Glagolita Clozianus.* Vindobonae apud Carol. Gerold MDCCCXXXVI. pag. 53): da němački glagolji *gehen* i *suchen* odgovaraju *posve* slavjanskim *imperfektivnim;* a *kommen* i *finden* slavjanskim *perfektivnim* glagoljem; jerbo oni pèrvi naznačuju činjenje u *trajanju*, a ovi drugi u *svèršenju.*

Napokon nemožemo se ovdě uzdèržati, da nenapomenemo jošte, što je gorehvaljeni germanski filolog *Jakob Grimm* u priespomenutome dělu: „Wuk's Stephanowitsch kleine *serbische Grammatik.* Vorrede str. L. o bogatstvu, tvorivosti i prispodobi

---

die slavische Sprache so durchdringenden Unterschiedes auch in der deutschen aufzufinden. Composita mit, — ver, — be, — hin, — durch etc. (wie im Slavischen mit — по, —, до, — на etc.) böten etwa Perfectiva dar, unzusammengesetzte dagegen Imperfectiva. *Kopitar* lehrt S. 310 (Grammatik der Slav. Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach 1808), dass auf die Frage: *was machst du? thust du?* nicht mit dem Praesens eines Perfectivums geantwortet werden könne. Danach prüfe man auch deutsche Verba. Wirklich ist uns fühlbar, dass von einem Sterbenden, Reisenden, Lesenden, Bleibenden nicht gesagt werden dürfe: er verstirbt, verreist, durchliest, verbleibt, sondern nur: er stirbt, reist, liest, bleibt. Wogegen es in Praet. unbedenklich heisst: er verstarb, verreiste, verblieb, durchlas; verstarb aber und starb unterscheiden sich wie im Serbischen умрије und мрије, d. h. man muss sagen: er siechte und *starb* gleichsam sein Leben lang; er *verstarb* gestern an seiner Krankheit. Und wiederum spielt das deutsche Praesens in die Bedeutung des Futurums über: ich verreise morgen etc. Sobald in der Partikel eine Abänderung des Sinns liegt, hat das Präsens nichts Anstössiges, z. B. ich verachte. Vielleicht entdecken wir bei näherer Aufmerksamkeit auf diesen Gegenstand, dass die altdeutsche Sprache der slavischen hierin genauer folgte, als die heutige, welche zumahl einfache slavische Perfectiva nur durch Umschreibungen auszudrücken im Stande wäre, meist aber, wie die feinern griechischen Tempora unausgedrückt lässt.“ —

slavjanskih glagoljah sa inimi prosborio: „Vollkommene Bildsamkeit jedes Verbums zu allen Temporalunterschieden scheint freilich das Vorzüglichste. Wenn aber untergegangene Flexionen des Tempus durch doppelte Verba ersetzt werden, so haben Sprachen, wie die deutsche, die ihrer frühern Tempusflexion gleichfalls verlustig gehen, die slavische um den ihnen versagten Ersatz zu beneiden. Selbst die lateinische ist hierin ärmer und der Slave nähert sich beinahe dem Reichthum des Griechen; mit seinen Perfectivis vermag er oft die griechischen Aoriste zu erfassen. Scharfsinnig hat *Kopitar* S. 306. vsdigniti (= vz-digniti = uzdignuti) mit *ἆραι*, vsdigáti (= uzdigati =uzdizati) mit *αἴρειν* verglichen (serb. дигнути und дизати). Sie sind einander nicht formell, aber syntactisch vergleichbar. Und haben sich nicht in andern Conjugations-Verhältnissen fast aller Sprachen die Themata gemischt? ausgestorbene, ungebräuchliche tempora Hülfe bei fremden oder abgeleiteten Wurzeln geholt? Die slawische Formlehre kann also des Unterschieds zwischen Perfectivis und Imperfectivis nicht ganz entbehren, obgleich er strenge genommen die Flexion nichts angeht und der Syntax zufällt."

§. 50.

O razlici glagoljah minućih i trajućih u sprezanju.

Razlika izmedju glagoljah *perfektivnih* i *imperfektivnih* uvidja se ponajbolje u sprezanju (conjugatio); jer *perfektivni* glagolji stoje po svih vrĕmenih kao u *savèršenosti* (in perfecto, in abstracto); a *imperfektivni* u trajanju iliti *nesvèršenosti* (in imperfecto, in concreto). *)

S toga uče slovničari, da se na pitanje: *što radiš sada?* — nemože nipošto odgovoriti glagoljem perfektivnim nego imperfektivnim: *čitam, pišem, putujem, mislim, razmišljam,* itd.

*) Das *Verbum perfectivum* druckt also in allen Verhältnissen, d. i. *durch die ganze Conjugation,* seinen Inhalt in der Vollendung, am Ziele seines Laufs, das *Verbum imperfectivum* aber nur im *Werden,* im *Fortgange* und *Laufe,* vor der Vollendung, und ohne Rücksicht auf deren wirklichen Erfolg, aus." (*Kopitar* Grammatik der sl. Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark, S. 309).

i radi toga vele: da *perfektivni glagolji* po svome znamenovanju neimaju pravoga sadašnjega vrěmena, nego da imaju oblik sadašnjega, a značenje budućega vrěmena, te to buduće vrěme nazivaju česki, poljski i ruski slovničari *prosto buduće vrěme* = *futurum simplex* ili *futurum unitatis* (actionis momentaneae, determinato tempore definitae), a pravo *sadašnje* (praesens) vele, da posudjuju od *trajućih* glagoljah.

U ilirskom jeziku upotrěbljuje (rabi) se *praesens perfektivni* (sadašnje minuće), — ili, kako ini hoće, *futurum simplex,* — ponajviše u pripovědanju i to za sadašnje, prošasto i buduće vrěme uprav onako, kao što se u latinskom i inih jezicih *praesens historicum* město prošloga vrěmena upotrěbljava.

Kao *futurum simplex* upotrěbljuje se *praesens perfektivni* u ilirskom jeziku onda, kad se komu što obećaje ili prěti, n. *dojdem* k tebi (m. doć ću); *ubijem* te (m. ubit ću te). Upotrěbljavanje praesensa perfektivnoga za futurum simplex obično je osobito u naręčju slovenskom (kajkavsko-ilirskom), n. p. *dám* ti (m. dat ću ti); *platím* ti (m. platit ću ti) ja mu *poručím* (m. ja ću mu poručiti); če (ako) hoćeš, pa *sedem* (= sědnem, t. j. ako hoćeš, pa *ću sěsti*); če mu rečeš, on *dojde* (t. j. ako mu rekneš, on *će dojti* = doći), itd.

Iz toga slěduje posve naravno, da glagolji *minući* (perfektivni) nemogu nipošto imati *trajućega* iliti *nesvéršenoga prošloga vrěmena* (praeteritum imperfectum) niti *gerundija* iliti *prelaznoga načina* (transgressivus modus), niti *pričastja* iliti *dionorěči sadašnjega vrěmena* (participium praesentis).

A naprotiv glagolji *trajući* (imperfectiva) imajući u pokaznom načinu (indicativus modus) *sadašnje* (praesens), *prošasto nesvéršeno* (praeteritum imperfectum), *gerundij* iliti *prelazni način* i *dionorěč sadanjega vrěmena* (participium praesentis) nemogu doslědno imati *prošloga prostoga* iliti *kratkoga svéršenoga vrěmena* (praeteritum perfectum simplex) niti *gerundija* iliti *prelaznoga prošloga* (transgressivi praeteritum) niti *dionorěči* iliti *pričaštja prošloga vrěmena* (participium praeteriti temporis); jer su ovo posve naravna iliti unutarnja (organična = ustrojna) svojstva *minućih* glagoljah, bili oni prosti ili sastavljeni.

§. 51.

O korenitih vrěmenih.

Upoznavši se tako svestrano s naravlju *minućih* i *trajućih* glagoljah i s razlikom njihovih vrěmenah, preostaje nam jošte, da izjasnimo *korenita vrěmena* (tempora thematica), iz kojih se sva ostala izvode.

Jur iz gore rečenih uvidja se, da u organismu iliti ustrojstvu svega slavjanskoga glagolja ima *dva korěnita vrěmena* i to su:

a) *sadašnje vrěme* pokaznoga načina (praesens indicativi) i

b) *nesvéršeni način* (infinitivus modus). *)

Iz pèrvoga se izvode svakolika *sadašnja vrěmena* (praesentia), a iz drugoga svakolika *vrěmena prošasta* (praeterita). A tko ovo dvoje dobro umie, on će sve ostalo lasno saznati. **)

Zato se uprav i stavljaju u rěčnicih ova dva vrěmena, da se svatko, komu savěta uztrěba, lasno pomoći može. Isto tako trěba točno naznačiti glagolje *minuće* (perfectiva) i *trajuće* (imperfectiva). S toga i opominje *Dobrovsky:* „Themata igitur *Praesentis* & *Futuri temporis* (= Praesentis perfectivorum) in Lexicis diligenter notanda erunt.“ — (Inst. ling. slav. dialecti veteris pag. 375.)

U starih naših rěčnicih nećeš naći te točnosti, da bi svagdě *sadašnje* (praesens), i *nesvéršeni način* (infinitivus) glagoljah minućih zajedno bio upisan; nego obično dolazi *praesens trajućih* i *infinitiv minućih* glagoljah, n. p. u Běllosztěncza: „*Discm* (= dižem) — chi (= dići), zdichi, podisem — chi, podignuti, (D.) dignuti, uzdignuti, podignuti. item podignujem — gnuti,“ itd. — U Voltiggi-a: *Dadem*, dades; — *Dam*, das; — *Datti*, dajem i davam; — *Davati*, dajem, vam, vao“ — itd. —

U gděkojih poljskih i českih rěčnicih, a osobito u Jungmannovu česko-německom, nalaze se sve té razlike točno i

---

*) Prispodobi §. 48.

**) „Das *Praesens* und der *Infinitiv* sind die Grundlage zur Bildung der ganzen Conjugation, d. h. wenn man diese zwei Stücke weiss, so wird man die übrigen leicht treffen.“ (*Kopitar.* Grammatik. Seite 333).

potanko naznačene. Izmedju jugoslavjanskih rěčnikah odlikuje se u tom obziru:

a) Vuka Stef. Karadžića „Српски рјечник" (pěrvo izdanje u Beču 1818 i drugo u Beču 1852);

b) „slovénsko-némshki in nemshko-slovenski *rózhni besédnik*" v' Gradzi 1832—1833 sloshil Anton Janes Murko;

c) „*ilirsko-němačko-talianski mali rěčnik*" od Josipa Drobnića. U Beču 1849;

d) „Рѣчникъ србско-нѣмачко-латинскій" списао Глигоріе Лазићъ, у Београду 1849;

e) „*Popólni ročni Slovár slovénskega i němškega jezika.*" Spisal *Antun Janežić.* U Celovcu 1851.

§. 52.

I. Praesens
(sadašnje vrěme pokaznoga načina.)

Iz ovoga korenitoga vrěmena *) izvodi se

A. Zapovědni način (Imperativus) evo ovako:

1. U *pěrvoj* sprezi na *am,* priděne se korenici glas *j* ili slovka *aj*, kako je već glagolj glede Infinitiva, I. ili V. oblika, n. p. da-*m* od da-ti: da-*j*; kop-*am* od kop-a-ti: kop-*aj*; čit-*am* od čit-a-ti: čit-*aj*, Itd.

2. U *drugoj* sprezi — kod onih glagoljah, koji glede *infinitiva* u skrajnjoj slovci korena imadu *suglasnik*, ili su ga dobili u *sadašnjem* vrěmenu pred tvorkom *em*, proměnivši svoj pěrvanji stališ poradi blagoglasja, — metne se město tvorke sad. vrěmena *em* tvorka imperativa i, n. p.

*) Jur smo gore napomenuli, da glede *sadašnjega vrěmena* uzimamo po priměru starih slovničarah *tri sprege* ilití konjugacie i to I. na *am*; II. na *em* ili *jem*, a III. na *im*; glede pako *infinitiva* razredismo glagolje po Dobrovskom na *šest* razredah (vidi §. 48.). Ovo dvoje trěba da nam uvěk pred očima trepti.

Infinitiv.	*Praesens.*	*Imperativ.*
tres-ti,	tres-*em* :	tres-*i*
bos-ti,	bod-*em* :	bod-*i*
ples-ti,	plet-*em* :	plet-*i*
tèr-ti,	tar-*em* :	tar-*i*
bra-ti,	ber-*em* :	ber-*i*
kla-ti,	kol-*jem* :	kol-*ji*
zva-ti,	zov-*em* :	zov-*i*
met-nu-ti,	met-*nem* :	met-*ni*
dig-nu-ti,	dig-*nem* :	dig-*ni*
vik-nu-ti,	vik-*nem* :	vik-*ni*
mah-nu-ti,	mah-*nem* :	mah-*ni*
diz-a-ti,	dìž-*em* :	diž-*i*
pis-a-ti,	piš-*em* :	piš-*i*
mic-a-ti,	mič-*em* :	mič-*i*
lag-a-ti,	laž-*em* :	laž-*i*
vik-a-ti.	vič-*em* :	vič-*i*
mah-a-ti,	maš-*em* :	maš-*i*
puh-a-ti,	puš-*em* :	puš-*i*, itd.

Pazka 1. Kod onih glagoljah, koji se u *infinitivu* svèršuju na *ći*, ako u korenici imadu *gèrlenih* glasovah: *k* ili *g*, pretvaraju:

k u *c*
g „ *z*,

n. p.

Infinitiv.	*Korenica.*	*Praes.*	*Imperat.*
sěći :	*sěk*,	sěč-*em* :	sěc-*i*
peći :	*pek*.	peč-*em* :	pec-*i*
reći :	*rek*,	reč-*em* :	rec-*i*
teći :	*tek*,	teč-*em* :	tec-*i*
strići	*strig*,	striž-*em* :	striz-*i*
moći :	*mog*,	mož-*em* :	moz-*i*
pomoći :	po-*mog*.	pomog-*nem* :	pomoz-*i*
vèrći :	*vèrg*,	verž-*em* :	vèrz-*i*
leći :	*leg*,	lež-*em* :	lez-*i*, itd.

Pri ovakovih glagoljih trèba uvěk paziti na *skrajni glas korenice*, koi se uvěk u *tretjoj osobi množ. broja praesensa indikativa* ili u *pričaštju prošloga činećega* (participium praeteriti activi) ukazuje, n. p.

Infinitiv.	*Pr. 3. os. pl.*	*Particip. praet. act.*
sěći:	sě*kú*,	sě*kao*, *kla*, *klo*
peći:	pe*kú*,	pe*kao*, „ „
strići:	stri*gú*,	stri*gao*, *gla*, *glo*
moći:	mo*gú*,	mo*gao*, „ „

Pazka. 2. Buduć da je glas i tvorka (formativa syllaba, die Bildungssylbe) imperativa, a za samoglasnici pretvara se glas *i* u *j* (vidi §. 4. *Pazku* 2. str. 6): s toga se svim onim glagoljem, koji u skrajnjem glasu korenice imadu *samoglasnik*, — kao što su glagolji I. razreda po infinitivu kao: *da*-ti, *pi*-ti, *ši*-ti, *mi*-ti, *kri*-ti, *ču*-ti, itd. — priděne město *i* glas srodni *j*, n. p. da-*j*, pi-*j*, ši-*j*, mi-*j*, kri-*j*, ču-*j*, itd.

Razlika je izmedju glagolja *da*-ti i *da*-*va*-ti, dakle i izmedju njihovih sadašnjih vrěmenah; jer od *da*-ti je praesens: dá-*m*; a od da-*va*-ti (m. da-*ja*-ti) dá-*jem*. S toga je i *imperativ* od da-*jem:* dá-*ji*.

Pazka 3. Glagolji, koji u infinitivu imadu karakteristike: *ova*, *eva*, *iva*, a u sadašnjem vrěmenu svèršuju se na *ujem*, dobivaju u imperativu tvorku *uj*, n. p.

k*ova*ti,	ku-*jem*:	ku-*j*
sn*ova*ti,	snu-*jem*:	snu-*j* *)
dar*ova*ti,	dar-*ujem*:	dar-*uj*
mil*ova*ti,	mil-*ujem*:	mil-*uj*
kralj*evati*,	kralj-*ujem*:	kralj-*uj*
zapis*ivati*,	zapis-*ujem*:	zapis-*uj*, itd.

3. Glagolji *tretje* sprege na *im* dobivaju u imperatívu za korenicom tvorku i s opazkom, da se *predposlědnja* slovka *kratko* t. j. težkim (\`) naglaskom izgovoriti imade, izvan ako korenica imade u Praesensu naglasak *dugačak* i to *oštar* (´), te se onda u imperativu pretvori u *zavinjen* (^), n. p.

Infinitiv.	*Praes.*	*Imperativ.*
govor-*i*-ti,	govor-*ím*:	govòr-*i*
mol-*i*-ti,	mol-*ím*:	mòl-i
misl-*i*-ti,	misl-*ím*:	mìsl-*i*
obor-*i*-ti,	obor-*im*:	obòr-*i*
ljûb-*i*-ti.	ljúb-*ím*:	ljûb-*i*
slûž-*i*-ti,	slúž-*ím*:	slûž-*i*
kûp-*i*-ti,	kúp-*ím*:	kûp-*i*
štêd-*i*-ti,	štêd-*ím*:	štêd-*i*

*) Prispodobi §. 48. str. 243; 4.

Infinitiv.	*Praes.*	*Imperativ.*
liêp-*i*-ti,	liê-p*ím* :	liêp-*i*
mâr-*i*-ti,	már-*ím* :	mâr-*i*
pâl-*i*-ti,	pál-*ím* :	pâl-*i*
mîr-*i*-ti,	mír-*ím* :	mîr-*i*

B. *Sadašnje vrěme gerundiva iliti transgressivnoga načina.*

1. Ovo se izvodi za sve sprege i to samo pri glagoljih *trajućih* (jer, kako gore u §. 50. rekosmo, *minući* glagolji nemogu imati ovoga oblika) iz *tretje osobe množt. broja* tako, da se samo dodade tvorka *ć* ili *ći*, n. p. u I. sprezi svèršuje se 3. osoba množ. broja na *aju*, dakle dodavši gorerečene tvorke, bit će *ajuć* ili *ajući:* kopaju-*ć* ili kopaju-*ći*; čitaju-*ć* ili čitaju-*ći*; uzimaju-*ć* ili uzimaju-*ći* = uzimlju-*ć* ili uzimlju-*ći*; platjaju-*ć* ili platjaju-*ći*; smatraju-*ć* ili smatraju-*ći*, itd.

2. Glagolji II. sprege glede praesensa, — kojih korenica svèršuje se na suglasnik, i po tom glede infinitiva spadaju na I. ili na V. razred, svèršuju se u 3. osobi množt. broja na *u*, te, dodavši tvorke *ć* ili *ći*, bit će, n. p.

	Infinitiv.	*Praes. 3. os. pl.*	*Transgressiv.*
I. r.	*tres*-ti,	tres-*ú*:	tres-*uć*, *ući*
„	*bos*-ti,	bod-*ú* :	bod-*uć*, „
„	*ples*-ti,	plet-*ú* :	plet-*uć*, „
„	*tèr*-ti,	tar-*ú*:	tar-*uć*, „
„	*bra*-ti,	ber-*ú*,	ber-*uć*, „
„	*kla*-ti,	kol-*jú*:	kol-*juć*, *jući*
„	*zva*-ti,	zov-*ú*:	zov-*uć*, *ući*
„	sěći (*sěk*),	sěk-*ú*:	sěk-*uć* „
„	peći (*pek*),	pek-*ú*:	pek-*uć*, „
„	teći (*tek*),	tek-*ú* :	tek-*uć*, „
„	strići (*strig*),	strig-*ú*:	strig-*uć*, „
V. r.	or-*a*-ti,	or-*ú*:	or-*uć*, „
„	pis-*a*-ti,	piš-*ú*:	piš-*uć*, „
„	met-*a*-ti,	met-*jú*:	met-*juć*, „ itd.

3. Glagolji, koji imaju u korenu pred tvorkom infinitiva *ti* samoglasnik, n. p. *bi*-ti, *pi*-ti, *ši*-ti, *mi*-ti, *kri*-ti *ču*-ti, itd.

dobivaju u 3. osobi množt. broja *ju*, dakle dodavši tvorku *ć* ili *ći*, bit će: *juć* ili *jući*, n. p.

Infinitiv.	*Praes. 3. os. pl.*	*Transgressiv.*	
bi-ti,	bi-*jú*:	bi-*juć*,	*jući*
pi-ti,	pi-*jú*:	pi-*juć*,	„
ši-ti,	ši-*jú*:	ši-*juć*,	„
mi-ti	mi-*jú*:	mi-*juć*,	„
kri-ti,	kri-*jú*:	kri-*juć*,	„
ču-ti,	ću-*jú*:	ču-*juć*,	„

4. Glagolji VI. razreda, koji primaju karakteristiku: *ova*, *eva* ili *iva*, svèršuju se u 3. osobi množ. broja sadašnjega vrěmena na *uju*, dodavši dakle tvorku *ć* ili *ći*, bit će *Transgressiv: ujuć* ili *ujući*, n. p.

Infinitiv.	*Praes. 3. os. pl.*	*Transgressiv.*	
k*ova*ti,	ku-*jú*:	ku-*juć*,	*jući*
sn*ova*ti,	snu-*jú*:	snu-*juć*,	„
kup-*ova*-ti,	kup-*ujú*:	kup-*ujuć*,	„
kralj-*eva*-ti,	kralj-*ujú*:	kralj-*ujuć*,	„
zapis-*iva*-ti,	zapis-*ujú*:	zapis-*ujuć*,	„
naměšt-*jiva*-ti,	naměšt-*jujú*:	naměšt-*jujuć*,	„ itd.

5. Glagolji III. sprege na *im*, koji se svèršuju u 3. osobi množ. broja na *e*, dodavši im tvorku *ć* ili *ći*, svèršivat će se Transgressiv na *eć* ili *eći*, n. p.

Infinitiv.	*Praes. 3. os. pl.*	*Transgressiv.*	
mol-*i*-ti,	mol-*é*:	mol-*eć*,	*eći*
misl-*i*-ti,	misl-*é*:	misl-*eć*,	„
govor-*i*-ti	govor-*é*:	govor-*eć*	„
ljub-*i*-ti,	ljub-*é*:	ljub-*eć*,	„ itd.

6. Od *tretje* osobe množt. broja izvodi se i *pričaštje* iliti *dionorěč sadašnjega vrěmena* (participium praesentis temporis) po istih pravilih kao što gore bi rečeno o *Gerundivu* iliti *Transgressivu*, dodavši:

a) za I. spregu na *am* tvorke za sva *tri* spola jed. i množt. broja: *ajući*, ća, će; — ajući, će, ća.
b) za II. spregu: *ući, jući* i *ujući*, ća, će; — *ći*, će, ća.
c) za III. spregu: *eći*, ća, će; *eći*, će, ća.

Pazka. *Gerundiv* iliti *Transgressiv* je pravi *prislov glagoljski* (adverbium verbale), — i s toga se nesklanja; — *pričaštje* naproti je právó *pridavno glagoljsko* (adjectivum verbale) i uzima se po izpuštenju odnosnoga zaimena: *koi*, *koja*, *koje*, — te s toga se može sklanjati kao i svako ino pridavno ime u sva tri spola jed. i množ. broja po priměru *izvěstnih pridavnih imenah* (vidi §. 40. str. 208.). *)

§. 53.

II. Infinitiv.
(nesvèršeni način.)

Iz infinitiva izvodi se:

A. *Kratko ili prosto prošasto vrěme minućih glagoljah* (praeteritum perfectum simplex verborum perfectivorum), dodavši glagoljem polag gore (u §. 48.) izbrojenih razredah i dotičnih karakteristikah (obilježjah) za *pèrvu osobu jed. broja* tvorku *h*; — *druga* i *tretja* osoba jed. broja zadèrži ili svoj koreniti samoglasnik ili dotičnu karakteristiku, naznačivši ju težkim naglaskom (*à, è, ì, ù; — nù; — ě = jè; — ì; — à; — ovà, erà*).

U množtvenome broju dobiva ovo vrěme za *pèrvu* osobu tvornu slovku: *smo: za drugu: ste*, a za tretju: *še*, n. p.

I. *razred:* od da-ti: da-*h*, 2. i 3. osoba: *dà*; dà-smo, dà-*ste*, dà-*še*; — od čuti: ču-*h*, 2. i 3. osoba: *čù*; čù-*smo*, čù-*ste*, čù-*še*.

II. *razred:* od mi-*nu*-ti: minu-*h*, 2. i 3. osoba: mi-*nù*; minu-*smo*, minu-*ste*, minu-*še;* — od zov-nu-ti: zov-nu-*h*, 2. i 3. os. zov-*nù*; zovnu-*smo*, zovnu-*ste*, zovnu-*še*; — od vik-nu-ti: vik-nu-*h*, 2. i 3. os. vik-*nù*; viknu-*smo*, viknu*ste*, viknu-*še*.

---

*) Prispodobi Kopitara: „*Grammatik der slav. Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark.*“ Laibach 1808. str. 302. 3).

III. *razred:* od vid-*ě* ti: vid-ě-*h*, 2. i 3. os. vidě (= vid*jè*); vidě-*smo* (= vidjesmo), vidě-*ste* (= vidjeste), vidě-*še* (= vidješe); — od raz-um-*ě*-ti: razumě-*h*, 2. i 3. osoba: razumě (= razumjè); razumě-*smo* (= razumjesmo), razumě-*ste* (= razumjeste), razumě-*še* (= razumješe).

IV. *razred:* od pomisl-*i*-ti: pomisl-i-*h*, 2. i 3. pomisl-*ì*; pomisl-i-*smo,* pomisl-i-*ste,* pomisl-i-*še;* — od progovor-*i*-ti: progovor-i-*h*, 2. i 3. os. progovor-*ì*; progovor-i-*smo*, progovor-i-*ste,* progovor-i-*še.*

V. *razred:* od zakop-*a*-ti: zakop-a-*h*, 2. i 3. os. zakop-*à*; — zakop-a-*smo,* zakop-a-*ste,* zakop-a-*še*; — od pročit-*a*-ti: pročit-a-*h*, 2. i 3. os. pročit-a-*smo*, pročit-a-*ste,* pročit-a-*še.*

VI. *razred:* od osn-*ova*-ti: osn-ova-*h*, 2. i 3. os. osn-*ovà*; — osn-ova-*smo,* osn-ova-*ste,* osn-ova-*še*; — od pokup-*ova-ti*: pokup-ova-*h*, 2. i 3. os. pokup-*ovà*; — pokup-ova-*smo,* pokup-ova-*ste,* pokup-ova-*še;* — od navoj-*eva*-ti se: navoj-eva-*h* se, 2. i 3. os. navoj-*evà* se; — navoj-*eva-smo* se, navoj-eva-*ste* se, navoj-eva-*še* se.

Opazke.

1. Glagolji I. razreda, koji u korenici suglasnik imadu pred tvorkom infinitiva *ti*, zatim glagoljem I. razreda, koji radi blagoglasja u *praesensu* primaju tvorku *dem*, — odhitivši pri onih tvorku inf. *ti*, a pri ovih tvorku praesensa *em* (buduć da je uprav samo *d* blagoglasno) — pridade se za 1. osobu tvorka: *oh*, za 2. i 3. tvorka: *è*; u množt. broju za 1. osobu tvorka *osmo*, za 2. *oste,* a za 3. *oše*, n. p.

ot-i-ti (= otići),	ot-i-dem:		otid-*oh*
		2. 3.	otid-*è*;
			otid-*osmo*
			„ *oste*
			„ *oše*
pro-da-ti,	proda-d-em:		prodad-*oh*
		2. 3.	prodad-*è*
			prodad-*osmo*
			„ *oste*
			„ *oše*

Tako *pojti, pojd-em*: pojd-*oh*, pojd-*è*; pojd-*osmo*, pojd-*oste*, pojd-*oše*; *najti*, najd-*em*: najd-*oh*, najd-*è*; — najd-*osmo*, najd-*oste*, najd-*oše*, itd.

2. Ovo isto trěba zapamtiti o onih glagoljih, koji — imajuć u skrajnjoj slovci korenice koigod od ustnenih glasovah: *b, p, v*, — primaju za ovimi pred tvorkom infinitiva *ti* blagoglasni usuvak (epenthesis) *s*, n. p. gre*b*-s-ti, greb-em; dub-*s*-ti, dub-em; ze*b*-*s*-ti, zê*b*-em; te*p*-s-ti, tepem.: so*p*-s-ti, sop-em; plě*v*-s-ti plěv-em (m. plě-ti, plějem = plő-vem ili pli-jem), itd.

Ovo, rekoh, trěba zapamtiti, te, izpustivši ono blagoglasno *s*, priděnu se korenici gorespomenute tvorke za *prosto prošasto vrěme* (praet. simplex): *oh*, *è*; — *osmo, oste*, *oše*. — Istina je doduše, da su priespomenúti glagolji *trajući* i kao takovi da ovoga vrěmena imati nemogu; ali sasvim time imaju ga onda, kad po predlozih postanu *minućimi* glagolji, n. p. *o*greb*s*ti: ogreb-*oh*, 2. i 3. os. ogreb-*è*; — ogreb-*osmo*, ogreb-*oste*, ogreb-*oše*; — ozeb*s*ti: ozeb-*oh*, 2. i 3. os. ozeb-*è*; — ozeb-*osmo*, oseb-*oste*, ozeb-*oše*, itd.

3. Glagolji *pèrvoga razreda*, koji se svèršuju u infinitivu na *sti* i *ći*, dakle u korenici imadu koigod od ovih suglasnikah: *d, t, z, s, g, k*, — dobivaju takodjer za 1. osobu: *oh*, a za 2. i 3. *è* s opazkom, da se *g* pred *e* u *ž*, — a *k* u *č* pretvoriti imade.

Ova opazka valja i za glagolje *drugoga razreda* s karakteristikom *nu*, ako je u korenici skrajni glas *g* ili *k* pred *nu*; jer onda radje idu po ovome pravilu. U množtvenome broju dobivaju tvorke: *osmo*, *oste*, *oše*, n. p. od probos-ti, probod-*em*: probod-*oh*, probod-*è*; probod-*osmo*, probod-*oste*, probod-*oše*; — zaves-ti, zaved-*em:* zaved-*oh*, zaved-*è*; — zaved-*osmo*, *oste, oše;* — oples-ti, oplet-*em:* oplet-*oh*, oplet-*è;* oplet-*osmo*, *oste*, *oše;* — popás-ti, popás-*em:* popás-*oh*, popás-*è*; popás-*osmo*, *oste*, *oše;* — sgriz-ti, sgrîz-*em:* sgriz-*oh*, sgriz-*è;* sgriz-*osmo; oste*, *oše;* — poleć-i, polež-*em:* poleg-*oh*, polež-*è*; — poleg-*osmo*, *oste*, *oše*; — odreći, odreč-*em:* odrek-*oh*, odreč-*è*; — odrek-*osmo, oste*, *oše;* — dig-nu-ti (= dići), dig-*nem:* dig-*oh*, diž-*è*; — dig-*osmo*, *oste, oše*; — puk-nu-ti (= pući), puk-*nem*: puk-*oh,* puč-*è*; — puk-*osmo*, *oste*, *oše*, itd.

B. *Prošasto trajuće iliti nesvèršeno vrěme* (praeteritum imperfectum verborum imperfectivor.) za glagolje *trajuće (nastavljajuće, opetujuće* i *počešťjujuće)* dodavši korenici *a* I. razreda (n. p. zva-ti, spati), ili karakteristici V. razreda: *a, ja* i *ava* (m. aja) i *java* (m. jaja), te napokon karakteristici VI. razreda:

ova, *eva iva* (buduć da pèrva *četiri* razreda ponajviše odavle svoja trajuća posudjuju), dodavši, rekoh, ovim karakteristikam za 1. osobu jed. broja tvorku *ah*, za 2. i 3. *aše;* a za množtveni broj tvorke: *asmo*, *aste*, *ahu*. — Pri ovome trĕba dobro zapamtiti, da se ovo početno *a* u tvorci sa konačnim *a* u korenici u jedno *â* sliva, te s toga da se u govoru *zavinjenim* znakom otéže: *âh, âše, âsmo, âste*, *âhu*, n. p. od *zva-ti*: zv*âh*, zv*âše;* zv*âsmo*, zv*âste*, zv*âhu* (a ne: zoviah, zoviaše; zoviasmo, zoviaste, zoviahu); od *spa*-ti: sp*âh*, sp*âše;* sp*âsmo*, sp*âste*, sp*âhu*; — od *da*-ti je nastavljajući glagolj *da-va*-ti: dav-*âh*, dav-*âše;* dav-*âsmo*, dav-*âste*, dav-*âhu*; — od *misl-i*-ti: mišl-*jah*, mišl-*jâše;* mišl-*jâsmo*, mišl-*jâste*, mišl-*jâhu;* — od *mil-ova*-ti: mil-*ovâh*, *ovâše;* mil-*ovâsmo*, *ovâste*, *ovâhu; kralj-eva*-ti, kralj-*evâše;* kralj-*evâsmo,* kralj-*evâste*, kralj-*evâhu,* itd. *)

Pazka. U narodnih pĕsmah i u starih dubrovačkih pisalácah nalazi se gdĕšto u množt. broju oblik: *ahmo* i *ahomo* (m. âsmo); *ahte* i *ahote* (m. âste), n. p. *gàrdjahote, sudjahote*, *veljahotė*, *daržahote*, *vapjahote* (Vidi Iv. Gundulića *Osman* I: 42 — 47). Tu se je očevidno *h* u *s* pretvorio.

Pri onih glagoljih, koji imadu pred tvorkom infinitiva *ti* u korenici glas *a*, ili primaju za korenom kojugod karakteristiku V. i VI. razreda kanoti: *a*, *ja*, *ava* (m. aja), *ova*, *eva, iva*, — neima nikakove sumnje o tvaranju *prošloga trajućega* iliti *nesvèršenoga vrĕmena* (praeteritum imperfectum); ali pri inih glagoljih I., II., III. i IV. razreda, koji neprimaju prierečenih karakteristikah, trĕba napose zapamtiti:

---

*) *Dobrovsky* u svojoj knjizi: *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* na str. 387 i 388 napominje o tome vrĕmenu slĕdeća: „Solent autem etiam horum, uti et aliorum verborum Praeterita amplius augeri assumto altero *a*, ita ut ах (ѧх) prolongetur in аах (ѧах), et аше (ѧше) in ааше (ѧаше): чнтаах, чнтааше; творѧах, творѧаше, quas terminationes Smotriski Plusquamperfecto minus recte tribuit, cum iis duntaxat frequentior et a longiori tempore continuata actio designetur. In Mss. certe satis obvia sunt ejusmodi Praeterita prolongata, uti бѣаше pro бѧше, хождааше, слежааше, вндѧаше, разорѧаше, ѿвѣщаваше in singulari; продаахꙋ, ждаахꙋ, кꙋповаахꙋ, гонѧахꙋ, женѧахꙋсѧ in plurali. Sic etiam нмѣѧше, хотѣѧше et хотѧаше. Quae si latine reddenda sint, non Plusquamperfecto, sed Imperfecto exprimenda erunt: ндѣꙗше solebat ire, градѧахꙋ gradiebantur frequenter, selebant venire. Supplent enim Slavi verbum *soleo*, quo carent, Frequentativorum suorum formis."

a) glagolji trajući I. oblika, koji imadu u korenici jotovano ě (= je = e, i), okrenuvši radi blagoglasja *ě* na *i*, primaju tvorku *jah*, *jâše*, n. p. *bdě*-ti, bdi-*jah*, bdi-*jâše;* — *plě*-ti: pli-*jah*, pli-*jâše;* — *zrě*-ti: zri-*jah*, zri-*jâše;* — *mně*-ti: mni-*jah*, mni-*jâše* (takodjer pokratjeno: *mnjah*, *mnjâše:*

„*Mnjah*, da gledam svedj preda mnom
Za sviėdoka stvorca moga" itd.
(Gjorgji. *Saltjer slov.* XV: 8).
„*Mnjah*, da ovi sviet ne gine
Za me svojoj u promieni," itd.
(Gjorgji. *Mandaljena.* III: 32); —

mrě-ti (= mriêti): mri-*jah*, mri-*jâše* (ili pokratjeno: *mrjah*, *mrjâše*, ili izpustivši *j: mrah*, *mrâše:*

„A pod blagom tiela móga
Mrâše od toga duša uboga.
Mrâše u meni duša žedna
Viečne slasti božanstvene."
(Gjorgji. *Mandaljena.* III: 49 i 50), itd.

Na isti način glagolji, koji savèršuju korenicu samoglasnikom *i* ili *u*, primaju tvorku: *jah*, *jâše*, itd. n. p. *bi*-ti: bi-*jah* ili bi-*ah*, bi-*âše;* — *pi*-ti: pi-*jah*, pi-*jâše;* — *ču*-ti: ču-*jah*, ču-*jâše*, itd.

b) Glagolji *trajući* I. oblika, koji se okančaju suglasnikom u korenici pred tvorkom infinitiva *ti*, — ili ako se svèršuju na *sti* i *ći*, a za korenicom je suglasnik *s* ili blagoglasja radi umetnúto usuvkom (per epenthesin), ili su se glasovi: *d* i *t* pred tvorkom inf. *ti* u *s* okrenuli, — ili se korenica od onih, što se svèršuju na *ći*, okanča suglasnicima gèrlenima: *g* ili *k*, — primaju ili tvorku: *ah*, *âše; jah*, *jâše* ili *ljah*, *ljâše* (za ustnenimi glasovi: *m*, *b*, *p*, *v*), ili *iah*, *iâše*, ili okretju pred *iah*, ili još bolje *jah*, korenične skrajne glasove:

k u *c* ili *č*,
g i *z* u *ž*,
h „ *s* „ *š*,

n. p.

Infinitiv.	*Praes.*	*Praet. imperfectum.*		
pres-ti,	pred-*em* :	pred-*ah*	ili	pred-*jah* (iah)
ples-ti,	plet-*em* :	plet-*ah*	„	plet-*jah* (iah)
rast-ti,	rast-*em* :	rast-*ah*	„	rast-*jah* (iah)
cvas-ti,	cvat-*em* :	cvat-*ah*	„	cvat-*jah* (iah)
pás-ti,	pas-*em* :	pás-*ah*	„	pas-*jah* (ah)
tres-ti,	tres-*em* :	tres-*ah*	„	tres-*jah* (iah)
griz-ti,	griz-*em* :	griz-*ah*	„	griž-*ah* (ziah)
vêz-ti,	vêz-*em* :	vez-*ah*	„	vež-*ah* (ziah)
mo-ći,	mog-*u* :	mog-*ah*	„	mož-*ah* (ziah)
stri-ći,	striž-*em* :	strig-*ah*	„	striž-*ah* (ziah)
že-ći,	žež-*em* :	žeg-*ah*	„	žež-*ah* (ziah)
pe-ći,	peč-*em* ;	pek-*ah*	„	peč-*ah* (ciah)
sě-ći,	sěč-*em* :	sěk-*ah*	„	sěč-*ah* (ciah)
te-ći,	teč-*em* :	tek-*ah*	„	teč-*ah* (ciah)
vêr-ći,	vérš-*em* :	vérh-*ah*	„	vérš-*ah* (siah)
greb-s-ti,	greb-*em* :	greb-*ah*	„	greb-*ljah* (biah)
skub-s-ti,	skub-*em* :	skub-*ah*	„	skub-*ljah* (biah)
cêrp-s-ti,	cêrp-*em* :	cêrp-*ah*	„	cêrp-*ljah* (piah)

Pazka. Glagolji: da-*d*-*em* (m. dá-*m*), zna-*d*-*em* (m. zná-*m*), ima-*d*-*em* (m. im-*am*) primaju oblike imperfekta: da-*d*-*iah* i da-*d*-*jah* (m. da-*vah* = da-*jah*); zna-*d*-*iah* i zna-*d*-*jah* (m. zna-*h*); im-*ad*-*iah* i im-*ad*-*jah* (m. im-*ah*); ali čini mi se, da su da-*vah* (da*váše; vâsmo, ste, hu*); zna-*h* (znâ-*še;* znâ-*smo, ste, hu*); im-*ah* (im-*âše;* im-*âsmo, ste, hu*) pravilnii.

c) Glagolji II. oblika s karakteristikom *nu,* — od koje veoma malo imperfektivnih ima, — primaju u praet. imperfektu poslě *n,* kao da su IV. oblika s karakteristikom *i,* — tvorku *jah,* n. p. čez-*nu*-ti: čez-*njah;* gêr-*nu*-ti: gêr-*njah;* têr-*nu*-ti: têr-*njah;* gi-*nu*-ti: gi-*njah;* to-*nu*-ti: to-*njah;* ve-*nu*-ti; ve-*njah.*

d) Glagolji III. oblika sa karakteristikom *ě* i glagolji IV. oblika s karakteristikom *i* pred tvorkom inf. *ti* primaju u *praet. imperfektu* tvorku *ljah*, s kojom se skrajni glasovi u korenici: *d, t, l* (ovo takodjer kao usuvno za ustnenimi glasovi: *m, b, p, v.* Prispodobi §. 4. str. 15. 3), *n* pretvaraju u: *dj, tj, lj, nj.* Tako isto *s* u *š,* — a *z* u *ž,* n. p.

19*

Infinitiv.	*Praet. imperfectum.*
vid-*ě*-ti:	vid-*jah*
sud-*i*-ti:	sud-*jah*
vèrt-*ě*-ti:	vèrt-*jah*
mut-*i*-ti:	mut-*jah*
žel-*ě*-ti:	žel-*jah*
sol-*i*-ti:	sol-*jah*
zvon-*ě*-ti:	zvon-*jah*
gon-*i*-ti:	gon-*jah*
um-*ě*-ti:	um-*ljah*
mam-*i*-ti:	mam-*ljah*
skêrb-*ě*-ti:	skêrb-*ljah*
ljub-*i*-ti:	ljub-*ljah*
têrp-*ě*-ti:	térp-*ljah*
kùp-*i*-ti:	kup-*ljah*
živ-*ě*-ti:	živ-*ljah*
dâv-*i*-ti:	dav-*ljah*
mêrz-*i*-ti:	mèrž-*ah*
groz-*i*-ti:	grož-*ah*
vis-*ě*-ti:	viš-*ah*
pros-*i*-ti:	proš-*ah,* itd.

Pazka 1. Poněgdě se veli i piše merz-*iah*, groz-*iah*, vis-*jah* i pros-*jah:* ali mi se čini, da je ono pèrvo i pravilnie i uhu ugodnie.

Pazka 2. Isto tako je ugodnie uhu, da se u obliku III. i IV. za koreničnim skrajnim glasom *r* město tvorke *jah* upotrěbi *ah,* n. p. govor-i-ti: govor-*ah* (m. govor-*jah*): gor-ě-ti: gor-*ah* (m. gor-*jah*); mor-i-ti: mor-*ah* (m. mor-*jah*); tvor-i-ti: tvor-*ah* (m. tvor-*jah*); zor-*i*-ti (n. p. zora): zor-*áše* (m. zor-*jaše*), itd.

C. *Pričaštje prošlo činećih i srědnjih glagoljah* (participium praeteriti activi) za glagolje *minuće* i *trajuće,* odhitivši tvorku infinitiva *ti* i dodavši u jed. br. za mužki spol tvorku *o* (koja postà iz izvornoga *l* inih narěčjah slavjanskih. Prispodobi §. 4. str. 17: *Pazka.* Glas *l* pretvara se 2) u glas *o*) za srědnji *lo*; u množt. broju za mužki spol tvorku: *li,* za žen. *le,* a za srědnji *la,* n. p.

a) za I. oblik (formu): da-*o* (m. da-*l*), bi-*o*, pi-o, ču-*o*, di-*o* (m. dě-*o* ili dě-l od dě-ti. — Ovdě valja dobro zapamtiti, da kadagod za jotovanim *ě* slěduje samoglasnik, onda se *ě* pretvara radi *blagoglasja* u *i*. Ova pazka valja i za glagolje III. oblika sa karakteristikom *ě*), — li-*o* (m. lě-*o* od lě-ti), ni-*o* (od ně-ti: *doněti)*, zna-*o* (od zna-ti), zva-*o* (od zvati), pra-*o* (od pra-ti), bra-*o* (od bra-ti), kla-*o* (od kla-ti), sla*o* (od sla-ti), itd.

b) za II. *oblik:* dig-nu-o (od dig-*nu*-ti); puk-nu-*o* (od puk-*nu*-ti); met-nu-*o* (od met-*nu*-ti); gi-nu-*o* (od gi-*nu*-ti), itd.

c) za III. *oblik:* vid-*io* (od vid-*ě*-ti); um-*io* (od um-*ě*-ti); razum-*io* (od razum-*ě*-ti), itd. Prispodobi gore sa a) za I. oblik glede jotovanoga *ě*.

d) za IV. *oblik:* ljub-i-*o* (od ljub-*i*-ti); nos-i-*o* (od nos-*i*-ti); voz-i-*o* (od voz-*i*-ti); ràn-i-*o* (od ràn-*i*-ti), itd.

e) za V. *oblik:* pit-a-*o* (od pít-*a*-ti); kop-a-*o* (od kop-*a*-ti); mah-a-*o* (od mah-*a*-ti); diz-a-*o* (od diz-*a*-ti), itd.

f) za VI. *oblik:* kup-ova-*o* (od kup-*ova*-ti); mil-ova-*o* (od mil-*ova*-ti); car-eva-*o*, (od car-*eva*-ti); kralj-eva-*o* (od kralj-*eva*-ti); bič-eva-*o* (od bič-*eva*-ti); prepis-iva-*o* (od prepis-*iva*-ti), itd.

Pazke.

1. U glagoljih I. i II. oblika, kojih korenica svèršuje se na suglasnik, priděnuvši za mužki spol *ao*, gdi je *a* blagoglasja radi usunúto (město: *l*, ili *el* slovenskoga i inih narěčjah slavjanskih, ili *al* primorskoga = čakavsko-ilirskoga narěčja), n. p. tres-*ao* (čakavski: tres-*al*, slovenski: tres-*el* od tres-*ti*); mog-*ao* (čak. mog-*al*); slov. mog-*el* od *moći* město mog-ti); rek-*ao* (od *reći* m. rek-ti); dig-*ao* (od *dići* (m. dig-ti ili dig-nu-ti); pás-*ao* (od pás-ti); griz-*ao* (od griz-ti = *gristi*); vêz-*ao* (od vêz-ti = *vêsti*.. Prispodobi str. 50: *vêz*); greb-*ao* (od greb-s-ti); zeb-*ao* (od zeb-s-ti); cèrp-*ao* (od cèrp-s-ti); strig-*ao* (od *strići* m. strig-ti); žeg-*ao* (od *žeći* m. žeg-ti), itd.

2. Glagolji, koji u skrajnjem glasu korenice imadu zubne glasove: *d* ili *t*, te takove pred tvorkom infinitiva *ti* u *s* pretvaraju, — gube iste radi blagoglasja pred *o* (ili pred *l* jugoiztočnih narěčjah slavjanskih), n. p. *pas*-ti (m. *pad*-ti): pa-*o*;

pres-ti, (m. *pred*-ti): pre-*o*; *sės*-ti (m. sěd-ti): si-*o* (m. *sěo*. Prispodobi gore a) za I. oblik); *ples*-ti, m. *plet*-ti): ple-*o*; *mes*-ti (m. *met*-ti): me-*o*; *srěs*-ti (m. *srět*-ti): sri-*o* (srě-*l* srěmski: sre-*o*); *gnjes*-ti (m. *gnjet*-ti); gnje-*o; vès*-ti (m. *ved*-ti): ve-*o* (u sastavljenih glagoljih: *doveo*, *naveo*, *odveo*, *priveo*, *proveo*, *uveo, zaveo*), itd.

3. Glagolji svèršujući se u pričastju prošloga vrěmena činećih i srědnjih glagoljah (participium praeteriti activi) na *ao* stežu ovo u někojih krajih, a osobito u narěčju dubrovačkom i hercegovačkom, na *ó*, n. p. pít*ó* (m. pitao); kop*ó* (m. kopao); rek*ó* (m. rekao); mog*ó* (m. mogao); dig*ó* (m. digao), itd.

U někojih krajih *prekokupskih*, osobito u pèrvoj banovačkoj i karlovačkoj krajini idući k Primorju, običaju govoriti: pît*á*, kop*á*, rek*á*, mog*á*, dig*á* itd. město: pit*al*, kop*al*, rek*al*, mog-*al*, dig*al*, itd. Ovaj izgovor zove Dr. P. J. *Šafarik* po Karamanu (Caraman) *neretvanskim*. *)

D. *Prelazni način*, t. j. *Transgressiv ili gerundiv prošastoga vrěmena* (transgressivus modus, seu gerundium praeteriti temporis) za glagolje *minuće* priděnuvši *korěnici* ili *karakteristici* tvorku *v* ili *vši*: da-*v* ili da-*vši*; poč-e*v* ili poče*vši* (takodjer i poča*v*, poča*m* i poča-*mši* od staroslavj. počati = ПОУАТН); ču-*v* i ču-*vši*; posu-*v* i posu-*vši* (od posu-ti); minu-*v* i minu-*vši*; dignu-*v* i dignu-*vši* (i dig-*av*, dig-*avši*); vid-ě-*v* i vid-ě-*vši* (od vid-ě-ti); razum-ě-*v* i razum-ě-*vši* — pomisli-*v* i pomisli-*vši* (od pomisl-i-ti); izgor-ě-*v* i izgor-ě-*vši* (od izgor-ě-ti); — zapit-a-*v* i zapit-a-*vši* (od zapit-a-ti); — okop-a-*v* i okop-a-*vši* (od okop-a-ti); — pokup-ova-*v* i pokup-ova-*vši* (od pokup-ova-ti), itd.

Pazka. Glagolji I. *oblika*, koji se svèršuju u korenici na suglasnik, sačinjavahu něgda kao korenica gerundium praeteteriti: *bod*, *mog*, *pad*, *rek*, *sěd*, *šad* (šed), itd., a sada se dodaje: *av* i *avši:* ubod-*av*, *avši*; rek-*av*, *avši*; porek-*av*, *avši;* pomog-*av*, *avši;* sěd-*av*, *avši* i *nuv*, *nuvši:* pad-*nuv*, *nuvši*, itd. (Prispodobi *Dobrovskoga:* Instit. ling. slav. 385).

U slovenskom narěčju imadu glagolji *pàs*-ti: pad-*ši; reći:* rek-*ši.*

---

*) „So unterscheidet *Caraman* das *Dalmatische (poslal sam, rekal sam)* von dem *Ragusanischen (poslo sam, reko sam)* und dem *Narentanischen (poslá sam, reká sam).*" Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten von Paul Joseph Schaffarik. Ofen 1826. §. 27. S. 236—237.

U *Gundulića* se nalazi od *dojti: došad*, n. p.

„*Došad*, svaki glavu sklonì,
Spried na pàrsi desnu stavì,
Usta na skut carski donì,
I ponižen sviem se objavì.“
(Iv. Gund. *Osman*. II: 18).

Sada se obično kaže i piše s predlozí: *do*, *iz na*, *od* (= ot), *po*, *pri*, *pro*, *u*, *za:* doša-*v*, doša-*vši*, *izišav*, *izišavši; našav*, *našavši; otišav*, *otišavši; pošav*, *pošavši*; *prišav*, *prišavši; prošav*, *prošavši; ušav*, *ušavši; zašav*, *zašavši*.

E. *Pričaštje prošloga prelaznoga* (participium praeteriti gerundivi vel transgressivi) dodavši korenu ili dotičnoj karakteristici, — kao što je gore pod *D*. rečeno, — u *jed. broju* za muž. spol: *vši*, za žen. *vša*, a za srěd. *vše;* — u *množt. broju* za mužki spol: *vši*, za žen. *vše*, a za srěd. *vša*, te se sklanja kao i svako ino pridavno ime u sva tri spola jed. i množt. broja po priměru *izvěstnih pridavnih imenah* (vidi §. 40. str. 208. te prispodobi s §. 52. str. 254. *Pazka*.).

Pričaštje ovo slaže se sa svojim samostavnim u spolu, broju i padežu.

F. *Pričaštje iliti dionorěč prošastoga vrěmena oblika tèrpećega* (participium praeteriti passivae formae) za glagolje *minuće* i *trajuće* priděnuvši *korenu* ili *karakteristici* po različnosti blagoglasja tvorku: *t* ili *n*, *en*, *jen* i *ven* (pretvorivši naime *j* u *v*. Prispodobi §. 4. str. 19).

1. Glagolji I. *oblika*, koji se u korenici svèršuju na *samoglasnik:* dá-*n* i dá-*t* (od da-ti); zvá-*n* i zvá-*t* (od zva-ti); klá-*n* i klá-*t* (od kla-ti); brá-*n* i brá-*t* (od bra-ti); pí-*t* (odkle substantivum verbale: pít-*je*) i pi-*ven*, popi-*ven* (m. pi-*jen*, popi-*jen* od pi-ti, popi-ti); počé-*t*, načé-*t*, začé-*t* (od počê-ti, načê-ti, začê-ti); propé-*t*, razpé-*t*, napé-*t* (od propê-ti, razpêti, napê-ti); dobí-*t* i dobi-*jen* i dobi-*ven* (od dobi-ti); pobí-*t* i pobi-*jen* (od pobi-ti); ču-*jen* i ču-*ven* (od ču-ti); obú-*t* i obu-*ven* (m. obu-*jen* od òb-*u*-ti, in-d-*u*-o = *induo*, anziehen. Prispodobi §. 12, str. 46: u, 2. koren); nasú-*t* i posú-*t* (od nasû-ti, posû-ti); zadě-*t* = zadjé-*t* i zadě-*ven* (m. zadě-*jen* od zadě-ti); mlě-*ven* (m. mlě-*jen* od mlě-ti); mí-*t* i mi-*ven* (umi-*ven* m. umi-*jen* od mi-ti, umi-ti); ší-*t* i ši-*ven* (m. ši-*jen* od ši-ti); lě-*t* = ljé-*t* i lě-*ven* (m. lě-*jen*

= li-*jen* od lě-ti, odkle *iterat.* lě-*va*-ti m. lě-ja-ti = li-ja-ti, *fundo*, giessen), itd.

2. Glagolji I. oblika, kojih korenica zavèršuje se suglasnikom, primaju tvorku *en:* bod-*en*, ubod-*en*, probod-*en* (od bos-ti, ubos-ti, probos-ti: bod-*em*, ubod-*em*, probod-*em*); tres-*en*, raz-tres-*en* (od três-ti, raztreš-ti); plet-*en* (od ples-ti); greb-*en* (od greb-*s*-ti); spás-*en* (od spás-ti: spás-em; spáš-*en* izvodi se od IV. oblika spas-*i*-ti); tep-*en* (od tep-s-ti); vèz-*en* (od vèz-ti: vèz-*em*, veho); vêz-*en* (od vêz-ti: vêz-em, *acu pingo*, sticken); ved-*en*, odved-*en*, uved-*en* proved-*en*, zaved-*en* (od ves-ti: ved-*em*), itd.

3. Ako je u korenici I. *oblika* skrajni suglasnik koigod gèrleni: *g*, *k*, *h*, to se pred tvorkom *en* pretvara u svoj srodni glas, naime:

g u *ž*,
k „ *č*,
h „ *š*,

n. p. pomož-*en* (od pomoći m. pomog-ti); vèrž-*en*, odvèrž-*en*. zavèrž-*en*, povèrž-*en* (od vèrći m. vèr*g*-ti); reč-*en* (od reći m. re*k*-ti); peč-*en* (od peći m. pe*k*-ti); vérš-*en* (od vérči ili vriêći m. vêr*h*-ti ili vriê*h*-ti), itd.

Pazka. Glagolji ovoga oblika, ako imaju pred tvorkom inf. *ti* glas *r* — primaju u ovome pričaštju tvorku *t*, n. p. razdér-*t* (od razdêr-ti); potér-*t* (od potèr-ti); satér-*t* satèr-*ven* (m. satèr-*jen* od satèr-ti); odpér-*t*, zapér-*t* (od odpêrti, zapêr-ti ili odprjê-ti, zapriê-ti), itd.

4. Glagolji II. *oblika* (ponajviše minući *jedinstveni*, verba *singularia* perfectiva), koji primaju pred tvorkom inf. *ti* karakteristiku *nu*, dobivaju u ovome pričaštju uvěk tvorku *t*: mínú*t*, ganú-*t*, taknú*t*, dignú-*t*, spomenú-*t* (od mi-*nu*-ti, ga-*nu*-ti, tak-*nu*-ti, dig-*nu*-ti, spomê-*nu*-ti), itd.

Pazka. U provincializmih nalazi se i tvorka *njen:* mi-*njen*, ga-*njen*, tak-*njen*, spome-*njen* kao da se proizvode — kao i sbiljam što se u *slovenskom* narěčju proizvode od infinitivah IV. *oblika:* min-*i*-ti, gan-*i*-ti, tekn-*i*-ti, spomen-*i*-ti, itd.

Tako je isto i pričaštje: najd-*jen* = *najdjen* ili *nádjen* proizvedeno iz slovenskoga oblika najd-i-ti (m. *najti* ili *náći* od na-i-ti: na-i-dem ili *najdem* = *nádjem.* Prispodobi §. 4. str. 6: *Pazka 2.*). — U ilirskom jeziku izvodi se pravilnie ovo

pričaštje iz zastarěloga glagolja *šed-u* ili *šad-u* ili iz korena *šad* (Prispodobi str. 69: *hod* i §. 53. D. str. 262. *Pazka*), dodavši tvorku *t*, kojom prigodom pretvori se *d* u *s* (Prispodobi §. 4. str. 17. d) *svištući. Pazka 1.*), te tako biva ono pričaštje tèrpno: šas-*t* (m. šad-*t*), šas-*ta,* šas-*to*. Odkle i *došast*, *prošast*, *našast* i *samostavna glagoljska* (substantiva verbalia): došast-*je*, prošast-*je*, našast-*je* (= došaštje, prošaštje, našaštje = došašće, prošašće, našašće), itd. *)

5. Glagolji III. i IV. *oblika* pristavljaju město karakteristikah: *ě* i *i* tvorku: *jen,* s kojom se glasovi zubni: *d*, *t* i jezični: *l, n,* — i ako su u korenici skrajni suglasnici ustneni: *m, b*, *p*, *v* sa usuvkom (epenthesis) *l* stapljaju, n. p. vid-*jen* od vid-*ě*-ti; razum-*ljen* od razum-*ě*-ti; térp-*ljen* od térp-*ě*-ti = térp-ljeti; mil-*jen* od mil-*ě*-ti; rod-*jen* od rod-*i*-ti; plat-*jen* od plat-*i*-ti; mol-*jen* od mol-*i*-ti; sol-*jen* od sol-*i*-ti; gon-*jen* od gon-*i*-ti; najm-*ljen* od najm-*i*-ti; posram-*ljen* od posram-*i*-ti; ljub-*ljen* od ljub-*i*-ti; kúp-*ljen* od kûp-*i*-ti; ulov-*ljen* od ulov-*i*-ti, itd.

Pazka 1. Glagolji III. i IV. *oblika*, ako imaju u korenici pred karakteristikom *ě* ili *i* skrajni suglasnik *s* ili *z*, pretvaraju pred tvorkom *jen*

glas *s* u *š*
„ *z* „ *ž*,

te dobivaju tvorku *en*, buduć se *j* u *š* i *ž* utajeno (virtualiter) nalazi, n. p. viš-*en*, poviš-*en*, uzviš-*en* (od vís-*i*-ti, povís-*i*-ti, uzvís-*i*-ti); koš-*en* od kos-*i*-ti; noš-*en* od nos-*i*-ti; vož-*en* od voz-*i*-ti; gaž-*en* od gaz-*i*-ti; izobraž-*en* od izobraz-*i*-ti poraž-*en* od poraz-*i*-ti, itd.

Pazka 2. Glagolji III, i IV. *oblika,* ako imaju u infinitivu pred karakteristikom *i* mekane glasove: *ć, č, š, ž* (med koje se i glas *r* brojiti može; jer i on utajen *j* u sebi sadèržaje), — primaju město *jen* tvorku *en*, n. p. opunomoć-*en* od opunomoć-*i*-ti; toč-*en* od toč-*i*-ti; rěš-*en* od rěš-*i*-ti ruž-*en*, naruž-*en* od ruž-*i*-ti, naruž-*i*-ti; okruž-*en* od okruž-*i*-ti; govor-*en* od govor-*i*-ti; stvor-*en* od stvor-*i*-ti; umor-*en* od umor-i-ti; progor-*en* od progor-*i*-ti; zagovor-*en* od zagovor-*i*-ti; pretvor-*en* od pretvor-*i*-ti; zatvor-*en* od zatvor-*i*-ti, itd.

---

*) *Dobrovsky* izvodi u cèrkveno-slavjanskom narěčju rěči: *šestvie. prišestvie* iz pričaštja prošloga tèrpećega *šet* govoreči: шествїе, пришествїе (pro шетствїе, a participio passivo шет verbi шедѹ, шел)“. Vidi: *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris.* Vindobonae MDCCCXXII. str. 303: ствїе.

6. Glagolji V. *oblika* dodaju karakteristici *a* jošte glas *n*, dakle primaju tvorku *an*: pit-*an* od pít-*a*-ti; kop-*an* od kop-*a*-ti; or-*an*, poor-*àn*, preor-*an* od or-*a*-ti, poor-*a*-ti, preor-*a*-ti; pis-*an* od pis-*a*-ti; maz-*an* od maz-*a*-ti; čit-*an*, pročit-*an* od čit-*a*-ti, pročit-*a*-ti, itd.

Ako li je karakteristika V. oblika *ja* ili *va*, onda će biti tvorka za pričaštje prošlo tèrpno: *jan* ili *van*: izpi-*jan* od izpí-*ja*-ti; plat-*jan* od plat-*ja*-ti; da-*van* od da-*va*-ti; proda-*van* od proda-*va*-t; priši-*van* od priši-*va*-ti, itd

Ako li je napokon karakteristika dvostruka (decomposita): *jaja* = *java*, ili *aja* = *ava*, bit će i tvorka ovoga pričaštja tèrpnoga: *jajan* = *javan*, ili *ajan* = *avan*, n. p. umol-*javan* od umol-*java*-ti; naměšt-*javan* od naměšt-*java*-ti; popit-*avan* od popit-*ava*-ti; popušt-*javan* ili popušt-*avan* od popušt-*java*-ti ili popušt-*ava*-ti; upotrěb-*ljavan* od upotrěb-*ljava*-ti; podkrěp-*ljavan* od podkrěp-*ljava*-ti; potvor-*avan* od potvor-*ava*-ti, itd.

7. Glagolji VI. oblika dodaju karakteristici: *ova*, *eva* ili *iva* glas *n*, dakle će biti tvorke za pričaštje prošlo tèrpno: *ovan*, *evan* i *ivan*, n. p. k-*ovan* od k-*ova*-ti; kup-*ovan* od kup-*ova*-ti; mil-*ovan* od mil-*ova*-ti; kralj-*evan* od kralj-*eva*-ti; bič-*evan* od bič-*eva*-ti; prepis-*ivan* od prepis-*iva*-ti; naměšt-*jivan* od naměšt-*jivati*, itd.

Pazka 1. U jedinstvenome broju pridá se za žen. spol tvorka *a*, za srěd. *o*; — u možt. broju za muž. *i*, za žen. *e*, a za srědnji *a*, pak se sklanjaju svakolika ova pričaštja prošla tèrpna kao *neizvěstna pridavna imena*. (Prispodobi §. 40., str. 202.).

Iz *neizvěstnih* mogu se načiniti i *izvěstna pričaštja* na onaj isti način kao i *pridavnici izvěstni*, te se i onako sklanjaju po svih spolih, brojevih i padežih. (Prispodobi §. 40. str. 208.).

Pazka 2. Iz ovoga pričaštja biva i samostavno ime (glagoljsko, *substantivum verbale*), priděnuvši mužkomu spolu jed. broja tvorku *je*, n. p. dân-*je*, prân-*je*, tkân-*je*, pît-*je*, dobît-*je*; razpêt-*je*, čujên-*je*, spasên-*je*, grizên-*je*, bodên-*je*, došašt-*je*, odšašt-*je* prišašt-*je*, zašašt-*je*, ganût-*je*, podignût-*je*, uzdignût-*je*, spomenût-*je*, vidjên-*je*, govorên-*je*, ljubljên-*je*, pîtan-*je*, kopân-*je*, milovân-*je*, kraljevân-*je*, bičevân-*je*, prepisívan-*je*, upisívan-*je*, itd.

Pazka. 3. U někojih krajih, osobito u Slavonii i Srěmu upotrěbljuju u govoru za pričaštje prošlo tèrpno *običnie* tvorku *t* po svih oblicih n. p. vidí*t* m. vid*jen*; govori*t* m. govor*en*; rodi*t* m. rod*jen*; pítá*t* m. pí*tan*; kopá*t* m. kop*án*, itd. — što se kao prvincializam preporučati nemože.

§. 54.

D. *O sprezanju glagoljah.*
(de conjugatione verborum).

Sprézanje (conjugatio) iliti proměnjivanje (sklanjanje) glagoljah biva po *načinih* (modi, Redeweisen), *vrěmenih* (tempora, Zeiten), *brojih* (numeri, Zahlen) i *osobah* (personae, Personen), a u někojih vrěmenih i po *spolih* (genera, Geschlechter).

1. Načinah ima *četiri:*

a) pokazni (indicativus, die Behauptungsweise, die bestimmte Redeweise), n. p. učenik *rádi* pomnjivo.

b) vezni (conjunctivus, die Meinungsweise, die unbestimmte Redeweise), n. p. kažu, *da* učenik *rádí* pomnjivo.

c) pogodbeni (conditionalis, die Bedingungsweise), n. p. *da* učenik *rádi* ili *da bi* učenik *radio* pomnjivie, više bi še naučio.

Pazka. Pogodbeni način služi takodjer za označenje želje (optativus), n. p. *da* učenik samo *rádi!* ili *da bi* učenik samo *rádio!* Oh, *da bude* samo *rádio!*

d) zapovědni (imperativus, die Befehlsweise, n. p. učeniče, *râdi* pomnjivo!

K načinom govora pribraja se jošte temeljni oblik (Grundform) iliti infinitiv (nesvèršeni način) i pričaštje iliti dionorěč (participium, das Mittelwort):

a) Temeljni oblik jest glagolj, kad se upotrěbi kao subjekt (samostavno iliti pojmovno ime), n. p. *reći* je lašnje, nego *učiniti; obećati* je lasno; ali je težko *dati.*

b) Pričaštje iliti dionorěč jest pridavno ime, proizvedeno iz glagolja, i s toga se zove pričaštje iliti dionorěč; jer imade čast iliti dio od glagolja, a po obliku svojem je pridavnik, n. p. *govoreći,* ća, će, (t. j. onaj, oná, onó, — koi, koja, koje govori): — *progovorivši,*

vša, vše (t. j. onaj, á, ó, — koi, koja, koje jest progovorio, ila, ilo), itd. Prispodobi §. 52. str. 254: *Pazka.*

2. Vrěmena ima u indikativu (pokaznom načinu) samo *dva* prosta (tempora simplicia) za *minuće* i za *trajuće* glagolje, i to za *směrajuće* (verba objectiva) i *nesměrajuće* (verba subjectiva), naime.

A. Za minuće glagolje.

1. *Sadašnje neizvěstno* i *neopreděljeno, kratkoga trajanja* i ujedno *buduće prosto vrěme* (tempus praesens abstractum, indeterminatum, brevis morae, historicum, formale aut dubium ac una futurum simplex): *dám, dignem, kúpim.*

2. *Prošlo vrěme iliti minuće prosto* (praeteritum perfectum simplex): *dah* ili *dadoh, digoh, kúpih.*

B. Za trajuće glagolje.

1. *sadašnje právó, izvěstno, opreděljeno, nesavèršeno, trajuće vrěme* (praesens concretum, reale, determinatum, imperfectum, longioris morae seu durans: continuativum, iterativum et frequentativum): *dajem, dižem, kupujem.*

2. *prošlo prosto nesvèršeno iliti trajuće vrěme* (praeteritum imperfectum simplex): *davah, dizah, kupovah.*

Ostala dva prošla vrěmena, naime: *sasvime prošlo* (praeteritum perfectum) i *i davno prošlo vrěme* (praeteritum plusquamperfectum) sastavljaju se iz *pričaštja prošloga směrajućih i nesměrajućih glagoljah* (po Dobrovskom: participium praeteriti activi) s *pomoćljivim* glagoljem (verbum auxiliare): *biti, jesam* — za glagolje *minuće* i *trajuće* iz dotičnih svojih oblikah:

a)	*dao*	i	*davao,*	*la,*	*lo*	jesam	ili	sam
	dìgao	„	*dizao,*	„	„	jesi	„	si
	kûpio	„	*kupovao,*	„	„	jest	„	je.

b)	1.	běh	*dao,*	*la,*	*lo*
		„	*digao,*	„	„
		„	*kupio,*	„	„
	2.	biah	*davao,*	„	„
		„	*dizao,*	„	„
		„	*kupovao,*	„	„

Zatim imade i dva oblika *budućega vrěmena* (futurum) pokaznoga načina, koja se takodjer sastavljanjem tvaraju, naime:

a) *pèrvo buduće* tvara se iz infinitiva dotičnoga glagolja s pomoćljivim glagoljem *hotěti, hoću* (pokratjeno: *ću*) za glagolje *trajuće* i *minuće*, n. p. *dat ću* i *davat ću; dić ću* i *dizat ću; kûpit ću* i *kupovat ću.*

b) *drugo buduće* ili *buduće prošlo* (futurum exactum) tvara se iz *pričaštja prošloga* glagoljah *směrajućih* i *nesměrajućih* (participium praeteriti activi vel rectius verborum subjectivorum et objectivorum) s pomoćljivima glagoljima: *hotěti* i *biti*, n. p. *bit ću dao* i *davao; bit ću digao* i *dizao; bit ću kupio* i *kupovao,* — kao što će se dolě niže obilnie pokazati.

Imperativ iliti **zapovědni način** imade dva vrěmena, naime:

a) *sadašnje vrěme*, n. p. *daj* i *davaj; digni* i *diži; kûpi* i *kupuj.*

b) *prošlo buduće* (praeteritum seu futurum exactum) uzeto iz príčaštja prošloga směrajućih i nesměrajućih glagoljah (participium praeteriti activi), n. p. *dao* i *davao ti; dignuo* i *dizao ti; kupio* i *kupovao ti, on, a, o.*

Konjunktiv (vezni način) ili *konditional* (pogodbeni način) i *optativ* (požudni način) dobiva svoje sadašnje vrěme iz *indikativa;* ostala vrěmena sastavljaju se iz *pričaštja prošloga směrajućih i nesměrajućih glagoljah* (part. praet. activi) pomoćljivim glagoljem: *biti, jesam, budem,* kao što će se to dolě niže obilnie pokazati.

Infinitiv sastoji:

a) iz *neopreděljenoga sadašnjega vrěmena* (temeljnoga oblika sa tvorkom *ti,* n. p. da*ti* i dava*ti*; *dići* ili dignu*ti* i diza*ti*; kûpi*ti* i kupova*ti.*

b) iz *supina* (položni način, das Lagewort) sa tvorkom *t* město tvorke inf. *ti*, n. p. dȁ*t* i dâvat; *dić* ili dȉgnu*t* i dȉza*t*; kúpi*t* i kupova*t*.

c) iz *prelaznoga načina* (gerundium, transgressivus modus, Umstands-oder Vertretungswort) *sadašnjega vrěmena* za glagolje *trajuće*, n. p. dáj*uć*, daju*ći* ili davaj*uć* i davaj*ući*; diž*uć*, diž*ući*; kupu*juć, ući.*

d) iz *prelaznoga načina prošloga vrěmena* za glagolje *minuće*, n. p. da*v* i da*vši*; diga*v*, *vši* i dignu*v*, dignu*vši*; kupi*v*, kupi*vši.*

e) iz *pričaštja sadašnjega vrěmena* (participium praesentis temporis) iliti *pridavnika prelaznoga sadašnjega vrě-*

mena (adjectivum praesentis gerundivi v. transgressivi) za glagolje *trajuće*, n. p. d*ajući*, *ća*, *će;* — diž*ući*, *ća*, *će;* — kupuj*ući*, *ća*, *će*. — Prispodobi gori više §. 54. str. 267. 1. b) *Pričaštje*.

f) iz *pričaštja prošloga prelaznoga* (participium praeteriti gerundivi) iliti *pridavnika prelaznoga* (adjectivum gerundivi seu transgressivi) za glagolje *minuće*, n. p. da*vši*, *vša*, *vše*; — dig*avši* ili dign*uvši*, *vša*, *vše*; — kupi*vši*, v*ša*, *vše*. — Prispodobi sa gore rečenim pod e).

g) iz *pričaštja prošloga* glagoljah *směrajućih* i *nesměrajućih* (participium praeteriti activi) za glagolje *trajuće* i *minuće*, n. p. da*o*, *la*, *lo*; — diga*o* ili dignu*o* i diza*o*, *la*, *lo*; — kûpi*o* i kupova*o*, *la*, *lo*.

h) iz *pričaštja prošloga tèrpnoga oblika* (participium praeteriti passivi).

Broja imamo d v á: *jedinstveni* i *množtveni*. — D v o b r o j n i k (dual) sačuvao se je samo u pričaštjih i u vrěmenih iz pričaštjah sastavljenih, i to se jošte očituje samo u mužkome spolu, n. p. mí (ili bolje *nás*) d v a smo b i l a (m. bili) u Beču. — Oná d v a i z g u b l j e n a p è r s t e n a n a š l a su se ili n a š a s t a su. Prispodobi §. 19.

4. Osobe ima t r i, — a u tretjoj osobi i t r i s p o l a u jedinstvenome i množtvenome broju: *ja*, *ti*, *on*, *ona*, *ono;* — *mi*, *vi*, *oni*, *one*, *ona*.

§. 55.

Obćenit pregled sprégah, te korenitih i proizvedenih vrěmenah.

Praesens (sad. vr.)	Indikativ (pokaz. nač.)	Imperativ (zap. nač.)	Gerundiv ili Transgressiv (prelaz. nač.)	Particip. praes. (prič. sad.)	Infinitiv	Priměri paesensa.
I. a.	— m	— j	—	—	— ti	dá-*m*
I. b.	— am	— aj	— ajuć	— ajući	— *ati*	kop-*am*
II. c.	— nem	— ni	—	—	— *nuti*	mi-*nem*, dig-*nem*
II. d.	— em	— i	— uć	— ući	— ti, ati	tres-*em* (or-*em*, diž-*em*)
II. e.	— jem	— j	— juć	— jući	— ti	pi-*jem*
II. f.	— ujem	— uj	— ujuć	— ujući	— *ovati*	mil-*ujem*
III. g.	— im	— i	— eć	— ći	— *éti* / *iti*	vèrt-*im*, ljub-*im*
Praeteritum (prošasto)	Praet. simp. (prosto*)	Partic. activi (prič. směr. i nesměr.)	Gerundiv ili Transgressiv	Particip. gerund.	Particip. pass.	Priměri infinitiva.
I. a. e.	— h	— o (l)	— v	— vši	— n, t	da-ti, pi-ti
I. b. f.	— ah	— ao (al)	— av	— avši	— an	kop-*a*-ti (okopati), mil-*ova*-ti (pomilovati)
II. c.	— nuh	— nuo	— nuv	— nuvši	— nút	mi-*nu*-ti, dig-*nu*-ti
II. d.	— oh	— ao (ó)	— av	— avši	— en	tres-ti (potresti)
III. g.	— ěh	— ěo = io	— ěv	— ěvši	— jen	vèrt-*ě*-ti (zavèrtěti)
III. h.	— ih	— io	— iv	— ivši	— jen	ljub-*i*-ti (poljubiti).

*) Tvorke Imperfekta: *ah*, *âše*; — *âsmo âste*, *âhu*, vidi na str. 256 i 257.

§. 56.

O sprezanju pomoćljivih glagoljah.

A. biti: jesam, budem.

(esse, sein).

Indikativ.

(pokazni način).

	Trajući oblik.	Minući oblik.
	Praesens. (sum, ich bin).	*Praesens* i *Futurum.* (ero, fuero, ich werde sein).
Jed. br. 1.	jesam ili sam,	budem
2.	jesi „ si	budeš
3.	jest „ je	bude
Možt. 1.	jesmo „ smo	budemo
2.	jeste „ ste	budete
3.	jesu „ su	budu

Praeteritum simplex.

(prošlo prosto).

	Imperfectum. (nesvèršeno).	*Perfectum* (svèršeno).
Jed. br. 1.	biah, (eram, ich war)	bĕh (bih), — (fui)
2.	biâše	bieše (bì)
3.	biâše	bĕše (bì)
Množt. 1.	biâsmo (biahmo, biahomo)	bĕsmo (bismo = bĕhmo, bihmo)
2.	biâšte (biahte, biahote)	bĕste (biste = bĕhte, bihte)
3.	biâhu	bĕhu (biše = bihu).

1. Praeteritum compositum.

(prošlo sastavljeno).

Jed. br. bio, bila, lo	sam	ili ja sam	bio, bila, lo;
	si	„ ti si	
	je	„ on, a, o, jest	
Množt. bili, le, la	smo	„ mi smo	bili, le, la.
	ste	„ vi ste	
	su	„ oni, e, a su	

2. Praeteritum compositum (Plusquamperfectum).

(prošlo sastavljeno = *davno prošlo*).

	oblik trajući.		*oblik minući.*		
Jed. br.	biah biâše biâše	bio, bila, o (*fueram*, ich war gewesen).	bĕh bĕše bĕše	bio, bila, o	ich bin gewesen; — ich hätte; ich ward (u sastavljanju kao pomoćljivo vrĕme sa *perfektivnimi* glagolji.)
Množt.	biâsmo biâste biâhu	bili, le, la.	bĕsmo bĕste bĕhu	bili, le, la;	

1. Futurum (absolutum).

(buduće vrĕme.)

Jed. br.	bit ću	ili	ja ću	biti,	*ero*, ich werde sein.
	„ ćeš	„	ti ćeš	„	
	„ će	„	on, a, o će	„	
Množt.	„ ćemo	„	mi ćemo	„	
	„ ćete	„	vi ćete	„	
	„ će	„	oni, e, a će	„	

2. Futurum (exactum).

(prošlo buduće).

Jed. br.	bit ću „ ćeš „ će	bio, bila, lo; — fuero, *ich werde gewesen sein.*
Množt.	„ ćemo „ ćete „ će	bili, le, la.

Konjunktiv.

(vezni način.)

Praesens.

	oblik trajući.			*oblik minući.*	
Jed. br.	1. da jesam	ili sam,	*quod sim* (esse), ich sei.	da budem,	*ut sim*, ich solle, möge sein.
	2. „ jesi	„ si		„ budeš	
	2. „ jest	„ je		„ bude	
Množt.	1. „ jesmo	„ smo		„ budemo	
	2. a jeste	„ ste		„ budete	
	3. „ jesu	„ su		„ budu.	

Pazka. Svakolika *prošla* i *buduća* vrěmena sa veznikom *da* upotrěbljuju se u konjunktivu isto tako, kao i u indikativu.

Kondicional.
(pogodbeni način.)

Praesens.

Jed. br.	da	sam ili	da	budem,	(*si essem*, wenn ich wäre).
	„	si „	„	budeš	
	„	je „	„	bude (on, a, o)	
Množt.	„	smo „	„	budemo	
	„	ste „	„	budete	
	„	su „	„	budu (oni, e, a).	

Praeteritum.
(prošlo.)

Jed. br.	da sam ili da	budem		bio, bila, bilo, (*si fuissem*, wenn ich gewesen wäre)
	„ si „ „	budeš		
	„ je „ „	bude		
Množt.	„ smo „ „	budemo		bili, le, la.
	„ ste „ „	budete		
	„ su „ „	budu		

1. Futurum.
(buduće.)

Jed. br.	ako ili kada	budem ili *uzbudem*,	(*si, dum ero*, *wenn* oder *wann* ich sein werde).
	„ „ „	budeš	
	„ „ „	bude	
Množt.	„ „ „	budemo	
	„ „ „	budete	
	„ „ „	budu	

2. Futurum (exactum).
(prošlo buduće.)

Jed. br.	ako ili kada	ja budem	bio, la, lo, (*si, dum fuero*, *wenn* od. *wann* ich werde gewesen sein).
	„ „ „	ti budeš	
	„ „ „	on, a, o bude	

Mnóžt. ako ili kada mi budemo
„ „ „ vi budete } bili, le, la.
„ „ „ oni, e, a budu

Optativ i Subjunktiv.
(željni i slědovni način).

Jed. br. ja bih ili bi, (*vellem*, ich möchte, ich würde).
ti bi*) „
on, a, o bi „
Množt. mi bismo „
(bihmo)
vi biste „
(bihte) „
oni, e, a bihu „

*) U Primorju običaju govoriti u jed. broju: *bim, biš, bi;* a u množtvenome: *bihmo* ili *bismo; bihte* ili *biste;* oni *bihu* ili *bi.*

Praeteritum (Plusquamperfectum).
(prošlo, davnoprošlo.)

Jed. br. ja bih ili bi
ti bi „ „ } bio, la, lo (*essem*, voluissem, ich wäre, ich würde gewesen sein).
on, a, o bi „ „
Množt. mi bismo „ „
vi biste „ „ } bili, le, la.
oni, e, a bi „ „

Imperativ i Permissiv
(zapovědni i dopustni način.)

Jed. br. bùdi ti, (esto, sei oder werde du)
bùdi ili nek, neka *) bude on, a, o.
Množt. bùdimo mi,
bùdite vi,
nek } budu oni, e, a.
neka

*) Slovenski iliti kajkavsko-ilirski upotrěbljuje se město *nek, neka* čestica *naj.*

Praes. Praet. i Futurum.

Jed. br.	ja,	möge ich,(*sim, fuerim, fuero*).
bio, bila, lo	ti,	mögest du,
	on, a, o,	möge er, sie, es sein od. gewesen sein.
Množt.	mi	
bili, le, la	vi	
	oni, e, a.	

Infinitiv.

Praesens: biti.

Supinum: bit (za bit).

Gerundiv ili *Transgressiv Praesens:* buduć, budući (m. dočim jest).

Pričaštje budućega vrěmena: budući, ća, će: ći, će, ća (m. koi, koja, koje itd. će (hoće) biti).

Gerundiv ili *Transgressiv prošloga vrěmena:* biv ili bivši (m. kada ili pokle je bio, bila, bilo, itd.).

Pričaštje prošloga gerundiva: bivši, ša, še; vši, vše, vša (m. koi, koja, koje jest bio, bila, bilo, itd.).

Pričaštje prošasto glagoljah směrajućih i nesměrajućih (participium praeteriti activi): bio, bila, bilo; — bili, bile, bila. —

Pričaštje prošlo tèrpno: bit, a, o; — biti, te, ta. —

Pazka. Ovo pričaštje neupotrěbljuje se nikada *prosto;* nego samo u sastavljanju sa predlozi: *do, iz, po, pri, pre, pro, od, raz, s, u, za,* n. p. *dobít, izbít, pobít, pribít, prebít, probít, odbít, razbít, sbít, ubít, zabít.*

Od ovoga pričaštja izvodi se i samostavno glagoljsko (substantivum verbale): *bitje, ens,* das Sein, Wesen.

B. *O sprezanju pomoćljiva glagolja;* **hotěti, hoću.**

1. Glagolji: *hoću* (od hot-ě-ti: hot-*ju* = hoću) i *mogu* smatraju se obično kao glagolji *nepravilni* s toga, što se svèršuju u pèrvoj osobi jed. broja na *ju* i *u,* — a ne kao ini glagolji na: *am, em, im.* Ali to nije nepravilnost, nego je stari oblik pèrve osobe jed. br., koi se jošte i dan danas po primorju hèrvatskom i Dalmacii (osobito po otocih) i u

starih dubrovačkih pisalácah kao i u inih slavjanskih narěčjih nalazi, te odgovara sasvime u *pèrvoj* i *drugoj* sprezi (konjugacii) tretjoj osobi množtvenoga broja *praesensa indikativa.*

Opazke.

1. Glagolji *tretje* sprege, t. j. koji se svèršuju na *im* u pèrvoj osobi jed. br. sadašnjega vrěmena indikativa, — primaju po starome obliku město *im* tvorku *ju*, kojom prigodom se glasovi: *d, t, l, n* sa tvornom slovkom *ju* u jednu slovku stapaju, n. p. *vidju* (= vid-*ju*, m. vid-*im*); *hitju* (= hit-*ju*, m. hit-*im*); *plátju* (= plat-*ju*, m. plat-*im*); *velju* (= vel-*ju*, m. vel-*im*); *molju* (= mol-*ju*, m. mol-*im*); *gonju* (= gon-*ju*, m. gon-*im*), itd.

2. Za glasoví: *r, č, š, ž* metje se tvorka *u* město stáre *ju;* jerbo se u priespomenutih glasovih, kao što je već više putah rečeno, mekani ili židki glas *j* kao *utájen* (virtualiter, latenter) nalazi (Prispodobi §. 36: 2 i §. 53., str. 260: 2), n. p. govor-*u* (m. govor-*ju* ili govor-*im*); tvor-*u* (m. tvor-*ju* ili tvor-*im*); toč-*u* (m. toč-*ju* ili toč-*im*); troš-*u* (m. troš-*ju* ili troš-*im*); têž-*u* (m. têž-*ju* ili têž-*im*); polož-*u* (m. polož-*ju* ili polož-*im*), itd.

3. A oni glagolji, koji pred tvorkom sad. vrěmena *im* imadu svištuće glasove: *s* i *z*, pretvaraju *s* u *š*, — a *z* u *ž*, n. p. noš-*u* (m. nos-*ju* ili nos-*im*); proš-*u* (m. pros-*ju* ili pros-*im*); vož-*u* (m. voz-*ju* ili voz-*im*); plaž-*u* (m. plaz-*ju* ili plaz-*im*), itd.

4. Napokon oni glagolji, koji pred tvorkom *im* imaju ustnene glasove: *m, b, p, v*, primaju usuvak (epenthesis) *l* pred *ju* (Prispodobi §. 4. str. 15. *Pazka* 3.), n. p. lom-*lju* (m. lom-*ju* ili lom-*im*); ljub-*lju* (m. ljub-*ju* ili ljub-*im*); kúp-*lju* (m. kúp-*ju* ili kúp-*im*); lov-*lju* (m. lov-*ju* ili lov-*im*), itd.

5. U ostalom sprežu se glagolji *hoću* i *mogu* glede sadašnjega vrěmena (kao i glede svih vrěmenah, koja se iz sadašnjega izvode) polag II. sprege, t. j. na: *em, eš, e; — emo, ete, u.*

Ali buduć da je *sadašnje vrěme* (praesens) od *hoću* pomoćljivi glagolj za *buduće vrěme indikativa* (futurum indicativi) svih ostalih glagoljah; s toga eto stavljamo ovdě priměr njegove sprege.

Indikativ.
(pokazni način.)

Praesens.

	oblik trajući.		*oblik minući.*	
Jed. br.	hoću, ću *)	(*volo*, ich will).	htiem **)	(s predlozi: *pro, uz, za*).
	hoćeš, ćeš		htieš	
	hoće, će		htie	
Množt.	hoćemo, ćemo		htiemo	
	hoćete, ćete		htiete	
	hoće, će: (hoćeju, ćeju; hoćedu, ćedu; hote, hte).		htiju	

Praeteritum simplex.
(prošlo prosto.)

	imperfectum. (volebam,)			*perfectum.* (volui.)
Jed. br.	hotjah	ili	htjah	hotěh (htěh, htědoh)
2. 3.	hotjâše	„	htjâše	hotě (htě, htědè)
Množt.	hotjâsmo	„	htjâsmo	hotěsmo (htěsmo, htědosmo)
	hotjâste	„	htjâste	hotěste (htěste, htědoste)
	hotjâhu	„	htjâhu	hotěše (htěše, htědoše).

1. Sastavljeno prošasto.
(volui, ich habe gewollt.)

Jed. br.	hotio	ili	htio	sam	ili ja sam
	hotěla	„	htěla	si	„ ti si
	hotělo	„	htělo	je	„ on, a, o je hotio ili htio, htěla, lo.

*) *ću* město *htju* pokratjeno od *hoću* (= hot-*ju*); jer se u infinitivu kaže: *hotèti* i *htèti* (inače: htjeti ili hćeti ili bez *h: ćeti* ili pretvorivši *h* u *š: šćeti* ili *h* u *k: ktěti.* U provincializmih: *kteti* i *teti; ktiti* i *titi,* — odatle *ktjeo* i *kćeo; kteo* i *ktio*; *teo* i *tio;* ćeo ćio = htěo ili htio, htěla, htělo, itd.

**) Město *htiem* govori se poněgdě sa epentetičnim (usuvnim) *d* i: *htědnem* i *htěnem* (izpustivši *d*), odkle perfectum simplex: *htědoh* (= htě-*d*-oh), *htědè*.

Množt. hotěli ili htěli | smo | ili mi smo
hotěle „ htěle | ste | „ vi ste
hotěla „ htěla | su | „ oni, one, a su hotěli ili htěli, le, la.

2. Sastavljeno prošasto.
(volueram, ich hätte gewollt.)

Jed. br. biah ili bih ili běh hotio ili htio, htěla, lo.
Množt. biâsmo ili bismo ili běsmo hotěli ili htěli, le, la.

1. Futurum.
(buduće vrěme.)

Jed. br. hotět ili htět ću ili ja ću
» » » ćeš » ti ćeš
» » » će » on, a, o će
Množt. » » » ćemo » mi ćemo
» » » ćete » vi ćete
» » » će » oni, e, a će
— hotěti ili htěti

2. Futurum exactum.
(buduće prošlo.)

Jed. br. bit ću ili ja ću bit — hotio ili htio,
» ćeš » ti ćeš » — hotěla » htěla
» će » on, a, o će » — hotělo » htělo.
Množt. » ćemo » mi ćemo »
» ćete » vi ćete » — hotěli ili htěli, le, la.
» će » oni, e, a će »

Konjunktiv.
(vezni način.)

oblik trajući.
Praesens.

Jed. br. 1. da ja hoću (*velim*, ich wolle).
2. „ ti hoćeš
3. „ on, a, o hoće
Množt. 1. „ mi hoćemo
2. „ vi hoćete
3. „ oni, e, a hoće.

oblik minući.
Praesens i Futurum.

ako htiem (sa predlozi: *pro, uz, za*)
kao u indikativu.

Pazka 1. Sva ostala vrěmena *prošla* i *buduća* sa veznikom *da* (= *quod*, dass) upotrěbljuju se u konjunktivu isto onako kao i u indikativu.

Pazka 2. Praesens indikativa sa pogodbenim veznikom *da* (= *si*, wenn) upotrěbljuje se takodjer za Praesens Kondicionala, n. p. da hoću = da bih hotio, *si vellem*, wenn ich wollte; a prošlo indikativa sa pogodbenim veznikom *da* upotrěbljuje se za davno prošasto kondicionala, n. p. da sam hotio = da bih bio hotio, *si voluissem*, wenn ich gewollt hätte.

1. buduće pogodbeno.

Jed. br.	ako budem	hotěti, htěti (*si volam*, wenn ich werde wollen).
	„ budeš	
	„ bude	
Množt.	„ budemo	
	„ budete	
	„ budu	

2. buduće pogodbeno.

Jed. br.	ako budem	hotio, hotěla, lo (*si voluero*, wenn ich werde gewollt haben).
	„ budeš	
	„ bude	
Množt.	„ budemo	hotěli, le, la.
	„ budete	
	„ budu	

Optativ i Subjunktiv.
(željni i slědovni način.)

Praesens.

Jed. br.	ja bih	hotio, těla, lo, ili hotio bi, itd. (*vellem*, ich wollte).
	ti bi	
	on, a, o bi	
Množt.	mi bismo	hotěli, le, la; — ili hotěli bi, itd.
	vi biste	
	oni, e, a bi	

Praeteritum (Plusquamperfectum).

Jed. br.	ja bih ti bi on, a, o bi	bio, bila, lo	hotio, hotěla, lo (*voluissem*, ich hätte gewollt).
Množt.	mi bismo vi biste oni, e, a bi	bili, le, la	hotěli, le, la.

Imperativ i Permissiv.
(zapovědni i dopustni način.)

Praesens.

Jed. br. 1. —
2. hotěj, htěj, ili htij ti,
3. „ „ „ „ on, a, o, —
Množt. 1. hotějmo ili htějmo ili htijmo mi
2. hotjějte „ htějte „ htijte vi
3. neka hote ili htiju oni, one, ona.

Praesens, Praeteritum i Futurum.
(sad., prošlo i budnće.)

Jed. br.	hotio, hotěla, hotělo ili htio, htěla, htělo	ja, ti, on, a, o (*velim, voluerim* & *voluero*, möge ich wollen od. gewollt haben).
Množt.	hotěli, hotěle, hotěla ili htěli, htěle, htěla	mi, vi, oni, e, a.

Infinitiv.

Praesens: hotěti ili htěti.
Supinum: hotět ili htět.
Transgressiv ili Gerundiv Praesens: hotê, hoteć ili hteć (htiuć), *volendo*, wollend oder: *indem* oder *da* ich will.
Participium Praesens: *Jed. br.* hoteći, ća, će; — *Množt. br.* hoteći, će, ća, *volens*, der, die das wollende.
Transgressiv Praeteriti: hotěv ili hotěvši i htěv, htěvši, *nachdem* ich gewollt habe oder hatte.
Participium Praeteriti activi: hotio, hotěla, lo ili htio, htěla, lo; — hotěli, le, la ili htěli, le, la, *gewollt.*

Participium passivum (neobično): hotjen, a, o, ili htjen, a, o, — odkle:
Substantivum verbale: hotjenje ili htjenje.

Pazka. Istim načinom kao *jesam*, *budem*, *biti* i *hoću*, *hotěti* ili *htěti* sprežu se i *niječući* glagolji: *nijêsam* (= niesam i nîsam), *nijêsi, nije; — nijêsmo, nijêste, nijêsu; nebudem, deš, de; demo, dete, du;* — i *neću, nećeš, neće; — nećemo, nećete, neće* (= nehte = nête) ili *nećeju, nećedu.*

Praeteritum imperfectum: *nebiah, nebiâše; — nebiásmo, nebiâste, nebiâhu* i *nehtjah, nehtjâše; — nehtjásmo, nehtjâste, nehtjâhu —*

Praeteritum perf. simplex: *neběh* ili *nebih; — nehtěh* ili *nehtih*, itd.

Praet. compositum: *nijêsam bio*, bila, bilo; — *nijêsam hotio*, hotěla, lo ili *htio*, htěla, lo, itd.

Futurum: *neću biti; — neću hotěti* ili *htěti*, itd.

Priměri svihkolicieh sprégah.

§. 57.

O sprezanju glagoljah napose.

Kao što u §. 48. i 55. napomênusmo, uzimljemo po običaju starih slovničarah ilirskih glede *sadašnjega vrěmena indikativa* tri sprege, naime:

I. na *am, aš, a; — amo, ate, aju;*
II. „ *em, eš, e; — emo, ete, u;*
„ *jem, ješ, je; — jemo, jete, ju;*
III. „ *im, iš, i; — imo, ite, é.*

Pazka. Ovu razredbu sprégah po običaju starih slovničarah slavjanskih u obće, a ilirskih napose zabacio je prof. *Antun Mažuranić* u svojoj slovnici: „*Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike.*“ U Zagrebu 1839. govoreći na str. 70: 162 „*da s ovim razděljenjem ništa nije lagše naučiti se sprezati*“ te uzima samo *jednu konjugaciu pravilnih glagoljah ilirskih.* *)

*) Isti g. prof. govori u bilježci nadalje ovako: „Svi pravilni glagolji ilirski (ako izvadiš: *smèm, umèm, razumèm*) izlaze u sadašnjem vrěmenu na *am, em* ili *im.* Ovo dadè povod svim, koliko mi je poznato, dosadašnjim učiteljem gramatike ilirske, da su po tom sve ilirske glagolje na 3. sprezanja dělili. Ali buduć da ovo njihovo děljenje nije za ništa drugo služilo, nego za jedino sadašnje vrěme lagše sprezati naučiti se; a buduć da i u istom ovom vrěmenu po

Nam pako, uzamši svekoliko gore rečeno (u §§. 48, 51, 52 i 53.) dobro na um, nečini se ništa suvišnoga, te s toga ostajemo pri običaju starih slovničarah ilirskih, — priznajući inače, da je u istinu *m* tvorka za pèrvu osobu, *š* za drugu u jedinstv. broju; a u množt. *mo* za pèrvu, *te* za drugu osobu, ako se na karakteristike tretje osobe jed. broja: *a, e, je, i,* — i množtvenoga broja: *aju, u, ju, e,* nikakov obzir neuzme. —

§. 58.

I. sprega.

(conjugatio.)

Priměri na: **mi am.**

a) da-*m*; b) kop-*am*, okop-*am*.

Indikativ.

(pokazni način.)

Praesens.

(sadašnje vrěme.)

	oblik trajući.	oblik minući.	
Jed. br.	kop-*ám*	okop-*ám*	*dá-m* *)
	kop-*áš*	„ -*áš*	*dá-š*
	kop-*á*	„ -*á*	*dá*
Množt.	kop-*ámo*	„ -*ámo*	dá-*mo*
	kop-*áte*	„ -*áte*	dá-*te*
	kòp-*aju*	„ -*aju*	dá-*du* (dà-*ju*).

svih glagoljah ilirskih pèrva osoba u jedinstvenome broju izlazi jednako na *m*, druga na *š*, a tretja na samoglasnik, u množtvenome pako broju pèrva na *mo*, a druga na *te*: vidi se, da je sva razlika medju njihovimi konjugaciami jedina tretja osoba plur., koja izlazi ili na *aju*, ili na *u* (*ju*), ili na *e*. Meni se dakle čini, da, kad sve drugo jednako ide, niti zaradi ove jedine tretje osobe nije vrědno tri konjugacie stavljati, i zato mi budi slobodno, da sprezanje ilirskih glagoljah, ako ne bolje razjasnim, a ono barem po odhitjenju suvišnoga i mutećega razděljenja cělu stvar jednostavniu, a tim i lagšu napravim.“

*) Glagolj da-ti, *dám* upotrěbljuje se i sa usuvnim *d*, te onda se spreže po priměru *druge* sprege: da-*d-em, eš, e;* da-*demo, dete, du.* (Prispodobi §. 53. str. 259. *Pazka*).

Praeteritum
(prošlo vrěme.)

Imperfectum.		*Perfectum.*	
Jed. br.	kop-*âh*	okop-*ah*	da-*h*
2. 3.	kop-*âše*	„ -à	dà
Množt.	kop-*âsmo*	„ -*àsmo*	dà-*smo*
	kop-*âste*	„ -*àste*	dà-*ste*
	kop-*âhu*	„ -*àše**)	dà-*še.*

1. Praeteritum compositum.
(sastavljeno prošlo.)

Jed. br.	ja jesam	ili: kopao, la, lo	sam
	ti jesi	„ okopao, „ „	si
	on, a, o jest	„ dao, „ „	je
Množt.	mi jesmo	„ kopali, le, la	smo
	vi jeste	„ okopali „ „	ste
	oni, e, a jesu	„ dali „ „	su.

2. Praeteritum compositum.
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	biah	kopao, la, lo	běh	*okopao,* la, lo	*dao,* la, o
2. 3.	biâše		běše		
Množt.	biâsmo	kopali, le, la	běsmo	*okopali,* le, la	*dali,* le, la.
	biâste		běste		
	biâhu		běhu		

1. Futurum.
(buduće.)

Jed. br.	kopat	ću	okopat, dat	ću
		ćeš		ćeš
		će		će

*) Kao što je oblik perfekta: *àh, à; àsmo, àste, àše,* — nalazi se tako u narodnih pěsmah kao i u pisalácah dubrovačkih drugi oblik imperfekta: *kopah, kopà;* — *kopàsmo, àste, àše,* što se takodjer i za *perfekt* (aorist) uzima. Ali strogo (t. j. logično) opreděljenje vrèmenah kao i isto tanahnie uho, bdělac logičnosti, nemože toga oblika podněti. Osim ako se pěsnikom ostavi kao *necessitas metrica.*

Množt. br. kopat	ćemo ćete će		okopat, dat	ćemo ćete će

2. Futurum exactum.
(buduće prošlo.)

Jed. br.	bit ću „ ćeš „ će	kopao, la, lo	bit ću „ ćeš „ će	okopao, dao, la, lo la, lo.
Množt.	bit ćemo „ ćete „ će	kopali, le, la	bit ćemo „ ćete „ će	okopali, dali, le, la le, la.

Konjunktiv.
(vezni način.)

Vezni način spreže se po svihkolicieh vrěmenih kao i indikativ, samo što mu se dodade veznik *da*.

Kondicional.
(pogodbeni način.)

Praesens.
(Imperfectum.)

oblik trajući.		*oblik minući.*	
Jed. br.	da kopám	da okopám	dám
	„ kopáš	„ — áš	dáš
	„ kopá	„ — á	dá
Množt.	„ kopámo	„ — amo	dâmo
	„ kopáte	„ — ate	dâte
	„ kòpaju	„ — aju	dâdu (dàju).

Pazka. Město: *da kopám,* itd. veli se takodjer: *da bih, bi kopao, la, lo,* itd.

Praeteritum.
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	da sam „ si „ je	kopao, la, lo	okopao, la, lo,	dao, la, lo.
Množt.	„ smo „ ste „ su	kopali, le, la	okopali, le, la	dâli, le, la.

Pazka. Město: *da sam* kopao, la, lo, itd. veli se takodjer: *da sam bio, la, lo* kopao, la, lo, itd. — i: *da budem* kopao, la, lo, itd.

1. Futurum.

	oblik trajući.		*oblik minući.*	
Jed. br.	ako uzkopám	ako	okopám,	dám
	„ uzkopáš	„	okopáš,	dáš
	„ uzkopá	„	okopá,	dá
Množt.	„ uzkopámo	„	okopámo,	dâmo
	„ uzkopáte	„	okopáte,	dâte
	„ uzkòpaju	„	okòpaju,	dàju (dâdu).

2. Futurum exactum.

Jed. br.	ako budem	kopao,	ako budem	okopao,	dao,
	„ budeš	la, lo	„ budeš	la, lo	la, lo.
	„ bude		„ bude		
Množt.	„ budemo	kopali,	„ budemo	okopali,	dali,
	„ budete	le, la	„ budete	le, la.	le, la.
	„ budu		„ budu		

Optativ.

Praesens (Imperfectum).

Jed. br.	bih	kopao,	bih	okopao,	dao,
2. 3.	bi	la, lo	bi	la, lo	la, lo.
Množt.	bismo	kopali.	bismo	okopali,	dâli,
	biste	le, la	biste	le, la	le, la.
	bi		bi		

Praeteritum.
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	bih	bio,	kopao,	bih	bio,	okopao,	dao,
	bi	la, lo	la, lo	bi	la, lo	la, lo	la, lo.
Množt.	bismo	bili,	kopali,	bismo	bili,	okopali,	dali,
	biste	le, la	le, la	biste	le, la	le, la	le, la.
	bi			bi			

Imperativ.

Praesens.

Jed. br.	1. —	—	—
	2. kopaj ti	okopaj ti	daj ti
	3. kopaj, ili / nek kopá } on, a, o.	okopaj, ili / nek okopa } on, a, o	daj, ili / nek dá } on, a, o.
Mnost.	1. kopajmo mi	okopajmo	dajmo
	2. kopajte vi	okopajte	dajte
	3. nek kopaju oni, e, a.	nek okopaju	nek dàju (dâdu).

Praeteritum (Permissiv).
(Praesens, Praet. et Futurum.)

Jed. br.	kopao, la, lo	okopao la, lo	dao, la, lo } ja, ti, on, a, o.
Množt.	kopali, le, la	okopali, le, la	dali, le, la } mi, vi, oni, e, a.

Infinitiv.

Praesens: kopati, okopati, dati.
Supinum: kòpat, okòpat, dat.
Gerundiv ili Transgressiv: kopajuć, kopajući.
Participium Praesentis: kopajući, ća, će; — ći, će, ća (t. j. koi, koja, koje kopá, itd.).

Pazka. Glagolji: *okopati* i *dati* kao minući nemogu imati gerundiva iliti transgressiva praesensa. (Prispodobi §. 50 i 55).

Gerundiv ili Transgressiv praeteriti: okopav i okopavši; dav, davši.
Particip. Praet. transgressivi: okopavši i davši, ša, še; — ši, še, ša, t. j. koi, koja, koje je okopao i dao, la, lo; — li, le, la.

Pazka. Glagolj *kopati* kao trajući nemože imati gerundiva niti participa praeteriti. (Prispodobi §. 50 i 55.). —

Participium Praet. activi:

oblik trajući.	*oblik minući.*
Jed. br. kopao, la, lo;	okopao, la, lo; — dao, la, lo;
Množt. kopali, le, la	okopali, le, la; — dali, le, la.

Participium Praet. passivi:

Jed. br. kopan, a, o;	okopan, a, o; — dan i (dát), a, o;
Množt. kopani, ne, a	okopani, ne, a; — dani, ne, *a*.

Substantivum verbale:

kopanje, okopanje, danje.

Pazka. Glagolji V. oblika, koji se u skrajnjem glasu korenice svèršuju na ustnene glasove: *m*, *b*, *p*, *v*, — skaču glede sadašnjega vrěmena indikativa u II. spregu, te usuvljuju medju korenicu i tvorku sad. vrěmena *jem* epenthetični glas *l*, n. p. râmati ili hrâmati: *hramljem* (m. rámam ili hrâmam); — gîbati: *gibljem* (m. gibam); sipati: *sipljem* (m. sipam); — pozivati: *pozivljem* (m. pozivam), itd.

Tako isto skaču glede praesensa u II. spregu:

a) glagolji, koji u korenici imadu skrajni glas *r* pred karakteristikom *a* (jerbo se u glasu *r* glas *j* utajeno — latenter, virtualiter — nalazi, kao što nas o tome slovensko podnarěčje osvědočuje), n. p. orati: *orem* (u slovenskom i hèrvatsko-slovenskom: orjati: *orjem* m. orjam ili *oram*); ùdirati: *udirem* (m. udiram); ùmirati: *ùmirem* (m. umiram); pòpirati: *pòpirem* (m. popiram), itd.*)

b) glagolji, koji se pred karakteristikom *a* u infinitivu svèršuju u korenici na svištuće glasove: *z*, *s*, *c*, ili gèrlene: *g*, *h*, *k*, — pretvaraju u *praesensu indikativa* pred tvorkami: *em*, *eš*, *e*; *emo*, *ete*, *u*,

g i *z* u **ž**: mig-a-ti: miž-*em*
lag-a-ti: laž-*em*
strûg-a-ti: struž-*em*
maz-a-ti: maž-*em*
rěz-a-ti: rěž-*em*

*) Nalazi se u naroda i u dubrovačkih pisalácah: *udíram*, *umíram*, *popíram*, itd.; ali ovdě valja zapamtiti, da u takovu slučaju pada naglasak *oštar* (kratko-dug) na korenicu, a ondě *têžak* (kratak) na pèrvu slovku.

h i *s* u š: pûh-a-ti: púš-*em*
dîh-a-ti: díš-*em*
zîh-a-ti: zíš-*em*
pîs-a-ti: píš-*em*
bris-a-ti: briš-*em*
kres-a-ti: kreš-*em*
tes-a-ti: teš-*em*
k i *c* u č: vîk-a-ti: víč-*em*
rîka-ti: ríč-*em*
plak-a-ti: plač-*em*
mic-a-ti: mič-*em*
nàtic-a-ti: nàtič-*em*
raztic-a-ti: raztič-*em*, itd.

c) glagolji V. oblika, kojih se slovke pred karakteristikom *ja* infinitiva svèršuju na glas *n*, dobivaju u praesensu indikativa tvorku *jem*, n. p. spomin-*ja*-ti: spomin-*jem*; napin-*ja*-ti: napin-*jem*; začin-*ja*-ti: začin-*jem*, itd.

d) nèkoji glagolji, kojih korenica pred karakteristikom *a* infinitiva svèršuje se na zubne glasove: *d*, *t*, — dobivaju u praesensu indikativa tvorku *jem*, pri čem se sliva glas *d* u *dj*, a *t* u *tj* = *ć*, n. p.

glod-a-ti: glo*djem* (m. glodam)
gled-a-ti: gle*djem* (m. gledam)
zîd-a-ti: *zídjem* (m. zidam)
svìt-a-ti: svi*tjem* (m. svitam)
oplit-a-ti: opli*tjem* (m. oplitam)
žàplit-a-ti: zàpli*tjem* (m. zaplita*m*)
zaplêt-a-ti: zaplé*tjem* (m. zaplétam)
nàmit-a-ti: nami*tjem* (m. namítam)
namêt-a-ti: namé*tjem* (m. namétam)
òkret-a-ti: okre*tjem* (m. okretam), itd.

§. 59.

II. s p r e g a.

Praesens indikativa ove sprege okanča se u pèrvoj osobi jed. broja na: **em, mem, nem, ljem, jem i ujem.**

Ovamo spadaju ponajviše glagolji I., II. i VI. oblika po infinitivu i glagolji V. oblika, koji se svèršuju u korenici na *ustnene*, *jezične*, *zubne*, *svišluće* i *gèrlene* glasove pred karakteristikom *a*, kao što je malo prie u §. 58. i *Pazki* na str. 288 i 289. obilnie pokazano.

A. Pèrvi razdio.

c) min-*em*, dig-*nem*, potres-*em*;
d) tres-*em* (or-*em*, diž-*em*).

Indikativ.

Praesens.

oblik trajući.		*oblik minući.*		
Jed. br.	tres-*em*	potresem,	dignem,	minem
	tres-*eš*	potreseš,	digneš,	mineš
	tres-*e*	potrese,	digne,	mine
Množt.	tres-*emo*	potresemo,	dignemo,	minemo
	tres-*ete*	potresete,	dignete,	minete
	tres-*u*	potresu,	dignu,	minu.

Praeteritum simplex.

imperfectum.		*perfectum.*		
Jed. br.	tres-*ah*	potres-*oh*,	dig-*oh*,	mi-*nuh*
2. 3.	tres-*âše*	potres-*è*	diž-*è*,	mi-*nù*
Množt.	tres-*asmo*	potres-*osmo*,	dig-*osmo*,	mi-*nusmo*
	tres-*âste*	potres-*oste*,	dig-*oste*,	mi-*nuste*
	tres-*ahu*	potres-*oše*,	dig-*oše*,	mi-*nuše*.

Pazka. Glagolj *dignuti* imade u perfektu pravilno: dig-*nuh*, dig-*nù*; dig-*nusmo*, dig-*nuste*, dig-*nuše*; ali je: dig*oh*, dižè, itd. običnie (Prispodobi §. 53. *Opazku* 3.)

1. Praeteritum compositum.

Jed. br.	ja sam ti si on, a, o je	tresao, sla, lo	potresao, sla, slo,	digao, gla, lo,	minuo, nula, lo.
Množt.	mi smo vi ste oni, e, a su	tresli, sle, sla	potresli, sle, la,	digli, gle, la,	minuli, le, la.

2. Praeteritum compositum.
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	ja biah ti biâše on, a, o biâše	tresao, sla, lo	ja běh ti běše on, a, o běše	potresao, digao, minuo. sla, lo gla, lo nula, lo.
Množt.	mi biâsmo vi biâste oni, e, a biâhu	tresli, sle, la	mi běsmo vi běste oni, e, a běhu	potresli, digli, minuli, sle, la gle, la le, la,

i l i:

Jed. br.	ja sam ti si on, a, o je	bio, la, lo	tresao, sla, lo	potresao, digao, minuo, sla, lo gla, lo nula, lo.
Množt.	mi smo vi ste oni, e, a su	bili, le, la	tresli, le, la	potresli, digli, minuli, sle, la gle, la le, la.

1. Futurum (absolutum).

Jed. br.	ja ću ti ćeš on, a, o će	tresti	potresti, dići, minuti.
Množt.	mi ćemo vi ćete oni, e, a će		

2. Futurum (exactum).

Jed. br.	ja ću ti ćeš on, a, o će	biti, tresao, sla, slo	potresao, sla, lo	digao, gla, lo	minuo, nula, lo.
Množt.	mi ćemo vi ćete oni, e, a će	biti tresli, le, la	potresli, sle, la	digli, le, la	minuli, le, la.

Konjunktiv.

Konjunktiv se spreže po svih vrěmenih kao i Indikativ pridavši samo veznik *da*.

Kondicional.

Praesens (Imperfectum).

Jed. br.	da ja tresem, itd.	potresem, dignem, minem, itd.
Množt.	da mi tresemo, itd.	potresemo, dignemo, minemo itd.

i l i:

Jed. br.	da bih ja „ bi ti „ bi on, a, o	tresao, sla, lo	potresao, digao, minuo, itd.
Množt.	„ bismo mi „ biste vi „ bi oni, e, a	tresli, sle, la	potresli, digli, minuli, itd.

Praeteritum.
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	da sam ja „ si ti „ je on, a, o	tresao, sla, lo	potresao, sla, slo	digao, gla, lo	minuo, la, lo.
Množt.	„ smo mi „ ste vi „ su oni, e, a	tresli, sle, la	potresli, sle, la	digli, le, la	minuli, le, la.

i l i:

Jed. br.	da sam ja „ si ti „ je on, a, o	bio, la, lo	tresao, sla, lo	potresao, digao, minuo, itd.
Množt.	„ smo mi „ ste vi „ su oni, e, a	bili, le, la	tresli, sle, la	potresli, digli, minuli, itd.

i l i:

Jed. br.	da budem ja „ budeš ti „ bude on, a, o	tresao, sla, lo	potresao, digao, minuo, itd.
Množt.	„ budemo mi „ budete vi „ budu oni, e, a	tresli, le, la	potresli, digli, minuli, itd.

1. Futurum (absolutum).

Jed. br.	ako budem „ budeš „ bude	tresti	potresti, dići, minuti.
Množt.	„ budemo „ budete „ budu		

i l i:

Jed. br.	ako uztresem	potresem,	dignem,	minem,
	„ uztreseš	potreseš,	digneš,	mineš,
	„ uztrese	potrese,	digne,	mine,
Množt.	„ uztresemo	potresemo,	dignemo,	minemo.
	„ uztresete	potresete,	dignete,	minete,
	„ uztresu	potresu,	dignu,	minu.

2. Futurum (exactum).

Jed. br.	ako ja budem „ ti budeš „ on, a, o bude	tresao, sla, lo	potresao, sla, lo	digao, gla, lo	minuo. nula, lo.
Množt.	„ mi budemo „ vi budete „ oni, e, a budu	tresli, sle, la	potresli, sle, la	digli, le, la	minuli, le, la.

Optativ.

Praesens (Imperfectum).

Jed. br.	ja bih ti bi on, a, o bi	tresao, sla, lo	potresao, sla, lo	digao, gla, lo	minuo, nula, lo.
Množt.	mi bismo vi biste oni, e, a bi	tresli, le, la	potresli, le, la	digli, le, la	minuli, le, la.

Praeteritum (Plusquamperfectum).

Jed. br.	ja bih ti bi on, a, o bi	bio, la, lo	tresao, sla, lo	potresao, sla, lo	digao, gla, lo	minuo, nula, lo.
Množt.	mi bismo vi biste oni, e, a bi	bili, le, la	tresli, sle, la	potresli, sle, la	digli, le, la	minuli, le, la.

Imperativ i Permissiv

Praesens.

Jed. br.	—	—	—	—
	tresi ti	potresi,	digni,	mini ti,
	tresi, ili	potresi ili	digni ili	mini ili
	nek trese on, a, o	nek potrese	nek digne	nek mine on, a, o.
Množt.	tresimo mi	potresimo,	dignimo,	minimo mi
	tresite vi	potresite vi,	dignite vi,	minite vi
	neka tresu oni, e, a	neka potresu,	neka dignu,	neka minu oni, e, a.

Praes. Praet. i Futurum.

Jed. br.	tresao, sla, lo	potresao, sla, lo	digao, gla, lo	minuo, nula, lo	ja ti on, a, o.
Množt.	tresli, sle, la	potresli, le, la	digli, le, la	minuli, le, la	mi vi oni, e, a.

Infinitiv.

Praesens: tresti, potresti, dići (= dignuti), minuti).

Supinum: trest; potrest, dić (= dignut), minut.

Gerundiv ili Transgressiv Praesens: tresuć, tresući.
Participium Praesentis: tresući, ća, će; — ći, će, ća (t. j. koi, koja, koje, trese. itd.).

Gerundiv ili Transgressiv praeteriti:
potresav, potresavši.
dignuv, dignuvši i digav, digavši.
minuv, minuvši.

Participium praeteriti gerundivi vel transgressivi:

Jed.	potresavši,	vša,	vše;	*Množt.*	potresavši,	vše,	vša
„	dignuvši	„	„	„	dignuvši	„	„
„	minuvši	„	„	„	minuvši	„	„

(t. j. koi, koja, koje je potresao, digao, minuo).

Pazka. Prispodobi §. 50 i 55.

Participium praet. activi:

tresao	sla,	lo;	sli,	le,	la
potresao	„	„	„	„	„
digao	gla	„	gli	„	„
minuo	nula	„	nuli	„	„

Pazka. Particip ovaj pri glagoljih *neprelaznih* (verba intransitiva: *minuti, niknuti, pasti, uzrasti, procvětati,* itd. sklanja se po svih spolih i padežih jed. i mn. broja i upotrěbljuje se město participa praet. gerundivi.

Participium praeteriti passivi:

tresen,	a,	o;	treseni,	ne,	na
potresen,	„	„	potreseni,	„	„
dignút,	ta,	to	dignúti,	te,	ta
minút,	„	„	minúti,	„	„

Substantivum verbale:
tresenje
potresenje
dignutje
minutje.

B. Drugi razdio.

e) pi-*jem*, popi-*jem*
f) milu-*jem*, pomilu-*jem*.

Indikativ.

Praesens.

	oblik trajući.		*oblik minući.*	
Jed. br.	pi-*jem*,	milu-*jem*	popijem,	pomilujem
	pi-*ješ*,	milu-*ješ*	popiješ,	pomiluješ
	pi-*je*,	milu-*je*	popije,	pomiluje
Množt.	pi-*jemo*,	milu-*jemo*	popijemo,	pomilujemo
	pi-*jete*,	milu-*jete*	popijete	pomilujete
	pi-*ju*,	milu-*ju*	popiju,	pomiluju.

Praeteritum.

	Imperfectum.		*Perfectum.*	
Jed. br.	pi-*jah*,	mil-*ovah*	popi-*h*	pomilovah
2. 3.	pi-*jâše*,	mil-*ovâše*	po-pì	pomilovà
Množt.	pi-*jâsmo*,	mil-*ovâsmo*	popi-*smo*	pomilovasmo
	pi-*jâste*,	mil-*ovâste*	popi-*ste*,	pomilovaste
	pi-*jâhu*,	mil-*ovâhu*	popi-*še*	pomilovaše.

1. Praeteritum compositum.

Jed. br.	ja sam ti si on, a, o je	pio, la, lo	milovao, la, lo	popio, la, lo	pomilovao, la, lo.
Množt.	mi smo vi ste oni, e, a su	pili, le, la	milovali, le, la	popili, le, la	pomilovali, le, la.

2. Praeteritum compositum (Plusquamperfectum).

Jed. br.	ja biah ti biâše on, a, o biâše	pio, la, lo	milovao, la, lo	ja bèh ti bĕše on, a, o bĕše	popio, la, lo	pomilovao, la, lo.
Množt.	mi biâsmo vi biâste oni, e, a biâhu	pili, le, la	milovali, le, la	mi bĕsmo vi bĕste oni, e, a bèhu	popili, le, la.	pomilovali, le, la.

i l i:

Jed. br.	ja sam ti si on, a, o je	bio, la, lo	pio, la, lo	milovao, la, lo.	popio, la, lo	pomilovao, la, lo.
Množt.	mi smo vi ste oni, e, a su	bili, le, la	pili, le, la	milovali, le, la.	popili, le, la	pomilovali, le, la.

1. Futurum (absolutum).

Jed. br.	ja ću ti ćeš on, a, o će	piti, milovali	popiti, pomilovati.
Množt.	mi ćemo vi ćete oni, e, a će		

2. Futurum (exactum).

Jed. br.	ja ću biti ti ćeš „ on, a, o će „	pio, la, lo	milovao, la, lo	popio, la, lo	pomilovao, la, lo.
Množt.	mi ćemo „ vi ćete „ oni, e, a će „	pili, le, la	milovali, le, la	popili, le, la	pomilovali, le, la.

Konjunktiv.

Konjunktiv se spreže kao i Indikativ pridavši samo veznik *da*.

Kondicional.

Jed. br.	da ja	pijem,	milujem	popijem,	pomilujem
	„ ti	piješ,	miluješ	popiješ,	pomiluješ
	„ on, a, o	pije	miluje	popije,	pomiluje
Množt.	„ mi	pijemo,	milujemo	popijemo,	pomilujemo
	„ vi	pijete,	milujete	popijete,	pomilujete
	„ oni, e, a	piju,	miluju	popiju,	pomiluju.

i l i:

Jed. br.	da bih ja	pio,	milovao,	popio,	pomilovao,
	„ bi ti	la, lo	la, lo.	la, lo	la, lo.
	„ bi on, a, o				
Množt.	„ bismo mi	pili,	milovali,	popili,	pomilovali,
	„ biste vi	le, la	le, la.	le, la	le, la.
	„ bi oni, e, a				

Praeteritum
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	da sam ja	pio,	milovao,	popio,	pomilovao,
	„ si ti	la, lo	la, lo.	la, lo	la, lo.
	„ je on, a, o				
Množt.	„ smo mi	pili,	milovali,	popili,	pomilovali,
	„ ste vi	le, la	le, la.	le, la	le, la.
	„ su oni, e, a				

i l i:

Jed. br.	da sam ja	bio,	pio,	milovao,	popio,	pomilovao,
	„ si ti	la, lo	la, lo	la, lo	la, lo	la, lo.
	„ je on, a, o					
Množt.	„ smo mi	bili,	pili,	milovali,	popili,	pomilovali,
	„ ste vi	le, la	le, la	le, la	le, la	le, la.
	„ su oni, e, a					

i l i:

Jed. br.	da budem ja	pio,	milovao,	popio,	pomilovao,
	„ budeš ti	la, lo	la, lo.	la, lo	la, lo.
	„ bude on, a, o				
Množt.	„ budemo mi	pili,	milovali,	popili,	pomilovali,
	„ budete vi	le, la	le, la.	le, la	le, la.
	„ budu oni, e, a				

1. Futurum (absolutum.)

Jed. br.	ako budem ja	piti, milovati	popiti, pomilovati.
	„ budeš ti		
	„ bude on, a, o		

Množt.	ako budemo mi „ budete vi „ budu oni, e, a,	piti, milovati	popiti, pomilovati.

i l i:

Jed. br.	ako	uzpijem,	uzmilujem	popijem,	pomilujem
	„	uzpiješ,	uzmiluješ	popiješ,	pomiluješ
	„	uzpije,	uzmiluje	popije,	pomiluje
Množt.	„	uzpijemo,	uzmilujemo	popijemo,	pomilujemo
	„	uzpijete,	uzmilujete	popijete,	pomilujete
	„	uzpiju,	uzmiluju	popiju.	pomiluju.

2. Futurum (exactum).

Jed. br.	ako ja budem „ ti budeš „ on, a, o bude	pio, la, lo	milovao, la, lo.	popio, la, lo	pomilovao, la, lo.
Množt.	„ mi budemo „ vi budete „ oni, e, a budu	pili, le, la	milovali, le, la.	popili, le, la	pomilovali, le, la.

O p t a t i v.

Praesens (Imperfectum).

Jed. br.	ja bih ti bi on, a, o bi	pio, la, lo	milovao, la, lo.	popio, la, lo	pomilovao, la, lo.
Množt.	mi bismo vi biste oni, e, a bi	pili, le, la	milovali, le, la.	popili, le, la	pomilovali, le, la.

Praeteritum (Plusquamperfectum).

Jed. br.	ja bih ti bi on, a, o bi	bio, la, lo	pio, la, lo	milovao, la, lo	popio, la, lo	pomilovao, la, lo.
Množt.	mi bismo vi biste oni, e, a bi	bili, le, la	pili, le, la	milovali, le, la	popili, le, la	pomilovali, le, la.

Imperativ i Permissiv.

Praesens.

Jed. br.	— —	— —
2.	pij, miluj ti,	popij, pomiluj ti,
3.	pij, miluj ili nek pije, miluje on, a, o	popij, pomiluj ili nek popije, pomiluje on, a, o.
Množt.	pijmo, milujmo mi,	popijmo mi,
	pijte, milujte vi,	popijte vi,
	nek piju, miluju oni, e, a	nek popiju, pomiluju oni, e, a.

Praesens, Praeteritum i Futurum.

Jed. br.	pio, la, lo	milovao, la, lo	popio, la, lo	pomilovao, la, lo	ja ti on, a, o.
Množt.	pili, le, la	milovali, le, la	popili, le, la	pomilovali, le, la	mi vi oni, e, a.

Infinitiv.

Praesens: piti, milovati; popiti, pomilovati.

Supinum: pit, milovat; popit, pomilovat.

Gerundiv ili Transgressiv Praesens: pijuć, pijući; milujuć, ći.

Participium Praesentis: pijući, milujući, ća, će; — pijući, milujući, će, ća (t. j. koi, koja, koje pije, miluje).

Gerundiv ili Transgressiv praeteriti: popiv ili popivši, pomilovav ili pomilovavši.

Participium praeteriti gerundivi vel transgressivi:

Jed. br. popivši, vša, vše; — *Množt.* popivši, vše, vša.
pomilovavši, „ „ — pomilovavši, „ „
(t. j. koi, koja, koje popì, pomilovà ili je popio, pomilovao).

Participium praeteriti activi:

pio,	la,	lo; —	pili,	le,	la.
milovao	„	„; —	milovali	„	„
popio	„	„; —	popili	„	„
pomilovao	„	„; —	pomilovali	„	„

Participium praet. passivi:

pit,	a, o;	— piti,	te,	ta.
popit,	„ „;	— popiti,	„	„
milovan,	na, no;	— milovani,	ne,	na.
pomilovan,	„ „;	— pomilovani,	„	„

Substantivum verbale:

pitje, milovanje; popitje, pomilovanje.

§. 60.

III. sprega.

Praesens Indikativa ove sprege svèršuje se u pèrvoj osobi jed. broja na **im**:

g) vèrt-*im*, ljub-*im*; zavèrt-*im*, poljub-*im*.

Indikativ.

Praesens.

	oblik trajući.		*oblik minući.*	
Jed. br.	vèrt-*im*,	ljubim	zavèrtim,	poljubim
	vèrt-*iš*,	ljubiš	zavèrtiš,	poljubiš
	vèrt-*í*,	ljubi	zavèrtí,	poljubí
Množt.	vèrt-*ímo*,	ljubimo	zavèrtímo,	poljubimo
	vèrt-*íte*,	ljubite	zavèrtíte,	poljubite
	vèrt-*é*,	ljubé	zavèrté,	poljubé.

Praeteritum simplex.

	Imperfectum.		*Perfectum.*	
Jed. br.	vèrt-*jah*,	ljub-*ljah*	zavèrt-*ěh*,	poljub-*ih*
2. 3.	vèrt-*jaše*,	ljub-*ljaše*	zavèrt-*ě* (jè),	poljub-*i*
Množt.	vèrt-*jâsmo*,	ljub-*ljâsmo*	zavèrt-*ěsmo*,	poljub-*ismo*
	vèrt-*jâste*,	ljub-*ljâste*	zavèrt-*ěste*,	poljub-*iste*
	vèrt-*jâhu*,	ljub-*ljâhu*	zavèrt-*èše*,	poljub-*iše*

1. Praeteritum compositum

Jed. br.	ja sam, ti si, on, a, o je	vèrt-*io*, tĕla, lo	ljubio, la, lo	zavèrtio, tĕla, lo	poljubio, la, lo.
Množt.	mi smo, vi ste, oni, e, a su	vèrt-*ĕli*, le, la	ljubili, le, la	zavèrtĕli, le, la	poljubili, le, la.

2. Praeteritum compositum.
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	ja sam, ti si, on, a, o je	bio, la, lo	vèrtio, tĕla, lo	ljubio, la, lo	zavèrtio, tĕla, lo	poljubio, la, lo.
Množt.	mi smo, vi ste, oni, e, a su	bili, le, la	vèrtĕli, le, la	ljubili, le, la	zavèrtĕli, le, la	poljubili, le, la.

1. Futurum absolutum.

Jed. br.	ja ću, ti ćeš, on, a, o će	vèrtĕti, ljubiti	zavèrtĕti, poljubiti.
Množt.	mi ćemo, vi ćete, oni, e, a će		

2. Futurum exactum.

Jed. br.	ja ću, ti ćeš, on, a, o će	biti	vèrtio, tĕla, lo	ljubio, la, lo	zavèrtio, tĕla, lo	poljubio, la, lo.
Množt.	mi ćemo, vi ćete, oni, e, a će	„	vèrtĕli, le, la	ljubili, le la	zavèrtĕli, le, la	poljubili, le, la.

Konjunktiv.

Konjunktiv se spreže kao i Indikativ pridavši samo veznik *da*, kao što gori bì rečeno kod I. i II. sprege.

K o n d i c i o n a l.

P r a e s e n s (Imperfectum).

Jed. br.	da ja vèrtim,	ljubim	zavèrtim,	poljubim
	„ ti vèrtiš,	ljubiš	zavèrtiš,	poljubiš
	„ on, a, o vèrti,	ljubi	zavèrti,	poljubi
Množt.	„ mi vèrtimo,	ljubimo	zavèrtimo,	poljubimo
	„ vi vèrtite,	ljubite	zavèrtite,	poljubite
	„ oni, e, a vèrte,	ljube	zavèrte,	poljube.

i l i:

Jed. br.	da bih ja „ bi ti „ bi on, a, o	vèrtio, těla, lo	ljubio, la, lo	zavèrtio, tělo, la	poljubio, la, lo.
Množt.	„ bismo mi „ biste, vi „ bi oni, e, a	vèrtěli, le, la	ljubili, le, la	zavèrtěli, le, la	poljubili, le, la.

P r a e t e r i t u m (Plusquamperfectum).

Jed. br.	da sam ja „ si ti „ je on, a, o	vèrtio, těla, lo	ljubio, la, lo	zavèrtio, těla, lo	poljubio, la, lo.
Množt.	„ smo mi „ ste vi „ su oni, e, a	vèrtěli, le, la	ljubili, le, la	zavèrtěli, le, la	poljubili, le, la.

Pazka. Město *da sam* vèrtio, ljubio, itd. veli se takodjer: *da sam bio* vèrtio, ljubio, zavèrtio, poljubio, itd. — i: *da budem* vèrtio, ljubio, zavèrtio, poljubio, itd.

1. F u t u r u m a b s o l u t u m.

Jed. br.	ako budem „ budeš „ bude	vèrtěti, ljubiti	zavèrtěti, poljubiti.
Množt.	„ budemo „ budete „ budu		

i l i:

Jed. br.	ako	uzvèrtim,	uzljubim	zavèrtim,	poljubim
	„	uzvèrtiš,	uzljubiš	zavèrtiš	poljubiš
	„	uzvèrti	uzljubi	zavèrti,	poljubi
Množt.	„	uzvèrtimo	uzljubimo	zavèrtimo,	poljubimo
	„	uzvèrtite,	uzljubite	zavèrtite	poljubite
	„	uzvèrte	uzljube	zavèrte,	poljube.

2. Futurum (exactum).

Jed. br.	ako budem „ budeš „ bude	vèrtio, tèla, lo	ljubio, la, lo.	zavèrtio, těla, lo	poljubio, la, lo.
Množt.	„ budemo „ budete „ budu	vèrtěli, le, la	ljubili, le, la.	zavèrtěli, le, la	poljubili, le, la.

Optativ.

Praesens (Imperfectum).

Jed. br.	ja bih ti bi on, a, o bi	vèrtio, tèla, lo	ljubio, la, lo.	zavèrtio, tèla, lo	poljubio, la, lo.
Množt.	mi bismo vi biste oni, e, a bi	vèrtěli, le, la	ljubili, le, la.	zavèrtěli, le, la	poljubili, le, la.

Praeteritum.
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	ja bih ti bi on, a, o bi	bio, la, lo	vèrtio, těla, lo	ljubio, la, lo.	zavèrtio, těla, lo	poljubio, la, lo.
Množt.	mi bismo vi biste oni, e, a bi	bili, le, la	vèrtěli, le, la	ljubili, le, la.	zavèrtěli, le, la	poljubili, le, la.

Imperativ.

Praesens.

Jed. br.	1. — —	— —	
	2. vèrti, ljubi	zavèrti, poljubi	ti,
	3. vèrti, ljubi	zavèrti, poljubi	on, a, o.
	ili nek vèrti, ljubi	zavèrti, poljubi	
Množt.	1. vèrtimo, ljubimo	zavèrtimo, poljubimo	mi
	2. vèrtite, ljubite	zavèrtite, poljubite	vi
	3. nek vèrté, ljubé	nek zavèrté, poljubé	oni, e, a.

Praeteritum i Permissiv.

(Praes., Praet. i Futurum.)

Jed. br.	vèrt-*io*, těla, lo	ljubio, la, lo	zavèrtio, těla, lo	poljubio, la, lo.	ja ti on, a, o.
Množt.	vèrt-*ěli*, le, la	ljubili, le, la	zavèrtěli, le, la	poljubili, le, la.	mi vi oni, e, a.

Infinitiv.

Praesens: vèrtěti, ljubiti; zavèrtěti, poljubiti.
Supinum: vèrtět, ljubit; zavèrtět, poljubit.
Gerundiv ili Transgressiv Praesens: vèrteć, vèrteći; ljubeć, ljubeći.
Participium Praesentis: vèrteći, ljubeći, a, e; — ći, će, ća (t. j. koi, koja, koje vèrti, ljubi, itd.)

Pazka. Glagolji: *zavèrtěti, poljubiti* kao minući nemogu imati gerundiva iliti transgressiva praesensa. (Prispodobi §. 50. i 55.)

Gerundiv ili Transgressiv Praeteriti: zavèrtěv i zavèrtěvši i poljubiv, poljubivši.
Participium praeteriti gerundivi; zavèrtěvši i poljubivši, vša, vše; — vši, vše, vša (t. j. koi, koja, koje jest zavèrtio, poljubio, la, lo; — li, le, la). —

Pazka. Glagolji: *zavèrtěti* i *poljubiti* kao minući nemogu imati gerundiva niti participa praeteriti. (Prispodobi §. 50. i 55.

Participium praeteriti activi:

Jed. br.	vèrtio,	ljubio,	zavèrtio,	poljubio,
	těla, lo	la, lo.	těla, lo	la, lo.
Množt.	vèrtěli,	ljubili,	zavèrtěli,	poljubili,
	le, la	le, la.	le, la	le, la.

Participium praet. passivi:

Jed. br.	vèr*tjen*,	ljub*ljen*	zavèrtjen,	poljubljen,
	a, o	a, o	a, o	a, o.
Množt.	vèrtjeni,	ljubljeni,	zavèrtjeni,	poljubljeni,
	ne, a	ne, a	ne, a	ne, a.

Substantivum verbale: vèrtjenje, ljubljenje; zavèrtjenje poljubljenje.

§. 61.

O prošastih sastavljenih vrěmenih svieh sprégah.

Priměre sastavljenih prošastih vrěmenah stavili smo gori pri svakoj sprezi polanko; — a sada ćemo ih samo u kratko predstaviti kao u *pregledu* za oblike svih spregah, naime:

1. Za pèrvo prošasto sastavljeno vrěme trajućih i minućih glagoljah (I. praeteritum compositum seu periphrasticum) indikativa uzme se *praesens* pomoćljiva glagolja: *jesam* ili pokratjeno *sam*, pa se složi sa *participom praeteriti activi* (pričaštje prošloga vrěmena prelaznih i neprelaznih glagoljah) u jed. i množt. broju i u sva tri spola, n. p.

Jedinstveni broj

	ili:				ili:
		dao,	dala,	lo	
		kopao,	pala,	„	
		okopao,	„	„	
		tresao,	sla,	slo	
		potresao,	„	„	
		digao,	gla,	glo	
ja jesam ili	sam	minuo,	nula,	lo	sam,
ti jesi „	si	pio	pila	„	si,
on, a, o jest „	je	popio,	„	„	je on, a, o.
		milovao,	ala	„	
		pomilovao,	„	„	
		vèrtio,	těla	lo	
		zavèrtio	„	„	
		ljubio,	„	„	
		poljubio	„	„	

Množtveni broj.

	ili:				ili:
		dali,	le,	la	
		kopali	„	„	
		okopali	„	„	
		tresli	„	„	
		potresli	„	„	
		digli	„	„	
mi jesmo ili	smo	minuli	„	„	smo,
vi jeste „	ste	pili	„	„	ste,
onî, e, a jesu „	su	popili	„	„	su oni, e, a.
		milovali	„	„	
		pomilovali	„	„	
		vèrtěli	„	„	
		zavèrtěli	„	„	
		ljubili	„	„	
		poljubili	„	„	

2. Za drugo sastavljeno vrěme trajućih i miminućih glagoljah (II. praeteritum compositum seu periphrasticum vel plusquamperfectum), uzevši za glagolje trajuće (verba imperfectiva) praeteritum imperfectum pomoćljiva glagolja: *biah, biaše; — biâsmo, biaste, biâhu,* — a za minuće (verba perfectiva) praeteritum perfectum: *běh, běše; — běsmo, běste, běhu* ili *bih, bì; — bismo, biste, biše* ili za trajuće i minuće: *jesam, jesi, jest bio, bila, bilo; — jesmo, jeste, jesu bili, bile, bila,* te složivši sa dotičnim *participom praeteriti activi,* kao što smo jur malo prie za pèrvo prošasto sastavljeno pokazali.

3. Za optativ praesens ili imperfectum konjunktiva uzevši optativ pomoćljiva glagolja: *bih, bi; — bismo, biste, bi,* ili za sve tri osobe jed. i množt. broja: *bi,* — te složivši sa participom dotičnoga prelaznoga ili neprelaznoga glagolja: *dao, kopao, minuo,* itd.

4. Za praeteritum optativa ili *plusquamperfectum konjunktiva* uzevši pomoćljiva glagolja *optativ praesens: ja bih bio, bila, bilo,* itd., te složivši ga sa *participom praeteriti activi* dotičnoga trajućega ili minućega glagolja, n. p. *ja bih bio dao, kopao, minuo,* itd.

§. 62.

O budućih vrěmenih.

Minući glagolji imali su nĕgda buduće vrěme jednako sa sadašnjim, kao što je to i danas običaj u sěvero-slavjanskih narěčjih (českom, poljskom i ruskom) ili ponĕgda i u slovenskom i u istom ilirskom štokavskom narěčju. (Prispodobi §. 50.).

Ali sada je zavladao običaj, te se buduće vrěme indikativa, kad se hoće da naznači nĕšta izvěstna, — sastavlja iz pomoćljiva glagolja *hoću, hoćeš, hoće* i iz infinitiva dotičnoga trajućega ili minućega glagolja.

Zatim valja ovdě primětiti, da se za osobami: *ja, ti, on, a, o; mi, vi, oni, e, a* pomoćljivi glagolj *hoću* upotrěbljuje pokratjeno: *ću, ćeš, će; ćemo, ćete, će,* n. p. ja ću,

tī ćeš, on, a, o će; mi ćemo, vi ćete, oni, e, a će dati, kopati, minuti, ljubiti, milovati, itd.

Ako li se pomoćljivi glagolj zapostavi infinitivu, onda se skrajno *i* t. j. od tvorke *ti* izpušta, n. p. *dat ću*, *dat ćeš*, *dat će; dat ćemo, dat ćete, dat će.* Nu ovo skrajno *t* od tvorke infinitiva nečuje se u govoru sbog toga, što se u glasu *ć*=*tj* (od ću, ćeš, će; ćemo, ćete, će) glas *t* pomekšan sa *j* nalazi, te se tako govornom silom organično u jedan glas slíva. S toga i uči g. *Vuk Stef. Karadžić* u gramatici predposlanoj k svojemu *srpskomu rječniku* (izdanomu u Beču 1818) na str. LV i LVI., da se pošljednje *ti* izbaci, kad sila govora ide upravo na glagolj, i *će* dodje za njim, pa da tako město *ti* dodje *će*, te se sastavi s glagoljem u jednu rěč, n. p. *daću* (m. dat ću), *kupiće* (m. kûpit će), *platićemo* (m. platit ćemo), *imaćete* (m. imat ćete), *oplešću* (m. oplest ću), *ješćemo* (m. jest ćemo), itd.

Razlika ova u pisanju može se lahko dokučiti, kad pomislimo: da g. *Vuk* nabljudava (pazi, slědi) *blagoglasje*, a mi *rěčoslovje.* (Prispodobi §. 4. *Pazka,* na str. 8 i 9.).

U *slovenskom* t. j. kajkavsko-ilirskom narěčju kao i u sěvero-slavjanskih (českom, poljskom i ruskom) pravi se futurum indikativa, osobito za glagolje *trajuće,* s pomoćljivim glagoljem *budem, budeš, bude; budemo, budete, budu* i dotičnim participom praeteriti activi, n. p. budem dal, kopal, minul, miloval, ljubil, itd.

Pazka. Česi i Rusi sastavljaju *futurum* indikativa imperfektivnih glagoljah s pomoćljivim glagoljem *budem* i s infinitivom dotičnoga glagolja, n. p. *budem kopati, minuti, milovati, ljubiti,* itd. — što *Kopitar* uprav (ni pet ni šest) imenuje *germanizmom!* (Prispodobi njegovu gramatiku: *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark.* Laibach 1808, str. 308—309.*).

U štokavsko-ilirskom, t. j. u ovom našem pismenom iliti sèrbsko-hèrvatskom narěčju uzimlje se pomoćljivi glagolj *budem* u pogodbenom budućem vrěmenu (futurum conditionale) i to ponajviše u glagoljih *trajućih* (jerbo glagolji *minući* miluju futurum simplex ili praesens perfektivi po obliku) sa veznici: *ako, kad, dok,* itd., i to

a) za *futurum absolutum* sa infinitivom dotičnoga glagolja, n. p.

Jed. br.	ako,	kad,	dok	budem	kopati, milovati, ljubiti, itd.
	„	„	„	budeš	
	„	„	„	bude	
Množt.	„	„	„	budemo	
	„	„	„	budete	
	„	„	„	budu	

i l i:

ako se o čem sumnja ili se odlaže na neizvěstno vrěme, te se upotrěbe gorirečeni veznici: *ako*, *kad*, *dok*, onda se glagoljem trajućim kontinuativnim (a iterativnim i frequentativnim nikada) i poněgda minućim priděne predlog *uz*, n. p. ako ili kad *uz*trěbam, *uz*pišem, *uz*orem, *uz*tresem, *uz*vidim, *uz*ljubim, *uz*radim, *uz*berem, *uz*budem, *uz*htiem, *uz*dignem, itd.*)

b) za *futurum exactum* uzima se pomoćljivi glagolj *budem* i dotični *particip praeteriti activi*, n. p.

Jed. br.	*ako,*	*kad,*	*dok*	budem	dao, kopao, milovao, ljubio, itd.
	„	„	„	budeš	
	„	„	„	bude	
Množt.	„	„	„	budemo	dali, kopali, milovali, ljubili, itd.
	„	„	„	budete	
	„	„	„	budu	

§ 63.

O sprezanju glagoljah tèrpnoga znamenovanja.

U ilirskom kao i u inih slavjanskih narěčjih uprav govoreć niti neima tèrpnih glagoljah po obliku (verba formae pas-

*) G. *Vuk* u svojoj malo prie spomenutoj slovnici (vidi §. 62. str. 309.) veli na str. LVI. o tome ovako: „Kad se o poslu sumlja, ili se odlaže, i kaže se *ako* ili *kad*, onda se uzme sadašnje vrijeme, i kod nesavèršiteljni (imperfektivnih) glagóla doda mu se sprijed *uz* (ili *us*), n. p. ako *uz*radim, ako *us*pišem, kad *us*kosimo, itd. A kod savršitelni glagola (verba perfectiva) uzme se samo sadašnje vrijeme (bez *uz*), n. p. ako *dodjem*, kad *zapišem*, ako *pokosim*, itd. Kod glagóla *dati*, *znati*, *imati*, *smjeti* i *ćeti* (= htèti), kad se sumlja, onda se (osobito u Srbiji i u Ercegovini) na kraju město *i* nastavi *budem* (a *t* se pred *b* pretvori u *d*), n. p. ako *dadbudem*, ako *znadbudem*, ako *imadbudem*, ako *smjedbudem*, ako *ćedbudem*. K ovima ide i *mogu*, ako *mogbudem*."

sivae), kao što smo jur gore u §. 46: 6. *Pazka* 1. napomenuli; nego se moraju opisivati kao i u němačkom, francezskom i talianskom jeziku. Opisivanje to biva na tri načina:

I. Sastavivši načine i vrěmena pomoćljiva glagolja *jesam* ili *bivam, bivati* za glagolje imperfektivne, a *budem, biti* za glagolje perfektivne sa participom praeteriti passivi dotičnoga glagolja, n. p.

Indikativ.

Praesens.

	oblik trajući.			*oblik minući.*	
Jed. br.	jesam ili bivam	pozivan, a, o.		budem	pozvan, a, o.
	jesi „ bivaš			budeš	
	jest „ biva			bude	
Množt.	jesmo „ bivamo	pozivani, ne, na.		budemo	pozvani, ne, a.
	jeste „ bivate			budete	
	jesu „ bivaju			budu	

Praeteritum simplex.

	Imperfectum.		*Perfectum.*	
Jed. br.	biah ili bivah	pozivan, a, o.	bih ili běh	pozvan, a, o.
2. 3.	biâše „ bivâše		bì „ běše	
Množt.	biâsmo „ bivâsmo	pozivani, ne, a.	bismo „ běsmo	pozvani, ne, a.
	biâste „ bivâste		biste „ běste	
	biâhu „ bivâhu		biše „ běhu	

1. Praeteritum compositum

Jed. br.	bio, la, lo sam, si, je on, a, o	pozivan, a, o.	pozvan, a, o.
Množt.	bili, le, la smo, ste, su oni, e, a	pozivani, ne, a.	pozvani, ne, a.

2. Praeteritum compositum.
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	biah biâše	bio, la, lo	pozivan, a, o	bih ili bèh bi „ bĕše	pozvan, a, o.
Množt.	biâsmo biâste biâhu	bili, le, la	pozivani, ne, a	bismo „ bĕsmo biste „ bĕste biše „ bĕhu	pozvani, ne, a.

1. Futurum (absolutum).

Jed. br.	bit ću „ ćeš „ će on, a, o	pozivan, a, o.	pozvan, a, o.
Množt.	„ ćemo „ ćete „ će oni, e, a	pozivani, ne, a.	pozvani, ne, a.

2. Futurum (exactum).

Jed. br.	bit ću „ ćeš „ će on, a, o	bio, la, lo	pozivan, a, o.	pozvan, a, o.
Množt.	„ ćemo „ ćete „ će oni, e, a	bili, le, la	pozivani, ne, a,	pozvani, ne, a.

Konjunktiv.

Konjunktiv se spreže kao i Indikativ pridavši samo veznik *da*.

Kondicional.

Jed. br.	da sam ja „ si ti „ je on, a, o	pozivan, a, o.	pozvan, a, o.
Množt.	„ smo mi „ ste vi „ su oni, e, a	pozivani, ne, a.	pozvani, ne, a.

Pazka. Mĕsto *da sam pozivan* ili *pozvan* veli se i: *da bih bio pozivan* ili *pozvan.*

Praeteritum.
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	da sam ja	bio,	pozivan, a, o.	pozvan, a, o.
	„ si ti	la,		
	„ je on, a, o	lo		
Množt.	„ smo mi	bili,	pozivani, ne, a.	pozvani, ne, a.
	„ ste vi	le,		
	„ su oni, e, a	la		

Pazka. Město: *da sam bio pozivan* ili *pozvan*, može se reći: *da budem bio pozivan* ili *pozvan*, itd.

1. Futurum (absolutum).

Jed. br.	ako budem	pozivan, a, o.	pozvan, a, o.
	„ budeš		
	„ bude		
Množt.	„ budemo	pozivani, ne, a.	pozvani, ne, a.
	„ budete		
	„ budu		

2. Futurum (exactum).

Jed. br.	ako budem	bio, la, lo	pozivan, a, o.	pozvan, a, o.
	„ budeš			
	„ bude			
Množt.	„ budemo	bili, le, la	pozivani, ne, a.	pozvani, ne, a.
	„ budete			
	„ budu			

Optativ.

Praesens (Imperfectum).

Jed. br.	ja bih	bio, la, lo	pozivan, a, o.	pozvan, a, o.
	ti bi			
	on, a, o bi			
Množt.	mi bismo	bili, le, la	pozivani, ne, a.	pozvani, ne, na.
	vi biste			
	oni, e, a bi			

Praeteritum.
(Plusquamperfectum.)

Jed. br.	bio	bih	bio,	pozivan, a, o.	pozvan, a, o.
	bila	bi	la, lo		
	bilo	bi			
Množt.	bili	bismo	bili,	pozivani, ne, a.	pozvani, ne, a.
	bile	biste	le, la		
	bila	bi			

Imperativ i Permissiv.

Praesens.

Jed. br.	1. —	pozivan, a, o.	pozvan, a, o.
	2. budi ti		
	3. budi ili		
	nek bude on, a, o		
Množt.	1. budimo mi	pozivani, ne, a	pozvani, ne, a.
	2. budite vi		
	3. nek budu oni, e, a		

Praeteritum.
(Praesens, Praet. i Futurum.)

Jed. br.	bio ili bivao	pozivan, a, o.	bio	pozvan, a, o.
	bila „ bivala		bila	
	bilo „ bivalo		bilo	
Množt.	bili „ bivali	pozivani, ne, a.	bili	pozvani, ne, a.
	bile „ bivale		bile	
	bila „ bivala		bila	

Infinitiv.

Praesens: bivati pozivan | biti pozvan
Supinum: bivat pozivan | bit pozvan.
Gerundiv ili Transgressiv Praesens: bivajuć pozivan.
Gerundiv ili Transgressiv praeteriti: bivši pozvan, itd.

II. Pridavši činećemu glagolju povratno zaime *se* po svih načinih i vrěmenih, n. p.

Indikativ.

Praesens.

	oblik trajući.		*oblik minući.*	
Jed. br.	pozivam	se	pozovem	se
	pozivaš		pozoveš	
	poziva		pozove	
Množt.	pozivamo		pozovemo	
	pozivate		pozovete	
	pozivaju		pozovu	

Praeteritum simplex.

	Imperfectum.		*Perfectum.*	
Jed. br.	pozivah	se	pozvàh	se
2. 3.	pozivâše		pozvà	
Množt.	pozivâsmo		pozvàsmo	
	pozivâste		pozvàste	
	pozivâhu		pozvàše	

itd. itd.

III. Metnuvši čineći glagolj u tretju osobu množt. broja po svih načinih i vrěmenih te pridavši *Akusativ* zaimênah osobnih: *mene* ili *me; tebe* ili *te; njega* ili *ga* za muž. i srěd. spol; *nju* ili *ju* za žen. spol; *nas, vas, njih* ili *ih*, n. p.

oblik trajući.		*oblik minući.*	
mene	pozivaju	pozovu	me
tebe	pitaju	zapitaju	te
njega, nju	imenuju	naimenuju	ga, ju
nas	potvaraju	potvore	nas
vas			vas
njih			jih ili ih,

razuměva se: *ljudi.*

Pazka. Ovaj oblik govorenja odgovara posve němačkomu sa česticom *man*, n. p. *pitaju me* (man fragt mich); *imenuju me* (man nennt mich); *zovu me* (man ruft mich), itd. itd.

§. 64.

O sprezanju glagoljah povratnih.

Povratní glagolji (verba reflexiva, rückzielende Zeitwörter) zovu se oni, koji po svih načinih, vrěmenih, brojih i osobah povratno zaime *se* (sebe) primaju). (Prispodobi §. 46 : 7.).

Glagolji ovi sprežu se kao i svikolici ostali *prelazni* i *neprelazni, trajući* i *minući* glagolji, n. p.

Praes. ind. veselim se, veseliš se, veseli se; veselimo se, veselite se, veselé se.

Imperf. Ind. veseljah se, veseljâše se; veseljâsmo se, veseljâste se, veseljâhu se.

Perf. comp. ja sam se, ti si se, on, a, o se je veselio, la, lo; — mi smo se, vi ste se, oni, e, a su se veselili, le, la.

Plusq. ja biah se, ti, on, a, o biâše se veselio, la, lo; — mi biâsmo se, vi biâste se, oni, e, a biâhu se veselili, le, la, — ili ja sam se, ti si se, on, a, o se je bio veselio, la, lo; — mi smo se, vi ste se, oni, e, a su se bili, e, la veselili, le, la.

Futurum absolutum: ja ću se, ti ćeš se, on, a, o će se; — mi ćemo se, vi ćete se, oni, e, a će se veseliti. —

Fut. exactum: ja ću se, ti ćeš se, on, a, o će se *bit veselio*, la, lo; — mi ćemo se, vi ćete, se, oni, e, a će se *bit veselili*, le, la.

Imperativ: vesèli se ti, vesèli se, ili nek se veselí on, a, o; vesèlimo se mi, vesèlite se vi, nek se veselé oni, e, a. —

Inf. Praes. veseliti se. *Sup.* veselit se. *Gerundiv ili Transgressiv Praes.* veseleć, veseleći se. *Participium praes. ger. v. transgressivi:* veseleći, ća, će se; — veseleći, će, ća se. *Participium praet. activi:* veselio, la, lo se; — veselili, le, la se. —

Tako se isto sprežu: *radovati se; sětiti se* i *sětjati se; mučiti se; ljutiti se; sèrditi se; roditi se* i *radjati se; rojiti se; kotiti se; sramiti se; šetati se; bojati se; znojiti se; smilovati se; oglušiti se*, itd.

§. 65.

O sprezanju neosobnih glagoljah.

1. Glagolji neosobni (verba impersonalia, unpersönliche Zeitwörter) imenuju se oni, koji se upotrěbljuju samo i jedino u *tretjoj osobi jed. broja* po svih načinih i vrěmenih te *neizvěstan* ili *otajan* subjekt naznačuju i sami po sebi cělu izreku sačinjavaju, n. p. *germí, síva, pucá, smèrkava se, oblači se, vedri se, smèrzava se*, itd. od infinitivah: *gèrměti* ili *gèrmljeti, sívati, pucati, smèrkavati se, oblačiti se, vedriti se, smèrzavati se*, itd. (Prispodobi §. 46: 9.).

2. Ima někojih glagoljah neosobnih, koji su *objektivni* — i koji se sa osobnim zaimenom kojegod od triuh osobah upotrěbljuju u *Akusativu* ili u *Dativu*, n. p.

a) u *Akusativu:*

zebe	me	Sing.
bolí	te	
mérzí	ga	
sérdí	nas	Plur.
ljutí	vas	
peče	ih	

Pazka. Zaime osobno može se i predpostaviti, kad se hoće da kaže štogod većjom silom (emphasis, Nachdruck), n. p. *mene, tebe, njega; nas, vas, njih* zebe, boli, mérzi,. itd.

b) u *Dativu:*

hoće	mi	se
neće	ti	
čini	mu, joj	
grusti	nam	
gadí	vam	
vèrtí	im	
snìlo		
prohtělo		
smùčilo		

Pazka. Zaime se može i ovdě predpostaviti, kad se hoće većjom silom da očituje osětjanje puteno ili ćutjenje duševno, n. p. *meni, tebi, njemu, njoj; nam, vam, njim* se hoće, neće

grusti, gadi, vèrti, čini — snilo, prohtělo, smučilo. itd. (Prispodobi §. 46: 9. *Pazka.*, str. 236.).

§. 66.

O nepravilnih glagoljih.

1. Nepravilni glagolji (verba anomala, unregelmässige Zeitwörter) zovu se oni, koji u tvaranju svojih načinah i vrěmenah neidu po jednom i istome obćenitome pravilu, nego su veoma ćudljivi, n. p. Inf. iti (= ići), — Praes. *idem*, *ideš*, *ide*; *idemo*, *idete*, *idu* (m. im, iš, i; imo, ite, iju). Imperfectum: *idjah* (m. ijah). — Part. praet. activi: *išao*, *išla*, *išlo*; — *išli*, *išle*, *išla* (m. *il* ili *io*, *ila*, *ilo*; — *ili*, *ile*, *ila*), itd.

A u latinskom jeziku: Praes. Ind. *fero*. Praet. Perf. *tuli*. Supinum: *latum*.

U němačkom jeziku: Inf. *stehen*, *gehen*. Praeteritum: *stand*, *ging*. Particip: *gestanden*, *gegangen*, itd.

2. Uprav govoreć jezik ilirski niti neima nepravilnih glagoljah; jer sva nepravilnost sastoji u *blagoglasju*. Tako n. p. znamo već iz §. 48. kakov je zahodnjak bio u slavjanskih glagoljih, dok jih nije veleumni *Dobrovský* u VI razredah sklasificirao, premda je još pric Dobrovskoga spoznao i izrekao oštroumni *Kopitar*, da za tvaranje cěle sprege slavjanske *Praesens* i *Infinitiv* sačinjavaju temelj. (Prispodobi §. 51.). — Tako dakle napokon znamo, da mnogi glagolji I., V. i VI. razreda po *infinitivu* prelaze glede sprege *sadašnjega vrěmena* u drugi razred iliti u *drugu spregu*, a to sve radi blagoglasja, koje se očitiva razvitjem organskih govornih silah.

Uslěd spomenutih blagoglasnih proměnah dèrže se dakle u ilirskom jeziku kao nepravilni slědeći glagolji:

a) *Mogu*, *moći* i *gnati*, *ženem* (= *gnam*, *gnati* u sastavljenih glagoljih: *dognati*, *izagnati*, *pognati*, *prignati*, *prognati*, *razagnati*, *sagnati*, *ugnati*, *zagnati*) imadu dvostruk i trostruk *praesens indikativa*, n. p.

Jed. br. mògu,	*možem*	i *morem:*	gnam,	ženem	i	renem
	možeš	„ moreš:	gnaš,	ženeš	„	reneš
	može	„ more:	gna,	žene	„	rene
Množt.	možemo	„ moremo:	gnamo,	ženemo	„	renemo
	možete	„ morete:	gnate,	ženete	„	renete
	mogú	„ moreju: (slov.)	gnaju,	ženú	„	renú.

b) Glagolji I. oblika: *iti* ili *ići* (i sastavljeni: *dojti* m. *doiti* i *doći; najti* i *naći; prīti* i *príći; projti* i *proći; uniti* i *uníći; uziti* i *izići; zajti* i *zaći*, itd.), *znati* (i sastavljeni s predlozí: *do, po, pri, raza, sa, za*), *imati*, *dati* (i sastavljeni s predlozí: *do*, *iz*, *na*, *o, po*, *pre*, *pri*, *pro*, *raz*, *sas* — sasdati = sazdati — *u*, *uz*, *za*) primaju radi blagoglasja u sadašnjem vrěmenu indikativa prirastak (uzmnožak, augmentum) *dem,* po kojem idu u II. spregu i odatle izvode (poradi blagoglasja) svoja *perfecta simplicia*, a napose *idem*, *znadem* i *imadem,* kao glagolji *imperfektivni* svoj *praeteritum imperfektum*, n. p.

Praesens.

idem, ideš, ide; — idemo, idete, idú.

Praeteritum.

	Imperfectum.	*Perfectum.*
Jed. br.	id-*jah* (znadjah, imadjah)	id-*oh* (sa predlozí: *prídoh, sidoh, dojdoh, najdoh,* itd.)
2. 3.	id-*jàše*	id-*ě*
Množt.	id-*jâsmo*	id-*osmo*
	id-*jàste*	id-*oste*
	id-*jâhu*	id-*oše.*

Pazka. Glagolj: *iti*, *idem* = *ići*, *idjem* i odavle sastavljeni glagolji primaju svoje *párticipe praeteriti activi*, *passivi*, *gerundivi* vel *transgressivi*, od zastarěloga glagolja *šedu* ili *šadu* (prispodobi §. 52. str. 264: 4. *Pazka*).

Participium praet. activi:

išao, šla, lo; — išli, le, la. A tako *došao*, *našao*, *pošao*, *prišao*, *prošao*, *ušao*, *zašao*, itd.

Participium praet. passivi:

došast, a, o; — sti, ste, ta. Tako i *našast* (a ne: *nadjen*, kao što smo na str. 264 i 265. dokazali), *prošast.*, itd.

Gerundium v. Transgressivus praeteriti:

došad i *došav*, *došavši; išad, išav, išavši; našad, našav, našavši; ošad, ošav, ošavši; pošad, pošav, pošavši, prošad, prošav, prošavši*, itd.

Participium praet. gerundivi vel transgressivi:

došavši, vša, vše; vši, vše, vša. Tako: *izišavši, našavši, odišavši* ili *otišavši, prišavši, prošavši*, itd.

§. 67.

O glagoljih manjkavih.

Glagolji manjkavi (verba defectiva) zovu se oni, koji neimaju svih načinah, vrěmenah i osobah. Takovi su slědeći:

1. Glagolj *velěti*, *velim* ili po starom: *velju* (kao *hoću* = hotju. Prispodobi §. 56. str. 276. B.), *veliš, veli; velimo, velite, velé*, neima nego ovo sadašnje vrěme pokaznoga načina, zatim praeteritum imperfectum: *veljah*, 2. 3. *veljâše; veljâsmo, veljâste, veljâhu*, — i napokon Gerundiv ili Transgressiv praesentis: *veleć, veleći* — te odatle i Participium praesentis: *veleći*, ća, će; — ći, će, ća. — I ovo su kao *imperfektivna* vrěmena od *perfektivnoga* glagolja *reći, rečem* ili *reknem*, koi ostalo manjkajuće dopunjuje, — dà, i isti gerundium praesentis: *rekuć, rekući* imade u izreci: *tako rekuć* — město: *tako veleć*, što je neobično. —

2. U *Primorju* i *slovenskih* krajinah pokratjeni praesens: *grém, gréš, gré; grémo, gréte* (i greste), *gredú* od cěloga: *gredu* ili *gredem, gredeš, grede; gredemo, gredete, gredú* (m. idem, ideš, ide; idemo, idete, idú). — Odatle je gerundium: *greduć, gredući* (m. iduć, idući).

U starih *dubrovačkih, dalmatinskih* i *primorskih hèrvatskih* knjigah nalazi se i infinitiv *gresti* i *grediti*, odkle praet. imperfectum: *gredih:*

„Kad tuj bih, već neznah od mene ča biše;
Al *gredih*, al lítah zdvižuć se poviše.“
(Ivan Ivanišević: „*Kita cvitja razlikova.*“)

1 *gredjah, jâše; — jȁsmo, jȁste, jâhu:*

„Svake od vȁrste množtvo ljudi'
Š njim *gredjâše* sjedinjeno,
Božanstvenom njega ćudi
I dobrotom zanešeno.“
(Gj. Palmotić. *Kristiada.* I: 11).

„Isti božji sin ljubjeni
Često u templo své *gredjâše*,
Gdi svoj zakon božanstveni
Ljubežljivo svieh učâše.“
(Palm. *Kristiada.* II: 138).

„K njemu na svak čas *gredjȁhu*,
Da jih ozdravi i pokriepi,
Ki zliem' ranam' tugovâhu:
Klasti, hromi, niemi, sliepi.“ —
(Palm. *Kristiada.* II: 118.)

Inače je od glagolja *gredem*, *gresti* ili *grediti* obćenitie poznat sastavljen prislov (adverbium): *mimogred, mimogrede* (m. mimoiduć).

3. Zastarělo *dím, díš, dí* (město: velim, veliš, veli) upotrěbljuje se u starih Dubrovčanah, na koliko mi je poznato, samo u jedinstvenom broju i to u pȅrvoj osobi, *) n. p.

„*Dím* Gašpara Milostića,
Ki u hȁrvatskom rodjen kraju,
Bì li znanje ali srića,
Jur stolovȁ na Dunaju.“
(Gundulić. *Osman.* III: 6).

*) U českom narěčju upotrěbljuje se u jed. i možt. broju: *dim, diš, di; — dime, dite, di* i *ději.* (Prispodobi: „*Lehrgebäude der böhmischen Sprache,*“ von Jos. Dobrovsky. Prag 1819, str. 248: §. 105.).

„Stíd me je, pravo *dím*, gdi se vam, žene, mní,
Odveće da tužim po način neredni.“
(Dominko Zlatarić. Sofoklova *Elektra*. U Zagrebu, 1852, str. 17.).

„Da mnieš, pràvo *dím*, vesel bi t' bio dosti.“
(D. Zlatarić. Sof. *Elektra*. str. 22.).

„*Dím*, da bih pošteno slobodu prijala,
Ali se hvaljeno s životom razstala.“
(D. *Zlatarić*. Sof. *Elektra*, str. 68.).

„*Dím* sitnu rosicu, iz vedra ká pada,
Ter mokri travicu, gdi 'e ravna livada.“
(Mavro *Vetranić*. Posvet. Abr. Skaz. II. gov. 3. u Zagrebu, 1853. str. 111.).

Odsěk VI.

O prislovu.
(de adverbio.)

§. 68.

A. Razredba prislovah.

1. **Prislovi** su opreděljujuće rěči predikata iliti pogovora, kojimi se *način* ili *okolnost* činjenja, stališa ili svojstvo naznačuje po pitanjih: *kako, gdě, kada?* itd. — Po prislovih se naznačuju pobližje *glagolji*, *pridavnici* i ini *prislovi* (prispodobi §. 8: 9. na str. 39), n. p. Ovaj čověk misli *pravo* i *dobro;* to je vèrlí, *pravo* i *pošteno* misleći čověk. —

„Vrěme je *već*, da i mi *jedanput bolje* oči otvorimo i bez svake strasti *pametno* potražimo, šta naš jezik i narod hoće.“ (Dr. Jovan *Steić:* „*Ogledi umne nauke*“ ili „*zabava za razum i srce.*“ IV. knjiga. U Budimu, 1836, str. 158.).

2. Prislovi se diéle u slědeće razrede:

I. Prislovi města (i pravca).
(adverbia loci et directionis).

a) na pitanje: gdě? (ubi? wo?)

Ovdě (*obs.* ovd', ovděk, ovděka, ovděkar, ovděkare*); ondě (*obs.* ond', onděk, ondčka, onděkar, onděkare*); tù (*obs.* tùj, tud', tudě, tuděk, tuděka, tudčkar, tudčkar, tudčkare*); tam, tamo (*obs.* tamo, tamoka, tamokar, tamokare*); dolě, gorě, ozgor, odzgora (=odsgora, *dubrov.* sgar, zgar, zgara), ozgó; ozdol (= odsdol), odzdola, odzdó; lěvo, s lěva, desno, s desna, ob lěvu, ob desnu (razuměva se: *ruku*); polag, poleg; pored, poreda, upored, uporeda, uzpored, uzporeda; usrěd, usrěd srědine; naprěd, naprěda, sprěd, sprěda; otrag, otraga (= odtrag, odotrag, odotraga, ostrag, ostraga = odzad, odzada (slov.), unutri, vani; doma, na dvoru, na polju; ovkraj, s ove strane; onkraj, s one strane; igdě; nigdě; něgdě; drugdě; drugovdě (= *dubrov.* indje, inudje); gděgod, gděgodj, gděgoděr; gdě mu drago, svagdě, svugdě, svigdě, svigděr, svud, svuda, posvud, posvuda; okol, okolo, okó; blizo, blizu; tja (*slov.* tjam i tija, tijam) i tjak = čak, dalek, daleko, daleč, daleče;

b) na pitanje: kamo? (quo, quorsum? wohin?)

Amo, ovamo, sěmo (obs. *slov.* simo); tamo, tamoka, tamokar, tamokare), onamo; dolě, gorě; desno, lěvo, lěvke (= na lěvo), uprav, upravo; uzpravo, nizpravo; krivo, nakrivo; napèrvo, naprěd, naprěda; natrag, nazad, nazada (slov.); doma, kući, unutra, unutar, van, vanka (*obs.*) na dvor, na polje; okol, okolo, okó; kraju, na kraj, ukraj (= na stranu), usrěd, usrěd srědine; ovkraj, na ovu stranu; onkraj, na onu stranu = prěk, prěko: ikamo, nikamo, někamo, drugamo (*dubrov.* inud, inuda), kamogod, kamogodj, kamogoděr, kamo mu drago; svakamo, svikamo; tja = tjak = čak, dalek, daleko, daleč, daleče; blizo, blizu;

c) na pitanje: kuda? (quâ viâ? welchen Weg? wodurch?)

Kuda ili kojim putem: ovud, ovuda, ovuděr; tud, tuda, tuděr; onud, onuda, onuděr; ikud, ikuda; nikud, nikuda; někud, někuda; kudagod, kudagodj, kudagoděr, kuda mu drago;

*) Prispodbi §. 45. na str. 225: *Opazka 1.*)

svakud, svakuda, svikud, svikudj; desno (desnim putem); lěvo (lěvim putem); prěko, poprěko (prěkim putem), kroz, skroz, posrěd, posrěd srěde, srědinom; okolo, na okolo.

Pazka. Obično se pita: *kuda?* město : *kamo?* A tako Dubrovčani opet pitaju: *gdě* ideš? město: *kamo* ideš? *gdě* ćeš? město: *kamo* ćes? — Tako i *ovdě* ili *ôdi* město: *ovamo*, n. p.

Podniet veće nebì meni,
U žalosnoj gledat sgodi
Oni ures božanstveni,
Tiem obratih stupaj *ôdi.*
(Gundulić. *Ariadna.* IV: 1).

Ja ću činit, što ti hoćeš,
Gdie ti 'e ugodno, svud me vodi;
Strah me 'e, da opet bàrzo *ôdi*
Sasma tužno sa mnom doć ćeš.
(Gundulić. *Ariadna.* IV: 2.)

d) na pitanje: *odkle, odakle, odkale* = *odkud, odkuda?* (unde, woher?).
Odavle, odovle i odavde, odovud; odatle, odtale, otale, odotle odtole, otole, odtud, odtuda; odanle, odonle; odozdol, odozdola, odozdó; odozgor, odozgora (*dubrov.* sgar, sgara, zgara, odsgara, odzgara, odizgar, odizgara), odozgó; s desna; s lěva; sa strane; s ove strane; s one strane; sprěda; s traga, odostraga; s dvora; s polja; s reda; s bliza; s daleka; s prěka; iz nutra; iz vana; iz bliza; iz daleka; od kuće (s doma); iz okola, iz prěka; iz srědine; iz srěd srědine; odklegod, odklegodj, odklegoděr; odkle mu drago; odnikle, odnikale, odnikud, odnikuda; odněkle, odněkale, odněkud, odněkuda; odsvud, odasvud, odasvuda, od, oda svih stranah; od drugud (*obs.* od inud, od inuda), itd.

Pazka. Město *odkle, odakle* i *odkale* veli se takodjer *odkuda?* — ali je pèrvo pravilnie.

e) na pitanje: *dokle?* (quousque? bis wohin?)
Dovle, dovde, dotle, dotud, dotuda; donle, donde; do gori; do doli; doněkle, doněkale, doněkud, doněkuda; donikle, donikale; doklegod, doklegodj, doklegoděr, dokle mu drago; *do*-svuda, do svih stranah.

Prislovi vrěmena.
(adverbia temporis.)

A. Na pitanje: *kada?* (quando? wann?).

1. sadašnje vrěme.

Sad, sada = jàko (sèrbsko-bugarski), baš sada, ravno, uprav sada, ov, ovi, ovaj čas, čâsak, ovaj hip, ovaj mah, tek, tekar, istom; — bérzo, čas prie, časom, čâskom, po času, za jedan čas, za tili (mali) časak, namah, odmah, umah, mahom, mahom mašce, hitro, směsta, skoro, taki, udilj, ured, ureda, za čas, za tren, trenutak.

2. prošlo vrěme.

Jur, jurve (ure = vre, *slov.*), već, veće, većem, jur davno, odavna (= od davna), davno i davno; jučer, prekjučer, zanojučer (= za ono jučer); lani, preklani; něki dan, onomad, onomadne, vetomadne (*slov.*), nĕgdě prie; sinoć, preksinoć, tada, tadaj, licem na (t. j. *uprav na,* n. p. božić, uzkèrs, duhove, itd.), itd.

3. buduće vrěme.

Do pódna, do pódne; do večer, do večera, do jutra, sjutra, sutra, do sutra, preksutra, do preksutra, prekosutra, zanosutra (= za ono sutra), godini, na godinu, do godine danah; k jeseni, k lětu, k zimi, k prolětju, na prolětje; odsad, odsada, odsele, u buduće, u dojduće, u naprědak, itd.

4. izvěstno vrěme.
(sadašnje, prošlo i buduće.)

a) Danas, jutros, večeras, noćas, lětos, prolětos, jesenas, zimus.

Pazka 1. Ovi prislovi sastavljeni su sa zastarělim pokaznim zaimenom (obsoletum pronomen demonstrativum): *sij* ili *saj*, *sá*, *sé* (= ovi ili ovaj, ova, ovo) i to pokratjenim *s* sa dotičnim blagoglasjem *as*, *os*, *us*, što znači: *ovaj* dan, *ovo* jutro, *ovu* večer, *ovu* noć, *ovo* lěto, *ovo* prolětje, *ovu* jesen, *ovu* zimu.

Pazka 2. K prislovom: *danas*, *jutros*, *večeras*, itd. dodaje se ponĕgda radi veće govorne sile zasuvka (paragoge) *ka* i *ke*, n. p. danas*ka*, jutros*ka*, večeras*ka*, noćas*ka*, lĕtos*ka*, prolĕtos*ka*, jesenas*ka*, zimus*ka* i danas*ke*, jutros*ke*, itd.

b) *Instrumentalom*: Danjom = danju, dnevi, noćjom = noćju (ili po danu i po noći), zimom = zimi (= po zimi), lĕtom = lĕti (po lĕtu), prolĕtjem (u prolĕtje); zorom (u zoru), jutrom (svako jutro), pódnevom (svako pódne), večerom (svaki večer), n. p. štogod raditi.

5. neizvĕstno vrĕme.

Često, čestokrat, čestoput, jednoč = jednom, nĕkoč, gdĕgdĕ, nĕgdĕ, kadgod, kadgodj, kadgodĕr, kadagod, kada god mu drago, budi kad mu drago, kad mu volja; ako igda, ako ikada; kadkad, kadkada, kad i kad, kadšto, gdĕšto, nĕgda, ponĕgda; nĕgdĕ prie; nikad, nikad i nikada; rĕdko, rĕdko kada, malo kad, malokada; svaki dan; opet; neprestano, sveudilj; u svako doba, u svako vrĕme; vasdan, po vazdan, svagda, vazda, navĕk, uvĕk, vavĕk; napokon, najposlĕ, najzad (slov.).

B. Na pitanje: odkle ili odkada? (a quo tempore? seit wann?).

Odsad, odsada = odsele (obs. od se le, t. j. od ovoga časa) = od jàko (sèrbsko-bugarski); od danas; od jučer, od prekjučer; od sinoć, od noćas, od lani, od preklani, od lĕtos, od prolĕtos, od jesenas, od zimus, od skora, od jutros, od pódne, od večeras, od zore, od vĕka, itd.

C. Na pitanje: dokle ili dokada?

Dosad, dosada = doslĕ, dosele = do jàko (sèrbsko-bugarski, odkle *adj.* dojakošnji = dosadašnji), do ovoga časa, do ovoga hipa, do danas, do jučer, do prekjučer, do pódne, do večeras, do pónoči, do zore, do jutra, do nĕkle (t. j. do nĕkoga vrĕmena), do skora, do tada, do níke nikomice (t. j. duboko u noć, spät in die Nacht, in seram noctem), do vĕka, ni do vĕka (= nikad i nikada), itd.

III. Prislovi kolikoće.
(adverbia quantitatis.)

A. *Izvěstni brojni:*

a) redni (ordinalia): pèrvo, drugo, tretje, četvérto, péto, šesto, sedmo, osmo, deveto, deseto, jedanaesto, itd., dvadeseto, trideseto, itd., stoto, dvěstoto, tristoto, itd., tisuće, dvětisuće, tritisuće, itd.

b) opetovni (iterativa): jedanput, dva put, tri pút, četiri pút, pet pút, šest pút, itd., ili dva puta, tri puta, četir puta, pet pútah ili pútih, šest pútah ili pútih, itd.

Pazka 1. Město: jedan put, dva put, tri put, itd. veli se u *slovenskih* i *primorskih* krajih: jedan krat, dva krat, tri krat, sto krat, tisuć krat, itd.

Pazka 2. Město: jedan put ili jedan krat veli se i *jednom* i *jednoč;* město dva put ili dva krat, tri put ili tri krat, itd. nalazi se u dubrovačkih pisalácah: *dvaš*, *triš*, *četiriš, petiš*, itd. (Prispodobi §. 43. str. 222.).

c) uzmnožni (multiplicativa): jednostruko, dvostruko, trostruko, četverostruko, peterostruko, mnogostruko, mnogostručno, itd., ili jednogubo, dvogubo, trogubo, četverogubo, peterogubo, itd.; — jednojako (= jednako) ili jednovèrstno, dvojako ili dvovèrstno; trojako ili trovèrstno, itd., mnogovèrstno. (Prispodobi §. 43. str. 221.)

B. *Neizvěstni:*

Dovoljno, dosta, obilato, izobila, odviše, suviše; mnogo, više, ponajviše; malo, manje, ponajmanje; većinom, stranom, koje, bar, barem, istom, tek, malko, malčice, mèrva, mèrve, mèrvice, něšto, poněšto, několiko, nikoliko, ovoliko, toliko, onoliko, itd.

IV. Prislovi kakvoće
(adverbia qualitatis.)

Ovi naznačuju svojstvo ili dělovanje predmetah na pitanje: kako? dvovèrstnim načinom:

a) *slučeno* (konkretno, *in concreto*, kao rěči stvarih), kojimi se naznačuje svojstvo po svóme sadèržaju, n. p. on

govori *pravilno*, piše *lěpo*, riše *krasno*, uči se *marljivo;*

b) *odlučeno* (abstraktno, *in abstracto*, kao oblične rěči, Formwörter), kad se samo i jedino kakvoća naznačuje, n. p. on govori *ovako*, a radi *inako* (drugačie). Takove su rěči: *tako, ovako, onako, svakojako, na opako, drugačie, inače, uprav, na toliko, vèle, vèrlo, dapače, neizměrno, sasvim, jednako, samo, jedino, jedva, ni izdaleka, ni zapet, itd.*

Pazka. Prislovi *konkretni*, koji ovamo spadaju, izrazuju koje *kakvoću* ili *kakvo* je što (*prislovi kakvoće* u užjem smislu, n. p. on govoraše *lěpo, pravilno, sbiljno, umiljato,* itd.), — koje *način* čina ili *kako* nešto *biva* (prislovi *načina* ili *adv. modi*, n. p. on dojdè *bèrzo;* on mi je pripovědao *ustmeno*), — koje opet něku pobližju *okolnost* (prislovi *okolnosti* ili *adv. circumstantiae*, n. p. on je govorio *badava, u větar,* itd.).

Ovamo spadaju i one vèrsti prislovah, koje naznačuju *način života, govorenja* ili *dělovanja* cěloga roda ili vèrstih, n. p. platiti ili živěti *carski, kraljevski, gospodski, popovski, bratski;* govoriti: *česki, poljski, ruski, ilirski, němački, francezski, englezski, turski, magjarski, vlaški, talianski, španjolski, ciganski; lisičji, pasji, mačji,* t. j. *način,* kao što običaju: lisice, psi, mačke, itd.

V. Prislovi za opreděljenje načina mišljenja i govorenja.

Prislovi, kojimi se opreděljuje način mišljenja i govorenja jesu slědeći:

1. *jećući* iliti *potvèrdjujući* (*adv.* affirmativa): dà; dà, dà! da što? neg što? dakako? doista, doisto, zaisto, jamačno, u istinu, na svaki način, lje, ufano, stanovito, sigurno, bez sumnje, ravno, doduše, sbilja = zbilja, zbiljam, itd.

2. *niječući* (negativa): ne, ni, nipošto, nikako, na nikakov način, nikad, nikada, nikadar, nikadare, nikad i nikada, nikad za nikada, nigda, nigdar (slov.), itd.

3. *pitajući* (interrogativa): zar? zašto? da l', da li? — li? (n. p. jesi li, je li, jeste li, jesu li? itd. svakim glagoljem, vrěmenom, brojem i osobom u indikativu i optativu), pošto, na što? jer, jere? (= zašto?), jel', jel'de (za 2. osobu jed. br.), jel'te (za 2. os. množt. br.)

4. *sumnjivi* ili *dvojbeni* (potentialia): možebit, morda, (*slov.* mozbit, morebit): po svoj prilici, itd.

5. *poželjani* (optativa): ipak, da bi ipak, ako bi ipak, itd.

§. 69.

B. Tvorba i sklonba (stupnjevanje = prispodoba = comparatio) prislovah.

I. Tvorba.

Mnogi su prislovi iz inih rěčih *proizvedeni* ili su š njimi *sastavljeni.*

1. Proizvedeni:

a) iz *samostavnikah* tvorkom instrumentala *om* ili *em*, n. p. jutr-*om*, večer-*om*, zor-*om*, podnev-*om*, lět-*om*, zim-*om*, dan-*ju* (= dan-*om*), noć-*ju* ili noć-*jom,* pravc-*em* (od pravac), kraj-*em,* stran-*om*, itd.

b) iz *pridavnikah* (osobito prislovi *kakvoće*) tvorkom *o*, n. p. dobr-*o* (od dobar), zl-*o* (od zal, zao, zó), lěp-*o* (od lěp), krasn-*o* (od krasan), mirn-*o* (od miran), ustmen-*o* (od ustmen), pismen-*o* (od pismen), itd.

c) iz *pridavnikah* označujućih cěli rod, spol ili vérst tvorkami *ski* i *ji*, gdě se podrazuměva: *na način*, n. p. gospod-*ski* (n. p. živěti), němač-*ki* (m. němač-*ski*), francez-*ski*, englez-*ski*, če-*ski* (m. čes-*ski*), ilir-*ski* (n. p. govoriti); — mač-*ji* (m. mačč-*ji* od mačk-a), pas-*ji* (n. p. zlo živěti kao mačke i psi, t. j. na način *mačji*, *pasji*), itd.

2. Sastavljeni:

n. p. *na*-mah, *od*-mah, *u*-mah, *na*-trag,*os*trag (= *od*-trag), onoma-dne, vetoma-dne, prek-jučer, zano-jučer, dan-*as*, jutr-*os*, večer-*as*, zim-*us* (Prispodobi §. 68: II. Prislovi vrěmena, 4. izvěstno vrěme), jedan-put, dva-krat, tro-struk, četverovèr-stan, dvo-jak, tro-gub, itd.

II. Sklonba.

Prislovi neimaju sklonbe po spolih, brojevih i padežih, nego su *nesklanjavi* (indeclinabilia, unabänderlich). Sasvim time imade prislovah, osobito označujućih *kakvoću*, koji primaju *stupnje.*

a) Pèrvi stupanj je isti prislov, drugi stupanj se označuje priděvši tvorku *je*, *ie* ili *e*, kako već blagoglasje uzhtie, tretji stupanj postane predsuvkom čestice *naj* drugomu stupnju, n. p. bělo, běl*je*, *naj*běl*je*; cèrno, cèrn*je*, *naj*cèrn*je*; slabo, slab*ie*, *naj*slab*ie*, ili slab*lje*, *naj*slab*lje*; zdravo, zdrav*ie*, najzdrav*ie*; oštro, oštr*ie*, *naj*oštr*ie*; tvérdo, tvèrd*je*, *naj*tvèrdje; ljuto, ljut*je*, najljut*je*; čvérsto, čvèršt*je*, najčvèrst*je*; vruće, vruć*je* = vrùće, *naj*vruć*je* = najvruće; dugo, duž*je*, *naj*duž*je* ili dùž*e*, *naj*dùže); jako, jač*je*, *naj*jačje (= jàče, *naj*jàče); duboko, dub*lje*, *naj*dub*lje*; tanko, tan*je*, *naj*tan*je*; kratko, krat*je*, *naj*krat*je*; nizko, niž*je*, *naj*niž*je* (= nìž*e*, *naj*nìž*e*); visoko, viš*je*, *naj*viš*je* (= vìš*e*, *naj*vìše), itd.

b) Někoji pridavnici imaju posve nepravilne stupnje, n. p.

dobro	—	*bolje*	—	*naj*bolje
zlo	—	*gorje* / *gòre*	—	*naj*gorje / *naj*gòre
mnogo		*višje* / *više*	—	*naj*višje / *naj*više
malo		*manje*	—	*naj*manje.

c) Najvišji stupanj vlastitosti iliti svojstvo koje osobe ili stvari, — neprispodabljajući je s nikakvom inom, — može se očitovati *positivom* iliti pèrvim stupnjem, dodavši mu prislóvne čestice: *prem* ili *pre*, *vele*, *velma*, *veoma*, *vèrlo*, *jako* (= *zdravo*, u srěmskom, *zlo*, u slovenskom podnarěčju), itd., n. p. *prem* krasno ili *pre*krasno, *vèrlo* dobro, *veoma* lěpo, *jako* ružno, zločesto, itd.

d) U ostalom valjaju ovdě za tvaranje drugoga i tretjega stupnja prislovah ona ista pravila, koja gore u §. 42. za pridavnike razvismo.

Odsěk VII.

O predlogu.
(de praepositione.)

§. 70.

1. Predlozi su nesklanjave čestice, koje služe za pobližje opredĕljenje razměrja izmedju pojedinih pojamah u stavku, n. p.

Jur *na* krilieh *od* větara'
Glas *po* svemu sviêtu pàrši,
Kô kraljević silna cara
Kopja slomì, sablje skàršì.

U vedrini *nad* oblacim
S iztoka mu *do* zapada
Sunce upisà zlatnim zracim
Ime, kojim slava vlada,

Kažuć, da on *pri* Niesteru
Iztočnoga razbì zmaja,
Leteć *za* njim *u* potieru
Sivi oró *do* Dunaja.

(Iv. Gundulić. *Osman.* I: 23—25).

2. Predlozi su ili korenite rěči, kanoti: *o, ob, u, do, na, od, po, pri, iz, brez* (= prez, bez), *kod* = *kon, rad, sred, vèrh, pram* = *prem, proz* = *kroz* (= črez = čez), *niz, uz, med, nad, pod, pred, s* = *sa, za* ili su proizvedeni:

a) iz samostavnikah: *kraj* (od *kroj:* krojiti), *put* (odkle putovati); *město, měšte; vís:* odkle *vis*oko, višje, najvišje; *níz:* odkle i *niz*ko (dubr. *niz*oko), nižje, najnižje (= nìže, najnìže).

b) iz pridavnikah: *blizo* ili *blizu* (od *bliz*), *daleko* (od *dalek*, odkle *komp.* dalje), itd.

c) iz glagolja: *mimo* (od mi-nu-ti), ili su sastavljeni: izim, izmed, izmedj, izmedju, iznad, izpod, izpred, nadno, nakon, nakraj, naměsto, napokon, nasrěd, navèrh, okol, okolo, okó, okrom, ovkraj, onkraj, pokraj, poleg, poput, porad, poradi, pored, poslě, poslim (iz *po* i *se le*), posrěd, potlam, potlim (= poslim, poslě), povèrh, savèrh, svèrh, nasrěd, posrěd, usrěd, naprama, spram, sprama, sprema, suprot, suproć, zarad, zaradi.

3. Kao što u slavjanskom jeziku u obće: tako isto i u ilirskom narěčju napose imadu predlozi veliku moć to u sastavljanju, to u slaganju iliti skladanju rěčih. Osobito se pako očituje njihova moć u sastavljanju s glagolji; jer oni pretvore proste trajuće glagolje u minuće, a iz ovih tek onda mogu postati *trajućimi* i to *opetujućimi* ili *počeštjujućimi*, kad se iz svoga pèrvobitnoga oblika u V. ili VI. pretvore. (Prispodobi §. 4. str. 11 i 12: *o* prelazi u *a*, i §. 48. str. 241 i 242: V. i VI.)

4. Predlozi su někoji

a) nerazdruživi iliti nerazstavljivi (praepositiones inseparabiles, untrennbar), kanoti: *pa* (postavši iz *po*), *pra*, staroslavj. прѧ = prja, slov. *pre: preděd*), *pro* (pokratjeno od *proz* = kroz), *pre* (pokratjeno od *preko* = preo, pro), *raz*, n. p. *pa*toka m. *po*toka; *pa*ledica m. *po*ledica; *pa*letkovati m. *po*letkovati; *pa*berkovati (= pobirkovati) m. *po*berkovati (= pobirkovati); *pra*baba m. *prja*baba; *pra*děd m. *prja*děd; *pra*otac m. *prja*otac; *pro*zor, *pro*rok, *pro*reći, *pro*rokovati, *pre*teći, *pre*ticati, *pre*pisati, *pre*pisivati; *pre*dati, *pre*davati; *raz*bor (od *raza*brati, *raz*birati); *raz*log (od *raz*ložiti, *raz*lagati); *raz*dor (od *raz*drěti, *raz*dirati), itd.

b) razdruživi ili razstavljivi (praepositiones separabiles, trennbar), te postavivši iliti predloživši ih imenom ili zaimenom, *vladaju* (kako se obično kaže) ili *potrěbuju* (ištu, zahtěvaju) različite *kose padeže* (obliquos casus), naime: *genitiv*, *dativ*, *akusativ*, *lokativ* ili *praepositional* i *instrumental*.

5. Po različnosti znamenovanja zahtěvaju někoji predlozi *po jedan*, někoji *po dva*, a někoji i *po tri* padeža.

I. O predlozih, koji samo po jedan padež zahtěvaju.

A. *Predlozi, koji zahtěvaju Genitiv.*

Bez, beza (= brez, prez); blizo, blizu. — Cić, cića = cieć, cieća (=cjeća. *Dubrovački.* Prispodobi: *rad, radi, poradi*). — Daleko; do. — Iz, iza; izza; izim (prispodobi: *izvan, osim, osven, razma, razmi*); izmed, izmedj, izmedju; iznad; izpod; izpred; izvan (prispodobi: *izim, osim, osven, razma, razmi* = razvě = razvje, *cèrkvenoslavj.*). — Kod, kon; kraj (prispodobi: *pokraj, ukraj*); krom (prispodobi: *okrom, izim*). — Město (= měšte, *dubrov.* Prispodobi: *naměsto, uměsto*); mimo. — Nadno; nakom, nakon; nakraj; naměsto (prispodobi: *město, uměsto*); napokon (prispodobi: *nakom, nakon*); nasrěd; navèrh; niže, nižje. — Od, oda; okó, okol, okolo; okrom (prispodobi: *krom*); onkraj; osim (prispodobi: *izim*); osven (prispodobi: *osim*); ovkraj. — Pokraj (prispodobi: *kraj*); popolag, poleg; poput (prispodobi: *put*); porad, poradi (prispodobi: *radi, zaradi, cić, cića*); poslě, poslim, posrěd (prispodobi: *srěd, usrěd*); potlam, potlě (prispodobi: *poslě, poslim*); povèrh (prispodobi: *vèrh, vèrhu*); prě (prispodobi: *prie*); prěko; prez (prispodobi: *bez, beza*); prie; put (prispodobi: *poput*). — Rad, radi (prispodobi: *porad, poradi*); razi; razma, razmi = razvě = razvje (*staroslav.* Prispodobi: *izim*). — Savèrh, svèrh; sbog = zbog (prispodobi: *rad, radi, zarad, zaradi*). — Srěd (prispodobi: *posrěd, usrěd*); svèrh (prispodobi: *povèrh, savèrh*). — Ukraj (prispodobi: *kraj, pokraj*); uměsto (prispodobi: *město, naměsto*); uslěd; usrěd (prispodobi: *srěd*). — Vèrh, vèrhu (prispodobi: *svèrh*); — Više, višje. — Zarad, zaradi (prispodobi: *rad, radi*); zbog (prispodobi: *sbog*). —

B. *Predlozi, koji zahtěvaju Dativ.*

K, ka, n. p. *k* meni, *k* tebi, *k* njemu, *k* njim; *ka* kralju, *ka* Kruševcu, *ka* Krušedolu, itd.

Napram, naprama. (Prispodobi: *prama*, *prema*).
Prama, vidi: *Prema.*
Prema.
Proć, vidi: *Prot.*
Prot, proti, protiv, protiva, v. *Proć*, *Sproć*, *suproć.*
Sproć, sproću, vidi: *Prot*, *suprot.*
Suproć, suprot, suproti, vidi: *Prot*, *sproć.*

C. *Predlozi, koji zahtĕvaju Akusativ.*

Čez, črez, vidi: *Kroz*, *proz.*
Kroz, kroza, vidi: *Proz*, *čez.*
Niz, niza.
Nuz, nuza.
Proz, proza, vidi: *Kroz, kroza; čez, črez.*
Uz, uza.

D. *Predlozi, koji zahtĕvaju Praeposicional iliti Lokativ.*

Na, o, ob, po, pri, u = v, vu (slovenski) = va (primorski = čakavski).

Pazka. Od ovih jedini predlog *pri* zahtĕva samo *Praeposicional*; svi pako ostali predlozi kao: *na*, *o*, *ob*, *po*, zahtĕvaju i Akusativ, o čem dolĕ niže. Predlog *u* zahtĕva izim *Praeposicionala* jošte Genitiv i Akusativ, o čem ćemo takodjer dolĕ nižje obilnie prosboriti.

E. *Predlozi, koji zahtĕvaju Instrumental.*

Med, meda (radi blagoglasja), medj, medju.
Nad, nada (radi blagoglasja).
Pod, poda (radi blagoglasja).
Pred, preda (radi blagoglasja).
Spram, sprama.
Za.

Pazka. Slĕdeći predlozi: *med*, *nad*, *pod*, *pred* zahtĕvaju osim Instrumentala takodjer Akusativ, kako će se dolĕ niže obilnie pokazati.

Predlog *s* = *sa* (radi blagoglasja) zahtĕva izim Instrumentala jošte Akusativ. O svihkolicih tih predlozih sborit ćemo dolĕ nižje potanko.

II. O predlozih, koji po dva padeža zahtěvaju.

A. Predlozi: *s* = *sa* zahtěvaju

1. Genitiv

a) kad znači uzrok uměsto predlogah: *rad*, *radi*, *porad*, *poradi*, *zaradi*, *sbog* = *zbog*, n. p. s mene, s tebe, š njega, s nas, s vas, š njih, s toga, s otoga, itd. „*s* tebe sam propao, durch dich, per te; *s* tobom ga ne smijem da —, deswegen, ob hoc:

Sa šta brate odè u hajduke" —
(Vidi *Vukov* srpski rječnik).

b) kad znači něšto učiniti *odozgora dolě,* n. p. *s* konja, *s* krova, *sa* gore, *sa* bèrda, itd.

c) na pitanje *odkle?* n. p. *s* puta, *s* Kosova, *s* polja, *sa* zemlje, *s* desne, *s* lěve strane, *sa* straga.

d) kad znači *kao* u prispodbi, n. p. debela slanina *s* podlanice (Vukov srp. rječnik).

e) kad znači vrěme na pitanje *kada?* n, p. *s* jutra, *s* večera, *s* prolětja, itd.

2. Instrumental, kada znači družtvo na pitanje *s kime?* n. p. s menom, s tebom, š njim, š njom, s nami, s vami, š njimi, s Petrom, s Pavlom, sa sestrom, itd.

B. Predlozi: *na*, *o*, *ob*, *po* zahtěvaju

1. Akusativ, i to

a) predlog *na* na pitanje: *na koga*, *na što* ili *kamo?* n. p. udariti *na* neprijatelja, navaliti ili nasérnuti *na* grad; metnuti što *na* stol, ići *na* put; nataknuti sěno *na* vile; obuti opanke ili čižme *na* noge, itd.

b) predlog *o*, *ob* na pitanje: *o što?* n. p. udariti glavom *o zid*, nogom *o kamen;* oběsiti sito *o klin*; sěditi *ob desnu ruku,* ljusnuti *o ledinu,* itd.

Predlog *ob* (m. *kroz*) značeći trajanje vrěmena na pitanje: *kada?* n. p. *ob* dan, *ob* noć, *ob* lěto, *ob* zimu, itd.

Pazka. Inače se predlog *ob* ili *oba* (radi blagoglasja) upotrěbljuje u sastavljanju sa glagoljí, n. pr. *ob*–

brodìti (=*o*-bròditi, circumnavigo, umsegeln) za razliku od *ob*-roditi (fructifico, Früchte tragen), *ob*čuvati, *ob*graditi (= ograditi), *ob*hoditi, *ob*ići, *ob*igrati, *oba*sjati, *oba*stérti (= obastrěti = obastrijêti), *oba*suti, *oba*sipati, *ob*uzeti, *ob*uzimati, itd.

c) Predlog *po* na pitanje: *po koga?* ili *po što?* n. p. idem *po* brata, *po* kruh, *po* vino, *po* vodu, *po* sestru, *po* děvojku, *po* novce, *po* ženu, *po* mater, *po* kćer, itd.

2. Praeposicional (Lokativ).

Predlog *na*, kad se pítá: *gdě?* i znači

a) boravljenje, n. p. gdě si bio? — Odgovor: *na* polju, *na* straži, *na* časti, *na* piru (= *na* svatbi), *na* livadi, *na* brěgu, *na* gradu, *na* kuli, *na* tornju, itd.

b) město, na kom je něšto, n. p. voziti se *na* kolih, *na* taljigah; pukla karika *na* verigah; nosit koga *na* rukuh; imati negve *na* noguh, itd.

Predlog *o:*

a) u razgovoru ili pripovědanju na pitanje: *o kom?* (de quo, von wem?) *o čem?* (de qua re, wovon, worüber?), n. p. mí se razgovaramo *o* Petru, *o* Nikoli, *o* Stěpanu, *o* Stanku, itd.; govorit *o* svačem, *o* ničem, *o* našoj srěći, *o* našem veselju, *o* njihovoj tuzi i nevolji, itd.

b) kada znači vrěme ili rok na pitanje: *kada?* — n. p. *o* Božiću, *o* Uzkèrsu, *o* Gjurgjevu, *o* Petrovu, *o* Duhovieh, *o* Spasovu, *o* Ivanju dne, *o* pódne, itd.

Pazka. Predlog *ob* upotrěbljuje se osobito u podnarěčju slovenskom, n. p. *ob* sebi, *ob* svojem trošku; — *ob* drugoj, tretjoj, itd. uri (město: u dva, u tri, u četiri sata, u pet, itd. satih).

Predlog *po:*

a) na pitanje: *po* kom? ili *po* čem? (město: *kroz* koga, *kroz* što? — per quem, per quid, medio cujus, durch wen, wodurch ?), n. p. poslati što *po* kom; poznati koga *pò* govoru; ptice se poznaju *po* perju; razumie se samo *po* sebi, itd.

b) na pitanje: *kuda?* — n. p. hoditi *po* Beču, *po* Biogradu, *po* polju, *po* gradu, *po* sobi; udariti koga *po* glavi, itd.

c) na pitanje: *kada?* — n. p. *po* Božiću (město poslě Božića), *po* Gjurgjevu, *po* Petrovu dne, *po* svih Svetih, *po* Pokladah, *po* Uzkèrsu, *po* Spasovu, itd.

C. Predlozi: *med (meda)*, *medj*, *medju*, *nad (nada)*, *pod (poda)*, *pred (preda)* zahtěvaju

1. Akusativ

na pitanje: *kamo?* — n. p. baciti kost *medju pse;* hititi klip *med noge;* zaći *medju dvě gore zelene;* stadè uprav *meda me* i *meda te;* — tko *nada se* pljuje, na obraz mu pada (*nar. poslovica*); — ide *pod nogu* (t. j. niz brěg); metnuti kabanicu *poda se;* baciti kamen *nad kuću;* vêrljiti knjigu *pod stol;* doći *pred koga;* gledati *preda se;* dojdè *preda me*; tkogod što děla, *predanj* (= pred njega) pada, itd.

2. Instrumental

na pitanje: *gdě?* — n. p. razpra je *med bratjom*; ona njiva vrědi *medju bratjom* sto forintih; *meda mnom* i *med njime* je stěna; *nada mnom* gèrmí i pucá, a *poda mnom* se zemlja trêse; stajati *pred sûdom*, *pred svojim poglavarom;* nek svaki mete *pred svojimi vrátí;* on je *preda mnom* svašta o tebi govorio, itd.

III. Predlozi, koji tri padeža zahtěvaju.

1. Predlog *u* zahtěva

a) Genitiv,

kada znači posědovanje na pitanje: *u koga ima?* — u Ivana, u Petra, u mene, u tebe, u njega, u nje, u nás, u vás, u njih, itd.

b) Akusativ,

na pitanje: *kamo?* — u grad, u kuću, u školu, u cérkvu, u selo, u Pariz, u Beč, u Biograd, u Carigrad, u Zagreb; — metnuti što *u ormar, u knjigu*; — ubila ga vedrica *u glavu;* — uvalio mu komad *u torbu;* — pala mu sěkira *u méd* (t. j. srětan je). Poslovice narodne.

c) Praeposicional

na pitanje: *gdě?* — u gradu, u kući, u cérkvi, u selu, u meni u tebi, u sebi, u njem, u njoj, u ormaru, u knjizi; bolěti koga *u kosti, u kičmi*; pisati ugljenom *u odžaku* (dimnjaku), pištati kao guja *u procěpu*, itd.

2. Predlog *za* potrěbuje

a) Genitiv

na pitanje: *za koje dobe?* — n. p. za moje dobe; *za moje mladosti* (t. j. za onoga vrěmena, dok sam ja mlad bio); *za mene živa* (t. j. dok sam ja živ); doći kamo *za vida* (t. j. dok je jošte vidno ili světlo); *za sèrbskoga cara Lazara* (t. j. dok je još sèrbski car Lazar vladao); *za lěpote i mladosti* (t. j. dok je čověk lěp i mlad):

„Zašt se, sinko, nehtjě oženiti
Za lěpote i mladosti tvoje?"
(Vukov rječnik: *za* 9.).

b) Akusativ

aa) na pitanje: *za koga* ili *za što?* (u Primorju *zač?* u Slovenacah *za kaj?*), n. p. *za koga* ili *za što* pitaš? — za brata, za otca, za majku, za sestru; — za nož, za knjigu, za pèrsten, za mendjuše, za svitice, itd.

bb) na pitanje: *kamo?* n. p. sunce zadjě *za goru, za oblake;* kiša pada *za vrat;* pèrsten je pao *za ormar*, itd.

c) Instrumental

aa) na pitanje: *za kim* ili *za čim?* — n. p. děte idè *za majkom;* jadikovati *za otcem, za majkom, za bratom, za sestrom, za jabukom, za pèrstenom, itd.*

bb) na pitanje: *gdě?* — n. p. jasno pěva *za gorom* děvojka; *za šumom* ima zelena livada, itd.

cc) na pitanje: *kamo?* — n. p. idem *za poslom;* hoćeš brate nezvan *za ujakom?* (Vukov rječnik *za* 2.).

Odsěk VIII.

O vezniku.

(de conjunctione.)

§. 71.

1. Veznici su one oblične rěči (Formwörter) iliti čestice (particulae), koje cěle stavke uzaimno ili jedne s drugimi spajaju i u jedno vežu, te naznačuju razměrje ili savez, u kojem se nalaze tako izreke kao i posebne rěči medju sobom. S toga bi se oni mogli naimenovati razměrnimi rěčmi stavákah (Verhältnisswörter der Sätze). Bez njihove pomoći ostala bi često neopreděljena i zaměršena suvislost i tananie odnošenje jedne misli prema drugoj. To će pokazati slědeći priměr bez veznikah: *Moj prijatelj biaše jučer kod mene. Ja sam se š njime o stanovitom poslu razgovarao. To biaše dobra sgoda. On se nemogaše na to nipošto odlučiti. On mi to rečě. Ja sam ga na to nagovarao. Rečě mi, da će se još bolje promisliti. On je hotio, da s Vami sám govori. I to je napokon obećao.* — Ovi stavci bit će mnogo suvislii, i razgovetnii, kad se veznici medju njih umetnu: Moj prijatelj biaše jučer kod mene, *i budući* mi je to sgodnu priliku pružilo, *to* ti sam se ja š njime o stanovitome poslu porazgovorio. On mi rečě *doduše, da* se nemože na to odlučiti, *medjutim*, *budući* sam ga na to nagovarao, rečè mi, *da* će se o tom bolje promisliti *te* obećà mi napokon, *da* će se i s Vami sám porazgovoriti.

Filosofični slovničari vele, da je bogatstvo veznikah očevidan dokaz za visoku izobraženost kojega jezika.

2. Veznici se děle na uzporedne (conjunctiones coordinatae, *beiordnende Bindewörter*) i na podredne (conjunctiones subordinatae, *unterordnende Bindewörter* oder *Fügewörter*). Oba ova razreda veznikah poděljuju se u niže razrede, kojih znamenovanje tumači se jasnie u sintaksi iliti *stavkoslovju*.

D o d a t a k.

1. **Uzklici** ili **umetci** ili **medjumetci** (interjectiones, Empfindungswörter) su sve sami pojavi **osětjanja** (Empfindung), **ćutjenja** (Gefühl) ili **želje** (appetitus, die Begehrung) duše naše, koji nikakovih pojamah niti odnošenjah pojamnih neizrazuju (neočitivaju). Oni stoje izvan gramatične suvislosti čas za sebe sami, čas s početka ili sa svèršetka, čas medju pojedinimi rěčmi kojega stavka (odatle im je ime: *umetci* ili *medjumetci*), jednom rěči: oni stoje svaki put ondě, gdě ih trěba, da pojačenje kojega izraza *osětnoga* ili *ćutnoga* ili *željnoga* naznače.

2. Po svojoj **tvornosti** (formatio, Bildung) *práví* uzklici su izvorni zvuci naravi, koji nestoje u nikakvoj etimologičnoj (rěčoslovnoj) suvislosti sa rěčmi *razložnoga jezika* (Vernunftsprache).

Pazka. Poněgda samo tvaraju se iz pojedinih uzklikah prave rěči, n. p. od *jao*, glagolj *jaukati* (= *jao* vikati, *slov.* jókati. Prispodobi §. 4. str. 6: 2), odakle je i samostavnik *jauk;* od *hú!* glagolj *hûkati;* od *pst!* glagolj *psîkati,* itd.

Izim toga upotrěbljuju se i pojedini oblici glagoljah, samostavnikah i pridavnikah, česticah, itd. kao *nepravi* medjumetci, n. p. *dobro! pravo! pošteno! hitro! bérzo! ustaj! stoj! čekaj! hajd! hajde! hajte! hajdete! na zdravje! zdravo! s Bogom! srětno!* itd.

Po svojem znamenovanju mogu se uzklici poděliti na:

1. *osětne glasove* u užjem smislu, koji tělesna *osětjanja* ili *nutarnja ćutjenja* (strogo duševna) naznačuju, n. p. *o!* kao obćeniti uzklik, koi se ponase *Vokativu* ili *Imperativu* priděva (*o* brate! *o* otče! *o* majko! *o* sestro! *o* dušo! *o* dojdi!

o nejdi! *o* reci! itd.); nadalje osětne rěči bola, tuge, nevolje, itd.: *ao, jao! joj! a joj! avaj! ajme! ah! oh! vajmeh! kukú! kukú lele! pomagaj! jàdan, dna, o! túžan, žna, o! brížan, žna, o! bólan, lna, o! nevoljan, ljna, ljno!* (otac, majka, děte, itd.). — I sa Dativom neosobnih zaimenah: jao, težko, kuku, lele: *meni, tebi, njemu, njoj, nam, vam, njim!* — veselja i ugodna zatěčanja (angenehme Ueberraschung): *á! ah! hà! ahá! ohó! — haj, haja, hop, hopsa, hopsasa, ijú! ijujú! hopsasá! tralalá! veselo! (veselo kume, guska se peče!), blago* (s Dat.) *meni, tebi, njemu, njoj,* itd.

Znameniti su jošte někoji uzklici veselja, koji na *poganska* vrěmena spominju, te se ponajviše jošte u narodnih pěsmah nahode, n. p. *lado! leljo! kolalom! le, le, lelija! hoja, lero, dolerije!*

„Igraj kolo, skoč'mo bolje,
Svak se kaži dobre volje,
Na pir, na pir hod' svak hàrlo,
Spravi tàrbuh, čisti gàrlo,
Da se ije, da se pije,
Hoja, Lero, Dolerije!"
(Iv. Gundulić. — *Dubravka*. Čin III. skaz. 7.)

Uzklici začudjenja i povoljnosti (dopadnosti): *ahá! ohó! ó! ihí! íh, íh!, gle, gle! — evo! eto! eno! nuto! ni, ni! gledaj čuda! čudêsah! čuda golemoga: na mačku praporac! — Mili Bože, čuda golemoga! Mili Bože, na svemu ti hvala!* (u narodnih pěsmah); — uzklici nepovoljnosti, mêržnje i straha, itd.: *ah! oh! uh! hù! nepítaj! gad! smrad! nagèrda! nàkaza! sablast! strahota! sjaset!* itd.; — uzklici směha: *ahaha! ihihi! kokodak!* (odkle i glagolj: *razkokodakati se* t. j. grohotom se smijati, osobito *ženskinje*); — uzklici nukanja i ohrabrivanja: *de! ded, dede, deder, dajder! dederte! htěj! nu, nude, nuder! dede da vidim! dela!* (u Dalmacii); — *davòri! dèrž' se! nedaj se! daj! nemoj! neboj se! nebrini se! nebozi! dobri čověče!* itd.; — uzklici grožnje iliti prětnje, nukanja i zapovědanja: *bre! bre nemoj! ček! čekaj!* —;

Jur vapie sva ohola: (Krunoslava)
„*Čekaj, čekaj* Sokolice,
Da imaš krila od sokola,
Ne utečè mé desnice.“
(Iv. Gundulić. *Osman* V: 115);

lje! (=bre!), *lje nećeš više! lijo, već si dolijala! neka, neka! no, no! dobro, dobro! znat ćeš ti mene!* — *nu, nuder; de, ded, deder, dederte* (pokratjeno *dér, derte!*) *daj, htěj,* (*htij,* hoti), itd.; — *běž! beri se! nosi se! odnašaj se! tornjaj se! napolje! nastran! odtale! s puta! ukraj! šut'! muč', mûči!*) *pst!* itd.; — uzklici zaklinjanja, proklinjanja i želje: *za Boga!* (n. p. što radiš? ili *daj! nemoj!*); tako ti —! (n. p. svetca Muhameda!). — po Bogu (brate, sestro, majko, itd.).; *borme! bogme! da bogme* (odkle glagolj: *bogmati se*); *tako mi zdravja! tako mi očiuh! tako mi života! tako mi sunca i měseca! nebilo me! oslěpio!* — *ako istine negovorim*; *vrane mu oči izpile! oči mu izkapale! grom ga ošinuo* (= opalio!), *proklet bio! kleti! prokleti! zmija ga ujela!* itd.

„Ah ženo prehuda, vàrlo t' me prevarì,
Struka ti *prokleta* i imanje ostálo,
Sve ti se prie lěta od vuka *poklalo*,
Kuća t' se *prosiela*, tràg ti se *smakó* vas,
Ni pila, ni jela, kô neću ja danas!“
(Iv. Gundulić. *Dubravka*. Čin II: sk. 3.).

2. Uzklici ponašanja naravnih zvukovah (onomatopoëtica, Schallnachahmungen), ponašanje naime zvukovah, koji se očitivaju u življih ili po životinjah ili po sámih življih, n. p. *grú!* (kad pukne grom ili top), *pú! puk! puc!* (kad pukne puška ili što drugo spodobno); *prask* ili *praskac!* (odkle praskati), n. p.

„I gorske sam ježe tamo vidiela,
U dubju gdie leže kod niekoga ždriela,
I gdi ti ježići u dupljih tu stâhu,
Jâkno prasići jabuke *praskâhu*.“
(Mavro *Vetranić*. Posv. Abr. Skaz. II: govor 3.)

Tako i *hèrsk!* odkle hȇrskati, hȇrstati. Prispodobi *hrust* na str. 130.); *kȇrh!* (odkle kȇrhati, skȇrhati. Prispodobi *kȇrh* na

str. 148.); *pljus!* (odkle *pljúsak* i *pljusnuti, pljuskati*), itd.; *ûûû!* (velika voda, odkle *ûčati*); *šûûû!* (odkle *šûměti*); *žûûû!* (odkle *žuber* ili *žubor, žuboriti:* „zwitschern, lispeln, säuseln, rieseln, *susurro:* žubori potok, žubore tice = ptice. Bez je tako opreden i otkan, da čisto *žubori* (žene vele).“ *Vukov srp. rječnik.*

Ovamo spadaju i zvuci, kojimi se životinje *zovu* ili *vabe, plaše, těraju* ili *ravnaju:*

a) uzklici zvanja ili vabljenja: *biri, biri!* (za morske kokoši); — *vit, vit! vitá!* (za golubove); — *pî, pî, pî!* (za kokoši); — *pile, pile, pilé!* (za piliće); — *pat, pat, pat!* (za patke ili race); — *lig, lig, lig, lilá!* (za pačiće ili guščiće); — *žug, žug, žugé!* (za guske); — *pûj, pûj! pur, pur, puré! tuk, tuk, tuké!* (za pure ili tuke); — *nà, nà, nà!* (za konje i krave, dodavši za konje ime, n. p. *Vidán! Ridján! Šarac*, ili kako mu već drago bilo! — a za krave: *Ljuba! Plavulja! Zekulja!* itd.); — *gic, gic, gic! ná gic!* (za svinje); — *ps, ps, ps!* (za pse); — *mic, mic, mic!* (za mačke), itd.

b) uzklici plašenja ili odbijanja: *bir!* (za morske kokoši); — *vìta!* (za golubove); — *iš!* (za kokoši); — *pàt!* (za patke); — *gùs, gùsa!* (za guske); — *pùr! tùke!* (za pure ili tuke); — *dur, dura!* (za konje); — *voč!* (za volove); — *uš, uš!* (za svinje); — *šike!* (za prasiće); — *oš! oša! cuki! šibe* (za pse); — *pis! šest! šic!* (za mačke), itd.

c) uzklici potěrivanja i ravnjanja: *hajd, hajde Dóre!* (Dorate!) *daleko je móre* (umiljato potěrivanje konjah); — *hajd! hajde! hej! hejna* (za krave, volove i cělu čordu); — *ća!* (za volove, kad se potěrivaju naprěd); *ća* Šaronja! ća *Rogìna!* (u Slovenacah i Primoracah); — *ajs!* (potěrivanje volovah pri oranju, da zakrenu na stranu); — *stu! ajs stu!* (potěrivanje volovah, da se krenu natrag); — *dè!* (za konje i vole, da bolje voze te da idu naprěd); — *ljok* (za odbijanje telićah pri dojenju kravah); — *kit, kit! kit luč!* (za odbijanje jagnjićah od matérah); — *kec, kec! keca!* (za potěrivanje ili odbijanje kozah); — *is, isa!* (za potěrivanje ovácah); — *tìr, tìri!* (uzvikívanje na koze, da pri muzenju mirno stoje), itd.

Opazka.

Naravne zvukove, koje životinje po svojem unutarnjem ustrojstvu (organizmu) u vanjski svět očitivaju, ponaša čověk svojim Bogom mu danim najsavèršeniim ustrojstvom i tvara iz njih glagolje, kao što gore pri rěčih: *grak*, *klik*, *krik*, *krek* (na str. 123, 139, 150 i 151) dokazasmo.

Tako nalazimo i u najslavniega pěsnika ilirskoga *Ivana Gundulića*, kako u Osmanu, pievanju XIII, kitici 11—14 strahoću paklenu i njegovo vieće sgodno opisuje u slici uzdèrmane naravi i běsnećih svakovèrstnieh ljutih životinjah:

„Od paklene oštre trublje
Razdira se trubnja mukla,
Da idu kleti, gdi 'e najdublje
Prosjedena propás pukla,

Cokotju se, grohte i tresu
Noćne spile iz dubine,
Gromovitu u urnebesu
Razliegaju sliepe tmine.

Iz smàrknutieh gustieh mâgla'
Jazovite u ponore
Strahoćah se jata nagla
Grominjaju, drožde i oré,

Graktju, hróču, skvârče, krîšte,
Zviždu, vêče, skvîče, laju,
Revú, rêže, hàržu, vište,
Muka'u, vika'u, zavijaju."

§. 72.

O sastavljenih rěčih.

1. Rěči sastavljene postale su iz prostih n. p. blagodaran iz *blago* i *daran;* blagoglasan iz *blago* i *glasan;* blagověst iz *blago* i *věst;* — mudroznanac iz *mudro* i *znanac;* milosérdan iz *milo* i *sérdan*, itd. Vidi o tom obilnie u §. 9.

2. Sastavljenih rěčih imade množtvo u slavjanskom jeziku u obće, a u ilirskom napose. Němci obiluju sastavljenimi rěčmi; ali ima ih i u Slavjanah dovoljno, a bit će ih još više u svakoj struci znanostih i umětnostih, čim se samo ljubav za ovimi, kako valja, svojski podniéti. Sastavljene rěči doprina-

šaju poněgda veoma mnogo k jasnosti ili pokratjenju jezika, naime ondě, gdě bi u pomanjkanju prostih rěčih trěbalo, da se stvar ili misao koja mnogimi rěčmi opisuje. S toga eto u kratkom pregledu stavljamo pravila, po kojih se rěči tvaraju i sastavljaju.

3. Ponajprie trěba dobro zapamtiti, da se rěči tvaraju ili iz korena ili se proizvode pri samostavnih imenih *mužkih* i *ženskih* III. sklonjenja uvěk od Nominativa jedinstvenoga broja, n p. od Bog: *bož*-ji, bez*bož*-an, bez*bož*-nik; od junak: *junač*-ki, *junač*-tvo; od svědok: *svědoč*-iti, *svědoč*-anstvo; od kralj: *kralj*-ev, *kralj*ev-ski, *kralj*-evati; — od kérv: *kérv*-an, *kèrv*-nik, *kèrv*-aviti; od zapověd: *zapověd*-ni, *zapověd*-nik, *zapověd*-iti, *zapověd*-ati, itd.

4. U ženskih imenih II. sklonjenja i srědnjih samostavnih proizvode se tvorke od genitiva množt. broja staroga svèršivanja t. j. bez tvorke genitiva novoga oblika na *ah*, n. p. *žen*-a, *gen.* množt. br. *žén*: *žen*-ski, *žen*-ka, *žen*-ar, *žen*-itba, *žen*-iti se, itd.; od *ruk*-a, gen. pl. *rúk*: *ruč*-ni, na, no; *ruč*-nik, za*ruč*-iti, iz*ruč*-iti, itd.; — od *glav*-a, gen. pl. *gláv*: *glav*-ni, *glav*-ica, o*glav*-nik, za*glav*-iti, itd.; — od *polj*-e, gen. pl. *pólj*: *polj*-ski, *polj*-ana, *polj*-îce, *polj*-ár, itd.; — od *sel*-o, gen. pl. *sél*: *sel*-ski (= seoski), *sel*-jak, *sel*-janin, *sel*-janka, *sel*-ište, *sel*-i-ti se, itd.

5. Kod pridavnih imenah i pridavnih zaimenah proizvode se rěči od neizvěstnoga mužkoga spola na onaj način kao što se tvara drugi stupanj prispodabljanja (vidi §. 42.), n. p. od *zdrav*: *zdrav*-je, *zdrav*-lje, *zdrav*-ljice (prispodobi §. 4. str. 15: 3.), *zdrav*-ica, *zdrav*-i-ti, o*zdrav*-iti, po*zdrav*-iti, na*zdrav*-iti, itd.; — od *suh*: *suh*-ar, *suh*-oća, *suh*-ota, *suh*-otinja, *suš*-a (m. suh-ja), *suš*-iti (m. *suh*-iti); — od *mlad*: *mlad*-ac, *mlad*-ež, *mlad*-ost, *mlad*-ovati, itd.

6. Pri glagoljih trěba dobro paziti na šest oblikah infinitiva i na *participia activa* — a osobito *passiva*, odkle se proizvode *substantiva verbalia*, kao što jur gore u §. 53. *C* i *F*. pokazasmo.

§. 73.

Predposlavši gorerečena, možemo sada sigurno preći na sastavljanje najobičniih rěčih i to

1. **Pridavnikah sa pridavnicí**, dodavši naime po gorestavljenih pravilih svagdě oblagoglasujući glas *o* kao sponu izmedju jedne i druge rěči, n. p. blag-*o*-rodan, dobr*o*tvoran, prost*o*dušan, dobr*o*željan, oštr*o*vidan, mil*o*kêrvan, mil*o*sérdan, zl*o*srětan, zl*o*koban, itd.

2. **Samostavnikah sa samostavnicí**, n. p. bog*o*molja, bog*o*moljac, bog*o*rodica, bog*o*slov, bog*o*slovac, dom*o*ljub, dom*o*ljubac, rod*o*ljub, rod*o*ljubac, brod*o*lom, vrat*o*lom, vojvoda (i vojevoda), dèrv*o*dělja, dèrv*o*dèlac, zl*o*pamtilo, zl*o*pata, konj*o*kradica, vin*o*grad, vin*o*pija, vod*o*pija, vod*o*tok, čud*o*tvor, čud*o*tvorac, zvězd*o*znanac, zvězd*o*znanstvo, kost*o*bolja, glav*o*bolja, miš*o*lovka, par*o*brod, par*o*voz, par*o*krug, dah*o*krug, slav*o*luk, slav*o*ljub, slav*o*ljubac, Bog*o*boj, Bog*o*ljub, Bog*o*mir, brat*o*ljub, itd.

3. **Samostavnikah sa pridavnicí**, n. p. bog*o*bojan, bog*o*ljuban, gost*o*ljuban, gost*o*ljubiv, mir*o*ljuban, mir*o*ljubiv, rod*o*ljuban, med*o*nosan, plod*o*nosan, gor*o*padan, slast*o*ljuban, věr*o*loman; grom*o*glasan, bog*o*mèrzak; — Bog*o*mil, Čed*o*mil, Gost*o*mil, Tih*o*mil, Bogdan, Konjrad (Konj*o*rad), itd.

4. **Pridavnikah sa samostavnicí**, n. p. blag*o*věst, bèrz*o*voz, gol*o*bradac, gol*o*bèrdac, Svet*o*gorac, Cèrn*o*gorac, mudr*o*znanac, mudr*o*slovac, pun*o*moćje, pun*o*moćnik, Mil*o*duh, Mil*o*glas, Mil*o*slav, Mil*o*vuk, Mir*o*goj, itd.

5. **Samostavnikah sa glagolјí**, n. p. cest*o*pis (put*o*pis), ruk*o*pis, lět*o*pis, mes*o*pust, kol*o*maz, kol*o*vrat, ruk*o*vet, ruk*o*met, pušk*o*met, grob*o*der, kol*o*tek, kol*o*sěk, duh*o*mor, muh*o*mor, ljud*o*žder, par*o*kret, kol*o*kret, sunc*o*kret, sud*o*per, svět*o*zor, dalek*o*gled, drobn*o*gled, itd.

6. **Samostavnikah i pridavnikah sa glagolјí**, n. p. bog*o*raditi, čud*o*tvoriti, blag*o*sloviti, prazn*o*sloviti, udobr*o*voljiti; uděl*o*tvoriti, zl*o*glasiti, zl*o*patiti, zl*o*sloviti, zl*o*staviti, zl*o*stavljati, zl*o*potrěbiti, zl*o*voljiti, mil*o*lagati, živ*o*tvoriti, oživ*o*tvoriti, itd.

7. **Glagoljah sa samostavnicí**: Branimir, Branislav, Budislav, Budimir, Cěligoj, Častimir, Čestislav, Dèržislav,

Gojislav, Gojimir, Gostimir, Hranislav, Kazimir, Ljubibrat, Ljubimir, Milivoj, Radimir, Slavimir, Stanislav, Stojimir, Stojislav, Vladimir, Vladislav, Zvonimir; — buljioka, deriguša, gulikoža, kažiput, letipas, nadriknjiga, nadrilěkar, nazovibrat, nazovirod, pěvidrug, plačidrug, svèrzikapa, svèrzigaća, svèrzibrada, vadičep, vadivěk, vucibatina, itd.

8. Prislovah sa samostavnici, n. p. Dobroslav, Pravoljub, Prostoljub, praznoslov, zloguk, polubog, polubrat, poluvěrac, starověrac, itd.

9. Brojnikah osnovnih:

a) sa samostavnici: dvolětje, trolětje, stolětje; jednogodac, dvogodac, trogodac, itd.

b) sa samostavnici, kad stoje kao pridavnici, n. p. inorog (m. jednorog ili jednorožan), nosorog (m. nosorožan), tronog (m. tronožan), stoklas (m. stoklasan), troglav (m. troglavan), itd.

c) sa umnožnimi brojnici: jednogub, dvogub, trogub, četvorogub ili jednostruk, dvostruk, trostruk, četverostruk, itd.; jednovèrstan, dvovèrstan, trovèrstan ili jednak, dvojak, trojak, itd.

10. Predlogah sa svimi čestmi govora, a osobito sa glagolji i iz glagoljah izvedenimi samostavnici i pridavnici.

DIO TRETJI.

Stavkoslovje*).

Odsěk I.

O prostom stavku.

§. 74.

I. *O čistom (golom) stavku.*

1. Kad se jedan pojam na koi drugi tako protegne, da se poslědnjim o pèrvom něšto izreče (tvérdí, *jéče* ili *niječe*), onda postane misao (sud, ein Urtheil, judicium), pak ako se tá misao rěčmi očituje (izrazi), onda biva izreka ili stavak. (Prispodobi §. 1 i 3). Stavak je dakle misao, koja se rěčmi očitiva, n. p. *Sunce sjá. — Sunce je okruglo. — Sunce je granulo. — Ja mislim. — Konj tèrči. — Ružica se je procvala. —*

2. U svakom stavku imade po dvě glavne česti ili po dvě pomisli (predstave, Vorstellungen, repraesentationes):

a) naznačenje pojma (osobe ili stvari), o kojem se něšto govori, tvérdi, *jéče* ili *niječe* — t. j. subjekt (podmet

*) Ova rěč stavkoslovje (= Satzlehre, syntaxis) upotrěbljuje se ovdě sada pèrvi put. Ona je sastavljena, kao što svaki vidi, iz rěčih *stavak*, der Satz, sententia i *slovje*, što odgovarara němačkomu *Lehre*, a gèrčkomu *λογια* = *logia*, dakle znači nauk o *stavku*. — *Janežić* u svojoj *slovenskoj slovnici* (v Celovcu 1854) naziva syntaxis *skladoslovjem*. Poljaci vele *skladnja* (= składnia). Česi něgda *skladna*, a sada *slovoklad* i *slovosklad*. Ruski slovničari upotrěbljuju rěč *slovosočinénie* (= словосочинéніе). Meni se je rěč *stavkoslovje* učinila kao najprikladnia.

Pisalac.

iliti osnovna rěč = Grundwort) — sunce, ja, ružica, konj, itd.

b) naznačenja pojma, koi se po pèrvom izriče iliti pogovara t. j. ono, što se o subjektu govori, (tvérdi, *jéče* ili *niječe*) — t. j. predikat (pogovor, izrečenje, die Aussage) — *sjati, okrugao, granuti, mislěti, tèrčati, procvasti se.*

3. Subjekt se naznačuje:

a) samostavnikom, n. p. *pas* laje; *gora* listá; *vuci* zavijaju; ovce *blêje* (= vêče).

b) Zaimenom, n. p. *ja* čitam; *ti* pišeš; *on* pěva; *ona* pripěva; *ono* sluša; *mi* gledamo; *vi* motrite; *oni* se smiju; *ovaj* viče; *onaj* plače; *tko* zove? itd.

c) Izvěstnim pridavnikom, n. p. Dok se *praví* nenamuči, nemože se *kriví* naći (n. p. kad se u kakvu městu šta ukrade ili se kakvo drugo zlo učini, pak se zaokupe i muče svi ljudi, dok se krivac nenadje). — Dok se *mudrí* namudrovaše, *lúdí* se naživovaše. (Nar. poslovice). Prispodobi §. 40. str. 204.

d) Infinitivom, kad se upotrěbi kao samostavnik, n. p. *Pisati* je uměťnost. — *Kupati se* u Savi nije probitačno. — Bolje je *uměti* nego *imati.* (Nar. posl.)

e) Svakom inom rěčju, u kojoj se něšto izriče ili pogovara, n. p. Lasno je reći *ptèršc!* — ali se ustne tresu. *(Posl.)* — *Četir* je izravan broj. — *Suprot* je predlog. — *Jerbo* je veznik uzročnosti (conjunctio causalis), itd.

4. Subjekt se izpušta:

a) Kada je *pogovor* (predikat) u drugoj ili tretjoj osobi jed. br. ili u sve tri osobe množt. br. *zapovědnoga načina* (imperativa): *Čekaj* (ti); — *Neka dojde* (on, ona, ono!) — *Hajdmo* (mi); — *Mûčite* (vi)! — *Neka govore* (oni, one, ona).

b) Pri *neosobnih* i *neosobno* upotrěbljenih glagoljih, n. p. *gèrmí, síva* (bliská), *padá* (kiša, sněg, itd.); *govori se, kaže se, pripověda se, kaže se, viče se; zebe me, tèrga me, boli me; hoće mi se, neće mi se, ziše mi se, itd.* (Prispodobi §. 46. str. 236: 9.).

Pazka. Ova figura grammatična zove se *ellipsis* (izpust).

Ellipsah imade u govoru svakovèrstnih:

a) Gdě se izpušta *glagolj*, n. p. Blagověsti (su) pripověsti. — Pitali (su) kurjaka (vuka): kad je najveća zima? — a on odgovorio (je): kad se sunce radja. — Tko komu, sve sebi (rádí). — Šokci (su) bogci, Vlasi (su) siromasi, a Čifuli (su) tèrgovci. — Ako (ideš) u goru, vuci (ondě su); ako (ideš) u polje, (ondě su) Turci. — Dobro je malo posvirati, pa onda sviralu za pojas (valja děnuti).

b) Gdě se izpušta *glavni samostavnik*, n. p. Prûtotonja, Rôgonja (slov. Rogìna), Šâronja (razuměva' se *vol*). — Mèrvulja, plavulja ili pravulja (zemlja). Desnu (razumij ruku) pružiti. Što dá desná (ruka), nek nezna lěvá (ruka).

„Gledam, jedà vidim: tko bi
Meni *ob desnu* (ruku) pomoć bio.“
(I. Gjorgjić. *Salt. slov.* 141: 5).

5. Predikat se naznačuje:

a) *Glagoljem*, n. p. oganj *gorí; sunce sjá*, konji *tèrčé;* ratar (orač) *ore*; psi *laju;* zvězde *trepetju;* ja *čitam;* ti *pišeš*, on *molí;* mi *računamo*, vi *orete*, oni *kosé*, itd.

b) *Pridavnikom* ili *pričaštjem* (participium, Mittelwort), n. p. kuglja (= kruglja) je *okrugla;* kérv je *cèrvena;* ljubica je *modra*, zlato je *žuto*, srebro je *bělo*; méd je *sladak;* žuč je *gorka*, staklo je *kèrhko;* ljudi su *umérlí;* lisice su *lukave;* zecevi su *plašljivi*, voda je *kipuća*, sveća je *goruća*, itd.

c) *Samostavnikom*, n. p. čověk je *životinja;* orao je *ptica;* smudj je *riba;* dub je *dèrvo;* puška je *oružje*, šestilo (ili šestar) je *orudje*, itd.

6. Ako je *predikat glagolj*, onda se naznačuje njegovo odnošenje prema subjektu samim svèršivanjem (spregom) ili istoga glagolja ili pomoćnoga, koi se već dotičnomu glagolju pridaje, n. p. nož rěž-*e*. Noži rěž-*u*. Ja čit-*am*, ti čit-*aš*, on, ona, ono čit-*a;* mi *smo* pisa-*li*, vi *ste* spava-*le;* ona (dětca) su skaka-*la*. Zima projd-*è*. Prolětje dojd-*è*. Mi od-*osmo*. Vi dojd-*oste*. Oni (one,ona) prid-*oše*. Ružica cvat-*e*. Jaglaci (primula veris, die Schlüsselblume) procvat-*oše*. Ljubice *su se* razcva-*le*. Lěto *će* proći. Zima *će* doći. Pitat *će* starost: gdi *je bila* mladost? itd.

7. Ako je predikat *pridavnik* ili *samostavnik*, onda se njegovo odnošenje prema subjektu naznačuje pomoćnim glagoljem **biti**, n. p. šuma je *zelena;* gora je *plěšiva;* lav je *životinja grabežljiva.*

8. Ovaj pomoćni glagolj **biti**, ako naznačuje protezanje predikata na subjekt, zove se **kopula** iliti **stavačna spona** (das Satzband); jer se njime *subjekt* sa *predikatom* sapinje ili veže.

Pazka. Najveću govornu silu u stavku iliti izreci imade *glagolj* (česki i poljski: *slovo* = verbum), i bez glagolja nebi bilo ništa t. j. nebi se ništa znalo: *što je* i *kako je?* („sine verbo autem nulla nec affirmatio, nec negatio." Frid. Adolph. *Trendelenburg:* Elementa Logices Aristoteleae. Berolini 1845. §. 5.) — Ista pako govorna sila nepočiva toliko u *tvarnoj* (materialnoj) sastavnoj česti glagolja, koliko u *obličnoj* (formalnoj) iliti u *kopuli,* koja se ili svèršivanjem konkretnoga glagolja predstavlja (n. p. čověk misl-*i*), ili se kao samostalan *verbum abstractum* ukazuje (n. p. čověk *je* razložan). — Glagolj je dakle kao rěč izreke iliti pogovora najvažnii dio stavka. (Prispodobi §. 46.). — *Subjekt* i *predikat,* ako se pomisli kao razstavljen od *kopule,* sačinjavaju sadèržaj iliti **tvar** (materiu) stavka; a *kopula* podaje ovoj tvari **obličje** (formu). S toga obično i uče slovničari, da se u svakom glagolju nalazi otajno **kopula**; jer se svaki glagolj može razonoděti (razstaviti, razložiti) sa dotičnim svojim *participom* i pomoćnim glagoljem **biti**, n. p. Pavao *čita,* — razonodjeno: Pavao *je* čitajući; čověk *misli,* — razonodjeno: čověk *je* misleći; konj *tèrči,* — razonodjeno: konj *je* tèrčeći, itd.

9. U stavku trěba razlučiti tri glavna sintaktična obličja:

a) **prosti stavak** je očitovanje proste izreke i poznaje se po tom, što sadèržaje samo jednu izrěčnu iliti opreděljenu rěč iliti *verbum finitum.* On je 1. *čist* ili *gol, neoděven,* ako samo dvě osnovne česti sadèržaje: *subjekt* i *predikat* (sa sponom ili i bez nje), n. p. děte spava; 2. *razširen* ili *zaoděven stavak,* ako je s opreděljujućimi priděvci providjen, koji sami ipak neimaju obličja stavačnoga, n. p. zdravo, brižno negovano děte spava obično mirno i spokojno. —

b) **Sastavljeni stavak** postaje, ako se više prostih stavakah u jednu sintaktičnu i logičnu jedinost složi, i poznaje se po tome, što sadèržaje više izrěčnih rěčih iliti *verba finita*, n. p. ako *je* děte zdravo, te se brižno *neguje*, *spava* ono obično spokojno i mirno. — Razrěšivši u proste stavke bit će: *Děte je zdravo. Ono se brižno neguje. Ono spava mirno.* —

c) **Period** je umětno sglobljen i sastavljen stavak obširniega obsega, gdě više čestih zajedno stoji jedna prema drugoj u ravnoměrnih odnošenjih. O čem ćemo sboriti dolě nižje.

10. **Subjekt** stoji vazda u pèrvom padežu (Nominativu), n. p. *pas* laje, *konj* tèrči, *svinja* ruje, itd. Samostavnik *predikata* stoji takodjer pravilno u pèrvom padežu, n. p. pas je *domaća životinja;* orao je *grabežljiva ptica;* ružica je *cvět.*

Ali nalazi se poněgda i u **drugom** padežu, osobito kad se opisuju osobe ili stvari, pak pomoćni glagolj **biti** stoji město glagolja **imati**, ili kad je u savezu s kojim predlogom, n. p. Moj brat nije *tvoje misli.* — Ljudi su *čudnovate ćudi.* — Onaj je čověk *dugih rukuh* ili *dugačkih nokatah* (m. imade dugačke ruke ili nokte t. j. u prenešenom smislu: *krade* ili *hoće da ukrade*). — Čověk *visoka stasa*, *velike glave*, *duga vrata, visoka čela*, *cèrnih očiuh* i *obèrviuh*, itd. — Biti *dobre* ili *zle volje.* — Jedan (je) *bez glave*, a dva (su) *bez duše.* (Rekne se, kad hoće dva jednoga da prevare).

Pazka. Poněgda, ali ipak rědje, naznačuje se predikat prislovom, što se takojer *sponom* na subjekt preteže, n. p. Moj brat je *ovdě.* Moja sestra je *ondě.* Ja sam sad *tù*, sad *ondě.*

Poněgdě se u kajk. narěčju govori: zima je *proč* (t. j. otišla). Škola, teater, maša je *van* (t. j. prošla), — město: zima je *prošla;* škola (misa) se je svèršila. — Ono su očevidni germanizmi: der Winter ist vorbei, vorüber (gegangen). Die Schule ist aus (geendigt).

11. **Brojnik** predikata ravna se po subjektu i naznačuje se sprezanjem glagolja i njegovih pomoćnih glagoljah, ili inimi rěčmi: Glagolj predikata mora stojati sa subjektom u

istome broju i osobi, n. p. ptica *poje* (pěva), ptice *poju* (pěvaju); pětao *zapěvà* (ili: *je* zapěvao), pětli *zapěvaše* (ili: *su zapěvali*). — Jedan čověk *nemože* sve znati (— — non omnia possumus omnes. *Virgilius.*). — Svi ljudi sve *znadu.* — Ljudi se *neměre* pêdju, no pametju.

Teć će voda, kud *je* i prie *tekla*,
Štono naša mila majka *rekla.*
(Poslovice narodne.) —

Pazka. Kad je subjekt skupno ime (collectivum, Sammelname): *četa, puk, narod, svět*, itd., onda glagolj stoji obično u jedinstvenome broju, n. p.

„Puk *je sliepac*, koi oči'
Neima od svièta ni od razbora:
Za istinu laž *sviedoči*
Sried taštine i žamora.

Svedj *nekriepak*, nigda *stavan*,
Ljubi, mêrzi, hoće i *neće*,
Trom, lien, strašiv i *pripravan*
Na pobune i na smeće."
(Iv. Gundulić. *Osman.* XVI: 8 i 9.)

Iznimlju se odavle rěči: *bratja, dětca, čeljad, živad* i spodobna ina, te se š njimi slaže glagolj u množt. broju:

„Prestà svaki od sviètnika',
A car stavno kliče u glasu:
Živ i dundo, svakolika
I má bratja živa da *su.*"
(Iv. Gundulić. *Osman.* II. 116.)

„Sladko ti, liepo ti jes bratji, ká jednoj
U kući živući *kušaju* drag pokoj!"
(Gjorgji *Salt. slov.* 132: 1).

Neplaču mi dětca kod kuće (da mi se hîtí.)
(Poslovica narodna.)

„Čeljad, prava kieh besieda
Ima svudi miesto i viru,
A iz ustih rieke od meda,
Kad *govore*, njim izviru."
(Gjon Palmotić. *Kristiada.* VI: 148.)

U ovom *su* městu obična čeljad.
(Vukov srp. rječnik: *čeljad* 3.)

12. **Glagoljna pretezanja** predikata na subjekt polag **osobe** (ja, ti, on, a, o, itd.); **vrěmena** (sadašnje, prošasto, buduće); **načina govorenja** (način *tvèrdeći* = *pokazni*, *mnijući* = *vezni*, *pogodbeni*, itd.) naznačuju se sprezanjem (proměnjivanjem, svèršivanjem) glagolja i njegovih pomoćnikah iliti *spone* (kopule),

n. p. *ja* kopam, *ti* kopâše, *on* je kopao, *ona* je kopala, *ono* je kopalo; *mi* biâsmo kopali ili *mi* smo bili kopali, le, la; *vi* ćete kopati; *oni* će biti kopali, le, la; — vinograd se kopa ili bude okopan; kopâše se ili bì (běše) okopan; kopat će se ili okopat će se; ako se bude kopao ili ako se uzkopa ili okopa; da se kopa ili okopa; da bi se kopao ili okopao; — da bi se bio kopao ili okopao, itd. — (Prispodobi §. 54.)

13. **Subjekt i predikat** stoje često u jednoj i istoj rěči, n. p. *čitam* (gdě se podrazuměva *ja*), *čitaš* (podraz. *ti*), *čita* (podraz. *on*, *a*, *o*); *čitamo* (mi), *čitate* (vi), *čitaju* (oni, one, ona).

Pazka. U latinskom jeziku jedna jedita glasica i = *idi* (imperativ) kao koren (prispodobi §. 12. str. 47: i 3.) sačinjava *subjekt* i *predikat*.

14. **Vokativ** je padež, kojim se naziva onaj, komu što govorimo. Može stojati i na početku govora, ali někako stoji lěpše i ugodnie za uho, kad se zapostavi, osobito u vezanom govoru, n. p.

„*Bože*, ušima tvoim' preblazim'
Rieči moje htiej primiti."
(I. Gjorgji. *Salt. slov.* pěs. V: 1).

„Ustavi se, *Bože*, ustavi
U razsàrdjbi karat mene."
(I. Gjorgji. *Salt. slov.* p. VI: 1).

„Ah, čiem si se zahvalila,
Tašta ljudska oholasti!
Sve što više stereš krila,
Sve ćeš paka niže pasti."
(Iv. Gundulić. *Osman.* I: 1).

„*O dievice čiste i blage*,
Ké vàrh gore slavne i svete
Sladkom vlasti piesni drage
Sviem pievócim naričete."
(Iv. Gundulić. *Osman.* I: 8).

„*O mladosti tašta i plaha*,
Koja sárneš s nerazbora
Bez bojazni i bez straha,
Gdie poguba tvá se otvora.
(Iv. Gundulić. *Osman*. II: 1).

„Ah, u Iztok, *Care Osmane*,
Mladjahan se još neputi,
Dokle viérne i uzdane
Tvé svièlnike budeš čuti.“
(Iv. Gundulić. *Osman*. II: 7.

„Prosti, prosti *Gospodine*,
Ako budem riet' odveće;
Zatajati neima istine,
Tko u sviètu izdat neće.“
(Iv. Gund. *Os*. II: 61).

„Ah, jesi li ti, *o slavna
Gàrčka Zemljo*, ona mati? —
Plod čestiti ká od davna
Od razuma dat' nekratì.“
(Iv. Gund. *Os*. VII: 67).

Pazka. U narodnih pěsmah upotrěbljuje se često *Vokativ* město *Nominativa*, n. p.

Knjigu piše od Kotara *kneže* (m. knez)
Po imenu starac *Radovane* (m. Radovan)
Ter je šalje pobratimu svomu
Milovanu od Gorice Cérne, itd.

Odpisuje starac *Milovane*: (m. Milovan)
Nebudali pobro Radovane,
Tko će skupit po nebu oblake,
Tko l' izpěvat po světu junake?

Nebi ti ih vile izpěvale,
Kamo li će starac *Milovane* (m. Milovan).
(*Kačić*. Razgovor ugodni nar. slovinskoga. Pěsma I.).

„Vino pije starina *Novače* (m. Novak)
U zelenoj gori Romanii,
Š njime pije *brate Radivoje*,
S Radivojem dijete Gruica,
S Gruicom — deli *Tatomire*
I jošt više trideset hajdukah.“
(Vukove „*srpske narodne pjesme*“ knj. III: 3.).

15. *Pridavnici*, *zaimena* i *pričaštja* stojeći u stavku kao predikati ili kao attributi slažu se sa svojim subjektom u spolu i broju, n. p. méd je *sladak*, žuč je *gorka*, zlato je *žuto;* konji su *gladni*, krave su *žedne*, stadá su *velika*. — Nož je *moj*, pogača je *tvoja*, tele je *njegovo;* konji su *naši*, ovce su *vaše*, jaja su *njihova*. *Svemogući* Bože! *Milostivá* Majko! *Miló* Děte! *Silní* Junače! *Dobri* Čověče, itd., *dobar* junak, *dobra* sablja, *dobra* ruka (St. Vraz: *Sablja i ruka*). — Čověk je *orao*, žena je *zubila*, děte je *sijalo;* ljudi su *kopali*, děvojke su *žele*, dětca su *pabirkovala*, itd. (Prispodobi sa točkom 5: Predikat se naznačuje b) *pridavnikom* ili *pričaštjem*.)

Pazka. Prost stavak, uprav govoreć, zove se samo onaj, u kojem se sadèržaje samo *po jedan* subjekt i *po jedan* predikat, n. p. ja čitam; ja čitam knjigu. Ali ima slovničarah, koji i stavak iz više subjêktah i predikâtah po veznicih (konjunkciah) neposrědno spojen prostim nazivaju, n. p. *ljudi* i *životinje* dišu; stablo (= dèrvo) *cvate* i *donosi* plod; mladić je *dobar* i *pošten*, sa mnom *ije* i *pije*.

„*Svak se obêrni* svud i *svêrni*,
Na Kàrstjane Turke *buni*.“
(Iv. Gundulić. *Osman*. XIII: 71.)

„*Množ* kraljéstvah, *množ* otóka',
Pače *veći dio* od svieta
Dàrži i *časti* za proroka
I za svetca Mahumeta.“
(Iv. Gund. *Os*. XIII: 51.)

16. Nominativ i Vokativ odgovaraju uvěk na pitanje: *tko* ili *što?*

§. 75.

II. O razširenom (zaoděvenom) prostom stavku.

Čisti prosti stavak može se mnogovèrstno razširiti, n. p. ptica letí.

Razširenje: *Ptica* ševa u prolětno vrěme krasno prebirući *letí* visoko po vedru zraku. — *Ptica* orao *letí* visoko nebu pod oblake.

Brodar dojedri.

Razširenje: Brodar putujući smělo po neizměrnoj pučini morskoj dojedrì srětno na svojem kèrhkom brodu u sigurnu luku svojega miloga rodnoga grada. —

Razširenje stavka biva na dva načina:

I. Točniim opreděljenjem samostavnika (najobičnie subjekta) iliti priděvkom (Beifügung).

II. Točniim opreděljenjem glagolja ili pridavnika (najobičnie predikata) iliti dopunjenjem, opreděljenjem okolnosti.

A. Pobližje opreděljenje samostavnika = priděvak.

1. Priděvak se preteže uvěk na samostavnik ili na njegovo naměstničtvo. I budući da je subjekt samostavnik ili zaime, ili samostavno uzeti pridavnik ili glagolj, to se priděvak toka (tiče) ponajviše subjekta; nu on (t. j. priděvak) može takodjer pristati uza svaki samostavnik predikata.

2. Priděvak se naznačuje (izražava):

a) Pridavnikom ili pričaštjem, n. p. zemlja je tvêrda — *suha* zemlja je tvêrda. — Pas laje — *bděljiv* pas laje. — Děčak se smîje — *veseo* děčak se smîje. Tako i: *cvatuće* dèrvo (stablo) miriše (diši). — *Zrělo* voće opada. — *Tiha* kišica propada. — *Razdražen* pas ugrize. Pila je orudje — ona je *potrěbito* orudje. — Orao je *grabežljiva* ptica. — Ovca je *krotka* životinja. — Móre spaja *udaljene* narode. — *Čista* voda je *zdrav* napitak. — *Dobra* žena je *veliko* blago. — Zdravlje je *najvećje* bogatstvo. — *Obila* majka rodila (je) *obila* junaka. — *Dugačka* bolest (je) *gotova* smèrt. *(Nar. poslovice)*. — Običaji *cèrkveni* jesu *različna izvanska* dělovanja. (Ant. Kanižlić. *Kamen pravi smutnje velike.* Predg. str. II.).

Pazka. Pridavnik (i pričaštje) mogu se koimgod prislovom (adverbium) pobližje naznačiti, n. p. nepovoljan posao — *vèrlo* nepovoljan posao; — bêrza rěka — *strašno* bêrza rěka. Tako i: *veoma* mirišuće cvětje, *lěpo* cvatuće dérvlje, *krasno* urešena palača, *veličanstveno* tutnjeća gèrmljavina, itd.

b) Brojnikom, n. p. *Dva* loša ubiše Miloša. — *Četiri* litre (to je) oka. — *Tri* žene, (to je:) *šest* pét (m. pêt-ah. — Nar. zagonetka). — *Dvadeset i četir* sata čine *jedan* dan. — *Jedan* tjedan (nedělja dânah) ima *sedam* dânah. — *Jedan* forint ima *dvadeset* groših ili *šestdeset* krajcarah, itd.

c) Zaimenom, n. p. *Moji* su roditelji odputovali. *Tvoja* žena je došla. *Njegovo* je děte umérlo. *Naši* su noži oštri. *Vaše* su cipele prostrane. *Njihova* su dětca nevaljala. *Ova* je bašča otvorena, *ona* je zatvorena. *Isti* děčak pěva. *Takov* čověk nemože se podněti, itd.

Pazka. Pridavnici, brojnici i zaimena mogu se ujedno spojiti, n. p. ova četiri hrasta; one tri debele bukve; iste istovetne dvě granate jele, itd.

d) Samostavnikom. Ovdě trěba slědeće slučaje razlučiti :

aa) Samostavniku, koi se ima razširiti, priděne se drugi u istom obličju broja i padeža. Samostavnik, koi se priděva, zove se *pristavak* (appositio, die Apposition). Priděvak isti može se opet pridavnicí, brojnicí i zaimení razširiti, n. p. moj stric, *tèrgovac*, stanuje u gradu. Nâda, ova blaga utěšiteljica, neće me ostaviti. Zvězde, ona uzvišena nebeska světila, trepte visoko nad nami. — Ako li je samostavnik, kojemu se pristavak priděva, vlastito ime, onda stoji pristavak obično naprěd, n. p. Car Rudolf habsburgski. Neumérli vitez sigetski, Ban hèrvatski Nikola Zrinović.

Pazka. Pristavak se priděva i osobnomu zaimenu n. p. ja, *tvoj rodjeni brat*, světujem ti. Mi, *vaši věrni saveznici*, trěba da vas opomenemo. Ti, *bolestnik*, moraš njega, *lěčnika*, slušati. —

„Vladislave, *poljačkoga*
Slavna kralja slavni sinu,
Na pievanja ova obrati
Veličanstvo vedra čela."
(Iv. Gundulić. *Osman.* I: 15, 16).

bb) Samostavnik, koi se ima razširiti, priděne se u Genitiv jed. broja na pitanje: čii, čija, čije? za

osobe ili čega? za stvari. Samostavniku mogu se jošte ini pristavci priděnuti, n. p. Filosofia je učiteljica *života*. Filosofia je učiteljica *istine*, *krasote* i *ćudorednosti*. — Gdě su kola *mudrosti*, tu su dvoja *ludosti*. (Nar. posl.). Miris *cvětja* me okrěpljuje. Mi vojujemo proti neprijatelju *cara* i *domovine*. — Brižno odhranjenje *dětce* jest najvažnia dužnost *roditeljah*. — *Pravde* i *dobrote* cvět je ljubav bližnja (Dr. Jov. Steić. Zabave za razum i srce. IV. knj.) —

— — — volja ovo je
Boga Jova, što ti velim.
(Iv. Gundulić. *Ariadna*. I: 1).

Pazka. Kad se u ilirskom jeziku naznačuje vlastitost koje osobe samo jedinim imenom, onda se takovo ime nemetje u *Gen*., nego se načini iz njega pridavnik posědovni (vidi §. 40. Opazku 1.), koi se slaže sa svojim subjektom u spolu, broju i padežu, n. p. brat *Petrov*, žena *Antunova*, děte *Ivanovo*, sinovi *Jakobovi*, žene *Salomunove*, bratja *Josipova*, itd. (m. Petra, Antuna, Ivana, Jakoba, Salomuna, Josipa).

Tako i *materin*, *majčin*, *sestrin*, *otčin*, itd., n. p. Kato, *materino* zlato! — *sestrin* sinak, *majčina* kćerca; *otčino* blago:

„Sin, ki dio *blaga otčina*
Razsù, čiem své blude tírî.“
(Iv. Gundulić. *Suze*. I: 10).

§. 76.

B. Pobližje opreděljenje glagolja i pridavnika — podpunjenje, opreděljenje okolnosti.

Pobližje opreděljenje glagolja i pridavnika jest dvojako: podpunjenje i opreděljenje okolnosti.

I. Podpunjenje.

Podpunjenje biva pravilno po samostavnicih i to tako, da se samostavnik, koi se ima podpuniti, prisloni ka glagolju ili pridavniku sklonjenjem ili pomoćju predloga.

a) Samostavničko podpunjenje.

aa) **Nominativom:**

Kad je izreka tèrpnoga oblièja, osobito sa glagolji: *biti, bivati, postati, zvati se, imenovati se,* itd., n. p. *Petar* će bit *velik.* Po sunčanom zahodu biva *noć.* Po izhodu sunca biva *dan.* Isukèrst, sin božji, postao je *čověk.* —

Děva se naziva *ladja pustinjska. Lav* se imenuje *kralj* svih četveronožnih životinjah.

„*Čás, blagoslov, slava* i *hvala*
Daj se Trojstvu previšnjemu,
Ká *dava se,* ká *'e davala,*
Ká *davat će* svedj se njemu."
(Gjorgji: *Salt. slov.* VI: 11).

Nominativ stoji i za uzklikom ili umetkom, n. p.

„Evo, družbo, *slavan* dosti
Svetčani se *dan* objavlja."
(Palmotić. *Kristiada.* VII: 4).

Opazke.

1. Sa gorirečenimi glagolji upotrěbljuje se još običnie *Instrumental,* n. p. biti ili postati *učenikom, kapralom, kapetanom* (t. j. *kao* učenik, kapral, kapetan). — Isukèrst, sin božji, postao je *čověkom* i sve (ili svih) nas od věčne smèrti odkupio. — Lav se imenuje *kraljem* svih četveronožnih životinjah. — Orla nazivaju *carem* svih ptícah. —

„Kralja imamo dobra i prava,
Isukàrstom koga zove
Izraelska sva dàržava."
(Palmotić. *Kristiada.* VII: 34).

2. Město izreke: *kako se zoveš?* upotrèbljuje se i ina: *kako ti je ime?,* n. p. *meni, tebi, njemu* je ime *Petar, Pavao,* itd.

bb) **Genitivom:**

1. Na pitanje: *čii, čija, čije* ili *čega?* kao što gore jur (u §. 75. na str. 358 i 359) napomenusmo, n. p. „Svàršeno bogopoznanje, prorokovanje *Isukàrstova upùtjenja,* nádanje *obće-*

noga uzkàrsnutja, strah *věčnoga pedepsanja*, *rajske slave* obećanje, objavljenje *svieh otajstvah* od naše pravoviernosti i svaki dar vàrhnaravni naložen je i spremjen za svakoga, jàk u shrani prebogatoj, u prosvietljenih piesnieh *Davida preblaženoga*" (Gjorgji. *Saltjer slovinski.* — Život *slavnoga proroka i kralja Davida*, str. XXVIII. U Zagrebu 1851).

„Na čestito spomenutje
Slavna imena Jezusova
Šimun rados rajsku oćutjè
I veomi se obradovà."
(Palmotić. *Kristiada.* VII: 37).

„Jur na krilieh od vietâra'
Glas po svemu svietu pàrši:
Kô kraljević *silna cara*
Kopja slomì, sablje skàršì."
(Iv. Gund. *Osman.* I: 23).

„Uklonit se, — ne poklonit, —
Ohologa ćud je *pakla*."
(Iv. Gund. *Osman.* XIII : 40).

„Desnica je sama jedna
Umárloga Vladislava
Ogoliti pakó vriedna
Od sviètovnieh svieh dàržáva'."
(Iv. Gund. *Osm.* XIII: 44).

2. Kada se naznačuje jedan samo dio dělivih stvarih (Genitivus partitivus) osobito sa glagolji: *biti, imati, dati, dobiti, kûpiti, prodati, primiti, donesti*, itd., n. p. vodé , vîna, kruha, sira, pšenice, kukuruza, zobi, sěna, groždja, šljivah, jabukah, krušakah, brěsakah, trěšanjah, itd.

Pazka. Kad se *pokazno* (demonstrative) govori, onda se upotrěbljuje *Akusativ*, n. p. Daj mi *taj hlěb, taj kruh, tû vodu, ono vino*, itd.

3. Kada se opisuju vanjska ili nutarnja svojstva koje osobe ili stvari, kao što jur gore (§. 74. str. 352: 10) napomenusmo, n. p. čověk *dobré ćudi, dobré* ili *zlé volјé, bistre pameti, visoka uma, blaga sèrdca, mile kèrvi, visoka, krupna, anka struka, cérnih očiuh, mèrka bérka, òširokih plêćah*, itd.

„On (vitez = sunce) *krokaja gorostasna*
Duziem putem veseo hàrli.“
(Gjorgj. *Salt. slov.* XVIII: 7).

„On (Šimun) pravedan, blag i stavan
Gospodskiem svietó rodom
Imenovan bieše i slavan
I pred pukom i gospodom.

Nu najvećja čás njegova
Brojâše se vàrh svieh ljudi'
Sedam vriednieh rad sinova'
Mile kàrvi, blage ćudi.“
(Palmotić. *Krist.* VII: 17, 18).

„Svietlji dielim, *ćudi blàže*
Drugi od njega znaš da nije.“
(Palm. *Krist.* VII: 35.)

„*Kopernik*, kao što mu děla svědoče, biaše muž *neumorne marljivosti, željezne uztèrpljivosti, nepokolebive stalnosti* i *izvanredne čednosti.*“ (*Čitanka* za dol. gimnazije. 23.)

„Sunce je s nebesí' *izvàrsne lieposti*,
Zašto se ne resi neg svojom svietlosti.“
(Gund. *Dubravka.* I: Sk. 10.)

4. Za pridavnici: *pun, sit, gladan, žedan, željan, potrěban, dostojan, vrědan, prost*, itd., n. p.

Cérna goro, *puna* ti si *hlada*, —
Moje sèrdce, *puno* ti si *jada!* —
(Narodna pěsma.)

„Rečě, ter *pun duha* i *vire*
I veselo kažuć lice,
Glasovite svoje lire
Počě udarat zlatne žice.“ —
(Palm. *Krist.* VII: 54.)

„Na zvék *strašna pun žamora*
Vas prepaden pakó zamnì,
I goruštieh od ponóra'
Zagàrmieše jazi tamni.“
(Palm. *Krist.* I: 5.)

„Gàrčka piesan *puna uresa.*“
(Gund. *Ariadna.* Čin IV. skaz. 2. skup poslědnji.)

„Naš nemir neima lik, naš *cvíla* duh je *sit.*“
(Gjorgji. *Salt. slov.* 122: 5.)

Vuk nevije, što je mesa *glâdan*,
Nego vije, da družinu svije.
(*Vuk*. Nar. poslovice.)

„Mrâše u meni duša *žedna*
Viečne slasti božanstvene."
(Gjorgji. *Mandaljena*. III: 50.)

„Strašnoga vàrhu blata,
Kud se u pakó brodí tmasni,
Na premučan put cieć játa'
Hudih, vàrlih, zlih nakazni'
Orfeo, *željan své ljubavi*,
Zatravljeni stupaj stavì."
(Iv. Gund. *Ariadna*. Čin IV.
skaz. 2. skup poslědnji.)

„Tač pomalo *sin dostojni*
Velikoga kralja od nebi
Skup čeljadi neizbrojni
Sadružio bieše k sebi."
(Palm. *Krist.* I: 19.)

„Vaše Veličanstvo! — svi su *vrědni*, svi *dostojni najviše Vaše zaštite;* nu mladi Vukasović od svih je najvrědnii." (Ilia Rukavina. *Čitanka* za dol. gimn. 24.).

5. Za samostavnici: kvar, škoda, n. p. kvar *ga* je, škoda *novacah*, što se za njega troše.

6. Za prispodobnim stupnjem (komparativom), kad se prispodabljajuća čestica nego izpusti, n. p.

„Pàrsi *bilje sniga i mlika.*"
(Hanibal Lucić. *Piesni ljubezne*. XII: 7.)
„A *bieljc* pàrsi mé *sniega* su i mlîka."
(Iv. Gund. *Dubravka*. I. sk. 10)

město: pèrsi bělje nego sněg i mlěko.

7. Za imeni samostavnimi i pridavnimi, koja neizvěstan broj naznačuju: *množ*, *množtvo*, *sila*, *mnogo*, *višje*, *najvišje*, *malo*, *manje*, *najmanje*, *obilno*, *sjaset*, *bez broja*, *něšto malo*, *poněšto*, *dosta*, *izobila*, *suviše*, itd., kako takodjer i za brojnici: *pet*, *šest*, itd.

U ovom poslědnjem slučaju stoji glagolj u tretjoj osobi jed. broja srěd. spola, n. p.

„Na razkèrštju puta upazì
Množ čeljadi prem veliku.
Vidjâše se tu skupjeno
Rad žudjena lieka ugodna
Množtvo ležat neizbrojeno
Tužna ljudstva nelagodna.
Tim u mnogoj tad požudi
Kraj jezera mirna stâše
Množ velika bolnieh ljudi',
Koa zlamenje toj čekâše.
I jur *četres lietah* blizu
Prošlo bieše, tako da ga
Težke boli moré i grizu
Plačna, uboga, gladna i naga."
(Palm. *Krist.* III: 2, 8, 15, 24.)

„*Sto gorgônah jedovitieh*
Strašna stvora i nemila,
Sto kimêrah ognjenitieh,
Sfingi, Arpia, Idra, Scila.
Cárni dusi, Bogu odmetni,
U svom licu kažu i hine:
Hudi, oholi, gnjivni, šletni,
Puni varke i vàrline.
I tisuću zlieh obraza'
U načine neizrečene,
S kiem' se u vieću zlom prikazà
Gárdi narod noći viečne.
Nu nemili kralj prokleti
Pridobiva svieh uzrastom:
Radja otrovi, šlete prieti
Zliem pogledom, slikom tmastom.
On *sto rûkah, sto čeljûstí'*
I *sto gárlah jaznieh* ima,
Odkle izlazi oganj gusti
I gárd oblak cárna dima."
(Palm. *Krist.* I: 92—96.)

„Kserkse slavni, ki poda se
Stavì Iztok vas niekada,
Kad s *tisuću tisuća' se*
Vojske dižc put Zapada,

Na uznosit brieg uzidè,
I pazeći *broj bez broja*
Vitezóvah, ki ga sliede,
Bì velika rados svoja;

Nu misleći, da opeta
Neće od onieh svieh junaka'
Živ bit i'edan do *sto lieta'*,
Grozno u sàrdcu svom proplakà.“
(Gund. *Osman.* V: 1—3.)

„*Sedam slavnieh razumnika'*
Dàržave ove*) porodiše,
Od kieh ufat ni'e do vika
Dohititi znanjem više.
(Iv. Gund. *Osman.* VII: 63.)

*) *Atena, Argo, Šparta, Tebe, Korint* i *Micena.*

„*Mnogo sbora*, a nikakva stvora.
Mnogo putah najbolji plivač utone.
Gdě je *mnogo mâjah* tu je *malo jâjah.*
Više je *danah* nego *godinah.*
(Vuk. *Nar. poslovice.*)

„Turákah, kako oni isti kazaše posli, *poginulo biše* dvanaest hiljadah, a Kèrštjanah sasvim malo.“ (Kačić. *Razgovor ugodni nar. slovinskoga.* Govorenje od uzetja carigradskoga, koje se sgodì na 1453.)

„*Turákah se skupilo* oko *osamdeset hiljadah.*“ (Vuk Stef. Karadžić. Miloš Obrenović ili gradja za srpsku istoriu. U Budimu 1828. str. 16.)

8. Za imeni pridavnimi, brojnimi i zaimeni, kad zastupljuju imena samostavna, n. p. Roditelji dobri brinu se za *dobro svoje dětce.* — *Dvojica učenikah* osobito su se odlikovala. — Lěti se može kûpiti *dvoje* i *troje jâjah* za groš. —

Pazka. Vuk Stef. Karadžić veli u svom *srpskom rječniku* pod rěči Dvoje: „Ovijem se pokazuje broj živijeh stvari srednjega roda, koje stoje u rod. mn. n. p. dvoje pilíćá, dvoje čeljadi, dvoje prasadi, djece. Ovako se samostavnijem imenima ovake stvari broje i dalje, n. p. troje, četvoro, petoro, šestoro, itd. Mjesto *dvoje, troje* i *četvoro* može se kazati i *dva, tri, četiri* s rod. jed., n. p. *dva pileta, tri pileta, četiri pileta*, a dalje ne. U Srijemu (a i po drugih krajih!) se govori i *dvoje jâja(h)* mjesto *dva jajeta*, a u Crnoj gori i *dvoje opanáká* i *dvoje tóká*, itd. a po ostalome narodu kazalo bi se: *dvoji opanci*, i *dvoje toke.* Za čovjeka i ženu, i za čovjeka i dijete, i za ženu i dijete kazalo bi se *dvoje*, tako ako ih je više i *troje, četvoro*, itd.“ (Prispodobi §. 43. i Opazke na str. 220 i 221.)

9. Kad se naznačuje vrěme na pitanje kada? n. p. *prošloga poneděljka, utorka, četvértka, měseca, godišta,* — *prošle nedělje, srěde, subote; lanjske, preklanjske godine, tekuće godine, ove godine, godine tisuću osam sto četèrdeset osme*, itd.

Pazka 1. Město *prošloga, prošle*, veli se i *prošastoga, prošaste*, i *prošavšega, prošavše.*

Pazka 2. Město *Genitiva* upotrěbljuje se i *Akusativ*, n. p. *prošasti poneděljak* bio sam bolestan; *došasti četvértak* polazim u Biograd, itd.

Pazka 3. Město *ovih danah* veli se i *ovo danah.*

10. Sa glagolji povratnimi (reflexiva verba) na pitanje *koga* ili *čega?* n. p. *bojati se, braniti se, čuvati se, klanjati se* i *kloniti se, osloboditi se, oprostiti se, rěšiti se, sětjati se, spominjati se, strašiti se, plašiti se, mahnuti se, proći se, igrati se, učiti se*, itd. (Prisp. §. 46: 7.)

Pazka. Glagolji: *čuvati, sačuvati, sahraniti, brâniti, osloboditi, izbaviti*, itd. potrěbuju se s Akusativom *osobe* i Genitivom *stvari* bez i s predlogom *od*, n. p. Gospodine, čuvaj, brani, oslobodi, izbavi nás *od* svakoga zla i napasti.

„Sahrani *me sej nesgodé*
Pomoćniče moj neumárli!“
(Gjorgjí *Salt. slov.* 68: 1.)

Zatim sa glagolji sastavljenimi s predlogom *na*, kad znači něšto podpuno ili izobila svèršiti, n. p. nabrati *šljivah*, natèrgati *jabukah, krušakah, groždja*, najesti se *kruha*, napiti se *vina*, napsovati se *koga*, nadimiti se *dima:*

„Tko se *dima* nenadimi,
Taj se *vatre* nenagrijà.“
(Nar. poslovica.) itd.

11. Za glagolji: *dopasti, doći*, n. p. dopasti *šákah*, doći *glâvé, vèrha, háka* (komu).

12. S niječućimi glagolji, n. p. *Nema kèrvnika* nad poturčenjaka. — *Nema žita* bez kukolja. — *Nema zime* bez větra, *ni zla gosta* bez Turčina. — *Nema gore bolesti* od gladi. — *Nema nauke* bez muke. — *Nema mûke* bez mùke. —

Něma lěta bez Gjurgjeva danka,
Niti brata dok nerodi majka.

Nema ni kraja ni konca.
Nema ni kučeta ni mačeta.
(*Vuk.* Nar. poslòvice.)

„Blagi ćaćko, *milostiva*
Neodvárnù lica od mene,
Čiem u slíci mój uživà
Izgled slike svoe blažene:
I uslišì sve, što moje
Plačno sàrdce vapilo je.“
(Gjorgji *Salt. slov.* 21: 19.)

„*Viekovite* i bez svàrhe
Ni'e pod suncem *kriepke stvari.*“
(Iv. Gund. *Osm.* I: 2.)

„Jer komu se što odluči,
Viek neubiegne t o g a s u d a.“
(Gund. *Osm.* I: 28.)

„Ja po sebi *neimam vlasti*,
Ako milos tvá me ostavi.“
(Gund. *Osm.* III: 37.)

„Eto veće nigdi u tebi
Osobita ni'e vladanja.“
(Iv. Gund. *Osm.* VII: 72.)

„Neharniče, gdi je vira,
Gdie su kletve, ké činjâše,
Da bez mene *nemogâše*
Čas *pokoja* nać *ni mira!*
(Gund. *Ariadna.* Čin IV. skaz. 2).

„U početak, — da svies slîpa
Ljudska bolje razumije;
Jer *pàrvoga dana* i *hipa*
I *početka* Bogu *nije*, —

Višnji ćaćko vièkoviti
Kraljevâše s viečnom vlasti,
U svom bitju ponositi,
Svedj i svuda kiem se časti,

Još nebieše on stvorio
Mora, zemljé, ni nebêsa',
Ni vrěmena odredio,
Ni dó svietu *svoga uresa.*“
(Palmotić. *Kristiada.* XIII: 15—17.)

13. Za predlozi (vidi str. 333.), n. p.

„Bez *pomoći višnje s nebi*
Svieta 'e stavnos sviem bieguća:
Satiru se sama u sebi
Silna carstva i moguća.
(Gund. *Osman.* I: 3.)

Bez *sbora* nema dogovora.
(Vuk. *Nar. poslovice.*)

„Sad *vàrh sablje* kruna visi,
Sad *vàrh krune* sablja pada." —

„*Od izdajstvah* i *od zasiedah*
Ogradjena 'e glava *u* cara."
(Gund. *Osm* I: 5, 7.)

„Ti li si ona puna hvale,
Koja cieća *znanja tvóga*
Zvâše puke sve ostale
Bez *razbora* i *razloga.*"
(Gund. *Osm.* VII: 70.)

„Do *zviezdah* ću uzdizat Te,
Gospodine, harnom piesni;
Jer kad zloba na me uzbiesnì,
Ti me primì sam preda Te.

Izdno *pakla* Ti me izbavì,
Da me hudi neporaze:
Izmedju *onich,* ki u grob slaze,
Ti me opeta na sviet slavì."
(Gjorgji. *Salt. slov.* 29: 1, 4.)

14. Za uzklici, n. p. Kamo *sreće!* (welches Glück!) — Gledaj *čuda!* — Gle *běsa!* — *Bora* mi! *Zdravlja* mi! — *duše* mi! *Pana* mi!

„I kozu s dvim' jarići, *Pana* mi! dao ti budem."
(Katančić. *Fructus auctumnales.* I. Slavodrug.)

Eto *nâpasti!* — Nuto *grěha!* Evo *moje glave!* — Blago meni! evo *moga kuma!* — samljet će mi bez ujma. (Vuk. Srp. nar. posl.). — Evo *mene,* evo *me!* — Evo *njega,* evo *ga!*

„Evo, — veleć, — evo! s koga
Gine stara zloća kleta, —
Jaganca evo *nebeskoga,*
Koi diže griehe od svieta!" —
(Palmotić. *Kristiada.* XIII: 177.)

„Razveseli svietlo lice,
Na žó, na žó dievojčice,
Od česa se bojiš veće,
Što ckniš, *evo tvoje srieće!* —
Evo Tezea, evo tvoga
Vierenika ljubljenoga.
K njemu milo što neslažiš?
Jao, što činiš? jao! što paziš?“
(Gund. *Ariadna.* Čin. IV. Skaz. 2.)

cc) **Dativom:**

1. Na pitanje: komu ili čemu? što *biti*, *nebiti*, *trěbovati*, *valjati*, *reći*, *kazati*, *poručiti*, *věrovati*, *govoriti*, *prigovoriti*, *dati*, *dopustiti*, *pomoći*, *učiniti*, *uzeti*, *oteti*, *koristiti* ili *škoditi*, *prětiti*, itd., n. p. *Komu* je ili *čemu* je to? — *Svakomu zlu* smèrt je lěk. — *Svakomu* je svoje lěpo. — *Svakomu* svoje! (t. j. neka bude). — *Svakomu* svoje trěba. — Nevalja *svakoj ptici* kobac biti.

Kad ustane kuka i motika,
Bit će *Turkom* po Medii mùka.
(Vuk. *Srp. nar. poslovice.*)
„— pàrvoga dana i hipa
I početka Bogu nije“
(Palmotić. *Krist.* Vidi str. 367.)

Pazka. Glagolji imati i neimati, kad stoje město *biti* i *nebiti*, potrěbuju *Dativ*, n. p. koliko *ti* ima godinah? (Kŏliko si godinah star? to je germanizam = wie alt bist Du?) — *Njemu* neima jošte dvadeset godinah. — „*Veliko* će dobro rodu serbskom' učiniti, ko (=tko) prevede na naš jezik malu Rafa (=Rafovu) fiziku, što je za děcu na němačkom jeziku izdata.“ (Dositej Obradović. Basna 110. *Naravoučenie.*) — Izčupaj *komarcu* nogu i crěva mu se vide. — Ja zapovědih *djaku*, a djak *cèrkvenjaku.* — Nitko nemože *cělomu světu* kolačah naměsiti. — *Někomu* pluto tone, a *někomu* olovo plutá. — Nevolja *svačemu* čověka nauči. — Tko *komu*, sve *sebi* (čini, rádi). — Tko nada se pljuje, na obraz *mu* pada. (Vuk. *Srp, nar. poslovice.*)

„Oj dievice čiste i blage,
Ké vàrh gore slavne i svete
Sladkom vlasti piesni drage
Sviem pievócim naričete,

Narecite sad i *meni:*
Kako *iztočnom' caru mladu*
Smàrt vitezi nesmiljeni
Daše u svom Carigradu."
(Gund. *Osm.* I: 8, 9.)

Mraznoj zimi dodjè svàrha
S premalietna jur dohoda;
Snieg s planinskieh kopneć vàrha'
Što *uzè goram, riekam podà.*"
(Gund. *Osm.* III: 1.)

Pod česvinam' gárm prignúti
Gdi u spletenu gaju raste,
A o klisurah stàrme ljuti
Gledaš visiet divje hraste,
Ter pod sniegom vàrsi bieli
Planinam su posiedieli.
(Iv. Gundulić. *Suze.* I: 9).

„Božje vlasti spoviedanje
Uči, i *danu* dan izrica:
A noć *noći* dieli znanje,
Da 'e *Višnjemu* naviesnica,
Ter dan s noći na izmienu
Moć *nam* kaže božanstvenu."
(Gjorgji. *Salt. slov.* 18: 2.)

„Sve, što se u postupku našem kloni, da *tělu* ili *kom' god njegovom' udu, zdravlju* i *životu* drugih ljudih štetu ili propast učini, zabranjeno je, kao i svako drugo zločinstvo." (Dr. Steić. *Zabave za razum i srce.* Budim 1836. str. 18.)

Pazka. Ovamo spadaju i glagolji objektivni *intransitivni*: *goditi, ugoditi, udesiti, dodijati dosaditi, smilovati se, radovati se, nadati se, čuditi se, diviti se, groziti se, osvetiti se, preporučiti se, zahvaliti se, klanjati se, priučiti se, uštiti, neuštiti, napiti, nazdraviti, zaměriti* i *zaměriti se, smijati se, nasmijati se, groziti se, rugati se, naškoditi, hûditi* (≐ûditi), tko *komu* ili *čemu*), *nauditi itd.*

Isto tako i glagolji: *naviknuti, obiknuti, priviknuti, omiliti, omèrznuti* (tko ili što *komu*), itd.

Napokon glagolji neosobni: *prijati, goditi, činiti se, viděti se, prividěti se, ugoditi se, dogoditi se, desiti se, smučiti se, snužditi se, hotěti se, prohtěti, nehtěti se, sgrustiti se,* itd. (Prispodobi §. 46, 9. *Pazka*, i §. 65. 2. b).

2. Pridavnici: *blag, mio, dobar, hud, prijatan, prijazan, prikladan, neprikladan, priličan, nepriličan, sličan,*

podoban, *spodoban*, *sgodan*, *nesgodan*, *ugodan*, *neugodan*, *povoljan*, *nepovoljan*, *dosadan*, itd. n. p.

„Ali opacieh narav plahu
Tá dopasti dobra neće;
Bit će slični gnjusnom' prahu,
Koga vihar s tlih pomeće.
(Gjorgj. *Salt. slov.* I: 6.)

„Da me osvade svemu svîtu,
Ustim zjaju protiv meni,
Slični lavu vàrlovitu,
Kada rêži, grabi i plieni,
Ter satira odasvudi
Jedniem tiekom stada i ljudi.“
(Gjorgj. *Salt. slov.* 21: 8.)

Nit me veće srieća muči
Tebi *dobra* meni *huda;*
Jer komu se što odluči,
Viek neubiegne toga súda.
(Gundulić. *Osman.* I: 28)

„Doisto nije *prilično* istini,“ itd.
(Kanižlić. *Kamen smutnje.* Str. 8: 9.)

„Neka mi ko (tko) neprimi za golu sujetu (taštinu, izpraznost), što *ellinski* gdigdi měšam, — ovi mi je jezik od mladosti mio, i rad bi, da se mnogima od naših mladićah smili.“ (Dositej Obradović. Basna 3. *Naravoučenie*). — „Po višoj časti *ljudma* (=s većje strane ljudem) istina nije *mila*, zašto nisu takovi, kakovi se čine. — (Dositej Obradović. Basna 105: *Naravoučenie.*) — „Čověk nepravedan i zao *podoban* je ove basne („*orao ustreljen*“) orlu.“ (Dositej Obradović. Basna 2. *Naravoučenie*). —

„Prekrasan je dar, lěpo uměti beseđiti i *pristojno* vrěmenu i ljudma.“ (Dositej Obr. 117. *Naravoučenie.*)

„Naše predrage sèrbske kćeri dobro neka znadu, da blagoobrazje i krasnoličje, kad su s cělomudriem, s svetom čestnostju, s smirenomudrim blagorazumjem, s nezlobivim i neporočnim blagonaravjem, s razumom i mudrostju sjedinjena, onda su *mile* i *prijatne* Bogu i ljudma.“ (Dosit. Obradović. Basna 119. *Naravoučenie.*))

3. Sa pridavnici i pričeštji: *věšt*, *nevěšt*, *vadan*, *navadan*, *učan*, *naučan*, *priučen*, *naviknút*, *priviknút*, *obiknút*, itd., n. p. věšt biti kakovu poslu (jeziku englezkomu, francezkomu, němačkomu, slavjanskomu itd.) — Činiti se komu

ili čemu i nevěšt (t. j. kao da koga nepozna ili da što nezna); — *vadan*, *navadan*, *učan*, *naučan*, *priučen*, *vikao*, *naviknút*, *priviknút*, *obiknút*, (komu ili čemu biti). —

Pazka. Pridavnici: *učan*, *vadan*, *priviknút*, itd. upotrěbljuju se poněgda u Akusativu s predlozí *na* ili *za*, n. p. Vadan ili priviknút kao zec *na* kupus, pas *na* stèrvinu, Turčin *na* kèrmetinu.

„Al da vidiš puste bedevije,
Koliko je učna *za* mejdana.“ —
(Vuk. Srp. rječnik: *učan*).

4. Kada se město posiedovnih zaimenah: *moj*, *tvoj*, *njegov*, *naš*, *vaš*, *njihov* upotrebljuje Dativ osobnih zaimenah: *mi*, *ti*, *mu*, *joj*, *nam*, *vam*, *njim*, ili *im*, n. p. on *mi* je stric (m. on je *moj* stric); ona *ti* je tetka (m. ona je *tvoja* tetka); on *ti* je ujak (m. on je *tvoj* ujak); Jakob *nam* je zet (m. Jakob je *naš* zet); Živko *vam* je sinovac (m. *vaš* sinovac); Savka *im* je ujna (m. *njihova* ujna) itd.

„Diedi *mi* su svi otčini
Cari iztočni previsoci:
Smierní gorštaci u planini
Matere su moje otci.“
(Gundulić. *Osman.* II: 70).

Pazka. Ovamo spada i ona izreka: Kako *ti* je ime? město: kakvo je *tvoje* ime? (Prispodobi str. 360. *Opazku* 2.)

5. Za predlozí, koji zahtěvaju Dativ. (Vidi §. 70 str. 333 i 334.)

6. Za uzklicí: blago! — težko, jao, joj, vajmeh, lele, kuku! itd. *meni*, *tebi*, *njemu*, *njoj*, *nam*, *vam*, *njim*, itd. (Prispodobi str. 341.)

„*Blago* onomu, Bože, koga
Sriećno obró si, da u slavi
Još i sada tuj boravi
U preddvorju templa tvóga,
I uživa tvé jedine
Svedj na blizu veličine.“
(Gjorgj. *Salt. slov.* 64: 4.)

n. p. *Blago onomu*, koga srěća hrani, a težko onomu, koga snaga hrani. — *Blago onomu*, tko dava, a *kuku*! tko izgleda! — *Blago onomu*, tko što zna! — *Blago tomu*, komu konj uz vodu ide! (a kad podje niz vodu, ode sve za njim.) — *Težko loncu* iz sela začine čekajući! — (Vuk. *Srp. nar. poslovice.*)

dd) **Akusativom:**

1. Na pitanje koga ili što? Vidim *čověka.* — Slušam *slavulja.* — Mirišem (dišim) *ružmarin, ružicu, cvětje.* — Kušam *méd, juhu* (čorbu), *jelo, zelje.* — Osětjamo *toplinu, zimu.* — Ćutimo, oćutjujemo *unutarnju radost, bol.* —

„Na čestito spomenutje
Slavna imena Jezusova
Šimun rados rajsku *oćutjè*
I veoma se obradovà.“
(Palm. *Krist.* VII: 37.)

Pazka. 1. Akusativ je uprav govoreć pravi provodič (Begleiter, comes, satelles) glagoljah prelaznih; jer on je predmet iliti objekt (osoba ili stvar), na koi se dělovanje subjekta preteže ili uprav na njega směra (vidi §. 46: 5 i 6), n. p. otac *ljubi* svojega sina. — Majka kćerku *kara.* — Bog *kara* grěšnike. — Ruka ruku *pere,* — a obraz *(perú)* obědvě. — *Pritěrala* orla zla godina, — pa se pripitomio (Nar. posl.)

„Ah, jesi li ti, o slavna
Gàrčka Zemljo, ona mati? —
Plod čestiti ká od davna
Od razuma *dat nekratì?*

Porodì li niegda one
Ti mudracc glasovite,
Kí nauke i zakone,
Ostaviše plemenite?

Sinovi li tvoi se glase
Vitezi oni i junaci,
Kí Iztok *stavit* vàs poda se
S maliem' vojskam' biehu jaci?“
(Gund. *Osm.* VII: 67—69.)

Pazka 2. Kad je stavak niječući, onda se u ilirskom kao i u svih naréčjih slavjanskih upotrěbljuje Genitiv město Akusativa (Prispodobi str. 361: 12.)

n. p. Blagi ćaćko, milostiva *neodvèrnù* lica (m. milostivo lice) od mene. (Gjorgj. *Salt. slov.* 21: 19.) —

„Još *nebieše* On (Bog) *stvorio*
Mora, zemlje, *ni* nebêsa',
Ni vrěmena odredio
Ni dó svietu svoga uresa.“
(Palmotić. *Kristiada.* XIII: 17.)

(Město: Još *nebieše* On *stvorio* more, zemlju, *ni* nebesa, *ni vrěme* odredio, *ni dó* svietu svoj ures.)

Pazka 3. Poněgda se město Akusativa upotrěbljuje Genitiv, kad stavak i nije niječući. Tako *Gjorgji* u svojem Saltjeru slovinskom" pri kraju kao u pogovoru ilili u priglavlju za rěčničićem svědoči sam o sebi, kako je pisao, govoreći ovako: „V. Stári rekoše: Ja *ju* dvorim, on *ju* ljubi, itd. — A ja, kako je sad običajno: Ja *je* dvorim, on *je* ljubi." (Prispodobi str. 227. i 228.)

2. Někoji glagolji prelazni i neprelazni, n. p. *baciti, misliti, navaliti, pasti, napasti rěžati, udariti, sèrditi se, tužiti se, mérziti* itd. zahtěvaju Akusativ osobe ili stvari s predlogom *na* — na pitanje kamo? ili na koga, na što? n. p. Baciti kamen *na čověka* ili *na kuću*; — misliti *na prijatelja*, *na posao*, *na dušu*, *na budućnost*; — navaliti, napasti, udariti *na neprijatelja*, *na grad*, *na kuću;* — sèrditi se, tužiti se *na brata*, *na sestru*, *na dělo, na vrěme* itd.

„Tí svich, *márzé* kí na mene,
Razsù, i smetnù u kárv cárnu."
(Gjorgji. *Salt. slov.* 17: 36.)

3. Kad se naznačuje vrěme

a) na pitanje kada? n. p. „Četvérti dan stvorì Bog viděla na nebu — ali šta je Bog radio sedmi dan? — Sedmi dan počinù Bog od sviuh svojieh djélah. I blagoslovì sedmi dan i posvetì ga za to, što je on taj dan počivao od sviuh svojijeh djélah, što je učinio." *(Pripovijetke iz staroga i novoga zavjeta.* U Beču u štampariji jermenskoga manastira 1850. str. 6 i 7.) —

„S deset tisúć ki bojara'
U istočnoj skupnich strani
Lanjsku jesen mlada cara
Od poljačke sile obranì."
(Gund. *Os.* I: 88).

Pazka 1. Na pitanje kada? uzima se i Akusativ spredlogom *u*, n. p. „U starom zakonu svetilišta se obćena Bogu *u jutro* i *u večer* prikazivahu." (Gjorgji *Salt. slov.* p. 140. *Pazka* 1.)

„*U moje vrieme* narav ina
I nauke bieše od ljudi';
Sve je drugoga sad načina,
Druga doba, druge ćudi.

U dni moje vidjaše se,
O koristi gdie svak radi;
Uzlotrilo 'e sada sve se,
Živu izprazno stari i mladi."
(Iv. Gund. *Dubravka.* Čin. I. Skaz. 9.)

Pazka 2. Na pitanje: kada? upotrěbljuje se město Akusativa i Genitiv. (Prispodobi stranu 360: 9.)

b) na pitanje: kako dugo? — n. p. Kiša je padala *vàs dan* i *svu noć.* — Putovali smo po móru *jedan měsec* ili *jednu godinu* danah.

„Karao měsec zvijezdu Danicu:
Gdě si bila, gdě si dangubila,
Dangubila *tri bijela dana?*" —
(*Vuk.* Srp. rječnik: *Dangubiti.*)

4. Na pitanje: kako daleko? ili koliko? kad se naznačuje *veličina*, *težina*, *visina*, *dubljina* i *širina* i to sa brojnici: *jedan*, *dva*, *tri*, *četiri;* jer od *pet*, *šest* itd. potrěbuje se Gen. množt. br. n. p. jedan sat, *dva*, *tri*, *četiri* sata; *pet*, *šest* itd. sâtih hoda; — jednu milju, dvě, tri, četiri milje; pet, šest itd. míljah; — jednu cipelu, dvě, tri, četiri cipele; pet, šest, deset, što, tisuću (ili hiljadu) itd. cipelah visine, dubljine, širine.

5. Na pitanje pošto? (n. p. *kûpiti*? quanti? um wie viel,) upotrěbljuje se predlog po — s *Akusativom* do *četiri*, a od *pet*, *šest,* itd. upotrěbljuje se Genitiv množt. br. (Prispodobi §. 43; 3. *Pazka.*)

6. S predlozí na različita pitanja. Vidi str. 335—338.

ee) **Vokativom**:

Prispodobi §. 74. str. 354.: 14.

ff) **Praeposicionalom**:

Vavěk sa jednim od slědećih predlogah: *na, o, po, pri, u,* bez kojih se nikada niti neupotrěbljuje, te s toga se i imenuje *predložnikom.* Vidi §. 32 i §. 70, str. 334—338.

gg) **Instrumentalom**:

Ovaj padež upotrěbljuje se na dva načina:

1. Bez predloga na pitanje: čim ili čiem? (Prispodobi §. 32) i to

a) prosto na pitanje čim? ili kako? kad naznačuje orudje, kojim se što tvori, ili način, kojim što biva, n. n. rězati ili porězati *nožem*, posěći *sabljom*, odsěći *sěkirom*, udariti *rukom*, *nogom*, *šakom* itd., pisati *perom*, risati *olovkom*, obkružiti *šestilom*, itd. — gledati *očima*, slušati *ušima*, dati *rukama*, tražiti *nogama*. (Prispodobi str. 200.)

„U njih žive slava obilna,
Kú Obilić stečě mudri,
Kad *handžarom* cara silna
Na Kosovu smårtno udrì.
(Gundulić. *Osman*. III: 19.)

Ljudi se neměre *pédju* no *pametju*.
(Vuk. *Srp. nar. poslovice.*)

„Na svieći cklo pale i mårče *cárnima*
Obårve opale *čadjami* od dima.“
(Gund. *Dubravka*. Čin I: skaz. 10.)

„Svaka kuća i kolieno
Vidjâše se it ponaše
Liepiem redom izredjeno
S vojevodom svoim uza se.“
(Palmotić. *Kristiada*. VI: 12).

„*Bielom rukom* snieg nadhodi,
Tihiem stúpom tančac vodi.“
(Gund. *Suze* I: 27.)

„Bog je stvorio nebo i zemlju samo svojom riječi.“
(Pripovijetke iz star. i nov. zavjeta. U Beču 1850: 1.)

„O dievice čiste i blage,
Ké vàrh gore slavne i svete
Sladkom vlasti piesni drage
Sviem pievócim naričete.“
(Iv. Gund. *Osman*. I: 8).

„Neka se uzdom tom ukrote
I poslušni unaprieda
Neštedeći své živote,
Leté, gdie car zapoviéda.“
(Iv. Gund. *Osman*. I: 82).

„Blago, zloće kiem proštene
Dobrotom su *višnjom mnogom*
I krivine sve pred Bogom
Zabitjem su pokrivene.“
(Gjorgji: *Salt. slov.* 31: 1)

„Rajski ures lica tvoga,
Ki moć izriet ni'e *besiedom*,
Vladislava prie slavnoga
Zaniè *glasom* neg *pogledom*."
(Iv. Gund. *Osm.* VIII: 9).

Pazka 1. Ovamo spadaju i glagolji povratni: *dičiti se, hvaliti se, gizdati se, ponositi se, kleti se, itd.*, n. p.

Ter *se gizda*, ter *se diči*
Taštom slavom od junaka.
(Gund. *Osman.* I: 56.)

„Dan *večerom*, čoviek *svàrhom*
U životu svóm *se hvali*."
(Gundulić. *Suze.* I: 8.)

„U nas se ljudi kunu *onijem* što im je najmilije ili najsvetije, n. p. sestra *se kune bratom*, mati *sinom*, roditelji *djecom*, djeca *roditeljima*; *Bogom*, *dušom*, *životom*, *zdravljem*, *vjerom* itd. (Vuk. *Srp. rječnik:* Kleti se.)

Pazka 2. Glagolji *biti, postati* n. p. postati *čovĕkom*, biti *rodom* odkle, biti ili postati učiteljem, težakom, itd. (Prispodobi str. 360. *Opazka* 1.)

b) za glagolji: *imenovati, nareći, zvati, nazvati, glasiti, proglasiti, koriti* itd. koga čim? n. p.

„Kakvu ste nam snahu dali!
Svekra zove *zavèrzalom*,
A svekèrvu *zavèrzačom*."
(Vuk Srp. rječnik.)

„Nu se jah (uzeh) snebivat, gdie mene u piesni
Imenom počè zvat s velikom ljuvezni."
(Mavro Vetranić. *Posvetilište Abramovo.* U Zagrebu 1853: str. 120.)

„Nitko *Omira* (Homera) nenazvà *dugačkim.* (Dositej Obradović. *Basna* 117: *Naravoučenie.*)

„*Mene*, — reče topola putnikom — koja sam vas u mojoj sĕni upokojila i prohladila! — koja vam u zimu dèrva za grejanje dajem i gradju za domove vaše, — *bezplodnom* i *nepoleznom* (bezkoristnom) naričete!" (Dositej Obradović. Basna 110.)

„Glaseć *carskiem dobitnikom*
Kraljevića Vladislava.
(Iv. Gund. *Osman.* I: 20.)
„Misleć, da sviet vas okolo
Tudjom hvalom njega kori."
(Gund. *Osm.* I: 20.)

c) za glagolji: *ravnati, upravljati, vladati, obladati, gospodovati, kraljevati*, itd. n. p. „Četvérti dan stvorì Bog vidjela na nebu, što pokazuju zemlji znake i vremená i dane i godine, a naime veliko vidjelo, što *upravlja* danom i malo vidjelo, što *upravlja* noći zajedno sa zviezdama.“ (Pripovijetke star. i nov. zavjeta I: 6). — „Radjajte se i množite se, napunite zemlju i *vladajte* njome.“ (Pripovijetke star. i nov. zavjeta I: 6.)

„A i Soliman car hrabreni,
Pradied slavni moga dieda,
Sablju opasà vàrsnik meni,
I vojskami *zapoviedà*.
(Gund. *Osm.* I: 75.)

„Znajuć: da tvá sviem' narodí
Vlas *kraljuje i gospodi.*
(Gjorgji. *Salt. slov.* 21: 23).

„Gospodin mnom *vlada*“
(Gjorgj. *Salt. slov.* 22: 1.)

„U vedrini nad oblacim
S iztoka mu do zapada
Sunce upisà zlatnim' zracim
Ime, *kojim* slava vlada.“
(Gund. *Osman.* I: 24.)

d) Na pitanje kuda ili kojim putem? = kojim krajem? n. p.

„Jadna u sàrcu uspomena
Caru Osmanu bieše ostala,
Da mu 'e vojska nebrojena
Od poljačke ruke pala,
I da *zemljom svom velikom*
Od toga se digla slava,
Glaseć carskiem dobitnikom
Kraljevića Vladislava.
Ili putnik *kopnom* jaše,
Il' pomorac more brodí,
Vladislav se klikovâše
Slavan carskoj pri nesgodi.“
(Gundulić. *Osman.* I. 19—21.)

„*Provadiom* jaše paka,
I na žalieh Mora Cárna,
Odkud svitje danja zraka,
Bielí mu se grad od Varna.“
(Gund. *Osman.* III. 57.)

„Iz Dobruče u Zagorje
Podunavjem paša slîdi.“
(Gund. *Osman.* III: 67.)

„Jere čęsto *dubravom* vihar se plah glasi.“
„Nij zvierih zlosàrdich u tojzi dubravi;
Gorom i po bàrdieh gojno se boravi.“
(Mavro Vetranić. *Posvetilište Abramovo.* U Zagrebu 1853, str. 102.)

„Pokraj mora *Urvinom planinom.*“
(Vuk. *Srp. rječnik.* Urvina).

„A miesec vàs jasan *zagorjem* gdi sjaše,
Tmasta noć kako dan meni se činjaše.“
(M. Vetranić. *Posvetilište Abram.*, str. 120.)

e) Prispodabljajućim načinom izpustivši česticu kao, n. p.

„O solimski grade, slavi
Vladaoca zemlje i nebi. —
Miešte graníc i krajina'
On pokojom tebe obtieče,
Š njega obilnos i sitina
Svud po tebi *riekom* teče.“
(Gjorgji. *Sult. slov.* p. 147: 1—3.)

„Svaka želeć da nju oberu
I *neviestom* danas vode.“
(Gund. *Dubravka.* Čin. I. skaz. 7.)

„Ah, da mi je željnoj moći! —
Pticom bì se satvorila,
Za u bárzo leteć doći
Sried vašega mrazna krila.“
(Gund. *Osman.* VI: 15.)

„A čista i prava liepos má *suncem* sjá;
Jer meni naprava i ures sva sam ja.“
(Gund. *Dubravka* I: skaz. 10.)

„Bèrdjane mi izvedite,
Štono sam jih zarobio *robjem*
Na Morači vodi hladnoj.“
(Iv. Mažuranić. *Čengić-aga*, — str. 183.)

f) Na pitanje kako? n. p. *korakom, valom, tiekom, skokom, plovom, kradom, sliedom,* itd. n. p.

„Ti (Bože!) razširi mé stupaje,
Da put slave *krokom* idem.
(Gjorgj. *Salt. slov.* 17: 31.)

„Čuem: taku si podielio
Jakos mojoj duši i tielu,
Da bih smiono poletio
Proz protivnu vojsku cielu
I slobodno prešó *skokom*
Vàrhe zidju previsokom'."
(Gjorgji. *Salt. slov.* 17: 25.)

„*Tiekom* polja, gore *skokom*,
Rieke *plovom* prohodiste."
(Gund. *Osman.* I: 33.)

„Za me ribe *plovom hode*
I od mora i od vode".
(Gund. *Suze.* III.: 51.)

„Svioni su njih šatori,
Stoli zlatni, na kieh siede,
Ptica u gori, riba u moru
Jestojske ih *sliedom* sliede."
(*Gund.* Osman. I: 52.)

„Nu hitro i muče drobahni šturak moj
Kradom se izvučè k livadi zelenoj."
(M. Vetranić. *Posvetilište Abramovo.* U Zagrebu 1853 str. 120.)

g) Za označenje vrěmena na pitanje kada? pri čem se može pomisliti, da se izpušta predlog *u* — ili *po* — sa *Lokativom* (ili *Praeposicionalom*) ili pridavnik: *svaki, svaka, svako*, s dotičnim samostavnikom u Genitivu ili Akusativu n. p. *danjom*, *noćjom* (=danju, noćju), *lětom, zimom*, (=lěti, zimi), *zorom* (podraniti), *jutrom, večerom, mrakom, neděljom, poneděljnikom, utorkom, srědom, četvértkom, petkom, subotom, svetcem* itd. n. p.

„Usta valja marljivo izpirati osobito *jutrom*, *večerom* i poslě jela." (*Naravopisje.* U Zagrebu 1850; str. 19.)

„Ob noć ću uzdahnut, ako *noćjom* pódje,
Gdi će mi osvanut, kamo sutra dódje?"
(Ant. Kanižlić. *Sv. Rožalia.* Str. 4.)

„Jer *lieti* i u jesen, *zimi* i *prolietjem*
Viečna je tuj zelén s mirisom i cvietjem."
(Mav. Vetranić. *Posv. Abram.*, str. 103.)

„Plačem *lieti*, što neizgara
S njim za Višnjiem moj duh ovi:
Plačem, što má boles stara
S prolietjem se neponovi:

Plačem *zimi*, pokli moje
Sunce od mene daleko je."
(Gjorgj. *Mandaljena* V: 16.)

„Čemu li je, jer mi opeta
Zemlja kazà, sried livada',
Da što *jutrom* zene i cvieta,
Večer vehne i opada."
(Gund. *Suze.* III: 24.)

„Stranom ću ja svakom trag sliedit vil' moje,
A ti pódj *zliem mrakom*, odkuda i dóje."
(Gund. *Dubravka.* Čin I: skaz. 8.)

„Kao što se čini, oblasti bi se za to najspasonosnie pobrinuti mogle tako, kad bi, — što i „*Ratio Educationis*" preporučuje, — uvele se nedĕljne i svetačke škole, koje bi pitomci jednoga i drugoga spola, koji su uredno školu svèršili, nedĕljom i svetcem — u stanovitih urah, nu svaki spol napose, polazili." — (Znanost odhranjivanja za porabu učiteljskih sĕmeništah. U Budimu 1848—9, str. 218—219.)

Pazka. Ponĕgda se upotrĕbljuje Instrumental na pitanje kim? mĕsto po kom? u tèrpnoj izreci, kad stoji mĕsto tvorne iliti čineće, n. p. mĕsto *Vuk Stefanović Karadžić* sabrao je i izdao na svĕt sèrbske narodne pĕsme i sèrbske nar. poslovice, — kažu i pišu: *Vukom Stefanovićem Karadžićem* sabrane su i izdane na svĕt sèrbske narodne pĕsme i sèrb. nar. poslovice. — Ali čini se, kao da je ovaj način skladanja tudj.

2. S predlogom i to:

a) s predlogom *s* ili *sa* kad znači družtvo na pitanje: s kim ili s čim? —

n. p. Nedruži se *s onim*, *s kim* se nemožeš počupati.
(Vuk. Srp. nar. poslovice.)

„Inostrane krune i knezi,
S kiem' Poljaci družtvo imaju,
S vojvodami i *s* vitezí
Na njih pomoć i oni ustaju."
(Gund. *Osman.* X: 21.)

„Tač kroz mnoga čudna diela
Čineći se Bog poznati,
Put Solime grada biela
S družbom počet put obrati."
(Palmotić. *Kristiada.* II: 122).

„Tu *s čistiema* redovnicim
Svietli kralji uzvišeni
I s narodom sviemkolicim
Klanjahu se podniženi.“
(Palm. *Krist.* II: 135.)

„Jak pàrvoga blizu vira
Hårli Dunaj, kralj od rieka’,
Široko se neprostira,
I nečini bárza tieka:

Nu kada se dalje pruži
Preko póljah i dubrava’,
I *š njime* se zaedno sdruži
Glasovita Drava i Sava;

Sa njima se tad razlike
Iz okola *š njim* sastaju
Podnižene vode i rike
I harače njemu daju:

A on u način mora siona
Po slovinskieh stranah teče,
I slobode I romona
Pun u Carno More utieče.“
(Palm. *Krist.* I: 15—18.)

„Poletiesmo *s našiem stiegom*
Mi u pomoć caru mladom’
Oružani daždom, sniegom,
Mrazom, ledom, kugom, gladom.“
(Gund. *Osman.* XIII: 35.)

b) S predlozi u obće, koji Instrumental zahtěvaju. (Vídi str. 334—338.)

b) Glagoljsko podpunjenje Infinitivom.

N. p. Čověk može *misliti;* čověk može *govoriti.* — Životinje ’nemogu *govoriti.* — Kamen nemože *gorěti.* — Duša neće, niti nemože *umrěti.* — Děte mora *slušati.* — Ljudi znadu *orati*, *kopati*, itd. — Žene umiu *plesti*, *šiti*, *kuhati*, i ostale kućne poslove *obavljati.* — Děca se uče *govoriti*, *čitati*, *pisati*, *računati* itd.

„Zaletì se strielovita
Na sunčanieh kolih Slava
Po največem diélu od svîta
Slovinskieh svieh dàržava’.

I razsvanù iz vedrine
Nje obraza svietla zora
S dubrovačke pokrajine
Do Ledena mrazna Mora, —

Sto kralj evah gdie se čuje
Slovinsko ime *slovit* sada, —
Kieh sviet prostran razdieljuje,
A obćeni jezik sklada.“ —
(Gund. *Piesan* Ferdinandu II.,
velikomu knezu od Toskane: 1—3.)

Nit se rodì, niti će se rodit,
Koi bi mogó svem' svĕtu ugodit.
(Narodna poslovica.)

§. 77.

Pregled pravilah o skladanju pridavnikah, brojnikah, zaimenah i pričastjah sa svojimi samostavnici i nĕkoje opazke.

Jur gore na str. 350: 5. b); zatim na str. 356: 15 napomenusmo, da se imadu *pridavnici*, *brojnici*, *zaimena* i *pričaštja* sa svojimi samostavnici slagati u spolu, broju i padežu. Ovdĕ ćemo samo jošte nĕkoja napomenuti.

1. Pridavnici, kad stoje kao predikati (Vidi str. 350: 5. b) ili kao attributi (Vidi str. 357: 2: a) na pitanje kakov *a*, *o*,? ili čii, čija, čije? upotrĕbljuju se t. j. skladaju se sa samostavnikom u neizvĕstnom obličju. (Prispodobi §. 40: I.)

Pazka. Isto tako skladaju se i pričaštja tèrpna, n. p.

„Vàrh koristih svieh od sviéta
Ti svedj dàržiš nada svima
Slavu božju i razpeta
Isukàrsta pred očima.“
(Gund. *Piesan u slavu Ferd.* II. 45).

(Prispodobi primĕre naših proslavljenih pĕsnikah na str. 205—207.)

2. Pridavnici, kad stoje kao attributi uz samostavnike na pitanje: *koi*, *koja*, *koje*? — upotrĕbljuju se uvĕk u izvĕstnom obličju. (Prispodobi §. 40: II. str. 204.)

3. Pridavnici, kad stoje sa posědovnimi i pokaznimi zaimeni uz samostavnik kao attributi, upotrěbljuju se takodjer u izvěstnom obličju.

4. Sa brojnici skupnimi: *dvojica*, *trojica*, *četvorica* itd. uz Genitiv *ljudih* upotrěbljuje se glagolj u množtvenome broju, n. p. dvojica *junakah* vratiše se danas u domovinu. — *Njih* petorica odoše na vojsku. (Prispodobi str. 352: 11.)

5. Brojnici: *dva, dvě, tri, četiri* upotrěbljuju se uvěk u Nom. dvojstvenoga broja, dapače i s istimi predlozi neproměnljivo, n. p. *dva, tri, četiri* brata.

„Sàrdce će se tvé na pola
Razciepiti, majko tužna,
Tvá dva sinka, dva sokola,
Dva sliepca su i *dva sužna.*“
(Gund. *Osman.* VIII: 122.)

„Nit joj ganù sàrdce tada,
Tvàrdje od stiene, vàrlje od zvieri,
Ljubav od *dva brata mlada,*
Huda misó da netieri.“
(Gund. *Osman.* VIII: 128.)

„Pukovnik Lisin *s dvie* samo *satnie* i 8 topovah poduzè navalu na tvèrdjicu.“ (Nar. Novine 1854. br. 110: *S bojišta južnoga.*)

„Gospodine Bože moj ja vierujem, da si ti jedini Bog *u tri kipa božanstvena*, Otac, Sin i Duh sveti.“ (Ročči. *Duh kèrst.* str. 227.)

Pazka. U slovenskom narěčju upotrěbljuju se brojnici *dva, tri, četiri* sa predlozí u dotičnih svojih padežih. (Prispodobi §. 43: Opazka 3.)

6. Osobno povratno zaime *sebe*, *sebi*, *sebom*, a tako isto i posědovano zaime: *svoj, svoja, svoje* upotrebljuju se sa subjektom iste izreke nesamo u tretjoj osobi jed. broja kao u lat. i něm. jeziku, — nego u sve tri osobe *jed.* i *množt.* broja, n. p.

ja sama *sebe* (a ne: mene) nepoznajem; — nevěruj, kume, ni samomu *sebi*; — on samomu *sebi* neušti ništa. Mi samih *sebe* nepoznajemo; vi sami *sebi* nevěrujete; oni se sami *sebom* razgovaraju. — Ja sam u vrućici bio vas izvan sebe (a ne *izvan mene*). — Čekaj! doć ćeš ti k sebi (a ne *k tebi.*) — *Sebi* (a ne *tebi*) oreš, *sebi* siješ, *sebi* vlačiš, *sebi* ćeš i žeti. (Vuk. *Srp. nar.* poslovice.) — Poznaj sama *sebe!* —

„Nerevnuj većim od sebe, i ne zavidi bogatim, niti im se podobi. (Dositej Obradović. *Basna* 77. Naravoučenie.) *Svoje* (a ne *tvoje*) ne pušti, a tudje neprihiti. (U Dubrovniku. Vuk. *srp. nar. poslov.*)

„Suzam' cvila pokornoga
Ja ću plakat mẹ́ krivine,
Dok u moru plača svóga
Moj utopjen duh primine."
(Betondi. *Duh kèrstjanski* po Ant.
Ročči, u Beču 1844. str. 249.)

Pazka. Dubrovački i ini naši pisci ilirski ravnajući se po latinskom, němačkom ili kojem inom jeziku upotrěbljuju u ovom slučaju město povratnoga zaimena *svoj*, *svoja*, *svoje*: *moj*, *tvoj*, *njegov*, *naš*, *vaš*, *njihov*, a někda opet město njegov, *a*, *o*, upotrěbljuju uprav naopako *svoj*, *a*, *e*, n. p.

„Kserkse slavni, ki poda se
Stavì Iztok vàs niekada,
Kad s tisuću tisuća' se
Vojske dižè put zapada,
Na uznosit brieg uzidè
I pazeći broj bez broja
Vitezovah, ki ga slide,
Bì velika rados svoja."
(Gund. *Osman.* V: 1, 2.)

Prispodobi o tome obilnie „*Riečnik Osmana Gundulićeva:* Svoj." —

§. 78.

O upotrěbljavanju glagoljah, načinah i vrěmenah.

Kako se u obće glagolji upotrěbljuju, napomenusmo gore u §. 74: 12. — Ovdě ćemo samo někoja jošte spomenuti glede upotrěbljavanja minućih i trajućih glagoljah (vidi §. 47.)

1. Kad se štogod neizvěstno pripověda i čin se predstavlja kao u pojedinosti i u savèršenosti t. j. *in abstracto*, onda se upotrěbljuju glagolji minući (perfectivni) *u sadašnjem vrěmenu.* — To će priměrom jasnie postati. Evo iz basánah Dositeja Obradovića basne 72: Čvêrčak i mravi. „Čverčak *dodje* u zimnje doba k mravom, moleći ih, *da* mu *uzajme* koje zèrno žita, *da se prehrani* i *da* od gladi *nepogine.*"

Način ovoga upotrěbljavanja postat će još jasniim, kad poslušamo istoga Dositeja Obradovića, sèrbskoga Sokrata i Anaharsisa, kako on u toj struci (naime u knjizi *Mezimac*, glavi 1.) sebe samoga muštra i ukorava govoreći: „U mojoj pèrvoj basni pèrvi period ništa nevalja.

Evo kakav je: „Orao i lisica *učinili su* medju sobom družestvo; i što bi to bilo vsegdašnje i postojano, *dogovorili su se* i *soglasili*, da žive u komšiluku, da bi u potrěbi jedan drugom' mogli pomoć dati.“ Ovo bi valjalo ovako da je: „Orao i lisica učine medju sobom družstvo, i što bi to bilo vsegdašnje i postojano, dogovore se i soglase u komšiluku živiti, da bi u potrebi mogli jedan drugom pomoć davati.“ Mi u prostom našem dialektu možemo prekrasno vreme sovèršeno istoričesko iliti opreděljeno upotrěbljavati: i to najprostii seljani Sèrblji od Banata do Albanie iz samoga običaja i nemisleći, ni zašto, ni kako, točno upotrebljavaju. — Na priměr: Dodjè i dotèrčà, pogledà i na desno i na lěvo; a kad neupazì i neugledà nijednoga od onih, koje tražaše, odè i otèrčà svojim putem.

Evo, kako svi naši seljani govore, kad kažu, da se je štolibo (budi što) baš u to isto vreme učinilo i svèršilo. I ovo sposobstvuje mnogo kratkosti, lepoti i živkosti razkazivanja.“ Tako veli Dositej Obradović.

Ali čujmoder jošte malo, što dodaje k otomu g. *Vuk Stefanović Karadžić* u predgovoru k „*Srpskim narodnim pripovijetkam.*“ U Beču 1853, na strani V. i VI: „Prvo *Dositije* sam kaže, da nevalja ništa, a ja bih rekao, da ni drugo nije kao što bi valjalo, jer n. p. mjesto *učine družstvo* Srbin bi kazao *udruže se* ili *združe se*; a mjesto *jedan drugom'*, kazao bi *jedno drugom*; niti bi Srbin kazao *štobi*, *vsegdašnje*, *soglase* itd.“ (Prispodobi §. 50.)

2. Praeteritum imperfectum iliti prosto prošasto trajuće vrěme mogu imati samo glagolji trajući i ovo se upotrěbljuje kao praeteritum historicum, kad se hoće da naznači, da je něšto u svèršivanju trajalo n. p. iz *Srp. nar. prip.* od Vuka Stef. Karadžića (kao što gori napomenusmo) pripovědka 25: „*Djevojka cara nadmudrila.* — Jedan siromah življâše u jednoj pećini i nemâše ništa do

jednu šćer, koja biâše mnogo mudria i idjâše svuda u prošnju, pa i otca svoga učâše, kako će prositi i pametno govoriti, itd."

„Gàrdjahote vi sva blaga, itd.
Sudjahote, da nevolje
Najveće su stat bez rati, itd.
Veljahote, da kudielje
Žene predu doma u tmini,
A junaci nepriatelje
Da zatieču na ravnini.
Dàržahote za čás svoju
I najveću diku i slavu:
Za vašega cara u boju
Izgubiti rusu glavu.
Vapjahote: Smàrti prieka!
Nestavljamo pamet na te,
Da se carstvo prostre, a neka
Životi se naši skrate."
(Gund. *Osman.* I: 42—46.)

„Svàrha umàrlieh dana' i truda',
Kako odluči višnje vieće,
Blizu i smàrtna muka huda
Isukàrsta bieše veće.
Tim da volju ćaćka svoga
Izpuniti bude prie,
Vratjâše se put sionskoga
Grada iz plodne Fenicie.
Svake od vàrste množtvo ljudi'
Š njim gredjâše sjedinjeno,
Božanstvenom njega ćudi
I dobrotom zanešeno.
Od družbe se vîk njegove
Ovo družtvo nedieljâše,
Ili skupne u gradove
Ili u puste gore idjâše.
I stojahu svi pripravni
Vo'evode glasovita
Sliedom sliedit stupaj slavni
Još da ih vodi na kraj svîta.
K njemu s sàrdcem veselieme
Dohodjahu stari i mladi,
Vidjahu se vazda š njime
Družbe nove od čeljadi."
(Palmotić. *Kristiada.* I: 9—14.)
(Prispodobi §. 53. str. 256: B.)

3. **Praeteritum perfectum simplex** ili **prosto prošasto vrěme** mogu imati samo glagolji **minući** (§. 50 i 53. A.), kad se hoće da naznači, da se je **uprav** i **podpuno** něšto **svèršilo** ili **dogodilo**, n. p.

„Liepota je od naravi
Dar čestiti, slavno blago,
Gdie se *sabrà*, *skupì*, i *stavì*
Sve, što 'e ugodno, milo i drago."
(Gund. *Osman*. VIII: 1.)

„*Prosuše se* stiezi svudi,
Trublje bojne glase *daše*,
Od razlicieh vojska ljudi'
Na ravnomu polju stâše.
Sinu svomu kraljeviću
Kralj šibiku nad sviem' *podà*,
A ime Karlu Hodkieviću,
Od vojvode svieh vojvoda'.
Sunčano se svietlo oko
Liepšieh vitéz' *nenagledà*,
Svi jezdjahu u široko
Pod načinom skladna reda.
Zalietiè se iz sievera
Na iztočna ljuta zmaja
I *prostriè* bárza pera
Poljski oró put Dunaja."
(Gund. *Osman*. X: 22—25.)

„Izpod čela vitoroga
Razrok pogled krivo *izbeči*,
I ustne grizuć s jeda mnoga
U nesviesne *prasnù* rieči.
Sdàrhtaše se jazi cárni,
Propas plamom većiem *buknù*,
Nakostriečen nesmotàrni
Sbor *zapiždrì se* i *umuknù*.
Iz svieh glasah on ovako
Nezavapì, neg *zagàrmì*:
„U kóm ovo silni pakó
Zločestvu se *unetarmì*?
(Gund. *Osman*. XIII: 27—29.)

„Kada *hoti* Bog svít i sva, koja su na njemu, iz ništa stvoriti, najpèrvo *stvori* jednu tavnu taštinu i praznoću brez ikakva uredjenja i liepote, koja se posli *ukazà*. (Ot. Em. Pavić. ***Jezgra sv. pisma***, str. 1.)

Pazka. Prosto prošasto vrěme upotrěbljava se poněgda, osobito kad se něšto hoće da kaže s većom silom (emphasis, Nachdruck) i niječući, takodjer za buduće vrěme Indikativa, n. p. ja *odoh* (m. otić ću), ti *ne dojdè* (m. nećeš doći), itd.

Tko se dima nenadimi,
Taj se vatre *nenagrijà* (=neće se nagrijati).
(*Narodna poslovica.*)

„Tiem vrat' se nazada, ženska ti liepota,
Kad umreš od glada, *nevratì* života.“
(Gund. *Dubravka.* I. skaz. 8.)

„Čekaj, čekaj Sokolice! —
Da imaš krila od sokola,
Neutečè mé desnice.
(Gund. *Osman.* V: 115.)

„Od bolesti i umora
I od bure, dragi znaj,
I strašnoga od vijora
Nespasì te zapis taj.

Ni bogatstva od iztoka
Nedomamì u tvoj dom,
Nit ti zapis od proroka
Nepokori silom svom;
Ni na pàrsi vjérna druga
U sjeverni doma kraj
Iz tudjeg te tužna juga
Neodvučè zapis taj.
Al premamne kada oči
U te čarni upru gléd, itd.
Od izmjene, zabudenja
Sačuvat će zapis taj.“
(Iv. Tèrnski *Neven* 1854 br. 6: Zapis.)

4. Prošasto sastavljeno ili sasvim prošlo vrěme upotrěbljuje se za naznačenje jur zbilja prošloga čina ili stanja kakova subjekta, bilo to *minućim* ili *trajućim* glagoljem. (Prispodobi §. 54. str. 268.) n. p. *bio* (je), pa ga ňema. — *Bio* (je) jedan starac pa *imao* tri sina i jednu kćer. (Vuk. *Pripovietke srp. narodne.* U Beču 1853: 17.). — *Bila* (je) snaha i svekèrva. (Vuk. *Srp. nar. prip.* 15.). — *Bila* tri brata, pa na belome svetu ništa više *nisu imali* do (nego) jednu krušku itd. (Vuk. *Srp. nar. prip.* 14.). — *Bila* jedna

dĕvojka pa *imala* maćiju, i maćija *imala* kćer što je *dovela*, pa *mérzila* na pastorku, *tukla* je i *gérdila* odkud je god *išla*, *patila* je gladju i golotinjom, da bi je samo kakogod sa sveta nestalo; al' što je ona nju gore *dèržala*, to je ona sve zdravia i lepša *bivala*,“ itd. (Vuk. *Srp. nar. pripovijetke*: 36.)

5. Davno prošasto vrĕme (praet. plusquamperfectum) upotrĕbljuje se uvĕk u odnošenju prema drugoj izreci, n. p. Ja *bĕh* (ili *bio sam*) od kuće već *otišao*, kad je on k meni došao i tražio me. — „*Bieše* David izza pogubjenja Goliatova još *pogubio* dviesti Filisteah i *stekó* za ljubovcu Mikol hćer Saulovu, s kojom živjaše u velikoj ugodbi i ljuvezni. — *Bieše* izvan toga u drugom boju gárdo *razbio* iste protivnike Filistee, kad jednoč stojeći pred Saulom o malu bì od neharnoga kralja kopjem proboden.“ — (Gjorgji. *Saltier slov. Život slavnoga proroka i kralja Davida.* VI.) — „Bogu bude ugodnia žèrtva Abelova od Kainove; jer Abel *biaše* (bolje: *bĕše*) *prinio* žèrtvu sa vĕrom, a Kain biaše tvérd i sèrdce mu bĕše puno zavisti.“ (Pripovijetke iz staroga i novog zakona. U Beču 1850, str. 6).

„*Bieše* danica *objavila*
Jur svanutje dana biela,
I *iztekla* zora mila
S viencem rusah oko čela;
Kad za brodit sinje more
S dievojčicam', ké ga slîde,
Kizlar-aga u iztok zore
Na korablju zlatnu uzidè.“
(Gund. *Osman.* VII: 8. 9.)

6. Buduće vrĕme sa pomoćnim glagoljem *hoću* upotrĕbljuje se vazda u Indikativu i Konjunktivu sa veznikom *da*, kad se nĕšto izvĕstnoga tvérdi, n. p. ja *ću* k tebi *doći*, i: ja sam ti rekó, *da ću doći*.

7. Futurum exactum Indikativa i sva vrĕmena Kondicionala i Optativa upotrĕbljuju se u sastavljenih izrekah.

§. 79.

II. Opreděljenje okolnosti.

Pod opreděljenjem okolnosti razuměva se naznačenje sprovodećih okolnostih, po kojih se glagolj ili pridavnik, nalazeći se u prostom stavku, pobližje opreděljuje.

Opreděljenje ovo okolnosti jest četverovèrstno:

a) **Opreděljenje města.**

Opreděljenje města na pitanja gdě? odkle? kamo? biva.

1. Po prislovih města (i pravca); *ovdě*, *ondě*, *vani*, *unutri*, *gorě*, *dolě*, itd. (Prispodobi §. 68: I.)

2. Spojenjem samostavnika sa predlogom.

Predlozi, koji ovamo spadaju, jesu slědeći:

aa) S Genitivom: *blizo*, *blizu;* — *daleko*, *do*; — *iz*, *iza*, *izza; izmed*, *izmedj*, *izmedju*; *iznad*; *izpod; izpred; izvan;* — *Kod* = *kon*; *kraj*; — *nadno; nakraj; nasrěd; navèrh*; *niže*, *nižje;* — *od*, *oda; oko*, *okol*, *okolo; onkraj; ovkraj;* — *pokraj*, *polag*, *poleg; posrěd; povèrh*; *prěko; put;* — *razi;* — *srěd; svèrh* (=povèrh); *ukraj* (=kraj, pokraj); *usrěd* (=posrěd); — *vèrh*, *vèrhu*. (Prispodobi str. 333.)

bb) S Dativom svikolici. (Vidi str. 333 i 334.)

cc) S Akusativom svikolici. (Vidi str. 334.)

dd) S Praeposicionalom:

1. Na pitanje *gdě?* — *na*, *pri*, *u*;

2. Na pitanje kada? — *o*, *ob*. (Prispodobi str. 334.)

ee) S Instrumentalom svikolici (Prispodobi str. 334 i 337.)

b) **Opreděljenje vrěmena.**

Pri opreděljivanju vrěmena razlučuje se: 1) čas, kada što biva (kada?); 2) trajanje vrěmena, za kojega něšto biva (kako dugo? = odkada? dokle?). — I opreděljenje vrěmena očitiva se:

1) po prislovih vrěmena: *sada* (=*ovaj čas*, *uprav*); *danas*, *jutros*, *večeras*, *jesenas*, *lětos*, *prolětos*, *zimus*, *jučer*, *sutra*, *uvěk*, *vazda*, *uvěk*, itd. (Prispodobi str. 325 i 326). —

2) Samostavnikom i predlogom. Takovi predlozi jesu:

a) Koji naznačuju *čas*, kad što biva, kanoti:

1) S Genitivom: poslě, poslim (=potlě, potlam, potlim), prie.

2) *S Dativom*: k, prama = prema = proti.

3. *S Akusativom*: na, pred, u.

4. *S Praeposicionalom*: ob, po, pri, (ponajviše slovenski).

5. *S Instrumentalom*: pred, za.

b) Koji naznačuju *trajanje časa*, za kojega něšto biva, kanoti:

1. *S Genitivom*: od, do, izmedju, za. (Prispod. str. 338: 2).

2. *S Akusativom*: kroz, ob, po (s dodatkom pridavnika: *vas*, *sva*, *sve* ili *cěli*)

3. *S Praeposicionalom*: po, u.

4. *S Instrumentalom*: med, medju.

Priměri.

1) *Prislovi, čas.* — Moj brat dojdè *jučer*. On je *danas* bolestan. On će *sutra* opet na put (otići). Ja idem *sada* u cérkvu. — *Trajanje vrěmena.* Ovaj je mladić *uvěk* poslen. On se je *svagda* (=vazda, sveudilj) dobro ponašao (=vladao).

2. *Predlozi, čas.* — Tvoja će sestra doći *prie ručka*. *Poslě boja* s kopjem u gérm (valja otići). *Poslě kiše* japundže (kabanica) netreba (Vuk. *Srp. nar. poslovice*). *K jeseni* odlaze od nas lastavice, a *k prolětju* opet dolaze. — Prama *prolětju* biva ugodnie vrěme, nego *prama jeseni*. — Moj otac će doći doma *na ručak*. — *Pred večer* počě kišica padati.

Slavna slavulj ptica
U prozorje lěpo pěva.
(Narodna pěsma.)

Svaki dan *ob petoj uri* polazi pošta iz Zagreba u Zemun. *Po ručku* (obědu) valja malko posěditi. *Pri pojasu* sablja ožedněla (Vuk. *Srp. rječnik*: *Pri*). — *Pred obědom* bio sam na šetnji. *Za ručkom* sědimo zajedno. Trajanje. *Za mene živa*, toga neće biti. Mi ćemo *za vida* (ili za sunca, za dana) stignuti u Beč. — Tvoj sin biva *od dana do dana* gorji. — *Izmedju gospojínah* (t. j. izmedju velike i male gospojine) nesu kokoši najbolja jaja. — *Kroz korizmu* pojede se najviše ribe. *Kroz zimu* se potroši, što se *kroz lěto i jesen* nabavi. — Grabežljive zvěri *ob dan* spavaju, a *ob noć* se klatare.

„*Ob noć* ću uzdahnut, ako *noćjom* podje,
Gdi će mi osvanut, kamo sutra dodje?“
(Ant. Kanižlić. *Sv. Rožalia.* Str. 4).

Lěnjaci *po vas dan* (cěli dan) dangube. — Někoji ljudi *po danu* rade, a *po večerih* se zabavljaju.

„U to život *u dne u noći*
Skončava mi se i odlaga.“
(Gundulić. *Suze.* I: 46).

Ona jaja dadu se najbolje sačuvati, što kokoši snesu *medju gospojinama.*

c) **Opreděljenje načina.**

Opreděljenje načina, *kako* što biva, očitiva se:

1) Po prislovih, koji su ponajviše *pridavnici kao prislovi* upotrěbljeni i *glagoljni prislovi* iliti gerundija sadašnjega vrěmena, izvedena iz glagoljah trajućih. (Prispodobi §. 50).

2) Po samostavnicih sa predlogom. Ovamo spadajući predlozi jesu slědeći: *bez, iz, izza, na, po s, u.*

3) Po samostavnicih Instrumentalom.

Priměri.

1) *Prisloti.* Učitelj opominje učenike *ozbiljno.* Kèrstjanin podnaša sve nesgode *uztèrpljivo.* Dětčak sluša *pozorno.* Rukotvorac radi *neprestano.* Konj tèrči *bèrzo.* — *Hodeć* mi je pripovědao svoje nezgode. *Govoreć* je zaspao. *Mučeć* je odgovorio. *Sanjajuć* je govorio.

Pazka. Prislovi glagoljni spadaju, uprav govoreć, k sastavljenomu stavku; jer sačinjavaju skratjenu izreku i pod njim se uvěk podrazuměvaju čestice *dočim* ili *kada.*

2) *Predlozi.* Dětca živu *bez* brige. *Bez* britve obrijati (=prevariti. Vuk. *Srp. nar. poslov.*). Boga trěba ljubiti *iz* sve duše svoje.

Izza vuka i lisica se naije. (Vuk. *Srp. nar. poslovice.)*

„Jur *na* krilieh od vietara’
Glas po svemu svietu pàrši.“
(Gund. *Osm.* I: 23.)

Ptica se poznaje *po* perju. Čověk se poznaje *po* govoru. Mnogo se kojesta *po* zakonu (=zakonito = po zakonih dèržavnih) dopušta, što se *po* ćudorednosti nedopušta. Kèrstja-

nin podnaša svoju nesgodu *s* uztèrpljenjem (=uztèrpljivo). Ljudi ponajviše rado putuju *u* družtvu (=družtveno).

3) *Instrumentalom.* Žitak (žito) se žanje *sérpom. Bogom* koga bratimiti. *Glavom* raditi. *Glavom* (=in persona, ipse per se, persönlich) n. p. vojsku predvoditi.

„Ja sam *glavom* od Barata Mujo“ —
(Vuk. *Srp. rječnik:* glava.)

Pazka. Ovamo spadaju i stajaće izreke: *nikom* poniknuti, *slědom* slěditi n. p.

— Svi junaci *níkom* ponikoše,
I u cèrnu zemlju pogledaše —
— Kad bi znala mužka glava,
Što je *níkom* vode s' napit',
Nigda nebi *níkom* pila.“ —
(Vuk. *Srp. rječnik:* Nik, níkom.)
„Svioni su njih šatori,
Stoli zlatni, na kieh siede,
Ptica u moru, riba u gori
Jestojske ih *sliedom* sliede.“
(Gund. *Osman.* I: 52.)

d) **Opreděljenje uzroka i svèrhe.**

1. Pri opreděljivanju *uzroka* (=razloga), koi se vazda očitiva samostavnikom ili predlogom, — trěba dobro razlučiti *uzrok*, *srědstvo*, *tvar* (materiu), *gibući razlog* (Beweggrund, motivum, motus consilii) i *razlog poznanja* (Erkenntnissgrund, fons cognitionis).

a) *Uzrokom* (razlogom) nazivamo ono, što pričinjava, da něšto bude ili da se něšto učini. Ono, što ima biti ili što se učini (=proizvede), imenujemo mi *učinkom* (Wirkung, effectus) u protivopoloženju sa *uzrokom.* — Predlozi uzročni jesu slědeći: *cić*, *cića*, (=cieća), *od*, *rad*, *radi*, *poradi* = *s* = sbog (=zbog) = *za*, *zarad*, *zaradi.*

Priměri. „*Cieća* znanja tvoga, o slavna gèrčka zemljo! zvâše puke sve ostale bez razbora i razloga.“ (Gund. *Osm.* VII: 70.) — Bolovati *od* groznice. — Mnogi vojaci dospiju *od* straha u sužanjstvo.

„Ah! zločesti i neznani,
Od šta ste se, rieh, prepali?“
(Gundulić. *Osman.* I: 60).

„*Rad* junačtva i virnosti
Tvojih starih, zemljo slavna!
Imala si časti dosti
U istinu još od davna.“
(Kačić. *Razgov. nar. slov.* Poskočnica.)

„*S* toga nesmijem da —
„*Sa* šta, brate, odè u hajduke“ —
(Vuk. *Srp. rječnik: s, sa*).

Daj učini *za* (=radi) Boga. Što si uradio *za* Boga? *Za* ime božje nemoj toga raditi. — *Za* Boga prositi, a *za* dušu dijeliti (nije pravo. — Vuk. *Srp. nar. poslovice.*) — *Zaradi* Boga = per Deum, um Gottes willen (Vuk. *Srp. rječnik.*)

b) *Srědstvom* nazivamo mi ono, po čem něšto (svèrhu) postići tražimo. Predlog *po* s Praeposicionalom ili město njega Instrumentalom. Ovi padeži prevode se u latinskom jeziku predlogom *per*, a u němačkom predlogom *durch.*

Priměri. *Slogom* rastu male stvari, a *neslogom* sve se kvari. — *Po* lěstvah popeti se na tavan. *Po* prijateljih doći do časti. *Po* ženi postati bogatim. *Po* Bogu ili Bogom pobratim biti s kime:

„Ali njima Bog i srića dadè,
Dokazà im *Bogom* pobratime.“
(Kačić. *Razgovor. ugod. nar. slov.*
U Beču 1836, str. 132.)

Ljudi pakostni i nepravedni što nemogu *silom* i *snagom*, to *hitroštju*, *lukavstvom* i *pritvornostju* čine. (Dositej Obradović. Basna. 3. *Naravouč.*) Mnogi čověk nije nazadan *Bogom* (=*po* Bogu) već *sobom* (=po sebi. — Vuk. *Srp. nar. poslovice.*)

c) *Tvarju* (materia, Stoff) nazivamo mi ono, iz čega (stvar) se něšto pravi. — Predlog: *od.*

Priměri. Zlatar (kujundžija) pravi mendjuše *od* zlata, *od* srebra. Čověk nije *od* gvoždja. Kovač kuje *od* gvoždja konjske ploče. Lončar pravi *od* zemlje svakojake posude.

Pazka. Město pridavnika: *zlatan, srebren, měden, gvozden, dèrven; zemljen* itd. običaje se reći *od* zlata, *od* srebra, *od* mědi, *od* gvoždja, *od* dèrveta, *od* zemlje itd. n. p. pèrsten *od* zlata (město *zlatan*), kašika (žlica) *od* srebra (m. srebrena) obruč *od* gvoždja (m. gvozden), stanje *od* dèrveta (m.

dèrveno), posuda *od* zemlje (m. zemljena), itd. Tako ima i u Gundulića „krila *od* větarah“ město „*větrena krila*,“ n. p.

„Jur na krilieh *od* vietara'
Glas po svemu svietu pàrši,
Kô kraljević silna cara
Kopja slomì, sablje skàršì “
(Gund. *Osman.* I: 23.)

d) *Gibući razlog* jest ono, što čověka nuka i podtiče, da něšto uzhtie ili něšto ovèrši. — Predlozi: *iz*, *radi*, (*poradi*, *zaradi*), *sbog* (=*zbog*).

Priměri. Kain je ubio brata svoga Abela *iz* pizme (nenavidnosti, nenavisti). Dobro děte sluša svoje roditelje *iz* ljubavi. *Radi* zla vrěmena ostat ću kod kuće. „Nehtiući knez Lazar, despot iliti princip od Rascie poznavati cara Murata za svoga gospodara, ni davati mu ono, što biaše ugovorio, *zaradi toga* Murat sakupi vojsku neizbrojenu, i on isti prid vojskom ode protiva rečenomu Lazaru principu od Rascie.“ Kačić. *Razgovor nar. slov.* u Beču 1836. str. 116.) *Sbog* sirôtah sunce sjaje. (Vuk. *Srp. nar. posl.*) *Sbog* krivnje otčine nisu kriva dětca. *Sbog* zlih i nevaljanih pate često putah dobri i pošteni. Mnogi ljudi su dobrotvorni *iz* taštine, a ne *iz* ljubavi prama bližnjemu. „U jedan lěpi prolětni dan sladko pojaše slavuj; ostale ptice, neke *iz* zavisti, a neke *iz* prostote i nedostatka osetjanja, niti se (ne) obzirahu da ga vide.“ (Dositej Obradović. *Basna* 130.)

e) *Razlog poznanja* jest ono, iz čega se spoznaje, da je něšto ovako ili inako. — Predlozi: *iz*, *po*.

Priměri. Mi spoznajemo božju mudrost *iz* njegovih dělah. Ptica se poznaje *po* perju. Sudeći *po* vlažnoj zemlji padala je noćas kiša. *Po* glasu tica, a *po* šapama (=šàpah) se lav poznaje (Vuk. *Srp. nar. poslovice*).

2. *Svèrhom* imenujemo ono, radi čega se něšto čini. Za postignutje svèrhe služi *srědstvo*. Predlozi svèrhe: *za*, *rad*, *radi*, *poradi*.

Priměri. Dobromisleći otac radi *za* svoju dětcu Pravi dèržavljanin (domorodac) ide veselo na vojsku *za* svoga cara i domovinu. — „Mene — reče topola putnikom — koja vam u zimu dèrva *za* grejanje dajem, i gradju *za* domove vaše,

bezplodnom i nepoleznom naričete.“ (Dositej Obradović. Basna 110. *Naravouč.*) *Za* Boga prositi, a *za* dušu dijeliti (nije pravo. — Vuk. *Srp. nar. posl.*) — Nelaje kuja *radi* sela, nego *radi* sebe. (*Nar. posl.*) — Nelaje kuca sela *rádi*, nego sebe *rádi*. (Vuk. *Srp. nar. posl.*) —

Dogadja se često, da se više opreděljenjah okolnih ujedno jednomu predikatu priděne:

1. Opreděljenja su ili *jednovèrstna* (město i město), vrěme i vrěme, način i način, uzrok i svèrha), n. p. palica stoji *tamo u sobi u kutu*. *Jučer cěli večer* padala je kiša. On piše *sa strahom dèrštjućom rukom*. Čověk se igra *od dugoga časa za pokratjenje vrěmena*.

2. Ili *raznovèrstna*, n. p. *město* i *vrěme*. Ljudi idu *neděljom* u cèrkvu. *Město, vrěme* i *način*. Pomnjiv rukotvornik radi *po vas dan neprestano* u *svojoj* dělaonici. *Město, vrěme, način, razlog*. Mladić se je *sinoć kupajući* u *mèrzloj vodi veoma* nepozorno dobavio bolesti.

Opazka. Premda je veoma koristno, da se mladići u spodobnih razširenjih prostoga stavka marljivo i mnogostručno věžbaju; sasvim time trěba ih opominjati, da se tako věžbajući od nerazložnoga pretovarenja čuvaju; jer se takovim nagomilavanjem okolnih opreděljivanjah razumljivost veoma muti i govor postaje tromim.

Pregled prostoga stavka.

Glavne česti:

Subjekt — *Predikat*

(ponajviše *samostavnik*)‿Glagolj, pridavnik (samostavnik).

Spona:

(copula, Satzband) *biti*.

Razširenje

Samostavnika. — *Glagolja* (pridavnika).

Priděvak: — *Podpunjenje:* — *Opreděljenje okolnosti:*

a) města,
b) vrěmena,
c) načina,
d) razloga i svèrhe.

Pazka. *Subjekt* i *predikat* mogli bi se nazvati glavnimi udí (člancí, kotrizí); *pridĕvak* pako, *podpunjenje* i *opredĕljenje okolnosti* pobočnimi udi stavka. Oni sačinjavaju jezgru i bitje čistoga stavka, a ovi razširenje istoga stavka.

§. 80.

O vêrstih i rĕčoslĕdu prostoga stavka.

1. Glede obličja govornoga razlučuju se 4 vérsti *prostoga* stavka:
   a) Tvèrdeći stavak (kojim se nĕšto tvérdi, izriče, pripovĕda), n. p. *sunce sjá.*
   b) Pitajući stavak, n. p. *sjá li sunce?*
   c) Požudni stavak, n. p. *da bi bar sunce sjalo!*
   d) Zapovĕdni stavak, n. p. *Sunce*, *sjaj! Sjaj*, *sunce!* (Na zapovĕdni način spada i prošnja: *Sunce, ded'* (ili deder, dajder) *sjaj* (ili sini!) ili: *htĕj sjati* ili *sinuti!*)

2. Po ovih stavačnih vêrstih ravna se *rĕčoslĕd prostoga stavka* t. j. opredĕljeni stalni red, kojim uda jednoga stavka zasebice slĕduju.

3. U rĕčoslĕdu razlučuju se tri mĕsta, naime;
   a) Mĕsto *subjekta*; b) mĕsto *izrĕčice* (Aussagewort) i
   c) mĕsto *izrečenoga* (des Ausgesagten), n. p.

Subjekt:	*Izrĕčica:*	*Izrečenó:*
Slavulj	je	ptica
Orao	je	oštrovidan
Učenik	(se) je	učio
Učenik	(se) mora	učiti
Sunce	sjá	*

*) Kad se *predikat* (izrečenó i izrèčica) jednom rèčju izriče, onda ostaje mĕsto *izrečenoga* prazno.

4. Rĕčoslĕd stavačni zove se *izpravnim rĕčoslĕdom,* kad subjekt zauzima pèrvo, izrĕčica drugo, a izrečeno tretje mĕsto.

5. Rĕčoslĕd stavačni zove se *preobratjenim rĕčoslĕdom*, kad subjekt zauzima mĕsto *za* izrĕčicom, a izrečenó ili stoji naprĕda ili slĕduje za subjektom, n. p.

Izrečenó:	Izrečica:	Subjekt:	Izrečenó:
Ptica	je	slavulj	
Oštrovidan	je	orao	
Učio (se)	je	učenik	
Učiti se	mora	učenik	
	je li (da li je)	slavulj	ptica?
	je li	orao	oštrovidan?
	je li se	učenik	učio?
	morali se	učenik	učiti?

6. I rěčoslědom može se kojemugod stavačnomu udu većje znamenovanje poděliti. Preobratjeni rěčosléd napose upotrěbljuje se onda, kad se hoće, da se koi stavačni ud osobito uzvisi. (Prispodobi 1. a – d.)

Opazka. Jezik slavjanski u obće, a ilirski napose posěduje veliku slobodu u rěčoslědu kao i latinski jezik.*) Mnogostručno se dadu rěči preměstiti u stavku, n. p.

Narodna izobraženost može se postići dobrimi knjigami i školami; ili:

Školami i knjigami dobrimi postići se može izobraženost narodna; ili:

Postići se može narodna izobraženost školami i dobrimi knjigami, itd. (Prispodobi: „*Česká mluvnice*“ od Jana Slav. Tomička. V Praze 1850, str. 228, §. 272.)

Pruživost jezika slavjanskoga veoma ugadja pěsnikom, a osobito onim, koji naslěduju stare klassike.

Jungmann veli u svojoj „Slovesnosti“ (v Praze 1846) na str. 21: „Izreku: *Caesar omnes utiles artes coluit*, može Latin 125 putah preobratiti, Francuz svoje „*Caesar cultivait tous les arts utiles*“ niti dva puta. Imaju dakle jedni jezici pred drugimi u toj struci veliku prednost, kad mogu jedni rěči tako urediti, kako si već duša zamisliti može: drugi se pako moraju ravnati samim tako nazvanim logičnim redom. Uzrok tomu nije drugi, nego nedostatak sklanjavih okončakah i nadoknadjivanje takovih člancí (artikulí) i predlozí, kojimi se pojam k pojmu kao bérvno k bérvnu čavloví i spojami (skobami, klamfami, die Klammer) sbija, dočim jezici, koji članakah nepotrěbuju, spojivanje takovo neposrědno proizvode, kao kad se bérvno k bérvnu jur udělano priljubljuje.“

*) „Magna omnino libertate utuntur Slavi in disponendis orationis partibus.“ (Dobrovsky: *Institutiones ling. slav. dialecti veteris* Vindobonae 1822, pag. 667.)

Odsěk II.

O sastavljenom stavku.

§. 81.

Prostomu stavku (§. 74.) stoji naproti sastavljeni. Kaogod što se ondě dva pojma zajedno vežu k jednoj misli: tako se ovdě dva ili više stavakah jedan k drugomu pretežu i u jednu cělost svezuju.

1. Ovdě valja ponajprie razlučiti *glavne* i *pobočne stavke.* Glavni stavak razumije se sam po sebi, a pobočni stavak samo u savezu s kojim drugim.

2. Budući da svaki sastavljeni stavak iz dvajuh prostih stavakah sastoji; to imade svaki njiuh svoj *sobstveni subjekt* i svoj *sobstveni predikat.*

3. Prosti stavci, koji zajedno sastavljeni stavak sačinjavaju, mogu se na dva bivstveno različna načina ujedno spojiti. Oni se mogu naime:

a) tako jedan s drugim spojiti, da *svaki* stavak za sebe podpun bude, te da bez ikakva saveza s drugim kojim stavkom podpunu misao očituje (izrazi). Ali oni se mogu takodjer

b) tako zajedno skopčati, da jedan stavak *sám za sebe* neizrazi podpune misli, nego da samo zastupi město stavačnoga uda drugoga stavka.

4. Sastavljen stavak zove se uzporedjenim *sastavljenim stavkom*, ako svaki njegov posebni stavak takodjer i posebnu i podpunu misao izražava.

5. Sastavljeni stavak zove se podredjenim *sastavljenim stavkom*, ako svaki pojedini stavak njegov neočitiva pojedine podpune misli.

6. Po tome dakle imade *dvě* vérsti sastavljenih stavakah, naime:

a) *uzporedni* sastavljeni stavci;

b) *podredni* sastavljeni stavci. Oni se zovu stavačne sveze (Satzverbindungen) a oni naproti stavačne sglobe (Satzgefüge).

7. Stavačna sveza i stavačna sgloba *naliče si* u tome, što uvěk sastoje ponajmanje iz dvajuh prostih stavakah, od kojiuh svaki imade svoj posebni subjekt i svoj posebni predikat. (Prispodobi gore br. 2. i dolě 13.)

8. *Stavačna sveza* (Satzverbündung) razlikuje se od stavačne sglobe time:

a) što joj svaki pojedini stavak podpunu misao izražava;

b) što joj svaki pojedini stavak sačinjava glavni stavak;

c) što su joj pojedini stavci spojeni s jednom od triuh vèrstih veznikah (naime: aa) *uzporednimi,* bb) *protustavnimi,* cc) *osnovnimi*), ili takodjer sveze *uzporedno* stoje.

9. *Stavačna sgloba* (Satzgefüge) razlikuje se time od stavačne sveze:

a) što joj svaki pojedini stavak neizražava podpune misli;

b) što joj nije svaki pojedini stavak glavni stavak, nego svaka stavačna sgloba sastoji iz *glavnoga* i *pobočnoga stavka.* (Prispodobi gore br. 1. i dolě 13.);

c) što se pojedini stavci stavačne sglobe nespajaju zaměnito gorespomenutimi trimi vèrstmi veznikah (8. c.), nego někim osobitim rodom veznikah, koji se *podrednimi veznicí* imenuju.

10. Stavačna sveza sastoji vavěk ponajmanje iz *dvajuh glavnih stavakah.* Stavačna sgloba pako sastoji uvěk iz *glavnoga* i *pobočnoga stavka.*

11. U stavačnoj svezi su stavci (=izreke) uvěk *uzporedjeni* t. j. oni stoje jedan uz drugoga samostalno i samo se s toga zajedno vežu, da se jedan stavak drugim razširi ili stisne. U stavačnoj sglobi pako stavak *pobočni* uvěk je *podredjen* i zove se *drugotni* (enunciatio secundaria); jer je *glavni stavak* uvěk *pèrvotni* (enunciatio primaria). *Pobočni* pako stavci zovu se *podredjeni* s toga, što su s glavnim stavkom tako skopčani, da mu služe kao za podpunjenje ili mu koi dio opisuju.

Pazka. Kada koi drugotni stavak prekida glavni i u njega se kao umitje ili usěca, onda se o drugotnom stavku veli, da je u glavni *umetnút* ili *usěčen* ili *urězan* (incisum).

12. I budući su glavni stavci *samostalni,* s toga se u stavačnoj sglobi zovu neodvisni: a *pobočni* zovu se od-

visni, jer su glavnomu stavku *podredjeni* i s toga od njega *odvisni.*

13. Jednom rěčju: ako se više *glavnih stavakah* medjusobno spoji (uzporedi), to se zove *stavačna sveza* (Satzverbindung), n. p. Ja čitam, *a* ti pišeš. — Jednom rukom dáje, *a* dvěma uzima. Ja u sviralu, *a* on u bubanj. (Vuk. *Srp. nar. poslov.*) — *Stavačna sgloba* pako zove se, kada se *glavni* i *pobočni stavci* zaměnito spoje (poslědnji se pèrvim *podrede*), n. p. Mi ćemo živěti — *ako* Bog dá. Mi ćemo na vojsku, — *ako* Bog dá. Mi ćemo na boj, — *pak što* Bog dá i srěća junačka! Kad se siromah medju bogate poměša, — *valja da* i za njega što prione. — Kad svi poviču: pjan si — lezi, *ako* i nijesi. (Vuk. *Srp. nar. posl.*)

§. 81.

A. Stavačna sveza.

Uzporedjeni stavci (die beigeordneten Sätze) mogu stajati u trostrukom odnošenju jedan prema drugomu, naime 1) *uzporedno*, 2) *protustavno* (=*oprěčno*), 3) *osnovno.*

I. Uzporedni stavci.

Uzporedni stavci mogu stajati u *trovèrstnom* razměrju (odnošenju) jedan prema drugomu:

a) Oba stavka stoje u podpunoj *jednakosti*, svaki sadèržaje za sebe posebnu misao, oba zajedno obćenitu;

b) Uzporedjeni stavci su *čest i* obćenite misli, u kojoj se oni sadèržaju;

c) drugi stavak sadèržaje razširenje ili stegnutje ne pèrvoga stavka, nego jedan njegovih udah.

1. Pèrvo odnošenje naznačuju *spojni veznici* (conjunctiones copulativae): *i, a, te, ter, takodjer, k tomu* (=k otomu), *izim, izvan, osim, osven, ne samo — nego takodjer* (=još), *koliko — toliko, kako — tako* (takodjer) *ni — ni, niti — niti.*

aa) *I* imade obćenito značenje, *uzporedjujući* podpuno dva stavka, n. p. Moja mati *i* njegova mati na jednom se

suncu grijalə. *I* ti možeš, *i* konj ti može. (Vuk. *Srp. nar. posl.*) — „Dàržahote za čás svoju *i* najveću diku *i* slavu.“ (Gund. *Osman.* I: 45.)

„*I* vojvode *i* viteza,
I na kopnu *i* sried móra,
I postelja *i* tàrpeza
Bieše koža zvieri od góra’“
(Gund. *Osman.* I: 39.)

„Sve požude, sve pohlepe
Vidjahu se vaše mile:
Jahat bojne konje liepe
I iz lûka tratit strîle.“
(Gundulić. *Osman.* I: 35).

„Rumena se ruža otvora,
I razliko cvietje zene.“
(Gund. *Osman.* VIII: 64.)

„*I* gorani, *i* pastiri
I slíede me, *i* gledaju.“
(Gund. *Dubravka.* Čin. II: sk. 6.)

bb) *A* imade više značenjah, ali su ponajviše *uzporedna*, 1. *i* = *po*, n. p. dva *a* dva (=par *a* par) idu u redu; 2. = und, *autem*, n. p. ja stojim, *a* ti sědiš; ja radim, *a* ti spavaš. „Ti svedj dieluj diela viša, *a* ja piet ih prestat neću.“ (Gund. *Osman.* I: 18.) 3. = aber, *at*, *vero*, n. p. ja ga ljubim, *a* on se otire; ja dodjoh, *a* on odè; „Ti njima o dobru radiš, *a* oni tebi o glavi.“ (D. Obrad. Basna 160. *Naravouč.*); 4. = aber auch, *aeque et*, n. p. ima hlěba, *a* i novacah. (Vuk. *Srp. rječnik.*)

cc) *Te*, *ter* = *i*, *pa*, *pak*, *paka*, n. p. „Otišao *te* donio vode; idi *te* ga zovni; uzmi *te* jedi.“ (Vuk. *Srp. rječnik.*)

„Knjigu piše od Kotara kneže,
Po imenu starac Radovane,
Ter je šalje pobratimu svomu
Milovanu od Gorice Cárne.“
„U knjizi ga lipo pozdravljaše,
Ter ovako starac besedjaše:
Kadno lani prodje niz kotare
I pronesè gusle javorove,
Ter zapjevà pjesmu od junakah,
Jedne slaviš, druge nespominješ,“
(Kačić. *Razg. nar. slov. 1.*)

„*Ter* se gizda, *ter* se diči
Taštom slavom od junaka.“
(Gund. *Osman.* I: 56.)
„Na tisuće, na oblake
Cárna jata izletiše,
Ter jasnomu suncu zrake
Usried pódne potamniše.“
(Gund. *Osman.* XIII: 81.)

Izpeci, *pak* reci, t. j. Smisli dobro, *pa* onda reci. (Vuk. *Srp. nar. poslov.*)

„Ah čiem si se zahvalila,
Tašta ljudska oholasti!
Sve što više stereš krila,
Sve ćeš *paka* niže pasti.“
(Gund. *Osman.* I: 1.)

dd) *Takodjer* ili *takojer* (slov. *takaj*, *takajše*,) = *a i* naznačuje slědujući stavak kao osobito uzdignuti dodatak prema prednjemu stavku, n. p. Vi ste se išli prie pódne šetati, mi smo *takodjer* bili (= *a i* mi smo bili) na šetnji. Děčak je dobre glave; *a i* vèrlo je marljiv. On polazi sutra na put; *a i* ja polazim.

ee) Veznici: *K tomu* (= k otomu), *izim*, *izvan*, *osim*, *osven* izrazuju na isti način dodatak k prednjemu stavku; ali ne s osobitim povišenjem, n. p. On je tupoglav; *k otomu* je jošte lěn. Svinja nam je koristna svojim mesom; *izvan* (izim, osim) *toga* upotrebljuje se njezina šćetina za ščetke (kefe).

ff) *Ne samo — nego takodjer* (=još = *i*) naznačuju osobito uzdignutje poslědnjega stavka, n. p. Ovaj děčak je *ne samo* vèrlo pomnjiv; *nego* je *takodjer* (= *još* = *i*) veoma dobar. Varavi tèrgovac *ne samo* što odbija svoje kupce, *nego još* izgubi i dobar glas. —

gg) *Koliko — toliko* uzporedjuju oba stavka, n. p. *Koliko* je od moje kuće do tvoje, — *toliko* je od tvoje do moje. *Koliko* je selah, — *toliko* navičajah. (Vuk. *Srp. nar. poslovice.*)

hh) Veznici: *Ni — ni*, *niti — ni*, *niti — niti* uzporedjuju oba stavka *niječućim načinom*, n. p. *Ni* luk jeo, *ni* njim mirisao. (Vuk. *Srp. rječnik.*) — *Ni* u tikvi suda, *ni* u strašljivcu druga. — *Niti* zna šta smèrdi, *ni* šta miriše. *Niti* sam cèrnooka, *niti* se bojim uroka. (Vuk. *Srp. nar. posl.*)

„Blago onom', ko *niti* misli kom' učiniti zlo, — *niti* se tome od drugoga boji.“ (Dosit. Obradović. Basna 80. *Naravouč.*)

2. Drugo odnošenje naznačuju *razdělivo — vežući* veznici (partitivo — copulativae conjunctiones): *koje — koje, s jedne strane — s druge strane, čas — čas, sad — sad,* (=*kad — kad*), *najpèrvo, — zatim, — napokon, pèrvo — drugo,* itd.

Koje — koje, s jedne strane — s druge strane = *na* ili *u jednu ruku — na* ili *u drugu ruku* predstavljaju stavke kao čestí uzporeda (u prostoru), *čas — čas, sada — sada* (=*kad — kad*) kao čestí zasebice (u vremenu), *najpèrvo, zatim,* itd., n. p. Bilo ih je preko 5000 *koje* uhvatjenih, *koje* ranjenih. — „Tudji pisatelji, *koje* iz neznanja, *koje* iz zavisti, ili iz ljubavi k svome narodu, najslavnie i najznatnije dogodjaje izostave ili naopako opišu." (Vuk. *Miloš Obrenović ili gradja za srpsku istoriu našega vremena.* U Budimu 1828. *Predgovor.*) Čověk ima *u jednu ruku* pravo, *a u drugu ruku* krivo. (Vuk. *Srp. rječnik. Rûka* 14.) S malom dětcom uvěk ima dosta posla; — jer ona ištu *čas* kruha — *čas* vode, itd. U kući treba svašta, *sada* ovo, *sada* ono. — „Opet drugoljubiva lasta *kad* k jednim, *kad* k drugim pticama leteći, moli ih i uvěštava, da jošte mlado i slabo konoplje, dok se nije osililo, počupaju!" — „Dve ćemo polze (koristi) od toga imati, — reče lastavica ostalim pticam: — *pèrvo*, što ćemo se najesti, a *drugo*, što ćemo u napredak bezbrižno živiti." (Dos. Obradović. Basna 160. *Lastavice i proče ptice.*)

3. Tretje odnošenje naznačuju *tumačeći veznici* (explanativae conjunctiones): *naime* = *na priliku*, = *to jest, kao, kano, kakono, kanoti,* n. p. „Čuo sam iz vlastitih ustah takove jedne vračare iz Lovčićah (grad. reg.) način, kako je ona vračara postala. Ona je *naime* jedanput išla sěno u livadu kupit," itd. (Luka Ilić. *Narodni slavonski običaji.* U Zagrebu 1846, str. 281.) „Šest biše (=biaše) bratje Grabovićah, koji cara odběgoše, *to jest:* Marko, Martin, Marian, Antun, Ivan i Matia." (Kačić. *Razgovor nar. slov.* U Beču 1836. Knj. II. str. 45.) — „Knezovi nad knežinama, *kao što su*: u naiji (nahiji) kragujevačkoj Vučić iz Vukovine, Milutin Gjorgjiević i Jovan Marinković itd. (Vuk. *Miloš Obrenavić ili gradja za srpsku istoriu.* U Budimu 1828, str. 188—9.) „Ostale poslove *kakono*: šiti, kopati, može drugi na misto mene opraviti; ali posao spasenja drugi nitko nemore opraviti, itd. (Kanižlić. *Bogoljubnost molitvena.* U Budimu 1813, str. 18.)

II. Protustavni stavci.

Protustavni (opréčni) stavci mogu u trostrukom odnošenju jedan prema drugomu stajati:

a) Sadèržaj pèrvoga stavka diže se (pobija se) sadèržajem drugoga;
b) Drugi stavak steže sadèržaj pèrvoga ili iz istoga izvedenu poslědicu;
c) Pèrvomu stavku priděva se drugi sadèržajem svojim protuslovni, tako da se prijetjem jednoga nijekanje drugoga uključuje.

1. Pèrvo odnošenje naznačuje se jačjim veznikom *nego*, (=*već*) i blažiim *dapače* n. p. Moj otac nije išao danas u grad, *nego* je bio vas dan kod kuće. I tako se neusudiše poći nepriatelju u susrět, *nego* okrenuše pleći neopravivši ništa. U někojih zemljah zob se nežanje, *nego* se kosi. — Děte nije ni najmanje zaplakalo, *dapače* se je malo po malo utišalo.

2. Drugo odnošenje naznačuju *dopustno* — *protustavni* veznici (concessivo — adversativae conjunctiones): *ali* (=*no*, *nu*) *nego* (=*dà* n. p. *dà* izbavi nas oda zla) *naproti*, *prem*, *premda*, *akoprem* (dubr. *zasve*) — *ipak*, *ali ipak*, *svim tim* (sa svim tim) *medjutim*, *ništanemanje* (=svim tim).

aa) *Ali* naznačuje *najobćenitii protustavak* i upotrěbljuje se za: *no*, *nu*, *naproti*, n. p. Veliko je ljudsko sagrěšenje; *ali* je još veće božje smiljenje. — Svagdi je dobro; *ali* je kod kuće najbolje! Lasno je reći ptrše; *ali* se ustne tresu. Lasno je udrit na Moraču; *no* je muka *izać*. (Vuk. *Srp. nar. posl.*) — „Svi su vrědni, svi dostojni najviše Vaše (Vašega Veličanstva) zaštite; *nu* mladi Vukasović od svih je najvrědnii.“ (*Čitanka* za dolnje gimnazije. U Beču 1852: 24.) — Tyho de Brahe mišljaše, da zemlja stoji, a sunce da se okretje; Kopernik *naproti* dèržaše, da sunce stoji, a zemlja sa zvězdami da se oko njega okretje. —

bb) *Ipak*, *ali ipak*, *svim tim* (sa svim tim), označuju pobočni stavak u krěpkoj oprěci naprama glavnoj izreci, n. p. Majka tukla, majka bila; *ipak* mi je majka mila. (*Narodna poslovica.* Prispodobi Vukove. *Nar. srp. posl.* Majka bila, majka mila.) — Mnoge ptice krasno poju; *ali ipak* nijedna tako kano slavulj. — „Ali i nepriatelji prikupiše dosta pomoći i pridružiše mnoge čete razlicieh neviernikah; *sa sviem tiemc* ostaše do bárzo

razbijeni i vidiše od dobitnieh izraelskieh bojnikah obkružen Rabat, stolni grad njihove kraljevine.“ (Gjorgji. *Saltjer slovinski. Život slavnoga proroka i kralja Davida:* XVI.)

3. Tretje odnošenje naznačuju veznici *ili — ili, ili — oli, inače,* koji dva stavka tako spajaju, da se po uzetju jednoga drugi uvětno diže t. j. prestaje, neodlučivši ipak ništa o istini jednog ili drugoga, n. p. „*Ili* rěži dram jezika, *ili* glavu podvèrgni kèrvniku.“ (*Čitanka* za dolnju gimnaziju: 32. *Dram jezika.*)

„*Il* junake pjevaj svekolike,
Neka nije prama tebi vike,
Ol se prodji gusál i pjevanja
Niz kotare ravne putovanja.“

(Kačić. *Razgovor ugodni nar. slov.* I: 7.) — Španjolski kralj morao je biti pravověrnim kraljevićem, *ili* se je morao toga prestolja odreći. (Schiller). Učini mir s hercegom burgundskim, *inače* nevidim više nikakova spasenja za tebe. (Schiller).

Pazka. Ako se stežući stavak spoji s kojim od slědećih veznikah: *ali, al', ipak, ali ipak, nego, no, nu, sa svim tim, ništanemanje* — to se isto stegnutje naznačuje jur u prediđućem stavku česticami: *doduše, istina, istina bog, ravno, akoprem, premako, premda,* koje poněgda i izostati mogu, n. p. On je *doduše* bio kod mene; *ali* mi o tebi nije ništa govorio. Lav *istina* nije velik; *ali* je veoma jak. Pčela je *istina bog* malena zvěrca; *ali ipak* može veliku bol prouzrokovati. Někoje gljive mogu se *ravno* jesti; *nego* nisu posve dobre (=tečne, žmahne, schmackhaft). Ovaj je učenik *ravno* marljiv; *no* u računstvu se nemože pohvaliti. Divokoza ima *ravno* sjaset neprijateljah na zemlji i u žraku; *nu* najpogibeljnii joj je neprijatelj čověk. (*Čitanka* za dolnju gimnaziu: 27.) „*Premda* prošastni kralji slovinski biahu (bolje *běhu*) osvojili svu Dalmaciu do morja; *ništanemanje* nike gradove okol morja kakono: Zadar, Šibenik, Trogir, Split i druge po školjim (=školjih) osvojili još nebiahu.“ (Kačić. *Razgovor nar. slov.* U Beču 1836, str. 44: *Radmir kralj slovinski.*) „A carigradski i jerosolimski episkopi, *premako* se zovu patriarhe; *nistanemanje* nejmaju takvu oblast kako oni (t. j. rimski, aleksandrinski i antiokinski.)“ — (Kanižlić. *Kamen pravi smutnje velike,* str. 151.) „Ali *(premda)* i neprijatelji prikupiše dosta pomoći i pridružiše mnoge čete različieh neviernikah; *sa sviem tieme*

ostaše do bárzo razbijeni i vidìše od dobitnieh izraelskieh bojnikah obkružen Rabat, stolni grad njihove kraljevine.“ (Gjorgji. *Saltjer slovinski.* Život, slav. proroka i kralja Davida: XVI.)

III. Ośnovni stavci.

a) Ako se dva glavna stavka osnovnimi veznici u jednu stavačnu svezu spoje, to očitiva jedan stavak:

1) *razlog* (uzrok), radi čega něšto *biva*;

2) *gibući razlog*, radi čega se něšto čini;

3) *razlog poznanja*, po kojem se něšto *poznaje*, radi čega něšto biva ili radi čega se něšto čini.

b) Ako se glavni stavak ima naznačiti kao razlog ili kao gibući razlog k slědećemu stavku, to se onda poslědnji spoji sa prednjim po veznicih: *radi (poradi, zaradi sbog) toga, s toga, zato,*

n. p. Staklo je kèrhko; *radi toga* se nedade previjati. Loza zahtěva toplo podnebje; *sbog toga* neuspěva u mèrzlih krajevih. Otac odlazi sutra na put; *s toga* ide danas ranie u postelju. Dětčak je nepazljiv; *zato* je učinio mnogo pismenih pogrěšakah.

c) Ako se pèrvi glavni stavak imade naznačiti kao razlog poznanja k slědećemu, to se poslědnji spaja s prědnjím po veznicih: *dakle, anda,* (slov.=dakle) *indi* (po Vuku *turski* = dakle) *tim, time* = *tiem, tieme* (*slědovno, slědovateljno*), n. p. Ovo dèrvo nije cvalo; *dakle* neće roditi (neće ploda donieti). Mlinar nema vode, *anda* nemože mlěti. Čověk ima slobodnu volju; *indi* može dobro činiti, a zla se okaniti. Polje je jakim mrazom posuto; *time* mora da je noćas oštra zima bila.

„O! dostojni ki ste goru,
Màrklieh tmínah na daleče,
U rajskomu sidiet dvoru,
Odkli svietlos vaša iztiče,

Spomenuti sgode vàrle
I màrzeće sila mi je,
Za na umàrlieh na neumàrle
Osvete vas razžeć prije:

Tiem iz nońnieh tec'te mrakah,
O moi vierni, cknjenje vàrz'te,
Prie neg Turci od Poljakah
Uharače se i pokàrste."
(Gund. *Osman*. XIII: 65—67.)

d) Veznik *jer* naznačuje istim načinom razlog poznanja; ali ga više pouzdiže, budući da vavěk drugi stavak kao razlog predidućega naznačuje, n. p. Ovo dèrvo nemože nikakova ploda donieti; *jer* nije cvalo. Ovaj mlinar nemože mlěti; *jer* mu je vode ponestajalo. Čověk može dobro činiti i zla se okaniti; *jer* imade slobodnu volju. — „Maria dievica majka je duhovna sviem pravovierniem; *jer* su oni duhovna bratja nje sina Isukàrsta." (Gjorgji. *Saltjer slovinski*. Piesan 44. Bilježka 8.)

§. 82.

O stavačnoj sglobi. (Satzgefüge).

a) Stavačna sgloba je sastavljen stavak, koi sastoji iz *glavnoga* i *pobočnoga* stavka. *Pobočni stavak* spaja se sa glavnim stavkom *podrednimi* veznici.

b) U stavačnoj sglobi izražava glavni stavak uvěk *sud* (judicium, Urtheil) t. j. glavnu misao govorećega. Pobočni stavak naproti izražava samo pobližnje opreděljenje glavnoga stavka, i preteže se uvěk na někoi njegov ud, te se ima smatrati kao *stavačni úd glavnoga stavka*.

c) Pobočni stavci mogu glede pretezanja na glavni stavak zauzeti město *subjekta*, *podpunjenja*, *priděvka i okolnosti*. S toga ih diele:

1) na *subjektivne*,
2) „ *podpunjujuće*,
3) „ *priděvne* i
4) „ *okolnostne* stavke.

d) Pobočni stavak mora se vavěk pretezati na glavni stavak. Pretezanje (odnošenje) pobočnoga na glavni stavak sglobe stavačne naznačuje se *podrednimi veznici*. Svaki podredni veznik je uprav govoreć *dvoudan* i sastoji iz *pokaznoga* i *odnosnoga* veznika. Pokazni veznik stoji u glavnom stavku, a odnosni u pobočnom. Pokazni se

ipak često izpuštja, n. p. *Ono* dèrvo, *koje* nikakova ploda nedonosi (nerodi), posěče se. Stvar nije *ondě*, *gdě* ju tražiš. *Onda* se je dogodilo, *kad* sam ja bio bolestan. *Kada* on zapověda, *onda* ti moraš slušati.

Ja sam (*to*) već jedan put čuo, *što* ti pripovědaš. On dojdè (*onda*), *kad* sam ga ja očekivao. On govori (*tako*), *kao* što misli. Gèrmí (*tako*), *da* se sve zemlja trese. Čini (*to*), *što* je pravo. *Kad* budem gotov, (*onda*) dojt ću.

c) Podredni veznici su slědeći:

1) *ako*, *akoprem*, *da*, *da li?* *čim*, *dočim*, *dok*, *dokle*, *kad*, *kada*, *kao*, *medjutim*, *počem*, *pokle*, *pošto*, *poslě nego*, *premako*, *premda*, *zasve*, *čim — tim*, *itd.*

2) odnosna zaimena i prislovi: *koi*, *koja*, *koje* (*što*), *tko*, *što*, *gdě*, *odkle* (=*odkuda*), *kamo*, *itd.* (Prispodobi §. 45. IV. *Zaimena odnosna*, str. 230 i 231).

f) Pobočni stavci mogu stajati:

1) *pred* svojim glavnim stavkom,

2) *za* svojim glavnim stavkom,

3) *medju* čestmi svojega glavnoga stavka. U poslědnjem slučaju imenuju se *umetnuti stavci*, n. p. *Da se děca dobro vladaju*, čini roditeljem veselje. Roditeljem čini veselje, *da se děca dobro vladaju*. To, *da se děca dobro vladaju*, čini roditeljem veselje.

g) Pobočni stavak razstavlja se čèrknjom (comma, Beistrich) od svojega glavnoga stavka. Umetnuti stavak ponase zapire se dvěma čèrknjama.

§. 83.

O upotrěbljenju načinah i vrěmenah u stavačnoj sglobi.

Jur u §. 78 napomenusmo, kako se imadu upotrěbljavati glagolji *minući* i *trajući*, i kako vrěmena u *Indikativu* i *Konjunktivu*, kad je govor izvěstan — i kako se *davno prošasto vrěme Indikativa* te *Futurum exactum Indikativa* i sva vrěmena *Kondicionala* i *Optativa* upotrebljuju u sastavljenih izrekah (§. 78: 5, 7.) Ovdě nam dakle preostaje govoriti samo o pogodbenih (uvětnih) stavcih.

Pogodbeni stavci (hypotheticae enunciationes, bedingende Sätze) počimaju vavěk s jednim od slědećih veznikah: *ako*, *da*, *dok*, *dokle*, *kad*, *kada*, (Prispodobi § 54: 1: *c* i §§. 56—63.) i mogu stajati ili u *prednjoj* ili u *stražnjoj* izreci. Glavni stavak sadèržaje uvěk něku *poslědicu*.

Rečeni veznici: *ako*, *da*, *dok*, *dokle*, *kad*, *kada*, upotrěbljuju se sa svimi vrěmeni *Kondicionala* minućih i trajućih glagoljah, n. p.

a) *ako*: *Ako* kuća *izgori*, dug na odžak (dimnjak) izleti. *Ako* buli Turčin *nestane*, drugi joj nastane. *Ako* Velje *neveljuje*, Mare opakuje (t. j. kad Veljača nedaždi, Marač dobra nemisli. U Boci kotorskoj). *Ako* slěpac slěpca *vodi*, obadva će u jamu pasti. (Vuk. *Nar. srp. posl.*) „Čověk nemože svemu svitu ugoditi, *ako bi* na glavi *stajao*.“ (Mat. Ant. Relković. *Gramatika Slavonska i nimačka*. U Zagrebu 1767, str. 554.) „Razuman čověk *ako će* (Bog zna) koliko *znati*, opet sluša s velikim vnimanjem (pazljivostju), što drugi govore. (Dositej Obradović. Basna 6. *Naravouč.*) *Ako je* Bog *dao*, nije zapisao. *Ako smo* mi bratja, nijesu kese sestre. (Vuk. *Srp. nar. posl.*)

„Zaplakà se od dreselja
Jezus, i ove rieči izusti:
„Hod'mo draga prijatelja
Smàrti ugrabit družbo, iz usti'!
Hod'mo ga otet, *ako* vruće
Višnji *usliši* molbe moje!
I kô mnokrat svemoguće
Ovdi *ukaže* moći svoje.“
(Palmotić. *Kristiada*. I. 73, 74.)

„Ah, prem sriećnieh moieh dana'
Ki ću pokoj nać u trudu,
Ako u smàrti cara Osmana
Sried tvé slave *živiet budu*!
Ja po sebi neimam vlasti,
Ako milos tvá me *ostavi*.“
(Gund. *Osman*. III: 36 i 37.)

„*Ako bude* iz toga *moglo* štogod *biti*, sjutra ćemo se viditi.“ *Čitanka* za dolnju gimnaziju: 32. str. 54.)

b) *da* (=*ako bi*, si, wenn) kao veznik *dopustnoga načina* (modus concessivus), za kojim slědi *nastavni način* (modus subjunctivus) u obličju *požudnoga načina* (modus optativus), n. p. „*Da je* Adam od sviuh sinovah

svojih *imao* potomakah, *bilo bi* ih za života njegova toliko, koliko je danas roda ljudskoga.“ (Pripovijetke iz staroga i nov. zakona. U Beču 1850, str. 8.) *Da* ga zemlja *nevuče* k sebi, *poletio bi.* (Reče se, kad se tko vèrlo ponosi). *Da* ga čověk *pošlje* po smèrt, *mogao bi* se naživljeti. *Da je* vina, i strina *bi pila. Da je* mlika, kolika je Lika (rěka), *bio bi* sir, koliki je Zir (brěg pored rěke Like.) *Da* se za zelen bor *hvatim*, i on *bi se* zelen *osušio.* (Vuk. *Srp. nar. posl.*)

„*Da su* od zlata polja i gore,
Da sve rieke zlatom *teku*,
Da 'e pučina zlatno more,
Da vàs saj sviet zlatan *rekú*:
Sviem tiem *nebi* stoti dio
Ženske želje *napunio.*“
(Gund. *Suze.* I: 72.)

Da zna tužna majka, što je trava iva,
Imala bi do dva do tri sinka živa.

(*Narodna poslovica dalmatinska*, o kojoj mi je nezaboravljena majka u móm dětinstvu rekla, da ,ju je čula iz ustah někojega dalmatinskoga prosjaka.)

„A što 'e trava *iva*, ké 'e krepos tolika,
Od màrtva *bi* živa *vratila* čovika.“

(Mavro Vetranić. *Posvetilište Abramovo.* Skaz. II: gov. 3. U Zagrebu 1853, str. 103.)

„Ah, d*a* od prie s česti blagom
Ti *si* na naš dvor *prispio*,
On *bi* sada s pravom snagom
U veselju zdrav *živio.*“
(Palmotić. *Kristiada.* II: 84.)

c) *dok, dokle*: *Dok je* moje glave, bit će gospodara. *Dok je* glavah, bit će kapah. *Dok* puška nepukne, čuti se nemože. *Dok se* jednomu *nesmèrkne*, nemože drugomu da svane. *Dok se* čověk dima *nenadimi*, nemože se vatre nagrijati. *Dok* čověk s čověkom vrěću brašna *neizije*, nemože ga poznati. Čověk nemože biti čověk, *dokle* ga žena *nekèrsti.* (Vuk. *Srp. nar. posl.*)

„*Dokle uzbudem* živ na svieti,
Dokle uzćutim vlás živuću
I *dokle sam*, pievat mu (Bogu) ću.“
(Gjorgji. *Saltjer slov.* 145 : 1.)

d) *kad, kada*: *Kad* Velje *neveljuje*, Mare opakuje. *Kad ustane* kuka i motika, bit će Turkom po Medii muka.

Kad psi *budu* ljudi, — *onda* će i on biti čověk. (*Psovka* u pravome smislu.) *Kada* vérba grožđjem *rodí*, suvi javor jabukama, (*ellipsis*: onda će to biti t. j. *nikada*. Ad calendas graecas.) *Kad* se djavo *dohvati* skûtah, odkini skut, ili: *Kad* ti *se* zlo prione skûtah, a ti ga odreži, pa běži dalje. (= E duobus malis minus eligendum. Von zwei Uibeln wählt man das Mindere.) *Kad bi* tèrgovac svagda *dobivao, nebi se zvao* tèrgovac, nego dobivalac. (Vuk. *Srp. nar. posl.*)

Kad bi znala mužka glava,
Što je níkom vode s' napit, —
Nigda *nebi* níkom *pila*.
(Vuk. Srp. rječnik: *Níkom.*)
„Isukàrsta pod prilikom
Hudi silnik hoće hinit,
Da je došo s mnogom dikom
Napokonji sud učinit.
To će biti u ono doba,
Netérpjeni *kada* griesi
I najveći bies i zloba
Uzkraljuju pod nebesí!
Kad se s neba oganj vàrli
Po naredbi božjoj spravi,
Da pohara, da popàrli,
Da razčini sviet nepravi.“
(Palmotić. *Kristiada.* VI: 128—130.)
„Zašto ne ja, da nu Orfeo,
Kada bi o tebi pievat *htio*, —
Vele *bi se* prie *smeo*,
Neg bi izreko stoti dio.“
(Gund. *Osman.* III: 39.)

Pazke.

1. Veznik *da*, kad znači latinski *ut*, ili u niječućoj izreci *ne*, ili se upotrěbljuje ondě, gdě u lat. jeziku stoji *Accusativus cum Infinitivo*, trěba razlučiti od pogodbenoga veznika *da* (vidi *b.*), n. p. „Pravda hoće, *da* nikomu ni najmanju obidu (krivdu) *ne tvorimo*: dobrodětelj (krěpost) hoće), *da* drugima *pomažemo* i dobro *tvorimo*: a zdravi nam razum krěpko naleže, *da* se zdravo (=dobro, vèrlo, veoma) *čuvamo, da* nam nitko zla *neučini* i baš ako bi i hoteo, *da* nipošto nemože.“ (Dositej Obradović. Basna I. *Naravouč.*) — „Rimski pisac Plinius pripověda, *da su* još u njegovo doba Parti svoje ruho pismení *ukrasivali.*“ (*Čitanka* za dolnju gimnaziju: 100.)

„Svietlo sunce, sini, sini
U vedrinah od iztoka,
Tieraj miesec k noćnoj tmini,
Dan *da svane* s tvoga oka.“
(Gund. *Osman.* III: 47.)

2. Za glagolji *hotěti*, *morati*, *trěbovati*, *potrěbito biti*, *valjati* upotrèbljuje se veznik *da*, n. p. *Hoću da* vidim, *hoću da* kažem; *neću da* gledam, *neću da* pitam, *moram da* kažem, *mora da* zna, itd. *Što nećeš*, *da* tebi tko *učini*, nemoj ni ti drugomu. — Činite ljudem sve, što *hoćete*, *da* oni vam *učine*. Tada rečè gospodin: „*Hoću da* iztriebim sa zemlje ljude, koje sam stvorio.“ (Pripovijetke iz star. i nov. zakona. U Beču 1850. str. 8). „Budala je, tko *hoće da* zna, što se u svačiem lončiću vari.“ (Dositej Obradović. Basna 79. *Naravouč.*) „Da čověk kako ovdě tako i u budućem životu blažen bude, *trěba da* znade odredjenje svoje.“ (*Znanost odhranjivanja.* U Budimu, str. 2). „*Potrěbito je, da se* odhranjuje i tělo i duša.“ (*Znanost odhranjivanja*, str. 51: 5.) „Da učiteljska sěmeništa svèrsi svojoj zadovolje, *valja da* se znanost odhranjivanja smatra iz trojega gledišta,“ itd. (*Znanost odhranjivanja*, str. 10.

3. *Požudni način* (Optativus modus) sa pomoćnim glagoljem *bih*, *bi*, *bi*, *bismo*, *biste*, *bi*, upotrěbljuje se u pripovědanju *za prošasto vrěme* město glagolja *običavati*, n. p. „Jedan starac sve *bi govorio* (m. običavao je govoriti), da bi onom' dobro platio, tko bi mu kazao, kako može umrěti.“ (Dositej Obradović. Basna 75. *Naravouč.*) „Niceta bivši mladić od četèrnaest, ili kako drugi sciene od šestnaest godinah, videći taštad (izpraznost, vanitas) nevirnoga svita, koi što daje, on opet otima: polag toga razmišljajući, da mu je lašnje carstvo nebesko, koje mu nitko nemože oteti, nego carstvo iztočno steći, po izgledu bogomiloga otca ostrigavši vlase, ime kèrstno prominivši, nazvan Ignatiom veseo u manastiru Satyra svesèrdno posveti se Bogu. *Provodio bi* pako vrime u učenju i štijenju svetoga pisma i svetih otacah ili u pivanju Davidovih písmah. Mučno je ostale kriposti, kako bi bilo dostojno, izkazati: koi *bi* ga *ugledao*, on *bi se* u njega *zagledao*.“ (Kanižlić. *Kamen pravi smutnje velike.* U Osiku 1780, str. 3.)

„To li me ti prašaš, gospoje predraga:
Kamprela, kako znaš, da 'e gora taj blaga?
Zdravo mi ti bila, da t' pravo govoru,
Mnokrat sam vidila i prošla tú goru.

Tamo ja rad paše, gospoje, budući
I ovčice naše s pastirí bljudući,
Pastiri ostáli mnogiš *bi* tuj mene
S plandišta *poslali* put gore zelene
S vedarcem na glavi donieti vodice,
Prie neg se objavi zraka od danice.
S jutra *bih* ja takoj prie danka *ustala,*
Po zraci miesečnoj ter ti *bih šetala*
Iz glasa pojući, gospoje pridraga,
Slavica zovući, da mi piet pomaga.
Bez obuće bosa *pošla bih* odtole,
Da mi zorna rosa nesmokri postole,“
(Mavro Vetranić. *Posvetilište Abramovo.* Skaz. II. govor. 3. U Zagrebu 1853, str. 110 i 111.)

„Mnogo se je o tome nastojalo, da se Franjo Josip (car austrianski od 2. Pros. 1848) odgoji kao budući vladar, i On *bi* u istinu jošte u mladosti svojoj *pokazivao* želju za znanostmi, — u jezicih *bi* dobro *uspěvao,* a osobito prionuo je vojničkoj umětnosti.“ (Nov. hsd. 1848 br. 138. *Austria.*)

§. 84.

O skratjenih stavcih.

Skratjivanje ili *stezanje* stavakah biva po *prelaznicih* (modi transgressivi, gerundia) i po *pričaštjih* (participia):

A. Po prelaznicih:

1. Po prelaznicih *sadašnjega vrěmena* prelaznih i neprelaznih trajućih glagoljah izpustivši podredne veznike: *čim, dočim, kada, kako,* n. p. „Kurjak *žderući* (město *dočim* ili *kada* je žderao) ovcu stane mu kost u gèrlu. (Dositej Obradović. Basna 16.) Jelen *běžeći* (město *kad* je běžao) od lovacah sakrije se u zelen vinograd. (D. Obrad. *Basna* 51.)

„Ta eto si brižan ostario
Vojujući i bojak *bijući* (m. *dočim vojuješ* i bojak *biješ*),
A junake nisi zapamtio,
Već jih sérdiš tako *pjevajući* (*dočim pievaš*).
(Kačić. *Razgovor nar. slov.* 1.)

„Još vidieh nieki dan, gdie u toj dubravi
Ptičica pelikan sam sebe kàrvaví,

Na gniezdu *stojeći* od truda žestoka,
Sam sebe *hoteći* umorit prie roka."
(Mavro Vetranić. *Posvetilište Abramovo.* Skaz. II., gov. 3. U Zagrebu 1853, str. 108.)

„Molim te za svu moć, da mogu iz potaje
Prie sunca na stan doć po tihu *šetaje*" (šetajuć).
„Ter kako sve bieśan (šturak), čestita gospoje,
Udarì u piesan kod mene tuj *stoje* (stojeć).
(M. Vetr. *Pòsv. Ábr.* str. 119.)

„Kolo od srieće u okoli
Vàrteći se (dočim se vàrti) neprestaje:
Tko bì gori, eto 'e doli,
A tko doli, gori ustaje."
(Gund. *Osman.* I: 4.)

„Gosbe *ćineć* (dočim ćini) družba mila
I pastiri stada *pasê* (dočim pasu)
Strenitelja turskieh sila'
Popievahu u sve glase."
(Gund. *Osman.* I: 22.)

„Sladak ti si (ćaćko!), i to pozna
Svaka duša k tebi *idući* (kad *ide.*)
(Gund. *Suze.* III: 88.)

2. Po prelaznicih *prošloga vrěmena* prelaznih i neprelaznih minućih glagoljah, izpustivši *podredne* veznike: *kada, kako, počem, pokle, pošto*, n. p. „Isus *dozvavši* (město: *kada, kako, pokle, pošto* je dozvao) učenike svoje, reče itd. — I *otišavši* (město: *kad, kako, pokle, pošto* je otišao) Isus odande, dodje k moru galilejskom' i *popevši se* na goru, sjedè ondje." — I *uzevši* onijeh sedam hljebova' i ribe, i *davši* hvalu, prelomi i dade učenicima svojijem, a učenici narodu. — I *otpustivši* (město: *kada, kako, pokle, pošto* je odpustio) narod, udje u ladju, i dodje u okoline Magdalske." (Vuk Stef. Karadžić. *Novi zavjet.* str. 39).

„*Došad* (m. došav) svaki glavu sklonì,
Spried na pàrši desnu stavì,
Usta na skut carski donì
I ponižen sviem se objavì."
(Gund. *Osman.* II: 18.)
(Prispodobi §. 50. i §. 53: D. na str. 262—3.)

Pazka. Prelaznici *sadašnjega* i *prošloga vrěmena* upotrěbljuju se i ondě, gdě naši novi pisci němački oblik *„ohne zu"* sa *„bez da"* prevode, n. p. *nehoteći* (=ohne zu wollen), *nesgrěšivši* (=ohne gesündigt zu haben):

„Biehu jedni, kí veljahu,
Da se Akilu dá živina,
Mnozi druzi nehtiahu,
Da dievica taj jedina
Nesgriešivši takoj umre.“
(Mavro Vetranić. *Hekuba.* I. U Zagrebu 1853, str. 17.)

B. Po pričaštjih:

1. Po pričaštju *sadašnjega vrěmena činećega obličja*:

a) na: *ći*, *ća*, *će*; *ći*, *će*, *ća*, izpustivši odnosno zaime *koi*, *koja*, *koje*; *koji*, *je*, *ja*, ili *što*, *štono*, te slažući pričaštje sa dotičnim samostavnikom, na koi se već odnosno zaime preteže, — u spolu broju i padežu, n. p. *Gladujući* (město: *koji gladuju*), ištu jela. Dèržava *cvatuća* (m. *koja cvate*), spodobna je prolětju ili mladosti. Děte *plačuće* (m. *koje plače*) vavěk, nemože se podněti. Mèrtvac je nalik *spavajućemu* (město: *onomu*, *koi spava*). Nijedna pogrěška nije gorja od lakomosti, osobito u knezovah *vladajućih* (m. *koji vladaju*).

„K vedru nebu nu pogledaj
Ter kriposti vidi svake,
Svitle zvizde ter razgledaj,
Vidit ćeš ih nejednake.
Po svoj zemlji prošetaj se,
Slišaj moja govorenja,
U razumu nesmetaj se,
Već promisli sva stvorenja:
I *lizuća* i *plazuća*,
Svita zviri svakojake,
Sva *letuća* i *plovuća*,
Ugledat ćeš svuda take.“
(Kačić. Razgovor nar. slov. 2. *Poskočnica.*)

„Razum na veoma mnogo načinah običaje dělovati, i polag raznovèrstnoga toga svoga dělovanja dobiva i razna imena; tako naděvamo mu ime čas *misleće* (koja misli), čas *razsudjujuće* (koja razsudjuje), čas *umstvujuće* (koja umstvuje) moći.“ (*Znanost odhranjivanja.* U Budimu. §. 19, str. 35.)

2. Po pričaštju *prošloga vrěmena* prelaznih i neprelaznih minućih glagoljah, koje se svèršuje na okončke: *vši*, *vša*, *vše*, izpustivši odnosno zaime *koi*, *koja*, *koje*, te slažući pričaštje sa dotičnim samostavnikom u spolu, broju i padežu n. p. ja sam *prošavše* subote (m. subote, koja je prošla)

bio u Beču. — *Preminuvši* naš prijatelj (m. naš priatelj, koi je preminuo) biaše pravi pěsnik. — „Bolest il' je istinita ili pritvorna, ili mahna *proizišavša* (město: koja je proizišla) iz razmaženosti ili iz zle navade.“ (*Znanost odhranjivanja*. U Budimu. §. 50. str. 115.)

„Tek onda ćemo do savèršenieg znanja srbske istorie doći moći, kad se svi *zaostavši* (t. j. koji su zaostali) od slavnih starih vrěmenah sèrbskih spomenici, koliko je god moguće, podpuno skupe, objasne i izdadu,“ itd. (*Glasnik* družtva srbske slovesnosti. U Beogradu 1851. Svezak III., str. 192.)

3. Po pričaštju *prošloga vrěmena* obličja činećega neprelaznih minućih glagoljah, koje se svèršuje na okončke: *li, lá, ló ; lí, lé, lá*, izpustivši odnosno zaime *koi, koja, koje*, te skladajući pričaštje sa dotičnim samostavnikom u spolu, broju i padežu, n. p.

„Na glas tihieh od vietrica'
Bieše ranit zora obikla
S viencem, ki joj svì ružica,
U rajskieh poljih *niklá* (m. koja je nikla).
(Gund. *Osman*. III: 2.)

„Jaše vezir i najbliže
Goru od sedam vrielah gleda:
K južnom' kraju Vitoš diže
Vàrh u dubju *niklú* (m. koje je niklo) iz leda.
(Gund. *Osman*. III: 52.)

„Pri moru uprav sàrbskieh strâna',
U pàržinah pusta žala,
Leži Troja ukopana,
Od gàrčkoga ognja *palá*.“ (m. koja je pala).
(Gundulić. *Osman*. VII: 1).

„Slavni otoci, od kieh hvala'
Štiu se pisma stara,
Sad neznana miesta *ostalá* (m. koja su ostala.)
S malo stádah odisgara.
(Gund. *Osman*. VII: 38.)

„Naježenich iz ponorah
Cárne magle ljut izmeće,
Kamenitieh vàrhu gôrah,
Leže od sniega gore veće,
Ter *uzraslá* (m. koja je uzrasla) kruni zima
Siedo čelo oblacima.“
(Gjorgji. *Mandaljena*. I: 9.)

„I kazà mi svoe sunčane
Procvietalé (koje su procvietale) slavom rane.“
(Gjorgji. *Mandaljena.* V: 37.)

„I smirivaš snažno ozdala
Uzavrielieh (koji su bili uzavrieli) buku od vala'.“
(Gjorgji *Saltjer slov.* 64: 7.)

„I daj meni kordu *zahrdjalú.*“
(Vuk. Srp. rječnik: *Korda.*)

„*Oparuša*, f. (u Srijemu = i u Slavonii) *ključalóm* (koja je ključala = kipěla) vodom zamiješena pogača. (Vuk. *Srp. rječnik.*)

„Neznoji se Bog za pedepsat ljudi: i čini da male i slabe i potištene stvari izvárše njegovu osvetu: kako se sgodì Absalonu, komu kose *zadielé se* (m. koje se biehu zadiele) za granu hrastovu, donieše poraz.“ (Gjorgji. *Saltjer slov.* Piesan 63. *Bilježka* 2.)

„A to videć sried tvojega
Svietla grada stat kraljicu
Pobieguću dievojčicu,
Došlú (m. koja je došla) iz miesta iz tudjega.“
(Gund. *Ariadna.* Čin II. skaz 1. U Zagrebu 1847. str. 140.)

„Obratjam se i po žalu
Vidim hodit dievojčicu,
Jao, od truda veće *palú* (m. koja bieše pala),
Plačnu u sgledu, bliedu u licu.“
(Gund. *Ariadna.* Čin. IV. sk. 1, str. 157—89.

4. Po pričaštju *prošloga vrěmena* obličja tèrpnoga minućih i trajućih glagoljah, izpustivši odnosno zaime *koi*, *koja*, *koje*, te skladajući pričaštje sa dotičnim samostavnikom u spolu, broju i padežu, n. p.

„Vàrhu sagah *tkanieh* (m. koji su tkani) zlatom
Stoi tudjela sgar càrljena,
Zlatnom žicom i bogatom
Sva napravom *izvêzena*“ (m. koja je izvêzena).
(Gund. *Osman.* II: 20.)

„Primì od sina *ponižena* (m. koi je ponižen)
Molbu, i celov dà mu tada,

I sred dvora *razvedrena* (m. koi je razvedren),
Gdie viek sunce nezapada,
Povedê ga rukom svojom,
Da razsladi trud pokojom."
(Gund. *Suze.* III: 91.)

„Svèrha kaštigovanja svagda je tá, da se poboljša onaj, koi je kaštigu zaslužio. S toga razborit roditelj i odhranitelj nekaštiguje za to, da se osveti i da na dětetu sèrdce svoje izkali; a tim bi još veća nepravica i nečověčnost bila, kad bi děte koje zato kaštigovali, da time ostalu dětcu prestrašimo, da nepogrěše; jer po tom nikada nebi dokazati mogli *kaštigovanomu* (město: dětetu, koje je bilo kaštigovano), da smo ga iz dobre naměre kaštigovali; a krivac svagda tako trěba da smatra kaštigu, kao dobrotvornu i spasonosnu lěkariu." (*Znanost odhranjivanja.* U Budimu, str. 86 i 87: 2). — „Rěka Tajo, pokraj koje leži grad Lizabon, izlijala se je više putah i potopila razvaline *porušenoga* grada (m. razvaline grada, koi je bio porušen)." (Čitanka za dolnju gimnaziju: 44, str. 72)

Odsěk III.

O višestručno sastavljenome stavku. O Periodu.

§. 85.

1. Dosada smo promatrali, kako se dva prosta stavka, *uzporedna* ili *podredna* u jednu stavačnu cělost svezuju. Takova sveza može se nazvati *prostim sastavljenim stavkom.* Razlikuje se od ovoga *višestručno sastavljeni stavak*, koi sastoji u svezi od 3, 4, 5 i više prostih stavakah u *jednu* stavačnu cělovitost. O granicah, dokle da se može protezati takova stavačna sgrada (Satzgebäude), nedadu se nikakovi obćeniti propisi naznačiti; samo se može to vavěk kao pravilo smatrati, da proste česti višestručno sastavljene cělosti po svojem sadèržaju mislih moraju skroz stajati u uzkom savezu, te da se u izraživanju istih treba dobro čuvati, da se nebi pretovarivanjem pregled poremetio i time se tamnost i nerazumljivost prouzročila.

2. Pri višestručno sastavljenome stavku trěba na one iste zakone *uzporedjenja* i *podredjenja* motriti, kao što ih pri

prosto sastavljenome razvismo. Glede *uzporedjenja* neima se ništa osobitoga opáziti, a glede *podredjenja* opaža se to, da se u višestručno sastavljenome stavku pobočni stavci uzaimno *uzporediti* i *podrediti* mogu.

3. Mi ćemo ovdě promatrati samo slučajeve trostruko sastavljenoga stavka.

a) Ili su tri glavna stavka uzporedjenjem uzaimno *svezana* (— — —) n. p. Bog je svigdě pritoman (nazočan) i děli svoje darove; vaskoliki svět je njegova kuća; blagoslov njegov děluje po sve věke.

b) Ili su *dva glavna stavka* uzporedjena i *jedan pobočni stavak* podredjen:

aa) ili pèrvomu glavnomu stavku (— ..... —) n. p.

Pèrvi gl. stavak: Mojsii samomu nije bilo sudjeno,
Pobočni stavak: da on svoj narod u obećanu zemlju dovede;
Drugi gl. stavak: nego je poběda té zemlje bila Jozui odredjena.

bb) ili drugomu glavnomu stavku (— — ..... n. p.

Pèrvi gl. stavak: Što je pravo ili krivo,
Drugi gl. stavak: kaže čověku glas savěsti;
Pobočni stavak: da bi samo svi ljudi hotěli slušati taj glas.

c) Ili su *jednomu glavnomu stavku dva pobočna stavka* podredjena, i to tako:

aa) oni su podredjeni različnim udom glavnoga stavka (..... — .....), n. p. *Jezik,*

1. *pob. stavak:* koi je izraz našega mislećega uma, razlučava nas od onih *životinjah,*
2. *pob. stavak:* koje nemogu niti misliti niti govoriti.

bb) Oni se pretežu na obćeniti ud glavnoga stavka, i time su sí uzaimno uzporedjeni (— ....), n. p. Věran prijatelj je pomoćnik u nuždi,

1. *pob. stavak:* koi nas neostavlja,
2. *pob. stavak:* nego koi nam po mogućnosti pomaže.

cc) Jedan pobočni stavak preteže se na jedan ud glavnoga stavka, a drugi pobočni stavak podredjen je pèrvomu (— ....), n. p.

	Pošten je onaj,
1. pob. stavak:	koi sve dužnosti savěstno izpunjuje,
2. pob. stavak:	koje on u svakom položaju izpuniti imade.

Opazka. Četvero-, petero- i višestručno sglobljenih stavakah da ovdě navedemo, nedopušta nam prostor ove slovnice. Mi ćemo samo několiko priměrah ovdě navesti věžbanja radi. Više spodobnih priměrah naći će i sám učitelj u čitanci ili u inih prikladnih knjigah.

Priměri:

1. Duša nesrětnikova odmah se umiri, čim se u njoj misao uzkrěsi, da jedan obćeniti i predobri otac sviem svietom upravlja.

2. Bez čověka bi bila svakolika narav kao mèrtva; jer se tèrs (čokot) neuživa sám; cvět neosětja sám svoje krasote; svilenoj bubi je nje tkanina grob; alem, dragi kamen, leži bez ikakove cěne medju ostalim kremenjem.

3. Prašina, koja obuzima moj duh; članci, koje on za svoju službu upotrěbljuje; osětila (ćutila, *organa sensoria*, Empfindungsorgane = Empfindugswerkzeuge — Sinne), kojimi je on za ovo vidiono stvorenje skopčan, nisu pravo moje *Ja*.

4. Svaki kamen, svako bilje, svaka životinja, svaki čověk je navěstnik mudrosti, moći i dobrote božje; kažiput (kalauz) k onomu, koi je sve stvorio, koi svekoliko uzdèržaje i njime vlada i upravlja.

5. Pred Bogom nije ništa maleno, niti je išta veliko; jer njegovo oko pregledje sve, njegova sila nadahne sve, njegova dobrota napunjuje nebo i zemlju.

6. „*Pravo* je, što se činiti *smě* (*quod licet*, was erlaubt ist); *dužnost* je, što činiti *valja* (*oportet*, man soll).“ — „*Dobar* je, koi svagda čini, što je *pravo; dobroděteljan* (krěpostan), koi svagda i rado čini, što je njegova *dužnost*. Ali *pravo* i *dobrodětelj* najlepše je cvetje *mudrosti*; zato je samo onaj mudar, koi po svojim *dužnostima* (po svojih dužnostih) živi (=*žive*), uvěk iz obzira *prava* i *dobroděteljі*.“ — (Dr. Jov. Steić. *Zabave za razum i srce.* U Budimu 1836, str. 1.)

7. „U svakom čověku, kao umnom stvorenju, pojavljuje se jedan (něki) duševan glas, koi svaki njegov voljan rád čas preporučuje ili odobrava, a čas zabranjuje ili neodobrava. Taj je glas rádna sila *savesti*, koja ništa drugo nije, nego samoznanje *dobra* ili *zla*, dobročinstva ili zločinstva. Po *savesti* dakle doznaje *um*, osobito u čistom i zdravom prirode stanju, *koja* su od čověčje volje zaviseća *dela dobra*, kojа li *zla*, i

koi je ono *način života*, koi *on* za svaki slobodne volje rád preporučuje i zakteva. Po tome je *savest* ne samo *pravo osnovo* (=osnova) svega dobrotvornoga života, svake *dobrodětelji* i *dužnosti*, no još i iznutrašnji *sudija* celoga *vladanja*, kojim se čověk u družini ljudskoj odlikuje i ukazuje. Jer *svaki* postupak i rád, koi se po zakonu dobrodětelji i dužnosti preduzima i čini, od *savesti* je, kao od duševnog suda, *odobren*, po tome i *dobar*; a nasuprot toga *onaj*, koi je zaktevanju uma protivan, dakle i s duševnim nemirom i štetom čovečeskog stanja skopčan, *saveśtju* se nikako *neodobrava*, i svaki put za *nevaljan* proglašuje. Čověk dakle, koi u svom životu i rádu *savest* svoju pita i sluša, obično je dobroděteljan i u svoim dužnostima (= *u svojih dužnostih*) točan, a onaj, koi nju bezumno prezire ili mlogim nevaljalstvom ućutkava i ugušuje, zločest i grěšan. Čestit je i valjan, u kog *savest* i najtanje žice serdca u svojoj vladi dèrži.“ (Dr. Jov. Steić. *Zabave za razum i srce*, str. 2—3.)

Period.

4. *Period* iz gerčke rěči περιοδος nazvà Ciceron latinski: *ambitus*, *circuitus*, *comprehensio*, *circumscriptio* itd., što će reći naški: *obuzetak* ili *objam*, *obilazak* ili *okolišanje*, *opis* itd. Različni pisci različito su pojam iste rěči tumačili i opisivali. Obično se razuměva pod rěčju *period* ona sveza dvajuh prostih ili sastavljenih stavakah, koji pod imenom *prednjega* (Vorder =) i *stražnjega stavka* (Nachsatz) u uzaimnom razměrju jedan prema drugomu stoje. Prednji stavak zovu i *uzdignutjem* (Hebung), jer se pri njem glas postupno uzdiže; a stražnji stavak zovu *padnutjem* (Senkung), jer se pri njem glas malo po malo spušta i time pada.

5. *Prednji stavak* je pravilno někakov okolnostni stavak počimajući veznikom; nu svim tim spadaju ovamo i subjektivni i podpunjujući stavci sa *tko*, *što*. *Stražnji stavak* je vavěk glavni stavak i može se izraziti tvérdjenjem, pitanjem, požudom ili zapovědju. On počima obično sa *to*, *onda*, *tada* itd., ili se sveže bez ikakova veznika.

6. Ako li period sastoji samo iz *jednoga* prostoga prednjega i *jednoga* prostoga stražnjega stavka, to se on naziva *dvoudnim* (||); ako li je prednji stavak ili stražnji stavak iz dvajuh podredjenih stavakah sastavljen, to se on naziva *troudnim* (|| | ili | ||); sastoji li pako prednji i stražnji stavak

iz *dvajuh*, ili jedan iz jednoga, a drugi iz triuh podrednih stavakah (|| || ili ||| | ili | |||), to se naziva *četveroudnim*, itd.

Pazka. Uzporedni prednji i stražnji stavci mogu se opet sa pobočnimi stavci svezati; nu to ipak neima nikakva upliva na razděljenje i nazov periodah.

Někoji priměri periodah.

Dvoudni:

Ako i najmanja iskra věrozakona u nas tinja, || to moramo věrovati na božju upravu ovoga světa.

Kadgod se prolětje vrati, || zaore nove pěsme radosti i veselja.

Ako te kadgod čama napane, || a ti se naoružaj proti njoj radnjom.

Čověk se mora učiti, dok je živ; || ali treba da ono, što se je učio, i u dělo privede.

Troudni:

Tko vavěk samo s jednoga veselja na drugo tèrči, | tko se osobito samo u krugu putenih razkošah vèrti; || taj trati svoj život, ali ga neuživa.

„Ako vihar dubje u gori
Strahovitiem hukom sláma, |
Ako davnje čedre obori
Nad visociem' planinama; ||
Znaj, da vihar várši i sliedi
Glas svemoćne zapoviedi."
(Gjorgji. *Saltjer slov.* 28: 4.)

Tko sveudiljno nastoji, da svekolike svoje dužnosti věrno izpuni; || taj imade uvěk mirnu svěst, | taj može svakomu i u svako doba slobodno u oči pogledati.

Četveroudni:

Ako su pravda i věrnost tašta imena; | ako zloba na ovom krugu zemaljskom zavlada; | ako lukavština nad poštenjem nadvlada: || to je onda grob jedino utočište krěposti.

Peteroudni:

Čim nas više opačine okružuju; | čim čeŝtje njihova nasèrtanja svojima očima gledamo: || tim se laglje pomanjšava

mèrzost proti njim; | tim se većma priučavamo na sramotni pogled; | tim biva veće naše nagnutje, da ono s drugimi činimo, čega bi se sramili imali.

„Da su od zlata polja i gore, |
Da sve rieke zlatom teku, |
Da 'e pučina zlatno more, |
Da vàs saj sviet zlatan rekú: ||
Sviem tiem nebi stoti dio
Ženske želje napunio."
(Gund. *Suze.* I: 72.)

Šesteroudni:

Ako čověk promotri svemogućstvo stvoritelja svieta; | ako spozna mudrost, kojom je svekoliko uredjeno; | ako sluti dobrotu, koja se svakim jutrom iznovice na njem dokazuje: || to se njegovo cělo sèrdce napunjuje někim strahopočitanjem, | něko čudo obuzme njegovo čuvstvo, | i iskrena ljubav prama Nevidionomu pronikne dubljine njegove duše.

„Bieži, kud znaš; | što hoć', čini; |
Zapad i Iztok vas obhodi; |
I bezkrajnoj po pučini
Sviet kružeći Indije brodi; |
Krij se u jame gorskich hridi': ||
Smàrt svuda te slîdom slîdi."
(Gund. *Suze* II: 30.)

Zaglavak.

§. 86.

I. O pravopisu.

1. Nauk o pravopisu sadèržaje naputak, kako trěba da se pišu posebni glasovi i kako slovke, kad se s drugimi slovkami u jednu rěč sastavljaju. Zatim kako trèba da se razstavljaju slovke, kad se na pismu s jednoga redka (linije) prenašaju na drugi. Napokon u kojih slučajih trěba da se upotrebljuju velika pismena.

2. Uzevši gorerečeno na um, može se vaskoliki nauk o pravopisu razděliti na troje:

A. *O pisanju pojedinih glasovah napose i u sastavljanju slovakah u jednu rěč.*
B. *O razstavljanju slovakah.*
C. *O upotrěbljavanju velikih pismenah.*

§. 87.

A. O pisanju pojedinih glasovah napose i u sastavljanju slovakah u jednu rěč.

1. Što se tiče pojedinih glasovah napose i u sastavljanju slovakah u jednu rěč, razložili smo im narav gore potanko u *glasoslovju* §. 4. od 1—8. S toga scěnimo, da bi bilo suvišno, kad bi ih opet ovdě pretresivali.

Pazka. Ovdě nam valja samo něšto jošte napomenuti o trojem:

a) o upotrěbljavanju tamnoglasa *a* ili *e* pred *r*, kad za njime slědi suglasnik jedan ili dva;
b) o najmljenome glasu *ě*, i
c) o suglasniku *j*, kad se sastavlja sa zubnimi glasovi: *d, t* i jezičnimi *l, n*.

1. O glasu *a* ili *e*, kad zastupljuju tamnoglasnik ili tupi glas *a* pred suglasnikom jezičnim *r*, za kojim slědi jedan ili dva suglasnika, progovorili smo jur obilno u §. 4. *Pazki* 1. i u §. 6: 3. *Pazka.*

Ovdě ćemo samo jošte to dodati, da naše mněnje tamo směra, neka bi se u takovu slučaju primilo *a*, naznačivši ga odozdola prikladnom piknjom ili potezom, kako bi se time od jasnoga *a* razlučilo. I budući da taj tamnoglasnik *a* prima svekolike akcentuacie, kao i svaki ini samoglasnik, to bi mu se onda akcenti mogli lahko nadometnuti. Mi smo u ovoj slovnici na dotičnih městih, u pomanjkanju spodobnoga pismena, metali akcente na *a* i *e* kao što ih g. Vuk Stef. Karadžić u svome rečniku na *r* metje. Vidi ove slovnice str. 29: b) Jerbo u istinu inačie se proiznaša rěč ***mèrkva***, a inačie ***cérkva.*** Tako je isto i razlika izmedju Nominativa ***vêrba*** i Vokativa ***vérbo***! — S toga mniemo, da nam nitko pravedan zaměriti neće.

Kod nas se je u novie vrěme (od něko dvě tri godine) jedan dio pisalacah poveo za g. Vukom, scieneći, da u glasu *r* počiva onaj tamni glas, te da s toga nevalja pred njime pisati niti *a*, niti *e*. Tako već i g. Andria Torkvat Bèrlić uči u svojoj slovnici: „*Gramatik der illyr. Sprache.*“ Wien 1854 na str. 1, da je „*r* slavjanski *samoglasnik*“ (3. „das *r* als slavischer *Selbstlaut*), a na str. 3: „das *r* ist bald *Selbstlaut* bald *Mitlaut*, je nach der Stellung.“

2. O najmljenome pismenu *ě* prosborili smo istim načinom u *glasoslovju* §. 4. *Pazka* 3. a. b. c. na str. 6 i 7.

Ovdě ćemo samo jošte to napomenuti, da je ono iz nužde primljeno, neka bi nam sva naša narěčja u jedan književni jezik prikupilo i sjedinilo, i da svaki čitatelj spazivši ga, sěti se odmah svih naših narěčjah.

Svakomu je svoje najmilie. To je stari zakon naravi i običaja. Jedan će hvaliti u izgovoru i na pismu: *je* i *ije*, drugi opet čisto *i* ili *e*. Težko je svemu svietu ugoditi. *Tko bi svemu svietu naměsio pogačah*! *Svemu svietu ni Bog nije ugodio*, vele mudro naše narodne poslovice.

Evo kako u toj struci piše Dr. Jovan Steić u više putah već gore spomenutoj knjizi „*Zabave za razum i srce*“ knjiga IV. U Budimu (ćirilicom) 1836, str. 175—177: „Svaki, koga je živac uva (uha) utanjen i vkus izobražen, mora naći, da je *sremski* dialekt lepši od *ercegovačkog* (Vidi str. 3. ove slovnice. *Pazka.*), i to upravo zbog čistoće i jednostavnosti pismena *e*. Takovome je *lepše* jednostavno i čisto izgovoreno: belo, vreme, seno, reč, cvet, vera, mleko, beda, vek, pesma, vredan, mesto, nego otegnuto ili razvučeno: bjélo ili bijelo, vrjéme ili vrijeme, sjéno ili sijeno, rjéč, ili riječ, cvjét ilì cvijet, vjera ili vijera, mljéko ili mlijeko, bjéda ili bijeda, vjék ili vijek, pjesma ili pijesma, vrjédan ili vrijedan, mjesto ili mijesto; *lepše*: dete, devojka, ded, stiditi se, videti, letiti, naterati, sterati, čitanje, deljanje, (h)'tedosmo, nego dijete ili djete, dijevojka ili djevojka, dijed ili djed, kolijeno ili koljeno, razboljeti, lijesa ili ljesa, stidjeti se, vidjeti, letjeti, natjerati, šćerati, čaćenje, djeljanje, ćâsmo ili ćadijasmo itd. Koi se od Srba' o tom nemože uveriti, onaj neka zapita kakvog izobraženog *Nemca* ili *Francuza*, koi se na izgovor naših narečijah još nije navikó, pa će mu on kazati, koje je za uvo i za čustvo zgodnie i lepše. I u jeziku valja da nas esthetika rukovodi. *Sremskim* se, a ne *ercegovačkim* dialektom i do sad u nas najviše pisalo.

Ja neznam iz kakvog važnog uzroka neki spisatelji u ova naša vremena *sremski djalekt*, kojim su u ostalom radi pisati, sa slovom ѣ (=ě=je), na mesto *e*, šaraju i kvare. Pismo *e*, ne samo što je lepše nego ѣ, no ono je i prirodno i svojstveno sremskom', kojim govorimo, jeziku. I rodoljubivi, svake počesti dostojni *Dr. Ljudevit Gaj*, redaktor *ilirskih narodnih novinah i Danice*, koi je takodjer lepotu sremskoga djalekta pravedno priznao i s onolikim plodom svojim milim zemljacima preporučio, piše, *kao što valja*, svuda *e*, i samo ga s jednom čerticom za one označuje, koji su ga kao ѣ (=je) radi čitati.“

Mi smo ovo samo zato naveli, da se štovani čitatelji osvědoće, kako su ljudi različite ćudi!

Stari Dubrovčani su pisali u takovu slučaju *ie*, kao što se danas i naše Narodne Novine pišu i kao što je Matica ilirska u Zagrebu dubrovačke stare pěsnike preštampati učinila. Ali Dubrovčani su *ie*, gdi je slovka kratka, izgovarali *je*, a gdi je dugačka *ije*. Dakle je *ie* tako najmljeno bilo, kao što je i danas naše *ě* budući da u latinskoj abecedi nije bilo do najnoviih vrěmenah pismena *j*, veće je *i* i za *i* i za *j* služilo, kako je to obćenito poznato.

Nesgoda je pri pismenu *ě*, što ima već nad sebom kukmicu, te se s toga nemogu nad njim upotrěbiti akcenti, kao nad drugimi samoglasnici. Medjutim i tomu bi se moglo doskočiti, da se *i* i *e* u jedan oblik spoje bez ikakve kape, pa kad je slovka kratka, mogao bi se nadmetnuti znak kratak iliti težak, (\`) a kad je slovka dugačka, dugačak iliti oštar (^ ´) i tako bi se točno naznačivalo *jè* = *è* = *ì* n. p. *vjèra*, *vèra*, *vìra; mjèsto*, *mèsto, mìsto* — i *jê* (=ijê), *ê*, *î: vjêran*, (=vijêran), *vêran*, *vîran;* — i *jé*=ijé *svjést* (=svijést), *svést*, *svíst*, itd.

To bi tako valjalo pisati, kad bi se podpuna strogost u pravopis uvela; ali se i ovako dade pomoći.

Poznato je pravilo: *Nulla regula sine exceptione*! S toga kad je kakova sumnja u gděkojoj rěči, onda se može odstupiti od pravila. N. p. u rěčih *svět* (=*sviet* ili *svijet*, *svét*, *svít*, mundus, die Welt) i *svět* = *svjett* = *svjèt*, *svèt*, *svìt* = *savět*, consilium, der Rath). I mi smo se u dotičnih slučajih u ovoj slovnici na taj način vladali, i s toga se nadamo, da nam neće nijedan pravedan čitatelj zaměriti, promislivši: *da nužda zakone měnja!*

3. O suglasniku *j*, kad se sastavlja sa zubnimi glasovi *d*, *t*, i jezičnimi *l*, *n*, (budući se obično hitro izgovara), onda se stapa u štokavskom narěčju u jedan glas, t. j. u *dj*, *tj*, = *ć*, *lj*, *nj*. (Prispodobi §. 4: 8. *Pazka.*) U čakavskom i slovenskom narěčju, a poněgda i u istom štokavskom narěčju nesliva se *j* sa gorirečenimi glasovi u jedan zvuk, nego sačinjava dva glasa, n. p. u Serbaljah: *bratja* = *braća* i brat-*ja*; *platja* =*plaća* i plat-*ja* ili plat-*a*, gdi je *j* izpalo. — U čakavskom narěčju: govoren-*je*, mišljen-*je*, činjen-*je*, putovan-*je*, znan-*je* itd. — U kajkavskom: cvet-*je* (m. cvětje = cvěće), grozd-*je* (m. groždje), zel-*je* (m. zelje), itd.

Poněgda se u čakavskom i u kajkavskom narěčju *d* i *t* pred *j* izpušta, n. p. me*j*a (m. medja), gra*j*a (m. gradja), ro*j*en (m. rodjen), Ma*j*ar (m. Madjar). Ako uzmo*j* (m. uzmoć = uzmo*tj*) budem (u Dubrovniku. Prispodobi §. 5. *Pazka* 2; zatim 6—8 na str. 25 i 26.)

Ovdi je očevidno, da se gorerečeni *zubni* i *jezični* glasovi sa *najmekljim* glasom *j* u jedan zvuk stapaju; ali někojim se to nečini dovoljno, te s toga hoće da pišu sastavljeni glas *dj* inom slikom, t. j. sastavljenim *gj*, da ga razluče od *d-j* n. p. *gj*evojka m. djevojka razlučivši od d-jevojka = děvojka. Za glasove *lj*, *nj* neprave nikakove razlike, kao tobož da ovo sastavljanje može podněti i sastavljanje: *lj*ubav, *nj*egov, ko*nj*ic, itd. i razstavljanje: vesel-*je*, zel-*je* činjen-*je*, govoren-je, itd. Mi upotrebljavamo sastavljeno *gj* samo za někoja vlastita imena kao korenita, n. p. *Gjuragj*, *Magjar*, itd.

Naši stari pisci upotrebljavali su za označenje strogoga pomekšavanja rečenih glasovah pismo *y*, n. p. me*dy*a, pla*ty*a, smi*ly*e, gra*ny*e. I mi smo bili s početka naše nove književnosti strogi, te smo za označenje podpunoga pomekšavanja bilježili **j** potezom odozgora **j́**. (Vidi Danicu horvatsko-slavonsko-dalmatinsku god. 1835 br. 12, i Danicu ilirsku god. 1836, br. 10.); ali smo poslě popustili, nehoteći imati tolikih neprilikah u štampi, budući se često zaměnjuje, a pri tome znajući, da narod poněgdě slieva, a poněgdě neslieva tim glasom višepomenutih zvukovah. —

§. 88.

Što se našega pravopisa u obće tiče glede označivanja pojedinih glasovah, on je jur pohvaljen po veleslavnome Dru. Pavlu Jos. Šafaříku u časopisu českoga Museja god. 1837. Svezak pervi, str. 125—127., što i u „*Danici ilirskoj*“ istoga godišta br. 23. běše u prevodu priobćeno. Isti slavni muž naziva naš pravopis *organičnim* (=ustrojnim, glasoshodnim), pri tom jošte naimenovavši ga *najprostiim* i *najdoslědniim* izmedju svih slavjanskih latinskoga pisma, — pak što još više? — da u obziru prostote i doslědnosti neima mu ravna u svoj Evropi. — I to jošte dodavši: da tako sudi po dobrom razmotrenju stvari, neimajući nikakova razloga komu ruku deržati niti reći cérnomu bělo, a bělomu cérno.

Komu se hoće jošte obilnie čitati razna mněnja o pravopisu, neka izvoli uzeti u ruke „*Kolo*“ knjigu IV. U Zagrebu 1847, str. 69—85: „*Prijateljski dopisi o pravopisu.*“ I „*Slavische bibliothek*“ oder beiträge zur slavischen philologie und geschichte, herausgegeben von Fr. Miklosich. Erster band. Wien 1851, na str. 90—96: „VI. *Vuka Stef. Karadžića.* Poslanica Anti Kuzmaniću u Zadar.“

Jošte ću něšto napomenuti, t. j. da nam se u sumnjivih slučajih valja dèržati *etymologijskoga* pravopisa; jer i *Němci* i ostali izobraženi narodi stavljaju pravilo: da poslě izgovora valja motriti na *etymologiu*. Tako i *Quintilian* uči: „Quaeri solet, in scribendo praepositiones, sonum, quem junctae efficiunt, an, quem separatae, observare conveniat; ut quum dico *obtinuit* (secundam enim *b* literam ratio poscit, aures magis audiunt *p*)“ (Instit. orat. lib. I., 7.)

I g. Vuk Stef. Karadžić premda svimi silami nateže na blagoglasni pravopis; sasvim time imade slučajah, gdě se i on obzire poněšto na etymologiu. Tako n. p. piše u predgovoru (ili pobliže u „*srpskoj gramatici*“ k svojemu „*Srpskomu rječniku*.“ U Beču 1818, str. XXX i XXXI govoreći: O pretvaranju poluglasni slova: *d* — *t*: Kad dodje u riječi *d* ili t, pred *l*, onda se kašto pretvori oboje u *c*, n. p. *ljucki* mjesto *ljudski*; *Grocka* (rijeka i mala varošica izmedju Bijograda i Smedereva) mjesto *Grotska* (a prilagatelno samo *gročanski*): i tako se gotovo izgovara u svima ovakovim (proizvodnim riječima, n. p. u *gospodski*, *gradski*, *bratski* itd., ali ja nijesam smijo napisati *gospocki*, *bracki*: zašto se dješto čuje *d* ili *t* pred *s* (osobito u složenim riječma, n. p. *podsiriti*, *odsvakle*, *odslužiti* itd.); a dješto se opet izbaci (?—ne! nego se pretvara u *s*. Prispodobi str. 261 i 262. *Pazka* 2,) *d* ili *t* na polje (osobito u glagolima), n. p. *predem*, *presti*, *metem*, *mesti*, *jedem*, *jesti*; *pletem*, *plesti*; *gospostvo*, *proklestvo* itd. Po pravilu trebalo bi da se *d* pred *s* pretvori u *t*, ali budući da se teško izgovara i jedno i drugo: zato sam ja ostavio onako. Ja sam čatio u knjigama, što su pisali prosti Srblji, koji nijesu čuli za *etimologiju*, i *gosposki*, i *gospocki*, i *gospodski*; i *osjeći*, *ocjeći*, i *odsjeći* itd.“

Dr. Gj. Augustinović: „*Misli o ilirskom pravopisu*“ (s tablicom glagoljski(h) i ćirilski(h) slovah). U Beču 1846 (u 16tini., stranah 32) ide u eufonii još dalje nego g. Vuk. Stef. Karadžić; a k otomu si je on po svom umu skovao i něka nova slova, koja niti su latinska, niti ćirilska, a to su: *č*, *ž*, *ć*, *dj*, *dz*, *r*, *lj*, *nj*. — I tako si mi sami pravimo više tegobah, nego što bi jih trěbalo. Toj našoj neslozi *nemože*, *niti neće* (!) ništa drugo bolje doskočiti, nego temeljito znanje *glaso-* i

rěčoslovja. I na tome znanju počiva uprav ona izreka, koju spomenusmo na str. 9: „*Govori za uši, piši za oči.*“ A to se samo po sebi nedade nikako naučiti, nego treba nauka i dovoljnoga razboritoga i razložitoga razmišljanja, uzaimnoga priobćivanja, razgovaranja i dogovaranja, da se po tome javnomu mněnju čvérst utrenik sagradi, kako nebi svaki po svome mněnju stranputicah i time něku taštu slavu tražio, kao da svaki imade tobož svoj pravopis i po tome naslědnikah. *O imitatores!*

Jošte ću kao u zaglavku jedno spomenuti, što govori o etimologijskome pravopisu slavni Dobrovsky (*Instit. ling. slav. dialecti veteris* na str. 209 i 210): „In Vukii Lexico Serbico vocabula a x (=h) inchoantia, quae Stulli aliique sub *h* collecta exhibent, sub diversis literis quaerenda sunt, cum ille ne in voce Хрïстос (=Hristos) quidem X retinere voluerit. Igitur ходити (=hoditi) sub *o*, хлѣб (=hlěb) sub љ (=lj), хрт (=hrt) sub p (=r) collocata invenies. Mihi quidem aliorum Illyriorum scribendi ratio *magis probatur*, sed quisque abundet in sensu suo.“ Ali se je g. Vuk Stef. Karadžić u toj struci popravio; jer je on u svojem novom „*srpskom rječniku*“ izdanom po drugi put u Beču u štampariji jermenskoga namastira 1852, primio pisme x (=h), gdě mu je město po etymologii. — I time se je dakle veleštovani naš starina književnosti jugoslavjanske (na radost svih dobromislećih!) znatno približio onomu svojemu pohvalnomu uzoru, koi je u dopisu na mene (Vidi gore spomenute „*Prijateljske dopise o pravopisu.*“ Kolo IV. str. 78) iskreno očitovao: „*Da bi nam jezik u knjigama bio tako jednak, da se svaka knjiga može od slova do slova preštampati od Latinskieh slova* (*h*) *Slavenskima, a od Slavenskijeh Latinskima.*“

§. 89.

B. *O razstavljanju slovakah.*

Dogodi se često putah u pisanju, da trěba na kraju redka (linije) koju rěč prelomiti i na drugu ju preněti, ili je možebit potrebito, da se koja rěč razstavi iz obzira rěčoslovnoga. S toga dakle trěba da se u razstavljanju rěčih pazi ili na *rěčoslovje* (etymologiu) i na *sklanjanje* rěčih, ili pako na *iz-*

govor. Po korenoslovju dakle i sklanjanju valja pisati: jel-*en*, jel-en-a, jel-en-om, jel-en-ski; jun-*ak*, jun-ak-a, jun-âk-*ah*, jun-ač-*ki*, jun-ač-i-ti se; ruk-*a*, ruk-*e*, ruk-*om*, ruč-nik-*a*; kost, kost-*i*, kost-*jom* ili kost-*ju*, kost-*en* itd., — a po izgovoru piše se: je-len, je-le-na, je-le-nom, je-len-ski; ju-nak, ju-na-ka, ju-nâ-kah, ju-nač-ki, ju-na-či-ti se; ru-ka, ru-ke, ru-kom, ruč-nik, ruč-ni-ka; kost, ko-sti, kost-jom, kost-ju, ko-sten, ko-ste-na, ko-ste-no, itd. Glavna pravila, kojih se valja *po izgovoru* dèržati u razstavljanju rěčih, jesu slědeća:

1) Jednoslovčene rěči nemogu se nipošto razstaviti.

2) Pri rěčih (nesastavljenih), u kojih ima dvě ili više slovakah, razstavlja se tako, da se *prostì suglasnik*, koi stoji medju dva samoglasnika, potegne uvěk k slědećoj slovci, n. p. da-ti, bi-ti, ču-ti, go-ri-ti, so-li-ti, pu-to-va-ti, mi-ro-va-ti, itd.

3) Kao prosti suglasnici smatraju se: *dj*, *tj*, *lj*, *nj*, te se potegnu k slědećoj slovci, ako stoje medju dva samoglasnika, n. p. la-dja, me-dja, pre-dja, sa-dje; pla-tja, pru-tje; vo-lja, že-lja, po-lje, tu-nja, gra-nje, (gen.) gra-nja itd.

Pazka. U *čakavskom* i *kajkavskom* narěčju, gdě se glasovi: *d*, *t*, *l*, *n*, neslivaju uvěk sa mekanim *j*, poteže se *j* k slědećoj slovci, a rečeni glasovi ostanu pri pèrvoj, n. p. lad-ja, prut-je, zel-je, stan-je, itd.

4. Ako za rečenimi sastavljenimi glasovi: *dj*, *tj*, = *ć*, *lj*, *nj* slěde dva suglasnika, tada ostanu oni pri pèrvoj slovci, n. p. varmedj-ski, srěć-ni, noć-ni, polj-ski, konj-ski, itd.

5. Suglasnici, koji se mogu spojiti s početka rěči, spajaju se i u srědini rěčih. Takovi su: *br*, *bl*, *vr*, *vl*, *pt*, *pr*, *pl*, *ps*, *mn*, *ml*, *mr*; *dr*, *dn*, *dl*, *tr*, *tl*; *sm*, *sv*, *sp*, *st*, *sr*, *sl*, *sn*, *st*, *šk*; *zd*, *zl*, *zn*, *zr*; *žd*, *žg*; *gd*, *kt*, n. p. do-bra, jer se veli *brat*; o-bla, jer se veli *blag*; Lo-vra, jer se veli *vrat*; do-vle, jer se veli *vlak*; le-ptir, jer se veli *ptica*; u-mni, jer se veli *mniti*, *mněti*; gér-dno, jer se veli *dno*; če-*tvér*-tak, jer se veli *tvérd*; da-ska, pèr-ska-ti, jer se veli *skakati*, *skok*; ma-ška-ra, jer se veli *škoda*; ška-kljiv, jer se veli *ključ*; svi-gdě, jer se veli *gdě*; ma-gla, jer se veli *glas*; no-kte (Akus. plur.), jer se veli *ktěti* = htěti, itd.

Pazka. Sastavljene rěči s predlozi tako se razstavljaju, kako već dopušta njihova narav i izvor, n. p. po-bratim, iz-govor, o-pis, ob-rězak, od-pust, pred-log, pro-glas, raz-bor, sa-bor, su-stav, u-log, ul-ozi, u-mor, za-grada itd.

§. 91.

C. *O upotrěbljavanju velikih pismenah.*

1) Velikimi pismeni piše se *pèrva rěč* svakoga prostoga ili sastavljenoga stavka, n. p. *Svi* su ljudi umérli. *Tělo* umire, ali duh žive uvěk. *Blaženi* su mirni; jer će se sinovi božjimi zvati.

2) Na početku svakoga navedenoga stavka ili rěči, gdě glavni stavak predilazi, n. p. Bog reče: *Budi* světlost! Sedma zapověd božja glasi: *Neukradi*!

3) Na početku svakoga pěsničkoga redka:

A za bratju najposlije
Medju mudriem' rieč je taka:
Da velika rieka nije,
Ká se u yele dieli traka'.
(I. Gundulić. *Osman.* II: 55.)

4) Sva vlastita imena *ljudih*, *gradovah*, *městah*, *gorah*, *poljah*, *rěkah*, itd. i od osobnih vlastitih imenah izvedena posědovna, n. p. Antun, Bartol, Cvětko, Gavrilo, Marko, itd. Beč, Carigrad, Dubrovnik, Pariz, Prag, Zagreb; Poljani, Gorani, Doljani, Lužani; Fruška Gora, Vitoš, Kunovica; Kosovo (polje), Rákoš (polje); Dunaj, Tisa, Sava, Drava, Kupa, Moriš, Morava, Marica, itd. — Gundulićev Osman. Obradovićeve = Dositejeve Basne. Bogdanićevi Dogodjaji svieta (=pověstnica),*) itd.

5. Osobna zaimena, kad se upotrěbljuju u drugoj osobi kao štovanje: *Ti*, *Tebe*, *Tebi* itd. *Vi*, *Vas*, *Vam*, *s Vami.* U naslovih: *Vaše* c. kr. *Veličanstvo*, *Vaša Světlosti*! *Vaša Milosti! Vaše Gospodstvo! Vaša Presvětlosti! Vaša Prečastnosti !* itd.

II. O stavačnih znacih. (Interpunctio, Satzzeichnung).

§. 92.

Stavačni znaci služe *koje* za naznačenje svèršena (prostoga ili sastavljenoga) stavka i ujedno kao znaci *glasouda-*

*) „Dogodjaji Svieta po Dan. Emiru Bogdaniću. Dio I. U Becsu kod Josipa Baumeistera. 1792. u 8ni. XVI. i 132.

renja (uzdignutja ili padnutja glasa); *koje* za naznačenje, gdě da opočine glas pri čêstih kojega stavka ili koje stavačne vseze.

2. Vaskoliki nauk o stavačnih znacih počiva na stavkoslovju i jedino po njem može se točno razuměti.*)

Budući da smo mi jur u svih prediducih odsěcih stavkoslovja praktično (dělotvorno) pokazali, gdě treba kakov stavačni znak upotrěbiti; s toga ćemo ovdě samo kao u někome pregledu iste znake napomenuti.

4. Stavačne znake razlučuju něki novii němački slovničari na dvoje:

a) na znakove stavačnih čestih (Satztheilzeichen);

b) na znakove stavačnoga glasoudaranja (Satztonzeichen).

A. Znakovi stavačnih čestih.

Znakovi stavačnih čestih jesu slědeći:

1. *Čèrknja* ili *zarěz* (,) = němački: *das Komma* oder *der Beistrich*, — kao znak najmanjega odmora. Upotrěbljuje se:

a. Medju sastavljenimi stavci. U uzko svezanih čestih, ponajviše sa „*i*" i „*ili*," što se ipak obično izpušta.

b. Medju uzporednimi, spojno (kopulativno) svezanimi stavci. Poglavito pako

c. U podredjenih stavcih, medju glavnim i pobočnim stavkom; s toga takodjer i u prostih dvoudnih periodih.

d. Pri apposicii (pristavku) ili umetnutih stavcih. (Prispodobi §. 81, str. 401: 11. *Pazka.*)

2. *Piknja* i *zarěz* (;) = němački: *das Semikolon* oder *der Strichpunkt*, — naznačuje većji odmor i upotrěbljuje se:

a. Pri uzporednih stavcih (protustavnih = oprěčnih ili uzročnih) i pri takovih, gdě se sveza nenaznačuje po veznicih.

b. Pri svezi dvoudnih podredjenih stavakah, ako prednji i stražnji stavak sačinjavaju, i ako su većjega obuzetka.

---

*) „Wer die Satzlehre versteht, der wird auch die Satzzeichen richtig anzuwenden im Stande sein; wer hingegen die Satzlehre nicht versteht, dem nützen auch die Regeln über die Satzzeichensetzung *Nichts.*" (Wurst. *Praktische Sprachdenklehre.* Schlussbemerkung.)

c. S toga dakle i pri razstavljanju dvoudnih periodah, sastojećih iz mnogih pobočnih stavakah, i pri razstavljanju pojedinih (podrednih) údóvah u većjih periodih.

3. *Dvopiknja* (:) = němački: *das Kolon* oder *der Doppelpunkt*, — naznačuje poslě piknje najvećji odmor, i upotrěbljuje se:

a. Pri svezi *prednjega* i *stražnjega* stavka mnogoudna perioda.

b. Ako se vlastite ili tudje rěči neproměnjene navode, n. p. Bog reče: Budi světlost! — „I zapitali su me něki, (h)oće li to dobro biti, ako tako to napredovati bude (t. j. ako se bude sèrbski narod jezikom *prostim narodnim*, a ne cèrkveno-slavjanskim izobražavao): *Duha neugášajte*! — odgovorio sam." (Dositej Obradović. *Mezimac*. Glava 1.)

c. Ako se navode priměri za izjasnjenje kojega obćenitoga stavka, naime za rěčmi *„kao, kao što, kanoti, naime;"* tako isto pri nabrajanju čestih.

4. *Piknja* (.) = němački: *der Punkt*, služi na to, da se zatvore (zaključe) prosti i sastavljeni stavci, te da se odrěžu cělosti stavačne, koje nisu gramatično zajedno spojene. — Velike i po sebi zatvorene česti koje stilistične cělosti razstavljaju se izim toga i stankami.

B. Znakovi stavačnoga glasoudaranja.

Znakovi stavačnoga glasoudaranja jesu slědeći:

1. *Znak pitanja* (?) metje se za upitnim stavkom, n. p. Zar nije Bog stvorio nebo i zemlju? — Zar nije vassileni sviét dělo njegovih rukuh? —

2. *Znak uzklika* (!) metje se za svakim očitovanjem zahtěvanja, osětjanja i ćutjenja, bilo ono jednim glasom, jednom rěčju ili cělim stavkom, n. p. Neuzdaj se u silu čověčju! Uzdaj se u jedinoga Boga u životu i u čas smèrti svoje!

Izim toga upotrěbljuje se znak uzklika u progovoru s kime (nagovoru, Anrede), n. p. Dragi Prijatelju! — Štovana Gospodo!

U tečaju govora (t. j. pismenoga) metje se u tome slučaju obično čèrknja iliti zarěz.

Pobližje i obilnie o uzkliku prispodobi str. 340—344 ove slovnice.

Dodatak.

1. *Zatvor* ili *skoba* = *klanfa* (znak parenthese) upotrěbljavao se je u pèrvanja vrěmena často za naznačenje *umetnutih stavakah*; ali je taj običaj u ovo naše doba gotovo minuo. Sada se upotrěbljavaju obično na tu svèrhu, da se rěči, koje se za *izjašnjenje* kakovo priděvaju, razstavě od stavačnih čestih, na koje spadaju, n. p. *Substantiv* (samostavnik) opreděljiva se pobližje uprav tako *adjektivom* (pridavnikom) kao i *verbum* (glagolj) *adverbijem* (prislovom).

2. *Znak mišljenja* (—) = němački: *der Gedankenstrich* (pausa). Izim toga, što se upotrěbljuje město dvopiknje u stavačnoj sglobi podredjenja, rábe ga jošte u slědećih slučajih:

a) Na kraju stanke ili većjega odmora.

b) Da se zatvore njime umetnute izreke, n. p. dobro, što čověk čini, — jošte je uvěk malo — jedino je blago, koje si za došasti život prištedjuje.

c) Da se naznači prelomljeni govor. U ovome slučaju stoji poněgda za znakom mišljenja jošte piknja, znak pitanja ili uzklika, n. p. Na to on odgovori: Zar Ti nisi meni nigda—? i najednoč umukne. To je bezobrazno, da vi — ali je najbolje mučati.

d) Da se slědujuće kao něšto neočekivano naznači, n. p. Saul pojdè, da potraži oslice svojega otca, pak najdè — kraljevsku krunu.

3. *Znak navodjenja* („) upotrěbljuje se, da se kakov stavak, koi se od rěči do rěči navodi, boljma pouzdigne, n. p. I gle, ustadè jedan zakonik i kušajući ga (Isusa) reče: „Učitelju! šta ću učiniti, da dobijem život věčni?“ — A on mu reče: „Šta je napisano u zakonu? kako čitaš?“

A on odgovarajući reče: „Ljubi gospodina Boga svojega sviem sèrdcem svojiem, i svom dušom svojom, i svom snagom svojom, i svom mislî svojom; a bližnjega svojega kao samoga sebe.“

Reče mu pak: „Pravo si odgovorio; to čini i bit ćeš živ.“ (Evangjelje po sv. Luci gl. X: 25—28.)

4. *Znak izpuštenja* (Apostroph ’) za naznačenje izpuštenoga kojega glasa pri kraju rěči, n. p.

„Ko *j'* vidio vilu na planini,
Ni vila joj, brate, drûga nije.
No *s'* obuci, što se možeš ljepše.
Al' se Marko vina napojio.
Blago onoj, koja će ga *uzet'*.
Ruke šire, te *s'* u lica ljube.
Jesi *l'* čuo, dje pričaju ljudi,
Dje *j'* Miloša kobila rodila.
Ostav' sablju, da je Bog ubije!
Pones'te mi sablju na rukama."
(Vuk. *Srp. nar. pjes.* knj. II: 40. *Sestra Leke kapetana.*)

„Bez pomoći višnje s nebi
Svieta *'e* stavnos sviem bieguća."
„Narecite sad i meni:
Kako *iztočnom'* caru mladu
Smàrt vitezi nesmiljeni
Daše u svom Carigradu."
„Gosbe čineć družba mila
I pastiri stada *pase'*
Strenitelja turskieh *sila'*
Popievahu u sve glase."
(Gund. *Osman.* I: 3, 9, 22.)

Dodatak.

III. Několiko rěčih o slovkoměrju.

§. 93.

1. *Slovkoměrje* (die Prosodik oder Lehre von dem Sylbenmaasse) jest nauk, koi se bavi *dužinom* i *kratčinom* slovakah.

2. Mi smo jur u §. 7. napomenuli, da od naglaska treba dobro razlučiti měru slovakah, kojom se naznačuje duljina ili kratčina koje slovke; jer naglasak pada u *štokavskom* ili *pismenom* našem *narěčju* u rěčih od dviuh ili triuh slovakah ponajviše na *pèrvu slovku*, bila ona po slovkoměrju dugačka ili kratka (Prispodobi §. 7: 6 na str. 33.)

3. Naša naměra nije upràv ovdě obilno govoriti o pěsničtvu i o pravilih pěsničkih iliti o prosodii; jer nam toga naměnjeni prostor ove knjige nedopušta, a i onako je to pravi posao pěsnikah, kako da se ta pravila po naravi našega je-

zika zasěku, — nego ćemo samo někoja napomenuti, gdě se što naći može i kako o tome mniju naši někoji pěsnici.

4. Jungmann u svojoj *Slovesnosti* (v Praze 1846) veli na str. 11. §. 18, da su najstarii pěsnici česki brojili samo slovke, kao što to i naši ponajviše čine; nu sasvim time da su im znali dati něki razměr rythmički, tako da se lahko mogu poznati njihovi versi, ako i nisu pravili rimah. Njihova je, veli, prosodia bila na onome stupnju, na kojem se po Hermannu nalažahu Gèrci, a po englezkih izvěstjih Indianci u najstariih svojih pěsmah prie usavèršenja prosodie i pěsničtva u obće. Nesumnjim, veli Jungmann, budući se narav svigdě po stanovitih zakonih razvija, kad bi naši bili svagda napredovali, da bi svojim vrěmenom bili došli na poboljšanje prosodie, koju su se kašnje od Latinah i Gèrkah učili. I tako, veli Jungmann, da imade jur medju Česí pěsnikah, koji se odlikuju svojimi časoměrnimi versí, i budući da su Česi u obće oštroumni i dosětljivi te imadu i sposobnosti za skladnoglasje i pěv — s toga veli, da se je nadati, da će oni u prosodii iz miloga svoga jezika načiniti to, što se učiniti može.

Vrědno je, veli Jungmann nadalje, da se izpituje metrički tečaj našega jezika — te po svome pokušenju dojdè na taj rezultat, da je u českom jeziku očevidna prevaga kratkih slovakah, i nestalno měšanje sa dugimi, te da se u obće može reći: da je česki jezik po prosodii spodobnii gèrčkomu nego li latinskomu jeziku.

5. Otac reda sv. Franceška, *Math. Petar Katančić*, bivši professor školah humanitatskih u arcigimnazii zagreb., napisao je u svojem dělcu: „*Fructus auctumnales*“ in jugis Parnassi Pannonii maximam partem lecti latia et illyrica cheli decori.“ Zagrabiae 1794 na str. 37—39: „*Brevis in prosodiam illyricae linguae animadversio*,“ te veli, da je u metru ilirskom, neimajući nikakova priměra i gledeći samo na narav jezika ilirskoga, vladao se po običaju Gèrkah pa zatim Latinah, koji su od onih svekoliko gotovo primili. — Davši po tome někoja pravila o slovkoměrju, zaključuje Katančić u točki IV. ovimi znamenitimi rěčmi: „*Illyrica poësis* versu trochaico *consistit universa*.“ (t. j. svekoliko pěsničtvo ilirsko sastoji iz versovah trohejskih), dodavši, da će drugi put o tome progo-

voriti obilnie, *kad o ilirskom pěsničtvu uzgovori* („atque de hoc quidem alias, ubi de poesi illyrica agemus"). Da je Katančić sbilja spisao knjigu *o pěsničtvu ilirskom*, o tome neima sumnje; jer slavni J. P. Šafařìk napominje u životopisu spomenutoga velezaslužnoga muža (vidi Danicu ilirsku god. 1838 br. 18), da se ista knjižica (10. De poësi illyrica libellus) nalazi u rukopisu, te da je svojina tiskarne sveučilišta peštanskoga.

6. G. *Emanuel Sladović*, prof. u c. kr. višjoj gimnazii senjskoj govori o toj struci u „*Uputi u pjesmenu umětnost.*" U Zagrebu 1852. na str. 26 i 27. §. 37. slědeća: „Stari Grci i Rimljani mjerili bi slovku po nutranjoj važnosti i svaka je već svoje odmjereno trajanje (duljinu ili kratkoću) imala. Istom su stazom i Njemci udarili; sr. Versuch einer deutschen Prosodie von K. Ph. Moritz, Berlin 1786. I u nas su njekoji kušali u staroj klasičkoj měri pjevati (kao Katančić), no reć bi da u našem jeziku duljinu ili kratkoću naglas odlučuje. Uslěd toga imade koren (u obće) duljinu: duša, lep, vrt, gradac, gomila, ako ga i u višesložnih riečih kao za se stojećeg mislimo. Korenskoj duljini protivi se kadkad govornji naglas (Redeton) i onda bi se slovka za dvoumnu (anceps) uzeti mogla: u glas, dva — konja, dva — brata. Med korenite broje se inosloge rieči. Za enklitike moglo bi se reći da su sve kratke: on-se ne-će, itd. Kratke su takodjer sve izvodne slovke: dušica kamilica, itd. izim da naglas supori: ribnjak, grabrik. Rieč ovih mjerah: — ◡ (duša) *klonja na pad.* U ovoj mjeri pjeva naš narod svoje pjesme. Ovaku mjeru nazivahu klasici *trochaeus.* Stopica: ◡ — (u glas) *klonja na skok.* Dva, tri do četiri sloga čine stopicu, a više stopicah jedan stih. Stopice se razlikuju polag broja duljinah (1, 2, 3, 4.) i polag mjesta, gdje duljina stoji t. j. ili je dugi slog s preda ili sliedi. Klasici broje preko 16 raznih stopicah i svakoj su svoje ime nadjenuli. Nije svejedno koju stopicu pjesnik odabere. Stopica n. pr. na pad imade nješto ljubkoga, turobnog; a na skok nješto veselog, svečanog. Naši su pjesnici više slovke brojili nego li mjerili. Novi pjesnici drže se prosodie ali svaki

svoje. Nu i ovdje treba uzajamna potrpljivost, pošto je naša književnost jošte mladjahna; sr. Vila ostrožinska. Beč 1845, str. 28—46. Nješto o pravilih pjesničkih t. j. o prosodii."

7. *Ognjoslav Utiešenović — Ostrožinski* u svojoj malo prie spomenutoj Vili (Misli o krasnieh umietnostih) na str. 28 — 30 veli *o pěsničkom slogu u obće*: „Piesnici se odlikuju takodjer u izvanjskoj spodobi svojim načinom pisanja od govornika i od svagdanjeg prostog govorenja. Oni imadu vlastiti piesnički slog, koi je složen iz tako nazvanieh stopicah.

Rieči u svakom jeziku, toliko jedna prema drugoj, toliko i svaka slovka jedne iz više slovakah bivajuće rieči, izgovaraju se podulje ili pokratje, n. p.

„*Znaš* li *mi*la, *kad* si *mo*ja *bi*la?"

Rieči: *znaš, kad*; slovke: *mi, mo* i *bi* podulje se izgovaraju, nego: *li, la, si, ja, la.*

Uzrok je tomu duljem i kratjem izgovaranju unutarnja važnost rieči ili slovke.

Poglavito je pravilo da duljina obično biva na korienu jedne rieči, i najlaglje se upozna u nominativu substantiva (pèrvom padežu samostavnog imena), pozitivu adjektiva (u pèrvom stupnju prislovakah = bolje: pridavnika), infinitivu verba (trajućem vrěmenu glagoljah).

U svieh jezicih se rieči na *stopice* razlike vérsti razdieliti mogu; ali se to čini po različnieh pravilih. U gdiekojieh jezicih biva duljina na slovki, gdi je udarenje (ton ili accent), u drugieh je već prirodni značaj gdie mora da bude ta duljina ili kratkoća. U našem jeziku se ravna po duljini i kratkoći prirodjenoj, ali pružljivost i mehkoća našeg jezika čini da se obedvije sisteme upotriebiti mogu; pa će svatko, komu inače nije više ležeće na prozodii nego na piesničtvu (poezii), pripoznati, da je to prevelika prednost našeg jezika, i da bi to dietinski pedantizam bio kad bi se krila piesničkog uzhitjenja u to ime uzkratiti htiela.

Duljina naznačiva se oviem znamenjem —, kratkoća oviem ⏑, gdie je dvojbeno ⏓, pa gdie se stopice diele, ovako |. Ovo se gore dakle ovako razmieriva:

Znaš li | mila | kad si | moja | bila. |
ili
Jaše | vezir, | i naj | bliže |
Goru od | sedam | vrielah | gleda! |
K južnom | kraju | Vitoš | diže |
Varh u | dubju | niklu iz | leda. |

Ovo — ⏑ je jedna *stopica* piesničkog sloga ove vérsti."

8. *Luke Milovanova* opit nastavljenja k srbskoj slično-rečnosti i slogomerju ili prosodii spisan 1810, a izdao ga Vuk Stef. Karadžić. U Beču 1833, u 8ni. str. a—u + X i 118.

U ovoj knjizi je znamenito, što g. Vuk veli na str. ъ=lj kao u predgovoru: „U nas valja da se odredi, ili će ovake rěči (dvoslovčene) biti *jambi* (⏑ —) ili *troheji* (— ⏑), kao što ih je Luka ovde u svojim pesmama upotrebljavao, n. p.

Kako mi se mila smije.
Sladja i od mednog musta.
Tko li medni njoj glas dade.
Onaj, od kog slavuj, ševa.
Onaj, od kog labud prima, itd.

9. Nauka o srbskom stihotvoreniju. Spisana od Dra. *Joanna Subbotića.* U Budimu, 1845, u 8ni. str. XII. i 152.

G. Dr. *Subbotić* u predgovoru rečenoga děla napominje Katančića, Luku Milovanova i Karadžića, Jakoba Grimma, Šafarika, Berića i sebe, kako su i gdě što o prosodii sèrbskoj (=ilirskoj) progovorili. — Znamenito je, što o toj struci veli isti g. Dr. Subbotić u predgovoru na str. VI: „Srbski prosodik treba od grčkog i latinskog da uči *način*, kojim se do stvari dolazi, a ne samu stvar. Kaogod dakle što je grčka prosodia iz stihova narodni (tako slobodno možemo reći) izvadjena, tako i srbsku (=ilirsku) moramo iz srbskih nar. pjesama izvaditi."

Zatim na str. VII: „Ako naš pjêvac i nije znao*) za *trohej,* al' je znao za dugačak i kratak slog tako isto, kao što je znao za takove u melodii, ako im imena i note i nije

*) T. j. ako i nije bio samosvěstan. Opazka V. B.

poznavao.*) Pa onda na str. XI: „Spisatelj ovoga děla (t. j. nauke o srbskom stihotvoreniju) misli, što je na narodnom putu, da je i na pravom: medju tim čověk nikada nikog tako prevariti nemože, kao sam sebe.“

Napokon na st. 31: „*Trohej* je naša *narodna stopa*, ili gledali na čislo (broj) stope, ili na čislo stihova, ili na čislo razměra.“

„*Jamb* je druga osnovana stopa u našem stihotvoreniju.“

10. Iz svega do sada rečenoga t. j. iz mněnja svih naših pěsnikah, koji su dosada što o pěsničtvu javno progovorili, možemo to zaključiti, što je jur Katančić rekao, naime: *da svekoliko pěsničtvo ilirsko sastoji iz versovah trohejskih*, (Prispodobi točku 5.) uprav tako, kao što němačko pěsničtvo sastoji ponajviše iz *jambskih* versovah.**)

11. G. I. *Macun*, prof. u c. kr. gim. zagreb. govori u svome „*Krasoslovju o pěsničtvu*.“ U Zagrebu 1852. u vel. 8ni., stranah 35. na str. 4, §. 5. o toj struci ovako: „U svakom jeziku ima *udarenje* ili naglasak; a têže (časoměra, quantitas, Zeitmass) neima u svakome. Stari Gèrci i Rimljani imali su obadva (obodvoje); Talijani, Francezi, Englezi, Poljaci, Rusi, Slovenci itd. neimaju têže, nego samo naglasak. Naš jezik ima i jedno i drugo; šteta, što predmet taj nije još na potanko razsvětljen; jer ono, što je pisao o tome Milovan (Vidi točku 8.) i Subotić, to dosada nije nimalo razsvětlilo stvar ovu. O tome pako možemo uvěriti se već sada, da i u našem jeziku ima velika ta vrědnost, te da bi se u pěsničtvu mogla upotrěbiti těža, o čemu svědoči i Šafařik u svojoj dogodovštini slavjanskoga jezika i literature str. 39. Tu on piše ovako: „*Medju lěposti jezika slavjanskoga spada i njegova posve opreděljena od logičnoga udarenja besědah neodvisna kolikoća slovakah, odkuda proizliče, da je vèrlo prikladan k pěvanju operah, kao i za měrila staroklasična.*“ ***)

---

*) T. j. znao je, ili bolje: slutio je bez samosvěsti, kao što znade misliti i govoriti po unutarnjem organizmu čověčjega uma i govora i neimajući nikakova pojma o umětnoj logici i gramatici. *Opazka V. B.*

**) „Der *jambische* Vers, der gewöhnlichste im Deutschen, kommt in allen Formen vor, mit und ohne Reim, vom kurzen zweifüssigen Verse an bis zum achtfüssigen.“ (Dr. Max. Wilh. Götzinger *Deutsche Sprachlehre*. Aarau 1850. Seite 438. §. 527.)

***) „Die slawische Sprache hat unverkennbar viele gute Eigenschaften und Vorzüge, die unter den Ausländern vorzüglich von Schlözer

Na to da bi naši pěsnici obzir uzimali, da se prekrasnom' našem' jeziku, *koi bi mogao u stihotvorstvu najsličnii biti* starogèrčkomu, i ova još lěpota dodaje, i da jednoč prestane golemo brojenje slovakah, što nam je doněla bližina Italie."

12. Jan *Kollár* jedan izmedju najslavniih pěsnikah slavjanskih (propovědnik evangelički u Pešti, a napokon professor staroznanstva slavjanskoga na c. kr. sveučilištu bečkom, umro dne 24. Sěčnja 1852 u Beču) govori prekrasno o svojstvu i prednosti jezika slavjanskoga u pěsničtvu u „Wykladu ku Slavy Dceře" = Izjasnjenje ka kćeri Slave (u Pešti 1832) na str. 6: „Slavjanski jezik, osobito česki, tako je srětan, da se u svih poetičkih formah, starih i novih, klasičkih i romantičkih slobodno kretati može: Hexametri i Alexandrini, Pentametri i Ottaverime, Safički versi i sonetti, rythmus i časoměrnost i svako rimovanje dá se u njem veoma sgodno udesiti. Slavjanski jezik nadilazi mnoge evropljanske tako bogatstvom kao i različnostju rimah; jerbo nesamo svaki koren i svaka deklinacia i konjugacia, svaki broj, padež i vrěme pruža nove rime jedné i isté rěči, n. p. *jasni — krasni, jasnoga — krasnoga, jasnomu — krasnomu, itd.*"

Da se hexametri i pentametri u našem jeziku lahko udesiti dadu (razuměva se věštaku), pokazao je veleumni Katančić u gorespomenutoj knjizi „*Fructus auctumnales,*" a naime upletavši jedan distik (distihon) ilirski medju ostale Ovidieve distike, hoteći dokazati, da je Ovidio ilirski pěvao *) na ovaj način:

Unus in hoc populo nemo est, qui forte Latine
  Quaelibet e medio reddere verba queat.
Ille ego Romanus vates (ignoscite Musae)
  Sarmatico cogor plurima more loqui,
Cumque ego de vestra nuper probitate referrem;
  Nam didici Getice, Sarmaticeque loqui.

---

gewürdigt worden sind (s. Nestor Th. III. S. 224). Ich zähle hieher ihre artikellose Declination und pronomlose Conjugation, ihre reinen festen Vocalendungen, *ihre durchgängig bestimmte, vom logischen Ton der Wörter unabhängige Quantitirung der Sylben, woraus ihre Singbarkeit in der Oper und Anwendbarkeit auf altclassische Versmasse von selbst erfolgen.*" (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten von P. Jos. Schaffarik. Ofen 1826, S. 39.)

*) Prispodobi str. 74 ove slovnice poslědnji slog.

Omnia barbariae loca sunt, vocisque ferinae,
  Omnia sunt Getici plena timore soni.
Ipse mihi videor jam dedidicisse Latine:
  Jam didici Getice, Sarmaticeque loqui.
Threicio, Scythicoque fere circumsonor ore:
  Et videor Geticis scribere posse modis.
Ah pudet! et Getico scripsi sermone libellum:
  Structaque sunt nostris barbara verba modis.

Što pisah, pitaš? Rekoh Cesaru naški popivke.
  Božje kripost novini da veličanstvo mojoj. *)

(Prispodobi: „*Specimen Philologiae et Geographiae Pannoniorum*, in quo de origine, lingua et literatura Croatorum etc. disseritur Auctore Math. Petro *Katancsich* in Archigymn. Zagrab. schol. Human. Professore P. O. Zagrabiae 1795 Pag. 60.)

*) Materiam quaeris? Laudes de Caesare dixi,
  Adjuta est novitas numine nostra Dei.
  (Ex Ponto lib. IV. epist. 13. v. 23.)

